

TEXTS AND STUDIES OF THE JEWISH
THEOLOGICAL SEMINARY OF AMERICA, VOL. II

GEONICA

BY

LOUIS GINZBERG

2.10.20.

LIBRARY OF THE THEOLOGICAL SEMINARY

PRINCETON, N. J.

PRESENTED BY

The Author.

BM 501.5 .G5 1909 v.2
Ginzberg, Louis, 1873-1953.
Geonica

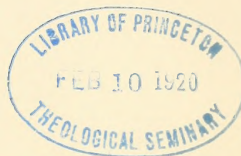
GEONICA

OXFORD: HORACE HART
PRINTER TO THE UNIVERSITY

TEXTS AND STUDIES OF THE JEWISH
THEOLOGICAL SEMINARY OF AMERICA, VOL. II

GEONICA

BY
LOUIS GINZBERG

II
GENIZAH STUDIES

NEW YORK
THE JEWISH THEOLOGICAL SEMINARY OF AMERICA

1909

שאלות ותשובות הגאונים

מן הגניזה אשר במצרים

עם תקונים והערות

מאת

לוי במוהרר"ר יצחק זצ"ל גינצבורג

נויארק

תרס"ט

CONTENTS

	PAGE
GEONIC RESPONSA: FRAGMENTS I-XXXVIII . . .	1
APPENDIX: FRAGMENTS XXXIX-XLVII (<i>She'iltot</i> and <i>Halakot Gedolot</i>)	349
LIST OF ABBREVIATIONS OF TITLES OF BOOKS .	402
INDEXES:	
SUBJECT INDEX TO THE RESPONSA	404
GENERAL INDEX	411
ADDITIONS AND CORRECTIONS	419

GENIZAH STUDIES

GEONIC RESPONSA

I.

FRAGMENT British Museum Ta, parchment, consists of a quire of two leaves, the middle pages of which are missing, and contains 19 lines on the first, 18 on the second, 20 on the third, and 21 on the fourth page. It is written in a square Rabbinical hand of about the thirteenth century, and represents portions of a collection of Geonic Responsa. Although no name is mentioned in the Responsa there can be no doubt about their Geonic origin, as the first Responsum was known to Rabbi Nathan ben Jehiel, who made use of it in his '*Aruk*, s. v. שׁוּר¹. The description of the bonfires on Purim among the Babylonian and Elamitic Jews², as given in the '*Aruk*, undoubtedly goes back to our Responsum¹. But it does not seem that Rabbi Nathan had this Geonic Responsum before him. He probably took his explanation from Rabbenu Hananel or some other old commentator on *Sanhedrin*, 64, who had copied the Geonic Responsum. The Gaon describes the burning of Haman in effigy as follows: Four or five days before Purim the young men make an effigy of Haman, and hang it on the roof. On Purim itself they build a bonfire, into which they cast the effigy,

¹ שׁוּר or שׁוּרִין or שׁוּרִין in the '*Aruk* gives no sense, and is to be read שׁוּרִין as in the fragment.

² See Hirschfeld, *R. É. J.*, VII, p. 174, Tschorni, ס' המסעיה, pp. 191-2; and Safir, אבן ספיר, fol. 86b.

while they stand around joking and singing, at the same time holding a ring above the fire and waving it from side to side through the fire.

The purpose of the ring is not stated by the Gaon, but it may be assumed that the effigy was suspended from it. The Aramaic word for this ring is מִשְׁרֵתָא, "the jumper," and the same word is used for "stirrup."

The second Responsum is also of "culturgeschichtlich" interest. It deals with the use of אֶבְיָטוֹן, which was no longer known in the West, as shown in the explanations of *Baba Mezi'a*, 47 b, by Rabbenu Hananel and Rashi.

According to the Gaon, אֶבְיָטוֹן, which the Talmud explains by מַעֲטָה הַמֵּיתָנִן בְּסִימָן לְבַיִת הַמְרַחֵץ, is used thus: For a silver coin a man purchases the right to take ten baths; and in token of having prepaid the price of admission, he receives ten copper pieces from the keeper of the bath-house. For each bath one of the copper pieces is given back to the keeper, and these checks are called אֶבְיָטוֹן. The Gaon adds that so late as his own time the same system was in vogue among bakers and porters.

The third Responsum is an answer to the following question: One of two witnesses who had signed a bill of divorce declared that the divorce was not valid, because the husband was forced by the ruler of the place, שַׁלְטָן, to divorce his wife. In his answer the Gaon treats very exhaustively the legal maxim כִּיֵּן יִשְׁהַיֵּד שׁוֹב אֵינוֹ הוֹרֵר וְטָנִיד, showing when witnesses may modify statements made by them previously.

(Leaf 1, recto.)

דפוריא שקופצין מצד לצד ועוברין בתוך האש כעוף זה . . . . .

¹ דרך העברה הכי² אמ' אבוי שירגא³ דליביני⁴ במצעי נורא מהאי נורא מהאי נורא גים⁵ . . . .

ראבא אמ' כמשורתא⁶ דפוריא פירוש שירגא דליביני לבנים שמונחות כמו בניין

אלא שאין ביניהם טיט אלא מונחות אחת על אחת מבעירין איש⁷ מצד⁸ ואש מצד זה

⁹ שלשון זו מגיע ללשון זו והלבנים באמצע והנתון למולך זו היא דרך לדברי אבוי

אבל לדברי ראבא כמשורת דפוריא פירוש משותף בית קפצא כי אדם בזמן שהוא

קופין קאשואר ואם קפין⁹ העברה^(?) אומרין שור ליה והקפצאן שראניל בקפ צא¹⁰ קורין אותו

שוקה¹¹ ואפילו היין בזמן שממהר אישיו להחמיין (?) אומרין לו קפין ובלשון ארמי

אומרין משל¹² חמרא אעפי¹³ דגברי שאור פוריא הן ימי הפורים מנהגן¹⁴ . . .

¹⁰ ועילם כי הבחורים עושין צורה כהמן ותולין אותה על גנותיהן ארבעה חמשה

ימים וביום הפורים עוסין¹⁵ מדורה שלאש ומטילין לתוכה את הצורה ההיא

ועומדין הבחורים סביבה ושוחקין (?) ומומירין ויש להם טבעת תלויה בתוך האש שנוטלין

וקופצין מצד האש לצד האש הוה אותה מטבעת נקראת משורתא ותקפציה

וכן נמי הטבעת שתולין אותה בחמור ובסוס שהרכב מניח בה את רגלו האחת וקופין

¹⁵ באחרת ועולה על גבי בהמה נקראת משורתא זה הוא משורתא ורפירשו רבנן¹⁶

אסימון מעות הניתנין¹⁷ בסימן לבית המרחץ כך מנהגן במקומות הללו שמקדימין

¹⁸ . . . לבית המרחץ עשרה פעמים שנכנסין לו בכסף אחת ובעל המרחץ נתן

למקדים הזה עשרה מטבעות שלנחושת שהן סימן כי נתקבל ממנו

שכר עשרה פעמים וכל זמן שמביא לו

¹ *Sanhedrin*, 64 b.

² The editions of the Talmud as well as the MSS. read דמי.

³ The editions have שירגא, but the MSS. have שירגא, see *Dikduke Soferim*, ad loc. ⁴ ליביני of the printed text is more correct.

⁵ The copyist wrote נורא twice instead of גים.

⁶ Read כמשורתא. ⁷ Read אש. ⁸ The copyist left out זה.

⁹ By some mistake the word העברה is put here instead of after רך, line 5.

¹⁰ Sic! ¹¹ שוקה. ¹² *Baba Batra*, 96 b.

¹³ Read אפפי; see *Dikduke Soferim*, ad loc.

¹⁴ Read מנהג or בגל on the margin; the copyist added בגל which he had left out in the margin.

¹⁵ Read עושין. ¹⁶ *Baba Mezia*, 47 b.

¹⁷ Only MS. Ham. reads היתהין, the editions and all the other MSS. have היתהה.

¹⁸ [לשלם לגל בית].

(Leaf 1, verso.)

מטביע אחת מין אותן המטבעות נכנס למרחץ ורוחץ ואם רוצה ליתן במתנה זה נוטלן בא
 בא ורוחץ במרחץ ונכנס באותו סימן עושה כך ועוד יש מנהג לנחתומין ולוולתם כך
 שמקבל הנחתום דמוי מאה רטאלות¹ ונותנן ללוקח מעות שלנחושת בסימן ועל זה סימן
 רטאל¹ ועל סימן שתי רטאלות ונ' וד' ובזמן שמיביא לו לנחתום אחד נוטל כשיעור
 מה שעליו וכן הסבלים² לכל פעם ופעם נוטלין סימן וכיוצא באלו: וששא'³
 וראמדינ'⁴ לענין בית הכסא אנתי⁵ לא עילת לשיעור גמרתה לך מילי דשיעור
 שאלת בריש או בדל ושאלת בין בריש בין בדל מה הלשון הזה לענין בית הכסא
 שיעור הוא והוא המקום שכתבו בו ארצה שיעור⁶ וישב עשיו בהר שיעור⁷ ופירוט
 הדבר כי מנהג בני שיעור שנקבצין שנים שלשה בבית הכסא ואי כפת להן
 בכך אבל לרבנן אין דרך ארץ לעשות כן וכך האוה מעשה כי בתחלת מה
 שעלה רב ספרא לארץ ישראל היה הוא יושב בבית הכסא בא ר' אבא ונהר⁸ על
 פתח בית הכסא שמעו רב ספרא וא' לו הַכְּנֵם למה אתה שוהא השיבו ר' אבא
 עדאן⁹ לא בְּתָא¹⁰ לארץ שיעור למדתה דרכי ארץ שיעור היאך אתה אומר לי להכנס?¹¹
 כבני שיעור והלא שנינו מצאו נעול בידוע שיש אדם¹² פתוח בידוע שאין
 אדם שם ללמדך שאין דרך ארץ להכנס בזמן שיש אדם שם ופירושו רבן'
 כי רב ספרא לא מדרכי שיעור אמו' לר' אבא להכנס אלא כיון שיטמעו שנהר
 סבור היה בלבו שמוסכן¹³ הוא ומוחלחל¹⁴ ואים ישהא עצמו מיכּן כדתניא רבן שמי'
 בן גמ' אומ' עמוד החיזר מאביא¹⁵ את האדם לידי הַדּוּרִיקָן סילין החוזר מביא את

¹ The Arabic *طَل*.² הַסְּבָלִים.³ וששאלה =.⁴ *Berakot*, 62 b; *Tamid*, I; cf. 'Aruk, s. v. שיעור, VI, 96-7, ed. Kohut.⁵ Perhaps אבתי? The editions have שהא, זר, some of the MSS. זר כאן; see *Dikduke Soferim*, ad loc.⁶ Gen. xxxii. 4.⁷ Gen. xxxvi. 8.⁸ Editions: זר with נהר, but MS. Paris has also נהר.⁹ See leaf 2, recto, line 5.¹⁰ Sic!¹¹ Sic!¹² This agrees with the text of the *Mishnah Tamid*, I, 1; in the *Gemara Berak.*, 62 b, מצאו is repeated before ביהוה.¹³ Read שמסוכן.¹⁴ See *Megillah*, 15 a: מאי והחלהל; and 'Aruk, l. c.¹⁵ Read מביא.

¹ (Leaf 2, recto.)

אחד מעדיו אומר הדברים הכתובים בשאלה זו תחלת כל דבר ראוי לראות
היש שם עדות שלמסירה שכתבו שני עדים וחתמו כי מסרנו את הגט
לידה של פלונית אים אין ורואין אים אין שם חתם ידי עדי מסירה
אף על פי שחתם ידה על יד . . . ול גופו של גט מקוים בבית דין אין לסמוך על אותו
5 הגט שאילו כתב לה אלף גט ועדים לא נמסרו אינה מתגרשה ועד אן
הוא יורשה ואף על פי ששני עדי הגט אומרין עכשיו כי מסרנו את הגט
לידה אבל לא כתבו לה עדות מסירה כיון שאחד מהן אומר מסירה
בטלה היתה ולפנים להראות לשלטון נעשתה ולא לגרשה גירושין גמורין
אין לה ולא ליורשיה ראייה בדבריו שהרי הפה שאמר מסרתי הוא הפה
10 שאמר מסירה בטלה היתה ואין חתם ידו בידיהן בכלום שעכשיו
הוא בא להכחישו או לעקרו ונמצא העד השני שלגט עד אחד ואין
סומכין עליו להוציא את ירושתה מחזקת ירושת האישה ולפיכך ראוי
להיות הקרקעות ההם עם כל עזבון חאשה בחזקת יורשי הבעל ומעמידין
בית דין אותן בידיהן אבל אם כב . . . כתבו וחתמו שני העדים כי מסרנו
15 לידה את הגט ועכשיו בא אחד מהן לומר מסירה בטלה היתה עיקר דבר
זה אינו דומה לעדים שאמרו תנוי היו דברינו¹ אלא יש לדמותו לשני דברים
דומה לאמנה שהוא אומר אמנה היתה בינו לבניה שאינן גירושין אלא דברים
בטלים להראות לבני אדם ואילו כך בלבד היה הדבר לא היה ברין לשמוע לרברי
העד האחד מעדי המסירה אחר שכתב וחתם במסירה סתם לומר כי מסירה
20 בטילה היתה כאשר אנו אומרין² אמ' רב ששא³ בריה דרב אידי שמע מינה

¹ See *Ketubot*, 19 b.

² *Ketubot*, *ibid.*

³ The editions have ששא.

(Leaf 2, verso.)

מדרב כהנא עדים שאמרו אמנה היו דברי¹ אין נאמנין מאי טעמא כיון
 דעולא היא אעולא לא חתמו וכיון שאינו נאמן לומר אמנה היו דברי דאמי
 לעד אומ' תנוי ועד אומ' אין תנוי אלא שיש לדמות את הדבר הזה לעדים
 שאמרו מודעא היו דברינו משני פנים אחת מהן . . . מין הגט שאם אמר
 5 הבעל לעדים היו יודעים כי מסירה שאני מוסר בטלה היא ומוסר (?) . . . לפניהן
 מודעא בדבר זה הגט בטל הוא דאמרינן² אמ' רב ששת האי מאן דמאסר
 מודעא אניטא מודעיה מודעה פשיטא לא צריכא דעסויה³ ואירצי מהו
 דתימא בטוליה בטליה למודעיה⁴ קא מיט' לן ואימא הכי נמי⁵ ליתני וכן
 אתה אומ' בניטי נשים כופין אותו עד שיתן⁶ מאי עד שיאמר רוצה אני⁷
 10 ועד דמבטיל ליה למודעיה קמא⁸ ודומין עוד דברים אלו למודעא מצד
 אחד שיש שם אונס השלטון שאם לא מסר לה גט להראותו כי גורשה⁹
 היה מניע ליה אונס גדול כאשר פירש בשאלה לפיכך מצילה ממנו
 במסירת הגט ומוסר מודעא כ' בשביל כך הוא ואף אילו מכר היה . . .
 זה המודעא קיים בו דאמרינן¹⁰ אמרו נהרדעאי¹¹ כל מודעא דלא כתיב ביה
 15 אנן שהדי¹² ידעינן ביה באונסיה דפלגיא לאו מודעא היא מודעא דמאי
 אי דגט ומ . . . נה גלויי מילתא בעלמא היא ואילו מודעא¹³ דזביני האמ' ראבא
 לא כתבינן מורעא אוביני¹⁴ מודה ראבא היכי דאיניס¹⁵ כגון מעשה דפרדיסא
 ובדבר חוה אנו אומרין¹⁶ מר בר רב אשי אמ' אמנה היו דברינו אין
 נאמנין מודעא היו דברינו נאמנין מאי טעמא זה ניתן ליכתב וזה לא ניתן
 20 לכתב ולפיכך שואלין את העד חוה ואומרין לו אמר לך ראובן ליכתוב
 את הדברים שמסר לך כי מפני האונס היא מוסר גט בטיל ואם אמר הין

¹ Read דבריט.² *Arakin*, 21 b.³ Editions: עסויה.⁴ The editions l. c. omit למודעיה.⁵ The editions have כן דאם.⁶ The editions l. c. omit אוהו כופין נשים כופין אותו.⁷ The editions l. c. omit רוצה אני.⁸ The editions omit קמא.⁹ Perhaps גִּרְשָׁהּ.¹⁰ *Baba Batra*, 40 a.¹¹ The editions l. c.: נהרדעי.¹² Editions omit.¹³ The editions l. c. omit ואלו מודעא.¹⁴ Editions: לשלם רזביני.¹⁵ אֲנִיס = דִּאוֹתִיִּס, editions דִּאוֹתִיִּס.¹⁶ *Ketubot*, 19 b.

II.

Fragment British Museum T b, paper, consists of a quire of two leaves, of which the middle pages are missing, written in an ancient, square Rabbinic hand, not later, probably, than the thirteenth century. It represents eight Geonic Responsa, coming from a collection in which numbers 2-8 of the fragment formed the Responsa 16-22. As all the Responsa of the fragment, with the exception of the last three, are explanatory פרושים of some difficult passages of the treatise *Pesahim*, we may well assume that there is not much missing between the first leaf of the fragment, containing an explanation of *Pesahim*, 10 b¹, and the second leaf dealing with *Pesahim*, 55 a.

The order in which the Responsa are given is probably the original one, and not that of the compiler who arranged them, as is shown by the fact that the last three Responsa, dealing with three difficult passages of *Yoma*, are not in accordance with the order of the Talmud. If this assumption is correct, then we may ascribe these eight Responsa to Hai Gaon, as the seventeenth Responsum is quoted in the 'Aruk, s. v. גמז, with the words הגאון היה קורא, and הגאון "par excellence" in the 'Aruk is none other than Hai Gaon, the הגאון הגדול, as Abraham ibn Da'ud calls him. Müller's statement, in his *Einleitung*, p. 195, according to which the author of the nineteenth Responsum (No. 30 in Harkavy's Collection) is the Gaon Sherira, is therefore to be corrected. Besides, there is no real reason for ascribing this Responsum to Sherira, except that the preceding Responsum, No. 29 in Harkavy's collection, seems to come from Sherira's hand. I say "seems," because Hai Gaon also might have spoken of Judah Gaon as his אבי אבינו, in the sense of great-grandfather.

¹ The fact that Rabbenu Hananel, in his Commentary on *Pesahim*, 55 b, also made use of Hai's Responsum, misled Kohut to believe that the 'Aruk was quoting Rabbenu Hananel; see Kohut's note ad loc.

Our fragment shows further that Harkavy¹ was wrong in assuming that MS. I of his collection is a copy of the original Responsa which were kept in the archives of the Geonim. Numbers 30-31² of his collection, when compared with Nos. 19 and 22 of our fragment, prove to have been copied from an incomplete collection in which Nos. 16-18 and 20-21 were missing.

The first Responsum contains a long explanation of *Pesahim*, 105-11a, and is a highly interesting illustration of the Geonim as commentators of the Talmud. It shows that the very concise style of the Geonim in explaining the Talmud, as found in many of their Responsa, must not be considered as the only way the Talmud was then explained. The passage in *Pesahim*, 105, explained in this Responsum, is not a difficult one; the Gaon nevertheless took pains to explain it in such a way that he made it possible even for a beginner to comprehend the Talmudic discussion. We may therefore assume that the Geonic ענין of the Talmud was by far more exhaustive than is generally believed, but in answering questions relating to difficult passages of the Talmud, the Geonim, for practical reasons, gave only the digest of a commentary.

In the second Responsum the Gaon gives as the correct reading of the Mishnah, *Pesahim*, IV, 8, $\text{עוּרָה לְבַר מִיָּדָה}$, and adds that עוּרָה is the Aramaic equivalent for Hebrew עוּרָה . It is worth noticing that the reading given by the Gaon is not found in any of the editions or MSS. of the Mishnah or Talmud. But perhaps עוּרָה in the Vienna MS. of the *Tosefta* (*Pesahim*, II, 19, ed. Zuckermann) is a copyist's error, as ע and א are often confounded in Hebrew MSS. The Mishnah ed. Lowe has עוּרָה , thus connecting it with עוּר "to cut," and in a similar way עוּרָה is to be explained as derived from עוּ "to cut."

The third Responsum contains the Gaon's explanation of

¹ Introduction to his edition of *Responsa*, p. viii.

² It is very surprising that Müller had entirely overlooked No. 31, which is therefore missing in his *Einführung*.

the expression *בעל השם* in *Pesahim*, 86 b, where he explains differently from Rashi. According to the Gaon the gentleman referred to in the Talmud introduced himself as *רב הונא*, because he wanted to indicate his title of *רב*, and this explanation is more probable than Rashi's, according to which the name *רב הונא* was given to him at his birth.

The two charms to which reference is made in the Talmud (*Pesahim*, 111 a) are given in the fifth Responsum. The first charm runs as follows: "God of gods, save me from an evil encounter, from the evil Adversary (= *שטן*), from grievous sickness. Guard me as the apple of the eye [is guarded], for in thy hand are power and strength, and thou art God." The second reads: "Forsake me not, and abandon me not; hide not thine eye from me: be thou a guardian unto me. Answer all my petitions unto thee with yea, and not with nay."

The last three Responsa are explanations of the Talmudic passages, *Yoma*, 66 b, 44 b, and 28 b. The first of these three Responsa was known to R. Hananel, who made use of it in his commentary on *Yoma*, but it seems that he did not know the Gaon's explanation of *Yoma*, 28 b. In the Responsum dealing with *Yoma*, 44 b, the Gaon quotes a Midrashic passage which is found in the *Pesikta de Rab Kahuna*, but unfortunately the text of the fragment is in very bad shape, and it is therefore doubtful if the source for the Gaon was the *Pesikta* or some other Midrash.

(Leaf 1, recto.)

ואף על פי שהוא אסור בהנאה והב' אמ' לעולם בודק¹ ואין לנו לפחות בן והורגו
 והקשינו על הפירוש הזה ואמרנו האין נאמר יר' יואד' כושר לנזיר שאין
 בודקין על החמץ אחר זמן הביעור שלא יבוא לאכל ממנו והלא ר' יהודה
 . . . ד' ליתעסק בהרש בזמן שהוא אסור כדי שיהא סמוך לעת קריבת
 . . . סד מעיי' סתת וסלי' בשוכי ירוש' ולא חישש אולי יאכל ממנו כאשר
 . . . ד' כי חישש לבדיקת המין אחר זמן ביעור שלא יבוא לאכול ממנו ופרק

¹ *Pesahim*, 10b-11a; *Menah.*, 67b-68a.

² [מתור.]

³ [השומר.]

⁴ [אמרו.]

1 . . . שאני חדש כן הוא אמ' אין החמין דומה לחדש לפי שהחדש לא הותר לו
 2 . תעסק בו אלא בדרך משונה ואין קוצר אלא בקיטוף וכיון שהוא עושה
 3 . עשים משונה ממנהגו זכור הוא כי איסור יש בידו ואינו בא לאכל ממנו
 4 . . . . . התר קצירה שעל ידי קיטוף היא הרי טחינה והרקדה כמ' 5
 ואיך לא חישש ר' יהוד' שמא יאכל כאשר אתה או' שחישש
 בענין בדיקת חמין השיבוהו או משום הא לא קשיא מיטנה 6 בטחינה
 ממנהגו ואינו טוחן אלא בריחים שליד ומשנה . . . . . 7 ואינו מרקד אלא
 על גבי נפח 8 כרי שיהא זכור . . . . . 9 לא חישש ר' יהוד' כאשר חישש
 10 לענין בדיקה וחזר אביו והקשה לו ל . . . ה 10 אם אמרת כי זה שלא חישש
 ר' יהוד' לענין חדש כאשר חישש לענין בדיקה מפני שעסקו בחדש עסק
 משונה הרי שנינו קוצרין בית השלחין שבעמקים אבל לא גודשין ואוקמנה
 כר' יהודה ונדחו דבריו של רבה ופירק אביו על דעתינו הראשונה פירוק אחר
 ואמר לענין חדש כיון שהקוצר והמתעסק בודל ממנו זכור הוא ואינו בא
 לירי אבילה אבל הבודק אחר המועד אינו בודל מן החמין ולפיכך לאו
 . . . עמ' 11 . יבוא הוא לירי אבילה לפי כך חישש ר' יהוד' לזה ולא חישש לזה . . . 12
 רבא ושאל למה הקשיתם דברי ר' יהוד' בחדש שאין חושש לו
 על . . . . . 13 בחמין וחושש לו ולא הקשיתם דברי חכמ' בחדש שחיששו לו
 ואסרו לקצור בית השלחין שבעמקים על דבריהן בחמין שלא חיששו לו
 14 וציוו לבדוק עליו וחזר גם הוא להשיב צבר 14 דר' יהוד' אדר' יהוד' לא קשיא
 כאשר שינה אביו ודרבנן אדרבנן לא קשיא כ' בחדש קוצר הוא לאבילה
 לפיכך חיששו שלא יבוא לירי אבילה ואסרוהו אבל בחמין בודק הוא עליו
 לשרפו ודעתו עליו לזאת לפיכך לא חיששו שלא יבוא לירי אבילה ובא
 רב אשי לפרק פירוק אחר מפשוטה של משנותינו שהיא אומרת מוצאין
 את שוקי ירושלים שהיא מלא קמח וקלי ולא עמד פירוקו כי קושיינו אינו
 מוצא אלא מקצירת בית השלחין לכן דרב אשי בריחא 15 היא בלומר
 לפי שאינה לפנינו מן הדבר אלא . . . 16 מן קושיינו עומדת וכיון ישמכנו

1 [רבה.]

2 [להתעסק.]

3 [מנשים.]

4 [והקשה אביו הינה.]

5 כמה שהוא?

6 קשנה.

7 [ברקידה.]

8 נפח.

9 [ובשביל הכי.]

10 לרבה; see *Dikduke Soferim*, ad loc., where it is shown that the correct reading is רבה, not as our editions have it, רבא.

11 Read שמא?

12 וחזר?

13 דבריו.

14 So in the MS.

15 Editions: ברוחא, but MS. Oxf.: בריחא, see *Dikduke Soferim*, ad loc., and 'Arak, s. v. בר, II, 166, ed. Kohut.

16 לבר?

על פירוקו של אבוי לר' יהוד' שאמ' חמין לא בדיל מיניה ¹ חששו בו וחמין
לא בדיל מיניה וחשש הקשינו . . . . . ² האיך תאמר כל היכא דלא
בדיל מיניה גזר ר' יהודה והרי התיר לשם ³ שפופרת נקובה מן . . אה ⁴ שמן
על פי הנר בשביל שתהא מנטפת ולמה לא חשש אחר שכבת הנר

(Leaf I, verso.)

לקחתה ולהסתפק מן השמן ההוא לפי שאינו בודל מן השמן ההוא כאשר חשש
לענין בדיקה ⁵ והשבנו על זאת שיכול ר' יהוד' לאמר כי אף השמן הניתן בשפופרת
שעל פי הנר בודל אדם ממנו בשביל חומרה של שבת ואימתה ולכן לא חשש לו
כאשר חשש לענין בדיקה וחורנו והקשינו איך תאמר שבשביל אימתה . . . ⁶
לא חשש ר' יהוד' והרי מצאנו דבר כזה בשבת שחשש לו ר' יהודה דתנן חבל . . . ⁷
שנפסק לא יהא קושרו אלא עונבו ר' יהוד' או' כורך עליו פונדא או פסיקיא ⁸ ובלב ⁹
שלא יענבנו ואמרינן בה ¹⁰ דר' יהוד' אדר' יהוד' שכאן אינו סומך על אימתה . . . ¹¹
וחושש ואוסר את העניבה ושם סמך על אימת שבת והתיר ליתן על פי הנר . . .
שפופרת מלאה שמן ולא חשש וקשיא דרבנן אדרבנן שכאן התירו את העניב ¹² . . .
ולא חששו שמא יבוא לידי קשירה ושם אסרו ליתן שפופרת של . . . ¹³ על פי ¹⁰
הנר כי חששו שלא יסתפק ממנו וחורנו ופירקנו לזה ולזה . . . . . ¹⁴
קשיא ¹⁵ מיחלף כיון שהוא מותר בשמנים מיתחלף . . . . . מדקדק . . . . .
אוסר אחד ומתיר אחד לפי כך חששו ואסרוהו ליתן שפופרת של שמן על פי ¹⁶ הנר
שלא יתחלף לו בשמן המותר אבל עיקר עניבה ¹⁷ כקשירה ואין זו מתחלפת בו
וכשמתיירן אותו לענוב יודע . . . קשר אסור ואינו בא לקשור וחורנו
עוד כזאת והקשינו לחב' שהתירו . . . ואמרנו הלא שינו קושרין דלי בפס ¹⁸ . . .
אבל לא בחבל ור' יהוד' מתיר ודקדקנו בדבר ואמרנו האי חבל דמאי אילימא
דצב ¹⁹ חבל דעלמא שלוקח חבל וקושר בו את הדלי אפשר שיתיר ר' יהוד' כמו
זה והלא קשר של קיימא הוא והלא ²⁰ פשיטא שזה חבל של גרדין שהוא קשור

¹ About the same space is left empty in the MS.

² על הירוצו.

³ לשום.

⁴ Read מלאה.

⁵ Empty space in the MS.

⁶ [השבח].

⁷ [דלי].

⁸ This is also the reading of MS. Munich; see *Dikduke Soferim*, ad loc.

⁹ [ובלבר].

¹⁰ Read קשיא.

¹¹ [שבת].

¹² [העניבה].

¹³ [ביניה].

¹⁴ [דרבנן אדרבנן לא].

¹⁵ Add בשמן.

¹⁶ This is the correct reading, not as the editions have it: הנר.

¹⁷ Read אינה.

¹⁸ בפסיקיא.

¹⁹ So in the MS.

²⁰ Read אלא.

20 בו ליוכתו¹ מצד אחד ובא וקושר את הדלי מצד אחר למלאת בו מיים
 לפי שעה שהתירו ואין² גזרו חכמ' שלא עשו כן והם התירו בחבל דלי שנפסק
 לענב ופרקנו אמרי לך רבנן חבל בחבל מתחלף כי החבלים דומין זה לזה
 וכשאתה מתירו בזה פשיט ידיו ואף אל זה ולפיכך נאסר אבל קשירה בעניבה
 לא מיהלפא ואין זו דומה לזו וכשאתה מתירו בעניבה אין ידו נפשטת לקשירה
 25 והרי עמדו ר' יהוד' וחכ' בדבריהם ונמצא פירושן של ר' יהוד' כאבוי דהיכא דבדילי
 לא גזר רבנן כגון חדיש וכגון נתינת שפופרת של שמן על פי הנר אבל היכא
 דלא בדיל גזר כגון בדיקת חמין אחר הביעור ואיך הקשו לו לר' יהוד' שאסר
 את העניבה ולא סמך על אימת שבת כאשר סמך בשפופרת כבר פורק שהוא
 אסור³ כל עניבה ביטבת ואלו היתה מותרת לו לא היה גזר עליה ונמצא פירוק
 30 דרבנן כראבא וחזרנו אחרי כן והקשינו לרבני אבוי שפירק על דעתו של ר'
 יהוד' דהיכא דבדיל לא גזר דבריו שאסור³ להקזי דם לבכור ואפילו מת וגם הקשינו
 דרבנן אדרבנן ופירקנו דברי שניהם כענין אדם בהול על ממונו שזה אסר מן
 הטעם הזה שלא יפרין בדבר אם תתירוהו במקצתו ואלו החכמ' התירו מן הטעם
 הזה שלא יפרין ברבר אם תגזר לאסור עליו את המותר והקשינו על הפירוק
 35 הזה של שניהם שהוא טעם אדם בהול על ממונו ולא חישש פן יפרוין לקדר
 כאשר תחיש בבכור פן יפרוין במקום ישעיה חבורה מום ואף החכמ' הרי אסרו
 קירצוף ואף על פי שאדם בהול על ממונו ולא חיששו שמא פן יפרין לקדר כאשר
 חיששו ב...⁴ ופירקנו על דעתא דרבנן כי הבכור אם לא יקיוו לו דם ימות

(Leaf 2, recto.)

אפילו בי"ג בניסן⁵ אם נעקרה שיבולת בידו המנכש חייב⁶ ור' יהוד' לשותל⁷ . . . . .
 הטינה⁸ כי יש לפניו ג' ימים עד שעת התרת קצירת העומר ואיפשר⁹ . . . . .
 עד העת ההיא ומזאת הקשינו אילו היה ר' יהודה סובר כי יד' מותרת בעשית מלאכה
 לא היה אומר היה מנכש בי"ג ונעקרה בידו . . . . .¹⁰ אלא היה אומר היה מנכש ביד'
 5 ונעקרה בידו שיבולת שותלה לפי שיום התר . . . . .¹¹ שלישי הוא ליד' ולדבריו

¹ יכזו = יקתו?

² ואיך Read.

³ אוכר Read.

⁴ [בבכור].

⁵ *Pesahim*, 55 a.

⁶ The use of the word חייב here is very strange, as the question is only whether by putting the שיבולה back he would be able to use it after הקרבת העומר.

⁷ בשותל במקום?

⁸ Our texts have טיב but R. Hananel also reads טינא.

⁹ [לשורש].

¹⁰ [שיבולה].

¹¹ [התרת קצירתה].

... שר¹ שתיקלוט מיום יד' עם² יום יו' ומתו... ג' ולא אמ' ביד' ושניהם שוים⁴
 קליטת הרכבה למדנו שלא היה מתיר לעשות מלאכה ביד' וזה הוא פירש
 ... נו⁵ מקשין ואו' אי סל' דע' אבר⁶ ר' יהוד' יד' מותר בעשיית מלאכה...⁷
 ... ביד' לא ביד' האיכא ג' ימים ועל זאת פירקנו אמ' רב יוסף בגלילא⁸ שאנו מה
 10 רושו⁹ ודאי כן הוא שאם נעקרה בידו שיבולת אפילו ביד' חייב¹⁰ להחזירה ולשובלה¹¹
 כי יש לפניו ג' ימים עד עת התרת קצירה ובגליל שנו היה מנכש ביג' מפני שאסור
 לנכש ביד' אבל ביהוד' יש להן לשנות היה מנכש ביד' וחזרנו והקשינו לרב יוסף דאמ'
 בגלילא שנו ואמרנו והאיכא לילה אם ניכש לילי יד' ונעקרה בידו שיבולת הלא...¹²
 15 בית שמאי אוס' נמצאת משנה זו לבית שמאי ולאנשי גליל אבל אנשי גליל שאינן
 כבית שמאי יש להן לשנות היה מנכש לילי יד' ובא רב אשי¹³ ופירק פירוק אחר
 ואמ' אין אנו צריכין להעמיד את משנת ר' יהודה זו לא כבית שמאי ולא כאנשי
 גליל שאוסר לקצור ביד' וזה אשר אמ' ר' יהודה היה מנכש ביג' ולא אמ' היה מנכש
 ביד' מפני שהשותל ביד' אין לו עד שעת התר קצירה אלא יום אחד שלם שהוא
 20 יום טו' ומקצת יום יד' משעה ששתל ועד סופו ומקצת יום יו' ואלו היה לו שני
 ימים שלימים ומקצת יום אחד היינו אומ' מקצת היום ככולו ומחייבין¹⁴ אותו לשתול
 וזה הוא חד מקצת אמר'¹⁴ עכשיו שאין לו אלא יום אחד מלא ומקצת יום ראשון
 ומקצ' יום ג' תרין מקצת לא אמרינן¹⁴ זה הוא פירוש כל השמועה כולה
 ואף על פי שאין דרכינו להרויח כל כך ושש' גימטיות של הקדש¹⁵ מאי ניהו ולא כן הוא
 25 אלא גואויות בוואו¹⁶ והן קושקושי אילנות ועצ' הנלקחים מהן אין קורין אותן בלש'
 ארמי גואוי אלא הגואויות שהן ענפי אילנות של הקדש והיו אנשי יריחו מתירין
 אותן ואומ' אבות' לא הקדישו אלא קורות אנו נתיר גואו בנידולין הבאין לאחור
 מיכן ומיחו בידם חכמ' ודאי שחכמים אומ' אין מעילה באילן...¹⁷
 חלוק עליהן שכך שנינו¹⁵ הקדש שדה ואחר כך נתמלאת...¹⁹

¹ [איפשר.] ² Read עד. ³ [ומתוך שאמר ינ']

⁴ Reading doubtful. ⁵ אנהנו. ⁶ Read אמר.

⁷ בני' אמר המינכש בני' ; instead of 'ביד', beginning of line 9, read 'בי'.

⁸ This is the correct reading, not בגליל as the later editions have it.

⁹ ? ¹⁰ See n. 6 on preceding page. ¹¹ Read ולשיחלה.

¹² [או.] ¹³ Editions and MSS. : רבינא.

¹⁴ This is also the reading of MS. Munich, see *Dikduke Soferim* ad loc.

¹⁵ *Pesahim*, 55 b. ¹⁶ See *'Aruk*, s. v. גמו. ¹⁷ [ורק ר' יוסי']

¹⁸ *Mishnah Meilah*, 13 a.

¹⁹ [מועלין בה ואין מועלין]; this is a free quotation from *Mishnah Meilah*, III, 6.

30 בנידוליהו וכול' אלא שבך אומ' חכמ' אף על פי שאין מעילה . . . . .¹
 איסור יש בהן ושש' הא דרב הונא בר נתן² . . . . .³

(Leaf 2, verso.)

נחמן בר יצחק אמרו לו מה שמך אמ' להו רב הונא וכול' מהו בעל השם אני כך
 הוא או' לה כיון סמוך⁴ אני ביישיבה וקרוי רב כדתנן סמיכת זקנים⁵ וכול' ופירשו
 רבנן⁶ דסמכין ליה בשמם וקרוי ליה ר' וניכר ישמי רב הונא בר נתן אלו אמרתי
 לכם הונא בר נתן לא היתם יודעים מי אני והיתם חושבין הונא בר נתן דעלמא
 5 וכיון שאמרתי לכם רב הונא אתם יודעים שבי . . וני⁷ חברי נודע לכם מי אני
 ושש' הא דאמרינן⁸ . . . . . פ⁹ . . . מאי אמ' רב פפא נפתח באל ונסיים באל . . . . .¹⁰
 כן הוא או' ישאם הפסיק כלב או דקל או אישה בינו ובין חבריו יאמר דברים . . . . .¹¹
 בהם אל כגון שיאמר אל אלים הצילני מפגע רע וכיטטן רע ומהלי רע . . . . .¹²
 כאישון בת עין כי בירך כח וגבורה ואתה אל נמצא ראש הדברים אל וס . . . . .¹³
 10 או שיאמר לא תעובני¹⁴ לא תטשני לא תעלים עינך ממני היה לי שומר . . . . .¹⁵
 כל אשר איטאלך תאמר הין ואל תאמר לאו וכל דברים אלו כשרים לדבר זה
 ושש' שאלו את ר' אליעזר פל' מהו לעולם הבא¹⁶ אמ' להם לא ישאלחוני
 אלא על פלוני וכול' כך פירשו חכמ' על אבישלום ישאלוהו וכך היתה השאלה לפי
 שבא על פילגשי אביו כאשת איש חשובות ואין לו חלק לעולם הבא או דלמא
 15 סבירא לן כדרב יהוד' אמ' רב¹⁷ נשים בכחובה וקידושין פילגשים בלא כתובה
 ולא קידושין ולפי כך יש לו לאבישלום חלק לעולם הבא והפליג ר' אליעזר בדברים
 ואמר להם עד שאתם מושאלין על אבישלום שאלו על שלמה מי סבירא כי ההוא
 דאמר ר' שמואל בר נחמני אמ' ר' יונתן¹⁸ כל האומר שלומה חטא וכול' וכשהורו דברים
 ואמרו ושלמה מהו לעהבא' אמר להם על אבישלום שאלתם בתחלה וכל כך

¹ [בנידולין מכל מקום.]

² *Pesahim*, 86 b.

³ [איקלע לבי.]

⁴ [שסמך.]

⁵ *Mishnah Sanhedrin*, I, 3.

⁶ *Sanhedrin*, 13 b.

⁷ שכיבוני.

⁸ *Pesahim*, 111 a.

⁹ [בטרבי ססחים.]

¹⁰ שמהחיל בהם אל ומיסיים, see Harkavy's edition of the *Teshuvot ha-Geonim*, p. 8.

¹¹ שמרני.

¹² from נמצא או is not found in Harkavy; וסופם אל

¹³ not found in Harkavy, but given by Rabbenu Hananel in his Commentary, ad loc.

¹⁴ Harkavy. ויניה

¹⁵ *Yoma*, 66 b; cf. Taussig, *יהי שלום*, pp. 73-5; Wertheimer, *קהלה שלמה*, pp. 42-3.

¹⁶ *Sanhedrin*, 21 a.

¹⁷ *Shabbat*, 56 b.

20 לפי שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לפיכך¹ . . . אותם מזה לזה ומזה לזה
 כדי שלא יחזיר להם תשובה | ושש' בכל יום² לא היה להם נוש³ . . . . .
 שמכסין בו את המחתה כגון תיק וכגון נרתיק וכן מפרש⁴ . . . . .
 חמה יש לו נושחוק⁵ שני' לשמש שם אוהל בהם וכול'⁶ . . . . .
 מוציא חמה מנרתיקה⁷ ללמדך כי נרתיק ונושתיק אחד הוא | ושש'⁸ . . . . .
 25 דשמשא קשי משמשא⁹ וסימנך . . . . .¹⁰ כולי הני . . . . .¹¹ כן פירושן
 מקום שכונת החמה שעברו כנפיה¹² אותן הרשפים שיוצא¹³ . . . . .
 ולישב שם בקיין קשה מלישב בחמה וסימנך¹⁴ . . . . . ויש בו
 מחידוד ריח החומין יותר מן החומין עצמו שברירי . . . . .¹⁵
 וסימנך דלפא עיקר לשון שברירי הן סנורים דכתיב הכו בסנורים תרג' מחו
 30 בשבריריא¹⁶ וכן הוא אומ' . . . . .¹⁷ לא תצפה כלום אחרי הננה¹⁸ מן השמש
 לצל קשה מעת היותה . . . . .¹⁹ וסימן לרבר דלף הבית ככת²⁰ ידלף הבית קשה
 הוא יותר מן המטר עצמו הרהורי עבירה קשה מעבירה²¹ וסימנך ריחא דבשרא
 דבר זה ברור והסימן מרירא²² דבשרא . . . . . אותה חתיכת בשר ומריה בה אין א'²³
 מוצא . . . . .²⁴ ידים מוזהמות²⁴ . . . . . זוהמות ידים בבשר
 35 קשו . . . . .²⁵ קשיא מדקייטא וסימנך תנורא שבירא²⁶

כא
כב

¹ [הפליג or דחה]. ² Yoma, 44 b.
³ ניאשהיק; the editions have [נטהק].
⁴ [בשקא דסוכות]; see Pesikta, ed. Buber, XXIX, 186 below
 'כשם שכתב וגו'
⁵ Pesikta, ad loc., נשהיק, but see 'Aruk, s. v. נשהק, V, 396, ed. Kohut.
⁶ [ועוד אמרו אין גיהנם לעתיד לבוא אלא הקב'ה].
⁷ Aboda Zara, 3 b below.
⁸ is the reading in Harkavy's text, Responsen der Geonim,
 p. 12.
⁹ Yoma, 28 b below. ¹⁰ [דגא דחלי וכולי]. ¹¹ [שמעתיחא].
¹² In Harkavy: ויהא ולא עברו.
¹³ שיוצאין משם נקראין ויהא ולישב וכ'.
¹⁴ Harkavy: חלה חלה instead of לא.
¹⁵ [שמשא קשו משימשא]. ¹⁶ Gen. xix. 11.
¹⁷ Harkavy: כשתבריק העין ולא. ¹⁸ Harkavy: בשרא.
¹⁹ בחמה. ²⁰ . . . . . Harkavy: וכת' דלף טורד.
²¹ Yoma, 29 a.
²² והסומן הוה בריר שאילו אתה אוהו חתיכת בשר; Harkavy: מריחא.
²³ אינך מוצא בה זוהמא כאשר אתה מוצא בירים זוהמות; Harkavy: אין אתה.
²⁴ Harkavy: אילא. ²⁵ Harkavy: קשיא שילוי קשיא.
²⁶ Read שגירא.

III.

Fragment Taylor-Schechter, paper, consists of a quire of two leaves, one of which is here given. It represents the remainder of a collection of Geonic Responsa, of which the whole of one, the beginning of another, and the end of a third Responsum are preserved. The complete Responsum deals with the expression במרה הראשונה occurring in 2 Chron. iii. 3, which the Gaon tried to explain by the Tannaitic tradition that the standard of measurements was changed in post-Biblical times. In his somewhat lengthy discourse he remarks: "Know that the Books of Chronicles consist of two parts; of those Ezra wrote the Genealogies till לו אחים (2 Chron. xxi. 2), and the rest was done by the Men of the Great Synagogue." His remark shows the source of Rabbenu Hananel's explanation of the Baraita, *Baba Batra*, 15 a, and it is very probable that the Gaon read in the Talmud ער ולו as ed. Pesaro has it, and not ער לא as all the other editions and *Tosafot* have it.

The end of this Responsum seems to contain a reference to Saadia's Arabic translation of the Books of Chronicles, of which nothing is known¹, but the text of the fragment is unfortunately in very bad condition, and therefore this fact is not very certain.

(Leaf 3, recto.)

וואת הזהרה שצוה הכת עליו להיטיב לך אם תחפין מוטב ואם לאו יכולה
 היא לעכב ויש לה שלא תהי לו לאשה ואין בכך כלום ואין עליה שלא תתבע
 נירושין: ז' ואשר שאלת מה טעם הכת בדבריו ימים²
 ואלה הוסר שלמה לבנות את בית האלהים הארך אמה³ במרה
 הראשונה אמות ששים או⁴ זו היא המדה הראשונה דע כי ספר דברי
 בימים נחלק בכתיבתו לשני חלקים עזרא ייחס בו ער ולו אחים⁵

¹ See Steinschneider, *Arabische Literatur der Juden*, p. 55; Pinsker, *Likkute Kadmoniyot*, Supplement, p. 41.

² Read הימים; 2 Chron. iii. 3.

³ The Masoretic text has the pl. אמה.

⁴ Read אי.

⁵ See *Baba Batra*, 15 a, and *Dikduke Soferim*, ad loc.

וה . . . שאר¹ אנשי כנסת הגדולה כתבו אותה והם אשר אמרו כי הוסד
 שלמה לבנות את בית האלהים במדה הראשונה כי הם היית
 בדיהם מדה אחרת וכך היה הדבר כי משה רבנו² נתן לישראל
 10 אמה והיתה שמורה ביניהן ובה מדר שלמה את בנינו והיא ראשנה
 וכשעלו בני הגולה חישו שמה לא יוכלו לצמצם כהוגן כי לא היו בדיהן
 אורין ותומין כאשר היה הראשנה ויגורו פן יהיה בה מעט חסרון
 והסכימו והוסיפו עליה הצ . . . ע . . . ו . . . ³ ובמדה השניה שהוסיפו עליה
 חצי אצבע מדרו לבנין בית שני וגם עשו אמה אחרת שלישית
 15 שהוסיפו עליה חצי אצבע אחר ולא בשלישית היו מדידות הבנין
 אילא בה היו משתלמין . . . מנין⁴ ועל פיה מחשבין להן שכרן
 להתרחק מן המעילה ומדידותן . . . נוגית⁵ היתה אשר אמרנו
 כי יתרה על של משה חצי אצבע . . . ⁶ היתה להן אמה אחרת
 חסרה מזו טפח אחד שיש בה מידת דברים ידועים⁷ וגם היא
 20 מודי משה קיבלוה ולא שמענו כי הוסיפו עליה: וכל חלה⁸ דברים
 מפורשים במשנתנו בסדר טהורות במסכתא כלים⁹ רבי מאיר
 או . . . ¹⁰ לאמות שהיו שלו בבינונית¹¹ חוץ ממוצה הוהב והקרן
 . . . ¹² ומפורש בתלמוד מנחות בסדר קדשים¹³ . . . . .
 . . . ¹⁴ אמר רבי יוחנן אמה בת¹⁴ שישה טפח . . . . . אמר . . .
 . . . ¹⁶ אבון אף אוקת ענה¹⁷ השלחן א . . . כו¹⁸ שנים עשר . . .

(Leaf 3, verso.)

ורחבו ששה עומע¹⁹ מי . . . ²⁰ להוריעך שהלכה ברבי מאיר: וגם פרישו מפני
 מה נקרת בינונית מפני שיש שם שתיים אחת של משה חסרה ממנה

¹ והנשאר ? ² *Erubin*, 4 a; *ibid.* 48 a.

³ [חצי אצבע.]

⁴ [אומיין.]

⁵ [בינונית] ⁶ [ועור.]

⁷ See *Erubin*, 3 b-4 a.

⁸ Read אלה.

⁹ Chap. xvii. 10.

¹⁰ [כל אמות.]

¹¹ Our Mishnah reads ביונייה היו בינוייה; ed. Lowe has: but the *Talmud Menahot*, 97 a, quotes our Mishnah with the addition: שהיו במקדש. The reading of our MS. שלו ביונייה can be explained only if we take של ו' = של as a gloss to ביונייה, which means a cubit of six handbreadths.

¹² [והסובב והיסור]

¹³ *Menahot*, 98 a.

¹⁴ not in our texts of the Talmud.

¹⁵ טפחים.

¹⁶ [רבי יוסי בר.]

¹⁷ אוקת ענה corrupted into אן תנייה.

¹⁸ [אורכין]

¹⁹ ?

²⁰ [מינה.]

הצי אצבע ואחרת גדולה ממנה הצי אצבע וכן מפורש במשנתנו
 במסכתא כלים¹ שתי אמות היו בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית
 5 ואחת על קרן מערבית² דרומית שעל קרן מזרחית צפונית היתה
 יתרה עלשל משה הצי אצבע ושעל קרן מערבית² דרומית היתה
 יתירה עליה הצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה
 אמרו אחת גדולה ואחת קטנה אילא כדי שיהיו האומנין נוטלין
 בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה וסמך לזאת
 10 שנינו רבי מאיר כל אמות שהיו שני נבינונית³ כאשר פירשנו והלכה
 כמוהן כי כן פרט⁴ המפורש בכתם מישותנו⁵ במדות בדבריו⁶ וזה אשר
 שנינו⁷ ש . . . אמות היו בשושן הבירה ה . . . צורה שעל שער מזרחי
 של מקדש אשר שנינו במסכתא מדות¹⁰ שער מזרחי ועליו שושן
 הבירה צורה ומפורש בתלמוד מנחות¹¹ כי צי . . . שושן הבירה ליטבת
 15 את מלכות פרס שכר שותה¹² נבנה בית שני מ . . . טעמא רב היסדא
 ורב יצחק בר אבדומי חד אמר כדי שיהא¹³ אימת מלכות עליהן וחד
 אמר כדי שידעו מאין¹⁴ באו לאן הלכו¹⁷ דאמר רבי ינאי לעולם תהא אימת
 מלכות עליך שני וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר ונ' ואילו
 לדילי . . . קאמליה רבי יוחנן אמר מהבא יוד יי היתה אל אליהו
 20 וישנס מחניו וכין¹⁹ שהבית השני נמודד באמה בינונית כ . . . נור
 פירשני ואחרי כן נכתב . . . דברי הימים פורש בו כי אשר הוחד שלמה
 ב . . . ה²⁰ הראשונה שהיא אמה של מיטה; ודבר זה ט . . . . .²¹ . . .
 . . . . . ון²² אל פיומי זכ לב טעות גדולה ואק זה מרו . . . . .
 אילא ותנ . . . לך כלל שאם תראה את דבריו תהי . . . . .
 25 אשר שאלת . . . טנוב²³ האמור בדברי רחבעם ד . . . . .

¹ Chap. xvii. 9-10.

² Our texts have מורה.

³ Compare note xi on preceding page. ⁴ Read מרש. ⁵ Read משנתנו.

⁶ See the explanation of the *Mishnah Middot*, III, 1 given in *Menahot*, 97 b.

⁷ *Kelim*, XVII, 9.

⁸ [שהי].

⁹ [היא].

¹⁰ *Middot*, I, 3.

¹¹ *Menahot*, 98 a.

¹² [ציור].

¹³ Read שברשעה.

¹⁴ [מאין].

¹⁵ Read שהא.

¹⁶ in our texts.

¹⁷ These two words are probably added by a copyist after *Abot*, III, 1.

¹⁸ Editions: לודיה.

¹⁹ וכין.

²⁰ [באמה].

²¹ טעה בו ר' סגדיה

²² הנאון.

²³ טעם?

IV.

FRAGMENT T-S., paper, eight leaves, size 9 × 14 cm., is written in the cursive hand of the thirteenth or of the twelfth century. The letters often run into each other, which makes the deciphering of the MS. difficult. Moreover, the copyist was negligent, and although there is evidence in many cases that he was well able to mark clearly the differences between י and ו, ב and כ, ד and ר, yet he often so writes these similar pairs of consonants that they cannot be distinguished from each other.

The fragment represents the remains of a collection of Geonic Responsa, and contains forty-two Responsa, which, with the exception of the first two, bear the name of their writers, Zemaḥ², Sherira, and Hai.

Below, I propose to give a brief *résumé* of each Responsum, together with parallels to them found elsewhere in Geonic literature.

1. The first Responsum, whose beginning is missing, deals with the use of raisin wine for Kiddush, and for the Seder. Isaac ben Gajat, in his שערי שמוחה, p. 2, quotes the decisions of the Geonim Paltoi and Zemaḥ on this question, and the same decision of Zemaḥ is cited in the Geonic collection חמדה ננוה, 35. But in both these collections the wording shows variations from the form given in our fragment. Notice particularly the addition occurring in our fragment, according to which raisin wine made by Gentiles is prohibited³.

2. According to this Responsum, one who eats bread baked by a Gentile is not subject to the punishment of flagellation. The same opinion is attributed, in the הלכות פסוקות, 26, to the Gaon Rab Amram. But while in the

¹ The writer begs to acknowledge his indebtedness to Professor S. Schechter, who was good enough to put at his disposal the Genizah text presented in this article.

² Undoubtedly Zemaḥ ben Paltoi.

³ Comp. also ספר העתים, p. 207.

latter the פסק, the final, authoritative decision, is stated simply, without argument or explanation, our fragment goes into a discussion of the points leading up to the decision.

3. The Responsa from the third to the eighth, inclusive, deal with טרפות, and are ascribed to Sherira. The first of this group, on כנתת דהררא, is found in ה"פ, 43, and ה"ג 159, only in these works the Responsum is attributed, not to Sherira, but to Hilai Gaon and Isaac ben Jacob Gaon respectively. It is noteworthy that Hai Gaon, who, in תורתן של ראשונים, II, 41, also has a Responsum on כנתת, makes no reference to his father.

4. On הוטין בריאה. This Responsum is found also in ה"ג 16, and there it is ascribed to Gaon Natronai. The quotation at the end of the Responsum, הואי סירכא וכו', is found neither in the Talmud nor in the Geonic literature known to us. Most probably, however, it was taken from some הלכות טרפות.

5. In this Responsum Sherira renders the very important decision that the עינייתהא, if on the right lung, is to be counted as one of the five אצני. Rashi on *Hullin*, 47 a, argues against this decision, which he states he had found in the תשובות הבבלים. It is doubtful whether Rashi had our Responsum before him, for there are several Geonic decisions to the same effect (for which see, for instance, Harkavy, *Responsen der Geonim*, 183, and Responsum 18 of our fragment).

6. This is the only discussion of סירכא דעינייתהא in Rabbinic literature, and it is therefore curious that none of the old codifiers has any reference to this decision.

7 and 8. In ה"פ, 32, the פסק of these Responsa is given on the authority of Hilai Gaon, but in a very corrupt form, and it is to be corrected according to the text of our fragment.

9. The group 9 to 29 is ascribed to Zemah Gaon, but it is extremely doubtful whether all these Responsa issue from the same authority. The first of the group,

No. 9, codifies the Talmudic discussion (*Hullin*, 56 a) on נפל לאור.

10-11 treat of שמוטת נף and שמוטת ירך, and in both cases the Gaon decides against Rab (*Hullin*, 57) in opposition to the general rule, הלכתא כרב באיסורי.

12. This Responsum is found in ה"פ, 35, where it is also ascribed to Zemah Gaon.

12 a. This Responsum is a reply to the question about the slaughtering of a bird whose windpipe has no cartilages (טבעת). The Gaon maintains that the case is impossible. It may happen that the cartilages are small and thin, but they cannot be lacking entirely.

13. The thirteenth Responsum deals with סירכא דריאה. The Gaon decides that any סירכא makes the animal טרפה.

14. This is identical with Responsum 14 in the ח"ג, where it is ascribed to Natronai.

15 is the well-known Responsum on סירכא דליבא (ח"ג, 15, and Isaac ben Moses' אור זרוע, 311) given in our fragment in a much correcter form than in the other two sources. The statement at the end of our Responsum, which does not occur in the parallel sources, is of historical importance: ומר רב סמונאי כותיה הוה סבירא ליה ודלא כתב לכם דלא רישא אלא ריש כלא דהוה ליה¹ ראשונים ואחרונים וכו'. From this we see that Rab Semonai was a Resh Kalla, and also, that even in cases in which he consulted the Resh Kalla the Gaon did not refer to him.

16. This Responsum, on שיפולי הריאה, seems to be directed against the divergent opinions of other authorities. See א"ז, I, 112 a, and 114 a towards the end.

17. The Gaon decides against Rab in the case of סבין של עכו"ם (*Hullin*, 8 b). The justification of his decision lies in the fact that the opponent of Rab, Rabbah bar Hanna, or, as the Gaon reads, Rabbah bar Huna, is one of the later authorities, and the rule הלכה כבתראי applies. This statement of the Gaon is of great importance, as,

¹ דהוה ליה must be read twice, to complete the clause before it and the clause after it.

according to the older authorities¹, the rule cited applies only to a difference of opinion among later Amoraim.

18. This Responsum deals with the same subject as the fifth of our fragment, the latter by Sherira. There is a difference of opinion between the two Geonim. According to the fifth Responsum the עינייתא counts with the right lung only, according to the eighteenth it may be counted with either the right or the left lung. There can be no doubt that Responsum 183 in Harkavy, *Responsen der Geonim*, should be corrected in accordance with the text of our fragment. They must be identical with each other, both having the same author, Zemah Gaon, but the text as printed by Harkavy obviously contains a contradiction.

19. In the nineteenth Responsum the Gaon decides that an animal is not made טרפה by eating or drinking prohibited food immediately before its slaughter. The assumption is that the tissues have absorbed and assimilated the food-material, even though so short a time passes between the taking of the food and the death of the animal.

20. This Responsum contains a curious explanation of the prohibition בשר בהלב. Proceeding from the Talmudic statement (*Niddah*, 9 a) that milk is only blood modified, the Gaon maintains that in eating meat and milk together we are violating the prohibition against the use of blood. Obviously, the Gaon believes that milk brought into contact with blood regains its status as blood. Unless we assume this reasoning on his part, we would expect milk to be prohibited in all circumstances.

21. Here the Gaon gives a somewhat rationalistic explanation of the טרפות י"ה. He formulates the principle that any disease which results fatally in man disqualifies an animal affected by it as food.

22. The Gaon decides, on the authority of the Talmudic

¹ See Tosafot to *Kiddushin*, 45 b, below.

בביתו ולא בביתו (*Ketubot*, 94), that the heirs of a man who has left a single dwelling house are not obliged to let his widow occupy it. If her sustenance is provided for, she can be made to return to her father's house. This decision does not apply to a case in which the estate owns several houses.

23. This deals with the case of a widow who prefers to be maintained by her late husband's estate to having her dowry paid out to her. The practice varied in different parts of Palestine as well as in different parts of Babylon. In the latter country, with the exception of Nehardea and its district, the widow was compelled, in the time of the Amoraim, to accept her dowry (*Ketubot*, 54 a). For his own time the Gaon decides that in Babylonia the old practice with its exception should be continued, but beyond Babylonia the widow's preference was to be considered. However, the Gaon's decision was not universally accepted, as may be seen from Harkavy, *Responsen der Geonim*, 389. Comp. also Alfassi on *Ketubot*, l. c.

24-25. The next two Responsa also deal with dowry rights, in connexion with *Ketubot*, 54.

26. Here we have a lengthy discussion of the dimensions of the two tablets of the Law. The subject-matter and the temper of the discussion make it highly improbable that this Responsum is genuinely Geonic. Furthermore, *לֹא יִהְיֶה בֵּן יִשְׂרָאֵל זָקֵן* is quoted, which would bring the Responsum down to the end of the eleventh century. It is possible that *יִשְׂרָאֵל* is a copyist's error for *הַנָּבִיא*, who is mentioned by the Geonim Natronai and Zemah (see Müller, *Mafteah*, pp. 121, 149)¹. It should be noted, too, that the statement here attributed to Nathan does not occur in the *'Aruk*, which throws further doubt on the reading *יִשְׂרָאֵל*.

27-30. These Responsa deal with mourning ceremonies,

¹ This Nathan was from Africa, and he was no relative of Sherira, whose uncle's name was Nathan ben Judah. Müller, *Mafteah*, 157, attributes to the Babylonian Nathan what really belongs to the African.

and, with the exception of No. 28, are found in the Geonic collection שיערי צדק, III, 4, 8; III, 4, 4; III, 4, 5, where they are attributed to the Geonim Paltai, Natronai, and Hilai respectively.

31-32. Both these Responsa bear the superscription לרבנו האי, and all the Responsa that follow, up to the last, lack a superscription. It remains doubtful, therefore, whether all the following Responsa are attributed to Hai Gaon, or only the two actually bearing his name. The first of these two Responsa is found also in ש"ן, III, 4, 6, and is there attributed to Paltai Gaon. The other, which is written in Arabic, will appear in the next article of this series.

33-35. This group of three contains explanations of certain difficult words in Gittin, the most noteworthy among the explanations being of the word מכילתא. According to the Gaon the Amoraim possessed a sort of digest of the most important parts of the Halakah, and this they called מכילתא.

36-40. This group of four Responsa deals with certain laws of clean and unclean (טומאה). In Responsum 36, the Gaon calls attention to the fact that vessels belonging to Gentiles are not unclean by reason of their owners, but only because they may have been used for prohibited food. He supports his opinion by reference to the Talmudic statement that the corpse of a Gentile cannot defile (המת הגוי אין מטמא באהל; compare *Yebamot*, 61 a, *Baba Me'zia*, 114 b). On the other hand, the Gaon is very strict regarding טבילת בעל קרי, which, he insists, must precede even the benediction over food as well as any other prayer. It is worth calling attention to the Geonic opinion concerning אוכל חולין בטהרה. After the destruction of the Temple it ceased to be a possible practice. At first a few Perushim, who led a completely isolated life, succeeded in maintaining the practice, but later it became absolutely unattainable.

41. The last Responsum is a very lengthy though clear explanation of the Talmudic topic ערוגה in *Shabbat*, 85 a-

85 b. Rabbenu Hananel in his commentary on this passage refers to Saadia's explanation of it, but the few quotations adduced by Hananel do not justify us in ascribing the Responsum to Saadia. Hai Gaon also has a long Responsum on this topic (see Harkavy, *Responsen der Geonim*, 425), his explanation differing from that given in the present Responsum, which tends to strengthen doubt as to Hai's authorship of the latter Responsa of our fragment. At the end of Hai's Responsum as printed by Harkavy, there is a reference to a strenuous but vain attempt to explain the same topic. Possibly Hai had in mind the Responsum in our fragment.

(Leaf 1, recto.)

שלצימוקין לא יביא ואם הביא כשר¹ כיון דלקרבן כשר מברכין עליו בורא
 פרי הגפן ומקדשין עליו בין בשבת בין בפסח ומבדילין עליו ואסור ליקחו מן הגוי
 ונוהגין בו מנהג יין ככל דבריו ומי שאין לו יין בפסח יעשה שלצימוקין כמה שפירשנו
 11 ויששאלתם על אודות הפת דע כי גזירה היא שנזרו עליה חכמ'
 5 ואסור לפקק בה שכך אמרו חכמ' גזרו על פיתן מיישום שמנן ועל שמנן
 מיישום יינן ועל יינן מיישום יין נסך ועל יין נסך מיישום בנותיהן ועל בנותיהן
 מייש' עב' זר' שהוא דבר אחר ועל דבר אחר מייש' דבר אחר ופירשו חכמ' מאי
 דבר אחר אמ' רב נחמן בר יצחק גזרו על תינוק גוי שמטמא בזיבה שלא
 יהיה תינוק ישראל רגיל אצלו במישבב זכור² הולכך³ האוכל פת שלגוים
 10 אין עליו מלקות אלא מוכיחין אותו ואומר' לו אל תהי רגיל לעשות כן וקל
 הוא הדבר שכך אנו אומרין הריפתא⁴ שגד' ישראל ואפא גוי שפיר דאמי
 שגד' גוי ואפא ישראל שפיר דאמי שגד' גוי ואפא גוי ואתא ישראל התי
 בנחלים שפיר דאמי⁵ וכשאמרו חכמ' לא תשעי מיניה דאבה דאביל נהמא
 דארמאי⁶ לא אל תספרו עמו אלא כך פירש אדונינו נחשון גאון זל אל תאמרו
 15 שמועה מפיו תלמיד חכמ' המורה הוראה ואוכל פת שלגוים לא תאמרו
 שמועה מפיו בבית המדרש ולכן האוכל פת שלגוים אין עליו מלקות אלא
 תוכחה בלבד

שאלה ענ' רבינו שרירה הגאון זל
 111 ויששאלתם כנתא דהדרא⁸ דיבישא מהו לצלותה וכבר יבשו החוטין כך
 20 ראינו⁹ לצלותה בשפור ואעפ' שיבשו החוטין מפני שעל ידי האור יוצא דמם
 אבל בקדירה אסור לבישלה כל עיקר שה'ל רווחות היא כבדא וכחלא וכתא
 12 אסור לבישלן בקדירה ויששא' אם נמצאו חוטין בריאה סמוכין בין בחוטין¹⁰
 בין בלבב ואותן חוטין אין בהם קימא ועד שמיכניס טבח ידו ליבדוק מתפרקין
 חוטין מאליהן יש לחוש בדבר הזה או לא כך ראינו דאם תותב אי נמי רירא
 15 ומתפרק מאיליו ואין מקומו ניכר מותר ואם חוטין אעפ' שאין מקומו ניכר
 ואין הווין כחוט השערה יש לחוש ויש לחוש דאמ'ר'י האי סירכא דניקב בר חד
 17 יומא כתרי יומי הוא ושבתוב חמישה אוני איתלה לריאה וכו'ל¹¹ אישתכח
 תרתין מימינא מיצטרפא עינוניתא בהדיהו או לא אי אישתכח עינוניתא

¹ *Baba Batra*, 97 b.² *Shabbat*, 17 b.³ Read הילכך.⁴ Read ריפתא.⁵ *Aboda Zara*, 38 b.⁶ *Aboda Zara*, 35 b below. Our texts read: לא תשעי בהדיה דאיבו, which can only be translated: "Do not speak to Ibo." See, however, R. Samuel Edels ad loc.⁷ from: עין.⁸ *Hilakot Pesukot*, 43: הדרא רכנהא, but *Hemdah Genuzah*, 159, has it like our fragment.⁹ Read ראינו שמוהר.¹⁰ Read בריאה.¹¹ *Hullin*, 47 a.

(Leaf 1, verso.)

מישמלא מאי ואומא דריאה לא הויא ממנינא דאוני או לא כך למדנו אומא
 דריאה לא הויא ממנינא אלא צריכין חמש אוני לבר מתרתי אוני¹ ועינוניתא דורדא
 ודאי לעולם מן המנין דאוני ודוקא למנין תלת מימינא מאי טעמ' דעינוניתא
 דורדא דימין הוא דקימא הולכך אי חסרן אוני דימין והוין תרתי אוני מימין
 מצטרפן עינוניתא עמהן ואם דשמלא חסרן והויא חדא משמלא לא מיצטרפא
 עינוניתא עמה וטריפה היא: ובהדי דימין גופה מאי טעמ' מיצטרפא אימא
 ביריה בפני עצמה היא ולא מיצטרפא ולא אפילו בהדי ימין לא קאמרינן
 ההיא דביני ביני דאתא לקמיה דרב אשי סבר למיטרפה אמר ליה רב ^{דוונא} ~~אונא~~
 בר² אויה לרב אשי הני עיוו ברייתא הכי הויא להו וקרו להו עינוניתא דורדא³
 ומדלא קאמ' ליה דהכין בירייתא כך יצירתה אלא קאמ' הני בירייתא הכי אית
 להו שמעינן מינה דהא עינוניתא יתירה היא ומשום הכי מיצטרפא עם אוני
 וכשמצטרפת אין מצטרפת אילא שלימין שמקומה שם הוא:
 VI וששאלתם היכא דנגיד חוטא מעינוניתא דורדא מעילאי או מתתאי
 או בכל דרבק ההוא חוטא טרפה או לא הכי אמור רבנן כל סירכא דהוי
 בעינוניתא דורדא טרפה דומינן דסירכא מן אומה דריאה גופה ועייל
 כולה סירכא מתרבא דליבא ואפה (?) וצדין דידה סירכא מן טרפא דליבא
 VII דהוא מחיצה מן ריאה לכבדא: וששא' אונא ואומא דסריכין
 מעיקביהו ועד סופיהו טרפה או כשרה או נמי סריכין עם פלגויה כך
 ראינו דאונא דסריכין מאומא מתחלה ועד סוף טרפה ואם לאו סריכה
 עד פלגא או שלא כסדרן דלאו מקום רביתא הוא טרפה ואו מקום
 רביתא הוא ומפרקראנא⁴ אונא מן אומא צריכה בדיקה היכא דסריכה
 VIII מפרק לה מהיכא דסריכא או מבצבין טרפה ואם לאו כשרה: והיכא
 דאיכא קרום בין אומא^א לאונא^ב או מקום רביתא הוא ואיכא מכה בריאה
 וסתמיה קרום שעלה מחמת מכה בריאה נידון כריאה וכשרה אבל ודאי
 ליכא מכה אי נמי שלא במקום רביתא ועלה בה קרום אחר דלאו קרמא
 ראשון דהוא כיתונא דריאה טרפה:

תמת⁵¹ Read אומי.² The editions of the Talmud read רב הויא מר, MS. Munich מר הויא מר without רב.³ Hullin, 47 a.⁴ ? ; ע"ה, 32, reads ראש.⁵ Arabic: end.

(Leaf 2, recto.)

תשובות האילן¹ תקן רב צמח ראש ישיבה זל

ix ובהמה שנפלה לאור צריכה בדיקה בבני מעים אמרו בלב ובקרקבן ובכבד²
ומאי שנא הלן משום דאלין אדומין הן אי משכח להו דיריקו להו אודעינן בהו
דעבדת אור בהון פסידא ופסולין עוף מבהמה שיש בו בני מעין אדומין
5 ובני מעין ירוקין ובדקינן כמה שאמרנו אמ' ר' יוחנן משום ר' יוסי בן יהושע
נקובתן במה שהוא ירוקתן במה שהוא וכדר' יצחק בר' יוסי דאמ' ליה ר' אבהו
כי אמר' אדומין כשרה בלב ובקרקבן ובכבד ובהמה בני מעיה כולן אדומין
כשמריקין בעלין פסולה כדר' יהושע בן לוי ורב שמואל ורב נחמן בר
x יצחק³ ובוקא דאטמא דשף מדוכתיה למהוא כשמוטת ירך⁴
10 בבהמה לא דאמי דשמוטת ירך בבהמה מילתא פסיקתא היא
שמוטת ירך בבהמה טרפה אבל הא עד דאיכל אועכולי האוי
וטרפה אבל דשף מדוכתיה ולא איכל לא⁴ ובוקא דאטמא
דעוף נמי בבהמה דאמי דתאני לוי כל טרפות שמנו חכמ' בבהמה כנגדן
בעוף יתר עליהן עוף⁵ ואי איכא דמוטתבש בדרב הונא אמ' רב שמוטת
15 ירך בעוף כשרה ובתרצתא דרב ירמיה בר אבא דקא מתריין בסופה
בפירוש אמ' רב חתוכה פסולה שמוטה כשרה וליתא להא דרב ירמיה בר
אבא ולא לדרב הונא אמ' רב מאי טעמ' חדא דרב ירמיה אמ' רב כל אלו
קא אכיל שמוטת ירך בבהמה כשרה שמוטת ירך בעוף וכולן ולית
היל ככל הני שמעתתא אלא כיהא דשאל ר' יוסי בר' נהוראי אמ' יהושע
20 בן לוי והלא היל רווחת ביש שמוטת ירך בעוף וכולן טרפה ותרנגולת היתה
לר' שמעון בן חלפתא שנישמטה ירך שלה ועשה לה שפופרת שלקנה וחיית
אילא מאי אית לך למימר ההיא דר' שמעון בן חלפתא תוך שנים עשר חודש
הוא דחלת ואחר כך מתה הא נמי דקא אמרת דניקדר קנה שלה בתוך
xi שנים עשר חודש הוה⁶ וסליקת שמעתין ביטמוטת ירך בעוף טרפה: ועוף
25 שנמצא מכה בין אנפיה צריכה בדיקה בריאה שמא ניקבה וכנף שלעוף שנישמט
צריך לבדוק בריאה שלה דאמ' רב יהודה אמ' רב שמוטת ירך בבהמה טרפה
שמוטת ירך בעוף כשרה שמוטת גף בעוף טרפה שמה ניקבה הריאה ושמואל
אמ' תיבדק וקאמר' יוחנן תיבדק וחזקיה אמ' אין ריאה לעוף ור' יוחנן אמ'

¹ דאלין.² Ibid.³ Ibid., 56 a.⁴ Hullin, 56 b.⁵ Ibid., 54 b.⁶ Hullin, 57 a-57 b.

(Leaf 2, verso.)

יש לו וישנה בעלה שלורד בין אנפים ומסקי' אלא אין לא לנפח ולא לחמר
 מאי טעמ' אין לו לחמר אמר' חנא הואיל ורוב צלעותיה מגינות עליה ור' חזקיה
 אמ' לאו היל' היא דקא אמרי במערבא משמא דר' יוסי בר חנינה מדבריו
 שלרבי ניכר שאינו בקי בתרנגולין¹ ומנו חזקיה דקאמ' מכלל דחזקיה אמ' אין
 5 ריאה לעוף מיש' הכי אינו בקי בתרנגולין ורב ור' יוחנן ה'ל' בר' יוחנן וכל שכן הכא
 דקם ליה שמואל כותיה וקאמרי תרויהון תיבדק וליתא לדרב והיל' כשמואל ור'
 יוחנן דאמרי תיבדק וכיצד בודקה מביא שפופרת שלקנה דק ומכניסה
 XII בפה קנה שלריאה ומנפיה ובודקה כשמואל ור' יוחנן: ועוף שלא מצא
 מרה בכבר שלו בודקין בכבר שלו במקום מרה וכיצד בודקה מוצין אותה
 10 אם יש בה טעם מר אומרין מרה היא ומיבלע בלעתיה כבדא למרה ואי לא
 מריר טרפה דתאני לוי כל טרפות שמנו חכמ' בבהמה כנגדם בעוף²:
 XII a ושכתוב עוף שאין ניכר בו טבעת גדולה כשל בהמה מהיכן מקום
 שחיטתו מפני מה אין ניכר נהי דדק הוא קנה שלעוף יותר מן הבהמה
 סוף סוף הכרה יש וניכר קנה שלה וניכר טבעת גדולה מיהו צריך
 XIII לדקדק ולהציין בו יפה יפה: והריאה דסריכה בטרפשא דכבדא
 16 אין לה בדיקה וטריפה ובין ריאה דסריכה בחזה אי נמי בשמנונית דחזה
 אין לה בדיקה ואף ע"ג דשכיחה בהודה³ (?) דלא אשכחנן דאמור רבנן מקום
 רביתה היא אלא אוני דריאה מדופן ואוני דסמיכו להדדי דקאמ' לא אמרו
 אלא שלא כסדרן אבל כל סירכא דריאה טרפה וכן ריאה דסריכה
 20 בנגררת או בשמנונית דנגררת אין לה בדיקה וטרפה ולא משתכח
 XIV אלא באונא עליונה דימין שהיא עולה עם הנגררת: ושתי ערוגות שלריאה
 שהן אומי אחת מיכן ואחת מיכן וביניהן סימפון ושמנונית שהוא
 דבוק בשידרא ונימצא סירכא דריאה באותו סימפון אם דבוק
 מעיקר הלב ובא לו עד למטה אוי' כך נבראת ואם מפוצלת כמו
 25 מחולקת זו מזו ואפילו מעכו וחזר דובקן אמרינן ודאי סירכא הוא
 XV ואין לה בדיקה וטריפה: ושפירשתם שאדונינו מר רב יעקב גאון
 התיר לנו לבדוק אותה טרפשא דליבא עכשו כתבו לנו מנהג שתי

¹ Hullin, 57 a.² See ע"ה, 35.³ ביהודה? בפרק?

(Leaf 3, recto.)

יישיבות ואם אתם בודקין בסירכא דסריך בטרפשא דליבא או לא
 והתחוקו בדבר זה יותר מדאי כדי שלא יתגודרו קהלות ישראל
 ותעשה תורה כשתי תורות ופירשו לנו באיר היטיב מנהג שתי
 יישיבות בסירכא זו והושבנו להם מה שהורונו מן השמים ריאה
 5 שניסרך בטרפשא דליבא אפילו כחוט היטערה אין לה בדיקה
 וטרפה שהלכה רווחת היא חלב העשוי ככובע אינו סותם
 ומאי ניהו טרפשא דליבא¹ שאעפ"י שניסרך כחוט היטערה
 ומפרקו ואינו מבצבץ טרפה דאמרי' לא ניסרכה אלא אם
 כן ניקבה הריאה ואם תאמר בדקה ולא ניקבה ואין אני קורא
 10 בה הריאה שניקבה כבר ה'ל רווחות קרום שעלה מחמת מכה
 בריאה אינו קרום² ולמחר חוזר וניקב ואם תאמר חלב שלב
 סותמן שהרי הוא הבוק ממנו ומקומו הוא ונידון אותו כאונה
 מיסטר חברתה הריאה דקאמרי' אבל כסדרן מקום רבייתה
 הוא ולא אמרי' הכי דקימ' לן ה'ל חלב העשוי ככובע אינו סותם
 15 וזה הוא טרפשא דליבא¹ לפיכך סירכא דליבא לית ליה
 בדיקהא
 וטרפה וכך מנהג שתי יישיבות דסירכא דליבא לית ליה
 וטרפה: ואנשי מקצת אנדלס ופרס שבדקין אותו לא יפה הן
 עושין מכשירין טרפה בפרהסיא ובידיים ואנשי אפריקא שאין
 מבשלין בקדירין שלן שבדקין בסירכא דליבא יפה הן עושין
 20 וינחו להן ברכות על ראשיהן ואנשי אנדלוס שתולין במר יעקב
 גאון דל ועל כאן היה ועמנו היה ואנו יודעין מנהג מה היה אוסר
 ומה היה מתיר אם הן יודעים כן נמי היינו שומעין שמתיר
 מליו
 רבי יעקב סירכא דליבא והיו רבותינו שלשתי יישיבות חלוקין
 ולא הודו לו ולא קיבלו ממנו ופעם אחת שמעו חכמי' שמרבי יעקב
 25 התיר לבדוק סירכא דליבא וניכנסו אצלו מר רב איכומי ומר רב
 צדוק גאונים זקל ונכנסו אצלו וכמה תלמידים עמהם אמרו לו
 בודאי שמענו שאתה מתיר לבדוק סירכא דליבא אמר להם לא

¹ *Hullin*, 49 b.² *Ibid.*, 48 a.

(Leaf 3, verso.)

סירכא ממש שנסרך פומיש כחוט אנו מתיר והאומרים משמי אין ידעין
 כיצד אני מתיר פעמים שיש בהמה ששמנה יותר וירבה חלב שלבה
 ומתוך שדחוק הוא באוני דריאה ובעינוניתה דורדא וירבה הרבה וידבוק
 בריאה תותב בעולם ולא כחוט חס ושלום וכיון שטבח אחזו בקנה
 5 שלריאה ומנענעה יפה יפה מתפרק חלב מיד מן הריאה ואינו צריך
 לפסקו מיד אלא הוא מעצמו מתפרק מיד ובכך שאני מתיר סירכא
 שניסרך. השיבו מר רב צדוק שאם כך אתה אין אנו חלוקין עליך
 עכשיו אם ירצו מן השמים ויבואו שאלות הללו אנצלכם הוכיחו
 אותם והודיעו אותם מה שחקקנו לכם ומה שהודענו לכם מנהג שתי
 10 ישיבות ואפילו מר רב יעקב גאון שבאים מכוחו הודענו אתכם
 כיצד היה מתיר ולא כמה שהם אומרים היה מתיר והתרו בהן מי
 שבודק סירכא דליבא שלא יעבור על דעת שתי ישיבות ואם חס
 ושלום עושין הודיעום שיש מן הדין לנדותם ולהלקותם ועוד אפי'
 מר יעקב עמד בדבריו כמה שפירש בשאלות שלו ולא כמה ששינה
 15 למר רב איכומי ולמר רב צדוק גאון מי אלים מר הקדוש הא
 קאמרי ה'ל כר מחבירו ולא מחבירי¹ ולמר רב יעקב היו חלוקין עליו
 כל בני דורו ואין בשתי ישיבות שעשה כמותו ולא עוד אלא שכתב
 והדר² מילתא אמרה מר רב יהודאי כי יתבין קמיה מר רב
 חנינאי ומר רב סומנאי והא כבר פירש לכם מר רב חנינאי
 20 סירכא דליבא לית ליה בדיקותא וטריפה ומר רב סמונאי כותיה
 הוה סבירא ליה ודלא כתב לכם דלא רישא אלא ריש כלא דהוה ליה³
 ראשונים ואחרונים פליגין עליה דמר רב יעקב ודאמ' מיש' רב
 יהודאי איכא למימר דלא אמרה מר רב יהודאי אלא מילתא
 מיסתברא ליה ולא קיבלוה בניה דריה מיניה ותליא⁴ במר רב
 25 יהודאי כי דאמ' רבנן⁵ אם ביקשתה ליתנק התלה באילן גדול
 xvi ואונא דריאה יש בה בדיקה בכלה בין בנפן בין בשיפולן
 עד מיצרא דאומי ומאי מעמ' דכולהי אוני מקום רביתא קרינא
 וכך מנהג שתי ישיבות ואין מודדים באצבעות כלל:

¹ *Ketubot*, 21 a.² Read הוא.³ See p. 21, footnote.⁴ Read והליה.⁵ *Pesahim*, 112 a.

(Leaf 4, recto.)

xvii ויש' איתמר השוחט בסכין שלגוים רב אמ' קולף ורבא בר רב
 חונא אמ' מידיה¹ כמהן בה עבדינן והיל' כמהן כך ראינו שה'ל כרבא בר רב
 חונא² וכמותו אנו עושין משני טעמים חדא דרבא בר רב חונא בתראה הוא
 וכל שכן דקם להו ראבינא כותיה דקאמר: רב אמ' קולף ורבא בר רב חונא
 5 אמ' מידיה וקאמרי בהא קאמיפלגי דרב דאמ' קולף קאסבר בית שחיטה
 רותיה ורבא דאמ' מידיה קאסבר בית שחיטה צונן ומסקינן דכולי עלמא
 בית שחיטה צונן ומאן דאמ' קולף דוחקא דסכינה בלע ומאן דאמ' מידיה
 קסבר סימנין אנב דטריד לא בלעי והיל' כותיה דרבינא³:
 xviii ויש' לענין אינוניתא דורדא הכין אמור רבנן חזינן אי עליא לנופא
 10 דימינא ואיכא בימין תרתן אוני והא עינוניתא מצטרפין ליה לתלת אוני
 וכשרה ואי איכא חדא אונא בשמלא וחדא עינוניתא מצטרפין ליה לתרתין
 אוני וכשרה כדאמור רבנן ההיא ביני ביני דאתי לקמיה דרב אשי⁴ וכ'ל
 xix ויש' פרה שהיתה רועה באפר ונסתכנה ואמרו להן הרופאין השקוהא⁵
 יין והשקוהא⁶ יין ולא הועילה לה כלום והפרה והיין לגוים הן וקנו אותן
 15 ישראל וישחטוה ובישלו את הבשר והיה הבשר נותן טעם יין מדמינן
 לה לטומאה דאמ' רבא כשם שטומאה בלועה אינה מטמאה כך טהורה
 בלועה אינה מטמאה⁶ או נמי לנזיר מדמינן לה דאמ' ר' עקיבה נזיר ששרה
 ביין את פתו ואכל כזית מפת ומיין חייב⁷ הכא נמי כיון שנתן טעם יין אסור
 או דילמ' כיון דאישתני אישתני: כך רא' שאין אוסרה אותו יין לאותה פרה
 20 ובשרה מותר לישראל התיר גמור ואין להחיש לאותו יין ששתתה שהרי בטל
 במיעה ואו אפילו שחת בשעת שחיטה כיון שנכנס בכריסה שלפרה ונתערב
 ברעי שלה אין חוששין שיין שלגוים קל מאוד אצל הפרה ומה מיום שיש בהן
 אפר פרה שהן טומאה חמורה אם ישתתן פרה אין מטמאין אותה שכן
 שנינו⁸ פרה ששתתה מי חטאת בשרה טמא ר' יהודה אומר בטלו במעיה
 25 וק'ילן בעלמא⁹ סתם מתניתין ר' מאיר¹⁰ ור' יהודה הלכה כר' יהודה¹¹ הילכך פרה
 זו מותרת בשרה לישראל ואין חוששין ליין שלגוים ששתתה שכבר בטל במיעה
 וכך הל': ודומיא דרא'¹² לקיבה דמבשלין לה בחלבה משום שכנס במעיה
 xx אבל כחלא דלא בטיל חלביה משום שלא כנס במעיה אמרו חכמ'

¹ *Hullin*, 8 b.² So reads MS. H in Rabinovicz, *Dikduke Soferim*, the editions have רבה בר רבא, who was a contemporary of Rab.³ This reading is not found either in the editions or MSS. of the Talmud. Compare also Rashi, ad loc. ⁴ *Hullin*, 47 a.⁵ Sic! ⁶ *Hullin*, 71 a; but רבא and not רבא. ⁷ *Mishnah Nazir*, VI, 1.⁸ *Parah*, IX, 5, comp. also *Pesahim*, 18 a.⁹ *Erubin*, 96 b.¹⁰ Read מאיר twice, to complete the clause before it and the clause after it. ¹¹ *Erubin*, 46 l. ¹² Read דבא.

(Leaf 4, verso.)

למה אסר לַבָּן הַקָּבֵה עלינו הבשר בחלב שהחלב פעמים הוא דם ופעמים
חלב מנין שהדם נהפך לחלב שכל אנשים¹ שאשה מעוברת אינה רואה

דם אלא אותו הדם נעשה חלב לחיבורן² עליו ונא' מי יתן טהור מטמא ונ'³
מנין שהחלב נהפך לדם וכל שמובשל בשר בחלב כאילו דם אוכל וכתו'

ולא תאכל הנפש עם הבשר עם הבשר ונ' שמונה עשרה טריפות שהן שמונה עשר
מומין שאם ימוצא אחד מהם בבהמה פסולה ואסורה באכילה ואילו הן

שמונה עשרה טריפות נקובת הויט ונ' עד ר' מאיר מכשיר וחכמי פוסלין
זה הכלל כל שאין כמוה חייה טרפה⁴: ולמה שמונה עשרה טריפות ללמדך

שכל דבר שהוא נופל בגופו שלאדם והוא מת ממנו אסר עלינו בבהמה
ללמדך כיון שהויט שלאדם ניקב הוא מת וכיון שהגרגרת נפסקה

אדם מת ניקב קרום שלמוח תידע לך שכמה פצעים נופלים בראשו
שלאדם ואינו מת וכיון שקרום מוחו ניקב מיד הוא מת לפיכך אסר לנו בבהמה

נקובת קרום שלמוח ניקב הלב לבית חללו כיון שליבו שלאדם ניקב מיד
הוא מת וכיון הבהמה הריאה שניקבה תידע לך כמה מכות וכמה

פצעים וכמה שוטים נופלים על גופו שלאדם ואינו מת וכיון שמכין
אותו על הריאה שתיים שלוש מיד הוא מת וכן כל שמונה עשרה טריפות

שלא יאכלו בני ישראל נבלות וטרפות דכתיב נבילה וטרפה לא תאכלו ונ'
וששא' את תהי יתבית בביתי וכול⁵ כך ראינו שאנו אומ' תאני רב

יוסף בביתיה ולא בבקעתיה⁶ היכא דאית ליה ג' ד' בתי ולא היכא דלא אית ליה
אלא חד דימא⁶ שכך אמרו חכמי בעיקתא שכן מי שאין לו אלא בית אחד שדר ב

יכולין יתומים לומר לאשת אביהן אילו היה לאבינו ג' ד' בתים היה לך ליטול
אחד מהם עכשיו הרי את רואה שאין לנו אלא בית אחד לכי אל בית^{אבך}

ואנו משגריין לך מזונות אית לה שמישגריין למקום שהיא ולית היל
כמר בר רב אשי⁵: וששא' כך היו אנשי ירושלם כותבין שתהא אלמנה

ניזונת כל ימי חייה בזמן שאין ת בעת כתובתה ואם ירצו יורשים נותנין לה
כתובתה ופוטריין אותה וקא איתמר רב אמ' הל' כאנשי יהודה ושמואל אמ'

הל' כאנשי גליל: בבל וכל פרוארה וכו' וכו'⁷ והל' זו שאלו אנשי בצרה

¹ Read החרשים.² ? ³ Niddah, 9 a.⁴ Hullin, Mishnah, II, 1.⁵ Ketubot, 54 a.⁶ Read וירא.⁷ Ketubot, ibid.

(Leaf 5, recto.)

את אדונינו נחישון גאון שלנו זל פירשו לפניו אנו אומי' בכל וכל פרוארה
 נהנו כרב נהרדעא וכל פרוארה נהנו כשמואל אנו שמרוחקין מרב
 ומשמואל כמי נעשה שלה להן כיון שאנו אומי' עד היכן נהרדעא עד דסאני
 קבא דנהרדעא כיון שעשו גבול לנהרדעא ולבבל לא עשו גבול כל מקום
 5 יבעולם כרב רוצין לעשות שאם ירצו יורשים נותנין לה כתובתה ופוטרין
 אותה וכך מנהג ביישיבה שלנו שאנו עושין כרב: ומקום שאין להם מנהג
 כרב קימו' לן ה'ל כשמואל בדיני וכל שכן שהרי סתם משנה כן כסתם משנה
 בירושלם דתנן אלמנה ניונת מנכסי יתומין¹ ומפרישין דכאנשי גליל אתיא
 xxiv וישא' הא דאמ' רב יוסף כיחילה ופירכיסה אין לה מזונות² מה טעם
 10 אין לה מזונות וכך פירוש' דהא אמ' רב יוסף שכיון שכיחילה ופירכיסה
 נתנה דעתה להינשא וכיון שנתנה דעתה להינשא אין לה מזונות
 כתובתה בבית דין דאמי שאין לה מזונות ואנו אומי' אם תבעה כתובתה
 בבית דין אין לה מזונות ואם תבעה כתובתה שלא בבית דין אין לה
 מזונות ישער שתובעת כתובתה בבית דין ומישמועה זו בטלה משאמר
 15 רב יוסף כיחילה ופירכיסה אין לה מזונות אילא יש לה מזונות ואין ה'לכה
 xxv כרב יוסף: וישא' הא דאמור רבנן כסיעא ליה לר' אבן דאמר אבן
 אמר ינאי תנאי כתובה ככתובה דאמי למאי נפקא מינה למוכרת
 למוחלת וכ'ל ולכתובת בנין דכרין³ פיר' לכתובת בנין דכרין
 בניה לאחר מיתת אביהן אותה תוספת שלה כעיקר כתובה ואם
 20 לו קרקע ומכרן ומת והניח בנים מיטתי נשים ובאין בניה שלאישונה
 ליטול כתובת אימן כיון שמכר שדותיו לאחר ואין לו בביתו אלא
 שיעור כתובה אחת ותפישתן אשתו שנייה ה'ל רווחות היא בעל חוב
 מאוחר שקדם ונכה גבה⁴ ובני אשתו ראשונה אין מוציאין מיד לקוחות
 שכן אנו אומי' כתובת בנין דכרין פום בדיחאיי אמרין לא טרפא
 25 ממישעברי בני מתא מחסיה אמרין טרפא ממישעברי והיל לא
 טרפא ממישעברי⁵:

¹ *Ketubot, Mishnah, XI, 1*; 95 b.² *Ibid.*, 54 a.³ *Ibid.*, 54 b-55 a.⁴ *Ibid.*, 90 a.⁵ *Ibid.*, 55 a.

(Leaf 5, verso.)

xxxvi וש' כמה אותיות הם בעשר הדברות שש מאות ועשרים¹ וכמה
 שורות היה בלוח עשר שורות כשתחלק שש מאות ועשרים לעשר
 שורות נמצאת השורה ששים ושתיים אותיות והאות כמלא אצבע ובין
 אות לאות כמלוא אות שהוא כמלוא אצבע נמצאת השורה בין כתב ובין
 5 רווח מאה ועשרים וארבע אצבעות וארבע אצבעות מלמעלה וארבע
 אצבעות מלמטה וארבע אצבעות מקום אחיזה הרי שתיים עשרה אצבעות
 הוסף אותם על מאה ועשרים וארבע נמצאו כל האצבעות באורך השורה
 כתב וריוח שלמעלה ושלמטה ושל אחיזה מאה ושלישים ושש אצבעות
 סימן קלו זה פירטם אורך הלוחות אפרנס הרוחב שללוח כמה
 10 שללוח² כמה שורות הין בלוח עשר ובין שורה לשורה כמלוא שורה הרי ב'

שורות וארבע אצבעות מפי³ הרי עשרים ושמונה אצבעות ברוחב
 הלוח ראה והבין יש לך בלוח עשרים ושמונה שורות כתב וריוח
 ואצבעות שבפה ושבפה שהן עשרים ושמונה אצבעות ברוחב
 הלוח ובאורך שורות הלוח קלו עשרים פעמים מאה עושין שמונה
 15 מאות שלשה פעמים שלשים וששה הנשאר תן שלשים מהן
 על שבעים וששה מאה הוסף אותם על תשע מאות הרי אלף
 תנם לאלף על אלפים הרי שלשת אלפים נשאר^{שמונה} שלשה מאות
 ושמונה הרי יש לך כל שורות הלוח ורוחב הכתב וריוח ואצבעות
 שלארבע צדדים ומקום אחיזה שלשה פעמים אלפים ושמונה מאות
 20 ושמונה אצבעות סימן גף תחת ותחת הלוח נקראת בלוח
 משני צדדיו הרי ששת אלפים תחת תחת תחת תחת ידע
 המחשב כי שנים עשר אצבעות עושות זרת ויב אלף אצבעות
 עושות אלף זרתות נשאר לך ד' פעמים תחת תחת תחת תחת יחד עושים
 שלשת אלפים ומאתים ושנים חלק לשלשה אלפים למאות
 25 ויש לך שלשים ומאתים מאות אצבעות ושלישים ושנים הוציא
 מהם עשרים וארבע מאות אצבעות על מאתים זרתות נשאר
 שמונה מאות ושלישים ושתיים אצבעות חלקם לאילו שמונה

¹ See Tobiah ben Eliezer's *Lekah Tob*, II, 139, ed. Buber.² The second שלוח is a dittography from the preceding line.³ Read כפה וכפה, "on both sides."

(Leaf 6, recto.)

מאות לחמישים חמישים הרי שש עשרה פעמים חמישים צא מהם י"ב פעמים
 חמישים לחמישים זרתות הרי מאתים וחמישים נשארו לך ארבעה פעמים
 חמישים הרי מאתים ושלשים ושתים אצבעות הוצא מהן מאה ועשרים
 אצבעות על עשר זרתות הרי מאתים ושלשים נשארו מאה ושתים עשרה
 5 אצבעות הוצא מהם תשעים וארבע אצבעות לשמונה זרתות הרי מאתים
 ושישים ושמונה נשארו שש עשרה אצבעות הוצא מהן יב אצבעות שהן
 שלש זרת וזהו שאמרנו כי העולם כלי קטן והוא מחזיק כלי גדול שהרי
 נמצאת התורה אלף ומאתים ושישים ותישע זרתות ושלשים זרת בשל הקב"ה
 והעולם נמצא זרת אחת בשלהקב"ה שנא' וישימים בורת תכן; נפרש שיעור
 10 מגלה עפה כתי' ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר מגלה עפה ארכה עיטרים
 באמה ורחב עיט באמה כך פירש רבינו הגאון ר' נתן בן יחיאל זקל כי מפתחו
 שלהיכל הכין מדרתה כי שם היתה המגילה פשוטה יהיה ארכה עיטרים אמה ועיט
 אמות רוחב לפיכך אמ' ארכה עיטרים ורוחב עיט באמה והיא עפה כפולה
 מלשון וכסף תועפות לך שהוא לשון כפול ותרנ' וכפלת ותעוף הולכך כשאתה
 15 פושטתה מכפולתה נמצאת עיטרים על עיטרים וכת' והיא כתובה פנים ואחור
 כשתקלוש אותה ותעמידנה לשני חלקים ותסמוך יריעה ליריעה נמצאת
 ארבעים בעיטרים חלקונה בתברייתא יש לך עיטרים רצועות שמונה
 מאות אמה זה אמה מרובעת בתברייתא יש בה ארבע זרתות וצורתה

		אורך אמה	זו
אמה רחב	אמה רחב	זרת	20
		זרת	
		אורך אמה	

וכיון שיש לך אמה ה' מאות
 והאמה נמצאו זרתות בידך
 מאות אמה משמונה שלשים
 ושתים מאות זרת ושלשים

ושתים זרתות עוישין שלשת אלפים ומאתים נמצאת התורה שלשת אלפים
 ומאתים זרתות וכת' מי מדר בשעלו מים וישימים בורת תכן נמצא העולם
 25 כולו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה¹

XXVII ויש' הא דתנן רבנן מאמתי כופין את המטות משיצא מפתח ביתו
 דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומ' משיצאתם הגולל² היל כר יהושע אם אין אבילות
 חלה עליו עד שיצאתם הגולל דאמרינן רב אשי אפ' אבילות אימתי חלה עליו
 מיטעת סתימת הגולל³ ומיטעה שנתחייב אבילות נתחייב בכפיית המטה:

¹ Erubin, 21 a.² Mo'ed Kafan, 27 a.³ Sanhedrin, 47^b.

(Leaf 6, verso.)

<p>XXVIII וששא' מי שמת לו מת בחולו שלמועד חייב לחלוין עליו או לא והחולצין משום אבל הוא או משום כבוד דבר זה כבוד שנינהו שקורעין וחולצין בחולו שלמועד הקרובין בלבד אבל קרובים רחוקין להשתתף עמהם אין חולצין שכן שנינו אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרובין שלמת¹: ושש' מאי ברכת אבלים ומאי תנחומי אבלים² ברכת רחבה בדקאמרינן אבילים בעשרה ואין אבילים מן המנין³ והשתא איסתלקא לה תנחומי אבילים כיהא דמר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרעא ביה מילתא ובריך להו⁴ וששא' דברים שבצנעה הנך דאמרי' נתר' רשות⁵ נעילת הסנדל ותשמיש המטה רחיצת ידים ורגלים בחמין דרשות נינהו ואי באעי עביר ואי באעי לא עביר הני מילי בפרהסיא אבל בצנעה ואפילו פחו דחובה נינהו לעשותן מאי נינהי פריעת הראש והחזרת קרע וזקיפת המטה בצנעה נוהג וכל שכן תשמיש המטה</p>	<p>XXIX 5 XXX 10 XXXI 15 20 XXXII 25 XXXIII</p>
<p>XXIX דצנעא הוא: לרבנו האי וששא' על הא דאמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באין עשרה בני אדם ויושבין במקומו⁶ באי זה מקום שיושב בבית הכנסת או בביתו ותוב עד כמה ימים עושין דבר זה ותוב מה הן אומרינן בשעה שיושבין במקומו כך אמרו חכמ' אמ' רב חיסדא נפשו שלאדם: נשמתו שלאדם מתאבלת עליו כל שבעה⁶ שנא' אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תתאבל ואינה מתאבלת אלא במקום⁷ שנפטרה ממנו ולא שנא יש לו מנחמין או אין לו מנחמין באין ויושבין במקום שכך אמרו חכמ' ההוא מת שאין לו מנחמין דשיכב בשיבבותיה דר' יהודה כל יומא הוה מיכנף רב יהודה בי עשרה ואזיל ויתיב בדוכתיה איתחוי ליה בחלמיה תנוח דעתך שהנחתה את דעתי⁷ אלמא אע"ג דאין לו מנחמין כיון שבא ויושב במקום שנפטרה נשמתו ישם היא מנחמת: לרבנו האי זל⁸</p>	<p>ענפטר ענפשו שלאדם מתאבלת כשבאן בני אדם ויושבין במקומו: שכן</p>
<p>XXIII וששא' אמ' ליה ר' זורא ירמיה לר' זריקה פוק עיין במכילתיך⁹ מכילתיך מסכתא היא או ברייתה היא</p>	

¹ Mishnah, M. Kaṭan, III, 7; 24 b below.   ² Ibid., 24 b.
³ Ketubot, 8 b.   ⁴ Berakot, 46 b.   ⁵ M. Kat., 24 a.
⁶ Shabbat, 152 a, below.   ⁷ Ibid., 152 b.
⁸ Here occurs an isolated Arabic Responsum. The original text and a Hebrew translation follow on p. 38.   ⁹ Giffin, 44 a.

לרבנו האי זל

סיאלנא ען אלזב הל יגזו לה אן ידכל אלי אלכניסה פי אוקא אלצלאה פדכרנא
 אנה יגזו אן ידכל אלי אלכניסה פי וקת אנתמאע אלציבור ואלצלאה לכנה
 י[פרד לה] מוצע ולא יכון מלחזקא באלנאם פי וקת אנתמאע אלציבור
 ואלצלאה לכנה יפרד לה מוצעת¹ שיא יכון וחדה גאלסא עליה ולא יכון
 מיונא בל יכון שעמא פי זיה וזון יראה קד אקבל אלי חיתחו ממן לא יערפה
 אן יכון נאעלא יחדרה מן אלאלתזאק בה אלי אן יתפצל אללה בוהוב עאפיתה
 וטוהארחה ויגזו לה אלחזויג ולא יחרם דלך

*Hebrew Translation*².

וישאלתם על הזב אם מותר להכנס אל בית הכנסת בזמן התפלה.
 כבר זכרנו שמותר לו להכנס אל בית הכנסת בזמן התקבין
 הצבור ובזמן התפלה. אבל יוחד לו מקום ואל יהי לו מנע עם
 האנשים בעת התקבין הצבור ובזמן התפלה. אבל יוחד לו
 איזה דבר ישיב עליו בלבדו. ואל יקישט את עצמו אלא יהא מנוקל
 במראהו. ואם יראה איש אשר לא יכירהו ישיתקרב אליו יתחיל
 להזהירו לבלי ננוע בו עד אשר ירחם אלהים עליו ויחזירהו
 לבריאותו ולטהרתו. ומותר בנשואין³ ואין אסור בזה

¹ The copyist, under the influence of the preceding line, wrote מוצע instead of שיא, but noticed his error in time.

² I beg to acknowledge my indebtedness to my friend and colleague, Dr. I. Friedlaender for his kind assistance in translating the Arabic into Hebrew.

³ The Arabic text has הויג "marriage," and according to it I have שואין in the Hebrew. But perhaps הויג = Aramaic ויג, which in later Rabbinic is used in the same sense as השמיט המיטה. The question put to the Gaon would then have some justification, as there are cases when a person in a state of impurity is יסור בה"מ. Comp. *Mo'ed Ka'fan*, 15 b, Pinsker, לק"כ, supplement, p. 32, below, and ש"ס, 176.

(Leaf 7, recto.)

כך פירוש מכילתא הלכות ברורות שמקובצות מכל התלמוד ונעשית כמסכתא
 שכשם שממירה אחת^ש לקמח אינו יוצא אלא שתות אחד שלסולת שמכילתא שתות
 שלמירה היא כך מכילתא דר' זריקא מסכתא אחת מכל התלמוד כולו ונעשת
 כמותו מסכתא אחת שהיה שונה ר' זריקא וכך ה'ל' ושש' דפנוה¹ מאי ניהו כך
 XXXIV כמותו מסכתא אחת שהיה שונה ר' זריקא וכך ה'ל' ושש' דפנוה¹ מאי ניהו כך
 XXXV פירושו דפנוה כלום הכוהו: פורסא דמילתא כלום תקנתא דמילתא:
 XXXVI וישא' הכוזים והקיתונות וכל³ דע כי לטומאה אין חוששין בזיבות
 7 כי אין טומאה מן הגויים לא בזיבות ולא בנירה ולא כיוצא בהן ואף המת
 הגוי אין מטמא באוהל אלא מפני גיעולין חוששין לקיתונות שלהרס ששתה
 בהן הגוי שמא הניחום על פיהם בזמן שהן מנואלין בבשר נבילה וכל שאפשר
 10 לו שלא לישתות בהם לא ישתה ואם נצרך אדם מניח טליתו או כסותו ביניהן
 XXXVII או בין שפתיו ושותה: ואם נשים גויות שתו בכלי חרש' הרי אמרנו כי
 בכל התורה הטומאות היוצאות מגופו של אדם כן כת' בתורה דבר אל בני
 ישראל בני ישראל הם מטמאין בטומאות הללו ואין הגוים מטמאין
 לפיכך אילו נגעה נדה או זבה גויה בכלי חרש' או ששתת בו לא נטמא
 XXXVIII ממנה אבל לעינין גיעולין נשים ואנשים שוין: ובעל קרי אינו אב
 16 ואין מטמא בלים כל עיקר אלא כנוגע בשרין הוא שכך אמרו חכמ' בעל
 קרי כמגע שרין ומצוה היא על בעל קרי שלא יאכל עד שירחיץ ויטהר כדי
 שיברך בפיו ברכה נכונה לפני המזון ולאחריו שכך שנינו במשנותינו לענין
 קרית שמע בעל קרי מהרהר בלבו⁴ וג' ואם אין לו מים אוכל כסדר שאמרו
 20 חכמ'⁵ בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא קרית שמע ומברך לפניו ולאחריה
 ואוכל פתו ואינו מברך לפניו אבל מברך לאחריה שתים: וישעור שאין מים
 בינו ובין מקום מים ארבעת מילין שהן שמונת אלפים אמה שכך אמרו חכמ'
 לגבל ולתפלה וגו' ואם היה בדרך ודרכו לאחריו אל המים אינו חייב לחזור
 כעינין אמ' ר' יוסי בר חנינה לא שנו אלא לפניו וגו' מיל אינו חוזר אבל פחות
 25 ממיל חוזר⁶ ובתלמוד ארין יש' ר' יוסי בר' יוסי הוה אתו באלפא ראה אותו
 תולה את עצמו כדי לרד לים לטבול אמ' אל חסכן בעצמך אמ' לו צריך^א
 לאכול אמר לו אכול כשהגיעו ללון אמ' לו ר' יוסי ולא התרתי לך שם אלא מפני
 סכנה אבל כאן אתה אסור לאכול עד שתרחין אמ' ר' ינאי שמעתי^{שמחמירן}

¹ *Giffin*, 34 a.² *Ibid.*, 37 a.³ *Sifre*, Num. 158; *Abodah Zarah*, 75 b, but in both passages כוסיח and not כוסיח.⁴ *Berakot*, *Mishnah*, III, 4; 20 b.⁵ *Berakot*, 22^a; comp. *Dikduke Soferim*, ad loc., *Tur Oraḥ Hayyim*, 88, and האשכול I, 1.⁶ *Hullin*, 122 b-123 a.

(Leaf 7, verso.)

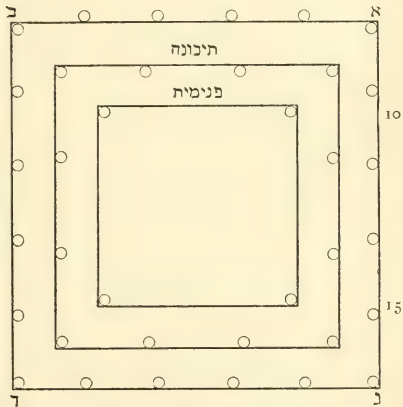
xxxix בה ושמעתי שמקילין בה וכל המחמיר בה מאריכין לו ימיו ושנותיו¹: ולענין
בעל קרי בתפילה אין לו לבעל קרי להתפלל עד שירחין וכך שנינו היה עומד
xl בתפילה וכל: שאלה דע כי כל הפירות אין מקבלין טמאה אלא בהכשרה
כענין שנא' וכי יתן מים וכל ומי פירות אין מכשירין ואין אבטיחין בעצן
5 ולא רמונים מקבלין טמאה אלא בהכשר וכל שכן תפוחין וקישואין וכן בשר
צלי אבל מבושל במים הרי הוא כשר ודע כי אוכלין טמאין בחולין אין
אסורין כי לא דיבר הכת' והבישר אישר ינע בכל טמא אלא בקדשים
אבל בחולין לא אלא יאה ונאה לאכול חולין בטהרה וכל ימי בית המקדש
רבים היו אוכלין חוליהן בטהרה וכיון שהרב רבו פרושין שהן פרושים
10 מכל (?) אדם ומתערבין זהבזה² ועכשיו אין יכול לאכל חולין בטהרה
כראוי וכן כת' כזה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא³ ונ⁴
xli וישא' על אודות הערוגה⁴ ובאשר הקדמנו לפירושה מזמין
ד' מילין מבוססות⁵ לה ואו יישר פירושה ויתכונן חוק ראשון כי הנפן המיוחדת
הנטועה צריך הזרע וזרעונים להרחיקם ממינה⁶ וחוק השני כי
15 הנטוע שייש בו אפילו חמישה גפנים צריך הנוטע וזרעונים להרחיקם ממנו
ד' אמות חוק שלישי כי הזרעונים המעורבים שעלו אם בכל מאה מהם
כרובע הקב ממין אחר צריך למעטו או להבירו וכן שיעורו א' מן כ"ד
חוק רביעי הזרע וזרעונים לכתחלה צריך לטום בין זה לזה טפח
כדי שלא יינקו זה מזה: חוק חמישי הנוטע בתוך שדהו שתי שורות
20 קישואין או דלועין שאורך כל שורה שלוש אמה מותר מפני שהן מוכיחין
על עצמן דכשרה⁷ אחרת הן: חוק שישי הנוטע בתוך שדהו שורה
אע"פ שארכה חמישים או שתי שורות שהן כ' או ל' אם לפי שאין
מוכיחין את עצמן והן נראין כמעורבין דשדה: חוק שביעי אם
היה זנב השדה ירק יוצא ממנה ונכנס לתוך שדה יש⁸ אחר מותר
25 לפי שהוא ידוע וגלוי כי מן סוף השדה הוא וזה הוא ראש תור כי
התור כמו גבול וכמו שפה ככת' שפה לפי סביב⁹ ומתרגמינן
תורא מקף לפומה סבן (?):¹⁰ אחרי אשר הצענו והיבנו שבעת
החקים האלה אנו מפרשין את מדת הערוגה בין בחשבון בין

¹ Yerushalmi Berakot, III, 6 c, below.² Berakot, II, 5; 22 b.³ Baba Batra, 60 b.⁴ Shabbat, 84 b.⁵ Read 1.⁶ במים מבוססה.⁷ Read אחר רכשה.⁸ Read של.⁹ Exod. xxviii. 32, where our Targum reads מִןּהּ יהי מִןּהּ.¹⁰ An abbreviation?

(Leaf 8, recto.)

בתבנית צורה כיצד בחיטובן ערוגה שהיא ששה על ששה טפח הרי כן
 לו' טפח שהן ג' טבלאות טבלה החיצונה כ' טפח טבלה תיכונה יב' טפח
 טבלה פנימית ד' טפחים: והאיך זורע אותה מניח טפח ומחצה מכל זווית
 שבטבלה¹ החיצונה שאין זורע בו מאומה וזורע שאר הטבלה החיצונה ד'
 מינים ואף מחריב טבלה תיכונה שאין זורע בו מאומה וזורע את
 הזרע החמישי וכיצד בתבנית צורה אי זו היא הערוגה לו' סימנים
 האילו הן הן גופה שלערוגה כ' מהן הקשורין אילו באילו הן הן טבלה

הן הן הפנימית כיון שמחריב
 את הטבלה האמצעית ואין זורע
 בה מאימה ואף נוטש . . . . .
 זווית מן ד' זוויות הכתוב עליהן
 אבנד טפח בקרן ומחצה מיכן
 ומחצה מיכן סמוך לו וזורע את
 הנשאר נמצא אין בין זרע לזרע
 פחות מטפח: ואם היה לו גובל
 רחב טפח מכל סביבותיה נמצא
 גופה שלערוגה ה' טפחים על ה' טפח'

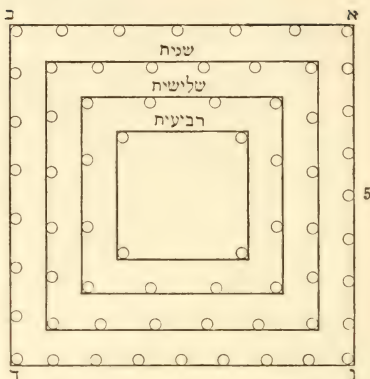

ונמצא פרטן סד' טפח ואף נעשית ד' טבלאות טבלה החיצונה כ'ה טפח
 והשניה כ' טפח והשלישית יב' טפח והרביעית ד' טפח והותר לו לזרוע
 בתוכה יג' מין ג' בכל רוח ורוח וא' באמצע כיצד נוטעו בכל קרן זווית
 טפח אחד וסמוך לו חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן נשתיירו שם . . . . .
 טפחים זורעו בכל רוח ג' מיכן זורע טפח ומניח טפח זורע טפח ומניח
 טפח ואף מחריב את הטבלה השנית כרי להיותה הפסק ואין זורע בה
 וזורע שתי טבלאות הפנימיות זרע אחד הרי כאן יג' זרע וכיצד דמותן
 ומראית עין גובל הסימנים האלה העשרים ושמונה הקשורין זה בזה
 הן הן גופה שלגבל כי בנטוש הזורע את הקרנות הכתוב עליהן אבנד

¹ Read טבלה.

(Leaf 8, verso.)

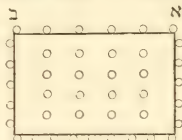
ועוד חצי טפח סמוך לכל קרן
 וקרן ובגמרו את שאר הטפחים
 לזרוע א' ולהניח א' ובגמטשו עוד
 את הטבלה השנית שהן ב' טפחים
 קשורים זה בזה ובזרעו את
 השלישית והרביעית יחד זרע
 א' נמצאו לו יג' מין שאין יידין
 זה מזה: וכל מקום אשר צוינו
 להחריבו בין בערוגה ראשונה

10 בין בשניה אם יעלה על לבך לזרעו התבונן כי אי אפשר שלא

זה מזה ואם צריך את כולן לבטלן עשות ספרים הרבה וכל זהו
 פיר' ידאכא¹ ריבוכ כאשר שינינו מישרבין על התינוקות ליארם
 ועל התינוק ללמדו תורה וללמדו אומנות² וכן כל ישידוך כמו ריבוכ
 וכת' על' ותיסקט הארין מ' שנה ומתרגמ' וישידוכי ארעא דישראל
 15 מ' שנין: ואחרי כן אמרינן שמועה בפני עצמה אמר' ר' יוחנן הרוצה
 למלא את נינתו ירק עושה ערוגה ו' טפחים ועוגל בה ה' וממלה¹
 ומה תבניתה למראה עיין כגון זו הסימנין לו הן גופה של ערוגה
 והסבובה המקפת באמצע היא העגול והקשינו לו וכל וכל

בארין ישראל אבל בחוצה
 משום כלאים עד שיזרע
 וחרצן כר' יאשיה³

הדברים האלה
 20 לארין אינו חייב
 חטה ושעורה

¹ *Shabbat*, 85 b; ידאכא with 'ר' and not ידאכא with 'ר' is the reading of the 'Aruk, see s. v.

² *Shabbat*, 150 a, below.

³ *Kiddushin*, 39 a.

V.

FRAGMENT¹ Am., paper, size 18 × 13 cm., consists of a quire of two leaves, of which the middle pages are missing. It is written in a square hand, but with a strong turn to cursive, and belongs to about the twelfth century. It represents the remainder of a collection of Geonic Responsa containing five Responsa by the Gaon Hai.

The fragment has suffered very much from water and dampness, which have obliterated nearly the entire first page. The names עיאיט בר משה, מבורך בר עמרן, ישעיהו בן יהודה occur twice on the first page, in a document the nature of which I am unable to make out on account of the bad state of the fragment. On the last four lines of the page the following words are legible: (line 14) גאון זלל לאנשי פאס; (line 15) שאומרין; (line 16) יום טוב; and on the last line לטעם כחול את. These few words enable us to identify the Responsum with that quoted by R. Isaac Gajet in his שיערי שמחה, II, 59 a, in the name of Hai, in regard to the recital of the funeral prayer תתכלי הרבא, and there can, therefore, be no doubt that by גאון in our fragment Hai is meant.

Responsum No. 2, on the question if locusts belong to the class of prohibited food, has been published before, by Harkavy in the Hebrew periodical *Ha-Peles*, II, 47², and by Schechter in his *Saadyana*, fragment 34, page 62. Our fragment offers better readings than theirs. Harkavy also published in *Ha-Peles*, *ibid.*, the third Responsum, of which our fragment has preserved only the beginning.

Responsum No. 4, of which the commencement is missing, gives a short explanation of the passages in the Talmud *Sanhedrin*, 54 b, and *Niddah*, 44-45. The literal quotations

¹ This fragment belongs to David W. Amram, Esq., of Philadelphia, who kindly placed it at my disposal, for which I herewith express my thanks.

² Comp. also the Hebrew periodicals, *Ha-Goren*, II, 88, and *Ha-Pisgah*, V, 52-54.

from the Talmud in this Responsum are very interesting for the history of the text of the Talmud.

Responsum No. 5 deals with the question whether the זכרונות מלכות וישפרות on the Musaf of the New Year are to be said by the whole Congregation or only by the חזן. A part of this Responsum is quoted by Ibn Gajet in his ישערי שמהה I, 28, where Hai Gaon is given as its author. Hai's answer is that the additions to the מוסף של ר"ה should be recited only by the חזן, and he adds, מעולם לא נעשה כן בישיבות, "that they never were recited by the congregation in the synagogues of the Academies." On the later custom, compare Jacob ben Asher, *Tur Oraḥ Hayyim*, 591, and the authors quoted by him.

(Leaf 1, verso.)

ודשאלתון

הא דתנן החגבים מן הסלילה¹ אסורין ומן ההפתק מותרין²
 מכלל דחגבים מיתי שרו ועוד מרתנן ר' יהודה אומ' אף
 המוציא חגב חי טמא ומשינין עד דמוקמינן דילמא
 מאית ואכיל ליה³ מכלל דחגב טהור אי מיית שרי וקשי לן
 מאי דאשבחנן לרבנו מר רב סעדיה זל דאמ' חגבים שמתו
 אסורין ודגים שמתו מותרין ולא ידעינן מהאי טעמ' או הילכתא
 או מנהגא וחוכרא הוא דאיתמר ואנן לא שמיע לן מאן
 דאכיל להו ובתורת איסור נהגו קדמונינו בהן יליף לן
 מרן אנהגא לא שמיע לנא דמר רב סעדיה גאון נע
 10 אסר חגבים מתים אלא ודאי כדגים דאמו בין לענין אכילתן
 בין לענין דמן ומנהגא דעלמא דמיתי⁴ שליפי חגבים
 ושאדו להון ברודי אעפ' שרובן מתים ומאן דאמרין
 מתים אסורין אטו לשחיטה מצרבי להו או לחניקה
 ביר ישראל

ודשאלתון

15

עדים שיודעים עדות בקנין על פה צריכי להעד
 בפני בעל דין או לא כיון דאמרין⁵ סתם קנין לכתיבה
 עומד⁶ וכל מאי דדינינן בשטרא דינינן ביה כשטרא
 דמי ולא צריכי וכן שטר שאין בו קנין מו צריכי
 20 להעד בו בפני בעל דין או לא לפי שיש אצלנו בו

¹ Not סלילה, but סלילה is the correct reading. It is a diminutive after the form qūtail, and is to be translated by "small basket."

² *Abodah Zarah*, II, 7; *Gemara*, *ibid.*, 39 b.

³ *Shabbat*, IX, 7; *Gemara*, *ibid.*, 90 b.

⁵ Harkavy, *ibid.*, which gives no sense.

⁴ i. e. דמיתי.

⁶ *Baba Batra*, 40 a.

(Leaf 2, recto.)

אחד אין הבא עליו פטור מאי טעמא משום שאין שכיבה חיטובה מן
 היטובב עד שיהא בן תשע שנים ויום אחד בין אינה חיטובה בנשכב
 עד שיהא בן ט' שנים ויום א' והא מילתא כולה בנשכב אמורה ולא
 נאמרה בשיכב לפי שאין נהרג אלא גדול כי זאת מפורשת ותנינא
 5 בנדרה¹ בן תשע שנים ויום א' שבא על יבמתו קנאה ואינו נותן גט
 עד שיגדיל ומטמא כנדה לטמא מיטבב תחתון כעליון ופוסל ואינו
 מאביל² ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח ונסקלת על ידו ואם
 בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה מיתות³ על ידיו והוא
 פטור ושמואל אמ' משכבי אשה כתי' בזכר⁴ כי היכי דאשה
 10 נשכבת י"ט לה ביאה מבת ג' שנים ויום א' הכין נמי זכור הנישכב
 מבן ג' שנים ויום א' ובאשה תנן⁵ בת ג' שנים ויום א' מתקד' בביאה
 ואם בא עליה יבם קנאה וחייבין עליה משום אשת אי"ש ומטמא
 את בועלה לטמא מיטבב תחתון כעליון נישאת לכהן אוכל⁶ בתרו'
 ואם בא אליה א' מן הפסולין פסלה מן הבהמה ואם בא עליה א'
 15 מיכל העריות האמורות בתורה מתים³ על ידיה והיא פטורה
 והילכתא כרב בהא מילתא דהבא על הזכור דאמר⁴ תניא
 כותיה דרב הבא על הזכור בן תשע שנים ויום אחד והבא על
 הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה את
 הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה
 20 וששאל יש מי שאומרין עלינו לשבח חייב

¹ *Mishnah Niddah*, V, 5; *Gemara*, *ibid.*, 45 a.

² This is also the reading in the first edition of the *Mishnah* (Naples, 1492), and in the edition of Lowe, but the later editions of the *Mishnah* and the *Talmud*, including the ed. princeps of *Niddah* (Soncino, 1487), have מאביל בהרומה.

³ Here again our MS. agrees with ed. princeps of the *Mishnah*, and with the edition of Lowe, all other editions reading מיכתיים.

⁴ *Sanhedrin*, 54 b, below.

⁵ *Niddah*, 44 b.

⁶ = אכילה; editions, including the ed. princeps of the *Mishnah*, read יאכל.

(Leaf 2, verso.)

כל א' וא' לאומרה ואעפ' שהוא עומד אחר שליח ציבור ומתפלל
 בלחש אותה מתפלל ואם התפלל שבע לא יצא ידי חובתו עד שיתפלל
 תשע אם בבית הכנסת ואם בביתו ואין במוסף שלראש השנה
 שבע כלל אלא אלו התשע יורנו אדונינו כן הוא אם לאו
 מעולם לא נעשה כן בשיבות אלא בזמן שהצבור
 5 מתפללין בחבר עיר אין היחיד מתפלל בלחש אלא שבע בלבד
 וגם שליח ציבור אינו מתפלל בלחש אלא שבע בלבד וכשיוֹרד
 שליח ציבור לפניהם אומ' תשע וכך יצאו כולן ידי חובתן
 והכין אמרין רבנן הא מילתא דתנן¹ כשם ששליח ציבור חייב
 10 כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמלי' אומ' שליח ציבור מוציא
 את הרבים ידי חובתן וזכבר עיר קימא² ועל ציבור שמקובצין
 להתפלל דתנא קמא סבר כל אחד וא' מתפלל תשע ורבן
 גמלי' סבר כל א' וא' מתפלל שבע ואין אומ' מלכות זכרונות
 ושופרות אלא שליח ציבור אומרן ומוציא את הרבים [השומעין]
 15 ידי חובתן ופסיקא הלכה כרבן גמלי'² וכן המנהג (?) וצריך
 היחיד שיכוין את לבו לשליח ציבור מתחלת ירדתו
 באבות שהיא תחלת ברכות ושיהא עומד אחריו כמי
 שהוא עומד בתפילה ועד סוף התפילה ואי נמי לא מצלי
 יחיד כל עיקר מוסף בריש שתא אפילו שבע אלא שתיק
 20 ונחית שליח ציבור ואומ' תשע כבר יצא כל יחיד ויחיד

¹ *Rosh ha-Shanah*, IV, 9; *Gemara*, *ibid.*, 33 b.² *Rosh ha-Shanah*, 34 b.

VI.

Fragment¹ T-S., Loan 97, paper, size 18.5 × 14.5 cm., consists of two leaves, written in a very ancient square hand of about the tenth century. It is the remainder of a Geonic Responsum dealing with the קרישה. Its author is a Palestinian scholar, the pupil, or at least a younger contemporary, of Jehudai Gaon, the head of the Academy of Sura, about 760. The writer of this Responsum describes Jehudai as "one who has not had his like from early times until this day, being great in the knowledge of the Bible, the Mishnah, the Talmud, the Midrash, the Tosafot², the Hag-gadah, and practical law" (Leaf 2, recto, lines 26-28). The description of Jehudai, which fills more than a page, is highly characteristic of the time and the country of the writer. The highest praise he has for the great Gaon is that "he never decided a legal question without having the authority of the Talmud and of his teacher, for his decision."

With regard to the supremacy of the Babylonians, even in the Holy Land, notice the interesting information given in this fragment, that it was on account of the Babylonians who lived in Palestine that the liturgy was changed, and the "Kedushah" was introduced into the daily prayers, although in the original custom of the country, the Kedushah was to be found only in the שחרית of the Sabbath.

That the Kedushah was not recited on week-days we knew before (comp. Tosafot to *Sanhedrin*, 37 b, s. v. מכנף; Midrash ויבול in *R. É. J.*, XIV, 110; *Maseket Soferim*, XX, 7; Jellinek, *Betha-Midrash*, V, 162, and *Or Zaru'a*, II, f. 9 c), but now we know that even on שבת וי"ט the Kedushah was recited only with the תפלה שחרית, and not with מוסף. This explains the introductory formula כתר in the קד' מוסף according to all³ the rituals except מנהג איטבנא and מנהג מצרים.

¹ I beg to acknowledge my indebtedness to Dr. S. Schechter, who placed fragments VI and VIII at my disposal.

² תוספת is here not the "Tosefta," but is identical with apocryphal Midrashim, and therefore is mentioned after Midrash.

³ I have compared the following rituals, all of them in the possession of the Jewish Theological Seminary of America: (1) רימי; (2) סצר;

[Leaf 1, recto.]

בהן באבות תחילה וסוף במורים תחילה וסוף וג' וקל וחוי' ומה אם
 היסתחואה שאינה לה ברכה ולא הזכרת השם נתנו לה חֲמִזִּיל
 שיעור וטבעו אותה המנכר ברכה שאינה צריכה על אחת כמה
 וכמה ועוד שנו ח'כ ז'ל היכא מנענעים² ומה ניענעו נתנו לו חכ' ז'ל
 5 שיעור המוסיף אות אחת על מטבע' חכ' על אחת כמה וכמה שאסור
 להוסיף אות אחת ועוד שנו חֲזִיל רב נחמן בר יצחק אמר העושה
 כבית ישמי חייב מיתה דתנן א"ר טרפון אני היתי בא בדרך והטי'
 לקראות כד'ב בית ישמי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמ' לו כדוי
 הייתה לחוב בעצמך ישעברת על דברי בית הלל³ אין בה' לא ברכה
 10 ולא הזכרת השם חייב מיתה מפני שעבר על דברי בית הלל וחכמים
 שקבעו הלכה כבית הלל שכך כתוב וסביביו נסערה וישאר מלמד שֶׁהִקְבֵּה
 מודקק עם סביביו אפילו כהוט היערה⁴ שכל המוסיף על דברי חכ'
 או פוחת אפילו כהוט יערה חייב מיתה⁵ ושנו חֲזִיל לכל נושא
 הִקְבֵּה פנים חיינ ממוסוף על שבחו שלהקֵּבֶה אפלו אות
 15 אחת שאין נושא לו חֵק פנים שכף כֵּת האל הֵג הֵג והזו אישראל ישא
 פנים ולא יקח שוחד ואי אתה מוציא בכל התורה כולה שכתוב
 אישר לא ישא פנים אלא בפסוק זה מפני שהוא שבחו שלקֵּבֶה וכן א"ר
 יהודאי זכ' אד' וג' לברכה כל ברכה שאינה בתלמוד אסור לברך
 אותה ואסור להוסיף אות אחת בא ולמד באי' (?) לומר המלך
 20 הקדוש לאמר מלך הקודש⁶ כמה ח'כ נחלקו בה עד שקבעו חֲזִיל
 הלכה שכך שנו חֲזִיל אמר רבה בר חיננא סבא מישימיה דרב כל
 השנה כולה יתפלל אדם האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומישפט
 חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים יתפלל המלך
 הקדוש המלך המישפט מאי הוי עלה רב יוסף אמר מלך הקדוש
 25 מלך המישפט ורבא אמר המלך הקדוש המלך המישפט והלכתא
 כותיה דרבא⁷ וכן כל ברכה וברכה שתקנו חֲזִיל שאתה מוציא
 כמה ח'כ נחלקו בה עד שקבעו הלכה ואן לך כל ברכה וברכה אלא
 שאתה מוציא אותה בתלמוד וכן אמר מר יהודאי זל שגורו
 שמד על בני ארץ ישראל שלא יקראו קריית ישמע ולא יתפללו והיו

¹ Berakot, 34 a, below. Our text reads בהוראה instead of במורים. Comp. also Rabbinovicz, *Dikduke Soferim*, ad loc.

² Sukkah, 37 b; *Mishnah and Gemara*.

³ Berakot, 11 a, below.

⁴ Read ומה זא' שאין בה. The line under אין בה is to indicate that the writer left out some words.

⁵ Baba Kama, 50 a.

⁶ Comp. Sanhedrin, 88 b.

⁷ A similar passage is found in the MS. of the *Midrash ha-Gadol*, Dent. x. 17, and probably it was in the original text of *Megillah*, 18 a.

⁸ Read לומר המ' הק' או לאמ' כל' הקדוש.

⁹ Berakot, 12 b.

(Leaf I, verso.)

מניחין אותן ליכנס שחרית בשבת לומר ולזמר מעמדות
 והיו אומרים בשחרית בשבת מעמד וקדוש ושמע במוסף
 והיו עושים דברים הללו באונס ועכשיו שכילה הקב"ה מלכות
 אדום וביטל גזרותיה ובאו ישמעלים והניחום לעסוק בתורה
 5 ולקרא קרית שמע ולהתפלל אסור לומר אלא דבר דבור במקומו
 כתיקון חב"ל תורה במקומה ואסור והתר במ"ק ותפילה וקריית
 שמע במקו וכל ברכה וברכה וכל דבר ודבר כתיקון חב"ל במק
 ובזמנו מפני שאסור לומר קריית ש' בתפילה או תפילה בקרית
 שמע או שבת בשלש ראשונות אלא ברכת שבת כתיקונה וברכת'
 10 יום טוב כתיקונו ואם אתה מזכיר שבת במנן או יום טוב במ'
 במנן כדרך שאומרים רצה והנחיל לבניהם יצבות למנוחה
 כבר הזכיר שבת בשלש ראשונות כיצד אומר ומברך ברכת
 שבע כתיקונה ולא תיקנו חב"ל להזכיר שבת או דבר אחר שני
 פעמים שכך שנו חב"ל כל הקורא קרית שמע וכופלה הרי זה
 15 מנונה¹ ואפילו אנו ליה וליה עינינו ר' יהודה או' שונים אותה לומר
 אנו ליה וליה ע'י' וקשיא להו לרבנן אינו והא א' רב זירא כל האומר
 שמע שמע מודים מודים ומפרקים דא הכי אנו ליה מודים ליה
 עינינו מיחלות² וכל שכן לומר זוכרנו לחיים במנן שהיא בקשה
 ולא מעין ברכה היא דאפילו באמצעות שאמרו חב"ל אם בא
 20 לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה או'מ³ במה דברים
 אמורים רפואה בברכת רופא ופרנסה בברכת שנים אבל רפואה
 בברכת השנים ופרנסה בברכת רפואה דלאו מעין ברכה היא הרי
 זה מגונה וכל שכן בשלש ראשונות שלקבה וכל שכן שאסור
 לשאול צרכיו בשלש ראשונות ובשלש אחרונות וכל (?) עיקר מפני
 25 שמערב שאילה בשבת ואפילו לערב שבת בשאילה ושבת בהודאה
 והודאה בשבת והודאה בבקשה והודאה באמצעות כולן הרי זה
 מגונה אלא נומר כל ברכה וברכה כתיקונה ולחתום כמעין אותה
 ברכה אבל לומר שלא כמעין אתה ברכה ולחתום שלא כמעין
 אותה ברכה שהוא מזכיר אסור בא ולמד מאדם שנכנס לפני

¹ Berakot, 33 b. Our texts read שמע את שמע.² Sukkah, 53 b, for which our fragment gives an entirely new explanation.³ Abodah Zarah, 8 a; comp. also שה"ק, ed. Buber, p. 268.

(Leaf 2, recto.)

מלך בשר ודם שאין יכול לומר אלא דבר ודבר ובקשה ובקשה אבל
 אם בא להתערב בדבר שלא כמעין אותי דבר או בשעה שמישביח
 את המלך מערב שאלה בשבת ושבת בשאלה או דבר בדבר דוחפין א[ותי]
 ואפילו אדם לפני אדם כמותו שנוף אותו ומיישים אותו טפש כל שבין
 5 זה שאומרין שמע בין קרוש לימלוך שאין הוא לא עיתו ולא מקומו
 שתקנו הכול מפני שלא תיקנו הכול לקרוא קרית שמע אלא שהרית
 וערבית בלבד מן המיטנה ומן התלמוד אם אתה אומר שמע פסוק ראשון
 שהוא או עיקר קריית שמע פסוק ראשון הוא¹ אמר רב יהודה אמר
 שמואל² שמע יש' יי אל יי אחד זו היא קריית שמע שלרבי יהודה הנשיא
 10 ועוד תנו רבנן שמע יש' יי אל יי אחד זו היא כונת הלב דבר מאיר אמר
 רבא הלכה כרבי מאיר³ ועוד כל שבין זה שאומרים פעמים באהבה
 שהוא כמנים דעתו כלפי מעלה ומתרעים⁴ ואומד שאנו אומרים
 פעמים בכל יום שהוא כמנים דעתו כלפי מעלה ואמר ר' יהושע בן
 לוי בעשרין וארבעה מקומות בית דין מנדים ואחד מהם מנים
 15 דעתו כלפי מעלה⁵ שאפילו אנו עוסקין בתורה שהיא היי העולם הבא
 ביום ובלילה אסור לנו לחזיק טובה לעצמינו שלא ברא הקבה אותנו
 אלא לכבודיו שכך כתוב כל הנקרא בשמי וגו' ותדע לך שכן היא ותקנת
 שמד היא שאין אומרים שמע בן קרוש לימלוך אלא בתפלות שהרית
 של שבת בלבד אבל במוספין ובמיטנה וכל ימות השבת אין אומרים
 20 עד עכשיו אין אומרים בארץ ישראל קרוש ושמע אלא בשבת או
 בימים טובים בלבד בשהרית בלבד הוין מירושלים ובכל מדינה
 שיש בה בבלאין שעשו מריבה ומחלוקת עד שקיבלו עליהם
 לומר קדושה בכל יום אבל בשאר מדינות ועירות שבארץ ישראל
 שאין בהם בבלאין אין אומרים קרוש אלא בשבת ובמים
 25 טובים בלבד ודברים הללו אין מעיין אותן ומדקק בהם אלא
 הותיקין כגון מר רב יהודאי שלא היה כמותו מן כמה שנים
 עד עכשיו שהיה גדול במקרא ובמיטנה ובתלמוד ובמדרש
 ובתוספות ובהגדות ובהלכה למעשה ולא היה אומר דבר שלא

¹ The words הוא ראשון are a dittography from the preceding line.² Berakot, 13 b. The reading of the MS. agrees with MS. Munich; comp. *Dikduke Soferim*, ad loc.³ Berakot, ibid.⁴ If the reading ומתרעים is correct, then it stands for "ה' מרהו של הקב"ה.⁵ Berakot, 19 a.

(Leaf 2, verso.)

שמע מפי רבו והיה גדול בקדושה ובטהרה ובחסידות ובענוה
 והיה מדקדק בכל המצות כולן והיה מאסיר¹ את עצמו לשמים
 והיה מקרב את הבריות לתורה ולמצוות ולא הניח כמותו אף
 אתם התבוננו לדבריו והבינו שם . . . ת שמים וחכמים אתם והבינו
 5 דבר מתוך דבר שכל הדברים הללו הן כולן בתלמוד ולא ניתן תלמוד אלא
 להגות בו ביום ובלילה ולהבין דבר מתוך דבר ולקיים דיקדוקי תורה
 ודיקדוקי מצות ובזמן שאסר להן מר רב יהודאי זל כל סורכה אפילו
 כחוט השערה אין לו בדיקה בין דסריך תרבה דליבה ובין דסריך
 בשפול דריאָה ובין דסריך בנבה דריאה בין דסריך בחיתוכה דאני
 10 ודוקא דסביך בבשרא נתקבצו עליו תלמי חכמי ובקשו ממנו לומר
 להן מהיכן הוא אוסר להן אותו אמר להן מן התלמוד גופיה אמר רב
 יוסף בר מינימי אמר רב נחמן ריאָה שניקבה הדופן סותמתה כשרה
 ואמר רבינא והיא דסביך בבשרא אמר ליה אבא יוסי לראבינא טעמא
 דסביך הא לא סביך מאי טרפה אלמא אמיימנן (sic!) ניקבה אית בה אי
 15 הכי אף על גב דסביך נמי אמרינן ניקבה אית בה מלא תנן ניקב פסול
 מפני שהוא שותת ונסתם כשר מפני שהוא מוליד וזה הוא פוסל
 שחזור להכשירו זה למעוטי מאי לאו למעוטי הא ולא למעוטי
 קרום שעלה מחמת מכה בריאה ממקום אחר² לומר לך כל היכא דאכא
 סירכא דחתיכה דאוני דאמרנן דופן מגני עילויה ודווקא דסביך
 20 בבישרא עוד מדרב יוסף דאמר רב יוסף קרום שעלה מחמת מכה
 בריאה אינו קרום³ דכיון דניקב אף על גב דמסתם טריפה היא
 מדתנן ניקב פסול ועוד מדרב דאמר רב נחמן הלב העשוי כמן קובע
 אינו סותם⁴ ועוד אמר יהודאי זל שמעולם לא שאלתם אותי דבר ואמרתי
 לכם אלא דבר שיש לו ראייה מן התלמוד ולמדתי הלכה למעשה
 25 מרבי ורבי מרבו אבל דבר שיש לו ראייה מן התלמוד ולא היה בידי הלכה
 למעשה מרבי או שהיה בידי הלכה למעשה מרבו אין לא⁵ ראייה מן התלמוד
 לא אמרתי לכם אלא דבר שיש לו הלכה מן התלמוד והיה בידי הלכה לך
 מרבי לקיים דתנייא⁶ אין מורים הלכה מפי מקרא ולא הלכה מפי משנה

¹ The Aramaic form, instead of the Hebrew מוסר.² *Hullin*, 48 a. The reading of our MS., compared with the editions and MSS. of the Talmud, shows many variants. Note especially the reading אבא יוסף, and not רב יוסף as the editions have it. Rabbina could never have spoken to R. Joseph, and therefore אבא יוסף is the correct reading.³ *Hullin*, 47 b.⁴ *Hullin*, 49 b, below. Our texts have כמין קובע, and not כמין קובע.⁵ Read מרבי ואין יו.⁶ Comp. *Baba Batra*, 130^b.

VII.

Fragments T-S., Loan 90, 103, 104, 105, size 19.5 × 14 cm., written in a square oriental hand of about the twelfth century. They represent the remainder of an index to a very large collection of Geonic Responsa. The Geonim by whom these Responsa were written are Doza, the son of Saadia; Sherira; his son Hai; and Samuel ha-Kohen, or, as he is usually called, Samuel ben Chofni. Some of the Responsa are written conjointly by Sherira and Hai; but the greater part of the Responsa lack the name of their author. One bears the name of שמואל בן שמואל ראש סדר נכר פלטוי, and is addressed to בהלול בן יוסף. This בהלול was a contemporary of Hai, with whom he stood in lively correspondence (comp. Harkavy, *Responsen der Geonim*, p. 345), and accordingly "grandson" cannot have its literal meaning here, as there is about a century and a half between the time of Paltoi and that of Hai. I am inclined also to believe that this חזקיה did not live in Babylonia, but in Africa or Palestine. The reason for this assumption is his title ראש סדר, the bearers of which known to us from Geonic times are all scholars living outside of Babylonia (comp. Poznański in *Z. H. B.*, VII, 146), and this notwithstanding the fact that the title originated in Babylonia, where at the close of the Tannaitic time it was conferred upon leading scholars like Shila שילא and Abba Arika (*Hullin*, 137; *Letter of Sherira*, p. 28, ed. Neubauer), while the Palestinians used the title ראש ישיבה. But with the establishment of the academies in Babylonia the title of ראש סדר ceased, and instead of it came מתיבתא, and later Gaon. In contrast to the Babylonian מתיבתא, the other academies were only סדרא, and their leader ראש סדרא¹.

Among the persons to whom Responsa are addressed occur the following names: בני קירואן; בני וארי אלקארי; אלהנן בן

¹ Comp., however, *J. Q. R.*, XVIII, 404, where the ראש הסדרים are mentioned at the time of the reorganisation of the Academy at Sura.

שמריה ; בהלול בן יוסף ; משולם בן מרב אנקולונימוס : נחום ; יהודה בן יוסף ; יעקב בן נסים. With the exception of two, Meshullam and Nahum, all these names occur in other collections of Geonic Responsa (comp. especially Harkavy's index to his edition of the Geonic Responsa). Concerning משולם, there can be no doubt that it is the great Meshullam, one of the founders of Jewish learning in Europe toward the end of the tenth century. Our fragment establishes the fact, beyond a doubt, that Italian-French scholars stood in correspondence with the Geonim of Babylonia. The first Responsa by Sherira and his son Hai to Meshullam with reference to the text of the משנה, *Zebahim*, 45 b, is especially interesting, as this reading of the Geonim was transmitted to the teachers of Rashi, and he refers to R. Meshullam in his commentary on *Zebahim*, *ibid.* Our fragment corroborates Rashi's statement and supports him against Tosafot (*Menahot*, 109 b, s. v. בתחילה), who credited Kalonymus, the father of Meshullam, with the emendation of the משנה. It is noteworthy that the name Kalonymus is spelt אנקולונימוס, which suggests a Provençal origin for the name קלונימוס. The description of לוכא as a part of France¹, אשר בארץ פרננה, is due to the fact that, among the orientals, France was the general name applied to any Christian country of western and central Europe.

The statements summarizing the contents of the Responsa are very brief and vague, and therefore in many cases we are at a loss to say with certainty whether these Responsa are otherwise known or not. The compiler of the index gives only the first five or six words of the Responsa, and the name of the Talmudic treatise referred to in the Responsa. It is therefore obvious that in many cases it is impossible to tell the subjects dealt with in the Responsa. I have nevertheless given references to Responsa that suggested themselves to my mind as parallels, even though I may have been incurring the risk of error.

¹ Natronai Gaon, in שיערי צדק, 20 b, no. 12, speaks of "distant countries like Spain and France."

(Fragment 90; leaf 1, recto.)

משקין ¹	יז
מי שבאה לו שמועה רחוקה לאחרי	יה
כלי חרש אין לי אלא כלי חרש מנין לרבות ²	יט
בתרא ³	והא דאמור רבנן הנהו ערבאי דאתו
ז	בתרא ⁴
והא דאמור רבנן יתיב ר' ירמיה קמיה דר' זירא	זא
שומט ⁵	והא דתנו רבנן שלשה פעמים האמורין
זב	חולין ⁶
ולענין השמועה דבעא מיניה רבה בר חאנא	זג
ביצה ⁷	והא דתנן עומד אדם על המוקצה ערב
זד	ביצה ⁸
האשה ששאלה תבלין ומים לעיסתה	זה
שבת	דחזיתון לנא פירושי שבת דלית ליה
זו	זרה ⁹
והא דאיתמר אבני הר שנדלדלו בני ר' [חייא]	זז
סנהדרין ¹⁰	על חיבי מלקות צריכין התראה להלקותו

¹ *Mo'ed Kaṭan*, 20 a; Ibn Gaṣet, שגרי שמה, II, 64.² *Torat Kohanim* to Lev. vi. 21, ed. Weiss, 32 d; Harkavy, *Responsen*, 328.³ *Baba Batra*, 168 b.⁴ The passage referred to is not in *Baba Batra*, but *Berakot*, 30 b, and *Menahot*, 81 b.⁵ *Soṭah*, 28 a.⁶ *Hullin*, 48 a. Our texts read 'ה בר בר ה', and Rabbinovicz, ad loc., does not give any variants.⁷ *Bezah*, IV, 7.⁸ *Ibid.*, V, 4.⁹ *Abodah Zarah*, 46 a.¹⁰ *Sanhedrin*, 40 b-41 a. Comp. Maimonides, *Yad*, *Hilhot Sanhedrin*, XII, 2 and XVI, 4.

(Fragment 90 ; leaf 1, verso.)

אלדרג אלרבע

שאלות מרב משולם בן מרב אנקולינימוס
 ממדינת לוכה אשר בארץ פרנגה לרבנו
 שרירא גאון והאיי אב¹ זל
 א זבחים²
 זה שאנו שונין בזבחים אדם³ ונזכו מהו
 ב סנהדרין⁴
 בארבע מיתות דרך למלך
 ג מצעא⁵
 ודמפרשי רבנן אסימון מעות הניתנין
 ד סוף ברכות⁶
 ודאמרינן לענין בית הכסא
 ה שבועות⁷
 והא דגרסיתון בשבועות בחרישה
 וזבחים⁸
 וזבחים דאמרינן מותר קרבנות צבור⁸
 ז גיטין
 והא דגרסינן בניטין דאמ' ליה ר' יוחנן לחוקה⁹
 ח הוריות¹⁰
 ודאמרינן לענין עכברין אפילו גונמי גוצי
 ט הוריות פנחות¹¹
 ודקאמ' ליה רבן שמ' בן גמ' לר' נתן נהי

¹ אב בית דין = אב.² *Zebahim*, 45 b (*Mishnah*). Comp. introductory note.³ הדם? Comp. the Talmudic passage referred to in the preceding note.⁴ *Sanhedrin*, 64 a, *Mishnah* and *Gemara*. For nos. 2-4, see pp. 3-4.⁵ *Baba Mezia*, 47 b.⁶ *Berakot*, 62 b.⁷ *Shevuot*, 6 b. Comp. 'Aruk, s. v. חרש, ed. Kohut, III, 506, and Wertheimer, קהלה שלמה, p. 16.⁸ *Shevuot*, 10 b, 12 b; Wertheimer, l. c., p. 17.⁹ *Gittin*, 84 a; Wertheimer, l. c., p. 18.¹⁰ *Horayot*, 13 a, below. Comp. 'Aruk, s. v. גנמי, II, 233, and Harkavy, 195.¹¹ *Horayot*, 13 b, below. Comp. 'Aruk, s. v. קמר, where Sherira's Responsum is quoted.

(Fragment 90 ; leaf 2, recto.)

מנחות¹ ך
 והא דגרסינן במנחות אמרי ליה יוחני
 פסחים² זא
 דאמרינן בפסחים בני חבורה נכנסין
 בכורות זג
 ודאמרינן בבכורות משה שתנה ותימ. . .³
 יומא דך
 דאמרינן בהוציאו לו מדינא בההיא קר. .
 יומא⁴ טו
 חוין מבפנים בחדא זימנא נמר
 שתי שאלות אחרהם
 מיטקין⁵
 אלעלופה וסאיר אלאטעמה
 ערכים
 וסאלת איצא ען אמר אלערלה
 שאלה לרוסא גאון זל⁶
 פי יציאות השבת שתים
 שאלה לגאון זל
 בתרא
 ראובן תזוג אבנה ישמעון
 נסכה ברורה ונסכה ברודים ונסכה . . .
 מחילה ומעשה כתב מן מרב נחום אלחזן . . .
 אלברדאני⁷

¹ *Menaḥot*, 85 a. Comp. 'Aruk, s. v. יוחני.² *Pesaḥim*, 89 b, below ; Wertheimer, *l. c.*, p. 19.³ The text seems to be corrupt. Moses is mentioned twice in *Bekorot*, in 44 a and 45 a, but the words following *כשה* give no sense.⁴ *Yoma*, 57 a.⁵ *Mo'ed Kaṭan*, 12 b.⁶ *Shabbat*, 2 a.⁷ Read אלברדאני, as in Fragment 105, Responsum 8. Baradan is a suburb of Bagdad ; see *Yaḳut*, I, 552. The ך over אלחזן is the remnant of בהרא, referring to *Baba Batra*, 147 b.

(Fragment 90; leaf 2, verso.)

שאלה לנאון זל ואב זל ערבי
 ושאלה אכרִוּהי¹
 כתובות² המשרה את אשתו על ידי שלישי
 למרב חזקיה בן שמואל
 ראש סדר נכד פלטוי
 ראש הישיבה מנחה
 שלוחה למרב בהלול
 בן מרב יוסף זצ"ל³ בתרא⁴
 הנך עיזי דאכלו חושלא בנהדרעא
 אלדרג כאמם
 שאלות מרב אלחנן בן שמריה זצ"ל
 א' לרבנו שמואל הכהן נאון זל ביצה⁴
 הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר
 ב' בתרא⁵
 אמר רב נחמן אמר שמואל בודקין לגיטין ולקירושין
 ג' פסחים⁶
 על מה שבערב פסחים נער באומה זו
 ד' ביצה⁷
 רבה ורב יוסף דאמרו תרויהו סחופי כסא

¹ The dots are to indicate the reading אכרי וחי.² *Ketubot*, V, 8. Comp. the Geonic collection, חמרה גווה, 73.³ *Baba Batra*, 36 a; 'Aruk, s. v., reads חושלי.⁴ *Bezah*, 15 b.⁵ *Baba Batra*, 156 a.⁶ *Pesahim*, 118 b; *Responsa of the Geonim*, ed. Lyek, no. 13.⁷ *Bezah*, 23 a, top.

(Fragment 103 ; leaf 1, recto.)

שבועות ¹	י
שטר שכת'בו ויהא פל זה נאמן עלי	
מיצעה ²	ח
שטר שאין כתוב בו אחריות הא קימלן	
נטים ומיצעה וסנהדרין ³	ט
שטרא דכת'ביה הכי זכרון עדות	
נטים ⁴	י
כהן קטן שלא הגיע לפרקו מהו שיקרא	
מיצעה ⁵	יא
ראובן ושמעון אחים הוו והיתה להם מצר	
בתרא	יב
רחל היתה לה חצר ש'נפלה לה בכתובתה	
מיצעה ⁶	יג
שבועות	יד
שבועות ⁷	יז
איטבחן בכפר שבועות שלאדונינו דכת'	
וינבני אן יעלם אן מן לים לה שטר ולא קנין	
חולין	טו
נהגו אנשי מקומנו שנוטלין בשר מן הט[בת]	
אלדרג אלכאמס	

¹ *Shebuot*, 41 a, 41 b ; המרה ג', 88.² *Baba Me'zia*, 12 b-13 b.³ *Gittin*, 39 a ; *Baba Me'zia*, 100 b ; *Sanhedrin*, 15 a.⁴ *Gittin*, 59 b-60 a ; *Responsa*, Lyck, 94.⁵ *Baba Me'zia*, 107, 108 ; *Responsum*, Lyck, 94.⁶ *Baba Me'zia*, 3, 4 ; *Harkavy, Responsen*, 184.⁷ שטיי צדק, 72 a, no. 6.

(Fragment 103; leaf 1, verso.)

א לרבנו האי גאון זל קידושין ובתרא¹
 נהגו בני קירואן מימות אבותיהם ועד עכשיו
 ב בתרא²
 ראובן מהלך על רגליו בשוק ובקש לכתוב
 ג והדה אלשאלות לר דוסא גאון חולין
 אלאספאריה ערבי
 ד חולין³
 אלנקאנק ערבי איצא
 ה שרירא גאון מנחות⁴
 פי עמל אלציצית
 ו בתרא⁵
 מן אעתל עלה ווצא בוציה
 ז מיצעא⁶
 פסק דין ידבר פיה חכם אלשפעא פי מא
 ח מיצעא⁷
 פי פלנא מלוה ופלנא פקודין
 אלדרנ אלסארם
 שאלות בני ואדי אלקרין לרבנו שרירא
 ט גאון והאיי אב זל בתרא⁸
 אמ' רב פפא דיקלא ואלום ארעא ואסיק

¹ *Kiddushin*, 47 b; *Baba Batra*, 76 b; Harkavy, 199.² *Baba Batra*, 132 b; Harkavy, 220.³ *Hullin*, 61.⁴ *Menaḥot*, 40-43. This Responsum is found in MS. among the Cambridge Genizah fragments.⁵ *Baba Batra*, 46 b.⁶ *Baba Mezia*, 108 b. Comp. Cassel, ה"ק, 9.⁷ *Baba Mezia*, 104 b. Comp. *Responsa*, Coronel, 5.⁸ *Baba Batra*, 124 a; Harkavy, 201.

(Fragment 103 ; leaf 2, recto.)

כתובות¹

והא דאמ' ריש לקיש המוציא שם רע על

ל'ה שנה²

פיר' גם דהא מתניתין התוקע לתיך הבור

לט' פי אלמנתבלה איצא

המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון³

מ'

ועל דברת אשר אמרנו בענין המתרגם פסוק⁴

מ'א משקין⁵

הא דשלח רב יצחק בר יעקוב בר גיורי מיש'

ר' יוחנן אפעלפי שאמרו כלי פשתן אין בהן

מ'ב שבת⁶

אם אתה מקניטני נזרני טומאה אפעל

מ'ג חגיגה⁷

הא דאמור רבנן והשתה דנפקא לי מן ולמקצה

מ'ד סוף נזירות⁸

הא דתנן אמ' ר' יוסי והלא אין מורה אל'

מ'ה כתובות⁹

הא דתנן ר' יהודה או' אפילו עני שבישר' לא יפחות

מ'ו שבת¹⁰

והא דאמור רבנן ואם הוציא והכנים בשונג

מ'ז שבת¹¹

הא דאמור רבנן מניהין מיחם על נבי

¹ *Ketubot*, 44 b ; Harkavy, 247.

² *Rosh ha-Shanah*, 27 b (*Mishnah*).

³ *Baba Me'zia*, 81 b-82 a ; *Responsa Mant.*, 65.

⁴ *Kiddushin*, 49 a ; Harkavy, 248

⁵ *Mo'ed Ka'atan*, 18 a, below ; Harkavy, 249.

⁶ *Shabbat*, 17 a ; Harkavy, 250.

⁷ *Hagigah*, 12 b on the top.

⁸ *Nazir*, 66 a (*Mishnah*).

⁹ *Mishnah, Ketubot*, IV, 4.

¹⁰ *Shabbat*, 6 a.

¹¹ *Ibid.*, 51 b.

(Fragment 103; leaf 2, verso.)

כתובות ¹	מֵחַ
	הא דתנן ואלו יוצאות שלא בכתובה
כתובות ¹	מֵט
	הקולנית שאמ' ר' טרפון הילכתא
כתובות ²	נ
	וורד כנגד פניה מהו
כתובות ³	נֶא
	הא דתנן אם יש עמו מרחין באותה העיר
	נב
	מנהאנא דהרבה ממדינות אלמערב דכי בעי ⁴
	איניש ליכנס לארוסתו בבית חמיו
גטים ⁵	ננ
	איטבחן בהלכות גדולות גבי גיטא
גטים ⁵	נד
	פיר' גמ' דהני תרתין הילכתא שני גיטין
שנה ⁶	נה
	תשע ברכות דראש שנה קימא לן
שנה ⁷	נו
	צבורא דאיעכבא להו תפלת המנחה
ברכות	נז
	הא דאימיר בהלכות גדולות ומאן דאיתיה
ברכות ⁸	נח
	הא דאמ'ר' חייה בר אבא אמ' ר' יוחנן אנשי
	כנסת הגדולה תיקנו להן לישר ברכות

¹ *Ketubot*, VII, 6; *Gemara*, 72 a, 72 b; Harkavy, 251, 252.² *Ketubot*, 72 b; Harkavy, 153; cp. *'Aruk*, s.v. בהולה הוורד, ed. Kohut, II, 215.³ *Ketubot*, VII, 8. ⁴ Read מרינה. ⁵ Harkavy, 254, 255.⁶ *Ibid.*, 256. ⁷ *Rosh ha-Shanah*, 34 b, 35 a; Harkavy, 257.⁸ *Berakot*, 33 a; Harkavy, 259.

(Fragment 104 ; leaf 1, recto.)

קג . . .
 דאמרינן ויציאת מצרים גופה מלן . . .
 קד סנהדרין¹
 הא דתניא מעשיה ברבן גמ' שהיה יושב על גבי
 קה שבועות²
 תנן הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה
 קו נדה³
 הא דאמ' זעירי מעת לעת שבנדה עושה
 קי בכורות⁴
 דתנו רבנן מנין שאם קרא לתשיעי עשרי
 קכ בכורות⁵
 הא דתנן הקרח פסול ואמר רבא
 קכא מיעצא
 ראובן אמ' לאשתו אל תדברי עם פלונית
 קכב זבחים⁶
 כל הזבחים שקיבל דמן
 קכג מיעצא
 ראובן הלוח לשימעון אלף וחמש מאות זוזים⁷
 קכד . . . ביצה (?)
 טבח שנשע' שלא יאכל בשר כל

¹ *Sanhedrin*, 11 b.² *Niddah*, 5 b.³ *Ibid.*, 43 b.⁴ Müller, ג"כ, 13.² *Shevuot*, VII, 7.⁴ *Bekorot*, 59 a.⁶ *Zebahim*, II, 1.

(Fragment 104 ; leaf 1, verso)

בכורות ¹	קִיג
	הא דשאל קונטרקוס הגמון את רבן יוחנן
זרה ²	קִיד
	פשטו הישמעלים על . . . . הרומים
מיצעא	קִיה
	ראובן שיגר עם שמ' משי מאיי סִיקליה
קידושין ³	קִיז
	ראובן קידש בתו קטנה לבן שמ' קטן
שבת ⁴	קִיז
	הא דאמ' רבא עור בהמה טמאה
שבת ⁵	קִיח
	הא דאמ' רב היסדא כתב שבלוחות
חולין ⁶	קִיט
	הא דתניא ת . . . . . כולן מוכרות
כתובות	קכ
	הא דתנו רבנן אחד נכסים שיש להן אחריות
נטים ⁷	קכא
כתובות	
	תאני שילא שלש מידות בנערה
בתרא	קכב
כתובות ⁸	
	זה אז זה כתב ידי

¹ Bekorot, 5 a.² Abodah Zarah, 8 b ; Harkavy, 45.³ Responsa Mant., 167.⁴ Shabbat, 28 a.⁵ Ibid., 104 a.⁶ Hullin, 95 a.⁷ I do not find this passage either in *Gittin* or in any other place, but perhaps this was the reading of the Gaon in *Gittin*, 65 a. Comp. also Müller, נ"ט, 97, and *Niddah*, 46 a.⁸ *Ketubot*, II, 4.

(Fragment 104 ; leaf 2, recto.)

פסחים	קָסָד
	הוא הדין לערלה בשתים שלש
¹ פסחים	קָסָה
	הא דתנן רביעי גומר עליו את ההלל
² ברכות	קָסוּ
	יחיד המתפלל ואו' יוצר אור כאשר
³ שבועות	קָסוּ
	הא דתנן היו שניהן חשודין חזרה שבועה
⁴ קידושין	קָסָח
	מציינו נוסחאות כתוב בהן אותיות ובעת
⁵ בתרא	קָסֻט
	הא דאמ' מר בריה דרב יוסף מיטמ' דרבא בכור
⁶ בתרא	קָע
	הא דתנן ר' יהודה ⁷ או' התחתון נותן את
¹ בתרא	קָעָא
	הא דאמ' רב אחא בר אדא מיט' דעולא תחתון
	קָעָב ⁸ דמאי
	מי שהיו לו עשר ישורות של עשר עשר
בתיבות	קָעָג
	יש תקנה למדינתנו שכל אישה שמת בעלה

¹ *Pesahim*, X, 7.² *Berakot*, 21 b ; comp. Seder R. Amram, 4 b. below, and Maimonides *Yad*, *Tefillah*, VI, 17.³ *Shebuot*, VII, 4 ; פ"ט, 71^b. ⁴ *Kiddushin*, 47 b. ⁵ *Baba Batra*, 142 b.⁶ *Baba Me'zia*, X, 2, and the following passage is from *Baba Me'zia*, 117 b. We thus have two passages belonging to our *Baba Me'zia* quoted from *Baba Batra*. This can hardly be explained as a repeated copyist's error. We seem to have here a striking endorsement of the theory advanced by Dr. D. Hoffmann (Berliner and Hoffmann, *Magazin*, VI, 116-17, that what appears in our texts as the last chapter of *Baba Me'zia* is in reality the first chapter of *Baba Batra*.⁷ Our texts have יכ instead of יהורה.⁸ *Demai*, VII, 8.

(Fragment 104 ; leaf 2, verso.)

הדא מא פי אלנו
אלתאני דכר מא
פי אלנו אלתאלת
והו דרג ואחד איצא
נסכה בכט אלכהן שצ
שאלות מר יעקב בן מרב נסים לרבנו
א שרירא גאון והאיי אב זל כתיבות¹
הא דאמ' שמואל אין בין נערות לבגרות
ב יבמות²
מצינו בפירוש מרב אהרן דאמ' דשטר מיאון
ג כתובות³
אישה שגרשה בעלה והחזירה לאלתר
ד כתובות⁴
נהגו רוב אנשי מקומנו שכותבין בכתובתן נאמנות
ה בתרא⁵
בארי⁶ שכתב כל נכסיו לאשתו
ז כתובות⁷
הא דתנן קטנה שהשיאוה אמה או אחיה
ז גמים⁸
הא דתנן נשתתק אמרו לו נכתוב גט

¹ *Ketubot*, 39 a ; *Harkavy*, 74.² *Yebamot*, 107 a.³ *Ketubot*, 82 b ; *Responsa Mant.*, 179, ש"צ, IV, 12 ; 55 a ?⁴ *Harkavy*, 224. ⁵ *Baba Batra*, 131 b.⁶ i. e. כרי and who is not a כרי.⁷ *Ketubot*, XI, 6 ; *Müller*, ג"כ, 12.⁸ *Giffin*, VII, 1.

(Fragment 105; leaf 1, recto.)

כג קמא ו קידושין¹
 וכתבת כי מצא אצלנו (!) בחיובות אניני
 קאבס ישנה לשבירות מתחלה ועד סוף
 כד משקין²
 יש מי שאו' אסור לאדם לעשות אירוסין
 כה מיצעא³
 וחמרא בד תליסר מנאני
 כו ברכות וסוכה⁴
 תרגימא הכי אמרינן כסנין שלמיני מתיקה
 כז תעניות
 ובתענית יוש⁵ יג באדר רגילין אנו לנפול
 כח תעניות⁶
 ולענין לעזרה אבל לא לזעקה
 כט פסחים⁷
 ודרבא בר ליואי : דאותיביה לרבא היא
 ל מיצעא⁸
 והבין אמרין רבואתא קדמאי דהל כר יי
 יהודה דאמ' אם היתה מדה יתרה
 לא בתרא⁹
 אישכחן למקצת גאונים מי ש[אין לו] שתי שערות
 לב מיצעא¹⁰
 והמפקיד מעות אצל חנווני הל כר יהודה

¹ *Kiddushin*, 48 a, last line; *Baba Kama*, 99 a.² *Mo'ed Kaṭan*, 8 b.³ מיצעא is a copyist's error for פסחים; cp. *ibid.*, 107 a, and 'Aruk, s. v.⁴ *Tosefta Berakot*, IV, 1 : *Sukkah*, 27 a; cp. 'Aruk, s. v.⁵ Read יוש or ש:.⁶ *Taanit*, 19 a.⁷ *Pesaḥim*, 40 b.⁸ *Baba Me'zia*, III, 7.⁹ Harkavy, 205.¹⁰ *Baba Me'zia*, III, 2.

(Fragment 105 ; leaf 1, verso.)

אלדרג אלתאסע

שאלות מרב יהודה בן מרב יוסף לרבנו
 א האי גאון זצ"ל זרה
 וגדנא לסידנא ראס אלמתיבה זל מסלתינ¹
 פי גראד סליק אלגוים
 ב זרה
 אלמסלה אלתאניה אלואעלה עלי יד מרב
 ג שוטה²
 ארא צלת אלגמאעה ולם יכן באלחצרה כהן
 תעניות³
 ארא גזר ריים אלמוצע עלי אלגמאעה
 ד משקין⁴
 ארא אמר הדא אלריים בנידוי אנסן
 ה ברכות
 ארא בארך שליח צבור פי לילה אלאחד
 ו משקין⁵
 רסומנא פי יום ט' באב הל יגדי בתנייר
 ח תעניות
 ראניא מרב נחום אלחזן אלברדאני קטע עלי
 ט פסחים⁶
 ארא יום י"ד פי ניסן יום אלסכת יגון
 י מוצע
 ארא חלף אנסן לא יאכד קנין אבדא

ענדא פי אלכניסה מוצע מיוחד לאבילים
 משקין⁵

¹ Harkavy, 207.

² *Sofah*, 38.

³ *Taanit*, 14 a, bot.

⁴ *M. Kaf.*, 17 a.

⁵ *M. Kaf.*, 23 a.

⁶ *Ibn Gajet*, ש"ש, I, 23, bot. ?

⁷ *Pesahim*, 65 b.

(Fragment 105; leaf 2, recto.)

ג
 אדא כאן ראש חדש בחול ולאין יקאל אלהינו
 ד כתובות
 אמראה שכת מן זוגהא אנה יקדר פי
 ה תעניות¹
 קיל אן באלשם לא יתעשון אלתאמן אכד נהאר
 ו נדה
 אדא נאם בעל קרי עלי משכב נדה
 ז נדה
 מישכב נדה זוב וזבה ומושבם
 ח יבמות²
 אלחליצה אינוז יכון מן אלה' אלחאצ'רין אלאב
 ט יבמות³
 אדא אמתנע אליבם מן אליבום ואלחליצה
 י
 אלרי פי אפואה אלנאם אין טומאה נמת
 יא יבמות⁴
 אדא ולד ממוזר פי כם יכתן מן אלנאם
 יב שבת⁵
 אדא נסי אלכתאן סכין אלכתאנה יום אלסבת
 יז בתרא
 אדא כאן בין ידי צבי לם יבלג אלתכליף

¹ Deals with משקת, *Taanit*, 30 a.² *Yebamot*, 101 a.³ *Comp. Pardes*, 23 c.⁴ *Comp. Tur*, II, 265.⁵ *Shabbat*, XIX, 1.

(Fragment 105 ; leaf 2, verso.)

גטִים ¹	ד
אן צאחב אלהכות גדולות קאל . . שפוסל	
שבועות	טו
ראובן טאלב שׂמ בדינרין ונצף וכתב	
גטִים ¹	יז
החוננים הישמעאלים לא יבואו למצרים	
גטִים ²	יז
ראובן והב רבע לה לשמ' מתנה גמורה	
אלדרג אלתאני עשר	
שאלות לרבנו האי זל	
בתרא ³	א
וצלתה מן אלבערה בתרא	
תלאמדה גלסו פי דאר ראם מתיבה סורא	
ותנו מעה המוכר את הבית לא מכר	
בתרא ³	ב
ומכתשת קבועה אבל לא את החקוזה	
בתרא ³	ג ו ד
בעד הלסית ⁴ ומוצולה	
בתרא ³	ה
ים וממל שנשאו ונתנו	
בתרא ³	ו
על האמור בתלמוד מן התוספה תנו רבנן	
המוכר את בית הבד מכר את הסירים ⁵	

¹ Harkavy, *Responsen*, 312.² *Ibid.*, 313.³ *Baba Batra*, 65 b-67 b.⁴ Our texts have הלסית ; Rabbinovicz records also הלסית and הלסית .⁵ Read נכרים ? Comp. Rabbinovicz, ad loc.

VIII.

Fragment 2634, MS. Heb. C 18, ff. 35-38, Bodl. This fragment consists of a quire of four leaves, written in Syr. square characters, 4to, vellum. Though the writing is largely obliterated, the missing portions can readily be supplied, as will appear from an examination of the dotted words in the appended copy of the fragment. It must have belonged to a collection of Geonic Responsa, eight of which are preserved in our fragment. No author is mentioned, the seventh alone being elsewhere ascribed to Sherira, and the only indication of the time of the fragment is afforded by the reference made to the Gaon Zadok (about 823), leaf 38, recto, line 10.

The first Responsum in this fragment deals with a peculiar modification of the law of dowry and jointure, as it was developed in certain places outside of Babylonia. In these places it was customary for the bridegroom to sign a contract in which his future wife's dowry, together with such gifts as he himself made to her at their marriage, were set down and appraised greatly beyond their actual value¹, and the provision was made that, on the decease of the husband, or in the event of divorce, the woman was to receive the fictitious amount therein mentioned. This practice led to much litigation, and in many cases worked injustice to the heirs of the dead man. The Gaon, questioned as to how the real value was to be determined, advised strongly that the custom, which he describes as "robbery" and "deception," be entirely abolished, and the practice prevailing in the academies of Babylonia and in the places under their jurisdiction be adopted in its stead. The Gaon feels so strongly upon the subject that he quotes the form of contract in use in Babylonia. As this is probably the oldest form of the כתובה containing a jointure provision, it deserves to be translated here.

¹ Comp. ש"ת צדק, p. 56^a, No. 16: וחק העיר בנהגותיהם פתמים שמנסות: ברוחיה דבר מוגש וכוהבין להן כמון הרבה כשלי כשלים במס שהניח

After an introduction, in which he lays stress upon the fact that the appraisal of the articles mentioned in the contract is strictly in accordance with their real value, the Gaon continues (leaf 35 verso, lines 7-13): "And this is the dowry which she brought to him: jewellery and ornaments of such and such value; wearing apparel of such and such value; and pillows and bedding of such and such value; and N. N. [the bridegroom] has consented to add to the prescribed marriage portion [כתובה] silk of such and such value; necklaces (?) of such and such value; wearing apparel of such and such value; and garments of such and such value. The above-mentioned N. N. takes upon himself and his heirs after him the obligation to pay out the value of this marriage portion, together with the addition made by himself. And this dowry has been delivered to the bridegroom, and it has been clearly seen [by the witnesses] that its value is exactly as herein set down."

The second Responsum likewise deals with the law of dowry. The Gaon was called upon to decide a case in which a creditor lays claim to the dowry of the debtor's widow. The peculiar feature was that though at the time of the man's death the husband and wife lived in harmony, there had been a quarrel, on account of which the woman had carried away, out of her husband's house, all granted her by her dower rights, and had deposited it with a third party to secure it against her husband. After this occurrence the man contracted a debt, and then happened his death, the dowry articles all this time remaining in the safe-keeping of the appointed guardian. The Gaon decides that the creditor cannot claim them in payment of the money owing to him, in view of the fact that the debt owing to the woman, that is, her dower rights, antedated the debt owing to him. He states explicitly that this decision was not influenced by the fact that the dowry had been deposited outside of her husband's house; in all cases the widow is the preferred creditor.

The third Responsum treats of a case classified as usury. Peddlers were in the habit of bartering junk, flax, wool, &c., purchased in the city, for wheat, barley, and other country produce. The wares they carried with them to the country were purchased with borrowed money, and they stipulated to repay the debt in kind: for a certain sum loaned the creditor would receive a number of measures of wheat, or other produce. In the interval between the contracting of the debt and its payment on the return of the peddlers, the price of natural products would rise, the benefit of the augmented market value accruing, however, entirely to the creditors, and not at all to the peddler-debtors. The Gaon condemned the practice as usurious, and decided that an arrangement for the payment of a debt in kind was permissible only if the produce was at hand.

The fourth Responsum deals with the law of slavery. If a Jewish master has had a Christian slave for a twelve-month, and his efforts to induce him to accept Judaism have been unavailing, he must dismiss him. The same decision occurs in several other Geonic Responsa not identical with ours¹.

The fifth Responsum warns against resorting to a legal fiction in order to evade the law of Sabbath rest, even as applying to domestic animals. A man is not permitted, the Responsum says, to lend his cattle to a non-Jewish neighbour, who will make use of them, over a holiday or a Sabbath; nor is he permitted to dispose of them by mock sale, for if the law refuses to countenance a legal fiction in the case of usury and castration, surely the Sabbath law, which transcends these in importance, must be guarded against even the shadow of an infringement. Though this is a subject frequently dealt with in the Geonic Responsa literature², yet the Responsum under discussion occurs in no other place.

¹ Comp., for instance, ש"ש, p. 26^a, No. 21; Müller, שבתה, pp. 127, 132, 215, and 270.

² Comp. הלכות שבתה, ed. Müller, p. 66, No. 125, and קהלת שלמה, pp. 16-19 of the Introduction, and pp. 52-62 in the body of the book.

The sixth Responsum deals with two phases of the law of slavery. It decides, first, that an oral declaration before witnesses, by the master, that a certain slave belonging to him has been manumitted, is binding upon the heirs of the master; in case he should die before he writes the bill of emancipation, they are compelled to give the slave his liberty by executing the written instrument. In other words, in Jewish law the execution of the bill may be but a second step in the process of manumission, the first step having been the oral declaration before witnesses. Furthermore, the manumission of a slave, whether by oral declaration or by a written instrument, need not be in Hebrew; any other language will do as well. In substantiation of this decision, the Gaon refers to an interesting historical fact. He tells us (leaf 38, recto, lines 7-11): "It is related of Nathan ben Shahriar¹, a member of the family of the Exilarch, that on his death-bed he issued the order, in Arabic, that his male slave N. N., and his female slave N. N., were not to be owned by any one after his death. There were only these words, no formality customary in such acts was observed, and no written instrument was executed. The matter came before our lord, the light of our eyes, our master Rab Zadok Gaon, may his soul rest in Paradise, and he decided that according to law they must be set free, and he compelled the heir of Nathan, Shemaiah, who was the son of Isaac², the Resh Galuta, to write a bill of manumission."

The law of slavery is also dealt with in the seventh Responsum, the only one in our fragment found elsewhere, namely, in *שערי צדק*, p. 26^b, No. 29, where it is ascribed to Sherira. The question considered is the sort of extraneous indications that may be accepted as proof of the emancipation of a slave in cases in which no bill has been made out. A man had sent a slave of his to school, and had had him taught the reading of the Torah and the Prophets, and

¹ Comp., Schechter, *Saadyana*, pp. 75-7.

² Usually known by his Persian-Hebrew name, אִיִּצְחָק.

later the slave had been married with all the ceremonial observed at the marriage of a free man, as, for instance, the recital of the "seven blessings." On the death of the master, who left a young son, the slave insisted that these circumstances indicated his emancipation. The matter was brought before the court, which finally granted him his liberty, in order to secure to the heir the dead man's fortune, which had been entrusted to the slave. The Gaon considered the decision of the court not justifiable. That he had educated him and had his marriage ceremony performed as though he had been freed, had been reprehensible acts, but they could not be adduced as proofs of manumission. Reading of the Law before a congregation might have been accepted as such proof, but not mere ability to read the Scriptures.

The eighth Responsum is in an incomplete condition, and deals with the hermeneutic rule, שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין.

(Leaf 35, recto.)

עצמו בדין הוא שיכולין למחות על ידו   ושכתבת מנהג שלנו כשאנו
 נוסאין אשה בשעת נישואין יתן לה אביה בגדים ותכשיטין ואנו שמין את
 הבגדים יתר על דמיהם ועומד חתן ונותן לה במתנה כך וכך זהובים ותחזור
 כלה ותשים אותן במתנה עם מה שהאביאה¹ מבית אביה בנדוניה שלה
 5 ויכתבו עליו שטר בממון הרבה ושטר מחווק ומקוים בקינין ויכתבו על
 החתן שטר מקוים ונעשה צאן ברזל אם מת תטול הכל כל מה שכתבו בכתובתה
 או לא או אם תתגרש שתטל הכל או לא או אם אמרה . . . .
 הוהובים הכתובים בכתובתה או תטול בגדים שהביאה מבית אביה ואם
 מן הדין שתטול מה שהביאה באיזה שומא תטל אותם בשומא דאשמוי בשעת הנשואין
 10 או במה שומין עבשיו אם תטל נדוניה שלה שלם ומפס . . . .
 בלבד מאתים כספים יליף מרנא   כך ראינו שמנהג שלכם משונה ממה שנהוג
 בכל מקומות ישראל ואין מנהג רע ומכוער ממנהג שלכם
 ויש בו משום גזל ויש בו משום גנבת דעת . . שמתקהלים
 ויושבים זקני ישראל במסיבה וכותב אבי כלה בגדים מאה מנה במאה וחמישים
 15 ושוי אלף באלף וחמש מאות על חתן עשוק וכותבין שטר מקוים ומחווק
 עליו מה אתם אומ' בנפשיכם ולא עוד אלא נותן לה אלף זוז במתנה ומעורבתן
 עם מה שנתן לה אביה וקורא אותן נדוניה ונדוניה שלה הוא לאחר שנתן
 לה אלף זוז קורא אותו נדוניה וחוזרת וכותבת עליו שטר באילו ואילו וקורא
 אותו שלה אם כן לדבריכם הוא אין לו תוספה כלל לא כך אנו אומרין כמה
 20 פעמים בתלמוד² עיקר כתובה ותוספת כתובה היכן היא תוספת כתובה שלו
 ואם תאמר חוזר וכותב עליו זה שנתן לה במתנה אחר ממנו ויקרא על שמה

¹ Read שהביאה or מביאה .² *Ketubot*, 90 a, and in many other places.

(Leaf 35, verso.)

ולא עוד אלא שתזרת וכותבת עליו בנדוניה אין אנו יכולין לדון בכך
 ועוד כיון שיש שום שלשקר היאך אפשר לעמוד על שיעור שום זה
 פעמים ששמן מאה במאה וחמשים ויש ששם מאה במאתים יש ששם
 מאה במאה ושלשים כיון שאין הדבר באמת היא אין לו קיצבה לשום
 של . . . היאך אפשר לפסוק הלכה בדבר מנהג בשיבות ובבבל ובכל 5
 מקומות ישראל בן הוא משנתן לה אביה לכלה שמין אותו בעדים באמת
 וצדק מה ששון וקוראין נדוניה וכותבין בשטר כתובה ודין נדוניה
 שהנעלת עלוהי מן דילה תכשיטין כך וכך בנדים כך וכך כרים וכסתות
 כך וכך וצבי פלוני דגן ואוסוף על כתובתה שירי מן כן וכן פתיכתא' כבלי
 מן כן מני דלבושא שוי כן כן וכסויא שוי כין כין וקבל פלוני דגן 10
 אחריות כתובתה דא ותוספתה עלוהי ועל ירתוהי בתרוהי ואיתהנפק
 נדוניה דא ליד חתנא וחזינא דשאוי הדין שומא דמפרש לעילא דכיון
 דכתבין הכין בתר כן כד מגרש לה לא יכיל למיטען ומימר דלא הוה
 שאוי ההיא נדוניה ההיא שומא דכתבי עלאי ואנא משתבענא ומפקענא
 דאמרין ליה כבר מפרש בכתובה דשמניה ודאי שאוי ויהיב ליה כל דכת' 15
 בכתיבה מיהא לית לה למשקל דיגרי עינא אלא שמין כל בנדים שלה ואפילו
 בלאות שעליה דאמרינן² אלמנה רב אמ' שמין מה שעליה ושמואל אמ' אין
 שמין מה שעליה והילכתא כרב ואם היא מורדת אין לה אלא נדוניה בלבד
 נוטלת כמות שהוא ויוצאה בין שישנו כמות שהן בן שבלו עד למחצה
 ועד לשליש ועד לרביע³: ואם עשתה את נדוניה צאן ברזל על בעלה שמין 20
 אותו בשעת יציאתה מביתה מה שחסרו נוטלתן בעיניהם והחסרון בין תיים⁴

¹ שתיקא is certainly identical with שתיקא, *Kiddushin*, 9^a, the meaning of which is, however, doubtful; comp. Rashi, ad loc., and 'Aruk, s. v. המר (ed. Kohut, III, 437). I think that כלי in our text is the explanation given by a glossator to שתיקא, which he takes to be a kind of necklace.

² *Ketubot*, 54 a.

³ *Ketubot*, 63 b, below, to 64 a.

⁴ Read בניהים.

(Leaf 36, recto.)

משלם בעלה: ¹ ומנהג זה ששאלת אם מת תטול כל שכתב לה בכתובתה ובלבד שיהו
 בגדים שהביאה קיימין תטול אותן בעיניהם באותו שום שלעיל שמתחילה והפחות
 בין תיים ² ישלמו יורשים וכין אם גרשה כך הוא הדין אבל אם מרדה אין לה אילא
 בגדים ותכשיטין שנתן לה אביה וששאלת ראובן שהיתה לו אישה ונפל קטטה
 5 ביניהם ונטלה בגדיה ותכשיטיה הבעל והלכה לבית אביה אמרה מתיראה אני מבעלי
 זה שיאכל כל מה שהבאתי מבית אבה ויפסיד כל מה שיש לי ואחר כך מוציאני
 מביתו ואין לו מה שאפרע ממנו אילא נפקיד בגדים ותכשיטין על יד שלישי שלא
 יטול אותם ורצה בעל בכך והשלישו אותם ועשה שלום עם אשתו ואחר כך
 לזה ראובן ממון מבני אדם ואכל ומת ובה בעל חוב לתבוע ממנו והאשה לתבוע
 כתובתה ונדוניה שלה: אותן בגדים ותכשיטין שהשלישו האויא תפיסה מחיים
 10 או לא יש לו לבעל חוב לגבות מהן אולא או דילמא כיון דתפס תפס כך ראינו
 שאותו בעל חוב אין לו לגבות עד שתיגבה אשה כתובתה מפני שכתוב בשאלה
 לאחר שעשה שלום עם אשתו לזה ונעשה שטר כתובת אשתו קודם כמה שנים
 למלוה שלזה ושנינו ³ מי שהיה נסוי ⁴ ארבע נשים ומת הראשונה קודמת לשניה
 15 ושניה לישלישית וישלישית לרביעית אלמה כל דקאדים קאדים גאבי וקאמרין
 ברישיה ⁵ מרקתני הראשונה קודמת לשנייה ולא קתני ראשונה יש לה שנייה
 אין לה מיכלל דאי קדם שנייה ותפס לא מפקינן מנה שמעת מינה בעל חוב מאוחר
 שקדם וגבה מה שנבה גבה לעולם אימ' לך מה שנבה לא גבה ומאי קודמת לגמרי
 כידתנן בן קודם לבת שוויה רבנן לבעל חוב מוקדם לגבי בעל חוב מאוחר כבן
 20 לגבי בת דכמא דאיכא בן לא שקלא בת בעלי חובות נמי עד דמשתלם בעל חוב
 ראשון לא גב בעל חוב שיני מידי מן חוב דיליה והכא ודאי אשה אי ⁶ קודמת

¹ This view is not accepted by all the authorities, comp. Asheri, Nachmanides, and R. S. B. A. to *Ketubot*, 63 b-64 a, and Jacob ben Asher, *Tur Eben ha-Ezer*, LXXVII.

² Read ביהיים.

³ *Ketubot*, X, 5; 93 b.

⁴ נסוי = נשוי.

Ketubot, 90 a.

⁶ Read ו.

(Leaf 36, verso.)

איזה הוא נשך¹

לפני בעל חוב הילכך חיפרע כל כתובתה ואם יותר הדבר יפרע בעל חוב וכיון
 דהכין הוא מה לי תפס מחיים מה לי לא תפס כלל בין כך ובין כך כתובה שלאשה זו
 קודמת לבעל חוב זה בין תפסה בין לא תפסה בין מקרקע בין מן מטלטלי וישאלת
 סוחרין מחזרין בעיירות ובכפרים ומוכרין גרוטאות ופשתן וצמר ובשמים וקובצין
 חטים ושעורים ושעורה ושאר דברים ונוטלין ממון מבעלי בתים על שעה ועל חטין 5
 ושעורין ופוסקין עמהן כך וכך קפויים בדינר ונוטלין ממון וקונין מקח זה ומוכרין
 להן ומרויחין כשפורעין את הפירות הוקרו מותר לתן להן פירות או יתנו להן
 ממונם ובעלי בתים כבר עיכבו ממונם בידם זמן הרבה אם תאמר יחזירו להם ממונם
 לא ימצא מי ישלוח להם ממון ותנעל דלת בפני לויין ואם יתנו להם כמה שפסקו אסור
 או מותר שמוכרין ביוקר והרויח בעל ממון היאך נפסיק ביניהם כך הוא 10
 הדין בעלי בתים אילו שנותנין ממון לסוחרים אילו ופוסקין עמהן כך כך קפויים
 בדינר אם בשעה שיתנו להם ממון ישנן לאותן חטין ושעורין בבתיהם ואפילו
 קצת מ . . . שרוצין ואפילו כפליים דקאמרינן כולם יש לו מותר
 ואם אין להם בבתיהם אסור² דקאמרינן אין לו אסור והקילו חכמין בדבר זה דקא
 אמרינן³ אמ' רב הונא יש לו סאה לזה סאה סאתים לזה סאתים ור' יצחק אמ' אפילו 15
 אין לו אלא סאה⁴ לזה על זה כמה כורין והלכה כר' יצחק דקאתי ר' חייה כואתיה
 דקאמרינן תאני ר' חייה לסיעיה לר' יצחק טיפת יין אין לו טיפת שמן אין לו
 הא יש לו לזה עליה כמה טיפין אבל ודאי כדבר זה מלוין להן זהובים ואחר כך
 הולכין לעיירות וקובצין חטים ושעורין ושאר מינין אסור לעשות כן שריבית
 נמורה היא ואפילו יש להם לסוחרים על אנשים בעיירות ובכפרים חטים ושעורים 20
 ועדאן לא נבאום ולא קבצום אסור ללות עליהן ולקבין דמיהן דקאמרינן אמאי⁵

¹ These three words at the top of the page are written by a later hand, evidently a memorandum, referring to the chapter איזה הוא נשך of the treatise *Baba Me'zia*, treating of the laws of רביה, under which the Gaon classifies the case put to him.

² *Baba Me'zia*, 63 a.

³ *Baba Me'zia*, 75 a.

⁴ This is the reading of different MSS. of the Talmud, the printed text reads: יש לו סאה; comp. Rabbinoviez, *Dikduke Soferim*, ad loc.

⁵ אמר.

(Leaf 37, recto.)

ראבא האי מאן דיהב זוזי לקוראה וקא אולן שערי שערי ארבעה ארבעה וקין ליה
 הוא חמישה חמישה אי אית ליה שרי ואי לא אסירי פשיטא לא צריכא דאית ליה אשראי
 מהו דתימא כי עד שיבוא בני או עד שנמצא המפתח דאמי ושרי קמיש' לן כיון דמחסרן
 גוביאנא אסירי¹ ואפילו מאן דאית ליה פירי בארעיה וקא מיודבנין בחד שיעורא אסור
 5 למיין ליה למלוה טפי מן ההיא שיעורא דאמי' ראבא האי מאן דיהב זוזי לגינאה
 למיזבן קארי וקאמיודבנין עשרה קארי בני זרתא זרתא ואמל' יהיבנא לך עשרה בני
 גרמיודא גרמיודא דאי איתנין בההיא שעתא שרו ואילא אסור פשיטא מהו דתימא
 כיון דמימילה קאראבי שרי קמיש' לן כיון דליתנין בעידנא דקא שקיל זוזא אסור²
 ואם תאמי' משום דעיכבו ממונם בידם אם כן אנר נטר לי קאשקלין האמי' רב נחמן
 10 כללה דריביתא כל אנר נטר לי אסור¹ מן הלין טעמי דינא הוא דמהדרי להון ממונא
 בעיניה או דפסקין בהדיהין כי היכין דניחא קמי שמיא וקאים תרעא לעלמא
 דקא אמרינן לויין על שער שבשוק וכן הלכה וכי שיש לו עבד נצרי וגילגל
 עמו שנים עשר חדש ולא רצה למול אסור לו להשתוחזז ומזכרו לאלתר
 דאמי' ר'³ יהושע בן לוי הלוקח עבד מן הגוי ולא רצה למול מנלגל עמו שנים עשר
 15 חדש וחוזר ומזכרו לגוים וכך הלכה ואי קשיא לך אמרוה³ רבנן קמי דרב פפא כמאן
 דלא בר' עקיבא ההיא דר' עקיבא סובר לא מקיימינן כלל דתנו רבנן מקימין עבדים
 שאינן מולין דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא או' אין מקיימין דאפילו שנים עשר חודש
 אין מקיימין והלכה בר' יהושע בן לוי ואסיר ליה לישראל להשיכיר בהמתו לגוי
 לרכוב עליה בין ביום טוב בין בשבת מפני שמצווה ישראל על שביחת בהמתו
 20 בעצמו שנ' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וכתוב למען ינוח שורך
 וחמורך וב' ולהערים ולמזכור בהמה לגוי מערב שבת ולחזור וללוקחה למוצאי

¹ *Baba Me'zia*, 63 b; the text of the Talmud as given here differs from the printed one and also from the reading found in MSS. Notice especially ראבי' instead of רבא, and comp. *Tosafot*, s. v. ואמר.

² *Baba Me'zia*, 64 a.

³ *Yebamot*, 48 b.

(Leaf 37, verso.)

שבת אסור איסור גזר השתא הערמת ריבית שאסור ממון הוא ואסור¹ סיר.ם
 בחוצה לארץ שהוא איסור קל הערמה דילהין איסור² הערמה דשבת דאיסורה
 איסור חמור ומוזהרין עליה בכל התורה על אחת כמה שהערמה אסור וששאלת
 אדם בארי³ שאמר לשני עדים היו עלי עדים ששיחרתי את עבדי זה ואי שפחתי
 זאת בפניהם ולא קנו מידו ולא כתב להם גט חירות יש לו לחזור עליהם ולהשתעבד
 בהם או לא קנין מהני בגט חירות או לא אי נמי כתב להם בלשון ישמעלים שפחתי
 זו ועבדי זה הן בני חורין ואין בו קנין יצאו לחירות או לא כך ראינו דקנין מהני
 בגט חירות טובא ולמאי הילכתה דאי קני מוניה כותבין גט חירות ואי לא קני מוניה
 אי אמר אית לכון רשותא למיכתב גט חירות כותבין ואי לא לא כותבין אבל
 לחזור ולהשתעבד בהם אינו יכול ויצאו לחירות מאי טע' כיון דאמר לעדים היו
 עלי עדים ששיחרתי את עבדי ואת שפחתי זאת מאלתר דנפקו להו לחירות
 דקאמרינן⁴ כיאתא רב דימי אמ' ר' יוחנן מו שאמר בשעת מיתתו פלוגת שפחתי
 אל ישתעבדו כה לאחר מותי כזפין את הירושם וכותבין להם⁵ גט שחרור ואמרינן⁴
 אמ' אמימר
 המפקיר עבדו ומת אותו עבד⁶ אין לו תקנה אמל' רב אשי לאמימר וה' כי אתא רב
 דימי אמ' ר' יוחנן⁷ מי שאמר בשעת מיתתו וכו' אמל' אמימר דרב דימי טעותא
 היא אמל' רב אשי מאי טעותה דלא אמ' בלשון שחרור האמ'⁸ בלשון שחרור הכי
 נמי דהאוי בן חורין ואמרינן⁴ דסקרתא דעבדי דאיזדבין לגוים בלו מארואתהו
 בתראי אתו לקמיה דרבינא אמ' להו⁹ איזלו הדרו על בני מרואתכון קמאי די
 דיכתבון לכון גיטא דחירותא אמרו ליה רבנן לרבינא והאמ' אמימר המפקיר
 עבדו ומת אותו עבד⁶ אין לו תקנה אמ' להו רבינא אנא כרב דימי סבירא לי
 אמרו ליה והא דרב דימי טעותא היא אמ' להו ומאי טעותא דלא אמ' בלשון שחרור

¹ *Baba Me'zia*, 62 b.² *Baba Me'zia*, 90 b ; instead of איסור read אסיר.³ בארי is one who is not a שכיב כרע, to whom reference is made further on, line 12.⁴ *Gittin*, 40 a.⁵ Read לה.⁶ The editions of the Talmud read העבד.⁷ From מי till אממר is missing in the editions.⁸ הא אמרה = רב אשי.⁹ Editions : וילו אהרו אבני מרוותא קמאי וכתבו לנו :

(Leaf 38, recto.)

האמ' ¹ בלשון שחרור הכי נמי: שמעינן מן הלין שמעתתא דכיון דר' יוחנן ורב
 אשי ורבינא דבתראי אינון ² הכין קאמרין דכי אמ' בלשין שחרור יצא לחירות
 הילכתה כואתיהון וליתה לדאמימר דאמל' ³ לרב אשי אנא כשמואל בר יהודה
 סבירא לי הילכך אדם זה שאמר לשני עדים היו עלי עדים ששיחרתי את פל'
 5 עבדי ואת שפחתי זאת יצאו לחירות וכופין את יורשיו וכותבין להן גט
 שחרור: וששאלת אי נמי כתב להם בלשון ישמעלים הן בני חורין ואין קינין
 יצאו לחירות אולא: כך היה מעשה באחד מן בני נשיאה ושמו נתן בר שהריאר
 והיו לו עבד ושפחה וצוה ואמר פל' עבדי ופל' שפחתי לא ימליכהום אחד מן
 בעדי' ולא קינין הוה ולא גט חירות הוה ואתא לקמי אדונינו מאור עינינו מר רב
 10 צדוק גאון ניחא נפשיה בגן עדן ופסק להו דינא דיצאו לחירות וכפייה ליורש
 דנתן שמעיה בריה דיצחק ראש גלותא וכתב להון גיטא דחירותא וששאלת
 ראובן היה לו עבד ושפחה והולידו בן עמד ראובן נטל את הבן והכניסו לבית
 הסופר וקרא תורה נביאים והיו אותן עבדים ושפחות ⁵ משמשמים את אדוניהם
 והיה ממון האדון ביד העבד עמדו עישרה מיישראל וברכו לעבד ושפחה
 15 שבע ברכות בפני האדון ולא אמר להם כלום והולידו בנים לאחר מכן ולא אמר
 האדון אתם בני חורין ולא כתב להם גט חירות ומת האדון ועמדו בית דין ועשו
 פשרה עם העבד שלא יאבד ממון המת וכתבו לו גט חירות ויש לו לאדון בן קטן
 כשיגדול הבן יכול להחזירו לעבד לעבדות או לא אותה ברכת חתנים מועלת
 להם או לא: וגט שנתנו להם בית דין מועל להם או לא כך ראינו שאותו הבן
 20 שהכניסו רבו לבית הספר וקרה תורה נביאים לא יפה עשה רבו שלימדו תורה

¹ הא אמרה.² The words ר' אשי ורבינא refer to דבתראי אינון only.³ *Giffin*, 40 a.⁴ Arabic: لا يملكهم احد من بعدى.⁵ Read והיו אותו העבד והשפחה.

(Leaf 38, verso.)

דאמ' ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שילמד את עבדו תורה¹ מיהא אף על פי
 שקרא תורה ונבואים עדאן² עבד גמור הוא ואם תאמר דקא קשיא היא
 דתניא³ או שקרא שלשה פסוקין בבית הכנסת לא יצא לאהרות⁴ היתיר⁵ מיכין
 יצא ההיא כגון שקרא בכפר תורה בעת תפילה בפני ציבור דההוא ודאי כיון
 5 דצלי בהדי בעשרה וקרא בכפר תורה אמרינן דשווייה רביה בן חורין מירי
 דהוה אתפילין דקא אמרינן⁶ בשרבו הניח לו תפילין דיצא לחירות אבל בן
 עבד זה עדאן² עבד גמור הוא: ואביו ואמו וכל בניהם עבדים גמורים הם ואין
 מועלת להן אותה ברכת חתנים שבירכו להן אותן עשרה ישראל ולא יפה עשו
 אותן ישראל שהוציאו ים שמים לבטלה דכי אמרינן⁶ בשרבו השיאו אשה
 10 דוקא אשה בת ישראל דנפקא לחירות דאמרינן מי איכא מידי דלעבדיה לא
 מעבד ליה איסורא והוא עבד איסורא אבל כי האי מעשה לא נפק לחירות:
 הגט חירות שכתבו לו בבית דין לא עשו ולא כלים: על פי מי כתבו להן ארזן
 לא שחררו ולא נתן להם רשות לכתוב לו יורשים לא עשאוים בני חורון הם
 מעצמן עשו ולא עשו ולא כלום לפיכך אותו עבד ושפחה וכל ולד שלהן
 15 עבדים גמורים הם וישיאלת ימי כתובים הבאים כאחד אין מלמדין⁷ מאי
 פירושה תרין קראי דמפרשין חד פירושא וחד מילתא ואף על גב דאיכא
 בתלמודא טובא ולא איפשר לפרישנון לכולהון אלא פרישנא לך חד מות
 יומת המכה⁷ אין לי אלא במיתה הכתובה בו מינין שאם אי אתה יכול להמיתו
 במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל דבר שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר
 20 מות יומת המכה מכל מקום: וכת' בגואל הדרם הוא ימית את הרוצח מצוה ב

¹ *Ketubot*, 28 a.² עדיין =.³ *Gittin*, 40 a.⁴ לחירות Read.⁵ דהא יתיר =.⁶ *Kiddushin*, 58 a, and in many other passages.⁷ *Baba Mezia*, 31 b.

IX.

Fragment 2821—MS. Heb. f. 56, fol. 102 of the Bodleian, written in Syr. Rabb. char., 16mo, paper—is a Geonic Responsum with reference to travelling by boat on the Sabbath. The permission to do such travelling on the Sabbath is here shown not to be original with the *Halakot Gedolot*, but to have been inserted by the Gaon Mar Jacob ben Mordecai, who incorporated it in the famous collection to give his own decision more weight. The few decisions by this Mar Jacob that have come down to us show him to have been a man of extraordinary independence¹. As a result he was often accused by his opponents of pretending to have traditional authority for his statements; particularly he was accused of invoking the authority of Jehudai². We are not in a position to decide whether these charges have a foundation in fact. However that may be, they go to show the attitude of the Geonim to the *Halakot Gedolot* in the form in which they had R. Jehudai's work. They felt it had been tampered with.

Recto.

אֵלֶּה מִן דְּרַגָּהּ הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם תַּאֲרִיכִים
 וְעֵנְבִים וְדִין ז' הָא דַּתְּנוּ רַב' אֵין
 מִפְּלִיגִין בְּסַפְּר' פְּחוּת מִנֵּי יָמִים לִפְנֵי
 הַשַּׁבָּת⁴ וּמִפְּר' בַּחֲלֵי גְדוּ'⁵ דְּכָל הֵיכָא
 דְּקִנּוּ לָהּ שְׁבִיתָהּ בְּסַפְיָנָהּ מִחוּלָא
 שְׁפִיר דַּאֲמִי לְמוֹתֵב בַּהּ בְּשַׁבְּתָא
 וְסִגְוִי מַה לִּי מִבְּעוּד יוֹם מַה לִּי

¹ Comp. Müller, *Mafteah*, 73.² Comp. above, p. 31, line 24.³ Arabic كَوْنٌ = Hebrew הָא.⁴ *Shabbat*, 19 a.⁵ Editio Venice, f. 17 a, line 15; ed. Hildesheimer, p. 81.

שלשה ימים קודם שבת הילכך
 שפיר דאמי היל' כהדין פירושא
 10 או לא — הכין חוי' דהא מילתא
 דאשכחתון בהל' לא סבירא לנא
 דמעיקרא משמא דמר יעקב
 נאון בר מרדכי נע' איתמרא
 והכין איסתבירא ליה דהא דתניא

Verso.

בסיפה¹ רבן שמ' בן גמ' או' אי¹²
 צריך על כוליה מימריה האיי
 ואיסתברא ליה דאע"נ דיקימ'
 לן הל' בר' מחבירו רבן שמע'
 5 בן גמ' אביו היא ולא חבירו²
 וליתיה לסבאריו דמר יעקב
 נאון נ"ע ואפי' אמרי' הל' בהא
 מילתא כרבן שמ' בן גמ' לא פליגיין
 אלא בענין פוסק עמו לשבת
 10 ואינו שובת³ דאמ' לך ר' צריך
 לאדכורה לשבתא ולשוויי לה
 הכירא דלא לידמי ליה גוי
 דיש' קא מחיל שבתא.

X.

Fragment 2807—MS. Heb. c. 13, fol. 22, in the Bodleian, written in Syr. square char., 8vo, paper, on one side only. It is what is left of a letter addressed by a scholar at Bagdad to an outside community. The first seven lines read as follows: ". . . . And thus whenever you have

¹ *Shabbat*, 19 a.

² The same statement is found also in R. Hananel's Commentary on *Shabbat*, 19 a.

³ The editions read על מיה לישבת, while R. Hananel, *ibid.*, and MS. Munich agree with the reading of our fragment.

transactions¹ with the Government, I admonish you to let us know about them, that we may consult with the prominent members of the Bagdad community in the midst of which we dwell, namely, the sons of *R. Natira* and the sons of *R. Aaron* . . . . and then the Government will deal with you according as the Lord will aid your helpers. Thus do ye, and not otherwise, I adjure you."

There can be no doubt that the *Natira* referred to is the well-known supporter of *Saadia* in his struggle with the *Resh Galuta*; and it follows as an obvious inference that *R. Aaron* must be *Aaron Sarajado*, the opponent of *Saadia*. Of the children of *R. Aaron* we know nothing; while of the sons of *R. Natira* the names have been preserved, *Sahl* and *Ishak*², as well as the fact that they were among the most prominent Jews in *Babylonia*. However, as *R. Aaron Sarajado* also was a man of wealth and influential connexions, it may readily be assumed that his sons, too, were counted among the leaders of the community.

The letter must have been written after the year 960, as it refers to *R. Aaron* as one who has departed this life (see line 5), but there is no clue as to the author of the letter. Unquestionably he must have been a man of considerable influence and high position; the whole trend of the letter makes that appear clearly. Identification of the writer with one of the *Geonim* is precluded by the fact of his residence in *Bagdad*.

Recto.

וכן כל הפיך ושאלה אשר יהי לכם מצד
 המלכות הגד תגידוהו לפנינו כי או נצוה
 את בעלי בתים חשובים אשר בבגדד אשר
 אנהנו יושבים ביניהם בני מר' נטירא ובני
 5 מר' אהרון זכר הנאספים לברכה וזכרון פליטיהם

¹ The Hebrew expression *הפיך ושאלה* is a locution modelled after the Talmudic phrase *הפיך שביעה*.

² Comp. *Harkavy, Festschrift*, in honour of *A. Berliner*, pp. 37-8; and *Friedlaender, J. Q. R.*, XVII, p. 753.

לקְּזָמָה וְאֵז יִשְׁבּוּ לָכֶם מֵאֵת הַמֶּלֶךְ כִּאֲשֶׁר
 יִסְפִּיק י'י' מֵעֲזוֹנוּ בִּידֵם כֵּן תַּעֲשׂוּ וְאֵל תַּטְשׂוּ
 — וְאַחֲרַי זֶה אֲנִי מִצְוִים עוֹד וְכֹתְבִים אֵלֵיכֶם
 כְּתַבֵּי הַזְּהָרוֹת וְתֹכַחחוֹת לְעוֹרֵר אֶת לְבוֹתֵיכֶם
 10 וְלַהֲקִיץ אֶת שְׂרַעְפֵיכֶם עַל מִצּוֹת י'י' אֲדִינֶנּוּ
 מִה תַּעֲשׂוּ וְתַחֲזִי בּוֹ וּמִמָּה תִסְרוּ וְלֹא תִמּוֹתוּ
 כִּי כֵן חַיִּיבִין אֲנַחְנוּ אוֹלֵי נֶצַח יְדֵי הוֹבַתְנוּ
 בְּדַבֵּר הַגְּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר קִבְּלָנוּ וְכֵן יוֹם בְּיוֹם
 תְּבַשְׂרֵנוּ בִּשְׁלוֹמֵיכֶם כִּי שְׁלוֹם נִפְשֵׁנוּ הוּא
 15 כִּי אִם אֵין עֲבָא אֵין מֶלֶךְ¹ וּבֵאֵפֶס תְּלִמְדִים
 אֵין הוֹד לַחֲכָמִים וְיְהִי י'י' בְּכַסְלָכֶם וַיִּנְהַג
 עִמָּכֶם וְעִמָּנוּ בְּמִדַּת רַחֲמָיו וְחֶסְדּוֹ הַרְבִּים
 וְשְׁלוֹמָכֶם וּבְרַבּוֹתֵיכֶם וְטוֹבוֹתֵיכֶם וְכָל הַצְּלַחִיתֵיכֶם
 יִרְבוּ לְעַד

XI.

Fragment 2634—MS. Heb. c. 18, fol. 40, in the Bodleian, written in Syr. Rabb. char. The writing is blurred in many places, but the illegible parts can be supplied easily, so that the text can be deciphered without difficulty. It contains seven Responsa, of the first of which but two lines are given, sufficing, however, to indicate that it dealt with a liturgical question. As no author is mentioned in connexion with any of the seven Responsa, it is an open question whether they were all written by the same author, and it is difficult to assign them to a specific date. In the view they take of certain *Halakot*, some of them show plainly that they belong to the early Geonic time.

2. The second of these seven Responsa deals with the passage *Berakot*. 5 b, שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְהַתְּפִלָּה וְכוּ'. It is the opinion of the Gaon, that one of two persons alone in a synagogue may not go out before the other, lest the latter be disturbed in his devotions by being left behind as the sole occupant

¹ Comp. *Pirke R. Eliezer*, III: . . . אִם אֵין עֲבָא and רַחֲמָיו הַמְּלָךְ, ed. Amsterdam, fol. 12 a.

of the synagogue. From the expression *ומיתירא מן המזיקין*, used in line 10, recto, it appears that the prohibition applies only to the services at night. This is in agreement with the opinion of the Geonim quoted by Rabbenu Hananel in the *Responsa*, ed. Lyck, and by Nathan ben Yehiel, '*Aruk*, s. v. *טרף*, ed. Kohut, p. 19.

3. The Gaon prohibits the insertion of a phrase like *יקים עלינו יי אלהינו* in the benediction *אמת ויציב*. He does not stop at this specific injunction, but goes on and sets up the general principle that the *ברכת נאולה* refers to the deliverance from Egypt, and has nothing to do with redemption in the future; hence no phrase pointing to the Messianic time is to be tolerated in this benediction, according to him. He fortifies the position he takes on this point by referring to the *נאולה* in the Morning Service as recited in the synagogue of the Academy, in which *נאל ישראל* follows immediately after *מי במכה*. This view he shares with Rab Amram (*Seder Rab Amram*, 6 b); and there can be no doubt that the old *נאולה* contained no reference to the redemption of the future, as appears clearly from a comparison of the various rituals with one another. The Ashkenazic Ritual has *צור ישראל*, and the Italian has *נאלנו* "עבדות", while the Sephardic has *נאלנו*. Indeed, it is doubtful whether, in the last, *נאלנו* is to be taken as a reference to the redemption at the end of time, seeing that the parallel passage, in the *נאולה* of the Evening Service, has *כי פדה*, the perfect form of the verb, hence an allusion to the past. It is noteworthy that the Ritual also has the reading *נאלנו*; but these words are followed not by *תשיע*, but by *הושעת*. Is this the original form of the prayer, or was the perfect tense of the verb a later substitution in accordance with the view of the Geonim that the *נאולה* refers to the past, and not to the Messianic time?

¹ Comp. *Seder R. Amram*, 19 a, first line. This insertion in the *נאולה* is, however, missing in the two MSS. of the *Seder R. Amram* in the library of the Jewish Theological Seminary of America.

4. The fourth Responsum deals with the question whether the Reader in the synagogue is to repeat *ברכו* for the late-comers. In the Geonic collection *שערי תשובה*, No. 205, ed. Leipsic, 20 d, we have a decision by Sar Shalom Gaon on the same question, to the effect that the Reader is to repeat *ברכו* for those who have not recited the *שמע*. Our fragment, on the other hand, makes the explicit statement (lines 3-4, verso) that the Reader is not to repeat, even for those who have not recited the *שמע*. However, it would seem to me that the text of our fragment stands in need of a change; if we read *וכבר* instead of *ולא*, in line 3, the difference between the two Responsa disappears entirely¹.

5. This Responsum contains an explanation of the term *נץ החמה*, derived by the Gaon from its use in Onkelos. In *אשכול*, I, 10, it is ascribed to Sar Shalom.

6. Here we have the opinion of the Gaon on the subject of *מולייתא*, discussed by the Talmud in *Pesahim*, 74 a-b. The Gaon shares the view expressed by the Rabad, in his *השנות* on Maimonides *מאכלות אסורות*, VI, 17, according to whom the Talmudic permission covering *מולייתא* extends to *קדירה*—a view opposed by R. Natronai Gaon and others, who limit the permission of the Talmud to *צלי*². Another interesting point in this Responsum is the reference to *הרה* with hot water, the use of which is opposed by all authorities except Maimonides³.

7. The last Responsum of the group contains a decision permitting the use of a fowl though it has been prepared with the liver. This must be an exceedingly old decision, for all authorities known declare fowl *טרפה* if the liver of the bird has been cooked with it, instead of being removed and broiled separately⁴.

¹ Comp. *Seder R. Amram*, 15 a.

² Comp. *שערי תשובה*, 263, ed. Leipsic, p. 24; *הליכות עוסקים*, 44 and 45; Maimonides, l. c.

³ *Baal ha-Iffur*, ed. Lemberg, II, 2 d; Maimonides, l. c.; comp. also Müller, *Mafteah*, 279.

⁴ *ה"ה*, 45; *ש"ה*, l. c.; Müller, l. c., and 70.

Recto.

. . . . . ד משום דתפילת מוסף לא קביע מקומה אבל כי האי גוונא מצלי
 . . . . . יחיד בבית הכנסת ויוצא למלא¹ ושפיר דאמי ואין בכך כלום וששאל'
 כשנכנסין שנים לבית הכנסת אחד קדם וסיים בגאולה מהו להפסיק ולהמתין
 לחבירו ויתפללו שניהם כאחד או דילמא כיון דתכף לגאולה תפילה לא צריך
 5 לא בן הוא פירוש שמועה זו ושאמרו חכמ' שנים² שנכנסו להתפ' וקדם
 אחד מהן וסיים ולא המתין לחבירו לא כמש' היא ואין דומה לזו:
 וכן פירוש ב' שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהן ויצא מבית הכנסת
 ולא המתין לחבירו ונותר חבירו לבדו בבית הכנסת כיון שרואה
 שנותר לבדו מטרת דעתו ומיתירא מן המזיקין ועוקר לבו מן התפילה
 10 ואין בו לכוון לבו ודומה כמו שלא התפלל לפיכך טורפין לו לאותו שקדם
 ויצא תפילתו בפניו³: והא דמקום שאמרו להאריך אין רשאו לקצר³:
 יש שמאריכין בגאולה שלאמת ויציב ואומ' יקים עלינו י'י' אלהינו
 מלכותו גדלו ותפארתו ומאריך הרבה ושנה⁴ או לא: כך ראינו
 שאי אפשר לאמר בן משני טעמ' אחד שכך שנינו³ בשחר מברך
 15 ב' לפניה וא' לאחריה בערב מברך ב' לפניה וב' לאחריה וכי תימא
 אחת ארוכה ואחת קצרה בערב הא דאמור אבל באמת ויציב א'
 אחת לאחריה היא וכיון דאחת היא היאך אפשר לומר אחת ארוכה
 ואחת קצרה והלא אחת היא: טעם אחר אמת ויציב כולה
 אין בה בקשה ורחמים כל עיקר אלא סידר יציאת מצ' בלבד
 20 ומעשה שהיה היאך אפשר לומר יקים על⁵ מלכותו ולבקש
 רחמים הו' לכן לא מיתבעי למימר וכל שכן שא'⁶ בב' ישיבות
 ובבית רבינו אין אנו אומ' אילא י'י' ימלוך לעולם ועד
 . . . . . משאמרו יש' על ים סוף וששאל'
 . . . . . צבור הפודם על שמע וגומר את הסדר
 25 . . . . . ש מהוא שאומר ברכו בשביל בני אדם
 . . . . . לאחר שאמ' שליח ברכו: או נמי
 בני אדם שנכנסו לאחר שאמ' שליח
 . . . ולא מש' . . . יש בכך משום

¹ למלאכתו. ² *Berakot*, 5 b; the reading of our fragment differs from that of the editions, as well as from that given in MS. Mun.

³ *Mishnah Berakot*, I, 4; *Gemara*, *ibid.*, 11 a.

⁴ Read: וישנה כוהר לעשות כן או לא.

⁵ עלינו; comp. line 12.

⁶ שאין אומרין =

Verso.

אין זימון למפרע¹ או לא מה עינין זימון ואין זימון למפרע . . . . .
 בברכת המזון וברכו מיטום שהסדיר שבחו שלחק' ולהתפלל . . . . .
 עינין זה על זה אילא כך הלכה אם אותן בני אדם שנכנסו כאחד ולא
 קראו קרית שמע אל יחזור ויאמר ואם אמר מוצא שם שמים
 5 לבטלה היא: ושש' זמן הנין החמה: הנין החמה כמישמעה
 בשעה שמבקשת חמה להראות פניה כמישכתוב ויצא פרח ויצין
 ציין ומתרג' ואנין נין בשעה שמאדים העולם וחמה מלבלבת לצאת
 כמות עיטבים ואלנות שמבקשים להוציא עלין כמיש' הנצו הרמונים
 תחילת הראות פניה ושש' תרנגולת אם נמלח תוכה יפה יפה
 10 ומדיחה יפה יפה ונתן כים ראשון² רותחין מכלי ראשון לתוכה או נמי
 מכניכה בכלי ראשון כיה לעשותה מלאיתא שריא או אסירא;
 כך ראינו מלאיתא והרחא ברותחין כך אמרו חכ'³ הא מלאיתא
 מאן דאסר אפילו פומה לתחת מאן דישארי אפילו לעיל והילכתא
 דמלאיתא שריא אפילו פומה לעיל ודוקא שלא נתן לתוכה תכלין
 15 דאסירא מיטום דבלעי הצד⁴ תכלין מן ההוא דם אבל ודאי מלחה
 מלחה והדיחה כמישש' שמלחה והדיחה ברותחין אפילו נתן
 לתוכה תכלין שריא: ותרנגולת שנתבשלה ונמצא בה
 כבד פחות מכזית זורק את הכבד ואוכל את התרנגולת
 ומותרת לכתחלה ואפילו היה יתיר מכזיתא זורק את הכבד ואוכל
 20 תרנגולת מה טעם מפני שכבד חרי הוא בעצמו: מה
 אוסר את תרנג' דם שפלט מן הכבד בודאי דם שפלט
 אינו הווה יותר משישים בתרנגולת לפיכך אינו
 אלא אסור הכבד ומותרת ועוד מוצאנו שהק'⁵ . . .
 חכמ' אפילו בדבר שחמיר מזה הרבה
 25 דתנן⁶ הלב קורעו ומוציא את דמו⁷ . . .
 קורעו אחר בישולו ומותר:
 ששיעור מדם שחיטה בשעת . . .
 בהמה נכנס דם שחיטה . . . נה . . .

¹ *Bevakt*, 45 b.² Reading doubtful.³ *Pesahim*, 74 b; the editions read כזיתיה, while MS. Bodleian has מליהא = מלאיהא of our fragment.⁴ הצדדין =⁵ Read שקילו.⁶ *Mishnah Hullin*, VIII, 3; *Gemara*, *ibid.*, 109 a.⁷ Read לא.

XII.

Fragments 2760—MS. Heb. d. 48, fols. 13, 14; and 2826—MS. Heb. d. 63, fols. 60, 61 Bodleian; Syr. Rabb.; 4to, vellum. These two fragments not only are written in the same characters, but they actually belong together, so that 2826, fol. 61 is the continuation of 2760, fol. 14, and 2760, fol. 13 is the continuation of 2826, fol. 60. Whether the first quire of two leaves precedes the latter, or vice versa, cannot be determined. The arrangement I have made is based upon the fact that the first-mentioned set deals almost wholly with the treatise of *Gittin*, and the other set with *Baba Mezia*. I shall hereafter refer to the set dealing with *Gittin* as Fragment A, and that dealing with *Baba Mezia* as Fragment B.

These two fragments contain thirty-one Responsa, all, with the exception of four, being new material. Neither the author of the collection nor its date can be fixed; indeed, it is doubtful whether all the Responsa have one and the same author. The collection may be a later grouping of Responsa from different authors. Judging from language as well as subject-matter, Fragment A and Fragment B form each a unit, whatever their relation to each other may be. A possible exception may have to be made for Responsa 9 and 10, which do not seem to belong to Fragment A, and which, indeed, are found elsewhere, as will be shown presently.

Fragment A contains the following ten Responsa:

1. Of the first Responsum only the end has been preserved, but even in its fragmentary state it is of some importance for the textual criticism of *Gittin*, 77 b. This passage in our text of the Talmud gives an anonymous discussion on a decision rendered by R. Joseph. In the Responsum, the Gaon ascribes the discussion to Samuel and Rab Jehudah. We must conclude that R. Joseph cannot be the well-known authority of that name, who lived two generations after

Samuel, but must be identified with אס¹, the older colleague of Samuel, whose full name was Joseph.

2. The second Responsum also deals with *Gittin* (79 a). Besides explaining the text, the Gaon expresses his opinion as to the authoritativeness of the statement by Raba with regard to רשויות.

3. Here we have the very important decision, that an error in writing out a bill of divorce may be corrected between the lines without invalidating the instrument. Though this Geonic decision was found in the Responsa Collection, Mantua, No. 97, none of the codifiers from Maimonides to the present time refer to it, though the view expressed in it is opposed by them all. According to them, a bill of divorce is rendered void by a correction of its text. It is characteristic of the Geonic times that the Yerushalmi and the Tosefta are ignored—the very authorities used by the codifiers².

4. The Gaon holds that a Gentile cannot be made a messenger to carry a bill of divorce. He makes no reference to the decision on the same subject rendered by R. Hananiah³, who, as a rule, was freely cited by the Geonim. The inference that our decision anticipated R. Hananiah's is not unwarranted. It should be mentioned that the text, especially in lines 23-24, is corrupt.

5, 6. These two Responsa contain explanations and decisions on matter contained in *Gittin*, 80. The interesting point is, that the Gaon maintains, that decisions are to be made with Samuel as against R. Ada bar Ahba, while the codifiers, including even so early an authority as Alfasi, decide with the latter against Samuel.

7. The Gaon states it as his opinion that the form of נט קרה had become obsolete⁴, as it had originally been instituted for the places settled entirely by priests.

¹ On the relation of אס to Samuel, comp. Harkavy, *Responsen*, 274.

² Comp. *Tosefta Gittin*, IX, 8; ed. Zuckerman, p. 334; *Yer. Gittin*, VIII, 50 c.

³ Comp. Müller, *Mafteah*, 72; and Harkavy, *Responsen*, 312.

⁴ Alfasi, as well as the other codifiers, gives very brief treatment to נט קרה; they, too, considered it an obsolete form.

8. This Responsum is the first in the Collection not dealing with divorce matters. Possibly it belongs to another Collection. According to it, a guardian of orphans appointed by their father before his death cannot transfer his charge to another without further formalities. He must appear in court and explain his situation, leaving it to the discretion of the tribunal to select a substitute.

9, 10. These two Responsa in the same relative order are found also in the Responsa Collection, Mantua, Nos. 88 and 89. The first of them demonstrates how meat may be used without מליחה¹. The second of them deals with the calling up to the reading of the Law. It decides, that in case not enough men are present at a public service who can themselves read the assigned portion, the same limited number of adepts may be called up a second and even a third time. It is noteworthy that in the Mantua Collection this Responsum is given in Hebrew, while our MS. has it in Aramaic. There can be no doubt that the latter is the original form. A similar decision, also in Aramaic, given on the authority of R. Natronai, is to be found in *Seder Rub Amram*, 29 a.

Fragment B begins with Responsum 11.

11. Of this Responsum only the last sentence has been preserved. It deals with the subject שבועה לבניו אדם מוריש שבועה לבניו (Shebuot, 44 a).

11 a. This Responsum also treats of a subject in *Shebuot* (38 b), the difference of opinion between Rab and Samuel as to the amount of a claim justifying an oath.

12. Here we have a very important decision with regard to the Halakah, that no man may be fined on his own confession. According to the Gaon, this law cannot be applied in the case of לא מפקינן ליה. This, however, is not the view of the great codifiers, as can be seen from *Tur*, *Hoshen Mishpat*, I, 3 a, ed. Königsberg.

¹ In later Geonic times this lenient practice was not permitted. Comp. also Alfasi, *Hullin*, VIII, ed. Wilna, p. 28, and Müller, *Massech*, 279, and *Baal ha-Ittur*, ed. Lemberg, II, 2, below.

13. The Gaon decides : *המנוניה מציאה להבירו קנה חבירו* (*Baba Mezia*, 8 a). He adds that the questions raised by Raba do not imply that he rejected the principle; they merely indicate his abstract, theoretic interest in the matter, not any practically valid objections.

14, 15 are brief explanations of *Baba Mezia*, 10 a and 12 b.

16. The Gaon explains the expression *לפנים* in *Baba Mezia*, 16 a. A Geonic explanation of the same expression was known to Rashi. The latter takes it to mean the inner chamber of the Academy, while our fragment takes it to mean the innermost recess of the heart.

17. This Responsum is found also in ש"צ, p. 90, No. 28. It contains a description of the different kinds of documents enumerated in *Baba Mezia*, 16 b.

18. A short explanation of *Baba Mezia*, 11 a.

19. In explaining the Talmud passage, *Baba Mezia*. 9 b, the Gaon speaks of three different classes of society: first, the aristocratic class, consisting of the Nasi, the Gaon, and the Ab-Bet-Din; second, the middle class, scholars and merchants; and the third class, slaves, watchmen, and habitual tipplers. The expression Nasi is rather startling; the expected word is Resh Galuta. The supposition at once suggests itself that Gaon and Ab-Bet-Din likewise do not refer to the Babylonian institutions, but to similar officials in Palestine or Egypt. But this hypothesis is disposed of by the fact that the words for "watchman" and "tippler" are Persian, and no Babylonian or Egyptian would have resorted to this language. We are therefore forced to the inference that Nasi stands for Resh Galuta, as it sometimes does in both Talmudim¹.

20. The Gaon gives a definition of *טובת הנאה*, and in explaining it he cites a Persian-Arabic saying, the meaning of which I confess myself unable to determine.

21. This Responsum is interesting on account of its explanation of the word *הינדא*, which occurs in *Baba Mezia*, 21 b, and, according to the Gaon, means "edge of a field."

¹ Comp. also *Seder R. Amram*, p. 51 b : . . . נשיאים ונאייים, and ש"צ, 4.

The Gaon evidently connects the word with the root אגד¹, meaning "to frame", "to hedge about." However, he seems not to be right, as תינדא occurs in the Targumim in the meaning of "staff," a meaning that suits the passage in *Baba Mezia*.

22. This Responsum likewise is interesting from a philological point of view. The Gaon explains תרארא (*Baba Mezia*, 20 b) to mean "blockhead," like the Arabic הונאה (?). I cannot conjecture the etymological basis for this explanation.

23-25. These three Responsa are brief explanations of *Baba Mezia*, 25 a, *Pesahim*, 47 b, and *Baba Mezia*, 6 b, below. They contain nothing new².

26. This Responsum treats of the Halakah, אין הולכין בממון און הרוב אחר הרוב (*Baba Kama*, 46 a), and offers several interesting *variae lectionis*.

27. This Responsum is allied with the last. It discusses a point in *Baba Batra*, 92 b, where the Halakah just mentioned, אין הולכין וכו', is fully treated.

28-31. The last four Responsa offer explanations of *Baba Batra*, 93 a, 93 b, 95 b, 97 a. Responsum 29 is particularly interesting. The Gaon had a reading different from our text, and his reading is not without Halakic importance.

(Leaf I, recto.)

וואמ' רבנן מועשה רב ודקשיא לך מאי שנא מההוא גברא
 דורק גיטא לרביתהו³ התם נמי נימא עד דמאטי גיטא לידה מאי דאמי
 הבא להתם התם רישות הרבים היא וקרוב לה וקרוב לו לא מחזק
 בידה דילה מישום הכין אמל' שמואל לרב יהודה⁴ התם חצר דילה היא אי נמי

¹ Did the Gaon think of גיידא, "bank of a river"?

² For Responsum 25, comp. נ"ק, III.

³ *Git'in*, 77 b.

⁴ The words שמואל לרב יהודה are not in our text of the Talmud.

- 5 דאשליה¹ מקום . . . עד דמטא לירא דתניא² נתנו בידה אין לי אלא ידה
 11 נגה חצירה וקרפ' מניין תל' לומ' נתן בידה מכל מקום; ודשאלת³ כגון שהיו
 מחצה התחת⁴ עודפות על העליונות הכי דאמי הכין חזינא דקא'
 תאני⁵ היתה עומדת בראוץ הנג וורקו לה כיון שהניע לאורך הנג הרי
 זו מגורשת הוא מלמעלה והיא מלמטה וורקו לה כיון שיצא
 10 מרש' הנג נימחק או נשרף הרי זו מגורשת ומקשינן הוא מלמעלה
 והיא מלמטה הא לא מינטר אמ' ר' יהודה אמ' שמואל כגון שהיו מחיצות
 התחתונות היכא דיתבא היא עודפת על העליונות דכי זריק לה
 מלמעלה למטה אתינאיה על ההיא טופינא דטפיא מחיצות
 תחת' על העליונ' והא דאמ' ראבא שלוש שמידות⁶ בניטין דקאמ'
 11 לענין שבת ולענין חטאת אבל לענין ניטין הלכה היא: וגיטא
 16 דטאעי ביה סופר בדיתיהוויין⁶ או בכרן או בודן או בכל
 דטאעי תלי בן דרא לדרא ושפיר דאמו דלא עדיף
 גט מספר תורה דקאמר' הלכה⁷ תולין את השם
 14 ולא מיפסיל גיטא בהכין ולשדורי גיטא
 20 ביד ארמאה כיון דבאעי למימר בפני
 ניכתב בפני ניתחם ולא מצי אמי
 פסול ואי דאיכא שהדי יש'⁸ אחריני
 דשהדי על חתימת ידי דהלך
 שהדי נתינה הלך יש'⁸ ועוד תנן
 25 בהדיא הכל⁹ כשירין להביא את
 הנט חוין מחדש שוטה וקטן
 והסומא והנוכרי וקא'
 עלה דנוכרי משום דלאו
 בר תורה¹⁰ הוא והדאמ' ר'
 30 חייה בר אבא¹¹ אמ' ר' יוחנן

¹ דאשליה = אשיל as in שוליא, *Baba Kama*, 32 b = שוליא; our texts read אושלה.

² *Gilfin*, 77 a.

³ *Ibid.*, 79 a.

⁴ דהההנוגה =

⁵ Read בידה; the copyist forgot himself, and after having written מירה again wrote שמירה, which is to be read ש = שלוש and שהדי.

⁶ About the spelling with three yods, comp. *Responsen der Geonim*, ed. Harkavy, 13, 255, 436.

⁷ *Menahot*, 30 b.

⁸ ישראל =

⁹ *Mishnah Gilfin*, II, 5; *Genara*, *ibid.*, 23 a.

¹⁰ Editions: הריה; R. Hananel; כריה.

¹¹ Editions: אבי.

(Leaf 1, verso.)

אין¹ העבד נעשה שליה לקבל גט אישה מיד בעלה לפי שאינו בתורת
 גיטין וקידושין ואף על פי ששנויה אם היתה עברה זכתה לו וקשיא לך
 מה לענין אם היתה עברה זכתה לו לאין העבד נעשה שליה לקבל גט אישה
 מיד בעלה טובא מעלין בהדאדי וטובא שיכן בהדאדי אם
 5 היתה עברה זכתה לו הכין פירושה הא עברה שיפחה דראובן היא וקאמ'
 ארון דילה דקא נחא לי לאפקייה לחירות לברא דהאוי לה והא בראיתא
 רבי היא וקאמ' רבי אי הא שפחה לאו עברה היא כוון דליתיה לולד דילה
 במעה ועדאן לא מתעבר לה לא שאווי מימריה שום מידעם אבל
 אם היתה עברה זכתה לו דראמי לולד דאיתיה בביתא ואיחידא
 10 באבא באנניה² וקאמ' ר' יוחנן אף על פי ששנויה אם היתה עברה זכתה
 לו זכיא ליה למשקל ליה גט שחרור להאיי ולד דאיכא בכרסה אפילו
 הכין אין העבד נעשה שליה לקבל גט אישה מיד בעלה וכמא דמענית
 בה נהרא לקמיה עד סופה דקאמ' וחד אמ' הינו טעמה דרבי בחוקה³
 דעבר⁴ עובר ירך אמו ונעשה כמה שהיקנה לה אחד מן איבריה
 v והא מתנ' דהורק⁵ כל עריות שאמרו צרותיהן מותרות וקאתאני
 16 בגוה תצא מזה ומזה וקשייא לך לא משכתת לה דתצא אלא מחד
 כגון אחתיה דראיבן דאינסיבא לעלמא ואית לה צרה ומית
 ההיא איניש מעלמא ואול ראובן ונסבה לצרה דאחתיה
 לסוף אישתכח אחתה אילוגית נפקין לה מיניה
 20 מאי תצא מזה ומזה איכא האבא כלום
 מפקין לה אילא מראיבן בלחוד: לאו הכין
 סוגיה דהא מתנ' ולאוי כי היכין דקשיא לך
 הוא אלא סוגיא כל עריות שאמרו
 צרותיהן מותרות ומאי נינהו שש
 25 עריות חמורות מאילו ובל' מתנ'⁶
 מי איפשר למימר דאזל ראובן
 ונסבה לצרה דאחתיה וקתאני
 תצא מזה ומזה הא קא הויינן בה
 בהדיא⁷ יכול שש עריות חמורות
 30 מאלו יהו צרות אסורות אמרת
 וב' עד יצאו שש עריות

¹ *Gittin*, 23 b.² Read באנניה.³ Read 'קס'.⁴ Read קצנר.⁵ *Mishnah Gittin*, VIII, 6; *Gemara*, *ibid.*, 80a.⁶ *Mishnah Yebamot*, I, 3; *Gemara*, *ibid.*, 13 a.⁷ *Yebamot*, 3 b, where our texts have: . . . שיהיו צרותיהם: . . .

(Leaf 2, recto.)

חמורות מאלו הואיל ואי אפשר לינסות לאחין צרותיהן מותרות
 דאין צרה אלא מאח : אי לא הכין מישכחת לה כגון דאית להון יבמין
 להלין שש עריות והלכו הצרות האילו וניסאו לישוק והלכו שש עריות
 האילו וניתיבמו ונמצאו אילוניות הלן צרות דילהון דאינסיבו לישוק כיון
 5 דיבמות נמצאו אילוניות ויצאו הלן צרות דניסאו לישוק מן . . .¹ בעליהן
 ומיבמיהן וכל הדרכים האילו בהן : ומנ' לן דהכין היא ולא ישיך ראובן דנסבה
 לצרה דאחתייה כל עיקר דקאמרינן² על הלכו הצרות האילו וניסאו :
 ניסאו אין זינו לא תימ' תיהוי תיובתיה דרב המנונא דא' רב המנונא
 שומרת יבם שזינתה פסולה ליבמה לא לא³ תיהוי תייבת' והכין קתאני
 10 ניסו והוא הדין לזינו והאיי דקתני ניסאו לישנא מעליא : ואמרינן
 לישנא אחרינא איכא דאמרו ניסאו והוא הדין לזינו נימ' מסייע ליה לרב
 המנונא דאמ' שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה לא ניסאו דוקא
 דמיחלפא בהאשה ישחלך בעלה למדינת הים והשתה דרב המנונא
 לאו הלכה היא דעיקרא מן גמארא דארושה⁴ דאמרי במערבא לית
 15 הילכתא כרב המנונא ומקשינן ואלא קתאני שומרת יבם וכנסה
 ומפרקנן המני ר' עקיבא היא דאמ' אין קידושין תופסין בחיבי לזין
 ומישוי לה כערוה : אבל ודאי דקשיא לך דאזל ראובן וניסבה לצרה
 דאחתייה הא לא איירינו בניה כל עיקר והא מתנ' ר' עקיבא היא דאמ'
 יש ממזר מחיבי לזין ותוב דקשיא לך נמצאו אילוניות קשיא
 20 כולהו אמרינן א . . . א⁵ אמ' היבין אמרינן בה נמצאו אילוניות קשיא
 לא קשיא לא סניא דלא הוי או כולהון בכל חדא וחדא היני דלא מצית
 לה ליתה ומע' לו דאמרינן הכין דתנן⁶ חמש עשרה נשים פותרות וכול'
 וקתאני וכולן אם מתו או נפאונו⁷ או נתגרשו או שנימצאו אילוניות ואן
 אתה יכול לומר בחמותו ואם חמיו שנימצאו אילוניות
 25 או שמאנו הא נמי תיהוי כי הנך ג'⁸ הכונס את יבמתו והלכה צרתה
 וניסת לאחר ונמצאת זן אילונית תצא מזה ומזה וקשיא לך מי איכא

¹ Read יני.² *Giffin*, 80 b, and parallel passages.³ From the second א' till קתאני are the explanatory words of the Gaon.⁴ *Sotah*, 18 b ; the reference נמארא דארושה given in the text is incorrect, as the passage in question is not found in the fourth chapter of *Sotah*, *דהיה מביא* but in the second chapter, *זרק ארושה*.⁵ Read אמ'.⁶ *Mishnah Yebamot*, I, 1 ; *Gemara*, *ibid.*, 2 a.⁷ Read מיאנו.⁸ *Mishnah Giffin*, VIII, 7 ; *Gemara*, *ibid.*, 80 a.

vi ממור מיבמה אין הגני ר' עקיבא דאמ' ייש ממור מחיבי לאוין : כתב¹
 סופר גט לאיש ושובר לאשה ונתנו זה לזה וכו' ושאלתה לכם כתנא
 קאמא או הלכה בר' אלעזר אן הכין מהוויא מילתה תנא קמא סתמא קאמ'
 30 אתא ליה ר' אלעזר פרשה למילתא אם לאלתר מצאה הרי זה גט אם לאחר

(Leaf 2, verso.)

זמן יצאה אינו גט ואתא ליה שמואל ורב אדה בר אהבה² ושכקוה למימרא
 דתנא קמא לגמרי וקא האווי במימרא דר' אלעזר היכי דמי לאלתר והיכי
 דאמי לאחר זמן הכין מהוויא מילתא דסוגין בר' אלעזר כשמואל³ ורב אדה
 בר אה' בעינו לאותובי תיובתא לשמואל תני לא כל הימנו שלבעל ראשון
 5 לאבד זכותו שלבעל שני בשלמ' לרב אדה בר אהבה דאמ' עמדו ונישאו
 הינו דאיכא בעל שני אלא לשמ' דאמ' כל זמן שיושבין זה הא לאלתר הא ליכא
 ניסו אין האבא כלל מאי שני קשיא הא מתנ' לשמואל ומפרקין אליבא דשמואל
 זכות הראייה לשני וקם ליה שמואל במילתיה ולא איתיתב ושמואל ורב אדה בר
 vii אהבה הלכה כשמואל — גט⁴ קרח הכל משלימין עליו ומאי משלימין עליו עדים
 10 דקאתני אפילו קרוב והשתה גט קרח ליתיה וגם מקושר ליתיה ולא עבדינן
 בהון מעשה וסלקוה רבנן לגט קרח דקאמ'⁴ מאי טעמ' דגט קרח גזירה
 משום כולכם וזימנין דהאזין ז'ח'ט' ואמל' כולכם חתומו ופאיט חד דלא חתים
 ולא קא מקימא שליחותיה דבעל הילכך גזרו ביה רבנן וכן מקושר כי
 דקאמ'⁵ אתרא דכהני הוא דהוה קפדי ומגרישי נשיהן והשתא לא נהוג גט
 viii מקושר משום דלהווא אתרא דכהני הוא דתקינן להון רבנן : ודשאל'
 16 אפטורפא בגודמנה לו דרך יכיל למנויי הוא אפטור' אחרינא או לא
 כך ראינו דלא יכיל למנויי אפטור' ח'ליפיה מאי טעמ' דמיתנא לדיליה
 הוא דחימניה ולא הימניה להווא אחיר דהתו הקמיה ולא מנייה ולא
 סמך עליה : דאמרינן בשלמא שכיב מרע הימניה לדיליה על ממוניה
 20 דממונא דנפשיה הוא וכל דבר עביד ביה אלא אפטור' מי יכיל למנויי
 אפט' על ממונא דלא דיליה הילכך לא יכול אלא מה תקנתו ליתי לבי דינא
 ולימא קמי בי דינא דאנא נזרמן לי דרך ואיני יכול לעמוד וניסתלק

¹ *Mishnah Giffin*, VIII, 8 ; *Gemara*, *ibid.*

² *Giffin*, 80 b.

³ Read . . . and as to the difference of opinion between Samuel and R. Ada bar Ahba . . .

⁴ *Mishnah Giffin*, VIII, 10 ; *Gemara*, *ibid.*, 81 b.

⁵ *Baba Batra*, 160 b.

- ותפים ליה לחובל ואמל' חבלת בי כי מורי ליה משלם על פי עצמו ניהו או
 בתביעותא דניחבל יוצא דתפים ליה וקאים קא משלם ליה הילכך לא דאמיא
 XIII הא מילתא להא מילתא כל עיקר: והא דאמ' ¹ ראמי בר חמא המגביה מציאת
 חבירו קנה חבירו הילכ' היא דקאמ' ר' אמל' רב אחא בריה דרב אויה לרב אשי דוקיה
 20 דראמי בר חמא מיהיבא ומשנינן כמה ² שינויי וסלקינן אלא שמע מינה
 המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו וכי תימא משום ראבא ראבא אימלך ³
 בעלמא קאמ' ושקולה בעל' דקא משקיל ליה לעולם אימלך ³ לא קנה חבירו
 ומסקאנא ⁴ קאמרינ' אמ' ראבה בר בר חנה ⁵ אמ' ר' יוחנן המגביה מציאה
 לחבירו קנה חבירו ואם תאמר משנותינו דאמ' תנה לי ולא אמ' ליה ⁶
 25 זכי לי: ואף רב נחמן ה ⁷ הדין סבירא ליה דקאמ' ⁸ מילא ונתן
 לחבירו רב נחמן אמ' ברגלי מי שניתמלאו לו רב ששת אמ'
 ברגלי הממלא והויינן בה כמה ² ואמרינן במסקנא אילא הכא
 במגביה מציאה לחבירו קא מפלגי רב נחמן ורב ששת מר
 XIV סבר קנה חבירו מר סבר לא קנה חבירו: מציאת פועל
 30 דקאמרינן ⁴ בקרקע עולם או ברש' הרבים אי נמי בקרקע שלבעל
 הבית בזמן שאין בעל הבית עומד עימו דקאמר' אמ' ⁹ עולא

(Leaf 3, verso.)

- ... שעומד בצד שדהו הו וכן אמ' ר' אסי וכן אמ' רבה בר בר חנה אמ' ר' יוחנן ¹⁰
 xv אבל אין עומד בעל הבית בצד שדהו מציאת פועל לעצמו: ודשאלת
 מאי איכא ¹¹ בין נכוש עימי לעדר עמי לעשות עמי מלאכה היום כך הדין נכוש
 עימי קים שיעוריה וכן עדר עמי קים שעוריה והכי קאמל' בעל הבית
 5 לפועל נכוש עימי ד' ה' שעות וכן עדר עמי דכיון דכוליה דיומא לא
 משעביד ליה לבעל הבית בההיא שארא דשעות דלא משעבר ליה לבעל
 הבית כי משכח מציאה לעצמו והינו דקאמרינן מציאת פועל לעצמו אבל
 אמר לו עשיה עימי מלאכה היום כיון דמשעבר ליה כוליה דיומא מציאתו
 לבעל הבית לאו טובא איכא בין נכוש עמי לעדר עמי לעשות עמי מלאכה
 10 היום: ור' יוחנן אמ' האבא בעבד נוקב מרגלית עסיק דמלאכתו חשובה הרבה

¹ *Baba Mezia*, 8 a.

² כחיה.

³ אימא לך =

⁴ *Baba Mezia*, 10 a.

⁵ Editions and MSS. read בראבא.

⁶ This is also the reading of MS. M.

⁷ Comp. note 2, p. 106.

⁸ *Bezah*, 39 a.

⁹ *Baba Mezia*, 11 a.

¹⁰ *Baba Mezia*, 11 a. The reading of our fragment agrees with MS. M.,
 comp. Rabbinoicz, *Var. Lect.*, ad loc.

¹¹ *Baba Mezia*, 12 b.

דכין דמישתיכיר ¹ זוזי ביומא אין רבו רועה לשנותו במלאכה אחרת
 ומלסח דעתיה דבעל הבית לא מיטגיל¹ ליה לענין מציאה משום הכין
 מציאת פועל לעצמו: ראבה אמ' במגביה מציאה עים מלאכה דלא קא
 פחתא מלאכה דבעל הבית מש' הכא מציאת פועל לעצמו: רב פפא אמ'
 15 כנון ששכרו ללקט מציאות והיכי דאמי דקפאי אנמא כוארי² דבהדי
 כוארי אישכחה לההיא מציאה ולא קאפסדא מלאכה דבעל הבית משום
 XVI הכין מציאת פועל לעצמו ודשאלת³ לפנים ולפני לפנים מאי ניהו הכין
 פירושה: אמ' ראבה⁴ זו אין צריכה לפנים האי שמעתא לא עמיקא ולא
 נפיש הוייה ולא צריכא עומקא דליבא אבראי אבראי דליבא אודיע
 XVII פירושה אמל' אביי טובא עמיקא וצריכא נ. י. ⁵ דליבא: שטרי
 21 חלמאתא ואדרכתא⁶ חלמאתא שטרי⁷ כידמחרגם לחלוטין:
 אדרכאתא גברא דפקד מן דינא ולא יהיב מאי דאית עליה
 כתבינן לאירך אדרכ' אניכסיה: הנפק כנון דכתיב ביה כתבא דנן
 נפק לקרמנא ופסיק ביה דינא ולאן שטרא דעדים בלבד דעדאן
 XVIII צריך למיפק לבית דינא לקומייה: מר אמ' חד' ומר אמ' חדא ולא
 26 פליגי: הכין פירושה מי סברת חדא מילתא היא ופליגין
 אמורי על הדאדי מר אסיר ומר שארי מר מטמא ומר
 מטהר ופליגין על הדאדי הלין ב' ניהו מר אמ' חדא ומר אמ' חדא
 ולא פליג על הדאדי מר מורי בדמר ומר מורי בדמר:
 XIX דקא קשיא לך דאין⁹ אדם חיטוב הוא קאני ואין אינש זילא
 31 הוא קאני ואי אשה חיטובה היא קניא אם בין מאן לא קאני

(Leaf 4. recto.)

הכין פירש דאמרינן¹⁰ לענין מציאה רכוב ביטדה קנה בעיר לא קנה
 ומקיש' רכוב בעיר אמאי לא קנה ומסקנא או נשיא או נאון או אב'¹¹
 דאדם חיטוב הוא קני' כשהוא רכוב בעיר מאי טע' דלאו דרכיה לסנויי
 בכרעיה ואי איניש זילא היא כנון עבדא או מיכורי¹² או נאוסין¹³ או אינוש

¹ משגר =

² This reading agrees with that of MS. Rome II.

³ *Baba Meḏia*, 16 a.

⁴ Editions and MS. רב יסף.

⁵ Read נווי.

⁶ *Baba Meḏia*, 16 b.

⁷ Read שטרי כהה: שטרי כהה, as given in the Geonic Collection ערך שטרי, p. 90 a.

⁸ *Baba Meḏia*, 11 a.

⁹ *Ibid.*, 9 b, top.

¹⁰ *Baba Meḏia*, 9 a-9 b.

¹¹ אב ביה דין = אב'.

¹² מיכורי = Pers. مَيِّخُور "wine-bibber."

¹³ In Pers. "watchman."

- 5 דיולא נפשיה עליה קאני ואי אשה השובה דלאו דרבה לסנויי בעיר
 בכרעה קאניא: אבל אנשים אמצעיים כגון תלמ' חכמ' או סוח' או בעלי
 בתים וכי היכי דאמרין טעיית מן אִיסאָ בא"נים¹ דדרכו להלך ברנלו
 xx בעיר לא קאני כשהן רכובין בעיר: ודשאלת² היכי דאמי טובת הנאה
 אינה מומן לקנות ממנו בחליפין הכין פירוש כגון איתתא דזבינתה
 10 לכתובתה שוי ק' זוזי בכ' זוזי כי דאמרין בטעיית דרב כעבתין אמא
 לְהָאָ ואמא עליהא³ או דאמרא ליה אי מאת בעל קמת לה כתובת אי ברשותאי
 שקיל לך שוי ק' בכ' ואי מיתא היא איתתא קמת לה כתוב' בחיזוקת בעל
 ואולי ב' זווך וקאמר' לא אלימא הדא מילתא לקנות ממנה בחליפין רב
 xxxi פפא אמ' דעת אהרת מאי ניהו: לפנים⁴ ר' יוחנן אמ' הנמושות⁵ כבר
 15 מפרשין האני דאזלו על תיגרא ומאי ניהו גבול על כל שדה ושדה ר' שמע'
 בן לקיש אומ' ליקט בתר ליקט לקט אחר לקט דלית בה ממישא אילא דבר
 xxii מועט תרארא⁶ הכי קאמל' ר' אבה לרב עמרם כגוף אטום בעולם
 שאן בו חלל דלא קא ידעת פירוש דשמעתא כל עיקר ובלשון קדר⁷ הוצאה
 xxiii שמו: טיבעא מכריז⁸ דלא מכריז לא כסף ולא מטבע סתם אלא
 xxiv מטבע שלמלך פלני ושלמדינה פלונית: מן הצאן ולא מן הפלגס⁹
 21 הכין פירושה שה בן שנה איל בן שתי שנים כגון שעברו יג' חדש או
 xxv יב' חדש יצא מכלל שה ולכלל איל לא בא ופלגס שמו: וששאל'
 היכי דאמי מינין הראוי לענין מעישר¹⁰ לענין מעישר בהמה דקאמר'
 כאיזה צד הוא עשה כונסו ועשה לו פתח קטן כדי שלא יהו ב' יוצאין בבת
 25 אחת ומונין ביטבט א'ב'ג'ד'ה'ו'ז'ח'ט' יצא עשירי סוקרו בסיקרא ואומר
 זה מעישר יצאו ב' בתשיעי אף על פי שהוא קורא אותן ט' כיון ש...¹¹ פוטר
 עימו אחר שהוא ראוי לעשירי פוטר את כולם והינו מונין הדאדי
 xxvi ודשאלת¹² המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן הילכ' כואתיה דרב או
 הילכ' כשמואל הכין חזינא דהלכת' כשמואל חדא דקיימא לן בעלמא¹³ רב
 30 ושמואל הלכה כשמואל בדיני ועוד קימין חכמין כואתיה דתניא¹⁴ שור

¹ Reading very doubtful, and as it stands gives no sense. פין יִקָּא בְּאַיִם, "he who does not belong to the average classes of men," would fit in very well after גאוסין in l. 4.

² *Baba Mezia*, 11 b.

³ I am unable to explain this phrase satisfactorily.

⁴ The copyist was going to give Responsum XVI here, but reminded himself in time that he had written it on the previous page.

⁵ *Baba Mezia*, 21 b.

⁶ *Ibid.*, 20 b.

⁷ Arabic?

⁸ *Baba Mezia*, 25 a.

⁹ *Pesahim*, 47 b.

¹⁰ *Baba Mezia*, 6 b, below.

¹¹ Read שהוא.

¹² *Baba Kama*, 46 a; *Baba Batra*, 92 a.

¹³ *Bekorot*, 49 b.

¹⁴ *Baba Kama*, 47 b.

(Leaf 4, verso.)

שננח את הפרה ונמצא עוברה בעירה ואין ידוע אם עד שלא ננחה ילדה או
 מיישננחה ילדה משלם חצי נוק לפרה ורביע לולד דברי סמכוס וחכ' אומ'
 המוציא מחבירו עליו הראיה: ותוב קאמ' אמ' ר' שמואל בר נחמני אמ' ר' יונתן¹
 מנין למוציא מחבירו עליו הראיה שנ' מי בעל דברים יגש אליהם יגש ראיה
 5 אליהם ואף רב אשי הם² הדין סבירא ליה כי בהו לא³ קשיא הא קרא מצרון ליה
 ומפיק ליה לדרב נחמן אבל לכמוציא מחברו עליו הראיה כשמואל סבירא ליה
 דקאמ' מתקיף ליה רב אשי הא מילתא למא לי קרא דכייב ליה ראשיה⁴ איהו⁵
 אויל לבי אסיא אלא קרא למאי אתא לכידרב נחמן הילכך מן הלן טעמ' בספסא⁶
 דובין לטחיטה וובין לרידיא ובאקי⁷ בסרא וקם בדמי רידיא רב סבר בתר
 10 רוביה אויל ושמואל סבר כי אמרינן בתר רוביה אויל ושמואל סבר כי אמרינן
 בתר רוביה אויל⁸ הני מילי לענין איסורא אבל לענין ממונא המוציא
 מחברו עליו הראיה וכן הלכה: ודכתבת אי שמואל קשיא הא⁹ מום
 אחד וסנפו בין המומין מאי קשיא הא שמואל והא המכר פרה לחבירו ר'
 xxvii יוחנן לא שמ'¹⁰ בכל התורה כולו נברא¹¹ אנברא קא ראמיית: והמוכר¹²
 15 לחבירו ונמצא נגב או קובוסטוס הניעו הילכתא היא מאי טעמ' דלא
 מותבינן תיובתא או סיעעתה אלא מן מתנ' או מן בראיתא דהל' היא
 xxviii ודכתיב¹³ זרעוני גינה שאינן נאכלין נותן לו דמו זרעו ואף על גב דמתנ' קאתני
 אפילו זרע פיישתן אין חיב באחר' הקאמרינן בדוקא דנמרא תנא קמא
 נמי הכי קאמ' זרע פיישתן הוא דאין חיב באחר' הא זרעוני שאין נאכלין
 20 חיב באחריותן אימא הכין מסקאנא דכי יהיב ליה דמי זרעו יהיב ליה
 דקא אמרינן מהו נותן לו דמי זרעו וכי תימ' קאתאני יש אומ' הוצאה
 xxix יש אומ' יחיד הוא ויחיד ורבים הלכה כרבים¹⁴: ודאמ' רב הונא אם בא
 לנפח מנפח¹⁵ את כולו קיצותא כי דתני במתנ'¹⁶ המוכר פרות לחברו הרי זה

¹ ר' יונתן is not in our text, but it is found in the MSS. of the Talmud, comp. Rabbinovicz, ad loc.

² The writer first abbreviated סבירא to 'ה', then changed his mind and wrote it out in full. ³ Read לו.

⁴ Editions and MSS. read כאיבא or כיבא instead of ראשיה.

⁵ Editions omit איהו, but MSS. have it.

⁶ Read דבין דבין.

⁷ Read ויאקר or ויאקר.

⁸ Repeated by mistake.

⁹ *Baba Mezia*, 80 a.

¹⁰ שמענו.

¹¹ *'Erubin*, 82 a, top.

¹² *Baba Batra*, 92 b.

¹³ *Ibid.*, 93 a-93 b.

¹⁴ *Berakot*, 9 a.

¹⁵ Editions and MSS.: לנפוח מנפח.

¹⁶ *Baba Batra*, *Mishnah*, VI, 2; *Gemara*, *ibid.*, 93 b.

מקבל עליו י' טטפות¹ לסאה וכ' מתנ' ואפילו עדשים דקאמר' עדשים
 25 איצטריבא ליה מהו דתמ' כיון דמיקר אקרו² להו אימ' ניקבל רובי³ קמלן⁴ דלא
 כולהו להים גבול דאמור רבנן במתנ' אבל כי אתנו עליה הכל לפי תנאו והא דרב
 xxx הונה כד אתנו עליה היא מקפא⁵ חמרא מעולה שבמעולין דראוי למישרייה
 בקידרא מרצופא⁶ דמזורבן על קרנאתא⁷: חמרא גרועא דלית ביה
 xxxi אלא מראית בעלמא: ודכ'⁷ הא דאמ' ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוצדק
 30 דשאילת מן קדמ' לפרושה לך לכולה הכין פירושה . . . . . שמרים

XIII.

Fragment Taylor-Schechter, vellum, two leaves, size 28 x 22 cm., small square hand, represents the remainder of a collection of Geonic Responsa. The Fragment is badly damaged; it is especially regrettable that the first two lines of leaf 1, recto, are practically missing, as there is reason to suppose that they contained the name of the author. Fortunately, the few letters left on the second line are sufficient to give us a clue. The letters נאי probably are the last of the name Natronai, and the superscription of the Fragment may have read as follows: אלו תשובות לאדננו הגאון מר רב נטרוני זכרנו לברכה. This assumption is confirmed by internal evidence, derived from the separate Responsa. As will be shown when we come to consider them in detail, they contain opinions known, through other sources, to have been uttered by Natronai ben Hlai, the Gaon of Sura.

In its present form the Fragment contains eighteen Responsa. Of some of them the contents cannot be satisfactorily described on account of the damaged condition of the Fragment.

1. The first Responsum deals with the question as to whether a benediction is to be said while washing the

¹ Read טיפה ר'.

² Phonetic orthography for רמיקרא אקרי.

³ Editions and MSS. read differently.

⁴ *Baba Batra*, 94 a.

⁵ = מקפא, *Baba Batra*, 95 b.

⁶ Read מרצמא.

⁷ *Baba Batra*, 97 a.

hands before the grace after meals on the Passover-night. The decision of the Gaon agrees with that given in the *Seder Rab Amram*, 40 a, which holds that a benediction would be out of place. The two passages coincide, not only as to content, but also as to verbal expressions, and one is thereby tempted to conjecture that Rab Amram, in his Responsum, excerpted Natronai's decision in this case as in many another. That the custom of pronouncing a blessing over the washing of the hands before the grace after meals on the Passover-night prevailed in those days, we know, and not alone from the negative proof of the Gaon's adverse decision. It is expressly prescribed in the *Haggadah* of the Genizah published by Mr. Israel Abrahams in the *Jewish Quarterly Review* (X, p. 42). The perpetuation of this custom in the Passover-night meal is a highly characteristic phenomenon. It is not the only one for which this meal has served as a medium of preservation. There can be no doubt that at one time a benediction was always said over the washing of the hands before grace after meals, no matter what the season or the occasion¹. The custom fell into desuetude², but it was saved for the knowledge of posterity by the Passover-night meal, the typical Jewish meal, which gathered up and preserved numerous customs at one time or another generally observed. The washing of the hands before eating "Karpas" at the beginning of the *Seder* can also be explained only on the same principle. In ancient times the ablution and the blessing always preceded, not only the eating of bread, but also the eating of a vegetable with a liquid (טבולו במשקה)³.

¹ *Hullin*, 105 a. The statement of the Baraita, מים ראשונים ואחרונים הונה, admits of no other explanation than that the washing of hands before the grace after meals was quite as important as, if not more important than, the washing at the beginning of the meal, the remark of the *Tosafot* (see s.v. מים) to the contrary notwithstanding. Comp. also *Tanhuma*, ed. Buber, *Balak*, 145.

² Comp. the authorities quoted by Joseph Caro in his *Bet Yosef, Orach Hayyim*, 181.

³ Some rigorists insisted upon the observance of this Halakah, even in

Become obsolete in post-Talmudic times, it yet lingers on in the Passover-night meal, though even there it is shorn of the benediction; the ablution alone remains.

2. The second is the famous Responsum by Natronaï Gaon on the "Order of Benedictions," hitherto known to us only by references to it made by Amram Gaon in his *Seder* (1 a et seq.), by Abraham ben Nathan in his *Manhig* (6 b, 7 b), and many others of the older authorities. As this Responsum forms the nucleus of the Prayer-Book, it will be well worth while to consider it in detail.

In the Benediction *אלהי נשמה* occurs *טהורה היא*¹, in agreement with the German and the Byzantine ritual, showing that *היא* is not a later addition, as Baer supposes. The idea underlying the addition of *היא*² is that the soul, whenever it is separated from its body, as it is at night, is pure, in spite of its owner's sins, and every morning returns to him pure and clean. Another noteworthy expression is *הימני* instead of *מומני*, occurring twice in this Benediction. Are we permitted to assume, on the basis of the Palestinian word *הימני*, that this Benediction is of Palestinian origin?

The order of the short Benedictions in the Morning Prayer (ברכות השחר) is the same as that given in the *Seder Rab Amram*, with the exception that it omits the blessing *עוטר ישראל*. This can be taken as additional evidence of Natronaï's authorship, as Zedekiah ben Abraham Anaw, in his *Shibbole ho-Lekef* (ed. Buber, 3), states explicitly that in the "Order of Benedictions," by Natronaï Gaon, the blessing *עוטר ישראל* is omitted.

In the Benediction *נומל חסדים* two considerable variants are offered by our Responsum. It has neither *ותגמלנו* and *חסדים טובים* at the end of the Benediction proper, nor *טובים לעמו ישראל* as the closing words of the final sentence. That the words *לעמו ישראל* are a later addition is corrob-

post-Talmudic times, but without success. Comp. *Bel Yosef, Oraḥ Hayyim*, 158.

¹ Comp. Ratner, on *Yer. Berakot*, 147.

² Comp. also Rabbinovicz, *Variæ Lect.*, to *Berakot*, 60.

rated by the fact that they do not appear in the *Seder Rab Amram*, and that Isaac of Corbeil in the סמ"ק (151, Kopyst edition, 12 a) has לבריותי instead of them.

The Priestly Blessing after ברכת התורה is not known to Natronai Gaon. From the remarks of the Tosafists (*Berakot*, 11 b, s. v. שכבר), and the *Manhig* (ed. Berlin, 9 b) of Abraham ben Nathan, we learn that to say it after the ברכת התורה was a French custom, and we may assume that it was not known to the original *Seder Rab Amram* either, but was put into it as a later addition. In connexion with this it may be mentioned that it is equally unknown to the Byzantine ritual.

The selections from the Talmud and the Midrash after the early morning Benedictions are the same as those in the *Seder Rab Amram* and in all other rituals, with the exception of the Byzantine, which does not contain אזהרו מקומן. The reason assigned for the practice of reading these selections as a part of the liturgy is practically the same as that given in the *Seder Rab Amram*, and both authorities go back to the same Talmudic passage for it, though each has a reading of his own of the Talmudic passage.

The Benediction מקריש שמו ברבים does not occur in our Responsum, and that it is of later origin appears from the fact that in the Roman ritual it is recited without שם or מלכות, the very form used in the text of the *Manhig* (ed. Berlin, p. 7 b)¹ and by Maimonides.

It is very remarkable that this "Order of Benedictions" has no blessing over the Tallit. Are we to assume that at the time of the Gaon Natronai the Tallit was not worn generally?

The last Benediction in the Evening Prayer as given by our Responsum reads: המולך בכבודו תמיד על כל מעשיו, which differs from all liturgical forms known to us.

3. The third Responsum is the decision of the Gaon,

¹ Notice that the words רב נצורני in the *Manhig* belong to the sentence preceding them, and not to the following one.

based on *Baba Batra*, 91, prohibiting the purchase of produce for speculative purposes, to raise prices and control the market.

4. The fourth deals with the subject of usury, giving the opinion of the Gaon, that it is forbidden to charge a higher price for goods because they happen to be sold on credit. He puts this practice in the category of usury. The identical Responsum is found in the Geonic Collection שְׁעָרֵי צְדָקָה (p. 40 a), where it is ascribed to רַב הַלֵּי ז"ל. It is usually assumed that this הַלֵּי is a misprint¹, or a false reading, for הַלִּי, and it is therefore generally credited to Hilaï Gaon. But it is not impossible that the reading was הַלִּי, i. e. לַרְבֵּנוּ נִטְרוּנָא בִּן הַלִּי, which the copyist misunderstood. He took לַרְנִי to be לַרְבֵּנוּ, which he abbreviated to רַב, and then he omitted the ב' standing for בִּן, which in his reading was superfluous.

5 and 6. These two Responsa deal with questions of איסור והתר. The contents of the first of them it is impossible to make out, on account of the damaged condition of the Fragment. The second considers the question of the signs classifying a bird among the permitted species. The view of the Gaon is the same as that mentioned by Maimonides (מַאֲכָלוֹת אִסּוּרִית, I, 19) as the view of the Geonim. Comp. also Responsum 14 of our Fragment, and *Tur, Yoreh Deah*, 82. In the course of the discussion the Gaon mentions that the bird סִנְנַף, occurring in the Talmud, *Hullin*, 62 b, is a marsh-bird, which disposes of its identification with the wren, made by Lewysohn, in his *Zoologie des Talmuds* (p. 178), and by others.

7. This Responsum is a brief explanation of the Talmudic passage *Baba Meṣia*, 85 b, in which the great merits of R. Ḥayya in connexion with the revival of learning in Palestine are dwelt upon.

8. The eighth Responsum tells the Gaon's opinion on

¹ Is it likely that the suffix יי in this name is the Persian *oi*, as in אֶסְקִי and in other names?

the subject of corporal punishment in schools, in the following words: "Children naturally can be taught only with the help of the ferule. . . . Therefore small children, and even big ones, if they are naughty, must have it applied to them. It does not matter, when the children are healthy, if they are caused considerable pain. But if the teacher uses the same method with small and delicate children, he is a barbarian, and he should be warned not to do it. If he persists after two or three warnings, he should be dismissed."

9-12. These four Responsa deal with liturgical questions. The first of them contains the decision of the Gaon, that in the Musaf Prayer the Biblical verses describing the sacrifices of the day are not to be recited. The same decision is quoted, on the authority of Natronai, by Ibn Giat, שיערי שמה, II, 26.—The second of this liturgical group gives the form of the Benediction as רצה in the *Shemoneh Esreh*. It is nearly identical with the form in *Lev. R.*, VII, 2, in *Pesikta*, ed. Buber, XXV, 158, and in the Genizah Fragment published by Professor Schechter, *Jewish Quarterly Review*, X, 657.—Of the third only a few words are legible, and they give the form for the ברכת המינים, which closes with שיזכר רשעים, as in the *Seder Rab Amram* and in Maimonides. The Byzantine ritual also has שיזכר רשעים, though with the addition מכניע זרים.

13-14. Both these Responsa deal with the question of the species of permitted birds, but only the second of them is in a legible condition. At first sight there seems to be a contradiction between the decision here given and that in the sixth Responsum, but in reality the contradiction is only apparent. It should be borne in mind that the circumstances of the two cases respectively are different. In the sixth Responsum we are dealing with the case in which פרס ועונה מצויין, while in the fourteenth Responsum we have the case of אין מצויין ב"ע. Comp. Joseph Caro, *Bet Yosef, Yoreh Deah*, 82.

15. This Responsum, found also in the *Seder Rab Amram*,

19a, gives the rule that every attendant at the services in the synagogue must conform, outwardly at least, with the accepted order, standing when the other worshippers stand, sitting when they sit.

16. The Gaon here renders the decision that a scholar is bound to interrupt his very studies to join a funeral *cortège* if it does not count the required ten men, no matter whose funeral it may be, whether of a child, a woman, or an ignoramus. This decision is quoted on the authority of Natronāi, in Ibn Giat's *שערי שמה*, 237.

17. From this Responsum we learn the interesting fact that the custom of using *Mazzot* for *עירובי הצירות* is as old as the eighth century. The Gaon mentions Rab Phinehas as the first to introduce the custom, and it is very probable that this Phinehas is identical with Phinehas the brother of Mar Samuel, the contemporary of the Gaon Ḥaninah, who are mentioned in connexion with the redaction of the *Midrash Eسفah*. Comp. *Yalkut*, I, 736¹. Until now the custom could not be traced beyond the thirteenth century. Comp. *Shibbole ha-Leḳeṭ*, ed. Buber, 71².

18. This short decision by Natronāi has evoked a lengthy refutation from Hai Gaon, published by Horowitz in *תורתן של ראשונים*, 251-6. The matter in dispute between Natronāi and Hai is whether it is allowed to milk cows on a holiday, the former forbidding it, the latter permitting it in direct and explicit opposition to Natronāi. A reference to this Responsum by Hai is found in the *ראבי"ה*, § 330, where it says: *הלכך הלכה... דחולב לתוך הקדירה אבל לא לתוך*. *הקערה והכין חזינא לרב האי גאון שכתב כרפסקיני*.

¹ Comp. however, Brüll, in his *Jahrbücher*, II, 82, note 133.

² Comp. the *אשכול*, fol. 74 d (183), of the Karaite Judah Hadassi, who opposes this custom of the Rabbinites, and Vidal de Toulouse, on *'Erubin*, I, 16.

(Leaf 1, recto.)

וא . . . . .
 נאי¹ זכרונו . . . . .
 לברך . . . . . על נטילה
 של אחר המז . . . . .
 מכל נטילות . . . היטח ה . . . הלכך סימן זה של מעות הוא² ואין מברכין אלא על רחיצה
 שבשטרות מ³ . . . שמתקין את עצמו לתפילה ועל רחיצה שלפני המזון של כל סעודה וסעודה
 אבל כשיצא מכית הכיפא חוץ מציאה של שהרית אין מברכין אלא אישר יצר בלבד⁴

ושיטאתם לפרש לכם מה הן מאה ברכות כך הן

אמרו חכמים בהרואה מקום⁴ ברפחה עיניה מאי א' כי לבייש מאי א' וכולן ומשמע דכל אחת
 ואחת⁵ לזמרה בעיתה ובמקומה אלא משום המינוף . . . . . לכה . . . . . כיון שנינער אדם משנתו
 אמר לברך אפילו ברבה אחת עד שידחזין ידיו⁶ . . . . . הכן לקראת אידך יישר⁶ לפיכך

10 כיון שעומד אדם משנתו ניפנה ומתקן עצמו ונוטל ידיו ופניו ורגליו ומברך על הסדר

וכיון שאין לו רשות לברך עד שניטל ידיו נימצא מתקן את עצמו לברכות ולתפילה באותה
 רחיצה לפיכך ה . . . ב' לברך בא' י' איננו מ' העו' אישר קדש' במע' וציונו על נטילת ידים

וזה הוא סדר ברכות אחר נטילת ידים ב' א' י' מ' העו' אישר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים
 נקבים וחללים חללים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יסתם אחר מהם או אם יפתח אחר

⁴ Berakot, 60 b.⁵ Read שמע.⁶ Comp. Seder H. Amram, 40 a.⁷ Read דייב.¹ שרפתי.² ראיה היחה.

15 מחם שאי איפשר להחזיקים אפילו שעוה אחת ב' רופא כל בשר ומפלא לעשות . וצריך

לומר בכל אחת ואחת מלכות וחוכרת השם שכך אמרו חכ' א' רב כל ברכה שאין בה מלכות
אונה ברכה ור' יוחנן א' כל ברכה שאין בה חוכרת השם אינה ברכה ואף על גב דא' אבי
כותיה דרב מסתברא מיהא מצוה מן המוכרח למומר תרווייהו חוכרת השם ומלכות .

ואומ' אחר שתום . . . נשמה שנתחה בי טחורה היא אחא יצרתה אתה משמרה בקרבי
20 אתה נפתחה בי אתה נמלחה הימני ואתה החורחה בי ואתה עתיד ליטלה הימני ואתה עתיד

להחזירה בי לעתיד לבא וכל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך אדון כל המעשים ב' א' י'
המחזיר נשמות לפגרים מותם בא' י' אינו מ' העו' אשר נתן לשכחו בינה להבחין בין

.. ומ לילה ב' שלא עשאני נוי ב' שלא עשאני עבד ב' שלא עשאני אישה

ב' .. גביה שפל . . . פוקח עיורים ב' המלביש ערומים ב' זוקף כפופים :

25 ב' רוקע הארץ על המים ב' אשר הבין מצעדי נבר ב' שלא חיסר מצורכי כלום שהיא ברכת מעלים .

ב' אורד . . . בנבורה ב' המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפ' ל' א'
שתרגלני בתורתך ותדבקני למצותיך ואל תביאני לידי הטא ולידי נסיון ולידי ביוון

והתקני מיצ' . . . ה' . . . ע' ותדבקני לצר הטוב ותתניני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל

הואי ב' א' י' נומל חסדים .

¹ Berakot, 40 b ; the reading of our texts of the Talmud differs from that given by the Gaon.

² Read שיהא שר' .

³ Read שיהא שר' .

(Leaf 1, verso.)

. . . . . ב
 ובפיוֹת ב . . . . .
 ב'א': נותן התורה . . . . .
 ואומ' . . . . . שת זמ' ¹ . . . . . ידבר . . . . . א . . . . .
 5 לחמי ל . . . . . ריח נוחוֹתי תש' לוק' ל' במועד': ואמרת להם זה האש' וכולה פ . . . . . ושונה
 פרק אחד איהו מקומן של זכחים ואומ' אחריו ר' ישמעאל אומ' בשלוש עשרי מידות
 התורה נדרשת וכול' שבך אמרו חב' ² א' ר' יוחנן למקרא צריך לברך למישה ולמדרש אין
 צריך לברך ור' אלע' א' למקרא ולמדרש צריך לברך למישה אין צריך לברך ורב א' אף למשנה
 צריך לברך לפיכך אומ' פרישת המיר שהוא מקרא ושונה איהו מקומן שהוא משנה וירוש'
 10 ר' ישמעל א' התורה נדרשת שהוא מדר' ³ . . . . . לקיים דברי ר' יוחנן ור' אלעור ורב ואחר כך אפ רצה
 לשבות ולדרוש מוטב וישר כיון . . . . . מתחיל בתפילה . . . . . מניח תפילא של די ומברך ב
 אשר ק' במ' וע' להניח תפילין מניח תפילא של ראש ומב' ב' א' ק' במ' וע' במצוות תפילין ומברך
 ברכה ראשונה של הליל שהוא ברוך שאמר עד מלך גדול בתושבות ופורם על שמע
 ומברך יוצר אור . . . . . והבחר בעמו ישר' לפניו: ונאל ישר' לאחריה כמישנינו ⁶ בשחר מברך
 15 שתים לפניו ואחת לאחריה ⁷: ועומד בתפילה ואומ' תשע עשרה ברכות עם ברכת המינין . . . . .

¹ Read תפילת.² Read פשה.³ Berakot, 11 b; comp. Rabbino걃icz, *Variante Leel*,

ad loc.

⁴ Read עשר.⁵ Read אב שנינו.⁷ *Mishnah Berakot*,I, 4; *Gemara*, *ibid.*, 11 a.

מיכן ואילך כל זמן שנוטל ידיו למעודה מברך על נטילת ידים ופורס על המזון ושירי המוציא
 ושוחה מים ומברך אחת לפניהם והיא שהכל נהיה בדברו ואחת לאחריהם והיא בורא נפשות
 רבות על כל מה שברא ב' מלך חי העולמים ולאחר שמועד מברך שלוש ברכות וברכת הטוב
 המטיב ואי אפשר שלא יתה מים שתים שלוש פעמים בכל יום ומברך שתים על כל פעם ופעם:
 20 ואם ניפנה או שמיטל מים נוטל ידיו ומברך אשר יצר וכשהוא סועד למנחה מכ' על נטילת
 ידים ופורס על המזון ומברך שתים על המים ומברך שלוש ברכות וברכת הטוב.
 ובתפילת המנחה תשע עשרה ופורס על שמע ומברך שתים לפני המעריב ערבים ואוהב עמו ישראל
 ושלוש לאחריה נוטל ישראל ושומר עמו ישראל ושלושית שתוקנו חב' ידאו עינינו וישמח לבנו
 וחזתם ב' המולך בכבודו תמיד על כל מעשיו ומתפלל תשע' עשרי של ערבית וכשמבקש
 25 ליטן מב' ב' המפלל חבלי שינה על עיניו יהי רצ' מלפ' י' א"י שתשכובני לשלום ותעמידני ליליך
 ותהא מיטתי שלימה לפניך ב' י' א' המאיר לכל העו' כולו בכבודו. הללו כולם כשאתה סופרם
 אחת מוצא ענותו על מאה הרבה לפיכך בשבת שאין תשע עשרי ברכות אלא שבע ברכות
 של תפילת מוסל. 1. אותן במאה במיני מגדים ומיני בשמים כדקאמרינן² רב הייא בריה דרב אדא
 בשבאמא ובזי. 3. טבי טרח וממלא להו באספרמקי ומינדי וכל שאפשר לך להוסוף ומוסף
 30 נותנין לך שכר על כך. ושאלתם
 ליקח חיטין שעורים יין ושמן

¹ Read מכלא.

² Menahot, 43 b.

³ Read ויבזי.

(Leaf 2, recto.)

. . . . . אוצרי פירות אי לא . . . קר¹ כי אמור
 . . . חמרא לא איתיה בכלל אוצרי פירות דהא קאמרינן מפני
 . . . . . רבה נמי לא אסרו על השמן דקאמרינן² אמרו עליו על ר'
 אלעזר בן עזר . . . . . ואמרינן בין סבר לה כר' יהודה בן פתורא שמן משום דבאחריה
 5 דר' יהודה בן פתורא³ שב . . . מיט . . .⁴ טובא ולא שניא שבתאי ולא שניא כולי עלמא אסיר להון למיזר
 פירי וכי תאמרו אם בן למה חוזרו⁵ מפני ששבתאי עשיר גדול היה ולא היה ירא שמום והיה רגיל
 . . . . . וכ' ואפילו בשני בצרות ושיטאלתם . . . יכול אדם לזכור מקח לחברו באשראי ונעלה לו דמים
 . . . . . משתות או לא כך ראוי דרב נחמן הלכ' הוא דקאמ' בלא דריביתא כל אנר נטר לי . . . . .
 . . . . . מור⁶ לו באשראי בדמים של עכשיו כותב ואם מוסקי עליו אפילו שוה פרוטה למקח .
 10 . . . . . דנרי זהב אמור⁷ ושיטאלתם מהו ל . . . . . וטלאים ועופות נשתן בעורותיהן
 . . . . . פיהו בכלי ראשון כך ראוי שאמור ב . . . . . משום דקים להו לרבנן דכלי ראשון
 מביטל וכיון דמביט . . . . . הן משום איסור הלכ ואיסור דם וביטל עופות שיטאלתם
 שהולכין לשם ואינו תדירין ואין אתם יודעין אם סוגה⁸ היא או לא אוחזי עוף אין מצוי אצלינו
 ולכפון בסוגה אי אפשר שסוגה מצוייה אצלינו הרבה ואין שורה אלא באגמים ובין ביצעי
 15 המים הילכך רבנן חכמי' הן לעיינו במיה אם אינו דורם ויש בו סימן אחד וקורבנו נקלף בידא

¹ Read שצירי?² *Baba Batra*, 91 a.³ Read אצור בן תורה and comp. *Lidba Batra*, I. c.⁴ Read כשתה כשתה כשה.⁵ Read דחורו דחורו or חורו.⁶ Read נכר.⁷ Read בזה.⁸ Comp. *Hullin*, 62 b.

רד אפילו בדיתאי' בישמשא לאו סוגא הוא ויצא משמונה ספיקות ומותר וישאלתם לפרוש
 לכם מעשה דר' חייא¹ תחילת מעשה הכין הוא דאמעוטא תורה מושר' שם בארין ישר' עלה²
 עורה מבבל ויסדה שוב נשתכחה ועלה הילל הבבלי ויסדה ושוב נשתכחה עלה ר' חייא
 ובנו לייסדה וביון שעלה מצא עירות הרבה שלא היה בהן לא מקרא ולא משנה ולא אפילו
 20 חמשה חומשין. ועני היה ולא היה ספיק בירו ליקח ידעיות ולקנות ספרים וללמד בהן מ. עשה
 זרע פישתן ועשה ממנו חבלים ועשה נישב. . . ל. . . ד. בהן כמו שצדין יונים כדתנן³ אין פורסין נשבין
 ליונים וכול' וצד בהן צבאים ושהטן ועיבד עורותיהם וכתב תורה ולימד אותם.⁴
 ומקרי ינוקי שפירשתם דמחו להו לינוקי טובא ודאי ינוקי לא גמרי אלא הכי במחנה ודר. . .
 שמואל בר שילת⁵ הלכתא היא הילכך ינוק זומרי אי נמי רבבי אי באישי עבדין להו כן ד. . .
 25 שמואל ינוקי בריאי אם מרבה עליהם יסור אין בכך כלום אבל אם מרבה על הקט. . . . .
 הכהושים אכורי הוא ומתריין ביה זימנא ותריין ותלתן אם מקביל מוטב ואם לא. . . ח. . . פ.⁶
 ישליח ציבור לומר בתפילת המוספין של ימים טובים פסוקי מוסף.⁷
 לא אמריין פסוקי אלא כדאמריין בנמרא⁸ רב הננאל⁹ רב כיון שאמר בתו. . . ו. . . ד. . . תוב¹⁰ אין צריך
 כלום וישאלתם בשביל עבודה היאך אנו אמריין אותה כ. . . . . בת⁷ אנו בבית רבינו. . . . .
 30 ובכל מקום שיש בו חכ' כך אמריין רצה י' אינו' ושכון בציון ע. . . ד. מורה ועבדין בניך. . . רויש'⁹

¹ *Baba Me'zia*, 85 b.

² *Sukkah*, 20 a.

³ *Baba Kama*, VII, end.

⁴ *Baba Batra*, 21 a.

⁵ *Rosh ha-Shanah*, 35 a.

⁶ בתורתך כתוב.

⁷ במתבתא.

⁸ עירך.

⁹ בירושלים.

(Leaf 2, verso.)

וברכת המינים ייש' שחותם שובר רשיעים ויש' . . . . .
 וברכת שלום כך אזו חותמין ב' המכרז את . . . . .
 שבין יש' . . . . . 7 מזהר אז מניא כך נהנים אנתו . . . . .
 וישאלתם צייד ישד עופות הדבה ואין אזו יודעין . . . . .
 5 יודעין שמותיהן סמוכין על סמוכין אז לא כך ראינו שכל עופות ישייש בהן ארבעה
 סמוכין טהורין הן ואף על פי שאין מוכר שמותיהן וישאין בהן ארבעה סמוכין אלא שנים טהור'
 ובמקום שאין פרס ועונויה מצויין אפילו אין בו אלא סמוכין אחד כי לא דרים מזהר כי דאמ' . . . . .
 . . . . . 10 עוף הלב' עוף הכא בסופן אחד טהור והוא דלא דרים א' ליה רב אשי לאמכור תא דר' . . . . .
 . . . . . כשאין בקי בהן ובשמותיהן בע' . . . . . 2 ני' סמוכין כואו א' ליה לא ישמעו לי כלגור לא . . . . .
 10 לי ואיתעקרא לחי דר' יצחק' ודרב' . . . . . 4 וביצי עופות ישימיצאו כאגם כו' . . . . .
 ראיהה אחד כד וראשה אחד . . . . . 6 לך' דעוף טהור איכול ואילא לא חיכול דא' . . . . .
 אורבתו דרמייא לוינה' והלב' בהדין מסקנא וישאלתם . . . . .
 ומשיבה ציבורא דקא עזו קדושה אז יהי שמו הגדול כי קיימין אז יד יתבין' יכל
 לענות כשהוא יושב והן עומדין אז כשהוא עומד והן יושבין אז היכין ישפיר למעבר
 הכין ישפיר למעבר כוזהתן כדקאיימין קאום וכד יתבין יהיב ולא למהוי כטייל כן

¹ Read *Hullin*, 62 a.² Read שני יודעין.³ *Hullin*, 63 b.⁴ Read תהו.⁵ Read יד הוי ידע' כך and comp. *Hullin*, 64 a.⁶ *Hullin*, 64 a, where our text reads read ידעיה.⁷ כ' דיחבין.

כולת צינורא ° והוא דאינא שבבא בור ואינא רבנן דקא גרסין ולינא שאר
 אינשי דמלוו ליה לבית הקברות אלא פחת מעשרה ליבטלין ומלוו ליה או לא כך הלכה
 דאף על גב דההוא שבבא לאו בר תורה הוא ואפילו איתתא ואפילו ינוקא או ינוקתא
 ותתנו רבנן דקא גרסי גברי רבדי רבדי ניתנו מחייבין לאיבטולי ולאליוי בהדי שבבא
 דאי בר תורה הוה לא סני ליה בעשרה ולא בעשרין גברין אלא בענין כדאמור רבנן¹ מבטלין²
 תלמוד תורה להניצא המות וכולה שמעתא וערובי חצרות של כל שנה ושנה:
 במועד של פסח אנו רנילין לעשות: ומה שהיתקין לבם רב פינחס זכר צדיק לברכה
 ישוהו גובין קמח מכל בית ובית ביום טוב האחרון של פסח ועושין אתו ריפי תקנה
 טובה עשה לכם ועשו כמותה ואל תוונן הימנה ° והא³ דאי רב יהודה אי שמואל כותב
 דם אישיכול ענבים אחד לתוך הקדירה או⁴ לתוך הקערה עבדינן הכין או לא כך ראינו
 רבינו גילמוד חוליב אדם עו לתוך וגי' ושאלתם עבדינן הכין או לא כך ראינו
 שאסור לעשות כך ואסור לחליב ביום טוב בין בתוך קדירה בין בתוך קערה שכל שנו הכי'⁵
 החולב והמחמין⁶ וכולה בטונג בשבת הייב הטאת במייד ביום טוב סופין את הארבעים
 דברי ר' אלעזר וכול' והלכה כר' אלעזר דרב המא⁶ בר גוריא איקלע לנתרדעא בע⁷ . . מנייה
 חוליב משום מאי מיהייב אחא שאיל בי מדרשא אמרו ליה חולב הייב משום מפרק

¹ *Shabbat*, 95 a.

² Read לא.

³ Read לא.

⁴ This is the correct reading, and not תיב;

⁵ Read בני.

⁶ *Shabbat*, 144 b.

⁷ Our texts read והכתיב; Rabinovicz offers no variants.

as the printed text of the Talmud has it; MS. M. reads תיב.

XIV.

Fragment Taylor-Schechter Collection, three leaves, paper, written in a large hand, square, with a tendency to cursive: contains the remainder of a group of Geonic Responsa, three of them having been preserved, and these not in their entirety.

1. Of the first Responsum, a single line, the last, appears on the fragment. It seems to have dealt with the question of the guardianship of the female child of divorced parents, whether she remains in the custody of the father or of the mother.

2. The second Responsum, of which the end is missing, contains a long discussion of the passage in *Baba Batra*, 80a, on the sale of the young generation of bees in a hive. The question is, how is the bee-keeper to distinguish between the old and the young, and deliver to the purchaser what he has contracted for. The Gaon replies thus: "When the young bees are born the hive becomes too small to harbour them as well as the old ones. The young leave the hive and swarm. To prevent them from flying away in all directions the keeper attracts them to a certain place by sweet melodies on the kettle-drum and on the flute, and thence they fly into the new hive prepared for them near by." It is noteworthy that the expression used by the Gaon for bee-hive is *בוֹאֵרֵת*, probably to be read *Kuwarat*, like the Arabic and the Persian, not *Kaveret* (*כוֹרֵת*) as traditionally pronounced. *Kuwarat*, to be sure, is an un-Hebraic substantive formation, but as it is of Persian origin (see Fränkel, *Aramäische Fremdwörter*) this does not militate against the Gaon's orthography.

3. This Responsum, of which the beginning is lost, contains a lengthy exposition of *Shabbat*, 34a-35b, the passage which considers the determination of the time of nightfall (*בֵּין הַשְּׁמִשָּׁת*). The Gaon has a contribution to make to the subject; he brings out some new points, especially by his reference to Tosefta, *Zabim*, I, end, and its bearing upon the Talmudic text.

(Leaf 1, recto.)

חפיצה בה ואין לב הבת אצל אמה:
 ואשר שנינו¹ הלוקח פירות כוארת²
 גם מי שקנה דבורים קטנים הנולדים
 מן הדבורים שיש עכשו בכוארת
 5 ואנו אין . . .³ קומינו כוארת דבורים
 שלרב . . . לא אמרו כי כשולדו דבורים
 קטנים ע . . הנדולים תדחק הכוארת מהן
 ויבריחו . . . . . ת⁴ הקטנים מתוך
 הכוארת ו . . . . . אים וילכו הקטנים וישבו
 10 מנגד חוין והן הנקראין נחיל ויבא בעל
 הכוארת ויקוף להן בתוף או בנחיל
 קול נעים ויציב להן עין והן באין
 ונכרבין על אותו העין ועולין וחונין
 עליו ונוטל אותן אל כוארת אחרת
 15 שנעשה להן וחונין: אותו הנחיל
 הוא פירות הכוארת ולבעל הכוארת
 הוא הוא ואם יבא אחר לקחתו מונעין
 אותו וב . . . . . נו⁵ וכן נחיל שלדבורים
 אם נתיאשו הבעלים הרי אילו שלו
 20 שנינו נאמנת אישה או קטן . . מר⁶ מיכן

¹ *Mishnah Baba Batra*, V, 4; *Gemara*, 80a.² The traditional vocalization is בְּיִרְחָה.³ Read במקומינו . . . . .⁴ Read הקטנים או הקטנים.⁵ Read קמא שנינו . . . . . ובבבא קמא שנינו . . . . . it refers to *Mishnah Baba Kama*, X, 2; *Gemara*,
ibid., 114a.⁶ Read לאמר.

(Leaf 1, verso.)

יצא נחיל זה וזה הוא ששנינו
 הלוקח פירות כוארת נוטל שלשה
 נחילים ואשר שנינו מסרם פורש
 תחילה כי יש לבעל הכוארת
 5 ש . . סרס¹ את הדבורים הע . . ר כדי
 שלא יולידו עוד נחיל אחר . . פני² שהן
 כחשין כי נולידו ועל . . . . . ת³ אמרנו
 במה מסרסין אמ' רב . . . . . ה⁴ אמ' רב⁵
 בחרדל ובטלה זאת דאמרי במערבא
 10 משמיה דר' יוסי בר חנינה אין חרדל
 מסרסן אילא מתוך שפיהם חד
 חוזרות ואוכלות את דובשגן וזו
 היא ששנינו באידך פירקין⁶ מרחיקין
 את החרדל מן הדבורים ר' יוסי
 15 מתיר בחרדל ואמרינן עלה⁷ תניא
 ר' יוסי מתיר בחרדל מפני שהוא
 יכול לומ' לו עד שא . . . . .⁸ אומ' לי
 הרחק חרדלך מדבורי הרחק
 דבוריך מחרדלי מפני שהן באות⁹

¹ Read שיסרס.   ² Read מפני.   ³ Read וזה.   ⁴ Read יהודה.

⁵ רב is also the reading of MS. Rome, while all the other MSS. and the printed text have שביא.

⁶ *Mishnah Baba Batra*, II, 10; *Gemara*, 18 a, 25 a.

⁷ *Baba Batra*, 25 b.

⁸ Read שאתה.

⁹ The editions read מפני שבאות . . . מהרדלי שבאות while the MSS. have מפני שבאות.

(Leaf 2, recto.)

השמשות מטילין אותו לחומר¹ שהוא
 כשבת ואין נימול לשני ימים שאם
 נולד בין בסוף ערב שבת מטילין
 אותו | לחומר¹ שהוא כשבת ואין
 5 נימול בערב שבת ומטילין אֹתוֹ
 לחומר¹ שהוא כערב שבת ואין
 שבת שמיני ודאמרנן אמ' רב הונא
 בריה דרב יהושע לענין טומאה
 כדתנן ראה שני ימים בין השמשות
 10 ספק² לקרבן יום אחד בין השמשות
 ספק לטומאה: . הא מתניתין בזה היא
 שנויה: . עיקר הדבר כי זה
 שראה שלש ראיות כהלכתן שתי
 ראיות מטמא משכב ומושב
 15 וצריך ביאת מים חיים ופטור מן
 הקרבן ואם אחת ראה הרי הוא
 כבעל קרי ואם ראה אחת היום

¹ *Shabbat*, 34 b.² Read לטומאה ולקרבן.

(Leaf 2, verso.)

ושתיים למחר או שתיים היום ואחת
 למחר הרי זה זב גמור ואם ראה
 אחת בין השמשות הרי היא חשובה
 כשתיים ודבר זה מפורש במשנה
 5 שלתוספת¹ מודה ר' יוסי אם ראה
 אחת בין השמשות אף על פי שאין
 בה כדי טבילה וסיפוג יש בידו² שתי
 ראיות מפני ששני ימים חולקין
 אותה ועל פי זאת שנינו ראה
 אחת היום ואחת בין השמשות 10
 או אחת בין השמשות ואחת למחר
 אם יודע שמקצת ראיה מהיום
 ומקצתה למחר ודאי לטומאה
 ולקרבן משום דהוה שתיים היום
 15 ואחת למחר או אחת היום ושתיים
 למחר: ספק ושמקצת ראיה
 מהיום ומקצתה למחר ודאי
 לטומאה וספק לקרבן: ראה שני

¹ *Tosefta Zabim*, end of the first chapter; ed. Zuckermann, p. 677, line 19.

² Editions read בה instead of בירו, while R. Hananel in his commentary on *Shabbat*, 34 b, reads בו.

(Leaf 3, recto.)

ימים בין השמשות הרי הן ספק ארבע
 נמצאו ספק לקרבן: ראה יום אחד
 בין השמשות ספק לטומאה מפני
 שהיא חשובה בשמים וזה הוא
 5 שאמרו מטילין אותו לחומרן לשני
 ימים: ודקאמרינן הלכה בר' יוסי
 לענין תרומה אסיקנן דלא אכלי
 כהנים תרומה עד דשאלים בין
 השמשות דר' יוסי: אמ' ר' אסי¹ בר
 10 ר' זבירא העושה מלאכה שני בין
 השמשות חייב חטאת ממה נפשך:
 פירוש כגון שעשה בין השמשות
 בין ערב שבת לשבת ועשה עוד
 בין השמשות בין שבת למוצאי שבת
 15 מה נפשך או תחילתו דהאי חול תחילתו
 דאידיך שבת והא מילתא עיקרה
 לנתא² דתנאי דתנן במסכתא
 כריתות³ שבת ויום הכפורים עשה

¹ The editions and MSS. read יוסי, the current reading is that of Judah Albargeloni in ספר העתים, p. 23, who has יוסי בר אבין.

² Read מלוגחא. ³ *Mishnah Keritot*, IV, 4; *Gemara*, *ibid.*, 19 a.

(Leaf 3, verso.)

מלאכה בין השמשות ואין ידוע
 באיזה מהן עשה ר' אליעזר מחייב
 הטאת ור' יהושע פוטר אמ' ר' יוסי לא
 נחלקו על העושה מלאכה בין השמשות
 5 שהוא פטור שני אומ' מקצת מלאכה
 עושה היום ומקצתה למחר ואמרינן
 עלה¹ תניא אמ' ר' יוסי שני אומ' הנכה
 היתה מבעוד יום והנחה למחר²: והא
 שמעתא ביאדה³ אין עושה בין השמשות
 10 אמ' להו ראבא לשמאעיה אתן דלא
 קים לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא
 שמיא על ריש דיקלי אדליקו שרנא
 כדי שיעשו משמרת⁴: ביומא דעיבא
 במאתא איכא תרנונלי כי התרנגולין
 15 באין לקיניהן בין השמשות: בדברא
 והיא השדה: ליחזי אורבי כי העורבים
 שבין לקיניהן עם השיכה: או אדנא⁵
 והוא ירק שמצוי הרבה בבבל וקוראין
 א . . .

¹ *Keritot*, 19b.² The editions have an essentially different text.³ ביאורה.⁴ Perhaps the same as הוּסְפָה, i. e. הוּסְפָה שְׁבַח, i. e. הוּסְפָה שְׁבַח.⁵ The later editions of the Talmud read אַדְנָא, while the old editions as well as the MS. have אַדְנָי; comp. Rabbinovicz, *Variae Lect.*, ad loc.

XV.

Fragment Taylor-Schechter Collection, two leaves, paper, square hand, with a slight tendency to cursive. The fragment consists of a quire, of which one or two leaves are missing. It is the remainder of a collection of Geonic Responsa, the two preserved having been the eleventh and twelfth in the collection.

1. The first Responsum of the two preserved, of which the beginning and the middle are missing, is a somewhat lengthy commentary on *Kiddushin*, 54 b-56 a, dealing with מעשר שני. This Responsum is of great importance in the text criticism of the Talmud. Besides offering a number of variants to our printed editions, to which attention is directed in the footnotes, it contains a long passage, on folio 54 b, entirely missing in our text. The discussion in the Talmud (*Kiddushin*, 54 b) assumes that, granted the principle מ"ש ממקד הר"י, we must apply it not only to מ"ש at Jerusalem, but also to מ"ש outside of the Holy City. But this assumption flatly contradicts the plain statement of the Talmud, in *Sanhedrin*, 112 b (comp. also *Yer. Pe'ah*, VII, 20 c), that, in the opinion of all authorities, מ"ש outside of Jerusalem is מ"מקד. The difficulty did not escape the attention of the Tosafists (comp. *Kiddushin*, 53 b, s. v. א"הו), who tried to explain it away. Now, however, it seems that this point was actually discussed in the Talmud, in a passage which the Gaon knew, but which escaped from the text that has come down to us (1 recto, lines 1-3). Unfortunately, the beginning of the Responsum is missing, so that we are left in ignorance as to the conclusion reached by the Talmud.

2. The second Responsum deals with the text of the Mishnah and the Gemara of *Soṭah*, 27 b and 29 a-b. The Talmudic passage in question presents no difficulties, but as the Talmudists of the time of the Gaon were not well informed on details of מהרה"ת, they turned to him with their questions, and he entered into them with some degree of particularity.

(Leaf 1, recto.)

מן החלה דב' ר' מאיר וחכמ' ¹ חייבת אמ' רב חסדא
 מחלוקת במעשר שני בירושלם דר' מאיר סבר ממון
 גבוה הוא ורבנן סברי ממון בעלים הוא ². גמר'
 תא שמע הפודה נטע רבעי שלו מוסיף עליו
 5 חמישיתיו ³ בין שהוא שלו ⁴ ובין שניתן לו במתנה מני
 אי נימא ר' מאיר כיון דילף קדש קדש ממועשר היכי
 מצי יהיב ליה במתנה אילא לאו ר' יהודה
 לעולם ר' מאיר והכא במאי עסקינן דיהביה ניהליה
 כשהוא סמדר ודלא כר' יוסי דתנן ר' יוסי אומ' סמדר
 10 אסור מפני שהוא פרי ⁵ פירוש זו כפירוש הכא שונה
 ברור הוא ⁶ כי יש לה עמידה כר' מאיר דאמ' נטע
 רבעי ומעשר ממון גבוה הוא ולא מצי אדם יהיב
 ליה במתנה אילא מיהו סמדר לאו פרי ויאחיב ליה
 במתנה גמר' תא שמע משך הימנו מעשר בסלע
 15 ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשנים ⁷ נתן לו ⁸
 בסלע ומשחכר בסלע ומעשר שני שלו מני
 אי נימא ר' מאיר כיון דאמ' ר' מאיר מעשר ממון

¹ Read והכמ' מהיבין or והכמ' אוכרין comp. *Sanhedrin*, 112 b.

² *Ḳiddushin*, 54 b, comp. the introductory note. ³ Read חמישיתיו.

⁴ In *Ḳiddushin*, 54 b the *Mishnah* reads בין משלו, while in *Ma'aser Sheni*, V, 5 the text is the same as in our MS.

⁵ The editions of the Talmud read קדש נכרי יהיב ליה והא נכרי קדש נשהו סמדר . . . דאמר סמדר וכו' קדש ממעשר . . . עסקינן כגון דיהיב כשהוא סמדר . . . דאמר סמדר וכו'.

⁶ Read פירוש זו הרא משנה ברורה וכו' and comp. l. 6 of the next page (131).

⁷ The editions read בשנים.

⁸ יו is missing in the text of the Talmud, l. c., but is found in the text of the *Mishnah*, *Ma'aser Sheni*, IV, 6.

(Leaf 1, verso.)

גבוה הוא היכי מצי קני ליה במשיכה הא בעינא ונתן
 הכסף וקם לו וליבא לעולם ר' יהודה היא והכא
 חד סתאמא והכא תרי סתאמי ואי סתאמא דוקא
 הוא מה לי חד סתאמא ומה לי תרי סתאמי אילא אמ'
 5 רב נחמן בר יצחק הלכה כר' מאיר במעשר הואיל
 וסתים בבחירתא כואתיה¹ פירושה ברור כי
 הישתים הראשונות נמצאת דרך דסאלקן^{לומר} אפילו לר'
 מאיר אבל הא דמשך ממנו מעשר בסלע שהדבר
 ברור בה כי המעשר נקנה במשיכה אף על פי יי
 10 שלא נתן לוקח דמים לא נמצאת דרך לה עמידה
 אליבא דר' מאיר דאמ' מעשר ממון גבוה הוא כי
 הגבוה אין נקנה במשיכה עד שיתן דמים וכאשר
 מפורש במשנתנו רשות גבוה בכסף² והתורה
 אמרה ונתן הכסף וקם לו ואפילו יתומים אמרנא
 15 בהן אמ' רב נהילאי בר אידי אמ' שמואל יתומים
 הרי הן כהקדש ולא מיקנו אילא בכספא³ והרי
 סתים במשנתנו כר' יהודה במעשר ועל בן שאלנו

¹ *Kiddushin*, 54 b; the editions read לו . . . ונתן. אילמא רמ' אמאי משתכר בסלע ונתן . . . לו
 אמר רחמנא אלא לאו ר' יהודה לעולם ר' יהודה והכא וכו'.

² *Kiddushin*, I, 6; *Gemara*, *ibid.*, 28 b; the editions read הגבוה.

³ *Gittin*, 52 a, where the editions read הניילאי, instead of נהילאי, but Alfasi has the same reading as our MS.

(Leaf 2, recto.)

היבא דאיבא איסורא התם קנסינן מעות גופן
 אצל המוכר הן ואותו קנסו חכמים והרי פירשנו
 את השמועה פסקא באר היטב אחר
 שכתבנו את הגירסא כאשר ביקשתם :

יב והא דתנן בו ביום דרש
 6 ר' עקיבא וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו
 וכו' ¹ ומקשינן ומאחר דאין לו למה טמא ² ליפרשה
 מרנא עיקר דילה דראשא דר' עקיבא אינו אומ'
 טמא אילא יטמא לטמא אחרים לימד על ככר
 10 שני שהוא מטמא את השלישי אמ' ר' יהושע מי
 יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיתה אומ'
 עתיד דור אחר לטהר ככר שני ³ שאין לו ⁴ מן
 התורה אקשינן וכי מאחר ישאין לו מן התורה
 למה הוא טמא ואהררין אמ' רב יהודה אמ' רב
 15 מן התורה אין לו מדין קל וחומר יש לו מטבול יום
 דכת' ביה ובא השמש ומה טבול יום שהוא מותר
 בחולין ובמעשר דתנן ⁵ טבל ועלה אוכל במעשר

¹ *Mishnah, Soḥah, V, 2; Gemara, 27 b.*² *Soḥah, 29 a.*³ Read שלישי.⁴ Read לו מקרא מן.⁵ *Nega'im, XIV, 3; the words טבל ועלה are missing in our text of the Mishnah, but the Talmud (Pesahim, 35 a. and parallel passages) has them.*

(Leaf 2, verso.)

העריב שמשו אוכל בתרומה אם נגע בככר פסלו
 מן התרומה אוכל שני שהוא פסול בחולין כפשוטו
 שלמקרא כל אשר בתוכו יטמא שנמצא כלי חרש
 ראשון ואשר בתוכו שני והכתוב טימאו אפילו
 5 בחולין דין הוא שאם נגע בו ככר שלישי שלתרומה
 נפסל ותנן התם¹ שרין שנמצא בתנור הפת שבתוכו
 שנייה שהתנור תחלה ואמרינן עלה אמ' ליה רב אדא
 בר אהבה לרבא חיזיה לתנור כמאן דמלי שרצים
 ותיהוי הא פת ראשונה אמ' ליה לא אמרינן כמאן
 10 דמלי שרצים דאמי דתניא יכול כל הכלים מיטמאין
 מאויר כלי חרש תלמ' לומ' מכל האוכל האוכלין
 ומשקין מיטמאין באויר כלי חרש ואין בליים
 מיטמאין באויר כלי חרש ואי סלק' דעת' אמרינן
 תנור כמאן דמלי שרצים דאמי בשרין קא נאנע²
 15 נמצא לדברי משנה זו התנור ראשון והפת
 שבאוירו שנייה והוא ככר שני וכן דרש ר' עקיבא
 כי לא נאמר כל אשר בתוכו טמא אלא יטמא

¹ *Kelim*, VIII, 5; *Pesahim*, 20 a, and parallel passages.

² *Pesahim*, 20 a-20 b; comp. Rabinovicz, *Variae Lectiones*, ad loc.

XVI.

Fragment Taylor-Schechter, vellum, 13 × 15 em. (oblong), writing square, quire of two leaves, the middle portion missing. It represents the remainder of a collection of Geonic Responsa, the last of which in our fragment is numbered sixteen.

It contains four Responsa, all of them, unfortunately, in incomplete condition. Neither their author nor their date is ascertainable. However, the assumption is warranted that they belong to the later Geonim; and as the first two Responsa are elsewhere ascribed to Haï, the last of the Geonim may perhaps be accepted as the author of all of them.

1. The first Responsum, the beginning of which is lacking, deals with the validity of a marriage contract (כתובה) signed by a number of witnesses, some of whom were related to the contracting parties. Though the Jewish law in general terms excludes relatives from acting as witnesses to a marriage, the Gaon declares the document valid, because, as there were other witnesses besides, there was no proof that the kinsmen had not attached their names to it as a coveted distinction, or been invited to do it as a courtesy, and the Gaon grants this latitude of interpretation even when the signature of the kinsmen occurs first in the order of the witnesses. This decision is based on the statement in *Baba Batra*, 162 a. b. It is noteworthy, that the Gaon's reading of the Talmudic text differs essentially from our accepted reading. Our text (162 b) has החתומין על השטר, while the Gaon reads החתומין עליו, indicating that the second clause in the Baraita refers, not to a new case, but to the same case treated of in the first

clause. That the Gaon's reading is correct appears from MS. M. and from Rashbam, *ad loc.*, both of which have עליו as well as על השטר, the only explanation for which is that the original עליו was retained even after the text was changed by the addition of על השטר. The probability is that the change finally producing our present reading was made by Rabbenu Hananel, who had the theory that the second case in the Baraita was entirely different from the first; hence על השטר had to be inserted as the beginning of the new sentence.

Our Responsum is practically identical with that given in Harkavy, 42, but it offers a number of more acceptable readings. Comp. also תה"ג, ed. Coronel, 102.

2. The second Responsum, of which a few lines are missing at the end, deals with a dispute between brothers on account of the water supply in a house inherited by the two jointly from their father, and divided between them soon after his death. Some years later one of them claimed for himself exclusive rights upon the water supply gathered from that section of the roof which covered his part of the house, thus proposing to withdraw from his brother some of the water that had flowed into the cistern at his end of the property, the only cistern with which the house was furnished in their father's time as well as their own. The Gaon decides against him, on the ground that the second brother had by this time acquired prescriptive rights (חזקה) upon the whole water supply as well as the cistern at his end of the property. These were privileges to which a definite value should have been assigned at the time of the division of the property, and the division should have been made with their valuation as part of the inventory. The second brother's water supply could, therefore, be curtailed only by an act of injustice.

This Responsum is essentially the same as that given by Harkavy, 41, so that our two Responsa, both of them attributed to Hai, occur in Harkavy reversed.

3. In this Responsum a few lines are missing at the

beginning. It deals with the Talmudic passage in *Pesahim*, 71 a. The Gaon first of all establishes the correct text, שִׁמְחָה בְּחַי, not בְּקַי as it was read by his correspondents, probably residing in an Arabic-speaking country, in which בְּחַי and בְּקַי were pronounced alike. They must have represented the phonetic identity orthographically. The main difficulty in connexion with the text which the Gaon was called upon to solve was of a theological nature. It is an accepted principle with the Rabbis that כַּהֲנִים אוֹכְלִין וְבַעֲלִין מִתְּכַפְּרִין (*Pesahim*, 59 b), atoning power resides even in those portions of the sacrifices eaten by the priests, of those sacrifices, that is to say, that are not wholly consumed upon the altar. Several questions arise with regard to this point. How is it with the שְׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, the priestly portions of which cannot be eaten until after the Great Day has passed, and atonement has presumably taken place? Still more difficult of solution the question becomes if the Day of Atonement falls upon a Friday. As the priests' portions cannot be prepared on the Sabbath, they lie over a second night, which renders them unfit. The same difficulty inheres in all the sacrifices brought on Sabbaths, and on holidays falling on the Sabbath, intended to be partly eaten by the priests, which, however, they cannot use until the Sabbath is over. The Gaon¹ reaches a solution by a peculiar explanation of כַּהֲנִים אוֹכְלִין וְבַעֲלִין מִתְּכַפְּרִין. His view is that atoning power resides, not in the act of eating, but in the character and state of the sacrifice. If the sacrifice is of the right sort, and there is nothing in it to prevent the priests from using the portions assigned to them for food, it does not matter whether these portions are eaten by the priests or not: they are not deprived of their atoning power. This explanation covers the case of all Sabbath sacrifices, and it also covers the case of the sacrifice on a Day of Atonement falling on any day except Friday, because we know beforehand that the priests will be able to eat their portions immediately

¹ Comp. also Tosafot on *Pesahim*, 59 b, catchword יָבִיל.

the Sabbath or the Fast is over; the delay will not have rendered them unfit. It is otherwise with the sacrifice of the Day of Atonement falling on a Friday. Then a second night must pass before the priests can prepare their portions, and the law is that no sacrifice may be eaten after more than one night has passed over it. The Gaon must resort to another explanation for this case. Basing his view on the statement in *Shebu'ot*, 8 b, he holds that on the Day of Atonement the atoning power is confined to the Azazel; the other sacrifices, of which the priests have portions assigned to them, do not possess their full atoning power on that day; they have only a preventive action; they avert suffering from the sinner whose sin cannot be atoned for by the scapegoat, because it is of such a nature as to require the expiation of death.

It is highly interesting to compare the Gaon's conclusions with those of St. Barnabas, in his Letter, VII, 4. He says: "And they shall eat of all the rams sacrificed for their sins on the day of fasting. And—note well what I am about to say!—the priests alone shall eat all the inner parts, unwashed, together with vinegar!" Up to this time it has not been noticed that the argument of St. Barnabas is also based on the principle of *מתכפרין ובעלין אוכלין*, according to which the atonement of the Day of Atonement could become effective only after the priests had eaten the parts allotted to them. His assumption that the priests ate their portions during the day itself, while the people were fasting, is, of course, wholly incorrect, though I cannot believe, with Güdemann (*Religionsgeschichtliche Studien*, p. 106), that it is an intentional misrepresentation. Barnabas simply put together several Rabbinic statements, and drew an unwarranted conclusion. He knew, as is said in *Pesahim* (l. c.), that on Sabbaths, or holidays falling on the Sabbath, the priests would eat their portions of the sacrifices unboiled, in order not to delay the atonement¹ the act effected. Also he knew that it

¹ Comp. Rabbenu Hananel on *Pesahim*, 71 a.

was not a transgression to drink vinegar on the Day of Atonement, because it is not customarily used as a drink (*Yoma*, 81 b). These two statements he combined, and obtained a conclusion that cannot hold water.

There is an apparent contradiction between *Pesahim*, 71 a, and *Mishnah Menahot*, XI, 7. In the former passage, it is assumed that it was the custom of all the priests to eat their sacrificial portions raw on Sabbaths and holidays falling on the Sabbath; while the other text limits the practice to the Day of Atonement falling on Friday, and even then it is described as the habit of the less cultured priests¹. The contradiction disappears if we accept the view of the Gaon, that the יום הכפורים של יער של had no atoning power, and hence there was no need for the priest to hasten his meal.

4. The fourth Responsum, the end of which is missing, deals with the correct reading of the Mishnah text in *Erubin*, III, 1. The Gaon calls attention to the fact that the *Babli* and the *Yerushalmi* have substantially different readings of the passage. From the discussion of this Mishnic passage in *Erubin*, 30 b, we see that our reading of the Mishnah is as old as the Babylonian Amoraim, though the Talmudic discussion may be a Saboraic interpolation.

¹ My conjecture is that the Mishnah ought to read שֶׁזֶן instead of שֶׁזֶן, שֶׁזֶן in this passage having the meaning of "stomach." Comp. Maimonides in his *Commentary*, ad loc., and Ginzberg, *Orientalische Studien* (*Theodor Nöldeke zum siebenzigsten Geburtstag*), II, p. 612.

(Leaf 1, recto.)

העדים הכשרים ואף אם בראש הוא חתום אומרין שמא
 רוחא שביק למאן דקשיש מיניה לפיכך תתקים העדות
 בשאר וכן אנו מוציאין בשאמרו¹ אמ' רב עמרם שאין
 למידים משיטה אחרונה אמרנן אמ' ליה רב נחמן לרב
 5 עמרם מנא לך הא אמ' ליה דתניא הרחיק את העדים
 שתי שטין מן הכתב פסול שטה אחת כשר ואיבעיא
 להו² שיטה אחת ומחצה מאי ופשטינן מיהא הרחיק
 את העדים שני שטין מן הכתב פסול פחות מכן כשר
 היו ארבעה וחמשה עדים חתומין עליו ונמצא אחד מהן
 10 קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר מסייעא ליה
 לחזקיה דאמ' חזקיה מלאהו בקרובים כשר הרי
 נתברר כי כתובה זו כשרה ואין בה פגם: וששאלתם³
 ראובן היה שוכן בחצר והניח שני בנים והיתה דרך
 המים מן הגנות ומכל צרך⁴ עוברת במקום ידוע והיתה
 15 האמה קבועה מאבות אבותיהם חלקו החצר והתנו
 על עצמן כל צד שיגיע לכל אחד יקה אותו באבניו

¹ *Baba Batra*, 162 a.² *Ibid.*, 162 b.³ *Comp.* יורה דעה, 48, by Rabbi Judah ben Rabbi Asher.⁴ *Harkavy, Responson*, 42, has also צרך, but perhaps it is to be read צריך.

(Leaf 1, verso.)

ועפרו ובנינו ובכל שבח שיש בו אם רב אם מעט לאחד
 שחלקו ויטכנו שנים הרבה נפלה ביניהם מריבה על עסק
 ממון וסתם האחד דרך המים ואמ' אין לך עלי מים והסכים
 על מה שאמרו חכמ' ¹ האחים שחלקו אמ' לו השני זה הדבר
 5 אין להן דין דרך ולא דין אמת המים ולא דין חלון ואני לא
 שניתי ולא חילפתי יורנו אדוננו גאון שורת הדין
 כך ראינו כי כלל הדין כיון שעברו שנים אחר החלוקה
 והמים עוברין כמנהגם הרי עמדה החוקה ואין לאחד
 מהם למנוע את המים ולא לסתום בפניהם ולאו מטעמיה
 10 דהאי דפריש אין להם דרך זה על זה אין להן דרך ²
 דרך והדין כך הוא כי הצד שחולקין אותה שנים
 ונפל לאחד הצד החיצון שהיה הפתח בו ודרך הצד
 הפנימי עליו אין לפנימי אחר החלוקה על החיצון דרך
 וכן אם היו המים נשפכים מצד אחד והמרוזב מוכן
 15 בו ונפל לאחד מהן אין עליו להעביר את המים כמו
 שהיו בראשונה אלא האחד מוציא את מימיו ממקום

¹ *Baba Batra*, 7 b.² דין דרך Read.

(Leaf 2, recto.)

בדבר חדא ששחיטת שעירי דרגלים מותרת בשבת אבל
 בישולן אסור¹ בשבת לפיכך אין נאכלין בשבת אילא חי ושמחה
 בחי ליכא: ² ואם מעכב עד שתצא שבת ומבשל הרי יצא יום
 שבת בלא שמחה ועוד מתמיה הכהנים אוכלין ויש³ שמחין
 5 ואתא רב פפא ופריק פירוק אחר שאין שמחה זו בשבת בבשר:
 וספרים שאין בהן חי טעות הוא: וכתבתם שמחה בקאי
 ליכא ולא כן הוא אילא שמחה בחי ליכא: ואשר פורש במסכתא
 מנחות⁴ לענין יום הכפורים חל להיות ערב שבת הבבליים
 אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה ודאי הדבר כאשר
 10 כתבתם דקימא לן מפני הבישול שאין יכול לאכל ביום
 הכפורים וכשיצא ותבא השבת אין יכול לבשל בשבת
 וצריכין לאכלו עד חצות לפיכך מי שדעתו יפה אוכלו
 כשהוא חי: והאלכסנדריים כן היו נוהגין לאכלו: ואשר
 כתבתם כיון שאין הכהנים אוכלין אותו ביום עצמו הנה
 15 לא נתכפרו עונותיהם שליש⁵ בו ביום לא כן הוא הדבר
 אילא כיון שהן מוכנים וגומדים לאכלן עונותיהם מיתכפרין

¹ The copyist first wrote אסור and changed it to אסורין.

² *Pesahim*, 71 a.

³ וישראל = ויש'.

⁴ *Menahot*, XI, 7; *Gemara*, *ibid.* 99 b.

⁵ של ישראל = שליש'.

(Leaf 2, verso.)

שאין אכילה זו דוחה את תענית יום הכפורים ועוד הכפרה
 תלויה בשעיר שלעזאזל ואם תאמר תולה מה שתלוי הוא עד
 שאוכלין הכהנים את החטאת אין בכך כלום וישר' בלא עון
 דהא¹ תנן לענין ידיעות הטמאה יש בה ידיעה בתחלה ואין
 5 בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בפנים יום הכפורים תולה
 עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד ואמרינן² עלה וכו' מאחר
 שאינו מכפר למה תולה אמ' ר' זירא לומר שאם מת מת בלא
 עון אמ' ליה ראבא אם מת מיתה מזרקת אילא³ להנן עליו מן
 10 היסורין: וישאלתם⁴ מערבין לנזיר ביין וליש' בתרומה
 10 סומכוס או' אף בחולין ונתקשה לנו מאד ויש עמנו ספרים
 ואין בהן אף בחולין אילא סומכוס אומר בחולין יכתב לנו
 אדננו גאון איך גריסת הדקרוק ויכתוב תנא⁵ מפני שיכול
 לחוין ולילך בשידה חיבה ומנדל עד מצות לא להנות נתנו
 היאך הנירסא והפירוש ודאי יש שגורסין סומכוס או'
 15 אף בחולין אילא מיהו בארין ישר' אבל חכמי בבל כולן גורסין
 סומכוס או' בחולין ויש בין אלו לאלו חילוף ברור כי רשונה⁶

¹ *Shebu'ot*, I, 2; *Gemara*, *ibid.*, 2 a.² *Shebu'ot*, 8 b.³ Our texts read אלא אמר רבא; *Rabbinovicz*, *Var. Lect.*, offers no variants.⁴ *'Erubin*, III, 1; *Gemara*, *ibid.*, 26 b.⁵ *'Erubin*, 30 b.⁶ ראשונה =

XVII.

Fragment T-S., three leaves, 21 × 16 cm., writing small, square, with a tendency to cursive; the numbers and marginal notes, except the sheet mark at the top, are in a later hand, and in black ink, while the text is brown. It represents the remainder of an unusually large collection of Geonic Responsa, in fact, the very largest known. The numbers run up to 593, of which our fragment contains from No. 498 to No. 505 consecutively; then from 568 to 577 consecutively; and finally from 585 to 593 consecutively. The large number of 497 are missing from the beginning, and there is, of course, no telling how many more there were after 593. They cover a number of branches of Rabbinic law, the various subjects being noted in the margin by a later hand. The annotator used the classification of the Code of Maimonides, but he was either ignorant or careless, for he allows a glaring mistake to stand on the first page preserved. Misled by the word *מבוי*, which occurs prominently, he classifies one Responsum under *עירובין* which actually belongs under *שותפין*. All the Responsa preserved are anonymous, and as only a very few of them occur in other collections, there are no means at hand for determining their authorship and date. We may, however, assume that they belong to a number of different Geonic authors of various epochs.

1 [498]. The first Responsum in our fragment, the beginning of which is missing, deals with the case of a man's giving his property to his mother before his death. The Gaon rules that on the death of her son she can make no use of the property, nor dispose of it in any way, until she has paid the dowry to the widow, her daughter-in-law.

2 [499]. The second Responsum gives the decision of the Gaon in a dispute regarding an alley-way (*מבוי*). One of the several parties having a common alley-way moves from his house, and he makes a claim upon his former

neighbours, asking them to pay him for his share of the alley, which he is no longer using. The Gaon decides against his claim.

3 [500]. This Responsum is identical with the one attributed to Nahshon Gaon in the Geonic collection *שערי צדק*, 81 b, 17. The subject dealt with is the sale of a slave under false pretences. His physical condition was impaired, yet his master asked and obtained the value of a slave in perfect health. The purchaser discovered the fraud practised upon him, and, after having had the slave cured, he demanded from the former owner a sum of money equal to the difference between what he paid for him and what his real value was at the time. The first master declared his willingness to take back the slave and return the money, a proposition to which the second master would not agree, as he had taken the trouble and gone to the expense of having the slave put into good condition. The Gaon decides that the purchaser's claim is justified.

4 [501]. The third Responsum in the fragment deals with a note of indebtedness, signed by two witnesses, which the alleged debtor refused to honour. The witnesses recognised the handwriting as theirs, but as they could not remember the sum of money mentioned in the note, their testimony was of no value, and the maker of the note could not be held to the payment of the sum therein mentioned. Comp. *ש"ץ*, 84 a, 1; and Müller, *Maj. eth.*, pp. 237, 487.

5 [502]. An agent was sent to Egypt to purchase merchandise. On his journey he was attacked by brigands, who threatened his life. To save himself he showed the highwaymen where his employer's money was hidden. He now contended that he was not called upon to make good the loss, since, in any case, even if he had sacrificed his life, the money would have fallen into the hands of his assailants. The Gaon supports him in this contention, provided he can prove by means of witnesses, or will asseverate by means of an oath, that his supposition is

correct, that the brigands would in any case have found the money.

6 [503]. The Gaon decides that a debtor may force his creditor, who holds a promissory note against him, to take an oath that he has not paid up his indebtedness, as he himself maintains he has done; and this right belongs to him even though the creditor is willing to waive his alleged claim, if only the debtor will take the oath. There can be no doubt that this Responsum is the same as that quoted in a Responsum addressed to Hai (המרה גנוה, 136), where it is ascribed to Natronai Gaon.

7 [504]. To this very day, the Gaon says, priests are under the obligation to avoid defilement. It is very probable that this Responsum is merely an extract from a much longer one found in the collection המרה גנוה, 55, also attributed to Natronai Gaon. Comp. ג"ק, 4.

8 [505]. A debtor sends the amount of his indebtedness to his creditor through a messenger. The debtor receives a letter from the creditor acknowledging the receipt of the money. Later the creditor denies having written the receipt. Before the matter is cleared up, the creditor as well as the messenger die, and the heirs of the creditor claim the money due to their father. Though witnesses are found to testify that the handwriting is the creditor's, the father of the present litigants, they continue to urge their claim, basing it upon the contention that there is no way of establishing that the receipt refers to the transaction under discussion rather than some other debt owing from the same debtor to their father. The Gaon's decision is missing.

9 [568]. Of this Responsum only the last two lines have come down to us, and they contain the rather interesting statement of the Gaon based on a Talmudic passage (*Ta'anit*, 11 b), that study is of greater importance than fasting, but fasting surpasses almsgiving.

10 [569]. Here we have the Gaon's view on יחוד ארוכה, after the recital of ברכת נשיאין. Comp. ש"ן, 19 b, 14; and 58 b, 24.

11 [570]. The Gaon writes out the formulæ for several sorts of deeds of gift from a father to his children, the expressions differing according to whether the deed becomes operative during the father's lifetime or after his death. Comp. פ"ש, 45 a, 5.

12 [571]. Here we have a case in which the dowry is paid out, though it be the woman who insists upon the divorce. Comp. חש"ר, II, 46, and פ"ש, 59 a, 30.

13 [572]. "A bachelor made out a deed of gift. Later, when he married, he made out a second deed of gift, transferring the same property to his wife, and in the presence of the first recipient, who uttered neither protest nor objection." The Gaon decides that the second transaction, and not the first, is valid.

14 [573]. The Gaon decides that an oath taken on a prayer-book is as sacred as one on the scroll of the law, and he who takes such an oath cannot be absolved from it. This Responsum is attributed in one source to Saadia, and in another to Hai: comp. Müller, *Mafteah*, p. 230.

15 [574]. The Gaon rules that a Jew who owns orchards, the fruit in which must be gathered day by day, so that cessation from work on Sabbaths and holidays would entail a serious loss, may sell an average day's pickings to a Gentile on the eve of the Sabbath or of a holiday. The sale must be completed before the day of rest enters, so that the Gentile does no work for the Jew on a holy day. Comp. ה"פ, 125; and Fragment XXI, 2, recto, below.

16 [575]. Though butter churned by Gentiles may be bought and eaten by Jews, the Gaon advises against it. This Responsum is found also in the Geonic collection שער השוכה, 188, where it is attributed to Natronai Gaon.

17 [576]. This Responsum contains the decision of the Gaon with regard to גרם בזהר. It is not improbable that this is the Responsum to which Maimonides expresses his vigorous opposition; comp. Maimonides, אסורי ביאה, XI, 15, and ש"ח, 173.

18 [577]. The Gaon goes into details as to the character

of the testimony admissible in the case of an ענוה. The end of this Responsum is missing.

19 [585]. The contents of the Responsum are difficult to determine exactly, because the beginning is missing. All that can be gathered from what remains is that the case dealt with is what the judge of a certain town suspects is a mock divorce, desired for the purpose of escaping the payment of debts. The debt owing to a divorced woman, namely, her dowry, must be paid by the husband before all others. If, then, a man is hard pressed, the expedient of divorcing his wife may occur to him, the intention being, of course, to re-marry the woman, and again come into possession of the dowry. The judge in our case was willing to grant the divorce on condition that the husband took an oath not to re-marry the woman. The Gaon shares his suspicions, and sustains his decision. It is noteworthy that the Responsum mentions in full the name of the judge, David¹, and of the parties concerned.

20 [586]. This Responsum contains the interesting statement that the old-established custom, reaching back to Talmudic times, of taking an oath publicly on the sacred scrolls in the synagogue, was discontinued in the day of the Gaon. Instead, when the occasion required it, a conditional excommunication was proclaimed in the synagogue, as follows: "If thou, *N. N.*, owest money to *N. N.*, and dost not acknowledge the debt, thou art under the ban." Judging by the style of the Responsum, and the views expressed in it, we shall not go far wrong in ascribing it to Hai. Comp. especially his Responsa in ט"ז, 73 a and 76 a. In the latter Hai writes thus: "Such a thing as taking an oath on the sacred scrolls has come under our notice neither personally nor through the reports and traditions of scholars from generations ago. Our procedure is as follows: The draped bier is brought [into the synagogue]; and in it is a cock (Aram. נברא), symbolic

¹ David Ibn Haġar? Comp. about him Steinschneider, *Arabische Literatur*, p. 143. Comp. also רט"ז, II, 36-7.

of man (Aram. גברא); lights are kindled, symbolic of the soul of man; ashes are strewn under the feet [of the one who is to take the oath], to indicate that man is but dust and ashes; empty, distended hides are put before him; they threaten him, saying, Behold, all these shall be signs unto you! Then children come with trumpets (שיפורות), while the man is led up to the place before the Ark, and the precentor stands on the platform next to the Ark, and says: *N. N.*, who does not confess the truth, may he be overtaken by thus and thus [the curses of a ban]¹."

21 [587]. This Responsum deals with the limitations of the rights of a husband in the property of his wife. Comp. ג"ח, 25.

22 [588]. The Gaon gives the formula of the oath to be taken by a widow who makes demand for her jointure from the estate of the heirs of her late husband. This Responsum is identical with that found in the Geonic collection ג"ח, 26, where it and the previous one, No. 21, are ascribed to Rabbi Zemah. Comp. also ג"ט, 65 b, top; and Müller, *Mafteah*, 148, for it appears in the former that it was still customary to take oaths in the time of the Gaon addressed.

23 [589]. The Gaon renders the decision that a widow left with an infant at the death of her husband may not withdraw her dowry from the estate until the child has reached the age of two years, the period during which a mother has the duty to nurse a child, and during which re-marriage is prohibited.

24 [590]. *A* dies, and *B* of his own accord pays his heirs money which he confesses he owed to the departed, though no memorandum of the debt was found. The heirs wish now to force him to take an oath that he has acknowledged the full extent of his indebtedness. The Gaon decides against the heirs. Comp. ג"ט, 72 a, 5.

25 [591]. The Gaon decides that a widow claiming her dowry from her late husband's estate must take an oath

¹ Comp. אררה חיים II, p. 503; ג"ח, ed. Lyck, 10; and ג"ט, 69 a, 72.

asseverating the justice of her demand, even when the estate does not suffice to satisfy her claim in full.

26 [592]. This Responsum deals with the status of a child born out of wedlock, a certain man being designated by the mother as the father of the child. The Gaon's decision is that such a child is not to be considered a bastard (ממזר); nevertheless, the alleged father cannot be held responsible for the maintenance of the child, nor is the child to inherit his estate after his death. If circumstantial evidence corroborates the woman's allegations, the man is to be excommunicated and exposed to public disgrace. Comp. ג"ק, 39, and ש"ן, 46 b, 11.

27 [593]. This last Responsum of our fragment, of which only the beginning has been preserved, deals with a promissory note whose genuineness is denied by the supposed debtor. It is perhaps another version of Responsum 133 in the Collection שיערי חשיבה.

(Leaf 1, recto.)

5°

השתי וכתבו לאמו לא כל הימנו כשהניח בעלת חוב שלו והקנה לאמו ומה
שהקנה לא עישה ולא כלום ודין הוא שתתן הוקנה ממה שהקנה לה בנה
כתובת בלחה בשבועה דלא אתפסה צררי ולאחר שתיטול כתובתה
בלחה כל מה ששתיייר הו לוקנה כל מה שהרצה תעשה תרצת¹ לכן בתה

5 או לאחרים תתן **תצט** ומכיו שרחב ארבע ויש בו שלש חצרות ואחד
שמן . . . את פהחו למקום אחד ואמו' להן לבעלי חצרות או תנו לי שלישי המכוי שמניע
עירובין

ל² או תנו לי דמים והללו אומ' לו לא נתן לך כלום בוא ודור עמנו מה הדין כך
ראינו ישה שאמ' תנו לי הלך או דמיו שלא כדין אמ' שאין חולקין את החצר עד
שיהא בה ד' אמות לזה כול³ וכל שכן מכוי שאינו עשוי אלא לדרך שאין חולקין
10 אותו כלל שאף על פי שחל' בד' יהודה דאמ' אית דינא דגוד או אנוד⁴ הני מילי היכא
שאומר או את מיגד או לא וגודי אבל הכא אמר איכא גוד ליכא ומה שאמרו לו הן אין
אנו נותנין לך דמים אלא בוא ודור עמנו כדין אמרו לו כדתנן⁵ שני אחים אחד עני
אחד עשיר הניח להן אביהן מרחץ ובית הבד עשאן לשכר הישכר לאמצע עשאן
לעצמו הרי עשיר אומ' לעני קה לך עבדים וירחצו בבית המרחץ קה לך זיתים
15 ועשם בבית הבד והדא מתניתא הלכה היא וליכא דפליג עליה⁶ **תק** המוכר
עברו להב⁷ והיו בו מוכין והושביתו אדונו השני יש על הראשון לחזור לו דמי

מוכין לשני כמה שיאמרו הבקין⁸ וראשון שאמר לשני כול דמים שנתתה לי וה'
והחזיר לי עבד שלא כדין היא עישה לאחר שגידלו שני והושביתו ולא כל הימנו אלא
יתן לו דמי מוכיו: **תקא** והא דאמ' רבנן⁹ כותב אדם עידותו על היטור

20 ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים היכא דחתמין הרי שיהי על שטר ואמ'
קמי בי דינא דהא חתמות ידן נינהו מיהו לא פקיע¹⁰ לן בממונא כמה האוי אם כמה
דכתוב בשטרא או לא היכין עבדין בהאי שטרא כיון דקא מישהדין דהיא חתמות
ידיהו מגבינן על פומהון אי דיל'¹¹ כיון דלא פקיעי¹² בממונא כמה האוי הוה לה פלגו
דסהדותא ולא מגבינן על פומהון כיון דקא אמרין לא בריר לי ממונא דכתוב
25 בשטרא כמה הוי לא מגבינן ביה דאית למויטר במאי קא מפיך מניה
ממונא מן לווה במיטרא דעדים הא עדים גופייהו קא אמרי לא קים
לן בממונא והולכך איתרע ליה שטרא: **תקב** ראובן
ב. ש הלך למצרים שיגר עמו שמע' טו' והובים לקנות לו בה

¹ Read וצה .אם² *Baba Batra*, I, 6; *Gemara*, *ibid.*, II a.³ *Baba Batra*, 13a-13 b.⁴ *Ibid.*, 13a; as the quotation is from a Baraita, and not from a Mishnah, the correct reading would be כרתנא, and not כרתין.⁵ להנירו.⁶ הבקואין =⁷ *Ketubot*, 20a.⁸ בקאי =⁹ דילמא =¹⁰ בקאי =

(Leaf 1, verso.)

שלוחין

סחורה נכנס למקום שמו אגראביה ושבו מיטם למצו¹ בהליכתן למצו¹ יצאו עליהן
 ליסטין וכשהגיע למצו¹ כתב לשותפו בכל מה שאירעו וכה כתב לו כשהנעתי לאגר²
 שכרתי על כל משואות שהיו עמי מן הערביים וכל זהובים שהיו עמי שיגרתים ביד
 פל' גוי מפני סכנת הדרך ולא השארתי אלא שלשה עשר זהובים של שמע' נתיירתי
 5 לשגרה עם הגוי שלא לעבור על דעתו ויצאו עלינו לסטין ותפישו השיירה כולה והפשיטו
 כל מה שהיה עלי והניחוני ערום ועמדו לשחטני וכיון שראיתי כך אמרתי בלבי כל מה
 שיש עמי אין לי הצלה מידם מוטב שאומר להם שיש עמי זהובים ויניחו אותי אמרתי
 להם יש לי בדלוסקמא ט'ו' זהוב' ובאו עמי למקום השיירה פתחתי הדלוסקמא
 והוצאתי ט'ו' זהוב' של שמע' ונצלתי בהם והרי אני' מישלם לשמע' חצי ממוני
 10 ביטביל אחבה שיש ביני לבינו ואמ' שמע' זה הציל עצמו בממוני והכל ישלם
 לי איך הדין' כך ראינו אילו היו הדיגרין מוצנעים ביד ראובן ולא הכירו
 בהן לסטין ונתן אותן להן בודאי הציל עצמו בממון חברו הוא ותייב לשלם הכל :
 אבל אם כמו שמפורש בשא' שטען ראו' ואמ' כל מה שהיה עמי אין לי הצאלה
 מידם אם יש עדים בכך נפטר ואם אין לו עדים ישבע ראובן שאותן ט'ו' זהוב'
 15 של שמע' לא שינה בהם ולא פשע וכי אותה הדלוסקמא שהיו בה נטלוה לסטין
 ולא היתה לה הצלה מידם ולא נשתייר מן הזהבים כלום ואם יטול ממנו שמע'
 חצי הממון בפטרה יפטר ראובן מן השבועה * תלך המוציא שטר חוב
 על חברו ואמ' לו פרעתוך אמ' לו מלוה השבע שפרעתני ולך³ אמ' לו לווה איני
 לווה ומלוה
 נשבע השבע אתה וטול : כך ראינו שכדין אמ' לווה שכיון ששטר בידו
 20 נשבע ויטול ואם האמינו לווה למלוה גובה בלא שבועה : תלך וכהן שנכנס
 בבית הקברות או בבית שיש בו מת בזמן⁴ חייב מלקות או לא כך ראינו שחייב
 ט:מאת מת
 מלקות דקדושתו קדושת עולם והתורה אמרה לנפש לא יטמא וג': תלך ראובן
 היה ליה על שמע' דיגרי בלא שטרא ויטרד יתהון ליה עם לוי וכתב לו ראוב' כתב לשמע' בכתב
 ידו כי הביא לי מאצלך כ' זהובים לאהר ל' יום פגע ראובן בשמע' אמ' לו תן לי כ' זהובים שיש
 25 לי מאצלך אמ' שלחתים לך ביד שמע' לוי אמ' לו לא היו דברים מעולם ולא כתבתי כתב כלל
 ומת ראובן ולוי ועמדו יורשיו ותבעו את שמע' והוציא שמע' כתב שכתב ראובן ללוי
 ואיתי שהדי שהוא כתב יד ראובן אמרו לו היורשין שמה חוב אחר היה לאבינו
 בידך ואילא מיטבת שמע' שהדי שהוא כתב ידו של ראובן דינה עם
 יורשי לוי או עם יורשי ראובן : הבין חזינא דאילא איטבת שמעון

¹ למצרים =² לאגראביה³ ולך⁴ בזמן הזה Read

(Leaf 2, recto.)

כלבא אכלה לישירותיה¹ ומן הלין שמעתתא ידעינן דחלמו' תו' עדיף מתענית: אבל תענית
 וצדקה תענית עדיף דאמ' ר' אלעזר² גדולה תענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו:
תקעט ויש' המארס את האישה ונתן לה קידושין וכתב לה כתובה וברכו אותם ברכת
 אירוסין ונישואין ולא נכנסה עמו לחיפה והיא אביה מתיחד עמה אולא כך
 5 ראינו שמותר להתיחד עמה ולישא אותה נמי והיא³ בבית אביה ואין בכך כלום:
תקע ויש' הכותב מתנה לבנו או לאחר לאחר פטירתו ולא כתב בה מהיום ולאחר
 מיתה יכול לחזור בו או לא ואם יכול לחזור בו בחייו לאחר פטירתו תהא מתנתו מתנה
 או לא כך ראינו שהכותב מתנה לבנו או לאחר בחייו אין יכולין עמו אלא לאחר פטירתו
 ועיקר שימסור להן שטר מתנה אבל אם לא מסר להן שטר מתנה לא החזיקו בה ואין
 10 בידם ממנה כלום ואם שכיב טרע הוא ונתן מתנה מחמת מיתתו אם עמד ומבקש
 לחזור חוזר שכך אנו אומ' כל שאילו עמד חוזר במתנתו אבל מתנת בארי
 וקנו מידו ומסר השטר לבנו או לאחר מחיים כדי שיזכה לאחר מיתה זוכה בה לאחר
 מיתה ואם לא כתב בה מהיום ולאחר מיתה יפה כחו של מקבל מתנה שהחזיק
 באותה מתנה מאלתר וזה שתיקנו חכמ'⁴ לכתוב מהיום ולאחר מיתה ליפות כחו שלנתן
 15 מתנה שלא יזכה בה אלא לאחר מיתה: וזה שלא כתב מהיום ולאחר מיתה מתנתו
 מתנה נמורה וזוכה בה מאלתר: **תקעא** ויש' פנוי הנושא אישה ואינו יכול לבעול
 אותה והיא בבתוליה: והוא אומ' אסרו⁵ אותי הריני בודק את עצמי באחות⁶ והיא
 אישית אמרה לו מה אעשה לך שהרי מסרתי עצמי לך תצא בכתובה ותוספת ובנדוניא
 שלה אולא: כך ראינו שתצא ממנו בכתובה ובתוספת ובנדוניא שכיון שמסרה
 20 עצמה לו והוא שאין יכול לבעול נעשה כמו שאינו מבקש את אישתו ונותן לה כתובה
 ותוספת ונדוניא שהביאה עמה מבית אביה ומגרישה וזה שאמ' אבדוק עצמי באישה
 אחרת אם רוצה מנחת אותו ואם לאו אין מנחת אותו שכך אמרו חכמ' אמ' אוייל
 איבדוק נפשי באיתתא אחריתי אמ' ר' אמי אף בוו יוציא ויתן כתובה הולך אישה
 זו נוטלת כתובתה ותוספת ונדוניא ויוצאה: **תקעב** ויש' פנוי שכתב מתנה
 25 לאחר ואחר כך עמד ונישא אישה וכתב לה אותה מתנה היא גופה בפני אותו האיש
 מתנה שנתן לו מעיקרה ולא עירער ולא עשה מחאה אותה מתנה הראשנה טמירתא⁷ היא
 ולא מגבינן בה להיכי מרמינן לה כך ראינו שאותה מתנה בטלה מן האיש והרי
 היא בחזקת אישתו מאי טע' שכיון שכתבה לאשתו בפניו ולא עירער ולא מיחה בו בטלה
 ממנו ואנו מרמינן לה למה שאמרו⁸ חכמ' הכותב כל נכסיו לבניו ושיר לאשתו קרקע

¹ *T'anit*, II b; our texts read לישירותיה.² *Berakot*, 32 b.³ The line over היא indicates that this word is to be cancelled.⁴ *Baba Batra*, 135 b.⁵ *Comp. Targum Jonathan to Deut. xxiv. 6.*⁶ באהרה נא.⁷ *Yebamol*, 65 a.⁸ *Comp. Baba Batra*, 40 b.⁹ *Pe'ah*, III, 7.

(Leaf 2, verso.)

כל שהוא איבדה כתובתה ומפרקינן¹ אמ' רב במזכה להן על ידה ושמאיאל אמ' במחלק'
 לפנייה והיא שותקת הכא נמי כיון שכתבה לאשתו בפניו ושתק ולא מ'חה איבד מתנתו
 עוד מדמינן לה למה שאמרו חכמ'² העורר על השדה חתם עליה בעד אדמון אומ'
 השני נוח לי והראשון קשה מזמני וחכמ' אומ' איבד את זכותו הילכך איש זה איבד
 5 מתנתו ועמדה מתנה ביד האישה תְּקַעַז ויש' מי שנטל ספר תחנונים וישל
 תפילות ונשבע בה אותה שבועה תהא כשבועת התורה וכיון שנתחרט בה יש לה
 שבועות
 הפרה אולא: כך ראינו ששבועתו כשבועת ספר התורה מה ספר תורה יש
 בו שמות של הקבה כך ספר תחנונים ושל תפילות יש בהן מקראות ושמות של הקב'
 ואין לשבועתו הפרה תְּקַעַז ויש' ישראל שיש לו כרם נטוע ומלקטו ומאספו
 10 בכל יום ויום מפני שמוציא פירות כצלה ואם אינו מלקטו ועוזב אותן בשבת וביום
 שבת
 טוב הולך אותו היום לאיבוד ויש שם חסרון גדול כיצד יעשה וייהנה ממנו ימכור
 אותו לגוי מערב שבת וילקטנו גוי בשבת או לא כך ראינו שמוחר למכור
 אותו לגוי מערב שבת וילקטנו הגוי בשבת ויתן לו דמים מערב שבת כמו שאמ'
 חכמ'³ הנהו מוריקאי דעברו שותפותא בהדי הדדי בשבתא מניקט⁴ ליה גוי בחד
 15 שבא מניקט ליה ישראל' אתו לקמ' דרבא שרא להו כֹּל והכא נמי כיון שמוכרו
 מערב שבת בסתם ולא במשקל שאם פחת פחת לגוי ואם הוסיף הוסיף לגוי
 מותר תְּקַעַז ויש' חמאה של גוים אסור או מותר כיון דקים להו לרבנן
 מאכלות אסורות
 דחלב טהור עומד טמא אינו עומד מותר אלא שאין הדעת מקבלת ומי
 שיפה דעתו ואוכל מותר תְּקַעַז ויש' יולדת נקבה שראתה דם שנים
 20 ושלשה ימים ופסק הימנה אותו הדם ואינה רואה דם עד יד יום יש לה היתר
 נדה
 לטהר לבעלה קודם יד אולא כך ראינו שיולדת כיון שפסק דם ממנה
 תספור שבעה ימים נקיים ותטבול ומותרת לבעלה ואם רואה לאחר יד יום
 צריכה שתישב שבעה נקיים שסמוכין אנו עכשו על דר' זירא דאמ'⁵ בנות ישראל'
 הן החמירו על עצמן כֹּל אבל במקומינו יולדת אינה טובלת אלא לאחר שלשים
 25 יום בין לזכר בין לנקבה ומותרת לבעלה ואם רואה כשהיא מניקה טיפה כהרת⁶
 וישבת עליו שבעה נקיים תְּקַעַז ויש' הנהרג בדרך ואין מי שרואהו
 כלל ולא מי שמעיד על הריגתו אשתו מותרת לינשא אולא כך ראי' שאסורה
 אישות
 לינשא שכיון שאין מי שרואהו ואין מי יעמוד על האמת אסורה אשתו ואף
 על פי שהקלו חכמ' בעגונה לא הקלו כאותו הדבר מפני שאמרו חכמ'⁷ היוחזק
 30 להיות משיאין עד מפי עד מפי אישה ואפילו מפי עבד ומפי שפחה אבל אם אין

¹ Baba Batra, 132 a.² Ketubot, XIII, 6; Gemara, ibid., 109 a.³ 'Abodah Zarah, 22 a.⁴ Our texts read: דנכרי לקיט בשבתא וישראל' בהד בשבחה.⁵ Niddah, 66 a.⁶ Read כהרת.⁷ Yebamot, XVI, 7; Gemara, ibid., 122 a.

(Leaf 3, recto.)

קרי בית דין ואף על פי שמספנון¹ של רב דויד עם יצחק בר חייה הוא שלא היה לו ל...
 לאשתו של יצחק בן חיי... א מבהקא מילתיה דיצחק בר ישעיה ובקנוניא שעשה...
 האי דמגרש אינתתיה... למא ודאיטרדותא עבדו ומיבעי לקומוי בהני הוא עשה שלא²
 כהוגן לפיכך עושין בו שלא כהוגן הולכך דינא לתבעו בבית דין ולאדרה הנאה לאינתתיה
 5 בבית דין ועל דעת בית דין דלא מהדר לה לעולם דלאו כל כמיניה דעביד קנוניא הוא ואית...
 ודטעי בנפשיה חלופי בית דין של ישר' ומקיים בנפשיה הלן מילי דגט עד דמרחי ליה לממ...
 יצחק בר עוקבא הילכך לא כל³ מאשת יצחק בר חייה שאומרת לרב דויד לא...
 ... אות ואנא בעלי אחיל לי ולא נחתנא בהרך לדינא: ותפיק שטר כתובה ותחשוב
 ... ה אית בה וליתנהפק כל דיהב לה בבית דינא וליתשום בבית דינא ולתשום
 10 ... א תריצא ותשתבע דלא אתפכה צררי דהכא ודאי מבהקא מילתא דאית בה גונבא וגזילא
 ... בל יצחק בר חייה גופיה ולישתמט וליתחרם בישפורי ערב ובקר ביטבתות ובימים
 [טו]בים בכל בתי כניסיות עד שישראל ומפני שעשה כך והחזיק עצמו בגולנות ובמעשים
 ... לתין וכל ישר' תובעין דיליה אינון לפום גונביה ויעפיר עבד רב דויד דמני
 ... לא למיתבעיה ליצחק בר חייה ושמונתיה ואחרומיה ערב ובקר בכל בתי כניסיות
 15 ... ר דרא... מן שמיא תיזבתא בלביה והדר בתיזובה הילכך אית ליה מן דינא למנויי
 ... אפטרופא עד כמה ד... הא ליה ותבע ליה ליצחק בר חייה עד דפרע ממונא ליצחק בר
 עוקבא: תקפן איתתא כי משבעין לה בספר תורה היכי משבעין לה בבי כנישתא
 משבעין לה או אולין עשרה לביתה ומשבעין לה וחישין לביוון ונברא היכי משבעין
 ליה כי אמור רבנן לאתפוסו היפצא בדיה למן דמישתבע ולאשבעו בספר תורה
 20 בשנים קדמונות אבל בומן הזה רוב בני אדם חשודין על השבעה וכל שכן נשים
 דוראי חשודין רתנ⁴ אן אלמנה נפרעת מנכסי יתומין כול נמנעו מלהשבעה כול ולא
 חישנו רבנן לחינה ולזילותה הידנא⁵ לא מהימנא בשבעתה ומיטום הכין נמנעו מלהשבעה
 מיטום דאלמנה מודיא ואמרה בההוא הנאה דמרחת קמי בעלי אחולי מחיל נבאי מאי טעמא
 דככותי מינה מימוניה ולא... יקה בשבעתה ואי קדימה היא ואישתבעת מן נפשה
 25 מנינן לה כתובתה דהא אישתבעת דאמרין⁶ ההוא אלמנה דאתי לקמיה דרב חונא
 תבעת כתובתה אמ' לה מאי אעביד לך דרב לא מגבי כתובה לאלמנה אמרה ליה מסקא
 ליה למד על דעתיה דתפיסי מכתובתאי מידי חי יי צבא' אם נהנתי מכתובתי כלום אמ'
 מידה רב בקופצת ונשבעת אפילו רב דאמ' בין בבית דין ובין שלא בבית דין אין
 משבעין אותה ולא מגבי לה כתובתה בקופצת מודי אבל שמואל בבית דין הוא
 30 דלא משבע לה הוין לבית דין משבע לה: והידנא⁶ לא משבעין בספר תורה אפילו
 לאנשים: ומענינן לה גזירתא וקארי שפודי באנפיה ומיטמתינן את פ'ל אי אית ליה לפאל'
 ממונא נכך ולא מודי בשמתא דיש' ליהוי דאי קאמו... איהו להודיה ולישתויב
 עלמא...

¹ שמשפנון?² Comp. *Baba Batra*, 48 b.³ Comp. the expression⁴ *Gittin*, IV, 3; *Gemara*, *ibid.*, 34 b.⁵ האידנא.⁶ *Gittin*, 35 a.

(Leaf 3, verso.)

תקפו איש ואשה שמכרו נכסי מלוג כבר פירשו רבנן¹ שאם מכר איש לידו² אישות

נכסי מלוג ומת ביון דהנך ניכסי מלוג נכסי אשה הם וניכנסין ויוצאין עמה אתיא אשה מפקא להון מן לקוחות ואם מכרה האשה לבעלה זמנה בחיי בעלה ביון שהן משועבדין לבעל לאכל פירותיהן ועכשו שמתה האשה קנה נמו גופיה 5 שלקרקע הבעל מוציא מיד הלקוחות אבל מכרה האשה לבעלה או נמו מכרו שניהם הוי זביניהו זביני וכן הלכה: ונכסי מלוג הם כל בגדים וחכשיטין

שמכניסת אשה לבעלה ולא קיבל הבעל אחריותן שאם נגנבו או אבדו אינו חייב באחריותן נקראין נכסי מלוג. **תקפיה** אלמנה שתבעה כתובתה כיצד משביעין אותה דלא תפשה כלום מכתובתה או אפילו על פילכה ועל עיסתה: בלשון הזה אישות

10 משביעין אותה שלא נתן לך בעליך בצנעה כספיים³ ולא הישתלמת מידי מכתובתך וזה הוא לשון צררי כמו ויראו את צרורות כסף: ומגלגלין עליה שלא גולת ולא נגבת כלום אחר מיתת בעליך אבל אם רצו להשיבעה שלא גנבה בחיי בעלה אין יכולין להשיבעה שכך שנינו⁴ הלכה מקבר בעלה לבית אביה כול' במה דבר' אמורים

שתבעה כתובתה אבל לא תבעה כתו' אין יכולין להשיבעה כלל דתנן⁵ ר' שמע' או כל זמ' **תקפמי** היכא דשכיב ראובן ושביק ברא בר ג' ירחי ואתיא אלמנה ותבעה כתובתה 15 אישות
יהיבין לה או דילמ' מעכבינן עלה לא מפרייש בשאילתא מחמת מאי ניהו עכבא אם מחמת מניקה את בנה שאלת דינא הוא דמעכבין עלה ולא יהיבין לה עד כד' ירחי דקתני ומניקה את בנה כול' **תקצי** היכא דאפקיד ראובן ממון גבי שמע' פקדון

זמ' בלא שהדי ומת והוציא שמע' הפקדון ונתנו לזרשי ראובן יש עליו שבועה או ניהו כמשיב אבדה ופטור: כך ראינו שכיון דאפקיד גביה בלא שהדי דאלו בעי אמ' לא היו דבר' מעו' כמשיב אבדה הוי ופטור⁶: וכן אם מת שמע' ותבע ראובן או יורשיו את יורשי שמע' וליכא שהדי הוי משיבי אבדה ולית עליהו שבועה כלל:

תקצא אישה שמת בעלה והניח מקצת כתובתה משביעין לה או לא אף על אישות

פי שהניח מקצת לא חיטול כלום אלא ביטועה **תקצב** פנויה שאמרה מעוברת אני איסורי בא'

25 מפל' והוא ביטונותיה והיא נתנה אמתלא לדבריה ונותנת סימנין באיזה יום ובאיזו טעה ואותו האישי פנוי וכבד נחישד בדבר' כמה פעמ' מה ייש מה הדין פנויה זו שילדה ילד שלה ישתוקי הוא שמכיר את אמו ואינו מכיר את אמו⁷ ובתר אשה שדינן ליה וכשר לבא בקהל ואין חייב אותו האישי במזונותיו ואין יורש אותו: ואפילו תפס

מפקינן ליה ונואף ההוא חייב לנדותו ולהודיע קלונו ברבים **תקצג** הוציא טוען

30 עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואמ' זה אינו כתב ידי. מי נשבע לזה או מלוה⁸: אי קא מודו ונמען

זה שכתב ידו הוא . . . . . תב ידו נובה מכני חרי דלאו שטרא מעליא בקנין הוא

¹ Baba Batra, 50 a.

² Read לזרו.

³ Read נכסים.

⁴ Ketubot, IX, 6; Gemara, ibid., 86 b.

⁵ Ketubot, IX, 8; Gemara, ibid., 87 b.

⁶ Comp. שיערי נדק, 72 a. 5.

⁷ Read אבי.

⁸ Comp. שיערי הטיבה, 133.

XVIII.

Fragment T-S., paper, four leaves, two joined and two separate, 17 × 13 cm., neat, small square hand. It represents the remainder of a Geonic collection of Responsa, of which nine have been preserved to us, five in an incomplete condition.

1. The first Responsum, the beginning of which is missing, deals with the relation of the second holiday to the first, especially with regard to the burial of the dead. The Gaon decides, on the authority of the Talmud, *Shabbat*, 139b, that on the first day the work connected with the burial of a body must be done by Gentiles, but on the second day it must be done by Jews. It is practically identical with a Responsum attributed to Natronai Gaon found in the Geonic collection ש"ת, 184, but our fragment presents it in a more complete form by far. Especially noteworthy is the orthography of the name of the city referred to in the above cited passage in *Shabbat*, in our Responsum כשכר, not כשכר as it appears in the editions of the Talmud and in the ש"ת (ibid.). That the reading כשכר is correct is corroborated by *'Aruk*, s. v. אסתגורא (ed. Kohut, 206)¹, and by the MSS. of the Talmud (comp. Rabbinovicz, on *Yoma*, 10a; also Fragment XXV, 1, recto, line 1, below).

2. The second Responsum is a brief version of No. 57 of the Geonic collection ח' נאני מרה ומערב, where it is ascribed to Natronai Gaon. But, though a shorter form, ours is the better, the one in the collection named being in a very corrupt state. The Gaon here decides that it is not permitted to keep Sabbath dishes hot by putting them into ashes on Friday.

3. The third Responsum, perhaps also by Natronai Gaon, concerns itself with the materials permitted for the Sabbath lights, and is also found in Rabbi Judah bar Barzillai Albargeloni, ס' העתים, p. 17.

¹ Kohut refers twice to an article כשכר, but no such article can be found in the book.

4. Of the fourth Responsum only the beginning is preserved. It deals with the same subject as the previous one, and like it is found in the ס' העתים (l. c.).

5. This Responsum, the beginning of which is missing, contains an explanation of the Talmudic passage *Ketubot*, 10 a, and the norm for such cases as are there discussed.

6. The Gaon decides that an individual whose morals are not above suspicion is qualified as a witness to a marriage, but not as a witness in an inquiry as to whether a woman is a widow or divorced. Comp. ג"ש, 85 b, 13.

7. This Responsum, of which only the beginning is preserved, is identical with the somewhat lengthy one given in גמ"ז, 86, and deals with the question whether a witness may retract a statement of his made outside of the court.

8. In exchange for part of a debt, a debtor agrees to give his creditor the use of a shop for a definite time. Before the time has elapsed, the debtor has an opportunity to sell his shop, and he desires his creditor to leave it. The Gaon decides against the debtor. Comp. ג"ש, 99 a, 22.

9. The last Responsum of our fragment is identical with that ascribed to Nahshon Gaon in the collection ג"ש, 98 b, 20, than which it is better phrased and lengthier. What is particularly noteworthy in our text is the explanation of the word חבילה, which is entirely new. The case dealt with is that of a day-labourer who has undertaken a day's job for a stipulated hire. In the middle of the day he refuses to go on with the work. His employer represents to him the difficulty of securing another working-man at that time, and also that he will have to pay a proportionately larger wage to the man who consents to do a half-day's work. The Gaon decides against the working-man, and rules that the employer may withhold his hire until he has paid the new labourer what he may demand, while the first one must then be content to take the difference between this sum and that agreed upon for his whole day's hire.

(Leaf 1, recto.)

על פי שרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן בהא
 הלכה כרב וכלכלה כמותה¹ ושני ימים
 טובים שלראש השנה רב² ושמואל דאמרי
 תרויהו נולדה בזה אסורה בזה: ופירות
 5 כותיהו וכך הלכה דאמר רבא הילכתא
 כותיה דרב בין לקולא ובין להומרא לבר מן
 מת שהיקלו בו חכמ'³ דאמ' רבא מת ביום
 טוב ראשון יתעסקו בו עממין ביום טוב
 שיני מתעסקין בו ישר' ואפילו בשני ימים
 10 טובים שלראש השנה מה שאין כן בביצה
 וכך הלכה ואין לוזו הימנה: ואי קשיא
 דבני כשכר⁴ כבר מפורש טעמו שלדבר
 שהן אינן בני תורה: ואתם ברחמי שמים
 בני תורה והכמי תורה אתם וחס ושלום
 15 לפשיט לבם כבני כשכר ששלחו לו ללוי
 אלא אתם חשובים לפנינו כמותנו
 ושש' קדירות שטומנין בהן והן
 ברמין מערב שבת ומכסין אותן בכסות
 הראוי כגון גלופקדין ובסדינין

¹ From על to כמותה not in ש"ס, 184.² *Bezah*, 4 b.³ *Shabbat*, 139 b.⁴ *Ibid.*, 139 a; our texts read כשכר, and Rabinoviez has no variants.

(Leaf 1, verso.)

ובשאר ביסיות הראויות ומצטמקת והולכת
 בלילי שבת הטמנה ברמין כי האי גונא שרי
 או אסירי כך ראינו שכל הטמנה ברמין
 אסור¹ מאי טעמא בכל מקום קא אמרינן
 5 גזירה שמא יטמון ברמין אלמא רמין אין
 לו התיר בשום אנפא בעלמא וישש'
 אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן² כו'
 הלכה כמאן כתנא קמא או כחכמ' או
 כדברי ר' טרפון כך ראינו שהל' כחכמים
 10 וכל שכן שקרובים דבריהם ודברי תנא
 קמא להיות שוין דקא אמרינן³ חכמ' הינו
 תנא קמא איבא ביניהו דרב ברונא אמ' רב
 ולא מסיימי אבל ר' טרפון פליגין כל
 תנאי עליה ור' יוחנן⁴ אמ' אין לך אלא מה
 15 שמנו⁵ חכמ' וישש' הא
 דבעא⁶ אביי מרבה שמנים שאמרו חכמ'
 אין מדליקין בהן הלכה כרבה או כדאיתותב

¹ From אסור to ברמין not in נכ"מ; the copyist jumped from the first ברמין to the second.

² *Shabbat*, II, 1; *Gemara*, *ibid.*, 20 b.

³ *Shabbat*, 24 b.

⁴ *Ibid.*, 26 a.

⁵ Our texts read שאמרו, but MS. M. has also שכתו.

⁶ *Shabbat*, 21 a.

(Leaf 2, recto.)

ולאמנה מנה וכול¹ ואף רבא הם² הכין
 סבירא ליה דנאמן דאם כן מה הועילו חכמ'
 בתקנתן אמ' רבא חזקה אין אדם טורח
 בסעודה ומפסידה : ואף רב נתמן סבירא
 5 ליה דנאמן דההוא גברא דאתא לקמיה דרב
 נתמן אמ' ליה פתח פתוח מצאתי אמ' להו רב
 נתמן אסבוח כופרי מברכתא חביטא ליה
 ומקשינן ליה לרב נתמן והא רב נתמן
 הוא דאמ' אם אמ' פתח פתוח מצאתי נאמן
 10 ומת'רצינן דנאמן^{נשוי} ומסבינן ליה כופרי^{שאינו נשוי}³
 והיטתא מוסקאנא כדרב אחא דבתראה
 הוא דקאמרי' רב אחא משני כאן בבחור
 ובאן בנשוי ומה הפרש בין בחור לנשוי נשוי
 כיון דגמיר לה למילתא ידע בין פתח פתוח
 15 לשאינו פתוח ומהימן בחור כיון דלא נסיב
 ליה כלל לא ידע בין פתח פתוח לפתח שאינו
 פתוח ולא מהימן
 ושש' החיטור על העריות

¹ *Ketubot*, 10a.² Read הם.³ The words נשוי and שאינו נשוי between the lines is the explanation of the copyist of the Talmudic text referred to by the Gaon.

(Leaf 2, verso.)

מהו להעד בין עדות דעלמא ובין עדות
 אשה כגון דאסהיד דפלני בעלה מית ליה
 הכין חוינא דהרא הא פסיקא בנמרא¹
 דאמ' החשוד על העריות כשר לעדות
 5 ומתקיף לה רב ששת עלה וכול' אמ' רבא
 ומודה רב נחמן לענין עדות אשה דפסול אמ'
 רבינא ואיתימא רב פפא לא אמ' רבא ורב נחמן
 אלא לאפוקה מבעלה דממציא ליה אישה
 אבל לעיולה לרשות בעל אחר מהימן דקא
 10 מרחקא מיניה ואמרינן פשיטא דהני
 הוא ומפר' מהו דתימא הא עדיפא ליה
 דמהוי ברשות בעל אחר דתהוי גביה מים
 גנובים ימתקו קאמשמ' לן דלא אמרינן
 הכין אלא דכמה דמיחדא² ליה טפי עדיפא
 15 וניחא וכן הלכה ושש'
 ראובן היה יודע בעדות לשמע' ואתא
 לקמי³ לוי ויהודה ואמ' להן ראובן⁴ שמעון
 אית ליה שהדותא גבאי בממונא דבינן
 לישטבר ונטרו ליה לוי ויהודה ההיא

¹ *Sanhedrin*, 26 b.² רמיהדא, belonging to him only; comp. the reading of the MSS. in Rabinovicz, on *Sanhedrin*, 26 b.³ לקמיה =⁴ In גמ'ומ the text reads ואמר להן שמעון, but שמעון must not be taken as the subject of ואמר.

(Leaf 3, recto.)

על חמשה דינרי ויהיב ליה חד זוזא נכיתא¹
 אתנוי תריהון דילא למיהדר בהון ר . . . מנ . . .²
 עד תרתין שנין וכיון דשהא שחא ופלגא
 אתא לוי ואמ' ליה לראובן אונר לי חדא חנותא
 5 ואנא יהיבנא דינרי דפרעת ליה לשמע' של³
 ראובן אמ' ליה לשמעון שקול דינרי דיופת
 מינך ושבקה לחנותאי אמ' ליה שמע' עד
 דמשתלמינא תרתין שנין דאית לי עלך
 ואמ' ליה ראובן הא אית לי חנותא אוחרנתא
 10 דקריבא להרא חנותא דמישתלמת מנה
 תרתין שנין אמ' לא נפיקנא דחוקה דילי מהאי
 חנותא אמ' ליה ראובן אי כתבית לך מיהא
 מי כתבית לך לא יהא לך פירעון אלא מוז השתא
 דלא כתבית לך הכי על דמצרי דיליה⁴ כתבית
 15 לית לך אלא למידר בחנותא בין בדא בין
 באוחרנתא דינא מאי והא דאמור⁵ רבנן
 סתם משכנתא שתא היכא דאופיה עשרה
 דינרי ומשבין ליה חנותא ויהיב ליה כד'

¹ נכא from נכיתא, and not from נכת.² ראובן מן יומא דגן.³ = סיה.⁴ Text not very clear ; probably to be read דלי.⁵ *Baba Mez'ia*, 68 a.

(Leaf 3, verso.)

זווי נכיתא ובעי למהדרר בבציר מן שתא
 יכיל למהדרר או לא: הכין חזינא דשלא
 כרין קאמ' ליה ראובן וטענתא דשמעון
 טענתא מעליתא היא ולא יכיל להנפוקיה
 5 עד דמליאן תרתין שנין כתנאיה ואף על
 גב דקאמ' ליה אית לי חנותא אחריתי דור
 בה לאו כל כמיניה מאי טע' דמאבי¹ משכנתא
 אלום טובא דא' אפילו אתי בר מצרא ובאעי
 למיזבנה לא יאכיל למיזבנה כמה דמשכנתא
 10 בידא דשמעון דקאמרי'² אמ' רב אשי אמרו
 לי סאבי דמתא מחסיה מאי משכנתא
 דשכונא נביה למאי נפקא מינה לדינא דבר
 מצרא דלא יכיל לזבונה לשום אדם אפילו
 לבר מצרא בזמן דבאעי לה מאן דמשכנה
 15 נביה וכל שכן לחלופה ליה בחנותא אחריתי
 דלית ליה מן דינא: והיכא דמשכין
 ליה סתאמא אף על גב דלא פריש ליה לא יכיל
 לסלוקיה עד תרתין שנין דקאמרינן³ כדרך

¹ Read דהאי.² *Baba Mezia*, 108 b.³ *Baba Kama*, 79 a.

(Leaf 4, recto.)

שתיקנו משיבה בשומרין כך תיקנו משיבה
 בלקוחות וכשם שהקרקע נקנת בכסף
 ובשטר ובחזקה כך שכירות נקנת בכסף
 בשטר ובחזקה שכירות קרקע אלמא קנו ליה
 5 דאמ' ליה לההיא חנותא¹ ולא יכול להנפוקה
 מיניה עד דמשלם תנאיה : והיכא נמי
 דאזופיה דינרין ומשבין ליה חנותא סתם לא
 יכול חד מנהון מהדר בבציר מן שתא מן
 דרב אשי² דאמרינן כבר : ושש'
 10 ראובן דאוגר ליה לשמ[ע] למחצד
 ליה כל יומא וכי מטא פלגיה דיומא אמ' ליה
 לא בעינא למחצד אמ' ליה ראובן לא שביקנא
 לך דהאי דוכתא לא שכיחין בה פועלים ואי
 משכחנא נמי לא עבדין בהדאי פלגא דיומא
 15 לא באגר דילך דכוליה יומא ואמ' ליה שמע'
 אנא שקילנא אנרא דילי ואנת אי בעית למיגר

¹ Read דאמר ליה לההיא חנותא שכתיה.² *Baba Mezia*, 68 a.

(Leaf 4, verso.)

מאן דמחצד לך אנר לחיי ואי בעית למישבק
 שבוק דינא מאי הכין חזינא דהרא מילתא
 כבר פסיקא¹ השוכר פועלים להעלות פשתנו
 מן המשרה וכל דבר שהוא אבד וחזרו
 5 בהן מקום שאין² אדם הרי זה שוכר עליהם
 או מטען: ואמרי³ עלה עד כמה שוכר
 עליהם אמ' רב נחמן כדי שכרן והיל' כרב
 נחמן ואף על גב דאותיביה רבא לרב נחמן
 עד כמה שוכר עליהם עד ארבעים וחמשים
 10 וזו ופירקה רב נחמן התם כגון שבאת
 חבילה התם⁴ או חצר ליה שמעון כוליה יומא
 מוטב: ואילא אנר עליה ראובן עד כדי שכרו
 דשמעון ולא יהיב ליה לשמעון מן אנריה
 שום מידעם: וכגון שבאת חבילה לידו
 15 והבי פירושית הדא חבילה כלים חשובין אינון
 ושבקה פועל בחצי הדרך ואתא חוצל א . . .
 ואתיה לביתיה ולאחיה דאוי אנרא דפסול⁵

¹ *Baba Meṣia*, VI, 1; *Gemara*, *ibid.*, 75 b below.² Our texts read שאין שם, but MS. R, as well as the *Mishnah*, ed. Lowe, agree with our reading.³ *Baba Meṣia*, 78 a.⁴ Probably a repetition from the previous line.⁵ Read ואהא פועל אחר . . . ולא הוה שאוי . . . דפסיק.

XIX.

Fragment T-S., paper, four leaves, 19 × 13 cm., small, neat square hand; first page not copied, because rubbed. It represents the remainder of a Geonic collection of Responsa, of which six have been preserved, two, the first and the last, in an incomplete condition.

1. The first Responsum, the beginning of which is missing, contains an explanation of the Talmudic passage, *Niddah*, 6a, which deals with the question whether the laws of Levitical purity were observed after the destruction of the Temple.

2. The second Responsum gives the reasons for the orthography of the words in a bill of divorce prescribed in *Gittin*, 85 b. The text of the Talmud before the Gaon differed essentially from our present text. It did not contain the words *ולא לכתוב לימהך דמשמע לי מהך*, which are a variant of the next phrase *ולא לכתוב למהך*, for we may properly assume that none of the explanations now in the Talmud formed a part of the original text. It further appears that the words *דיתהויין דיתעביין . . . . ותעביין* are also an amplification of the original text, and at the time of the Gaon were not yet accepted as an integral part of the Talmud. The reason for the three *yods* in *דיתהויין דיתעביין* according to the Gaon is to distinguish the second person, feminine, of the imperfect, from the third person, feminine, with the suffix of the first person singular. In general, it may be said, that the stress laid upon the orthography used in a bill of divorce is partly due to the fact that the language of this legal instrument was not the Aramaic spoken in Babylonia, but that of Palestine, and all efforts were directed to the end of maintaining the historical

peculiarities of the wording. It was nevertheless necessary to guard against the false readings that might arise from the peculiarities of the Babylonian dialect. Therefore they spelled תהיין¹ (with three *yods*) to indicate the consonantic value of *yod* as well as the i-sound appertaining to it, and distinguish it from תהיין, to be read with the a-sound. From this point of view, we understand, and agree with, the Gaon when he holds, that an infringement of these regulations does not in all cases invalidate the bill. They do not touch the essential points of the document².

A noteworthy feature is the way in which the Gaon quotes (leaf 2, recto, line 13) the Palestinian saying: גירא בקציר, בחזורין ומפלגא לקצירי, putting the Babylonian רומאני for the Palestinian חזורין, and קצירי for בישיא.

This Responsum is more or less identical with that found in the collection of Harkavy on p. 229, where it is ascribed to Rabbi Hai Gaon³. In part it is repeated in the same collection on pp. 5 and 129.

3. The third Responsum also deals with one of the regulations for bills of divorce. It gives a full explanation of the words מרינת הים. In the course of his explanation, the Gaon quotes *Kiddushin*, 72 a, his version being widely different from that in our text of the Talmud, as well as from that in the manuscripts⁴, neither the printed text nor the manuscripts containing the word⁵ דמישרא after דמתא. There can be no doubt that the reading of the Gaon is correct. It is manifestly absurd to mark the boundary of a country by "the second bridge," without stating the

¹ The Babylonian form is without *nun*, but it seems that the longer form was sometimes used, and then the *yod* had its consonantic value. Comp. דשחר, V, 235-7, 498; and VI, 325-9, where several unsatisfactory explanations of the longer form are given.

² Comp. Maimonides, נרושץ, IV, 19, and the quotation from a Geonic source in Rabad; also p. 98 above; and ש"ץ, 15 a, 28.

³ Müller has no reference whatsoever to the Responsum in his *Mafteah*.

⁴ Quoted by Berliner, *Beiträge zur Geographie und Ethnographie Babylonien*, p. 21.

⁵ This is also the reading of Rabbi Sherira Gaon in ש"ץ, 15 b, 30.

situation of the bridge. Maḥza, as is well known¹, lay on the Tigris, so that the expression "the second bridge" becomes intelligible when it is connected with Maḥza.

4. The fourth Responsum, similar in character to the third, defines the term כורייה with precision: "כורייה comprises a number of districts—Damascus, Aleppo, Mabbok—extending to Haran; all the country along the upper Euphrates is called כורייה²."

This Responsum occurs in Harkavy's collection, p. 230, where it follows the second Responsum of our fragment, and like the latter it is ascribed to Rabbi Hai Gaon.

5. The fifth Responsum contains an explanation of the passage *Mo'ed Katan*, 3 b, dealing with the Sinaitic Halakah עשר נטעיה וכו'. Strangely enough, the Gaon omits the main point, that the permission to cultivate land for the benefit of trees refers, not to the Sabbatical year proper, but to a short season preceding it, ערב שביעית.

6. The sixth Responsum, the end of which is missing, contains the Gaon's decision, that a lamp used on the Sabbath may not be handled even after the light is extinguished. Similar decisions on the same subject are cited in the Geonic collection ש"ה, 236 and 237, on the authority respectively of Rabbi Natronai and Rabbi Zemaḥ. But the present Responsum is identical with neither of these two.

¹ Comp. *Berakot*, 59 a; *Baba Kama*, 30 a.

² Comp. Maimonides, *Terumat*, I, 3.

(Leaf 1, verso.)

ומקשינן עלה מעשה¹ ועשה רבי כר' אלעזר
 לאחר שנזכר שאין הלכה כר' אלעזר אמ' כדאי
 הוא ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק אי אמרת
 בשלמא דתרומה הינו דהוה תרומה בימי רבי
 5 אלא אי אמרת דקדש קדש בימי רבי היכי הוה
 ומפרקינן אין כדעולא דאמ' עולא חבריא מדבן
 בגלילאי וששאל' הא דאמ' אבוי²
 האי מאן דכתיב גיטא לא לכתיב לדין דמשמע
 ודין אלא ליכתוב ודן וכול' שמעתא היכי גרסי
 10 לה רבנן ופירושי כולהי וטעמה דכל חדא וחדא
 ואי איכתיב גיטא כהילכתיה וטעא סופר בחדא
 מהני דאבוי או במקצתהון או בכולהון מי
 מיפסיל גיטא או לא ואי אתרא דאתא גיטא מיניה
 אתרא רחיקא הוא ולא כל עידן שכיחי אינאשי
 15 דאולין להתם אלא זימנא חדא בשתא מהו לתקוניה
 לההוא גיטא ומיהביה לדילה * הכין היא שמעתא
 אמ' אבוי האי מאן דכתיב גיטא לא ליכתוב ודין
 דמשמע דינא אלא ניכתוב וְדָן ולא ניכתוב
 למחך דמשמע חוכא אלא ניכתוב למחך *
 20 ולא ניכתוב איגרת דמשמע איגרת אלא נכתוב
 אגרת ולורכיה לויו דוְכָדו ואילא משמע
 כְּדִי הא שמעתא הכי גירסא דכולי עלמא

¹ *Niādah*, 6 a, end.² *Gittin*, 85 b.

(Leaf 2, recto.)

ואיכא רבנן דמוספין בה וניכחוב תלתה
 יוד בדתהוין דיתעביין ואילא משמע
 תהוין ותעביין ולוריד ביה בואו דתירוכין
 ווא דשיבוקין ואילא משמע תריכין ושביקין
 5 וטעמיהו הכין הוא או כתב ודין משמע
 וְדָן דיהוי ליכי מינאי כלומר דינא דאית
 עילואי למיכתב לך ספר תירוכין ולא קאמ'
 הדין ניהו ספר תירוכין דכתבית לך וואו כתב
 למחך ולא תאלי ליה לכראעא דְהֵי משמע
 10 מלשון שחוק כלומר תריכות יתיכי בחוכא
 או לחוכא • ולענין או כתיב איגרת לישאנא
 דגורא בלשון ארמי זנות ואטה שזינת אומרין
 עליה גַרְת ויש משל¹ גורא ברופאני ומפלנא
 לקצירי ואתי למימר דהאי הכי קאמ' לה אי
 15 גַרְת אם זנית יש לה שיבוקין ותנאי הוא זה
 ואי כתב וְכָדֵי בְדֵי לשון דבר רק שאין בו טעם
 הוא ומילי דְכָדֵי הכין פירושה ואתי למימר
 כדי תריכות יתיכי דברים ריקים נתתי לך
 שלא בודאי • והנך דגרסי תלתה יודין
 20 בתהוין ותעביין לאו דברי הכל ניהו וחישין
 דלא משמע דהכי קאמ' לה תְּהוּיין לדילי
 ותעביין לדילי • ורובא דרבנן גרסי בתירוכין

¹ *Pesikta*, ed. Buber, XI, 96a; *Tanhuma*, ed. Buber, Deut. 21, and in many other places quoted by Buber, but in all these places בְּהוּיין is used instead of רופאני.

(Leaf 2, verso.)

ושבוקין לורכה לוו דלא משמע ספר תריכין
 ואגרת שביקין כלומר ספר אנשים מנורשים
 או אנשים עזובים ואריך למהוה תירוכין שהוא
 גירושין לומר שזו אגרת גירושין וספר הכריתות
 כל זאת להיות הדברים חתוכין לטעמן ולא יהא
 5 בהן דבר שהוא כחלוי ועומד שיכול הבעל
 לערער בו והיכא דיהב ליה בעל רשותא
 לסופר למיכתב גט שלם וטעה סופר בהני
 כולהון או במיקצהון פשיטא דאי איתיה לספרא
 10 מתקין ליה אבל אי איתיה¹ לספרא ומן אתרא
 רחיקא אתא גיטא או מונסבא ביה אשה לא
 מהנפקינן לה ודאי אי אתיא לאינסובי וקאי
 בעל קאי מערער ואמ' האי דכתיב ודין הכי קא
 אמרי ליה² דינא הוא למיכתב ליך ספר תירוכין
 15 או האי דכתבית איגרת תנאי הוא ולא גרת³
 או האי דכתבית וכדי דאלמא מפליגה אני
 בדברים ריקים בטלים ודאי לא מנסבינן לה
 ולעולם⁴ אי מינסבא בהאי גיטא דאית ביה
 מקצת הני טעוואתא או כולן או כיוצא
 20 בהן לא תצא דתנן⁵ בתב לשם מלכות
 שאינה הוגנת . . . לשם מלכות מדי לשם

הנאי הוא אם גרה והגט בטל שלא גרה = ³ לה Read. ² ליתיה Read.

⁴ See Harkavy, p. 229: לה לעולם ואי, which is incorrect.

⁵ *Gittin, Mishnah, VIII, 5; Gemara, ibid., 79 b.*

(Leaf 3, recto.)

מלכות יון לבניין הבית ולחרבן הבית היה במזרח
 וכתב במערב במערב וכתב במזרח תצא מזה
 ומזה וצריכה גט מזה ומזה שינה שמו ושמה
 שם עירו ושם עירה תצא מזה ומזה וכל
 5 הדרכים הללו¹ בה ומקשינן אטו משום שלום
 מלכות יוציא² והולד ממזר ופרקינן אין ר' מאיר
 לטעמיה דאמ'³ רב המנונא משמא דעולא או'
 היה ר' מאיר כל המושגה מוטבע שטבעו
 חכמים בניטין יוציא⁴ והולד ממזר וליתה
 10 לדר' מאיר וכל שכן לענין טעות סופר דאמ'⁵
 ר' אבא אמ' רב הונא אמ' רב זו דברי ר' מאיר
 אבל חכמ' אומ' אם נשאת⁶ הולד כשר ומודים
 חכמ' לר' מאיר בשינה שמו ושמה שם עירו ושם
 עירה שהולד ממזר אמ' רב אשי מתניתין נמי
 15 דיקא⁷ דקתני שינה שמו ושמה שם עירו ושם
 עירה מאן⁸ אינימא ר' מאיר נערבינהי וניתנהי
 אלא לאו רבנן אבל מאי דקאמרת מהו לתקוניה
 לניטא ומיהביה לדילה לא מיבעיא היכא דסופר
 לא יהב לן רשותא לתקוניה דאנו לא מתקנינן מידעי
 20 לדברי הכל אלא אפילו יהב לן סופר רשותא לית לן
 ואפילו שני עדים דגט צריבין אינון למיכתב לדברי
 הכל אלא במקום דיהב להון בעל רשותא לשוי
 שליה ואי נמי בית דין אינון ר' יוסי קאמ'⁹ אף אנו

¹ Our texts read האלו.² Our text of the Talmud reads תצא.³ *Giffin*, 80 a.⁴ Not in our texts in this passage.⁵ *Giffin*, 80 b.⁶ not in our texts.⁷ Our texts read אף אין נמי הניא שינה וכו'.⁸ Our texts read הא מאן קתני לה אינימא.⁹ *Giffin, Mishnah*, VI, 7; *Gemara, ibid.*, 66 b.

(Leaf 3, verso.)

מקובלין שאפילו אמ' לבית דין הגדול שבירושלם
 ילמדו ויכתבו ויתנו לה ופליגי עליה ר' מאיר
 ותנינה איש אונו ואמ' ¹ שמואל אמ' רבי הלכה
 כר' יוסי וששאל' ה'°

5 הא דתנן ² המביא גט ממדינת הים
 מאי ניהי מדינת הים דאשכחנן בפירוש דכל
 המדינות לגבי ארץ ישראל מדינת הים קארי
 להי איתיה להאי פירושא או לא • ודאי
 איתיה מי לאו קא יהיב מצרים לתחומי ארץ
 10 ישראל ואפילו עכו ואשקלון והסמוכות לארץ
 ישראל והמובלעות בתחום ארץ יש' כל דליתיה
 מן ארץ ישראל מדינת הים קארי ליה ואפילו בבל
 נמי מעיקרא לעניין גיטין ולא לעניין יוחסין •
 דלעניין יוחסין בבל עדיפא וארץ ישראל עיסה
 15 לבבל ³ עד דאתקן ליה ⁴ ואמרינן בבל ⁵ רב אמ'
 הרי היא כארץ ישראל לגיטין ומותיב ר'
 ירמיה ר' יהודה אומ' מרקם למורה ורקם
 כמורה מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום •
 מעכו לצפון ועכו כצפון והא בבל דלצפונה
 20 דארץ ישראל קימא ותנן ר' מאיר או' עכו
 הרי היא כארץ יש' לגיטין ואפילו ר' מאיר
 לא קאמ' אלא בעכו דמקרבא אבל בכל דמרחקא

¹ *Gittin*, 66 b.² *Gittin, Mishnah*, I, 1; *Gemara*, *ibid.*, 2 a.³ *Kiddushin*, 69 b.⁴ והא עלה מורא עד דאתקן לה?⁵ *Gittin*, 6 a.

[Leaf 4, recto.]

לא הוא מותיב לה והוא מפרק לה לבד מבבל
 וקא יהיב רב יוסף¹ תחומי בבל לנימין דברי
 הכל עד ערבא תינייתא דגישרא דמחוזא
 וחזין מזה כמדינת הים הוא'
 5 וששאל' הא דתנו רבנן²
 בשלשה דברים שווה סוריא לארין ישראל אי זה
 מקום היא סוריא ומה שמו בלשון ישמעאל'
 סוריא כמה מדינות היא כגון דמשק וחלב
 ומבוק ועד חרן אותן מקומות שעל עליוני
 10 פרת קרויין סוריא ושמה בלשון ישמעאל'
 סוריאיה ולשון סורסי וכתב סורסי שהוא עכשו
 ביד נצרים בבבל וקוראין אותו סוריאני על
 15 שם אותו מקום הוא נקרא' וששאל'
 עשר³ נטיעות ערבה ונישוך⁴ המים הלכה
 למשה משני⁵ פיר' עשר נטיעות לעניין שביעית
 דאמ' בשביעית אסר רחמ' לחרוש ולזרוע ולזבל
 ולעשות כל מלאכה שבשדה אבל אם יש שם
 אילנות מותר לחרוש בשביל האילנות וכמה
 שיעורן הלכה למשה מסיני ממאה ועד עשרה
 20 לצריך אילנות חורש ומותר מעשרה ולמיטה⁶
 לצריך א'ל'נ'ת'⁷ השדה הוא ואסור דתני⁸ עשר
 נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל
 בית סאה בשבילן' ערבה שדוחה שבת הלכה

¹ *Kiddushin*, 72 a ; comp. the introductory note.² *Gittin*, 8 a.³ *Mo'ed Katan*, 3 b.⁴ ונישוך.⁵ Read מסיני.⁶ Read ולמיטה.⁷ Cancelled by the scribe.⁸ *Shevi'it*, I, 6.

(Leaf 4, verso.)

למושה מסיני • ניסוך המים הלכה למושה
 מסיני • שנתסכין¹ מים כל שבעת ימי החג •
 וישאל² מהו לטלטל פמוט
 שהדליקו עליו באותה שבת • הכין חזינא דבר
 5 ברור הוא שאסור דתניא² מטלטלין נר חדש
 אבל לא ישן דברי ר' יהודה ר' מאיר או' כל נרות³
 שלמחבת מותר לטלטל חוץ מנר שהדליקו
 בה באותה שבת ר' שמעון אומ' כל הנרות
 מטלטלין חוץ מנר הדלק באותה שבת כבת מותר
 10 לטלטלה ולית הילכתא בר' שמעון ואף על גב
 דאמ' רבה בר בר חנה אמ' ר' יוחנן אמרו הלכה
 בר' שמעון לית הילכתא הכי מאי טע' אמרו
 אמ' וליה לא סבירא ליה ותוב אמ' פליגו בה רב
 אחא ורבינא חד אמ' בכל השבת הלכה בר' שמעון
 15 בר ממוקצה מחמת מיאוס • וחד אמ' מחמת
 מיאוס נמי הלכה בר' שמעון בר ממוקצה מחמת
 איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בו⁶ באותה שבת
 אלמא אין הלכה בר' שמעון וכן הלכה • ופמוט
 נעשה בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלה ושד
 20 אמ' אמ' ר' הורא⁷ פמוטות שלבית רבי מותר לטלטל
 בשבת⁸ ותרין לישאני האון⁹ והלכה רווחת היא •
 דכל היכא דאיכא תרי לישאני לישאנא בתרא
 דוקא ובלישנא בתרא סמכינן אלא אי איתמר הכי

¹ Read שמיכנין.² *Shabbat*, 44 a.³ Our text and the MSS. read מטלטלין.⁴ *Shabbat*, 45 b.⁵ *Ibid.*, 157 a.⁶ Read בה.⁷ Read הניא ר'.⁸ *Shabbat*, 121 a, end.⁹ = האויאן.

XX.

Fragment T-S., paper, two leaves, 19×15 cm., square writing, with a slight tendency to cursive. It contains eighteen Geonic Responsa, three of them incomplete.

1. The first Responsum, the beginning of which is missing, contains the decision of the Gaon regarding a childless widow and the *Yabam* who had been converted to another religion. The case was as follows: The brother of the deceased husband had given the woman *Halizah*, and at the same time turned the inheritance from his brother over to her, the transfer being effected by a Gentile court. The other heirs of the husband objected, but the Gaon upheld the right of the *Yabam* to dispose of his brother's inheritance, quite as though he had remained a Jew, and also endorsed the transfer as made by the Gentile court.

2. The second Responsum contains the law regarding the legal majority of women, based on *Gittin*, 64 b-65 a. It must be noted, however, that the Gaon's statement, 1 recto, lines 19-21, is not a direct quotation from this passage, but is a combination of it with *Yebamot*, 108 a, as is proved by what he says about פְּעִיטוֹת (line 23). We may, therefore, conclude that the Gaon had the same text in *Gittin* as Alfasi, and as Maimonides, *Ishut*, IV, 7, which in turn agrees with that of Rab Amram Gaon in גַּט'וֹת, 97. These identical texts would seem to disprove the opinion of Rabbi Zerahiah Gerondi, that Alfasi's reading goes back to Rabbi Hai Gaon, who changed the original text of the Talmud. Our Responsum agrees with Rab Amram Gaon in other respects, too. Both maintain that a woman of ב' וַיּוֹם א' or שְׁהַבְיָאָה סַמְנִים is considered to be of age. But while Rab Amram holds with Rabbi Meïr, in *Niddah*, 52 a-b, our Responsum holds with Rabbi Jehudah.

3. The third Responsum seems to be an extract from Rabbi Zemaḥ Gaon, in the collection ש"ץ, 27 a, 30. It contains the decision that the word of a slave who asserts that he has become a Jew, but does not live as one, does not deserve credence, and his owner may, if he likes, sell him to a Gentile. Comp. ס' העתים, 238.

4. The fourth Responsum contains explanations of various passages in *Yebamot*, without, however, offering anything of importance. It is a matter for regret that the Gaon did not explain the expression מַכְנֶה in the phrase גְּיוּרָה מַכְנֶה, variously interpreted by the later commentators and by the lexicographers¹. By the mistake of copyists, who did not understand the expression, מַכְנֶה appears twice as מַכְנֶה in the Jerusalem Talmud, *Terumot*, VII, 44 d, and *Kiddushin*, IV, 66 a.

5. The fifth Responsum, like all the rest to follow, except one, deals with Halakic questions concerning the Passover. It contains the Gaon's explanation of *Pesahim*, 45 b. He reads כִּיפָה, and explains it as meaning a spherical mass, while our text has כִּיפָת. Compare, however, Rabbinovicz, *Diḳduḳe Soferim*, 'Aruk, IV, 307, and ש"ץ, II, 80.

6. The sixth Responsum contains the Gaon's explanation of הַרוּסָה, which he connects with חֶרֶס, potsherd, the material of which the vessel was made in which the הַרוּסָה was kept. A similar etymology is given by the author of the 'Aruk, s. v. חֶרֶס and הַרוּסָה, who has in mind the clayey consistency of the mixture. Needless to say that both explanations are false; as its form² proves, הַרוּסָה indicates something that has been scraped off, and is related to חֶרֶס only in so far as this word means a thing with which one can scrape.

7-8. The seventh Responsum is merely the question addressed to the Gaon without the reply given by him. There is the possibility, however, that lines 12 (beg. לֹא)-

¹ Comp. 'Aruk, IV, 252, and Rashi, ad loc.

² Comp. Barth, *Nominalbildung*, § 43 c.

17 (טפחים), on leaf 2, recto, which we numbered as the eighth Responsum, may be the latter part of the Gaon's opinion, the intermediate portion having been omitted by an oversight of the copyist. The question concerns itself with the preparation of certain sorts of Passover pastry, and it may be conjectured that the Gaon was led to give an explanation of חליטה in *Pesahim*, 39 b.

9. Here we have the decision of the Gaon that no marriages are to be performed on the intermediate days of Passover and Tabernacles. The same opinion is held by different Geonim, as appears from Responsa in other Geonic collections. Compare פ"ה, 156; גמ"ז, 81; and ש"ת, 218. Our Responsum, however, is not identical with any of these.

10. The tenth Responsum gives the opinion of the Gaon, that מצה baked by a Gentile under the supervision of a Jew may be used during Passover for all purposes except for מצה מצוה. The same view is held by the Geonim Kohen-Zedek and Rabbi Hai, while the Gaon Rabbi Joseph ben Mari prohibits the use of such unleavened bread entirely. Compare ש"ש, II, 92-3; ש"ת, 291; גמ"ז, 111; and פ"ה, 166. Our Responsum is nearly identical with the one found in the collection גמ"ז, 111, and its probable author is Kohen-Zedek.

11. This is the decision of the Gaon that the blessing is to be recited over each of the four cups drunk at the Passover meal. The opinion is shared by many Geonim. Compare ש"ש, II, 99, and Müller, *Mafieah*, 84, 110¹. The ascription of the opposite view to the Gaon Kohen-Zedek² in *Tur, Oraḥ Hayyim*, 477, contradicts our fragment, which ostensibly gives the opinion of Kohen-Zedek. The *Tur* probably made use of the passage in ש"ש just referred to, and was misled, by an ambiguous expression used there, into attributing to Kohen-Zedek a view opposite to that actually held by him. Comp. also ש"ת, 287; Kohen-Zedek's

¹ Comp. also מהור וישרי, 276.

² It is improbable that *Tur* refers to Kohen-Zedek, II.

opinion as there given agrees with our fragment. Responsa 282-287 in ת"ש are perhaps extracts from a *Seder Haggadah* by Kohen-Zedek¹.

12. In this Responsum the Gaon explains why the benediction is not recited before Hallel at the Passover meal. The author is probably Rabbi Zemah Gaon. Compare ש"ש, II, 99, 100, and ת"ש, 102.

13. The Gaon decides that the blessing over the two cakes of unleavened bread at the Passover meal must be said over one cake that has been broken, and one whole cake. The same procedure is prescribed by the Geonim Rab Amram, Kohen-Zedek, and Rabbi Joseph. The only dissenting opinion is held by Rabbi Hai Gaon, who maintains, that while two whole loaves are required for every other holiday, on the Passover the cakes may either be broken or whole². The natural sense of the passage in *Berakot*, 39 b, endorses the opinion of the three Geonim, and contravenes the opinion of Hai. It seems, however, that in the time of the Amoraim the origin of the custom of using one broken cake and one whole cake was no longer known. In the days of the Temple, two whole cakes were used at the Passover meal as at any other holiday. But, unlike our present custom, the recital of the Haggadah took place after the meal³, when only bits of the cakes remained to illustrate the story. The broken מצה thus became identified with the Haggadah, and remained so even after the new custom of reciting the story before the meal came in vogue, when there was no longer any necessity for the broken pieces. Again, the holiday character of the Passover required the use of a whole cake, too. Thus the two cakes, the broken cake and the whole cake, were made to serve each a purpose of its own, the

¹ Comp. J. Derenbourg, in Geiger's *Wissenschaftliche Zeitschrift*, V, 398; Müller, *Mafta'ot*, 83, and *Handschriftliche, Jehudai Gaon zugewiesene Lehrsätze*, 17.

² ש"ש, II, 103; comp. מצה' יבירי, 279; and ג"ל, 102.

³ Comp. R. Mordecai ben Hillel on *Pesahim* כדר של פסח; comp., however, *Mekilta de R. Shime'on*, 33, and Hoffmann's note thereto (4).

one to perpetuate an old habit, the other to mark the holiday character of the Passover.

Another Passover meal custom, the עקירת השולחן, "removing the table," underwent a similar development. As we have seen, the Haggadah was recited originally after the meal. The "removal of the table," marking the end of an Oriental meal¹, became the signal for the beginning of the Haggadah. Later, when the meal came after the story, the custom of "removing the table" was continued as a part of the Passover ceremonial.

14. The fourteenth Responsum deals with one who forgets to count the 'Omer. Partly, it is identical with the decision attributed to Rabbi Jehudaï Gaon²; but it contains a rather obscure amplification, found in no other source, which makes a distinction between an intentional omission and real forgetfulness.

15. This Responsum is a note on 'Erubin, 53 b, which, in spite of its brevity, throws entirely new light on the passage. According to our present text of the Talmud, the Galilean woman, typically careless of her speech, says שלוכתי instead of שלוכתי. But even the most ignorant could not mistake a כ for a ב in pronunciation; the two letters are often interchanged in writing, but not in speaking. Besides, there is no such word as שלוכתי in any Aramaic dialect, to cause a slipshod pronunciation. The Geonic reading, therefore, which puts לישבתי³ instead of our לחברתה, is undoubtedly correct. What happened was that the woman wanted to say שבבתי (my neighbour), and did actually say שלוכתי, which in the Galilean pronunciation sounds like שלחופתי, meaning "my ransom⁴." The woman said: "May

¹ Comp. ה"ה, ed. Coronel, 57, 58; and ed. Lyck, 48.

² ש"ש, II, 108. Comp. also בה"ג, ed. Hildesheimer, 146 and 612; and ע"ה, ed. Schlossberg, 17.

³ Read לישבתי; comp. also the reading לישבתי in Rabbinoviez, ad loc.

⁴ See *Nedarim*, 66 b, for an interesting anecdote about a Palestinian-Galilean woman. Instead of בלעי (calf's foot jelly), which her Babylonian husband had ordered for dinner, she gave him בלעי (lentils). It was not

a lion devour thee for me," instead of, "My neighbour, take some milk." The reading שלובתי with ב instead of שלובתי with כ is corroborated by MS. M, which reads שלובתי, merely a different spelling of שלובתי¹. It should be noted that the expression, "may a lion devour thee," was a common curse among the Jews of Talmudic times (comp. *Ketubot*, 72 b). It is, therefore, improbable that there should be a connexion between לבא and להב, or שלובתי and שלהבת.

16-17. These two Responsa deal with certain kinds of pastry and their use on Passover². According to the Gaon, the cakes referred to in the Responsa may be eaten during the Passover, but they cannot serve as מצות מצות. The same decision occurs in ש"ש, II, 93; and ש"ת, 284 and 100. The sixteenth Responsum is possibly the one ascribed to the Gaon Kohen-Zedek in ש"ת, 284.

18. The last Responsum of the fragment, of which only the question has been preserved, deals with the same subject as the tenth, מצה baked by a Gentile who is supervised by a Jew. It is probably identical with the decision by Kohen-Zedek in the Geonic collection ש"ת, 291, where these two, the tenth and the eighteenth of the present fragment, are combined into one.

her goodwill that was at fault, but her Galilean tongue and ear, the one unable to pronounce a ה, the other unable to distinguish it when pronounced. To her מלפי sounded like מלפחי. It is, however, not impossible that the husband with his Babylonian peculiarities may not be guiltless. He may have mispronounced מלפחי as מלפי.

¹ Comp. also the reading שליבתי in ed. Salonica.

² I am unable to give a satisfactory explanation of שיבוק, leaf 2, verso, line 25: שׁוֹבֵק?

(Leaf I, recto.)

ומשום דגול דאית ליה ירית ליה בריה לית ביה משם
 דאמרינן¹ נכס . . . הגוי הרי הם ~~בהקפד~~^{כמדבר} כל המהויק בהם
 זכה בהם . . . מפרש לעילא בהרא דאולת אנתתיה
 ויהבת ליה . . . וה² דבעלה משומד וחלין לה וכתב
 5 לה אביואר'ה בנוים אי זביני זבנה לירושה דאחים
 דיליה אפילו בדבר מועט זביניה זביני ולא אית'
 לערערי בהדה בשום מידעם ואיבעי להון
 מינה וכל היכא דיתבא דנכסים מעוטים
 ולא יתבא בשמיה דנברא ולא קא תבעה כתובתה
 10 ואפילו לא זבנתיה לה היא ירושה מן ההוא משומד
 צריכה לאתונוי בהון ואי נכסים מרובים טפי מן מזונה
 וכתובתה כיון דירושה דמשומד היא וזבנת מיניה
 ואפסה ואחלה וכתב לה וכתב לה אביואריה לא יכלין
 יורשים למתבעה בשום מדעם כאל ויש'
 15 ר חנניה בן אנטיגנס³ אפ'ע'ל'ג'ב' או" כל חיך חינוקת
 שאינה יכולה לשמר קידושיה אינה צריכה למאן . .
 וא' רב יהודה א' שמואל הלכה כר' חנניה בן אנטיגנס
 וכן בקטנה שאינה יכולה לשמר גיטה אינה
 יכולה לשמר⁴ גיטה; כל שמבחת בין צרור לגא
 20 לאנז וכל שמבחת בין גיטה לקידושיה או לדבר אחר
 לעינין קידושין צריכה מאון צרור וזורקו
 אגז ונוטלו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים:
 קטנה דהגיעה לכלל הפעוטות צריכה מואון⁵
 ותניא אחריתי⁶ קטנה שלא מאינה ועמדה ונתקדשה
 25 משום ר' יהודה בן בתירא⁷ הם הם מואוניה הלכה כר'
 בן בתירה לא שלא כד היה נסיבת לאחר⁸: אי אית'
 שתי שערות לא סגי ליה⁹ במיאון¹⁰ לא בנט והיכא
 דימנל — דמלו שתים עשרי ויום אחד אפעלגב דלא¹¹

¹ *Baba Batra*, 54 b; our texts read כמדבר.² Read יאחה.³ *Yebamot, Mishnah*, XIII, 2; *Gemara*, *ibid.*, 107 b, 108 a; the strokes over אפ'ע'ל'ג'ב' indicate that the word is to be cancelled.⁴ Read לקבל, and comp. *Gittin*, 64 b.⁵ *Gittin*, 64 b-65 a.⁶ *Yebamot*, 108 a.⁷ Read הם הם.⁸ Read היא נסיבת לאחר.⁹ Read לה.¹⁰ Read אלא.¹¹ i. e. דמלו איתיה סמין.

(Leaf 1, verso.)

א' רבא¹ קטנה כל שתים עשרה ממאנת והולכת מיכן
 ואילך אינה ממאנת ומוקימינן ומוקמנן לה בסופא
 דכי לא בדיקין עם יקינן² קטנה שהגיעה לכלל
 שנותיה אין צריכה בדיקה חזקה הביאה הני מלי לעינין
 5 מיאון דלא ממאנה אבל לעינין חליצה הילכתא היא
 וא' רבה³ קטנה שהגיעה לכלל שנותיה אין צריכה בדיקה
 חזקה הביאה סימנין הני מלי לעינין מאונים *
 דלא ממאנה אבל לעינין חליצה בעיא בדיקה הלכתא
 כר' יהודה והל' כרבא שפחה גויה שאומרת
 10 אני יהודייה וכל מעשיה מעשה גוים מותר למוכרה
 לגוים ואין בכך כלום: ושש' אם פרווה⁴ פירש
 מקודם ללסולמן מותיב מר זוטרא⁵: מעשה
 בשוקת מהו כעוביה ובחללה כשתי אצבעות
 חוזרות למקומם תנן עירב מקוואות כשפופרת
 15 הנודר ושערו חכמ' אותה שפופרת רחבה ועוביה
 כשתי אצבעות שהם נכנסות ויוצאות ברוחבה
 שלאותה שפופרת ובחללה וחוזרות למקומם בלא
 עיכוב ולא דוחק א' רב יוסף⁶ קטיר קאחזינא
 הכא מהו קטיר קשר ויקשר קשר הושע בן אלה
 20 וכי דכי אמרינן⁷ אמ' קרנא דברים בגו: דקא'
 מבעיא לכו מהו גיורת מכנה⁸ אקמוה רבנן בעמוני
 שנשא עמונית דקאמ' להו ר' יוחנן אני שונה עמו
 מעמיו * להביא בתולה הבאה משני עממים זאת
 אומרת⁹ גיורת מכנה עבר רבה תוספאה¹⁰
 25 עובדה באשה שהלך בעלה למדינת הים ואשתיה
 ואשתיה ליה ולד במעי אמו תריסר ירחי שתיה
 ואחר כן ילדתיה אימיה ואכשרוה לההוא ולד:
 אר' אבהוא¹¹ סימני סרים ואילונית אין *
 עושים בהם מעשה עד שישלימו עשרים שנה

¹ *Niddah*, 46 a, read רבא רבא.² Read ומקמינן ומוקמינן לה בסופא דכי לא בדיקין חיישינן.³ = רבא, compare note 4 to p. 194.⁴ *Yoma*, 35 a; text unintelligible to me.⁵ *Ibid.*, 61 a.⁷ *Kidushin*, 44 b.⁹ Read אמרת וואה.¹⁰ *Yebamot*, 80 b.⁵ *Yebamot*, 15 a.⁸ *Yebamot*, 77 b.¹¹ *Ibid.*, 80 a.

(Leaf 2, recto.)

וש' כיפה שלשאור¹ שיחרדה לשיבה כיוצר
 עריבה מליאה שאור או בצק יבש ונעשת כמות
 כר או כסת ויחרדה ליישב עליה ולהניחה תחת מראשותיו
 כיון שסלקו מאכילה או מכותח נדחת מאכילה:
 5 ואינו עובר עליה בל יראה ובל ימצא ודקא שטח
 בפניה דא' רב יצחק בר אשיאן ש' א'² רב טח בפניה
 בטיט כולי' בית החרוסת³ כלי חרש
 בוליע מקוהא ומחמצה להחיא עיסה
 ושש' מביאין עניים קמח וגובלין אותם
 10 בשמן ובמי מתיקה ואוכלין ועשירין עושין
 אותם קמח שלאורז ועניים בשלחטים ויש . .
 שנובלים אותם במים לא לחלוט⁴ איניש
 תרתי חיטי בהדי הדרי גזירה בצורי אברש⁵
 דחברתה צוריה הוא אותו קורע שלחיטה
 15 באמצעיתה * ולא סליק לה דיקולא דמיא
 דיקולא דקלים דיקולא דמים דותחים ועולים
 כדקלים כטפח כשני טפחים * ושש" אכור
 ליישא אשה בחולו שלפסח ולא בחולו שלחג ולא לשמר⁶
 אבילות ושש' מהו שיאפה גוי בפסח
 20 מצות ישראל אם לש גוי לדעתו אינו יוצא בה
 ידי חובתו שנ' ושמרתם את המצות עשה לה
 שמירה בשעת לישה * ואם יש חבורה גדולה
 ולא ימצא ישראל לאופות לה להם מצה סיפוקם
 יאפה ישראל מצה כדי שיגיע לכל אחד כזית
 25 משומר ואכלים בתחלה מה שאפה גוי ואחר כך
 מברכין על אותו כזית ממה שאפה ישראל וא' רב
 הונא⁷ בציקות שלגוים ממלא אדם כריסו מהם
 בלבד שיאכל מצה באחרנה ומיי ניהו בצקות

¹ *Pesahim*, 45 b; comp. introductory note.² Thus in MS. ! טח ?³ *Pesahim*, 30 b.⁴ *Ibid.*, 39 b, last line; our texts read בצירי with י and not with יר.⁵ ?⁶ לנהג =⁷ *Pesahim*, 40 a.

(Leaf 2, verso.)

שלגוים בצק מומש חמין הוא אלא בעיקות שאנן
 גי¹ בלבד שיאכל כזית באחרנה וזה הוא במקום
 שאיפשר² אבל לכתחלה אין עושין אם משמרין
 ישראל לאותו הגוי כשהוא לש וכשהוא אופה שמירה
 5 בעלמא³ הוא ובמקום שאי אפשר שפיר דמי ;
 ושש' ארבעה כוסות שלפסח הלכה למעשה
 בשתי ישיבות שברכות על כל כוס וכוס ברוך פרי
 הגפן כל אחד ואחד מצוה בפני עצמו כיון דבעי
 למימר אגדתא והלילא מסחא דעתיה צריך לברוכי
 10 בו' פר' הנ' ⁴ משם כהן צדק ש' פירשנו לכם ;
 ומפני אין מברכין לגמור בלילי פסחים מפני
 שחולקים אותו באמצע : ולילי פסחים להניח
 פרוסה בתוך שלימה ובוצע מאי טעמא לחם עני
 וצריך לכצוע על שתייהם : שש' ספירת העומר
 15 מאן דלא מני ביום הראשון אינו מונה עוד דכתיב
 שבע שבתות תמ" תה" וליכא ובשאר הלילות
 אם לא מנה כיום מונה בלילא • ואם משם מזיד אינו
 מועיל במנין ואם משם שכחה מותר למנות
 מהו⁵ דאמרה לשבבתיה אמ' ל' ⁶ שולובתי תא ליכליך לבא
 20 הא תא אבלי חלבא נהוא ⁷ תא אכליך אריה • אסור
 ללוש העיסה בלילי הפסח בין ובשמן בדבש וכן לקטף
 לא משום חימוין אלא משם לחם עוני ובשאר יומי הפסח
 מותר • לקטף שאין קיטוף אסור אלא ליל חפס⁸ הראשון
 דהיה ליה מי פירות ומוי פירות אין מחמיצים ושש"
 25 מהו לאיפות בשובק⁹ מותר להפך כל עוקר¹⁰ בין ביד
 בין בשובק • וזה שאופין בשובק בשאר ימים
 אבל בלילה הראשון אסור משם עיסה עשירה .
 פלמיר גוי מהו להרביק עיסה בתנור בפסח • וש'
 תקנה לדבר זה או לא • אי משום בשולי גוים : .

¹ Read גוי .שאנן² Read איפשר .שאי³ Read מעלייא .⁴ ששאלתם = ש' ; במרא פרי הגפן =⁵ 'Erubin, 53 b.⁶ אמרה לה =⁷ Read אכרה = והיא אכרה .⁸ Read פסח .⁹ Comp. introductory note.¹⁰ ?

XXI.

Fragment T-S., paper, six leaves, 22 × 15 cm., square hand, tending to cursive. The two outside pages are too much rubbed to be copied; also leaf 6, recto, is in a very damaged condition, only a few lines being legible. Therefore, from leaf 1, verso, to leaf 6, recto, is all that could be copied. As much of the fragment as can be deciphered contains fifteen Responsa, some of which have been preserved in the printed collections of Geonic Responsa.

1. The first Responsum, the beginning of which is missing, is identical with Responsum 47, in the Geonic collection ק"ג, where it is ascribed to Sar Shalom Gaon¹. It deals with the circumstances in which a Gentile may be trusted to handle wine without its becoming סתם יין. Our MS. enables us to correct some mistakes in the printed text, as, for instance, the senseless יין של גוי כשייני, instead of which we must read, with our fragment, leaf 1, verso, line 6, שייני של גוי וישנו.

2. The second Responsum also deals with סתם יין. The decision of the Gaon is that a winepress made of clay, used by Gentiles, cannot be used by Jews, even if the glazing is first removed.

3. The Gaon enumerates the conditions under which a Jew may associate himself in business with a Gentile who traffics on the Sabbath and on holidays. This is a favourite subject in the Geonic literature of Responsa. There is hardly any other that is touched upon so often in the questions put to the authorities, showing that partner-

¹ Comp. also ק"ד, 117 where it is ascribed to Rabbi Zemah Gaon.

ships between Jews and Gentiles must have occurred with the utmost frequency¹.

4. This Responsum also deals with a subject connected with a partnership between a Jew and a Gentile. The question addressed to the Gaon reads as follows: "May a Jew enter into partnership with a Gentile in agricultural enterprises, if the Gentile works on the Sabbath with the cattle belonging to both partners, muzzles the ox while he is treading out the corn, and ploughs with an ox and an ass together?" The Gaon decides that the muzzling or coupling of animals by the Gentile forms no objection to the partnership, because the laws against these acts do not grow out of the relation between the possessor and the animal possessed, but aim rather to regulate the relation between the worker and the animal used. The Sabbath prohibition, on the other hand, is based on the fact of ownership. It is the duty of the Jew to secure a day of rest for an animal belonging to him, and from this duty he is not released when the Gentile uses it. The Gaon's opinion is novel in its leniency. Most of the codifiers refuse to sanction a partnership in which a Jew might expose animals belonging to him to being muzzled or coupled by a Gentile partner².

5. The fifth Responsum contains the following statement: An ass and an ox may be used together by a Jew without any scruples in threshing, the prohibition against coupling divers animals having application only to ploughing. This statement is so extraordinary that one would like to attribute its strangeness to a corrupt text, but this easy escape from the difficulty is cut off by the rare state of preservation of this part of the fragment. It remains for some ingenious interpreter to tell us on what grounds

¹ Comp., for instance, *Responsa of the Geonim*, ed. Lyck, 65, 67, 68; *Responsa of the Geonim*, ed. Mantua, 43; גט"ו, 53-56; ד"ט, 10; and the next Responsum of our fragment.

² Comp. Maimonides, שביעית, XIII, 3; R. Moses of Coucy, ג"כ, prohibi- tion 184; ד"ט, 9; comp., however, *Tur, Hoshen Mishpat*, 338.

the Gaon ventured to oppose the whole chain of Jewish tradition, from the Tannaim down to the latest codifier, the author of the *Shulḥan 'Aruk*¹. Indeed, the view of the Gaon contradicts, not only the Rabbinic tradition, but even the Karaite interpretation, as can be seen from the statements of Elijah Bashyazi, in his *Aderet Eliahu*, Supplement, 13 c; and Aaron ben Elijah the Younger, in his *Keter Torah*, on Deut. xxii. 10. It should, however, be noted that both these Karaite teachers refer to the opinions of some Rabbanites, who maintain that the expression "plough with an ox and an ass together" is only a euphemism for hybridization. But it seems that this opinion is based upon a misunderstanding of what Maimonides says in *Moreh*, III, 49. He does, indeed, hold that the prohibition against working a field with divers animals is aimed against giving an opportunity for hybridization, but he does not thereby deny the simple and direct meaning of the law against coupling. Attention should also be called to the opinion of Rabbi Joseph Gaon in ה"פ, 10. He explicitly forbids threshing with divers animals. It must be admitted that the very emphasis he puts upon the prohibition may indicate the existence and expression of varying opinions upon the subject.

It is highly interesting that the view mentioned above, ascribed by the Karaites to the Rabbanites, is found in Karaite sources only, and in a book of the founder of the sect himself. In Anan's ספר המצות, reproduced by Harkavy, in *Studien und Mittheilungen*, VIII, we read on p. 4: "And the Scriptures use the expression החרש 'plough,' to teach us two things, the prohibition against hybridization and against ploughing as well, for הרישה 'ploughing,' is the expression for רביעה 'hybridization,' also, as it is written, לילא חרשתם בעגלתי 'If ye had not ploughed with my heifer.'" As Dr. Harkavy remarks, on p. 194, the text here does not seem to be in good condition. However, it is certain that.

¹ Comp. *Mishnah Kilāim*, VIII, 2; *Sifra*, Deut., 231; Maimonides, *Kilāim*, IX, 7; *Yoreh De'ah*, 297, 10.

according to Anan, תּחַרֵּשׁ is an euphemistic expression for תּרְבִיעַ. From Anan's words, we may at the same time infer that in his opinion the prohibition is directed against ploughing and hybridization.

6. Here again we have a partnership between a Gentile and a Jew dealt with. The Gaon decides, that if a Jew gives money to a Gentile for the purchase of cattle, he is responsible for their Sabbath rest from the moment his partner-agent acquires them, even before he himself has come into actual possession of them. Strangely enough, in discussing the point whether the Jew becomes the rightful owner of the beasts from the moment the Gentile buys them with his money, the Gaon disregards the distinction made by the Talmud, *Bekorot*, 13, between a Jew and a Gentile in the law of acquisition.

7. The seventh Responsum denounces all legal fictions invented for the purpose of evading the law of Sabbath rest. If a sale is consummated in perfect form and without mention of any condition, but it is proved a subterfuge by the return of the Jew to his business at the end of the Sabbath, the Gaon condemns it as an evasion, as a deception of God and man, a public desecration of the Sabbath and of the name of God, for the law opposes double-dealing even in indifferent matters, let alone, then, in so sacred a concern as the sanctification of the Sabbath. Comp. pp. 81-82, above.

8. The eighth Responsum is identical with that found in ש"ץ, 26 a, 20. There it is ascribed to the Gaon Kohen-Zedek, but it is probable that the author is Hai Gaon¹. The Responsum deals with the case of a master whose slaves refuse to embrace Judaism, and as well with the case of a master who is unwilling to have his slaves embrace Judaism. In the former case, the Gaon decides that if at the end of a year the slaves persist in their refusal, they must be sold; in the latter case, he knows no

¹ Comp. ש"ץ, 237, and Müller, *Mafteah*, 82, note 21.

excuse for delay; as soon as a Jew acquires slaves who are willing to accept Judaism, the master is bound to make Jews of them, and he is not allowed to sell them to Gentiles.

9-10. The beginning of the ninth Responsum is missing. It, as well as the tenth, deals with the prohibition against making any use whatsoever of anything that appertains to a heathen sanctuary.

In the first of the two Responsa the spelling עכפה (leaf 4, recto, line 14) instead of איכפה is noteworthy. The former is the correct orthography of the word in Mandaic. It is also to be noted that דהתן (4, recto, line 20) is used before quoting a Baraita, while on leaf 4, verso, line 6, we have דתניא before a Mishnah. Are we to assume that originally these two terms were used indiscriminately before quotations from any Tannaitic source, or are we dealing here with a copyist's error¹? Sherira Gaon, in Harkavy, *Responsen der Geonim*, 103, maintains that תניא can be used before a Mishnah and before a Baraita as well, while תן may be placed before a Mishnah only. In our texts of the Talmud, with but a very few exceptions, תן is used before a Mishnah, and תניא before a Baraita. This progress from Sherira to our texts apparently gives support to the assumption that there was a development in the use of these terms. Accordingly, it may well be that before Sherira they were not at all differentiated, but were applied indiscriminately.

11. The eleventh Responsum deals with the distribution of the property of a man who has left sons from two wives, upon each of whom a jointure had been settled, כתובת בנין דכרין. The Gaon's decision is based on the laws upon the subject given in *Ketubot*, 90 a. One would be inclined to ascribe this Responsum to one of the earlier Geonim, as the כתובת בנין דכרין was obsolete so early as the time of Rabbi

¹ Comp. p. 150, above; in the Oxford MS. of the *Seder Rab Amram*, as also in the Genizah fragment of the *Sederot*, reproduced on page 364, below, תן is also used before a quotation from a Baraita.

Mattathiah. Notwithstanding the fact that the Geonim Rabbi Hilai, Rabbi Hananiah, Rabbi Dosa, and Rabbi Samuel agree with Rabbi Mattathiah in declaring it obsolete, Hai maintains that we have no right to abolish the Talmudic institution¹. Hence a reference to it in a Responsum cannot be taken as proof of the early authorship of the opinion.

However, it is highly probable that our Responsum is from the hand of Rabbi Moses ben Jacob, Gaon at Sura, for the view expressed in the fragment agrees with that given in ג"ק, 152, in the name of Rabbi Moses. It may be noted, by the way, that the anonymous Responsum in which it is quoted, in ג"ק is by Rabbi Kalonymos of Lucca, as may readily be inferred from a remark made by Rabbi Meïr, of Rothenburg, in his *שערי השובה*, ed. Bloch, 176, but the corrupt text of Rabbi Meïr ought to be emended in accordance with ג"ק.

12. The twelfth Responsum contains an explanation of *Shebu'ot*, 41 a, the passage dealing with the differences between oaths of various kinds. The Gaon's definition of כובסה occurring in the passage is extremely interesting. He connects it with כבס, to wash, and takes it to mean the same as what in German is called *Wäsche*, undergarments, &c. This is undoubtedly the explanation of the word given by the author of the '*Aruk*, s. v., IV, 186, ed. Kohut, where the reading במלבושי is correct, as is proved by the words מלבוש המחבבש. The emendation made by Kohut, changing במלבושי into במבושי, is therefore erroneous.

13. The end of the thirteenth Responsum is missing. It is probably identical with that ascribed to Rabbi Sherira Gaon and his son Rabbi Hai jointly, in Harkavy, *Responsen der Geonim*, 50; comp. also ש"ן, 93 b, no. 2, and תה"ג, ed. Coronel, 5.

14. The portion of the fragment containing the fourteenth Responsum is so badly rubbed as to be unde-

¹ Comp. ש"ר on *Ketubot*, 52; also ש"ן, 57 a, 17.

cipherable. Only so much can be ascertained, that it deals with a Halakah based on *Baba Mezia*, 67 b, as appears from lines 10-12 and line 18. It is not impossible that these lines and the lines preceding them belong to the previous Responsum.

15. Of this Responsum only the beginning is preserved, and even this is in a mutilated condition. It deals with the expedients to be adopted, after ordination ceased to be practised, in imposing fines for which, according to the law, ordained judges are required. This is a subject discussed in a number of Geonic Responsa, as, for instance, in פ"ט, 29 a, 1-4, and ז"ח, 60, 120. Our Responsum, however, is identical with none of them.

(Leaf 1, verso.)

. . . . ל . . . למלקט . . . יארכה ויין של ישראל בכפר
 גוי ואין ישראל הדר באותו כפר ומפתח וחותם ביד
 ישראל מותר בשתיה שהלכה כר' אלעזר ואין לחלק
 בין כפר שיש בו ישראל לכפר שאין בו ישראל בזמן
 5 שיין של ישראל הוא כשמפתח וחותם בידו אילא'
 בזמנו שיינו שלגוי וישנו ברשות ישראל לשמרו
 שצריך להחמיר עליו ביותר: ולמה שאם נמצא גוי
 אצלו אין נתפש עליו כנגב שיכול לומר לו בין חביות
 שלי אני עומד דקאמ'¹ ההוא כרכא דהוא ביה חמרא
 10 דישאל וגוי אישתכח גוי בי דני אמ' רבא אם
 נתפש עליו כנגב חמרא שרי ואילא אסור וכו'
 שמעון בן אלעזר דסלקין רב יהודה ורב נחמן'
 בטעמה דרב יהודה אמ' ר' שמעון בן אלעזר
 להקל אמר ולא חישנין לגומלין ורב נחמן אמ' ר'
 15 שמעון בן אלעזר להחמיר אמ' וחישנין לגומלין
 הילכתא כרב נחמן דתניא כואתיה בהדיא דקא
 אמרינן תניא כואתיה דרב נחמן אמ' זעירי ר'
 שמעון בן ר' אלעזר אמ' רשות גוים אחת מפני
 הרמאין ולעשותין בנת שלחרש שעשו
 20 בה גוים קודם לכן ולא קיפלו את החרש' אסור
 שכך שנינו² גת שלאבן שזפתה גוי מנגבה
 והיא טהורה וכו'ל' ושלחרש אפעלפי שקילף

¹ 'Abodah Zarah, 61 b; our texts of the Talmud read ביה דני.² 'Abodah Zarah, Mishnah, V, 11; Gemara, ibid., 74 b.

(Leaf 2, recto.)

את הזפת הרי זו אסורה וכך הלכה¹ דדרש רבה
 נאווה ארתחו רבא כי הוו משדר ד'ק'² להרפ' סחייף
 להו וחתים להו אבירציהו אלמא קאסבר מכניסו
 לקיום אפלו לפי שעה גזרו ביה רבנן דהוה ליה רבא
 5 כרבנן דברא³ דפליגין עליה דרבי דתניא הנת
 והמחין והמש' שלגוים ר' מתיר בניגוב וחכמ'
 אוסרין ורבה⁴ רבנן דבריהא כסתם מתניתין דקא
 תאני ושלחרם אף על פי שקילף את הזפת הרי זו
 אסורה וכך הלכה ישראל שעשה שותפות
 עם הגוי ואותו גוי יושב בחנות ומוכר בשבת
 10 אם התנה עמו כתחלה על מנת שהניא⁵ שבת
 לגוי או שבת ומקצת ימים לגוי ושאר ימים
 לישראל מותר ועיקר שלא יחזרו ויעשו חישבון
 כדי שלא יתערב רוח שבת בשלחול ויטול יש'
 15 מן הרוח שלשבת אילא כל אחד לפי מזלו כמנהג
 הוה מותר ואם אינו מתנה מעיקרה אסור
 דהנהו⁶ מורקאיי גוי נקיט בשבתא ויש' בחולא
 אתא לקמיה שרא^{דברא} להו אותיביה רבינא לרבא
 ישראל וגוי שעשו⁷ שדה בשותפות לא יאמר
 20 לו מול חלקך בשבת ואני בחול ואם היתנה
 מעיקרה מותר ואם באו לחשבון אסור
 אכסיף רבא לסוף אינלאי מילתא דהיתנו

¹ 'Abodah Zarah, 74 b.² Read ק"ק = ק"קנים, the Hebrew for נולץ in our text, but comp. also *Kelim*, II, 2, according to which ד"ק, if it stands for דקים, is correct.³ דברייתא.⁴ Read מיקים; the spelling רבה for רבא is found also on line 1 of this page.⁵ = שהניא.⁶ 'Abodah Zarah, 22 a.⁷ Our texts read שיקבלו.

(Leaf 2, verso.)

מעיקרה הוּו ישראל שמבקש לעשות
 שותפות עם הגוי בחרישה ואותו גוי חורש בשבת
 וחוסם פי פרה ודש בה וחורש בשור ובחמור
 ושאלתם יש תקנה לדבר זה:
 5 כך ראינו שמשום חרישה אסור מה מעם מפני¹
 שחורש בבהמה שלישראל בשבת ובהמה
 מוזהר עליה להשביתה כמותו שנ' וכל בהמה
 וביון שמחויב להשביתה מה לי חורש בה הוא
 מה לי חורש בה גוי בין הוא בן גוי אסור אבל
 10 משום חסימה אם חוסם גוי פרתו שלישראל ודש
 בה חיב¹ ישראל מפני שמצות חסימה חובת הגוף
 היא ולא חובת בהמה ושנו חכמים² פרות
 המרכ' בתבואה אינו עובר מש' בל תחסום
 והדשות בתרומה ובמעשרות עובר מש' בל
 15 תחסם וגוי שדש בפרתו שליש' אינו עובר מש'
 בל תחסם ויש' שדש בפרתו שלגוי עובר מש'
 בל תחסם ולא עוד אילא אפלו אמר לו יש' לגוי חסום
 פרתי ודוש בה מותר דאיבעיא להו מהוא שיאמר
 אדם לגוי חסום פרתי ודוש בה כי אמר' אמ'
 20 לגוי שבות בשבת דאיסור' סקילה אבל הכא
 דאיסור לאו לא או דילמא לא שנא ונשכנה³
 להתירא ישראל מותר לו לדוש בשור
 ובחמור התיר' גמור שאין מצוה אילא על
 החרישה ישראל שנתן מעות לגוי

¹ Read אין חיב.² *Baba Mezia*, 90 a.³ Read ומסקנה.

(Leaf 3, recto.)

בשותפות על מנת שיקח בם שורים ובהמה
 וחורש בהן בשבת כיון שנתן לו ליקח עשאו שליה
 ומשעה שקנה אתו גוי או מן¹ שורין ובהמה וחורש
 בהן בשבת אסור כי אותן שורין ובהמה שעמדו
 5 ברשות ישראל ואף על פי שלא באו לרשותו קנין
 כסף הן ועובר עליהן מש' לא תעש' כל מלאכה ואם
 תאמר עדיין לא משכו אמרו² חכמ' מעות קונות^{מהורה}
 ומש' גזרה בעלמא דבענן משיכה שבך אמרו
 חכמים מה טעם אמרו משיכה קונה גזרה שמה
 10 יאמרו לו נשרפו חיטיך בעלייה הולכך אסור לו
 לעשות כן ישראל שמבקיט לעשות ערמה
 עם שותפו גוי שיש לו עמו שורים לחרישה וחנות
 שלמקח וממכר ומוכרין לו בערב שבת וחוויר
 לוקחן ממנו לאחר שבת זה מנהג שלפושעי ישר'
 15 ואסור לעשות כן מפני שני דברים ואין צריך לומר
 אם לא לקח ישראל דמי שורים וחנות ומה שבתוכה
 מן הגוי אילא בדברים בעולם שמכר לו שאין שוה
 כלום ואין בו מכירה כלל ואסור לעשות כן ואפלו
 לקח ממנו דמים ומכר לו מכירה גמורה והעיד עליו
 20 עדים שמכרת לי שורים אילו וחנות זו אפעלפי
 כן כיון שמתנה עמו על מנת שתחזירם לי לאחר
 שבת אסור מפני שעשה ערמה להשתכר
 בשבת ולעשות מלאכה בשבת בכונה ואיסור

¹ The status of the כן, "Jewish heretic," is essentially different from that of the גוי, "Gentile." Probably we should read כן המיין, instead of כן או כן.

² *Baba Mezia*, 47 b, and comp. the introductory note.

(Leaf 3, verso.)

גמור הוא: אילא^א אפילו מכר לו מכירה נמורה ואין מתנה
 עמו על מנת שתחזירו לי וקנאו גוי קנין גמור כיון
 שבמוצא שבת חוזר ובא ישראל לחנותו כמנהגו:
 הוכר הדבר שבערמה עשו להיתערם במצות
 ולגנוב דעת עליונה ודעת הבריות ויש בן איסור 5
 שבת . . וחילול שבת וחילול השם בפני ישראל וגוים
 שאפלו הערמה . . ב . . אפלו בדבר הרשות¹ אסור
 לעשות לכתחלה ערמה דאמרו ליה רבנן² לרב
 ששי חזי מר האי מרבנן ורב הייה בר חיון³ וכול'
 10 ומעשה מברא שבות בעלמא הוא ואף על פי
 כן צורבא מרבנן לא אתי למעבר כן שיש חרישה
 שהיא איסור מלאכה ופתיחת חנות בשבת לא כל
 שכין שאסור מכל צד וצד ויש בו חילול השם:
 וששאלתם עבד ערל שמיאן להמול
 15 ימכר לאלתר או שיוגלגל עמו יב' חדש
 ושאלתם עבד שלא רצה רבו למולו
 תמה גדול יש בשאלה שניה ואיפשר כן עבד
 מזיק עצמו למול ורבו אינו רוצה: הלוא חובה עליו
 למל עבדו היו יודעין שזה שעושה כן עובר
 20 על המל ימול וג' ובכל יום ויום באיסור עומד וכל
 יום ויום בעשה כדי שנתיר לו למוכרו לגוים לפיכך
 אסור לו למוכרו לגוים אילא ימול אתו תחלה וימכרנו
 ליש' ואסור להשתמש בו עד שימול ושאלה

¹ Text corrupt.² *Shabbat*, 139 b.³ Our texts read דותא.

(Leaf 4, recto.)

וברקנין דתנן¹ מי שהיה ביתו סמוך לבית עבודה
 ונפל וכול' ומקשינן עלה והא קא שביק רוחא² לעבד'
 זרה אמ' רב חנינה מסורא דעביד ליה בית הכסא
 והא באעי צניעותא דעביד ליה בית הכסא דלילא
 5 והא אמ' מר אי זה הוא צנוע כל שניפנה בלילה
 במקום שנפנה ביום ואף על גב דאוקימנה בכרך³
 וכול' ביב של עבדה זרה שקמור ועובר⁴ בתוך
 ביתו של ישראל בעל כרוחו פעמים שוטפו מי
 גשמים ומפסידין כילו וביתו הפסיד גדול וכשרואה
 10 ישראל מטר מתקין את הביב עד שיצאו מים
 בשביל שלא יפסיד אסור או מותר אילו קילון
 שהיה מכניס מים לע' זרה ובנו בית בביתו היה⁵
 בודאי היה אסור שכל מה שמתקין מהנה ע' זרה
 עכשו שמוציא מבית עבדה זרה מה עכפת⁶
 15 לעבדה זרה אם מתקין יש' את שלו אם לאו וכשאין
 מתקנו מה הפסד לעבדה זרה כיון שתיקונו'
 ופסידו שליש' הוא ואין לעבדה זרה לא הפסיד
 ולא רוח בה מותר וכי קא טרה ישראל בדנפשיה
 קא טרה ובהתירא קא טרה דלא אסיר בע' זר'
 20 אילא או נהנה או מהני דתנן⁷ ר' נתן אומ' אם
 שעב' זרה מונחת⁸ וכול' ואם תאמר יהיה ביב
 זה כמשמשי עב' זרה משמשי עבדה זרה
 אין אסורין עד שיעבדו דתנן⁹ הגיע לכיפה

¹ 'Abodah Zarah, Mishnah, III, 6; Gemara, ibid., 47 a.² The printed texts of the Talmud read כרייה, but MS. M. and some old authorities agree with the reading of the fragment.³ Read בכרך. ⁴ Read שמקצתו עובר. ⁵ Read ומקצתו נביתו הוא.⁶ = אכפת.⁷ 'Abodah Zarah, 13 a.⁸ Read שניפנה זרה ממהה.⁹ 'Abodah Zarah, Mishnah, I, 7; Gemara, ibid., 16 a.

(Leaf 4, verso.)

שמעמידין וכול' ואמ' ר' אליעזר ואם בנה שכרו מותר¹
 וכול' אלמא הלכה ד... ת הוא שמשמשי עב' זר' אין אסור'
 עד שיעבדו ולענין כתובת בנין דכרין ששאלתם
 כך הוא אם בא להן ממון או שנפלו להן נכסין לאחר
 5 מיתת אביהן אין הוויין מותר כי קאמרינן לענין בכור
 אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק ומנלן דתניא² היו שם
 נכסין בראוי אינן כבמוחזק וכך הלכה: ואפילו
 כספים ומטל' מצטרפין לשתי כתובות היכא דנשא
 שתי נשים ויש לתנה³ בנים ומתה אחת בחייו ואחת במתו
 10 שלהן כתובת בנין דכרין ולא עוד אילא היכא דמיתו
 אחת בחייו ואחת במותו לא צריכינן למותר דעד ואף
 על גב כל בא⁴ מותר דינר שקלין כתובת בנין דיכרין
 מפני שכתובה נעשית מותר לחברתה דתנן⁵ נשא
 ראשונה ומתה נשא שניה ומת הוא שניה ויורשיה
 15 קודמין ליורשי הראשונה ואמרינן שמ' מנה תלת
 שמע מינה אחת בחיו ואחת במותו יש להן כתובת
 בנין דכרין ולא חישינן לאינצוי מימאי דקאתאני'
 שנייה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה מיקדם
 הוא דקדמו הא איכא שקלין ושמ' מינה כתובה
 20 נעשית מותר לחברתה מימאי מידלא קתאני אם
 יש מותר דינר ושמ' מינה כתובת בנין דיכרין
 לא טרפא משעבד ואף על גב דמתקיף רב אשי
 לעולם אימלך⁶ אחת בחייו ואחת במותו אין להן כתו'
 בנין דוכרין: ולעולם אימלך⁶ אין כתובה נעשית

¹ 'Abodah Zarah, 19 b.² Bekhorot, Mishnah, VIII, 9; Gemara, ibid., 51 b.³ להריותה or לשתייהן =⁴ Read דלגא מותר⁵ Ketubot, Mishnah, X, 1; Gemara, ibid., 90 a.⁶ אימא לך =

(Leaf 5, recto.)

מותר לחברתה ושאי הכא דאיכא מותר דינר :
 ותוב מיקמינן להי בפלוגתא דקאמ' אחת בחייו ואחת
 במותו תנאיי היא¹ דתניא מיתו אחת בחייו ואחת במו'
 . . ל ואפלו העק . . .² הלכה אמ'³ מר זוטה משמ' דרב
 5 פפא הילכתא אחת בחייו ואחת במוהו יש להן כתוב'
 בנין דיכרין וכתובה נעשית מותר לחברתה
 אבל מו שהיה נשוי שתי נשים ומית הראשנה קודמת לשניה
 יורשי הראשנה קודמין ליורשי שנייה⁴ ששאלתם לא לענין
 כתובת בנין דכרין אילא לנבות מנכסיו אי זו קודמת אי זו
 10 מתאחרת כי דקאמ' עלה שמעת מנה בעל חוב מאוחר שקדם
 ונבה משנבה גבה והלכתא משנבה גבה אף על גב דאיכא
 לישנא אחרינא שמעת מינה משנבה לא גבה מרפסקא
 באין בערכין⁵ מאי טעמ' בעל חוב מאוחר שקדם ונבה מוה
 שנבה גבה אמר רבינא לרב אשי האי נקטיה בכובסיה
 15 וכול' שמעתא⁶ ולמאן מנגדינן ליה ולמאן משמתינן ליה
 וישאלתם לפרושה
 עלתה על לב דלתובע משמתינן או מנגדינן אילא בין
 שמותי בין נגודי לנתבע וכך פירוט' מאי איכא בין
 שבועתא דאוריתא לדרבנן איכא למיפך שבועתא
 20 כגון שרצו . . שניהן לישבע תובע וליטול מפני שכל
 נישבעין שבתורה נישבעין ולא מושלמין וכול' וכן
 רצו שניהן למיפך שבועה מן נתבע לתובע שבוע'
 דאוריתא אפכינן דרבנן לא אפכינן ולמר בר רב
 אשי דאמ' דרבנן נמו אפכינן שבעתא הוין להו
 25 שוות כי הדדי אם כן מאי איכא בין דאוריתא לדרבנן
 איכא ביניהו למיחת לניכסי במי שנתחייב שבועה

¹ *Ketubot*, 90 b.² Read הכי כך הלכה היה.³ *Ketubot*, 91 a; our texts read זוטרה.⁴ *Ketubot*, *Mishnah*, X, 1; *Gemara*, *ibid.*, 90 a.⁵ *Arakin*, 7 b.⁶ *Shebu'ot*, 41 a.

(Leaf 5, verso.)

דאוריתא ולא משתבע ולא משלים נחתינן לניכסיה .
 מאן דמייחיבין . . . דמייחיב¹ ולא מיישתבע ולא משלים
 ליה לבעל דיניה לא אלים חיוביה ולא נחתינן לניכסיה . . .
 ר' אסי² דאמ' באור' נמי לא נחתינן לניכסיה דתנן מציאת
 5 הרש שוט'ה זקט'ן וכול' וקאמ' ולרבנן דאמרי מחויב
 שבועה מדרבנן לא נחתינן לניכסיה מאי עבדינן ליה
 ליפקע דינא דחובע אילא משמתין ליה לנתבע אמל'
 רבינא לרב אשי משל זה יש עליו חלוק ושמלה כי נקיט
 ליה בלבושיה מרפי שביק ליה לגלימיה אף זה מחויב
 10 שבועה מדרבנן ואין נשבע ואין חמורה שבועתו לירד
 לנכסיו כש . . . תה מוכ . . . הו בשמו אומר³ אחתיה לחובע
 לניכסאי ולא תשמתן דנמצא דנקטיה בכובסיה דהוא
 לבוש . . . תשיבקה לגלימיה : אמל' רב אשי הכי קא אמ'
 משמתי עד דמאטי נגדיה וכו' ולמה משמתין
 15 ליה דלא קא מיישתבע שבועה דפרקו⁴ רבנן עליה ולא
 קא מפיים ליה לבעיל דיניה ועד כמה עד ל' יום לאחר
 שלשים יום מנגדינן ליה ושביקין ליה מנגדינן ליה
 דקם באפי קרותא⁵ ובשמ' ל' יומי ושביקין ליה דפטרינן⁶
 ליה ולא משלים שום מודי דלאו מדאוריתא הוה מחויב
 20 שבועה שנים שהטילו לבים זה ק' וזה ר' הלכה
 כראבה⁷ דקאמ' אמ' שמואל שנים שהטילו לבים זה
 ק' וזה ר' השכר לאמצע' אמ' רבה מסתבר טעמיה
 שמואל בשור להרישה ועומד להרישה אבל שור
 להרישה ועומד לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה
 25 נוטל לפי מעותיו ורב המנונא אמ' אפלו שור להרישה
 ועומד לטביחה השכר לאמצע והלכה כראבה מן

¹ Read דמייחיבין ליה שבועה מרבנן .² י'סי = .³ Read משמתה הוא אומר אחתיה .⁴ דהטילו ?⁵ Read באפיקורסא .⁶ Read יומי שביקין ליה ופטרינן .⁷ Ketubot, 93 a, end.

(Leaf 6, recto.)

הרין
 טעמי חדא דאוחו ב . . . . .
 . . . . . שעק
 . . . . . א . . . . .
 . . . . .
 5 לה אם . . . . . דלא הוא כ . . . בתיב . . . . .
 ועוד ראבה דאמ' ושיבה הוא ובת . . . . . מותו
 וקאמ' מסתברא טעמ' דשמואל¹ . . . . . כו
 בניכיתה צורבא מרבנן ראבינא אמ . . . . . ב . . . . . רב
 כהנא ורב פפי ורב אשי לא אכלין² ואף על גב קאמ' מר
 10 זוטרא מאי טעמ' דמאי דאכיל מידו דהוה אשדה
 אחזה לאו אף על גב דקאכיל . . . . . אכילה
 מישלים ר' פיר' כתיבת ז . . . המד שע . . . . . ל
 שקל שני . . . בל שנפדות לישנה דקאמ . . . יני כל שתא
 ר' זווי דהוא סלע דתנן³ נתן סלע ופונדיון סלע כ'ט' ל'מ'ט'
 15 שני פשלים סלע ומט' שנין סלע מח' פונדיאות פלגינן
 לכמט' שנין מטי לכל שנה פונדיון ליתה . . . ורת . . .
 והילכתא⁴ כרב כהנא ורב פפי ורב אשי דלא אכלין אילא
 במשכנא דסורא אילו החובל בחבירו בזמן
 הזה כנן קטע א"ת י"ד או חוטמו או הפיל שנו או
 20 סמיה עינו כיצד עונשין לחובל ופשטינן להון מן גמרא
 דהחובל ומן גמרא דארבעה אבות ההוא⁴ תורא .
 דאלס ידא דינקא וראבא אמ' הזק שור בשור דלא .
 מגבינן בבבל אי תפס לא מפקינן מניה מן גמרא
 דאיתמר⁵ פלגו נזקא פימא דפילא . . מן דארבעה

¹ *Ketubot*, 93 b.² *Baba Me'ia*, 67 b-68 a.³ *Arakin, Mishnah*, VII, 1; *Gemara*, *ibid.*, 25 a.⁴ *Baba Kama*, 84 a.⁵ *Ibid.*, 15 a.

XXII.

Fragment T-S., paper, two consecutive leaves, 19 × 12 cm., square hand, tending to cursive. The fragment contains two Responsa, in incomplete condition, the beginning of the first and the end of the second not being preserved.

1. The first Responsum is identical with the end of Rabbi Sherira's, found in גמ"ו, 44, dealing with the question whether the ritual bath is obligatory at this time when its object can only be partially attained, since the ashes of the red heifer cannot be sprinkled upon the candidate. In spite of its fragmentary condition, the present Responsum throws new light upon the subject, especially through the statement on lines 7-9, which is missing in the Responsum in גמ"ו. The Gaon transmits to us that intercourse with those in a state of impurity was viewed with a considerable degree of leniency in earlier times, while the Jews dwelt chiefly in Sura¹, Nehardea, and Pumbedita. The practice became stricter only after they settled in large numbers in cities like Bagdad, and the Rabbis feared that the prevailing laxity might lead to abuses in the new and more complex surroundings. At first sight, it might seem that the view of the Gaon is contradicted by the statement found in the Geonic Collection ט"ז, 172, which affirms that there is a difference between Babylonia and Palestine with regard to intercourse with one in a state of impurity, such intercourse occurring in Babylonia, but not in Palestine. The contradiction disappears, however, if we assume, as we may, that this statement refers to those

¹ For . . . ט, line 8, on leaf 1, recto, read בורא.

earlier days during which, the Gaon himself admits, a more lenient practice prevailed in Babylonia.

Whether the change from leniency to rigour coincided with the removal of the Jews to the large cities, as the Gaon maintains, is extremely questionable, in view of the fact that the severer practice obtained in Palestine alike in the earlier and in the later days, and in spite of the fact that there were no populous centres there. A more plausible explanation is offered by a consideration of the influence exercised by the Karaites upon the Rabbanites. As is well known, the Karaites laid great stress upon the observance of the laws of clean and unclean¹. In Palestine their rigour reacted upon the Rabbanites, who stood in friendly relations with them². The effect in Babylonia was the reverse. There the heads of the academies were inclined to slight customs which in principle they cordially endorsed, merely because their opponents, the Karaites, insisted upon them. In the time of Sherira, when the bitter feud between the two parties had been pretty well fought out, the influence of the Karaites made itself felt even in Babylonia, and this would explain the prevalence of a stricter practice in his generation. Also, the fact may not be overlooked, that the Karaites did not actually create the severe practices separating the clean from the unclean in a community. They merely raised them from the plane of custom to that of law³. How far-reaching the influence of the Karaites in this and similar respects was appears from Maimonides, *Issure Biak*, XI. 15, and from the Geonic Responsum, p. 153, no. 576, above.

2. The second Responsum is the Gaon's decision in a lawsuit. A erects a building on a waste lot, having neither received the consent of the owner, who is away from

¹ Comp. Elijah Bashyazi, *Aderet Eliahu*, 73 d, תהיה בשישה; Judah Ha-dassi, *Eshkol ha-Kofer*, 110 e, no. 295; and Harkavy, *Studien und Mittheilungen*, VIII, 130, note 12.

² Comp. Pinsker, *Likḳute Kadmoniyot*, Supplement, 33.

³ Comp. Schorr, תהליך, VIII, 51; Müller, *Mafteah*, 228 (ב); and Rabel, ספר הדין, I, end.

the city at the time, nor been apprised of his objection. On the return of the owner, he insists upon *A*'s removal from the building, while *A*, the squatter, equally insists upon being indemnified for the building. The Gaon decides that *A*'s claim is valid only if it can be demonstrated that the owner of the lot makes use of the building. In all probability, this is the Responsum to which reference is made in Alfasi, *Baba Mezia*, 101 a. Rabbi Hai Gaon decides differently in his *מקח וממכר*, VII, 21 a. Nahmanides, however, in commenting upon the passage in Alfasi, asserts that Rabbi Hai later changed his view of the case, and came to agree with that held by the Gaon in our Responsum.

(Leaf 1, recto.)

ואם כדברי . התלמידים הללו היה לו לומר וכי
 טהרה לחצאין מה הזב מועיל . כשירחין מן
 הקרי ומה נידה מועילה ברוחצת מפלטה
 שכבת זרע בין שהיו כן מתחילה ובין פסוף
 5 אלא מצוה היא לרחוץ מכל טומאה
 ואף על פי שמוחר לו לאדם להביא עצמו לידי ט
 טמאה . וכל הדברים הללו היו נוהגין בהם החכמ'
 בזמן שהיו בנהרדעא גם סב . . . . ובפומבדיתא
 אבל עכשו שנין בענו¹ בבגדאד המדינה הגדולה
 10 ראו החכמים כי בזמן שהן מרויחין² בדברים
 הללו לשאת ולתת עם הנידה ובמושבה אף
 על פי שרוחצין לאחר מיכן הרי יש עם הארין
 מפורצין בדבר ובאין לידי הרגל עבירה ואף
 נשמע כעש³ שפרצו ליבונה שלאשה נהנו איסור
 15 בדבר ועשו סייג לתורה והחמירו בו ואין דורשין
 כזאת בפרקים והואי כדאמרינן⁴ הלכה ואין
 מורין כן וכל החבירים נהנו בבתיהן שתהא
 הנידה רחוקה ולא תעשה מלאכה לא לאפות
 ולא לבשל ופורשין ממנה וסייג גדול נעשה בזה

¹ Read שנקצו or שנקצו.² = מקלין ; on line 7, verso, it is spelled with ב.³ Read שיט.⁴ *Menaḥot*, 36 b.

(Leaf 1, verso.)

. . . . . זן גדול הוא . . . ראוי שיִשְׁכְּנֵנּוּ
 נחש של חכמים כעניין שנא . . פורין גדר ישכְּנֵנּוּ
 נחש . . . ועכשיו . שאי אפשר שאנש' חכמה ש . . .
 . . . . . ה . . אישים ב . . . מור . . את תשובתינו
 5 הל . . . . . ודברינו עמכן כעניין שנ' אליכם
 איש שאקרא ¹ ואמונה הוא שיגדרו גדירות
 בישראל ולא ירבחו לפרוץ פרץ כי פירצה
 קוראה לגנב ² ומה שהן רואים להגיד בכל הקהל
 מנידים להחמיר ומי שהוא ראוי להיות בן אנשי
 10 לבב כן יעשה כי בבקשכם הלכה למשה
 מסיני הגדנו לכם דבר על בוריו . . . . .
 . . . . . ושאלתם ישראל . . . . .
 . . . . . שבא לחצר חרבה ובנה אותה . . . . .
 בעליה ³ ולא היו הבעלין מצויין שם בעינת . ה ⁴
 15 בבניין וכשבא בעל החרבה אמר לבונה
 צא מחצירי . . ואמ' לו הבונה תן לי דמי הבניין
 שאצא אמ' לו בעל החצר אין רצוני לעשותה
 אלא . . רדם או חמיות ⁵ טול עציך ואבניך וצא
 אמר לו לא אצא עד שתתן לי דמי בנייני ש

¹ Read אישים אקרא and comp. Prov. viii. 4.² Sukkah, 26 a.³ ? ביית ועליה⁴ ? בעסקו⁵ ? חמיות

(Leaf 2, recto.)

..... ברב .....

אף הראשונים יש ביניהם .....

זה על אומן אשר¹ דאיתמר היוורד² לתוך חרבתו
 שלחבירו ובנאה שלא ברשות ואמר הלא³ עיצי
 5 ואבני אני נוטל שומעין לו או אין שומעין לו⁴ ר'
 נחמן אמ' שומעין לו רב ששת אמ' אין שומעין לו
 ובסופה אמ' רבי יעקב אמ' ר' יוחנן בבית ש'
 שומעין לו בשדה אין שומעין לו מאי טעמא מ'
 משום יישוב. ארין ישראל איכא דאמ' משום'
 10 כחאשא דארעא מאי ביניהו איכא ביניהו חוצה
 לארין אלא ששמועה זו בזמן שבעל הבניין הוא
 שאומר אני נוטל עיצי ואבני ובעל הקרקע
 אומ' לשום לו אבל כאן בשאילה שלכם שבעל
 הקרקע אומ' יטול זה עיזו ואבניו וילך ובעל
 15 הבניין מבקש את הבניין משורת הדין אין לו דמי
 הבניין ויש לבעל החצר לומר לו טול עיזך ואבניך
 משם שאילו בקש הוא ליטול עיזו ואבניו לא היה
 שכרו⁵ עליו ליטול דמיום שהרי דברי ר' יוחנן
 בבית שומעין לו ואפילו בארין ישראל אלא
 20 שבית דין אומרין לבעל החצר

¹ Reading doubtful; איהו דבר?² *Baba Mezia*, 101 a.³ = הלה and comp. verso, line 5.⁴ The last six words not in the printed text of the Talmud, but found in the MS.; comp. Rabbinovicz, ad loc.⁵ Reading doubtful.

(Leaf 2, verso.)

. . . . . למה תצריכיה לסתר ביתו¹
 ולהפסיד ממונו ואמור רבנן² אמ' רב יוסף כאן
 שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים
 צריכין לו ואם אין שומע אין גובים ממנו בדין
 5 דמי הבניין אלא יטול הלא³ עציו ואבניו לפי
 שבנה שלא ברשות הבעלים ואם נוטל עצי
 הקורות ומניח את הכתלים בנויות בידי בעל
 הקרקע רואין אחר כך מה יעשה בעל החצר
 אם מקרה על אותו הבניין והוא מניח אתו
 10 להיות גדירות מקרקעות⁴ ולתקן בו צרכיו
 מנלגלין עליו ונוטלין ממנו דמיו בדין כי ההוא
 דאמרינן⁵ ההוא דאתא לקמיה דרב אמ' ליה
 זיל שום ליה אמ' ליה לא בעינא זיל שום ליה
 וידו על התחונה לא בעינא לסוף חזייה ד
 15 דגדרה וקא מנטר לה אמ' ליה גלית אדעתך
 דניח . . . לך זיל שום ליה וידו על העליונה:
 וכאותה ששנינו⁶ המקיף את חבירו משלש רוחותיו
 וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית
 אן מחייבין אתו ר' יוסי אומ' אם עמד וגדר
 את הרבעית 20

¹ I do not know whether any letters are missing in the first line.² *Yebamot*, 11 b.³ = הלה.⁴ Text corrupt.⁵ *Baba Mezia*, 101 a.⁶ *Baba Batra, Mishnah*, I, 3; *Gemara*, *ibid.*, 4 b.

XXIII.

Fragment T-S., vellum, one leaf, 28 × 23 cm., small square writing. It contains four Responsa, all dealing with laws of כתובה. Of the first Responsum but a single line has been preserved, from which only the subject in general can be inferred, but not the specific content.

2. The second Responsum contains a decision by Rabbi Zemah Gaon, regarding a woman who lost her *Ketubah*. It is identical with that quoted by Rabbi Sherira, in Harkavy, 97-8, in opposing the view set forth by Rabbi Zemah in our Responsum. Strange to say, the opinion expressed in ש"ץ, 57 a-b, 16-17, by Rabbi Haninah, is not in agreement with that attributed to him by his son Rabbi Sherira.

3. The Gaon specifies the circumstances in which the heirs are not obliged to provide a residence for the widow. It is identical with Responsum 22, p. 33, above, and is given in the form of an explanation of the Talmudic passage *Ketubot*, 54 a. ביקתי¹ is defined as "one house," and it is taken to be the same as בקעה, though it is difficult to see how the latter can be made to have the meaning the Gaon gives it. He may have been thinking of בקעה in the meaning of "narrow hole," thence applied to a "small dwelling-place," sufficient for a single family, "one house." Rabbi Zemah Gaon's explanation of the same passage in ש"ץ, 53 b, 2, is somewhat different. But as our Responsum is likewise ascribed to Rabbi Zemah, it may be assumed that בית קטן in ש"ץ is only a different expression for בית אהר in our fragment.

¹ Comp. Perles, *Etymologische Studien*, p. 83.

4. The last Responsum begins by quoting the very lengthy question put to Rabbi Moses Gaon. In spite of its prolixity, it is far from clear in its purport, as the Gaon himself complains. The case is the annulment of a marriage with a woman suffering from an incurable disease, which had been kept a secret from the husband at the time of the marriage. The decision of the Gaon has been preserved only in part. It starts with a lengthy explanation¹ of the passage in the Talmud, *Ketubot*, 75 a-76 b. the *locus classicus* for the annulment of such marriages.

Attention should be called to the excellent idiomatic Aramaic in which this Responsum is couched, the question as well as the reply. It resorts to the use of Persian words, like ²אוּיִנְקָא, גוּשְׁפִּנְקִי, and הַרְמֵנָא, which shows that at this time Arabic was not yet the only language of the Jews of Babylonia.

¹ On the prolixity of Rabbi Moses Gaon, comp. Müller, *Mafteah*, 75.

² The word occurs a single time in the Talmud, twice in the *She'iltot*, V, 15 and 16, ed. Rabbi Naphtali Zebi, Berlin, and once in ב"ה"ג, ed. Hildesheimer, 209.

(Leaf 1, recto.)

ועומדו והו קודמין לכתובת . . . . . הוה הדבר . . . לא נמצא שטר כתובה מזויף דברים מזויפים הילכך
 לא אפשר לכתוב לה אלא כתובת . . . אלמנה . . . שאילו מיקמי מר"ב צמח נאון אשה שאברה כתובתה
 ונתארמלה או נתגרשה כיצד גובה כתוב ויב . . . מאתים כתובתה דאורייתא ותוספת אילא ויא לא מיכביא
 מאתים דנביא אלא אפילו תוספת גביא וכיצד עושה לה מביאין שתים או שלש כתובות של קרבותיה
 5 כמותה בעשירות או בעניות ורואין אותן כמה תוספת יש בהן נותנין לה בפחות שבהן וכשבועה וכך מנהג
 בישיבה וכך אנו עושין מעשה ושאילו מיקמיה הא² התנן ההא יתבה בבתי ותני רב יוסף³ בבתי ולא
 בבוקתי מה פיר' ביקתי וא' פיר' ביקתי בקעתי הת . . . א' דלית ליה אלא חד' בְּתָא יכלין יחמין למימר לה
 אילו הוה . לאבינו תלחה או ארבעה או המשה בתי הוינא יתבין לך חד מנהון עכשיו אין לנו אלא בית אחד
 לבי לבית אביך ואנו מישרין לך מזונות והיו דא' רב יוסף בבתי ולא בבקתי שאילו מיקמי מר רבנא
 10 משה נאון ראובן בר ב . . . . . כן . . . הוה ליה ינוקא דימטא ליה לפירקת⁴ וארס ליה בת שמעון
 מן מדינת הובלת ואחיה לבייתה ואנסבה לבריה ובת שמעון הוה בירה גיטה דגרשה בעלה קדמאה
 וכד נסבה בריה דראובן . . . ת בבריה⁵ תרין שנין ופלגא ובני הלן שנין הוות נכפה בביתה דראובן וכסוי
 אמיה דינוקא עם אחותי מן בני ראובן ולבחר בן עילו שיבכי לביתה דראובן ומסיה הרין צערא . . .
 תרין תלחה זימנא ואותידעת מילתא דינוקא⁷ וכד שמעת אימה דידע ליה לנוקא אחת ליה מן הובלת
 15 ונקמתה לברתה ואמרה ליה לראובן ולאמימה אחיבא⁸ לאצטויה לברתי להובלת לאסויה א' לה בר
 ראובן דבערה מדינתא הוא ואסייתא מומהויה⁹ בבערה האוין מאו טעמיה בעית לאצטויה להובלת
 שמע מינה דהא צערא הוות בה ככ . . . 7⁹ מן כד הוה אבוהא בחיי ואחון אמעויה אצטויה בי ועברתון

מקח מעות דאין אדם¹⁰ עם נחש כנפפה ואי האי צערא בביחא דילנא מטייה אנא מקבילנא עלנא
 חרמנא¹¹ דשמיא ומהנפקת עלה אוזיקא בהיבין דאמור רבנן¹² לקת חיב לרפותה ועוד נמי שמעון
 אבוהא נחת נפשיה לא שביקנא ליה נפקא מן בתאי למתא אחריתי מן כרך לכפר ולא קבלית מיניה
 ולא עוד אלא תפסתיה ואמרת ליה דאנת זבנת גריוא דארעא מן ממונא דברוב¹³ במאה דינרי אהדרה
 וכחוב לו גיטא לברתי וקאמת ושקלת כל דעילת ואלה וי... לה בהובלת השתא דינא מאי ובת
 שמעון אמרה למעברא וקא בעיא אוזיקא מן ביהה דראובן והיא בהובלת ובר ראובן חיותה יי
 בכצרה היא ובעל כורחיה נפקת מן ביתיה ואחרו ב... ה דלא למיפק מן ביתיה ולא קבלת ובר הוא
 25 בריה דראובן דהיא ואמה קמוא בעצתא וקא שקלן מאניה וקא נפקן אסהיד עלה סהדי דשקלת
 כל מאי דאית לה ונפקת בעל כורחיה השתא אמעליא¹⁴ מילתא דהאי צערא הוה בה ועודה דשקלת
 אבוי יש לה מוונות אילא ואי שבועה על אומה... דהוה בה האי צערא מן כד הות בביתיהון אילא
 חולין¹⁵ מאה בערי¹⁶ דובני גריוא דארעא בעל ואת... ל בתרי הדוא¹⁷ ואבל ואכלוהו בהדי הדרי והיא קא
 ... נה גיטא מי מחייב בעל לשלומי הלין מאה דינרי וכן אם שקלא מאי דאיתיה מן בית נשה
 30 מאי דאיתיה בעיניה מאי מחייב בעל לשלומי אילא ואי שקל בעל מיקמי תתיי לבייתה מאני
 דרבה וכספא ואיתונו מוכיהון אינמי גושפנקי דרבה וי... מפא מ... תינון בע... בי מחייבא... .

³ *Ketubot*, 54 a.

² *Ketubot*, *Mishnah*, IV, 12; *Gemara*, *ibid.*, 52 b.

⁷ Read

ייתה בביתה ?

¹⁰ Read

אדם ור

¹¹ Read

בביתך ?

¹² *Ketubot*, 112 b.

¹³ Compare *Yebamot*, 62 b, end.

¹⁴ Read

בביתך ?

¹⁵ Read

הלין

¹⁶ Read

היני

¹⁷ Read

היני

¹⁸ Read

היני

¹⁹ Read

היני

²⁰ Read

היני

²¹ Read

היני

²² Read

היני

²³ Read

היני

²⁴ Read

היני

²⁵ Read

היני

²⁶ Read

היני

²⁷ Read

היני

²⁸ Read

היני

²⁹ Read

היני

³⁰ Read

היני

³¹ Read

היני

³² Read

היני

³³ Read

היני

³⁴ Read

היני

³⁵ Read

היני

³⁶ Read

היני

³⁷ Read

היני

³⁸ Read

היני

³⁹ Read

היני

⁴⁰ Read

היני

⁴¹ Read

היני

⁴² Read

היני

⁴³ Read

היני

⁴⁴ Read

היני

⁴⁵ Read

היני

⁴⁶ Read

היני

⁴⁷ Read

היני

⁴⁸ Read

היני

⁴⁹ Read

היני

⁵⁰ Read

היני

⁵¹ Read

היני

⁵² Read

היני

⁵³ Read

היני

⁵⁴ Read

היני

⁵⁵ Read

היני

⁵⁶ Read

היני

⁵⁷ Read

היני

⁵⁸ Read

היני

⁵⁹ Read

היני

⁶⁰ Read

היני

⁶¹ Read

היני

⁶² Read

היני

⁶³ Read

היני

⁶⁴ Read

היני

⁶⁵ Read

היני

⁶⁶ Read

היני

⁶⁷ Read

היני

⁶⁸ Read

היני

⁶⁹ Read

היני

⁷⁰ Read

היני

⁷¹ Read

היני

⁷² Read

היני

⁷³ Read

היני

⁷⁴ Read

היני

⁷⁵ Read

היני

⁷⁶ Read

היני

⁷⁷ Read

היני

⁷⁸ Read

היני

⁷⁹ Read

היני

⁸⁰ Read

היני

⁸¹ Read

היני

⁸² Read

היני

⁸³ Read

היני

⁸⁴ Read

היני

⁸⁵ Read

היני

⁸⁶ Read

היני

⁸⁷ Read

היני

⁸⁸ Read

היני

⁸⁹ Read

היני

⁹⁰ Read

היני

⁹¹ Read

היני

⁹² Read

היני

⁹³ Read

היני

⁹⁴ Read

היני

⁹⁵ Read

היני

⁹⁶ Read

היני

⁹⁷ Read

היני

⁹⁸ Read

היני

⁹⁹ Read

היני

¹⁰⁰ Read

היני

¹⁰¹ Read

היני

¹⁰² Read

היני

¹⁰³ Read

היני

¹⁰⁴ Read

היני

¹⁰⁵ Read

היני

¹⁰⁶ Read

היני

¹⁰⁷ Read

היני

¹⁰⁸ Read

היני

¹⁰⁹ Read

היני

¹¹⁰ Read

היני

¹¹¹ Read

היני

¹¹² Read

היני

¹¹³ Read

היני

¹¹⁴ Read

היני

¹¹⁵ Read

היני

¹¹⁶ Read

היני

¹¹⁷ Read

היני

¹¹⁸ Read

היני

¹¹⁹ Read

היני

¹²⁰ Read

היני

¹²¹ Read

היני

¹²² Read

היני

¹²³ Read

היני

¹²⁴ Read

היני

¹²⁵ Read

היני

¹²⁶ Read

היני

¹²⁷ Read

היני

¹²⁸ Read

היני

¹²⁹ Read

היני

¹³⁰ Read

היני

¹³¹ Read

היני

¹³² Read

היני

¹³³ Read

היני

¹³⁴ Read

היני

(Leaf 1, verso.)

לשלומינן לבעל אילא ווא בעיא גיטא וקאמרה ל' מעברנא ואיתפסמנא מילתא דנכפא היא
 מתבעי ליה למוכתב גיטא לאחרא אילא ואיתבעא מווי למיפרע ולהבא מירחיב אילא
 ווא ילדה ולד בן או בת גבי בעל בעי למיהוי או גבה בעי למיהוי מי אית ליה לבעל למימר דהא
 איתחא נכפא היא ולא בעינא דהא ולד דילי ליהוי גבה דילי' חס ושלום מיתוין ווא לא אמרה . . .
 5 א . . . דילי לא יהיבנא ליה לבעלי ונאנא הוא דבעינא לאנקויה ולרבייה אית לה מן דינא " . . .
 א . . . לא ווא תבעא מווי מנקוהא מהו אליף מרנא לעברווי ווא שאולתא דא נפקת לקדמנא
 לבאבא דמתיתבא לבי דינא דמרנא ורבנא מישה דייש מתיבתא דמתא מחסיה בריה דמרי ורבנא
 יעקוב ופקדנא וקרי יתה ועינא בה וקמנא על כל מה דכתיב בה ונזנא דמיסחמנא מילתא ולא
 10 מפרש טענתה דבת שמעון כואי אינו א מיריא דהא בה האי צערא מבית אביה וסבר וקביל מן
 וזמן משנא . . . להאינא או קדא טענא דבבית בעלה איתליד בה האי צערא ולא בבית אביה ולא
 מפרש נמי כואי דשקלא " א קבעה לה זמן ליהא בת שמעון בהאי צערא אילא ולא מפרש נמי כואי
 דשקלא א מוא דאיתנאא מן בית נשה שקלא או אפילו כואי דעבר לה בעל שקלא ועיבתה דדינא
 הכל לפי הטענה הזינא לפירושינן למילא אנתא . היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צדיק .
 להביא ראייה שמשתארתא גולדו בה מומין אילו ומסתתפה ישרחו בולא מיתנתא " וקתני סופא חכ'
 15 ד' או, ב' דב' אמ' במומין שבסתר אבל במומין שבגלוי אינו יכול לטעון עד כאן לא פליגי רבנן עליה
 דר' מאיר אלא במומין שבגלוי אבל במומין שבסתר מודים לו וקאמרין " טעמא דמאירי האב
 ראייה הא לא מיתא האב ראייה בעל מודוין כואי ר' יהושע היא דא' לא מפרש אנו חיים איכא סיפא

נמסרה לרישות הבעל צריך להביא ראיה שעד שלא התארס היו בה מומין אלו והיה מקומו מוקח
 מעות טעמא דמאיתי בעל ראיה הא לא מייחי בעל ראיה אב מזהימן אתן לרבן גמליאל דא' נאמנת
 20 וא' רב יהודה א' שמואל הל' כרבן גמליאל ולמעמיה דר' אלעזר דא' תברה מי ששנה זו לא שנה
 זו משוי לה לסופה הי' ולרשעה לאו הי' ומתדיין לה רבא למתניתין אליבא דהי' כרבן גמל'
 וא' הכי רישה בן נמצאו וכן היו וסיפה ב' נמצאו וכן היו ומסיפא אוחיביה אבני נכנסה לרישות.
 הבעל צריך להביא ראיה שעד שלא התארס היו בה מומין אלו עד שלא התארס היו בה מומין
 אין משנתארסה לא אמאי נימא בן נמצאו וכן היו משנתארסה הינו טעמא דחוקה דאין אדם שותה
 25 בכוסו אלא בן בורקו והוא ראה וניפוס היא ומקשינן אי הכי עד שלא התארס נמי עד שלא
 התארס חוקה אין אדם ניפוס במומן⁷ אי הכי משנתארסה נמי נימא חוקה אין אדם ניפוס במומן⁷.
 והאי אי הוה ידע לא הוה מקביל לה משנתארסה איכא תרתיה חזא דהעמיד הנוף על חוקתו דאמ'
 חוקה דנופה דלא הוה בה מומא עד שעתא דאשתכח בה וחוקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן
 בידקו ואמר' ואם תימנא לומר האי מומא הוה בה מיקמי דליקדישה חוקה אין אדם שותה
 30 בכוס אלא אם כן בידקו והוא ראה וניפוס הוא מאי אמרת אין אדם ניפוס במומן התם תרין
 חוקי הכא הלא חוקה והרא במקום תרתיין לא אמרינן אבל עד שלא התארס הנוף על חוקתו

העמוד

¹ Read והיא אמרה היא ולי דלי ריה.

² דהיא אמרה היא ולי דלי ריה.² ³ Ketabot, Mishnah, VII, 8; Gemara, ibid., 75 a, end.

⁴ Ketibot, 75 b.

⁵ Ibid., 12 a.

⁷ Read במימן.

XXIV.

Fragment T-S., vellum, two leaves, 23 × 24 cm., square hand; much mutilated, but the missing words and letters have been supplied, and are indicated by dots over the letters. The fragment contains the remainder of a collection of Geonic Responsa, thirteen of which have been preserved, though not all in their entirety. The name of no Gaon appears upon the fragment, but the probability is that the author of most of them is Rabbi Natronai Gaon, since a number of them are identical with those known from other sources, as will be shown when we deal with the individual Responsa.

1. The beginning of the first Responsum is missing. The Gaon decides in it that the work connected with the burial of a body, on the second day of a holiday, is to be done by Jews. He bases his view on the Talmud, *Bezah*, 6 a, and he maintains that Rabina's contrary view, *האידינא דאיכא חברי חיישין*, was applicable only to times and places under Persian jurisdiction. According to the Gaon, Rabina was influenced by the fear that, if the Jews performed such labours on a holiday, the *חברי* might force them to do the same for non-Jews. This is doubtless the correct explanation. It is found again, literally, in Rabbenu Hananel and in the *'Arak*, s. v. *הכר*, and in a modified form in Rashi. To connect Rabina's statement with the objection of the fire-worshippers to burial, as some modern scholars do¹, is absolutely false. In this Talmudic passage *חברי* cannot be taken in its usual sense of fire-worshippers. To translate Rabina's words with "now when there are fire-worshippers," is out of the question. Such an interpretation would make it appear that Rab Ashi and Raba, the authorities preceding Rabina, had lived under other conditions, when, in point of fact, fire-worshippers had been in Babylonia centuries before them. Obviously, Rabina used *חברי* for the followers of Mazdak², who had the upper hand in Persia about 480,

¹ Comp. Kohut, in his *'Arak*, s. v. *הכר*.

² Comp. Nöldeke, *Aufsätze zur persischen Geschichte*, 109.

the time of Rabina II, the compiler of the Talmud. In accordance with their doctrines of a socialistic and communistic tendency, the Mazdakites, insisting upon an equal division of work and means, opposed the holidays of the Jews, which interfered with the operation of their system.

The same view is set forth in Fragment 18, p. 158, above, a Responsum ascribed in ש"ת, 184, to Rabbi Natronai Gaon. In the former source the city to which reference is made is כשכר (comp. p. 156, above), probably the same as the place called בשכר in the present Responsum, by the substitution of כ for כ, which occurs frequently in old MSS.

2. The second Responsum contains the Gaon's decision with regard to בלאי הכרם, maintaining that the prohibition applies only to a case in which wheat, barley, and grape seeds are sown together. He bases his view on *Kiddushin*, 39 a, and other passages in the Talmud, without considering the difficulty involved¹.

3. The third Responsum is a brief explanation of *Mishnah Bezah*, I, 6, and the *Gemara* upon it, *ibid.*, 12 b.

4. Here we have the very important decision of the Gaon regarding the law of הרומה and similar agricultural provisions, in their application outside of Palestine. The view of the Gaon is that they are limited to Palestine, and were never binding upon the Jews resident in other countries. According to him, the frequent references to the operation of these laws in Babylonia found in the Babylonian Talmud, are to be taken as descriptive of the practices indulged in by extremely pious men desirous of reproducing Palestinian conditions as far as possible upon alien soil. They never intended that their course of action, taken from choice, should be made the rule of conduct obligatory upon all the members of the community. The only other authority² holding the same view is Rabbi Zemaḥ Gaon, as can be seen from his Responsum quoted in כפתר ופרח, XV. Nevertheless, our Responsum cannot be declared identical with Rabbi Zemaḥ's, on account of

¹ Comp. *'Aruk*, s. v. תליה, Harkavy, 224, and נ"ל, ed. Lyek, 106.

² Comp. the long discussion on this question in *Tosafot* on *Hullin*, 6 b, catchword והתיר.

the widely different tenor of the two Opinions¹. The passage in the Jerusalem Talmud, *Hallah*, III, 60 a, may be adduced in corroboration of our Responsum. We read there: רבותינו שבגולה היו מפרשין תו"מ, showing that the practice of giving the priests their lawful portions in Babylonia was merely a custom, and it prevailed only among the scholars and the pious². However, it is surprising that the Gaon pays no attention to the statement of the *Mishnah Yadayim*, IV, 3, which calls the application of the agricultural laws to Babylonian life a prophetic institution. Comp. also *Sukkah*, 44 b, from whence it appears that the Sabbatical year was generally observed in Babylonia.

5. The fifth Responsum is a brief explanation of the Talmudic passage, *Beṣah*, 34 a, the text quoted by the Gaon being different from ours. Notice especially the form מהבבין, instead of מהבהבין.

6. This Responsum is identical with נטו"מ, no. 77. It deals with the question whether a Gentile servant is permitted to kindle a fire in a Jewish house on a holiday, the circumstances being such as to make it possible for him to use freshly cut wood.

7. The Gaon specifies the circumstances in which an oven may be used after Gentiles have cooked and roasted prohibited food in it. It is noteworthy that the Gaon, in agreement with MS. B, reads, in *Pesahim*, 30 b, not טשין, as we have it in our present text, but שטין, a later form of שטחין. In a short form we meet with the same decision in ה"פ, 13, and it may be ascribed in all probability to Rabbi Zemah Gaon.

8. The Gaon decides that bread baked by a Gentile may be eaten by Jews only if a Jew has had some part in the preparation, however trifling. The same decision is in brief found in ה"פ, 13, immediately after the Responsum corresponding to the seventh of our fragment, and we cannot go wrong in ascribing the eighth to the same author as the seventh, namely, Rabbi Zemah Gaon. Comp. also אשכול, III, 129.

¹ Our Responsum is, however, quoted in גיטין, I, 29 a, ed. Lemberg.

² The expression רבותינו שבתיה שטתיה includes the scholars and the pious; comp. *Yer. Kilaim*, IX, 32 c.

9. This Responsum deals with a case similar to the subject of the eighth Responsum, and it is identical with that found in ש"ת, 273. The words כמו שפרשנו, leaf 2, recto, line 27, prove that this Responsum and the sixth (and the seventh?) of the fragment have the same author, but who this author is cannot be easily determined. It will not do to attribute it to Rabbi Natronai, as Müller and Bamberger do, on the ground that a similar decision in ש"ש, II, 87, is by him, because, although the two Responsa are alike in tenor, yet the verbal differences between them are too radical to permit of our ascribing them to the same person.

10. The Gaon explains *Pesahim*, 46 a. His explanation of בצק החרש coincides with that of the 'Aruk, and our Responsum shows that the emendation suggested by Kohut is incorrect. The explanation of לנבל by the Gaon is altogether new. It differs from that of Rashi as well as that of the 'Aruk¹. This Responsum is found, in a very corrupt form, in ש"ת, 94, and its author is Natronai Gaon, as can be seen from אשכול, I, 50. Müller was mistaken in his assumption (*Mafteah*, 274) that Rabbenu Hai is the author, as the mention of Hai by Rashba, on *Berakot*, 15 a, does not apply to our Responsum, but refers to that found above, pp. 38-9, or to that quoted in אשכול, I, 49.

11. The eleventh Responsum contains the decision that if the Passover eve falls on Saturday, the leaven need not be removed on Friday. In a shortened form it occurs in ש"ת, 93, where it is attributed to Rabbi Natronai Gaon; comp. עטור, 48 d.

12. Here we have the decision that the leaven may be destroyed in other ways beside burning. This view is referred to as a Geonic decision by Rabbi Zerahiah Gerondi on *Pesahim*, I, catchword הניח השע, and by Rabbi Jacob in *Tur, Oraḥ Hayyim*, 445. Comp. *Saudianna*, 126.

13. Of this Responsum only a part has been preserved. It deals with various questions connected with the Seder, as, for instance, whether it can be properly observed without the use of wine. It is identical with ה"פ, 165, where it is ascribed to Rabbi Natronai Gaon.

¹ Comp. also *Tosafot* on *Hullin*, 122 b, catchword לנבל.

Leaf 1, recto.

במותם של ישראל ביום טוב ימי אף על פי שלא ניתחא אוסין אותן ואומדן לון התעסקו
 במוותו כשם שאתם מתעסקן במותים שלכם מדברין דרבנא שמעינן המינים הבארי הוא דקא
 האיית אבל לעיני ישראל כרבא... סב... א לה: עשוי שבפלה מלכות פרסיים אף ראבינא
 נזירי דחרנו לדרב אשי להיתרא זפל שפן בקימוכם שלא הוה מלכות פרסיים מעולם דלא
 האיית ראבינא והלכה כרב אשי ואי קשייא בני בטבר: בני בטבר יודעים אנו בהם ישאין בניהם
 הלמודי חכמים ואינן בני חודה חיל ויטלוז מכם וממינו: וישאלתם מינים כינחא ככרמא דרב
 עזרם חסידא מנגיד עלה לית הילכתא כרב עזרם חסידא ורב מיטרייה יהיב פרוטה לחינוך
 נוי: מידה יחירה הוה עבדי ומחמר על נפשיה ודרב נחמן ודר' ענן הוה קא אולו באורחא
 וכולה' השתא הילכתא נוסקאנא בדר' נחמן בר יצחק דאמ' הודאנא נהג עלמא כחלתה סאבי
 10 וכול' 3: כר' אישיה בכלאום דהניא ר' אישיה אומר לעולם אינו הייב עד ישורע חיטה ישערה וחרגן במפלת
 יד ואף רב נחמן דהוה קאבעי לטפוחיה להווא נברא קאא ורע היטי ויערי בי נופטי
 כיון דאמי ליה רב ענן לאו קימא לן כר' אישיה דאמי עד ישורע חיטה וישערה וחרגן במפלת
 יד קבלה מיניה ולא ישותה וכן הלכה... א דת'... בית שמאי אצרינ אין מוליכין
 הלה ומתנות כהונה לכהן לכהן ביום טוב וב' מתרי' 6 אית... א... ר' יחודה ודר' יסי ואחרים...
 15 ושאלתם הלכה כר' יחודה או כר' ינפי או נאחרים: כך ראינו זכוין שאין
 חלוקין במתניתין וחלוקין בבראיתא... הל' במתניתין כי קאא אמרינן סתם
 דמתניתין ומחלוקת בבראיתא הלכה כמתם... תב... פמוקה הלכה כר'...

עבדין דתניא אמ' ר' יוסי לא נחלקו בית שמאי וביה הלל על המתנות שמוליכין על מה נחלקו על התרומה שביה שמאי אומרין אין . . . מוליכין ובית הילל אומרין מוליכין וכך היו בית שמאי⁹ דנין חלה ומתנות מותרה לכהן ותרומה מתנה לכהן כשם שמוליכין את המתנות כך מוליכין את התרומה ואמ' רב יהודה אמ' שמואל הלכה כר' יוסי ודרב טובי בר רב מתנה דהוה ליה גרבא דחמרא דתרומה והוה דאמ' רבא¹⁰ תרומת חוצה לארין מבטלה ברוב והאבינא¹¹ כי הוה מיתרמי ליה חמרא דתרומה הוה ראמי תרין נטלי דחולי וחד דתרומה ששאלתם תרומה בזמן הוה נתנא אילא :

25 שא¹² בוראי לא נתנא תרומה בזמן הוה דליכא מצות הפרשת תרומה בחוצה לארין אילא רבנן ראשונים שאנו אומרין הלכה מפיהו היו מחמירין על עצמן בכל דבריהם ומצאנו בכל מקומות שהיו מחמירין על עצמן לעינין טמאה וטרה ואף על פי שהיו שריון בבבל כב . . . מ . . . טמאה היו נוהגין טרה וקדושה והיו אוכלין חוליהן במרה יש שאוכל כחולין שנעשו במרה הקדש ויש

1 Read *בדברי*. ² כרנא טברא ליה ³ *Shabbat*, 139 a.

4 *Kidūshin*, 39 a; our texts read הני, instead of נתנן.

5 ומה דקני ⁶ *Bezah*, 12 b.

7 *Bezah*, 12 b.

8 *Yebamot*, 42 b, end.

9 שמיא דהיל instead of *שמאי*.

10 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש ¹¹ Our texts read ידעש דר' ידעש ¹² Read *במקום*.

12 = *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹³ Read *במקום*.

13 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁴ Our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁵ Read *במקום*.

14 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁵ Read *במקום*.

15 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁶ Our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁷ Read *במקום*.

16 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁷ Read *במקום*.

17 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁸ Our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁹ Read *במקום*.

18 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ¹⁹ Read *במקום*.

19 *Bechorot*, 27 a; our texts read ידעש דר' ידעש ²⁰ Our texts read ידעש דר' ידעש ²¹ Read *במקום*.

(Leaf I, verso.)

ישאובל בחולין ישעישו בזהרת הקדיש והישאר בזהרת מעשר ואף פירותיהו היו מפרשישין מיהו
 תרומה ומעשרות כישראל ששרויין על אדמתו בישיבה של ארץ ישראל ואין להביא ראה
 מחכמים שהיו רוצין להחמיר על עצמן ולא היו מתערבין עם עמי הארץ כמו שאשמשנו¹
 בגרי עם הארץ מדרם לפדוישין ובגרי פרושין מדרם לאוכלי תרומה² וכין מעצנו לעינין מתנות
 עניים לוי זרע בבישר לא היו עניינים למשקל לקט ואתא קמיה דרב ישית וכולה³: ובישר
 כלום חיבת בלקט בשבחה ובפאה הא מעשים בכל השנים וכל הדורות הללו שאין מתנות
 עניים לא בבבל ולא בישראל ארצות אילא לוי רצה להחמיר על עצמו לפיכך אין לנו⁴
 בפורני באיון פורני אמרו בפורני של ישראל או אנלון בפורני של גוים נמי כך ראינו
 ישמשנה זו לא משום גוים נגעו בה אלא משום עבדון חול נגעו בה שכך אתה רואה הילוכה
 10 מתחילתה ועד סופה⁵ מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבבין: אותן באור שכך דרכו של כל
 מולג להכב באור אבל אין פולגין אותן לא בסוד ולא בחרסית ולא בארמה ואין נוזין אותן
 במספרים ולמה שהוא נראה לעבדון חול ואין נוזין את הירק בתספורת כולן שהוא נראה
 כעבדון חול שאפשר... ק... וב... ביד... בפורני דמהו דתימ' הוואל הלאו
 ביתור הוא וצריך עסק... ה'... אף אופין ביום טוב בפורני קא משמע לך
 15 דמספיקין בפורני בן ה'הוא של זין ובין ה'הוא של ישראל ומלי פורני ד... תרווייהו שרין
 וישאלתם פורני גדולה של גוי שרובה גוי וישראל וגוים אופין בתוכה וגוי מסיקה
 ביום טוב ועצים שניסקין בתוכה אין נאים אלא על ידי נוזין ספיק באין ביום

טוב וספיק באין מערב יום טוב כגון זה מוזהר ליישראל לאפות בה אילא כך ראינו
 ש"בין שאותן עצים ספיק הוא גוי הוא ש"מספיק מותר לישראל לאפות בה דאפילו
 20 בהסקת ישראל קא אמרין⁹ אמ' רב מתנה עצים שנשטרו מן הדקל ביום טוב מרבה
 עליון עצים ומסוקן ומקשיין¹⁰ קושיא אחרתא והא קא מבטיל איסורא ותנן
 אין מבטלין איסור לכתחילה ומפרקינן הני מילי בדאוריתא אבל בדרבנן
 מבטלין ואפילו לרב אשי דאמ' הוה דבר דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש
 לו מתירין אפילו בדרבנן לא באטיל הני מילי לכל מוקצה אבל עצים שאני
 25 דמוקלא קא קלי ליה לאיסורא אלמא הובא דקלי איסורא אקילו ביה רבנן
 וכל שכן הובא דאסקו ביד גוי הוא ועצים נמי ספיק באין ביום טוב וספיק
 באין מערב יום טוב ולא גרע מוקחן עצים דודאי נשטרו מן הדקל ביום טוב
 וקא אמרין מרבה עליון עצים מוכבין מסוקן הילכך מותר לישראל

¹ Read ששנינו or ששבתנו.

² *Hullin*, 134 b; compare introductory note.

³ *Bezaḥ*, 34 a.

⁴ בדרו ?

⁵ *Bezaḥ*, 4 b.

⁶ Our texts read קשיין from one eye jumped from the other.

⁷ *Hagigah, Mishnah*, II, 7; *Gemara*, *ibid.*, 18 b.

⁸ Add דהבביר על אהרס דהרס similar to it.

⁹ Read גיה וזירחא יהרהר וזיכר אין זיכר.

¹⁰ Read ומקשיין והא קא מדקן ונ' ומקשיין קשיין; the copyist's

(Leaf 2, verso.)

לאפות בה ביום טוב וישאלתם מותר לַיִשְׂרָאֵל לַאֲפוֹת בַּיּוֹם בְּמִנְיָן שֶׁחֲנוּמָם צִוְּיָן בָּהּ בְּיַטֵּד נִבְלָה
 בֵּין בְּחֹל וּבֵין בְּיוֹם טוֹב אִילָא כִּךְ רָאִינוּ כִּיּוֹן שְׁהוֹסִין[ה] עַל פְּנֵיהִּי הִיא שׁוֹרְפָתָה לֵל הוֹטֵב שֶׁל בִּשְׂר
 נִבְלָה וּמוֹתֵר לַצְלוֹת בַּהּ דָּקָא אַמְרִינָן 'הוּוּוּ תְּרֹנָא דְטַחָא בִּיהּ טַחָאִי אַסְרָה רָאִבָּה בְּרִי אַהֲלֵא
 לְרִיפְתִּיהָ לְמִיכְלָה לְעוֹלָם אַפְּלִוּ בְּמִלְחָא אוֹתִיבִית אִין לִישִׁין אַתְּ הַעִיסָה בְּחֵלֵב יָאֵם לִישׁ כֵּל הַפֵּת
 5 בִּלְהָ אַסְרָה מַפְּנֵי הַרְגֵל עֲבִירָה בְּיוֹצֵא בִּי אִין שְׁמַיִן' אַתְּ הַתְּנֹד בְּאַלְהָ עַד יִשְׁלַק הַתְּנֹד הַא הוֹפֵק
 הַתְּנֹד יִשְׂרִי וְאַמְרִינָן תּוֹבְחָתָה דְרָאִבָּה בְּרִי אַהֲלֵא תּוֹבְחָתָה . . . דְּהִלְכָה . . . חֲכַמִּים הִישִׁינוּ בַּהּ דַּמְיָ
 לִיהּ רָאִבְנֵא לְרַב אִישִׁי וְכִי מֵאִירֵד לְאַתְחַתֵּב רָאִבָּה בְּרִי אַהֲלֵא קִישָׁא הַא דַּמְיָ' רַב קִדְרֹת בִּפְסַח
 יִשְׁבְּרוּ אַמְיָ לִיהּ רַב אִישִׁי רַב מִקְּסָם לַהּ לַהּ בְּרָאִחָא דַּאִין יִשְׁטֹן אַתְּ הַתְּנֹד בְּאַלְהָ בְּתַנּוּד שֶׁל מַתְכַּת
 וְדַרְבֵּן בְּקִדְרֹת שֶׁל חֶרֶם וְלֹא קִישָׁא אַהֲדַרְדִּי חֲדַר אַמְיָ' רַב אִישִׁי' לְעוֹלָם חֵךְ דַּאִין שְׁמַיִן' נִמְיָ בְּתַנּוּד
 10 שֶׁל חֶרֶם וְלֹא קִישָׁא אַרְדַּב וְיֵאִי מַעֲמָא לֹא קִישָׁא דְהִי דְתַנּוּד דַּאִין שְׁמַיִן' הַסִּיקוֹן מִבְּפִנֵּי הַיָּי
 דְקִדְרֹת דְבַר הַסִּיקוֹן מִבְּחִיּוֹן אַמְיָ לִיהּ קִדְרֹת נִמְיָ נִבְדַּד' לַהּ הַסִּיקָא מִבְּפִנֵּים וְנִישְׁתַּרְדֵּן אַמְיָ לִיהּ קִדְרֹת
 לֹא אִיפְשֵׁר דְּפִקְעוּ הִילְכֵךְ הָאִי בּוֹבֵא' דְהוּוּוּ מַפְסָא חֶרֶם הַסִּיקוֹן מִבְּ[חֵן] הוּוּ וְאַסְרֵי שְׁמַעֲיָ מוֹנֵה
 דְכֵל הַסִּיקוֹן עַל פְּנֵי אִין הוֹשִׁין לְעִוְלֵי נִבְלָה וּמַרְפָּה וְכֵל יִשְׁחַסְקוֹ מִבְּחִיּוֹן כְּכֵל חֶרֶם אַסְרֵי הִילְכֵךְ הַא
 פּוֹרְנָא מוֹתֵר לְיִשְׂרָאֵל לַצְלוֹת בַּהּ בְּשֶׁר וְכִי חָא עֲרִיךְ לְשִׁתּוֹת אַחַר בִּשְׂר נִבְלָה עַד שֶׁתִּתְלַבֵּן וְיִשְׂרָף
 15 אַתְּ הַרוֹטֵב וְכִין לַאֲפוֹת יִשְׂרָאֵל אַהֲ. . . צִלְיָת נִי בִּשְׂר נִבְלָה יִשְׁעוּרֵי בְּכֵךְ וְנִישְׁאֲלָתֵם פּוֹרְנָא
 שְׁנִימְסוֹת עַל יְדֵי גוֹים וְאִין שֶׁם מִלְּאַבְתָּ יִשְׂרָאֵל כֵּל עִיקַר לֹא נִתְּנִית עֲצִים וְלֹא שְׁנַרְדָּה וְלֹא אִפְיִיה
 וְלֹא דְרִייה וְלֹא בְּתַחָה' וְלֹא נִבְמִרְתָּ הַפֵּת יִישׁ שֶׁם מִישִׁים בִּישׁוּלֵי גוֹים אִילָא וְנִשְׁאֲלָה סְבִירָן
 אַנּוּ שׁוּוּ מַעוֹת סוֹפֵר הוּוּ עֲרִיבָה לִומֵר יִשְׁאֲרָה שֶׁבְּחִילֵקוֹ חֲכַמִּים נִמְיָ כִּךְ אַמְרֵי' יִשְׂרָף נִי וְאַפָּא

גוי ואחא ישראל חדי ז' . . . . .¹ . . . . . יס'ר דאמי אבל מכמות שאלה זו יש ספק וראי בישראל
 20 גוים הוא ואסור ואף פורגא גדולה של ישראל בעיר שבולה ישראל והביא בעל פורגא גוי נחומם
 והעמיד בה אותן ישראל שאופין בה אנו עושין כמה שאמרו חכמים⁷ הא ריפתא שגור גוי ואפא
 ישראל שגור ישראל ואפא גוי וכולה שמעתא שרי ואילא אסור; וישאלתם פת בפסח מותר לאפות
 בפורני גדולה או קטנה שהיא של ישראל ואין שם מעשה גוי כלל אבל ישראל אופין זה המין כל
 ימות השנה מותר או אסור כך ראינו שזו ותנור של חרס שאופין בו המין כל השנה כולה מותר
 25 לאפות בה כזו בפסח וטפא שהיא חול חרס והיא נוסקת מלמטה ועל גבה אין שם נחלים
 כלל ואין שלחבת עולה על גבה הופת אופין מלמעלה ואופין בה המין כל השנה אסור לאפות בה
 כזו בפסח כמה שפרשנו למעלה כי דרובה בר אהילאי¹ והאי בוכאי³ הסיוק מבחין הוא ואסור
 וישאלתם בצק החרס⁹ מאי פירושיה כך פירושו בצק שלא החמין כל צורכו ונעשה כחרס
 ואין נעשה שאר ומה לשון חרוט כמה שאנו אומדין בלשון ארמי תנוב ליה וזקא אמרינן ביום
 30 הכפורים¹⁰ רופא אומר צריך והוא אומר איני צריך מאכילן אתו על פי רופא מאי טעמא תנובה
 בעלמא דנקוט ליה וזקא אמרינן כהדר¹¹ אמ' ליה שרביה¹² לראבא והא קא אכלא תמרי אמ' ליה

¹ *Pesahim*, 30 a.

² Our texts read *ישין*, but some MSS. and old authorities have also *ישין*, comp. *Rabbinovicz, Dikduke Sofrim*, ad loc.
³ It is doubtful whether *ישין* or *אין* is the Gaon's explanation of *אין* or his reading of the Talmud text.

⁴ Phonetic spelling for *ישין*.

⁵ The letters *ב* and *ב* are hard to distinguish, and perhaps *בבבב* is to be read as on line 27; comp. *Rabbinovicz*, l. c.
⁶ Read *ה* *ה*, as R. Abraham b. Isaac has it in his *מאשכל*, III, 129; *ה*, 13, also reads *ה*.

⁷ *'Abođah Zarah*, 38 b.

⁹ *Pesahim, Mishnah*, III, 2; *Gemara*, *ibid.*, 46 a.

⁸ Read *ה* *ה*.

¹⁰ *Yoma*, 83 a.

¹¹ *'Erubin*, 68 a.

¹² The printed texts read *שרביה*, but the MSS. have *שרביה*, comp. *Rabbinovicz*, ad loc.

(Leaf 2, verso.)

חונמא בעלמא היא דנקט ליה הם' המא האי בצק שלא נהמין על כל שאר שבעולם כמות חדש בפני אדם
 וקא אמרין אך איפטר ליער אם יש בצק אחר כיוצא בו שהחמיין אף הוא אסור ואמרינן² אין
 שם כיוצא בו במה משערין אתו בדרך אמר' אבחו אמר' שמעון . . . בן לקיש כדי שיהלך אדם ממנדל
 נוניא למבריא מיל ואמרינן אמר' אבחו אמר' שמי' בן לקיש כי בעינן שיעור מיל לבצק החדש⁵
 אבל לנבל ישנבל את העיסה החלה עד מתי ניקרית חמין וחוב עליה אובליה כדי שיהלך
 ארבעת מילין מישתה נבולה ועד שעת אבילתה . לחפילה היה מהלך בדרך והניע זמן התפילה
 אם יודע שיש לפניו עיר או בית המדרש או בית הכנסת מק[ום] המוחקן לחפילה ברחוק שלשת
 מילין ועד ארבעת מילין אל יהפיל עד שבעיע לשם ואם מרוחק יתר מארבעת מילין יחפיל
 לאתרו במקומו בדרך ואף על פי שאין דעתו מיושבת עליו לטיילת ידים כגון שהיה מהלך בדרך¹⁰
 והניע זמן התפילה ואין שם מים ליטול ידיו להחפיל אם יודע שיש לפניו מים ברחוק ארבעת מילין
 ימותין ואל יחפיל עד שהוא מניע לניקום מים ויטול ידיו ויחפיל ואף על פי שעובר זמן חפילה ואם
 מרוחק מן המים יתר מארבעת מילין יחפיל לאתרו ואל יבטל מן התפילה ואף על פי שלא נבל
 ידיו מפני שאנוס הוא : ואמר' ר' יסי בר הנינא לא ישנו אילא לפניו שישיעורו לחפילה ולנטיילת
 ידים ארבעת מילין שהרי דעתו מיושבת עליו שברוכו הוא הולך ובמלאכתו הוא עיישה אבל¹⁵
 עבר מן המים בהשכמה קודם זמן תפילה וכיון שהניע זמן התפילה חויב השבון דרך ויש לפניו
 ארבעת מילין למקום שיש בו מים ולאחריו מים ישעבר עליהם או בית הכנסת ישעבר עליו אפילו
 מיל אחד אין מחובין אתו לחזור ומה מעם מפני שקשה עליו שניבטל ממלאכתו ומצורך שלו

אמ' רב אחא בר יעקב ומידקא דאייק ר' יסי בר הנינא זאמר' לאחדיו אפילו מיל אונו חוזר שמעינן
 מינה מיל הוא דאנו חוזר הא פחות מיכדי מיל חוזר. וישאלתם ארבעה³ עשר שחל²⁰
 להיות בשבת מבערין את הכל מלפני שבת דבריו מא. . . . מאור⁴ או הלכה כחכמים או
 הלכה כר' אלעזר בר ר' צדוק כר' ראובן דר' מאיר ליתא⁵ חכמים ור' אלעזר מקום שאין תרומה הלכה
 כחכמין ובר' אלעזר שהרי אמרו דבר אחר מקום שיש תרומה כיון שאיפשר⁶ לבערו בשבת עבדינן
 כר' אלעזר בר ר' צדוק דאמ' תרומה מלפני שבת וחולין בזמנן בשבת וישאלתם בעור חמין
 במאי חישינן להא דר' יהודה דאמ' אין בעור חמין אילא שריפה⁷ אילא כר' ראובן שאף על פי שר'
²⁵ עקובא מסייע אל ר' יהודה דקא אמרין⁸ אמ' ראבא שמע מינה מדר' עקובא חלת שמע מינה
 אין בעור חמין אילא שריפה וכול' אפילו חכין אין הלכה כר' יהודה שהרי חישיבוהו כמה חכמים
 מדברין⁹ אישם הלוי והמאת העוף הבאה על הספיק לדברך יוכיחו שהן בלא תותירו ואנו אומרין
 בשריפה ואתה אומר בקבורה שתק ונסחלק מטעמו וישאלתם מקום שאין יין מצוי כל עיקר
 לא בקרוב מקום ולא ברחוק מקום והניע לילי פסחים: כאוזה דר' יעשה מצות ארבעה כוסות:
³⁰ הליל והגדה יכל לאומרו על דבש או על שכר של תאינן או על שאר מיני שכר או אין לו תקנה אילא על
 היין או שכנא אם עבר לילה הראשון ויני של פסח לאחד מיכן יכול לקיים מצות ארבעה כוסות

¹ comp. below, p. 239, note 5. ² *Pesachim*, 46 a. ³ *Pesachim*, *Mishnah*, III, 6; *Genava*, *ibid.*, 49 a.

⁴ דברי ר' מאיר הלכה כר' מאיר *Read*.

⁵ ויהא ויורה ליה דחכמים *Read*.

⁶ *Read*.

⁷ *Ibid.*, 5 a, end. ⁸ *Read* וישנינו חכמים כמנה דרבי אש *Read*.

⁹ *Pesachim*, 27 b.

XXV.

Fragment T-S., vellum, one leaf, 26 × 17 cm., clean, square hand, containing five Geonic Responsa, the first and last in incomplete form.

1. The first Responsum deals with the legal status of a deaf-mute, especially with the question as to whether his written order has validity. The Gaon decides, that a deaf-mute may transact business by means of orders in writing, with the one exception, however, that he cannot divorce his wife in this way if he married her before becoming a deaf-mute.

2. In this Responsum, the decision is handed down, that a man is not obliged to provide for his divorced wife, unless she has an infant at the breast, even if she is in a state of pregnancy. But his duty toward her begins from the moment of the birth of the child, which, according to Jewish law, remains with the mother. It is noteworthy that the question addressed to the Gaon refers to the opposite view held by older authorities, that a man divorcing a pregnant woman has duties toward her. So far as I know, the view here attributed to older authorities exists nowhere in Rabbinical literature¹. It is possible, however, that Maimonides did know of it, which would explain his distinctly setting down his opposition to it in *Ishut*, XXI, 17, whence the later codifiers must have taken their paragraph upon the subject agreeing with the Geonic decision in our Responsum.

¹ Comp., however, *Responsa*, ed. Coronel, 76, and above, p. 214, line 2; and also Geonic Collection, ed. Mantua, 175, this Responsum being repeated in 322.

3. Here we have a brief decision against the view held by the author of the *Halakot Gedolot* on the question, whether in all circumstances heirs attempting to collect bills are to be made to take an oath affirming that their father, the testator, had not received payment. It is the *résumé* of the Responsum found in Harkavy¹, 110, the same one to which reference² is made in *Tur*, *Hoshen Mishpat*, § 82.

4. The fourth Responsum is concerned with the question, whether coined gold is to be considered as money or as merchandise. The author of this Responsum is probably Rabbenu Hai, as may be inferred from the view quoted as his by Alfasi, *Baba Me'zia*, IV, 1, near the beginning, which coincides with the decision given in our Responsum. Comp. also Harkavy, 45, of which our Responsum may perhaps be the *résumé*³.

5. The fifth Responsum deals with the law of *מתנתא טמרתא*. The Gaon's view upon the subject is lost to us through the incompleteness of the fragment. Its probable author is Rabbenu Hai, with whose Responsum in Harkavy, 35, ours has several points of discussion in common.

¹ The passage in ג"ד, to which reference is made in the text, is found on p. 431, ed. Hildesheimer, and p. 105 d, ed. Venice.

² Comp. also Müller, *Mafteah*, p. 242.

³ Comp. Müller, *Mafteah*, Introduction, p. 41 (ג"ד), who properly ascribes it to Rabbenu Hai, though in the body of the book no reference is made to it under Hai.

(Recto.)

אמנא¹ רבן שמע' בן גמליאל לפרושי טעמיה דתנא קמא הוא
 דאתא קשיא לנא עלה הדא מילתא דכתב ידו וקא הויינא דאו
 נמי לא אמר² יוחנן חלוקין עליו חבריו על רבן שמע' בן גמל'³ הוה
 ידעיננא דאפילו בפיקח שנתחדש קא אמ' תנא קמא מדקאמ'
 5 לא הילכו⁴ אחר כתב ידו דילמא דהוה אית ליה רב פפא טעמא
 דאנחנא לא ידעיננא ליה מכל מקום קאמ' לה רב כהנא אמ' רב
 תנאי לענין גטים ואי לאו דאמ' אבבי אף אנן נמי תנינא נתחדש
 לא יוציא עולמית וקא דאיין מונה אף על פי שיכול לדבר מותר
 הכתב הוה אמרינן מתניתין אתיא לסיועיה כדרב יוסף אף
 10 על גב דבריתא אתיאן לאפוקי מיניה דהייתה דקאמ'^{אב} דאיכא
 דוקא ממתניתין אחריתי דפליגא עליה אשתדחא⁵ לה מילתא
 ומבעי למעבר להוציא וכל הנו מיילי לענין גטים אבל לענין
 משאות ומתנות דידיה ליכא מאן דפליג בה אילא כולי
 עלמא דכמינן על כתבו והא אבבי דבנט קא דאיין דאיכא
 15 עליה פלוגתא התם מסייע ליה ומוקים לה ליגיד פרט לאלם
 בעדות בלבד דמפיהם ולא מפי כתבם אבל שאר כל מיילי
 ח כתבם כשר ודשאלתון איתתא
 מעברתא דבטרה בעלה מיחייב למיהב לה מזוני מחמת
 ההוא עובארא אולא דאשכחנן קמאי דאמרי מיחייב
 20 למיהב לה ואוקימו טעמיהו אהא מתניתין⁶ העבר פוסל
 ואינו מאכיל מדאצטריך למימר בתרומה דאינו מאכיל
 מכלל דאית לה בחולין ואיסתפק לן הדין טעמא דיל'⁷ אירי
 דאצטריך למנא פוסל תנא מאכיל או נמי . . . ל⁷ כי תניא
 ההיא בארמלתא דמיתזאנא מוכסבי בעלה אבל גרושה
 25 אין לה או נמי דילמא כי אתא לאשמועינן איסורא אבל
 היכא דבעל⁸ לית דמילף מונה או דילמא לא שנא מאי
 אנחנא הבין גמריננא דמעוברת דמגרישא לית לה מזונות

¹ = אמנא.² = ר' אמ'.³ *Giffin*, 71 b.⁴ = הלכו.⁵ Reading doubtful; אשתדחא?⁶ *Yebamot, Mishnah*, VII, 4; *Gemara*, *ibid.*, 67 b.⁷ = דילמא.⁸ דבעלה ישראל?

(Verso.)

עד דילתם¹ ושקלא שבר מיניקה ומתניתין לענין איסורא
 והתירא הוא וחויב מוונות לא שיר² בה מילתא כל עיקר וכיון
 דליכא לא מתניתין ולא גמארא דאית על גברא מוונות למעוברת
 נרושה ליכא כח לחיוביה ובהכין נהיגינא והכין קא עבדינא:
 5 בשביל הנמצא בהלכות³ יתומים שהוציאו שטר חוב על אחרים
 ואמרו להם ליתומים פרוע הוא נשבעין שפרוע הוא אפילו צוה
 אביהם שאינו פרוע. כתב דהא מילתא דכתיבה בהלכות שלא
 כדון היא ויש תשובתה מפורשת בשאלות. בשביל דינרא
 דדהבא לגבי פירא ושאר נכסי בין מקרקעי ובין מטלטלי היכי
 10 דיניה מי האוי כטיבעא וקאני כדון כספא אולא כתב דלא
 האוי טיבעא אלא פירא ויש תשובתה מפורשת בשאלות
 ורשאלתון אמ' רב יהודה⁴ הא מתנתא
 טמרתא. . לא מנבינן בה כולה ואמרינן בסופה איבעיא להו
 סתאמא מאי ומסקינן דחיישין לסתאמא וקשיא לן האי שטר
 15 מתנתא היכי דאמי אי דמסריה ניהליה באפי שההרי⁵ מיגרע
 משטארא דכתיב על הנייר או על החרש דקאני שבי⁶ הא
 ולא עוד אלא הוה ההוא שטרא באסניתא לא יהא אלא ק. . . לחודיה
 מילא קאני יליף מרנא הכין חוינא דכיון דקמא לן דחיישין
 לסתאמא מיבעי למימר דהא תניא⁷ כתב לו על הנייר או על
 20 החרש שדי נתונה לך במתנה הרי זו מתנה קימא בחרא מן
 תרתי מילי או בפשוטה דאיתוקמא הא בריתא במוכר שדהו
 מפני רעתה דכי אמ' שמואל בשטר מוכר לא קנה עד שיתן
 דמים ואותיביה רב המנונא מהא בריתא הא אמרינן הוא
 מותיב לה והא מפריק לה במוכר שדהו מפני רעתה ורב
 25 ביבי מסיים בה משמא דרב נחמן במתנה בקש ליתנה לו
 ולמה כתב לו לשון מוכר כדי ליפות את כוחו וכי היכי דזביני
 שדה מפני רעתה שאני משאר זביני דעלמא משום דמוכחא
 מילתא בהאיי מוכר שהוא רוצה להנצל ממנה ובעין יפה קא
 מזבין ואפילו כתב זביני אמרינן האיי במתנה נתן הכי נתון

שדהו

¹ Read דילרתה.² Read שיך.³ ה"ג, ed. Hildesheimer, p. 431, end; ed. Venice, p. 105 d.⁴ Baba Batra, 40 b; במירהא = טמרתא.⁵ Read שהרי.⁶ Reading doubtful; ומאי שני הא?⁷ Baba Batra, 51 a.

XXVI.

Fragment T-S., one leaf, 25 × 21 cm., vellum, squarish hand, rather careless, not tending to cursive, written below the line. It contains a single Responsum, the beginning and the end of which are missing, notwithstanding which its contents can be made out satisfactorily. A man had given power of attorney to two others to write and execute a bill of divorce. The appointed agents, instead of carrying out his instructions to the letter, had the instrument written by a scribe. The question put to the Gaon was, whether their deviation from his orders did not invalidate the divorce. The decision was favourable to its validity, on the ground that it could not be made to appear that the principal had specific reasons for entrusting the actual writing of the bill to his agents. This view is based on *Gittin*, 29, the passage which deals with the law of the messenger bearing a bill of divorce who deposes his errand to another, and the Gaon agrees with the interpretation of the text given anonymously in Alfasi. It may possibly be this very Responsum of ours which is referred to by Alfasi. The Gaon, it is worth while noting, holds that the norm, according to which Rabbi Johanan's opinion prevails against Rab's and Samuel's, is applicable only when he is pitted against Rab alone or Samuel alone, not when the two explicitly agree with each other, and together oppose him—a much mooted point among the later methodologists¹.

¹ Comp. Heilprin, *Sefer ha-Dorot*, ed. Maskileson, II, 204; Lampronti, *Paḥad Yiḥyah*, 7, 86 a; Malachi Coën, *Yad Maleaki*, no. 558.

(Recto.)

... דחאתו אינו נט והאיי כותבו דבארי . . . . . מתניא אילא
 . . . דמי שהיה מושלך בבור¹ מידקמפליג במי שהיה מושלך בבור לבארי
 . . . הכא דלא ידעין עדים לחתום עבדו רבנן תקנתא דקתאני² העדים
 שאין יודעין לחתום מקרעין וכו' אמר רבן שמע' בן גמל' וכול' עד אין חותמ' ואמ'
 5 . . . . ארכא³ שמה וכול' שמע'⁴ ואמ' ר' אלעזר כואי טע' דר' שמע' בן גמל' שלא
 יהו בנות ישראל עגונות⁵; וכן בכמא דוכאתא עבדו רבנן תקנתא משום עגונות
 והמביא נט מארין יש' וממדינת הים עבוד רבנן תקנ' דתנן⁶ המביא נט
 בארין ישראל וחלה הרי זה משלחו ביד אחר דאף על גב דילדיליה שויה בעל
 שליח ולא יהב ליה רשותא לשוויי הו שליח אחיר כיון דמסתמא שווייה שליח
 10 ולא אמר ליה לא דאית לך רשותא ולא דלית לך רשותא משוי שליח: וגבי
 המביא נט ממדינת הים קתאני⁷ עושה בית דין ומשלחו ואומר בפניהם
 בפני נכתב בפני נחת' ואמר' עלה אמ' רב כאנא חלה תנן פשיטא חלה קתאני .
 מהו דתימ' הו הרין דאף על גב דלא חלה והאי דקתאני חלה אורחא דמילתא
 קתאני קמיש' לן והוינון בה ומסקינן או בעית אימ' דאמל' הוליד והו דחלה או
 15 בעית אימ' דאמל' את הוליד וחלה שאני או בעית אימ' ר' שמ' בן גמ' היא וחלה
 שאני: ומותבינן תיובתא אמר ליטנים כתבו⁸ נט לאשתי או לג' כו' אינהו אין
 אחר לא ואמ' אביי מירי הוא טעמ' אילא משום קפידא⁹ דבעל בעל אלא¹⁰
 קפיד דטעמו דמילתא משום דלא קאמ' ליה את הוליד ואהיני קאים
 אמצעתא דכיון דאמרין מתנית' בידאמ' ליה את הוליד דכי חלה משוי שליח
 20 היכא דלא אמל' את הוליד אף על גב דלא חלה שמעינן מינה דעבוד רבנן תקנתא
 בין דחלה בין כולא¹¹ חלה: ומייהא אף על גב דעבוד רבנן כהלין תקנות לעינין
 כתיבה בענן לשמה דכתיב וכתב לה לשמה ותנן¹² כל הגט וכו' מתנ' ואמרין עלה
 אמר רב כולן פסולין בכהונה חוין מראשון ושמואל אמ' אפילו ראשון וכו'
 ואמרין וזעירי אמ' כולם אין פוסל' בכהו' חוין מן האחרון ר' יוחנן אמ' אפילו אחרון
 25 . . . נמי פליג ר' יוחנן בכולה דאמ' לא פסלי בכהונה לעינין אחרון רב ושמו' וזעירי
 קיימין בחדא שיטתא: ולעינין אמצעי נמי רב ושמואל קימין בחדא שיטתא
 וכי אמרינן רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן שמואל ור' יוחנן תלכה כר' יוחנן הני מילי
 היכא דליכא דקאים בשיט' דרב ובשיט' דשמואל אבל איכא דקאים בשיט' דחד

¹ *Gittin, Mishnah, VI, 6; Gemara, ibid., 66 a.*

² *Gittin, 9 b and 19 b.*

³ Read מאן דכא רבי.

⁴ = שמיטתא.

⁵ *Gittin, 19 b.*

⁶ *Gittin, Mishnah, III, 5; Gemara, ibid., 29 a.*

⁷ *Gittin, Mishnah, III, 6; Gemara,*

ibid., 29 b.

⁸ Read תני.

⁹ Our texts read בוין; comp. introductory note.

¹⁰ Read לא.

¹¹ Read דלא.

¹² *Gittin, Mishnah, III, 1; Gemara, ibid., 24 a-24 b.*

(Verso.)

מינהון לא אמר' הלכה כר' יוחנן ותני המגרש ראש פיר' כול' מתנ' ואמ' ¹ מאן
 תנא אמ' חזקיה ר' שמעון בן אלעזר היא דתנן ר' שמעון בן אלעזר אומ' לעז' אנו
 גט עד שיטלו ממנה ויחזור ויתנו לה ויא' ² הו נטך ור' יוחנן אמ' אפילו תימא רבי
 דילבון אמר שאני הבא הואיל וקנאתו ליפסל בו ומאי ליפסל בו מכהונה
 5 ושמעינן מינה דאף על גב דפסול הוא כיון דאמל' אילא לפלני בין רבי בין
 שמעון בן אלעזר עברו לה תקנתא דיטלו ממנה ויה' ויה' לת' לה ויא' לה הרי את מותרת
 לכל אדם: ומאי רבי ור' שמע' בן אלע' דתניא ³ אמר לה כינסי שטר חוב זה
 וכו' עד שיטלו וכו' דהוה ליה ר' שמעון בן אלעזר לא שאני ליה בין שטר חוב
 זה לאילא לפל' וסבירא ליה דקנאתו ליפסל בו חילבך לית לה תקנתא עד שיטלו
 10 ממנה דכמאדאיתיה גביה ⁴ קנאתו ליפסל בו ולא יכיל מימר ל . . .
 דהא קניתיה מיהא אחד באבא ולרבי כי נמי גבי כינסי שטר חוב . . .
 ליה דאף על גב דנטא הוא כילו' דקרייה שטר חוב כמאן דבטליה דאמ' ואין
 לה שום קינן בגויה לא להכשירה ולא לפסולה ולא צריך מיישקליה מינה וכוון
 אמ' לה הוא נטך סניא: גבי אילא לפלוני כיון דקא מיפסלא לכהונה מודי דלא סאני
 15 לה עד דישקיל ליה והדר יהיב ליה לה ואמ' לה הרי את מותרת לכל אדם ובין
 האבא ובין התם עברו לה תקנתא לאיתכשורי בהווא גט: והיכא ודאי
 דכתביה מיכתב לאילא לפלוני בגט כידתנ' ואם כתבו בתוכו אע"פ כ"ו טעמא
 דמילתא דאמ' רחמ' ספר כריתת וכיון דמעיקרה שוייה להאי ספר כריתות
 בהו אנפא כי מחיק ליה לא יכיל שווייה ספר באנפא אהרינא ואף על גב
 20 דמחקו פפ' ומאי טעמ' כיון דשווייה ספר ליפסל בו מן הכהונה לא יכול לשווייה
 ספר לאשתרווי ביה לעלמא וכל כי האי גונא או טעו ואנסבוה בהדא הו גט
 ובתר הכין הדר בעל וכתב גט אהרינא מעליא ישפיר דאמי לא שנא מן קדם
 ניסואין ולא שנא בתר ניסואין דכיון דבין דבר תקנה קא מיהדרין ואשבחן למימר
 על ראובן הוא דקפיד על שמעון לא קפיד ולא עברת על דעתיה או טעו ואנסבוה
 25 ובתר כין כתב לה גט מעליא ישפיר דאמי וכל ישבן היכא דאמר לעדים
 כתבו גט ותנו לאשתי ואמרו אינון לסופר וכתב וחתם ואזל ואינסיב בהאי
 גט דבעל נתקה מיניה לההיא אשתו לגמרי בלשון כריתות מעליא ועדים
 הוא דטעו וישווי שליח לכתיבת גט דכד הדרין אינון כתבין גט מעליא אחריא'

¹ *Giffin, Mishnah, IX, 1*; *Gemara, ibid.*, 82 a.² *Giffin, 84 b.*³ The words גב . . . ל not in any texts of this passage, but in *Giffin, 78 a.*⁴ *Giffin, 78 a.*⁵ Read גבה.⁶ Read כין.⁷ *Giffin, Mishnah, IX, 1*; *Gemara, ibid.*, 82 a; our texts have not ואם, but it is found in the *Mishnah*, ed. Lowe.

XXVII.

Fragment T-S., two leaves, paper, 17 × 12 cm., square hand tending to cursive, very minute writing, thirty-five lines occupying only 13½ cm. The copyist who made the copy before us must have had a faulty model, as appears from several disjointed sentences, and from the fact that leaf 1, recto, contains but five lines at the top of a page, the rest of the page being left blank. The fifteen paragraphs into which I have divided the contents of the fragment are in part only regular Responsa; the rest are merely short decisions, הלכות פסקות. Possibly, the explanation of the latter is also to be sought in the circumstance that our copyist's model was not accurately written throughout, and he therefore perpetuated only the final decision without attempting to reproduce the disconnected argument.

1. The first Responsum contains an explanation of *Bezah*, 2; and, as said above, is in a very incomplete form as follows:—

ואנן ניקום ניגזור גזירה לגזירה ביצה שנולדה ב"ט משום
 פירות שנישרו שהן גופן אין בהן איסור אלא משום גזירה
 הן אסרום ניקום ניגזור גזירה לגזירה כול'
 גזירה ביצה שנולדה ביום טוב משום משקין שזבו
 ענבים שזבו ביום טוב מהן יין הרואה

2. Of the second Responsum, the beginning is missing. It contains an explanation of *Sukkah*, 6, without offering anything of importance.

3. The question is who is to be held guilty of transgressing the prohibition against coupling and muzzling

animals—whether the one who works with them or the one who actually coupled and muzzled them. The decision is in accordance with the statement in *Baba Mezia*, 90, which holds that the prohibition is aimed against working with animals illegally muzzled and coupled, not against the preliminary preparations for work. It is worthy of mention that the Gaon reads Nathan, instead of Jonathan, as found in our present texts of the Talmud, a circumstance important in fixing the dates of Rabbi Sinai, to whom Nathan or Jonathan, as the case may be, addresses the question. Comp. Halevy, *Dorot ha-Rishonim*, II, 55.

4. The Mishmic פניין is explained by the Persian *dashnuy*; comp. Lagarde, *Gesammelte Abhandlungen*, 35, 91, and 'Arak, s. v. פניין.

5. The fifth Responsum is introduced with the words: "The Head of the Academy said," and it gives an explanation of a number of names of plants occurring in the Talmud. Unfortunately, our text is in very bad condition, as in all probability that was from which our scribe copied it. The Gaon apparently identifies the two Mishmic words הלבנים¹ and לענוים[ה] with the Aramaic הלבלבא and הילבנא² respectively, whether correctly or not we must leave those to determine whose botanical knowledge is less limited than the present writer's. The two Aramaic words occur nowhere else in Jewish literature, but attention should be called to the interesting fact, that Rabbenu Hai, in his commentary on *Ohalot*, VIII, 1, explicitly states that the word הילבנא was used by the Geonim.

6. The sixth Responsum opens with the formula קיישיא, very unusual in Geonic literature. It calls attention to the difference between the view of Rabbi Nahman, as recorded in *Hullin*, 40 a, and in *Abodah Zarah*, 54 a. The incongruity between the two Talmud passages did not escape other authorities. The Gaon's solution of the

¹ Written הי לבינים in our fragment.

² It is hard to tell whether these two words are spelled with ה or with ח as their first letter in our fragment.

difficulty is lost to us. Comp. the Geonic collection ג"ק, 41 b, and Introduction, 14 a, and *Tosafot Hullin*, 40 b, catchword רב נחמן.

7. This Responsum deals with *Menaḥot*, 37 a, but further than this nothing can be said about it. Our scribe did not go beyond the first line, apparently discouraged by the state of his model.

8. Here we have a decision by a ראש כלא¹. A deposit was left with a man, the act having no witnesses and not being recorded in writing. The deposit was lost, the depositary maintaining it had happened through an unforeseen accident, in which case the law exempts him from responsibility. The Gaon decides that the man's word must be taken, seeing that he might have denied ever having received a deposit. Compare the Geonic collection, ed. Mantua, 66 and 321.

9. This Responsum, like the sixth, begins with קושיא, but this time we have, not alone the difficulty in the Talmudic passage about which the Gaon was consulted, but also the Gaon's solution. The passage in question is *Menaḥot*, 53 a.

10. Here we have the Gaon's explanation of the mnemotechnic sign פנקעכס in *Yebamot*, 74 b.

11. The eleventh Responsum describes itself as an explanation by Rabbi משרשיה. This Rabbi is probably identical with the Gaon Rabbi Moses², whom Rabbi Sherira Gaon calls משרשיה in his famous Letter. The Responsum is nothing more than a translation into Aramaic of the Talmudic passage *Kelubot*, 5 a, end, on the formation and texture of the ear-flap. It is curious that the translated sentence should stand alone, without so much as a

¹ There are three *Babylonian* ראשי כלא, whose opinions are quoted in the Geonic literature: (1) Rab Huna, in ג"ק, 8 b; (2) Rabbi Judah, *ibid.*, ed. princeps, 21 d, and ed. Hildesheimer, 131 = ח' העהים, 310; (3) Rabbi Samuel, comp. Müller, *Mafteah*, 64, and Epstein, in דתן, III, 80.

² Comp. Rapoport's biography of Rabbi Nathan ben Yehiel, note 25, and Müller, *Mafteah*, 63 and 72.

reference to the Talmudic text. It would almost seem as though the copyist had been attracted by the translation evidently quoted in a discussion for a purpose, without being interested in the discussion itself, or it may be that his faulty model prevented him from preserving any more of the Responsum. However that may be, so much is certain, the Aramaic in which the Gaon rendered the Talmudic sentence is perfect—another evidence that the author of the Responsum is Rabbi Moses, who elsewhere shows himself a master of Aramaic. Comp., for instance, p. 212, above, and introductory note, p. 211.

12. This Responsum bears the superscription לבעין אל נאונים, "to some Geonim," which must refer to the rest of the Responsa in our fragment, and probably to a number of others which have not been preserved, at least not as a part of our fragment. In contents this twelfth Responsum is identical with that ascribed to Rab Amram in גמ"ו, 23. It occurs also in Rabbi Judah Albageloni's ספר העתים, 49-50, where it is combined with another Geonic Responsum¹. It is an explanation of the Talmudic passage, 'Erubin, 42 a, on the law of תחומין.

13-14. These Responsa are probably by the same author as the preceding one, and they supplement the explanation given there.

15. The last of the Responsa in this fragment, which is incomplete, though it is likely that only a few words are missing at the end, contains an explanation of the expression ראש תור occurring in *Sukkah*, 6 b. It is probably the source of the 'Aruk, s. v. Comp. ש"ט, I, 68.

¹ Read in the passage in ס' העתים, פיירי, instead of פיירי, and comp. Perles, *Beiträge*, 57-69; Graetz, *Jubelschrift*, 18; and Harkavy, ס' הלוי, 70.

(Leaf 1, verso.)

לו לחי כשרה¹ אותו יום שלשבת ואין כשירה בשאר ימי סוכה אמ' ליה
ראבא אין הם הכין² והאיי דלא קא תאני הכי דלא צריכינן דקל וחומר
הוא השתא שבת דחמירא מסוכה אמרינן מינו ואענן דאסיר
למלטולי בשאר ימי שבתות דעלמא כד מיתרמי בסוכה מקלינן ליה
5 לחומרא והויא כסוכה דקילא מן שבת לא כל שכן דאמרינן מינו
דמקלינן בסוכה ומשונין ליה להכשירה כהכשר מחיצות שבת דחמירא *

ו והמוזג בכלאים לענין דישה לענין חרישה ומשיכה בכלאים
דקאמרינן דהיכא דחסמה חד ונהג בה חד אינמי דרש בה חד לא
מיחייב ההוא דחסם אלא ההוא דהנהיג ודש דמיתייב דבשעת
10 מעשה הוא דמיתייב דקאמרינן³ בעא מיניה ר' נתן מר' סימאי חסמא
מבחוין מהו לא תחסם שור בדישו בענן והאיכא או דילמא בשעת
דישה בענן והא ליכא ופשט ליה מוין ושכר דקאמרינן בסופה אילא
בשעת ביאה לא תיהוי שכרות הכא נמי בשעת דישה לא תיהוי חסימא
אילא בשעת מעשה דמיתייב ומוזג בכלאים נמי עד שעה שמנהג
15 בהן דמיתייב * והרתנן⁴ המנהג סופג את הארבעים והישיב בקרון
סופג את הארבעים הם⁵ לעינין כלאים קאמרינן דהיכא דיוזיג
כלאים למימשך בקרון ההוא דמוזיג לא מיתייב אילא ההוא
דיתייב בקרון דקא משכין ביה כלאים דמיתייב וההוא דקא
מנהיג בהון להלך בהמות דקא משכין בקרון מיתייב ועיקר
20 משנה זו שנוייה במסכת כלאים * ו מאי פיגין⁶ אמ' ר' שמעון
בן לקיש דשנג דתרון פומיה * אמ' ראש מתיבתא טלימון הינן תלמאי
הי לביצים והלעונים הלבלאבא והילבנא * שבצבין הילפי חשיפה
גמי ואורבאני⁷ קושיא אמ' רב חונא⁸ היתה בהמת חבירו רבוצה
לפני עז' כיון ששחט בה סימן אחד אסרה * מיתייב רב נחמן השוחט
25 הטאת בשבת בחוץ לעבדה זרה חייב עליה שלוש חטאות אלמא
לא סביר ליה התם⁹ * אמ' להו רב נחמן פוקו אמרו ליה לעולא כבר
תרנמה רב הונא לשמעתיך * וששאל¹⁰ איני¹⁰ והא אמ' ראמי בר
חמא לפי שנ' אך פדה תפדה וג' יכול אפילו נטרף בחוך בחוך¹¹ שלשים
תל' לומ' אך חלק התם דבגולגולת תלא רחמ' אמ' ראש כלא דמאן
30 דמפקדין גביה בלא שטרא מינו דאיבעי אמ' ליה לא היו דברים
מעולם אי נמי החזרתיו לך יכול לומ' נאנסו * קושיא
פתות אותה פתים מנחה לרבות כל המנחות לפתיתה¹² יכול שאני מרבה
אף שתי הלחם ולחם הפנים תל' אתה והא אפיקתיה אותה לפתיתן
ולא פתיתין לפתיתין * אם כן נימ' קרא ופתיתיה מאי אותה

¹ Sukkah, 7 a, end.² הכי נמי = comp. note 5.³ Baba Me'zia, 90 b; the printed text of the Talmud has יתן, but MS. M. and others read נתן; comp. Rabinovicz, ad loc.⁴ Kila'im, VIII, 3. ⁵ אף = comp. Harkavy, 353.⁶ Baba Me'zia, 84 a.⁷ Comp. introductory note.⁸ Hullin, 40 a.⁹ 'Abodah Zarah, 54 a.¹⁰ Menahot, 37 a; our texts and MSS. read והני; comp. also Baba Kama, II b.¹¹ The second בהך is to be cancelled.¹² Menahot, 75 a.

(Leaf 2, recto.)

שמע מינה תרתי בעא מיניה ר' פרידא מר' אמון¹ מנין לכל
המנחות שנילושות בפושרין ומשמרין אותן שלא יחמיצו.
למדנו מפסח דכתי' ושמרתם אתה מצות ופסח נילויש בפושרין
והא דרש רבא² אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין ולא בחמי חמה³.
5 פיר' אמ' רב יוסף התם⁴ מישום דנשים פושעות הן נבי מנחות
כהנים וריוון הן. פיר' שכן פלוקעבם⁵ פיגול נותר קודש מעילה
כרות אסור לאונן ח'פז חומיש ואין לה פידיון ואסור לזרים.
פירוש' משמא דרב משרשיה מאי טעמא כולה אודנא גרמא
ותחתאי דיגלה אליתא דכר שמע נברא מילתא דצערא⁶ ניישיק לה
10 להך איליתא וליעילה באודניה כיהיכין דלא ליישמע ונפיל תיגרא⁷
לבעין אל גאונים אמ' רב נחמן אמ' שמואל שבת בבקעה
ובאו גוים והקיפוח מחיצה⁸. אתה מוצא בבקעה זו הייה
שלישת אלפים אמה על שלשת אלפים אמה וישבת באמצעיתה
והקיפוח גוים לבקעה זו מחיצה והייה כמקום שבתותו
15 למחיצה שני אלפים וחמיש מאות אמה לכל רוח מהלך באלפים
עד אלפים סוף תחומו ואותן חמש מאות אמה שנשתיירו
מסוף תחומו ועד מחיצה שהקיפוח גוים מטלטל בהן על ידי
זריקה דסבירא ליה לשמואל דכיון דהקיפו גוים מחיצה
הוויא לה כרשות היחיד ולא כשאר רשות היחיד ואמרינן איהכי
20 או כרשות היחיד דמיא ליטלטל לבתהילה בבולה מיא טעמא
על ידי זריקה הוא דמטלטל משום דכיון דבאו גוים והקיפוח
מחיצה בשבת עצמה ולא מבעוד יום הוה ליה כל שנאסרה
מקצת שבת נאסרה כל הישבת כולה⁹ ולא לגמרי אלא בזריקה
שארי שמואל ורב הונא אמ' מהליך באלפים כטעמיה
25 דשמואל אבל אין מטלטל אלא בארבע דסבירא ליה לרב
הונא דככרמלית דמיא ולא שרי ליה לטלטולי אלא בד'
אמות שלו בלבד. ומקשינן לרב הונא הי דטלטולי לא
מטלטל כדרביה נטלטל בבולה על ידי זריקה אמ' לך
רב הונא אין הכי נמי דשרי ליה לטלטולי על ידי זריקה
30 אלא גזרינן שמוא ימשוך אהרש¹⁰ חפצו באותן חמש מאות
אמה דמוסיף¹¹ תחומו ועד מחיצת גוים והדרינן מקשינן
התינת אותן חמש מאות אמה דלאחר תחומו אסר¹²
רב הונא לא לזרוק דגזר שמוא ימשוך אהר חפצו באלפים אמה
מיהא תחומו הוא מטלטל כי אורחיה באלפים נמי אסיר ליה
35 לטלטולי דאסירין ליה הנך חמש מאות אמה דמוסיף תחומו

¹ *Menahot*, 53 a; read אמין instead of אמון.² *Pesahim*, 42 a.³ Our texts read differently, but the MSS. agree with the reading of this fragment; comp. Rabinovitch, ad loc.⁴ *Hullin*, 123 b; the quotation from the Talmud consists only of the words כהנים וריוון הן.⁵ *Yebamot*, 74 b.⁶ וישיש or ניישיב.⁷ Comp. introductory note.⁸ *Erubin*, 42 a.⁹ *Ibid.*, 70 b.¹⁰ Read אחר שחשניו.¹¹ Read דמיסף.¹² אמר?

(Leaf 2, verso.)

ועד מחיצה והוּו להון שני אלפים אמה דתחומין דיליה כחצר
שנפרצה במלואה לאחר¹ האסור לה וחייה בר רב אמ' וכול'
ומסקאנא כרב הונא דקאמרינן אומ' וכן אמ' חיה בר רב'
וישאלתם היכי דאמי מחיצה שנפרצה במלואה
5 למקום האסור לה מישום דאקשיתן לרב הונא דאמ' לך מהלך
באלפים ומטלטל בארבע ואמרת האי דלא מטלטל על פני
כל הבקעה גזירה שמא ימשך אחר חפצו או מותר לטלטל
בכולה ומישום גזירה שמא ימשך אחר חפצו הוא באלפים
מיהא מטלטל כי אורחיה ומאי כי אורחיה כשאר רשות היחיד
10 אמ' לך רב הונא לא דמיא לרשות היחיד נמורה דמיא למחצה
שנפרצה במלואה וכמה במלואה ביתר מעשר אמות
דקתאני² כל פירצה שהיא כעשר אמות מותרת מפני שהיא
כפתח יתיר מיכן אסור והכא במחיצה שנפרצה במלואה
ביתר מעשר למקום האסור חמש מאות אמה ואסור
15 לטלטל בתחמו על ידי זריקה' ו' וישאלתם
היכי דאמי תקרת הבית חובטת³ כיון דכלת מדתו בשפת
תקרה מבפנים דשפת תיקרה א'ע'פ' שאותה אכסדרה
הוּוה כמה אמות כיון דסוף מידתו מבפנים דשפת תקרה
חזרה לשפת תקרה כמאן דנתתא וסתמא עד ארעא והוּוּי
20 לה כבית דמותר לו לטלטל בו כידקאמרינן⁴ פי תקרה יורד
וסותם וגוד אחית מחיצאתא הכא נמי שפת תיקרה חובטת
עד הארץ ומותר לטלטל באותו בית וגוד אחית מחיצאתא
הכא נמי שפת תיקרה חובטת עד הארץ ומותר לטלטל'
באותו בית וגוד אסיק מחיצאתא כיון דנעץ ארבעה קונדיסין⁵
25 בארבע פינות הגג על שפת הגג כשמניעות עד סכך כנון
שקורנסין אילו הוּוה גבהן חמש אמות ונעוצין על שפת הגג
שהוּוה גבהו חמש אמות ואמרינן ראה סוכה זו כמו שגבוהה
שש אמות וכל מחיצה שלה בנוי ממנה ביוי חמיש אמות חיצוה'⁶
אותן חמש אמות שלקורנסין⁷ רואין אותן כמו שחתמין והוא
30 גוד אפיק מחיצאתא' וישאלתם' היכי דאמי כנגד היוצא
וכנגד ראש תור⁸ כך פירוש' סוכה זו עשה שתי דפנות
דופן מערבית ודופן דרומית נשתירא דופן מזרחית ודופן
צפונית פיתחה שלסוכה וקאמרינן⁹ תנו רבנן שתיים כהלכתן
שלישית אפילו טפח ואמרינן עלה אותן טפח היכן מעמידו
35 אמ' רב מעמידו בדופן מזרחית סמך לדופן דרומות כידהאוי
לה לסוכה שתי זויות וזה הוא כנגד היוצא היוצא דקא קארי

¹ למקיס.² 'Erubin, Mishnah, I, 8; Genava, ibid., 15 b.³ 'Erubin, 42 b.⁴ Sukkah, 18 b, top.⁵ Ibid., 4 b.⁶ Text corrupt.⁷ Read שלקורנסין.⁸ Sukkah, 6 b, below-7 a, top.⁹ Ibid., 6 b.

XXVIII.

Fragment T-S., two leaves, vellum, 31 × 23 cm., good, regular square writing, between lines. It contains Geonic explanations of thirty-six separate passages in *Baba Kama*, occurring on seventeen folios, between fol. 51 a and fol. 82 a. Such a collection of Talmudic comments is a rare phenomenon in Geonic literature, from the point of view of the number of passages commented upon, passages, moreover, that follow each other closely in the same treatise. There are only two parallels, the collection at the end of ג"ק, by Rabbi Nahshon Gaon, on the treatises *Sanhedrin* and *'Abodah Zarah*, and the one by Rabbi Hai Gaon, in Harkavy's *Responsen der Geonim*, pp. 144-5. That our fragment contains actual replies to actual questions put to Geonim, and is not merely an extract from a Talmudic commentary, is proven by such phrases as וישאלתם (leaf 1, verso, line 29, and leaf 2, verso, line 27), and כך אנו שנין (leaf 2, verso, lines 17 and 19), and similar phrases. Though the comments are very concise, they contain excellent material for the text criticism and exegesis of the Talmud.

The following are the chief points of interest in the fragment:—

II. From the Gaon's explanation of the passage on *Baba Kama*, 51 b, it is obvious that his text of the discussion on ברירה differed from ours. According to the present reading, Rabbi Eliezer accepts ברירה, and his colleagues, the חכמים, reject it; while according to the Gaon, the reverse is the case. But what is of still greater importance is the Gaon's contention, that ברירה in this passage has nothing to do with the legal maxim which bears this name in Talmudic literature. Furthermore, it is safe to assume that the Gaon's text lacked Rabina's statement; otherwise his opinion would be wholly untenable. The Gaon's reading

and his explanation of it would do away with the difficulty experienced by a number of commentators and codifiers in reconciling the contradictory statements regarding the principle of ברירה in the Talmud. Comp. Rabbenu Nissim Gerondi, on *Nedarim*, 45 b, and the authorities cited by him. The only authority whose explanation of the passage approaches the Gaon's is Rabbi Aaron ha-Levi, quoted in Rabbi Bezaleel Ashkenazi's שיטה מקובצת, on *Baba Kama*, 51 b. There can be no doubt that Rabbi Aaron had the same text as the Gaon; our present text would make the explanation impossible.

VII. The words וּבִקֵּשׁ לְהַרְבִּיעַן are doubtless a *lapsus calami*. The Talmudic discussion in 95 a refers to כְּלָאִים, and not to הַרְבֵּעָה. Comp. Rabbi Samson of Sens on *Kila'im*, I, 6.

IX. The Gaon justly compares the Aramaic קִשְׁבָּא with the Arabic קֶסֶב, and explains it as meaning a certain kind of palm-tree, while the author of the 'Aruk, s. v. חֲצֵב, misled by similarity of sound, explains it as meaning cane-sugar, which, of course, is incorrect¹, notwithstanding the endorsement of Maimonides. But attention should be called to the fact that, in our passage of *Baba Kama*, even the 'Aruk defines קִשְׁבָּא like the Gaon.

XI. On 58 b, the Gaon reads חֲזוּן, not הֲזוּן, as our printed text has it, while the manuscripts and many of the old authorities agree with the Gaon's reading. Comp. Rabinovicz, *Dikduke Soferim*, loc. cit., and on 'Erubin, 106, 1. Löw (*Aramäische Pflanzennamen*, p. 155) was therefore not wholly justified in rejecting the reading חֲזוּן, which has the weight of authority in its favour. The Gaon's explanation of חֲזוּן, as young plants of wheat or barley before they have developed stalks, is found literally in Rabbi Bezaleel Ashkenazi's שיטה מקובצת, on *Ketubot*, 60, where it is explicitly quoted from a Geonic collection.

XIV. The Gaon's reading אֶסְפוּרִין in place of the אֶסְפוּרָא of our text is probably correct. It may possibly stand for

¹ Comp. Löw, *Aramäische Pflanzennamen*, 110.

Isperea in Armenia. Comp. Neubauer, *La géographie du Talmud*, p. 387.

XVIII. The explanation of עצבא as טפיה ענולה שחורה is very strange. A water-pitcher, טפיה, is entirely out of place in this Talmudic passage. There can be no doubt that it should read טפיט, tapestry. Furthermore, the Gaon's description of the colour as black is probably due to the etymology of the word עצבא, depressed, gloomy, dark-coloured. Comp., however, *Bekorot*, 45 b, and 'Aruk, s. v., טפיה.

XIX. The explanation here given for קוזיית is found literally in the 'Aruk, s. v., the author of which may have had access to our source.

XXI. The definition of אורכתא is found in Rashi, who explicitly admits having taken it from Geonic Responsa. It is worthy of note that the Gaon reads אורכתא, with our printed text, and not אדרכתא, as most of the old authorities have it. Comp. Rabinoviez, ad loc.

XXV. The Gaon's reading דציחת is found in a single MS. of the Talmud, while all other MSS. read with the printed text דציית. Comp. Rabinoviez, ad loc.

XXIX. The Gaon's explanation of כלבים כפרים is highly interesting as the probable source, direct or indirect, of Maimonides in his commentary on *Kila'im*, I, 6, the Arabic text¹ of which reads: כלב כפרי אלכלב אלציני . . . . . מנסוב אלי: כפר וחי אלקררה. This would lead to the supposition that the proper reading of כופרי is כוישי. It is not likely that the Gaon would characterize the dog as Ethiopian and Chinese in almost the same breath. Concerning the "Chinese dog," compare Dozy, *Suppléments*, s. v., and Friedlaender, *Der Sprachgebrauch des Maimonides*, s. v.; and also מקובצא, ad loc., where an explanation of כלב כופרי is quoted from a Geonic source nearly identical with that given by Maimonides, except that כופר is taken as the name of a place. Rashi has various explanations in different pas-

¹ Edited by S. Bamberger, Berlin, 1889.

sages. Comp. ad loc., and on *Yebamot*, 59 b; comp. also 'Aruk, s. v., כפר.

XXXI. The explanation by the Gaon of חורשין as meaning "ploughed fields," is very strange. The passage permits of no explanation except "woodland."

XXXII. The fragment is probably corrupt in this passage. Instead of זורו, the reading should be הורו, or, as ה and ה are almost indistinguishable from each other in old MSS. it may possibly be הורו, the more so, as the Gaon goes on to explain חיבו as the branch, and הורו as the trunk, of a tree. The Gaon's explanation of חיבו is quoted in Rashi from Geonic sources.

XXXIV. The text here is not altogether clear. It seems that the question put to the Gaon must have been, Why does the Talmud repeat the word תיקן with the last of the ten institutions of Ezra? The Gaon's answer cannot be made out very well. Perhaps the question was based upon misreading קריים as קרואים, the false reading suggesting that the tenth of Ezra's ordinances provided that one "called up" to the Torah had to take a ritual bath.

XXXV. Here we have the Gaon's decision that the tenth of the institutions of Ezra, the one on the necessity of a ritual bath in a case of impurity, remained in force in the Gaon's time. Comp. above, pp. 40 and 206.

(Leaf 1, recto.)

I אין ¹ חבט לפחות מעשרה ובאריתא דרלאיי הני טעמה דאמ' יש חבט מ . . .
 דהויא עשרה טפחים מכריסו שלשור ועד אריתא הווה ארבעה טפחים או חמישה
 II ואריתא עצמה אינה פחותה משישה טפחים הרי עשרה טפחים ר' אלעזר
 או' יש ברירה כאיזנד הוא שנינו ² המדלה מים ואמר לחבירו הנח לי ואני אדלה
 5 חיב משיניחו משתמש ר' אליעזר בן יעקב או' משימסר לו דלי במאי פליגי
 תנא קמא סבר ייש ברירה ³ ביון שמניחו והולך ומשתמש זה ברור הוא הדבר
 וידוע שמסר לו ונתחייב בו השני ר' אליעזר בן יעקב סבר אין ברירה בכך עד
 III שימסור לו דלי מיד ליד' מהוא משוכיכת ⁴ עו או תייש שהוא מהלך בראש
 הצאן והוא נמישכת אחריו ⁵ כך דרש אדם מן הגליל לפני רב חיסדא כשהרועה
 10 יחרה אפו על צאנו עושה לה תייש מושך סמרי' שמוליכה בדרך לא טוב'
 IV הואיל וסופן להשתבר וכי סופן להשתבר מאי האוי כך אמר ⁶ טית ראשון
 שנכתב בתורה לטובה נכתב ופתח בו הכתוב החלה לטובה וירא ימים את
 האור כי טוב ומפני שסוף הדברות והלוחות להשתבר לא נכתב בהן טית
 V שהוא טוב פסונו מין ⁷ סלוי הן דאמרינן ⁸ ארבעה מיני שליו האוי שיכלי
 15 וקובלי פסיוני ושליו ואמרינן ⁹ נמו יש מאביל את אביו פסיוני וטורדו מן
 VI העולם וייש מטיחניו ברחים ומביאו לעולם הבא' זה ביצוי מבחנין ¹⁰
 שהן נכרות כביצי הבחמה וזה בציו מפנים ואין נכרות כביצי עופות'
 הא טענא חדא חדא ביצה בשיחלא והא טענא תרתי תרתי בצים בשיחלא
 VII והאי דקאמ' רב אחא בר אדה מישמא דעולא אתיא למינהו למינהו
 20 מבישה אמ' ר' ירמיה אמ' רב' שמעון בן לקיש המרביע שני מינין שבים
 לוקה בים כתיב אישר ירצו המים למיניהם ¹¹ בישה כתיב ועיש ימים את
 חית הארץ למינה מה הרבעה דמינין דיבישה אסור אף הרבעה דמינין
 VIII דים אסור' באעי רחבא אנהיג ¹² בעיזא ושיבוטא ובקש להרביען מי
 מיחוב אולא מי אמרינן ביון דשיבוטא לא מצי סליק לגורא ועיזא לא מציא
 25 נחתא למיא חד מינא הוא ולא מיחוב מיטום כלאים או דילמא מיחוב מיטום
 המנהיג ופשיטנן דלא דמי לחטה ולשעורה דאילו התם כי מרבר ¹³ בארץ
 מיחוב בחוצה לארץ פטור ואילו עיזא ושיבוטא על הרבעה והנהגה
 IX מיחוב על תרויהון' ההוא גברא דקין קשבא מהבריה ¹⁴ דקל הוא ממין
 תמרים וישמעאלים קוראין אותו קסב' אמר לו ראש גולה אני מכירן
 30 שלוש הן בקן אחת דבוקות זו לזו ואין ביניהם רווח' המבכר כרמו שלחברו
 X שכורת אתו ועדאין סמדר הוא' חזין ¹⁵ מהוא זרע שלחטים או שלשעורים
 XI כשהוא קטן ועדאן לא הוקש לעשות שבולים הוא נקרא חזין ¹⁶ אמ' רבינא

כררניו רשיא
 על שאניה
 עביר נגורא
 סמיחא

¹ *Baba Kama*, 51 a.² Read בשהח.³ *Baba Kama*, 51 b.⁴ Comp. introductory note.⁵ *Baba Kama*, 52 a.⁶ Read סמא = סמא.⁷ *Baba Kama*, 55 a.⁸ *Yoma*, 75 b, our texts read קיבלי with י.⁹ *Kiddushin*, 31 a, end.¹⁰ Read מנהיג or מנהיג.¹¹ Read מחכר.¹² *Baba Kama*, 58 b.¹³ Our texts read חזין; comp., however, the introductory note.

(Leaf I, verso.)

xii כריו תני¹ כך אנו שונין כרוך ותני כפול ושנה² צבתא דחרש קא גרים² תנן
הישולח את הבערה ביד חרש ושומה וקטן פטור מדיני אדם אמ' רב' שמעון בן
לקיש משמא דחזקיה לא שנו אלא שמסר לו נחלת וליבה והדליק ממנה אבל
מסר לו שלהבת כיון שהיא בוערת משלח חיב מאי טע' דהא בר חזקיה³ ור'
5 יוחנן אמ' אפילו מסר לו שלהבת נמי אף על פי שהוא בוערת משלח פטור
מאי טע' צבתא דחרש דקא גרים ליה דהוא קא אויל מבער לה וממטי לה.
xiii נכפפת⁴ מהוא הבערה שאין דולקת למעלה אלא נכפפת והולכת ומבערת
xiv צדה צדה⁵ אמ' רב יוסף תאני גוריון⁶ שם חכם הוא ושם עירו אספורן.
xv משכבו ולא הגזול היכי מסקנא דשמעתא אמ' רב אילא גנב טלה ונעשה
10 איל עגל ונעשה שור נעשה שינוי בידו וקנאו וקאמרין⁶ אמ' ראבה שינוי
קונה כתיבא ותנינה יאוש גזילה אמרו רבנן דקאני ולא ידענא דאוריתא
או דרבנן דאוריתא הוא דהוה על אבדה כיון דאייאש ליה מארה
מארה מינה קמא לה ברשותיה דהאי הכא נמי גבי גזילה כיון דאייאש ליה
מארה מינה קמא לה ברשותיה דהאי או דילמא לא דאמי גזילה לאבדה
15 אבדה בהתירא אתאי לידיה גזילה באסורא אתאי לידיה ורבנן הוא
דאוקמוה ברשותיה לעינין טמאה והולכך דרבנן היא רב יוסף אמ'
מדאוריתא יאוש כדי לא קאני ואפילו מדרבנן נמי לא קאני.
ואותביה רב יוסף לראבה גזל חמין ועבר עליו הפסח ושניליה ראבה
היכא דוה מתיאש ווה רוצה לקנות הכא גבי חמין בפסח זה מתיאש וזה
20 אין רוצה לקנות דלא ניחא ליה דליקום באיסורא דפסח⁷ אותיביה
אבי לראבה קרבנו ולא הגזול אימת או נימא לפני יאוש פשיטא דלא
מצי מקדיש ואיש כי יקדיש את ביתו קדש אמ' רחמנא מה ביתו ברשותו
אף כל ברשותו אילא לאו אחר יאוש ושמוע מינה יאוש כדי מדאוריתא
לא קאני אמ' רבא ותיסברה מתניתא מתרצתא היא דקתאני סופה משכבו
25 ולא הגזול היכי דאמי אולימא דגזל עמרא ועבדיה משכב כיון דהוה ליה
שינוי מעשה מי איכא מאן דאמ' דלא קאני אילא מאי אית לך למימר
דגזל משכב ממש הכא נמי דגזל קרבן דחבריה דמקדש לחבריה⁷.
שלעבדן אין מחשבה מטמאתן זה המעבד את עורות בהמה בסמנין
xvi לעשות מיהן כל צורכן⁸ וששאלתם מהי טמיה⁸ זאת גללים וכל גלמוי
30 כלים שעד אז⁹ לא נגמרה מלאכתן אם מחשבין עליהן בעלים לעשותן
כלים מקבלין טומאה דמחשבה דטומאה כמעשה שוויה רבנן דתנן¹⁰.
כל הכלים יורדין ידי טמאתן במחשבה ואין עולין מידי טמאתן אילא

¹ Baba Kama, 59 a.² Baba Kama, 60 a.³ Read מימאה.⁴ Ibid., 59 b.⁵ Ibid., 65 b.⁶ Ibid., 66 a.⁷ Read שערין = שערין.⁸ דהוא עבר היוקא.⁹ Read ליה חבריה.¹⁰ Ketim, XXV, 9.

(Leaf 2, recto.)

- xvii בשינוי מעשה' והלא עיצבא שנו כן¹ כל מקום שיש חסרון מלאכה מחיבה
 מטמאתן מקום שאין חסרון מלאכה אין מחיבה מטמאתן אילא²
 אילא xviii עצבא טפיה ענולה שחורה ומקצע ממנה רצועות דקות' מפני
 שנשתרש בחטא³ כיון שעבר שלוש עבירות גנב וטבח ומכר עשה שורש
 xix בחטא והיתה בו הישריטת חטא' כרם רביעי⁴ מצינין אותו בקוויזת
 6 אדמה באדמה אדומה כדי שיהא ניכר וידעי הכל שברם רבעי הוא
 xx ויפרשו ממנו' אית ליה ברירה דבר ברור הוא או דבר מחול הוא'
 דבר ברור הוא הכרה והבחנה בין זה לזה דתנן הלוקח יין מבין הכותים
 או' שני לוגן שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר תעשה
 10 מעשר שני מוחל ויטהר ר' מאיר סבר יש לו ברירה בין תרומה ומעשר
 שבו לחולין שבו והולכך מוחל ויטהר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון סברי
 xxi אין לו ברירה והולכך אין מוחל ויטהר' קאמרינן⁵ באורכתא למאי
 נפקא מינה למתפס פלגא שליח או בעל מין רב אשי אמר' כיון דכתב
 ליה מן דמתענית מן דינא עלאי שותפא שוייה לשליח בהדיה למאי
 15 נפקא מינה דאו תפיס שליח פלגא דהאוי ממונא דמיוית לא מהנפקינן מינה
 xxii מאי דתפיס' גנב ומכר ביטבת חייב והתניא פטור⁶ אמר' ראמי בר
 חמא באומר לו עקום תאינה⁷ מתאינתי ותקנה לי נניבתך כיון דקא מיחייב
 בנפשו לית עליה תשלומין דכל הנידון בנפשו פטור מן התשלומין וכל
 המיחייב בנפשו אין מושלם ממונ' ולעינין מכירה נמי דאמר' ליה לא
 20 תיקנה לי עד שתנוח כיון דקא מקני ליה בה במכירה האוי אילא אף על
 גב דבהאכי דקא מקני ליה ממוכרו ממכר וקאני⁷ וראבא מדמי ליה לאתנן
 אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו כיון דבתורת ביאה יחב לה
 אתנן קרינא ביה הכא נמי כיון דאמר' ליה לא ניחא לי דתוקני אלא
 xxiii בהכי האוי תיניה⁸ זביני' גנב וטבח ביום הכיפורים הלכה כחכמין
 25 דתנן גנב ומכר ביום הכפורים מושלם תשלומי ארבעה וחמישה ומקשינן
 והא ואין לוקה ומת אין לוקה ומשלם אמר' אביי הא מני ר' מאיר היא דאמר'
 לוקה ומשלם ולית הילכתא כוותיה דהלכה רווחת היא אין לוקה ומת
 xxiv ואין לוקה ומשלם' וקימא לן הלכה תוך דיבור כדיבור דאמר' בר
 xxv מן עבודה זרה⁹ ומקשינן' מאי חזית דציתת להני צות להני אמר'
 30 אביי בבא הרוג ברנליו¹⁰ כגון שהיו שתי כתי עדים אחת אומרת שהרג
 ראובן את שמעון ובאה אחרת והכחישה אותה ולסוף בא שמעון כשהוא
 xxvi חי' דהוה ליה בא הרוג ברנליו' דאיעבר כקלוט דר' שמעון¹¹ כך שנינו

¹ *Baba Kama*, 66 b.² וכו' Add.³ *Baba Kama*, 68 a.⁴ *Ibid.*, 69 a.⁵ *Baba Kama*, 70 a.⁶ *Baba Kama*, 70 b.⁷ Text corrupt, and to be emended according to *Baba Kama*, 70 b.⁸ וביניה ^{*} Read⁹ *Baba Kama*, 73 a; *Nedarim*, 87 a.¹⁰ *Baba Kama*, 74 b.¹¹ *Ibid.*, 78 b, top.

(Leaf 2, verso.)

לעולם אין מתעברת לא חיה מבהמה ולא בהמה מחיה לא טהורה מטמאה
 ולא טמאה מטהורה חוץ מר' אלעזר ומחלקתו שהיו אומ' חיה מתעברת
 מבהמה ואמ' ר' ירמיה דאיעבר ויליד מקלוט בן פרה ואלבא דר' שמעון דאמ'
 xxvii עד שיהיה ראשו ורובו דומה לאמו¹ * נגב ופרע בהקפו² מהוא כל הלוקח
 5 פרות מחנוני על מנת שיפרע לו נקרית הקפה דתנן³ התנות פתוחה והחנוני מקיף
 xxviii ולא ניחזינהו אינאשי ונירקו⁴ שלא יראו אותן אנשים ויברחו מיהן *
 xxix כלבים כפרים⁵ כלב כושי הוא וישמעאלים קוראין אותו כלב ציני *
 והללו סימנין של חלדה שרצא וחרצא ושוקיה דקין והוא⁶ מין עכברים *
 xxx מתרעין על חכך בשבת⁷ מין שחין הוא דקא רמייגין עלה ושאר כל
 10 מיני פרעניות המתרגשות ובאות על הציבור כגון חגיב חכיך ומפרקינן לא
 קשיא הא בשחין לח הא ביבש דאמ' ר' יהושע בן לוי שחין שהביא הקב"ה
 xxxi על המצרים לח מבחין ויבש מבפנים שנ' ויהי שחין אבעבעת * שיהיו
 מרעין בחורשין⁸ מרעין בהמתן בחרישת שדות ואמ' רבא הני מילי בהמה
 דקה בחרישה גסה שאין מפסדת את הנר אבל בהמה דקה בחרישה דקה
 15 שהיא מפסדת לא התנה וכל שבין בהמה גסה בחרישה דקה שהיא מפסדת
 ומרכסת⁹ את העפר ונעשה כארץ דרשה * משארי לאדם כך פירוש
 xxxii למאכל בהמה * מהו מן ראובן¹⁰ שלאילן כך אנו שונין מן חובו של אילן
 ולא מן זורו מן ענף שלצידי אילן ולא מן הודו שהוא תורף גידולו מלא
 חבל הריב לא כך אנו שונין אלא כך שנינו מה¹¹ שלטבריה בחלק שלנפתלי
 20 היתה ולא עוד אלא שנטל מלא חבל חרם לדרומה שנ' ים ודרום ירשה *
 xxxiii מצא מת מוטל באסרטיא דרך הרבים היא דאמרינן¹² המוצא מציאה
 באסרטים ובפלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי אילו שלו *
 xxxiv תיקן טבילה לבעלי קרואים¹³ לא כמה ששאלתם הו כן שנינו עשר
 חקנות תיקן עזרה שיהיו¹⁴ קוראין בתורה בשיני ובחמישי וכולה שמעתא
 25 ותיקן טבילה לבעלי קרואים¹³ ועלת השמועה וחזרו רבנן לפלפל בה ואחזו
 מן ראש שמועה ואמרו שיהיו קוראין בתורה שני ובחמישי וכי תקנתותא¹⁵
 xxxv והלא מצוה היא¹⁶ ופיסושו אחת אחת ודקדוקיה¹⁷ וששאלתם טומאה
 חמורה היא אולא טומאה חמורה היא בארץ ישראל לאוכל טהרות שנ'
 ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע זו מצוה על קרי ובחוצה לארץ צריך
 xxxvi טבילה כתקנת עזרה * זיוין וגוטראות מהו זיוין בינין היוצא מן
 31 הכתלים דתנן¹⁸ זיו שעל פי החלון נותנין עליו ונטלין ממנו בשבת וכאי . . נם

¹ Bekorot, 7 a.² Baba Kama, 79 a, top.³ Abot, III, 16.⁴ Baba Kama, 79 b.⁵ Ibid., 80 a.⁶ מנקה הית ?⁷ Baba Kama, 80 b.⁸ Ibid., 81 a, top.⁹ ומרפסח.¹⁰ דאבו ?¹¹ Read ימה.¹² Baba Mezia, 29 a.¹³ Baba Kama, 82 a; for קריאים read קריאים or קריים.¹⁴ Read שיהיו.¹⁵ הן אידו ?¹⁶ מדאורייתא =¹⁷ Comp. introductory note.¹⁸ 'Erubin, Mishnah, IX, 4; Gemara, ibid., 98 b.

XXIX.

Fragment T-S., paper, 22 × 15 cm., writing square with tendency to cursive. It contains three incomplete Responsa, the last of them numbered twenty-two (22).

1. The first Responsum, the beginning of which is missing, is a part of a long Responsum by Hai Gaon found in Harkavy, 164-7. It deals with the law of *בטיל מירעה*. It is noteworthy that in our fragment, as in the manuscript used by Harkavy, a blank space occurs after the word *ביטול* in the first line of leaf 1, recto, yet that the two are not copies one of the other appears from their differing orthographies. This Responsum is also quoted by Albargeloni, in his *השטרות* ס', p. 18.

2. The second Responsum contains an explanation of a Talmudic passage, *Menahot*, 55a-56a. The text as quoted in the Responsum differs in some details from our printed texts.

3. A passage in *Menahot* (fol. 37) forms the basis of the point discussed in the third Responsum. The question relates to *Zizit* and *Sha'atnez*. Unfortunately, besides the query addressed to the Gaon, only a few lines of his reply are preserved. There can be no doubt, however, that this Responsum is identical with that quoted by Rabbi Abraham ben Isaac, of Lunel, in his *אשכול*, II, 101, the author of which, as Müller has shown in his *Mafteah*, 215, was Hai Gaon.

(Leaf I, recto.)

זביני ולענין ביטול דעל זביני ועל אביזאריה
 אנפשיה דמיתעבדין באונסא תחילה
 היו יודעים דלאו מטופסא דשטרא ביטול
 מודעי לא בהני ולא במתנה וכבר פרישנא
 5 לעילא דלית להון לשהדי למיכתב ביטול
 מודעי ותנאיי לא בשטר מכר ולא בשטר
 מתנה ולא בשטר אביזאריה אילא כדאמ'
 להו בבירור ובטילית כל מודעי ותנאיי
 וכי אמ' להו מוכר כתובו דבטילית כל מודעי
 10 וכאתבין אילאו אנוס הוא לא שנא כתבו ולא
 שנא לא כתבו אי מסר מודעא לא
 מהני ליה ואי אנוס אף על גב דאמ' להו
 בטילית כל מודעי ומודעי דמודעי ומודעי
 דנפקין מינו מודעי עד סוף כל מודעי כיון
 15 דבהווא אונס דאיניס לזבני איתניס נמי
 למימר הכין ולא כתיב הכין לא באטיל מודעא
 ולא מהני לאונס בטול מודעי דאיכתיב בש'
 בשטאריה שום מידעם ובהכין קא דינינן
 והכין עברו מאן דקדימין לנא וסמכינן על
 20 ההיא דאמרינן¹ אמ' רב כהנא אילאו דאודי
 ליה הוה ממטי ליה ולחמאריה לשהואן² .

¹ *Baba Batra*, 47 b.² Comp. Theodor's remark in his edition of the *Midrash Rabba*, 141, note 1.

(Leaf 1, verso.)

ומינה אמרינן¹ אמ' רב נחמן אמ' לי חונא כולן
 שהיבאו ראייה ראייתן ראייה ומעמידין
 שדה בידן נוולן שהביא ראייה אין ראייתו
 ראייה ואין מעמידין שדה בידו ודאסקתון
 5 אדעתכון דקמאיי דתקיננו למיכתב בהני מילי
 בשטר זביני דעתיהו דאי מבטיל נאנס
 מודעא באטיל לאו קושטא הוא אילא מילתא
 כדפרישנא לעילא דעיקר דילה בנט ומתנה
 ומאן דכאתיב הכין בזביני ואביזאריה
 10 לטופרא דשטרא ולהנפושי מילי הוא דכאתיב
 ומשום דאיכא מאן דכד מאסר מודעא אמ'
 לשהדי דמודעא דאי אפילו מבטילנא ליה
 להדין מודעא לא ליבטול תקינו להנפושי
 מילי ולמימר ומודעי דנפקין מיגו מודעי
 15 עד סוף כל מודעי לסלוקי ספיקי. והיכא
 דאיניס ומודעיה מתוך אונס אי אמ' אלפא
 כהני מילי ובאונס אמ' לא מהני מידעם ולא
 באטיל מודעא ודאקשיתון בסוף שאילתא
 לא משבחין דבטול ההוא מודעא לעולם
 20 הכין הוא כל זמן שהאונס קיים לא באטיל

¹ *Baba Batra*, 47 b.

(Leaf 2, recto.)

יחמיצו ובסופה¹ וחייבין על לישתה ועל עריכתה
 ועל אפייתה². גמארא³. אמ' רב פפא² אפאה
 חמין חייב שתים אחת על עריכתה ואחת
 על אפייתה ודמקשינן והא קתאני ומה
 5 אפייתה מיוחדת שהיא מעשה יחיד והא
 בריתא מפרשא ברישה דהא שמעתא³ לא
 תאפה חמין מה תלמוד והלא כבר נאמר
 לא תעשה חמין לפי שנאמ' לא תעשה חמין
 יכול לא יהא חייב אילא אחת על כולן תלמוד' לומ'
 10 לא תאפה אפייה בכלל היתה ולמה יצאת
 להקיש אליה מה אפייה מיוחדת שהיא
 מעשה יחיד וחייבין עליה בפני עצמה
 אף אני אביא לישתה ועריכתה וכל מעשה
 יחירי שבה לאיתויי קיטוף שחייבין עליה
 15 בפני עצמה הכין קא אמרינן למאי איצטריך
 רב פפא למימר חייב שתים ופרקינן³ הא
 דערך הוא ואפה הוא הא דערך חבריה
 ויהב ליה דלא תימא אם ערך הוא ואפה
 הוא אחת חיוב⁴. ושאלתין⁴. כב
 20 והא דאמרינן⁴ ראבינא הוה שקיל ואזיל בתריה

¹ *Mishnah, Menahot*, V, 2; *Gemara*, *ibid.*, 55 a.² *Menahot*, 56 a.³ *Ibid.*, 55 b, top.⁴ *Ibid.*, 37 b.

(Leaf 2, verso.)

דמר בר רב אשי¹ בשבתא דריגלא איפסיק קרנא
 דחוטיה לא אמ' ליה ולא מידי כי מטא אושפיויה
 קא מעיין ביה אמ' ליה מהתם איפסיק ומאי
 טעמא לא אמרת דאישירייתו וכ"ול זה הציצית
 שנפסיק על ראבינא ונתחרט למה לא השליכו
 5 במה היה אי בסדין פישתן ודאי כדאיפסיק
 חד מיניהו בטלה מצותן ונעשה שעטנז
 אילא אי ליתיה פשתן מאי טעמא אסיר
 מי אמרינן אי האוי חוט קשור ותלוי בבגדו
 10 שלאדם אסיר למופק ביה מנא לן האוי
 ועוד הא דאמרינן² שעטנז עד שיהא
 שוע וטוי ונוז הילכתא הכי מאי טעמא
 נזרינן³ בסדין בציצית משום כסות לילה
 אפילו בלילה לובשו מאי טעמא אסיר
 15 הא לא שוע ולא טוי או דילמא הכי קאמ'
 או שוע או טוי יבאר לנו אדונינו עיקר
 אילו המילות שוע וט'י' ונוז מה עיקרם .
 הכין חזינא דמילתא ברירא
 בו ובתה⁴ דמשום משא הוא דאסיר בשבת
 20 ולא משום שעטנז דעיקר מתניתין ארבע ציציות
 מעכבות .

¹ *Menaḥot*, 37 b.² *Kila'im*, IX, 8.³ *Menaḥot*, 40 a-40 b.⁴ Text corrupt.

XXX.

Fragment T-S., paper, two pages, 27 × 18 cm., upright square hand, not early, rather small, possibly a part of the same manuscript to which Fragment XVII belongs. Both fragments have catchwords in the margin. The present one contains three Responsa, apparently nos. 67, 68, and 69 of a collection of Responsa.

1. The first Responsum, of which the beginning is missing, and the end is badly mutilated, deals with a case of conflicting testimony. The parties concerned are mentioned by name, Elisha and Yaḏliaḥ.

2. The second Responsum contains the Gaon's decision that a kinsman three times removed may act as a witness, a view held by Alfasi as well, while Rabbenu Tam decided against the fitness of such a witness. Comp. II, *Tur*, *Hoshen Mishpat*, 33, and Harkavy, 253. The author is probably Rabbi Nahshon Gaon, whose view, as quoted in אור זרוע, IV, 10 b, agrees with that expressed in our fragment. The same Rabbi Nahshon is the author of a lengthy Responsum on the qualification of witnesses in ג"ג, 1.

3. Here we have a lengthy exposition of the rights of a husband and wife in their joint property, a case dealt with above, p. 155, top; comp. the introductory note on p. 148.

(Recto.)

חד שהדא ולבחר הכין משהדין אהרינא דקאמרינן¹ אין עידותן מעטרפת עד שיראו
שנים כאחד ור' יהושע בן קרחא אומ' אפילו בזה אחר זה וקימ' לן היל' כר' יהושע
בן קרחא ואי אמרין דבהדי הדאדי הוינן ומיפלגא שהדותן או נמי קרוב הוא
דעבידין אינשי דטאעי ירושה בחוקת יורשים קימא ועל מקבל מתנה לברורה
5 וישירה² לספיקא עליה ואית ליה בל דהוה קני ליה לאלישע עד זמן קדמייתא דחד עד

דאמרי³

כי היכין דעבדינן בעד אחד אומ' מנה ואחד אומ' מאתים דמנה מיהא קאני
יש בכלל מאתים מנה ואי מיפלגא שהדותהון טובא איתרעא לה שהדותא ופלגי
להון על הדאדי ובטליה לשהדותהון ואי חד אומ' זמן וחד מספקא ליה ולא מכרע
ליה לחבריה הוה ליה האי בארי והאי שמה וסמכינן על בארי ולא מיתרעא
שהדותהון:

לפיכך

10 ואי מספקא להון מילתא לתרויהון לכווני זמן לימכוון מרווחא דמילתא לפיכך
ל... וכל ספקיהון ליהוי על מקבל מתנה דהא דהוה ליה יתמא ועוד דירושה בחוקה
קימא ועל מקבל מתנה הוא לברורה לזמן מתנתו הולכך או מספיק להון בין
שנא לתרתין ליהוי מן תרתין דהוה ליה שתא דספיקא ליורשיה וכן בין חמש לשית
ליהוי מן שית וכל עיסקא וזיבנא דאית ליה לאלישע ושהדין שותפאניה עליה דמן

15 בת... ן שהדותא דאקניתא דיצליה הוא דיורשים האוי ומהימנין שותפאניה בכל

דכתיב

מדעם וסמכינן עליהון ולעינין מטלטלי וכל דיישבק בביתא כיון
בפיתקא כ... ל... לכל מטלטלי באקניתים ואפיקינון מן
חזקה ד... מין מן שעתא דאקני... או אמרין
חדשים... רוב... ק... אתון הו... לאיתויי דאיה... ן בתר
20 שהדותא ק... ן ולעינין עדות ישאלת[ם] שלישי בראשון וראשון בשלישי

ס"ח
עדות
קרובים

כשר להעד אילא כך ראינו דכשירין זה לזה דקאמ' שליח ליה רב אבא לרב
יוסף בר חמא הל' שלישי בשני כשר ורבא אמ' אף בראשון מר בר רב אשי אכשר

באבא דבא ולית היל' כמר בר רב אשי דרש מר זוטרא מיטמא דרב שימי בר
אשי היל' בכל הני שמעתתא כי דישלח ליה רב בבא לרב יוסף בר חמא אמ' ליה
25 רבינא למר זוטרא⁴ הא דרב נחמן מאי אמ' ליה אנו אין גובין מתנינן לה וכן אמ'
רב אשי הא קאמ' לית היל' כמר בר רב אשי ולא קאמ' לית היל' כרבא שמע מינה
היל' כראבא ותוב קאמ' או לאפוקי מדרבא מוסיקף הו ולא קא מפרקינן מדרבא
שמע מינה רבא הכי קאמ' דבראשון שלח ליה רב בבא לרב יוסף בר חמא ואכשר
דאי סלקא דעתא רבא טעמ' דנפשיה קאמ' וקא מיכשר הוא בראשון ורב בבא פסיל

¹ *Ketubot*, 26 b.² וישירה?³ *Baba Batra*, 41 b.⁴ *Ibid.*, 128a-128b.⁵ This is the correct reading, and not נהמן, as the editions have it; comp. Rabbinovicz, ad loc.

(Verso.)

מאי לאפוקי מדרבא אלא שמע מינה רבא לאו איפלוגי קא מיפלוגי אלא הכי מתני
 נכסי מלוג לה לר' בבא שלישי בראשון והיל' כואתיה: וששאלתם ניכסי מלוג
 היכא דזבינו בעל ואשתו תרויהון יכול אחד מהן לחזור בו אולא כך ראינו כל
 היכא דכתב לה בכתובתה או נמי ייחד לה לכתובתה בידקאמ' ¹ לקח מן האישי
 5 וחזר ולקח מן האישה מקחו בטל איפכה מקחו קיים ואמרינן עלה ² אמ' רבה
 בר רב הונא באותן שלוש שדות אחת שכתב לה בכתובתה ואחת שיחד לה לכתובתה
 ואחת שהכניס לה שום משלו ³ והיכי דאמי כגון דשאמיה למאי דעייל לה ויהביה
 לה ונפק הוא מאחריות דאמרינן ² למעוטי מאי או לימא משאר נכסים דכי לקח מן
 האישי וחזר ולקח מן האישה מקחו קיים ולא יכלא אשה למיטרף אמאי לא יכלא
 10 ול' . . . . . דאמ' לה עיניך נתת בנירושין ובמיתתה הולכך יכלא למימר
 נחת רוח עשיתי לבעלי ושמעין מינה דבשאר נכסים לא מיבע דכי לא קנו מנה
 דיכלא למיטרף בכתובתה אלא אפילו קנו מינה בתר דקנו מן בעלה יכלא למימר
 נחת . . . . . עשיתי לבעלי וטרפא ואמר' ² ואילא למעוטי נכסי מלוג והא אמ'
 אישי ואישה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום אלמא סבירא ליה למאן דקא
 15 מוקשי דכי אמ' אמימר היכא דקנו מבעל וחזר וקנו מן האישה לא עשו ולא כלום
 ומפרקינן כי איתמר דאמימר היכא דזבין איהו ומית דאולא איהי מפקא
 ואינמי דזבין איהו ומית דאזיל איהו ומפק בתקנתא דרבנן וכי דר' יוסי בר חנינא
 אבל היכא דזבינו תרויהו לעלמא או נמי . . . . . א ל . . . ⁴ האוו זביני ואע"ג
 דקני מבעל ברישא ולא יכלא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי מאי טעמ' דכיון
 20 דמיעקרה ברשותה אוקמתהן אי . . . וו מדעתה קנו מינה הוה יכלא למאני
 ולא הוה הויא לס איבה דהא מעיקרה ברשותה אוקמתהן ולא שויא אחריות
 . . . ל . . . דקאמ' ⁵ אילו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה אם הותירו הותירו לה
 והיכי דאמי בדלא שמתנון על בעל ולא קביל עליה אחריות ומן הדין מסקנא
 שמעינן דנכסי מלוג כי לקח מבעל וחזר ולקח מן האישה מקחו בטל אילא
 25 מודקא מדחינן ואמרינן ואו בעית אימ' אמימר דאמ' כר' אלעזר דאמ' שניהן
 ישנן ביום או יומים זה לפי שאינן תחתיו וזה לפי שאינן כספו וכול' ולא . . . . .
 דאמימר נכסי מלוג נמי עד דקאני מהאישה והדר קאנו מבעל יד בעל השטר
 על התחתונה והיכא דהכניסה שום לבעלה ושמתני עליה וקיבל אחריות אע"ג
 דשויתנון ברשותיה לא יכול לזבני דקאמרי איתמר ⁶ המכנסת שום לבעלה
 30 והיא אמ' כלי אני נוטלת והוא אומ' דמים אני נתת הדין עם מי רב הורה ⁷ אמ' הדין

¹ *Mishnah, Gittin*, V, 6; *Gemara*, *ibid.*, 55 b.² *Baba Batra*, 49 b-50 a.³ *Comp. Rabbinoviz*, ad loc.⁴ Read ליה איהו לדידה ובא: and *comp. Rabbinoviz*, ad loc.⁵ *Mishnah, Yebamot*, VII, 1; *Gemara*, *ibid.*, 66 a.⁶ *Yebamot*, 66 a.⁷ Read יהורה.

XXXI.

Fragment T-S., vellum, one leaf, 25 × 17 cm., square writing, but not careful or uniform. The fragment contains thirteen Geonic Responsa, the first and the last incomplete, and the rest not legible in all parts on account of the blurred writing.

1. The Gaon holds, that as a rule the blessing over the light in the *Habdalah* ceremony at the going out of the Sabbath may be recited by one person, the rest of the occupants of the room following in silence. An exception must be made in the *Bet ha-Midrash*, where it would cause an interruption; there each one should do it himself. The same question is discussed in *Berakot*, 53a, where, in our text of the Talmud, the opinion arrived at is the opposite of that advanced by the Gaon. But there can be no doubt that the text as we have it requires emendation, in accordance with what, to judge by the decision he rendered, must have been the reading of the Gaon, an assumption which finds corroboration in *Tosefta*, *Berakot*, V, 6, and in the reading of Ibn Gajat, ש"ש, I, 15. Comp. Coronel, בית נהן, 32, and Rabbinovicz, ad loc.

2. The second Responsum gives two reasons for the custom of looking at the hands¹ while reciting the blessing over the lights in the *Habdalah* ceremony. It is noteworthy that the Gaon speaks of looking at the hands, not with *Pirke de Rabbi Eliezer*, XX, and *Seder Rab Amram*, 32 a, at the finger-nails. Our Responsum is perhaps identical with that found in ש"ש, 102, 103 (comp. also ש"ש, I, 15), and the author of this Responsum as of the previous one is probably Hai Gaon.

¹ Comp. Nahmanides, on Genesis v. 1, who quotes Sherira Gaon on palmistry; and comp. Halberstam in Kobak's *Jeschurun*, V, 40.

3. This Responsum is a brief explanation of *Ta'anit*, 26 b, concerning the dances on the fifteenth of Ab. Curiously enough, the Gaon refers not to *Ta'anit*, but to the end of *אלו מנלחין*, the last chapter in *Mo'el Katon*, a *lapsus calami* attributable, in all probability, not to the Gaon, but to the copyist.

4. In the fourth Responsum several passages in *Berakot*, 5 b, are explained. A notable interpretation is contained in what the Gaon says about the recital of the *Shema'* before retiring. According to the Gaon, the Rabbis prescribed it to give the unlettered an opportunity to comply with the injunction regarding the study of the law, at least to the extent to which the opportunity may be said to be afforded by the *Shema'*. The learned are therefore dispensed from the duty of ק"ט על המטה. The Gaon does not stand alone in his conception of the *Shema'* as study rather than prayer. The same idea is expressed in *Menaḥot*, 99 b, and *Yer. Berakot*, I, 3 b (זה שינון וזה שינון). But what one fails to see is why the theory should require a third saying of the *Shema'*, the ק"ט על המטה, seeing that two recitals of the same Biblical passages precede it on every day.

5. Here we have a brief explanation of *Sukkah*, 25 a, concerning the obligation of parents to induct their minor sons into the duty of "dwelling" in a Sukkah.

6. This Responsum deals with *Berakot*, 44 b, where the Talmud gives hygienic laws with regard to certain fishes.

7. In this Responsum, probably suggested by the previous one, we are given the Gaon's opinion as to the permissibility of eating fish cured by Gentiles, or otherwise handled by them. The decision is that small salt fish are permitted, because they can be eaten without being cooked; large fish, however, which require cooking to render them edible, are forbidden if they have passed through Gentile hands.

8. In this Responsum, the Gaon decides, that on all public fasts (תענית ציבור) the Pentateuch lesson is to be

Ex. xxxii. 11 et seq., and the Prophetical lesson Hosea xiv. 2 et seq., with the exception of the Ninth of Ab, when Deut. iv. 25 et seq. is read from the Pentateuch, and Jer. viii. 13 from the Prophets. We have two points of importance here. First, the Pentateuchal and Prophetical lessons mentioned are to be read only on the fixed fast-days, a view held also by Amram Gaon (comp. *Tur, Oraḥ Hayyim*, § 566), and Rab Paltoi¹ Gaon (comp. Rabbenu Nissim, on Alfasi, *Ta'anit*, I), while Sar Shalom Gaon maintains that they are to be read at any public fast² (comp. *Tur*, *ibid.*, and ט"ח, 3).

The other point is rather novel. According to the Gaon, *Maftir* is read at the morning service on a fast. So far as known, none of the rituals bears the Gaon out in this respect. The Ashkenazim have *Maftir* on all fasts, but only during the afternoon service, and then the passage read is from Isa. lv. 6 et seq. The Sefardim, Italiani, and the Yemenites have no *Maftir* on any fast except the Ninth of Ab³, when they read *Shubah*.

It is open to serious doubt, whether the text of the fragment is in good condition. It is not improbable that *במנחה* is to be inserted on line 10, verso, after *ומפטירין*. If this reading is accepted, the Gaon is concerning himself only with the *Maftir* of the afternoon service. That the text of the fragment stands in need of emendation is patent. On line 11, verso, *וצום ה' וצום ה"ז* should read *וצום ה"ז וצום ה"*, otherwise the very next line, giving the lesson for the Ninth of Ab (*צום ה'*), would contain a contradictory statement. It should, however, be mentioned that the custom of reading *Maftir* at the morning service of fasts

¹ Müller, *Mafteah*, under Paltoi, has no reference to this decision.

² The Responsum by Sar Shalom is found also in the Sulzberger MS. of the ס"ר צ. Comp. Marx, *Untersuchungen zum Seder Rab Amram*, 16.

³ In *Maḥzor Romania*, ed. Venice, 61a, in connexion with *צום בצה*, mention is made of *Maftir* דרש for the afternoon service, but with the remark *ואינו לא דרש כן*, while under *צום בא* it is said: *יש קהלות שמפטירין* ויש קהלות *דרשי*. These קהלות must certainly be those in Romania. Maimonides knows no *Maftir* from any ק"צ.

is not entirely unknown. Comp. *Maseket Soferim*, XVII, 7; Isaiah di Trani the Younger, on Alfasi, *Tu'anit*, II, 2, quoting Geonic authorities for the custom of reading *דרש* on fast days (in the morning?); ה"ג, 144¹; and Geonic Responsa, ed. Lyck, 79. Comp., however, ס"ר, 28 b.

9. The Gaon decides that those who deny themselves meat and wine during the three weeks from the Seventeenth of Tammuz to the Ninth of Ab, should not abstain from them on the Sabbath, even a Sabbath which is the eve of a fast. On the latter point, comp. the Geonic Responsa quoted by Abraham ben Nathan, in the *Munkig*, 50 a, and Sar Shalom, in ה"פ, 192.

10. Due to the fact that the skin on which the fragment is written is greasy and blurred at this point, the tenth Responsum is not quite legible. So much, however, can be made out, that the Gaon permits the reciting of penitential prayers and supplications on New Year's Day and the Sabbath following. In ה"פ, a Responsum dealing with the same question follows that by Sar Shalom referred to in the previous paragraph. Comp. also ש"ח, 64, and the passage quoted by Müller in his notes on ה"פ, 192. The second volume of the *Seder Rab Amram*, as well as the liturgical collection שפתי רנינת, contain penitential prayers for ר"ה and ש' שובה. Comp. הגרן, IV, 73-4.

11. The Gaon decides, that if the owner of orchards discovers that his Gentile watchmen persist in doing work on the Sabbath, in spite of his repeated injunctions, he is obliged to dismiss them. Comp. קהלת שלמה, 59.

12. The twelfth Responsum defines the term *מרובה בבגדים*.

13. Of the last Responsum but two lines have come down to us. It is probably identical with that found in the Geonic Responsa, ed. Lyck, 85, and in ש"ת, 26.

¹ Comp. זב"ה, ed. Hildesheimer, 623; in this Responsum also יצוה החמישי is to be cancelled.

(Recto.)

לא שיאתה . . . . . ר שכל אחד ואחד מברך לעצמו
 ששנו¹ חכמ' היו ויטבין בבית המדרש והביאו לפנים אור בית
 שמאי אומ' אחד מברך לנולד ובית הלל אומ' כל אחד ואחד מברך
 לעצמו והלכה כבית הלל ודוקא בבית המדרש דאיכא בטל תורה
 5 אבל במסיב אחד מברך לכולם²; ויש' מה טעם פותחין את ידיהן
 כדי שיסתכלו בשורטוטין שבידן כדי שיהנו³ מאור אבוקה דהוה ליה
 אד⁴ שיאתו לאורו ועוד יש שרטוט שמיסתייע אדם כשרואה אותן
 במוצאי שבת: לא היו ימ' מו' ליש' כהי' באב וכו'⁵ כבר מפורש
 טעמה למה לבו . . . . . ו' שלא לבייש את שאין לו שאאילו⁶ לא היו שואלין
 10 בנות מלכים ועשירי'ם היו יוצ' בשיראין ובכורך ובסדר⁷ ועניות בסמרטוטין
 והיו מתביישות אילא שואלות כדי שיהו כולן שוות וכמשיאמרנן⁸
 בסוף אילו מנלחין בריש בריש⁹: וחלות¹⁰ דבר מפורש
 בתופים ובמח' ומתרג' ובחיננין ולמד בכל זכר למעשה נבעת
 בנימן באותה תקנה שעשו להן ליש' לניסואין: והנותן מטתו צפון
 15 ודרום¹¹ דוקא ראשו לצפון ורגליו לדרום וליכא בנמרד ואם תלמ' חכמ'
 הוא אינו צריך דכד אמ' ר' חנינא הנתן מטתו צפון ודרום¹² לא שנא
 תלמ' לא שנא עם הארץ: ותלמ' חכמ' פטורין לקרות קרית שמע
 על מטתו דכד אמ' רב נחמן בר יצחק¹³ תל' חכ[מ'] אינו צריך טעם
 ברור אמר בה מה טעם הייבין יש' לקרות קרית שמע על מיטתן
 20 כדי שיקימו ובישבבך ובק' תלמ' חכמ' ודאי כיון שתמיד עופק
 בתורה אין היבין והלכה כרב נחמן בר יצ' דאתא ליה אביי ולא חלק
 עליו אילא אמ' בה מילתא אחריתי וצריך למימר פסוקא . . . דרמתי:
 והקורא לא אטרחיה רבנן ליישב על הקרקע אילא על מטתו
 שכך אמ' חכמ' צריך לקרות על מטתו ואתא ר' אסי¹⁴ ואסמכה
 25 אקרא¹⁵ רגזו ואל על מיטבכ' מה טעם כדי לקים ובישבבך:
 וששאל' ילדה כלתו שלשמו הזקן¹⁶ למר'¹⁷ פחת מעויבה
 מפני כך להודיענו שחלוקין בית שמאי דתנן¹⁸ נשים
 עבד' וקמנ' פטור' מוככה ושמאי מחמיר שהיתה

¹ Berakot, 53 a.² Comp. introd. note; and Rapoport, ר' הן, note 21.³ This word and a few others have superlinear vocalization. ⁴ = יד.⁵ Mishnah, Ta'anit, IV, 8; Gemara, ibid., 26 b.⁶ Read בנישוי גרים שאילים.⁷ Read שאילו.⁸ = וישיב; comp. Shabbat, 20 b.⁹ כמה שאמרנן =¹⁰ = וישיב; comp. Shabbat, 20 b. ¹¹ = וישיב; comp. Shabbat, 20 b.¹² = וישיב.¹³ Berakot, 5 b; our texts read הניא בר יצ'.¹⁴ Berakot, 4 b, end; and ר' יצחק not in our texts, but in the MSS. and old authorities.¹⁵ MS. M and עמרם, כרר ר' עמרם, p. 19 a, also read אסי, and not וישיב, as our texts have it.¹⁶ Read קרא.¹⁷ Mishnah, Sukkah, II, 8; Gemara, ibid., 25 a.¹⁸ Read כמה.

(Verso.)

בָּלְחוּ יוֹשֶׁבֶת בְּתַקְרָה וּמַעֲזִיבָה וַיִּלְדָּה בֶן . . . . . וּלְ וּפַחַת מַעֲזִיבָה
 וּסִיכָךְ עַל גְּבַה בְּשִׁבְלִי קָטָן דְּסִבְרָה שְׁמֵאֵי קָטָן חֵיב בְּסִכָּה וְאִין הָל'
 כְּמוֹתוֹ: וְדָג קָטָן מְלִיחַ פְּעָמִים שְׁמִימִית וְכוּ' ¹ לֹא שֵׁישׁ בּוּ אִיסוּר
 וְהוֹתִיר כֶּךְ גְּמִירִין רַבָּנָן מוֹרְנוּ אַתָּא ² שְׁבִימִים אִילוּ לְמַלְיַחְתּוּ אִין לֹא־כָלּוּ
 5 שְׁמִזְקִין וְכֶשֶׁם שִׁשְׁמַעוּ סִכְנָתוּ שְׁמַעוּ רְפוּאָתוּ וְלֹא אָמַר וּל . . . . .
 וְכֹאֲרִין ³ קָטְנִים מְלוּחִין בּוֹרְאֵי אִין בְּהֵם מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי גּוּיִם וּמוֹתְרִין
 מִשְׁנֵי טַעַמ' אַחַד שְׁנֵאֲכִלִין כְּמוֹת שְׁהֵן בְּחֵי וְאַחַד דְּאִין עוֹלִין עַל
 שְׁלַחַן מְלָכִים לְוֹכַל בְּהֵן פֶּת אֲבָל גְּדוּלִים יֵשׁ בְּהֵן מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי גּוּיִם
 וְאַסוּרִין וְאֵם יֵשׁ אֲדָם שְׁאוּכַל בְּטֵלָה דְּעַתּוֹ אֲצֵל כָּל אָדָם: וְכָל
 10 תַּעֲנִית צִיבּוּר שְׁקוּרִין וַיְחַל מוֹשֶׁה בְּשַׁחְרִית קְזָרִין וּמִפְטוּרִין שׁוּבָה
 יִשְׂרָאֵל וּבְצוּם הַד' וּצוּם ה' וּצוּם הוּ' כּוֹלֵן קוּרִין בִּשְׁח' וַיְחַל וּמִפְט'
 שׁוּבָה יֵשׁ אֲבָל בַּט' בָּאֵב עֲצָמוּ קוּרִין כִּי תוֹלִיד וּמִפְט' אִסְפָּה אִסְפ'
 בְּשַׁחְרִית כְּמִסְקָנָה דְּבִנֵי הָעִיר ⁴: וְשִׁשְׁאֵל' יִשְׂרָאֵל שְׁמִיחַתְעִין
 מִבְּשָׂר וַיִּין מִינ' בְּתַמּוּז וְעַד ט' בָּאֵב הָאֵי עֲדִיף אִו וְקִרְאָת
 15 לְשִׁבְת עֲנַג עֲדִיף: תַּעֲנוּג שְׁבַת טַפִּי עֲדִיף שְׁאִפִּילוּ עֲרַב ט' בָּאֵב
 אִמְרוּ חֲכַמ' ⁵ לֹא יֵאֲכַל אָדָם ב' תְּבַשְׁלִין אֲבָל אוֹכַל הוּ בִּשְׂר מְלִיחַ
 וְש' יִין מְנִיתוּ וְדוּקָא שְׁחַל עֲרַב ט' בָּאֵב לְהוֹיָת בְּחוּל אֲבָל בִּשְׁבַת
 . . . מַל' ⁶ וְכָל שְׁכָן מִינ' בְּתַמּוּז וְעַד ט' בָּאֵב שְׁמוֹתָהּ וְרֵאשׁ שְׁנָה
 וּבִש . . . . . וְרֵאשׁ שְׁנָה ⁷ לְיוֹם הַכֶּפֶס מוֹתֵר לְזוֹר סְלִיחוֹת
 20 . . . לָה שְׂדֵמ . . . . . ל . . . עַל מִים ⁸ וְלִהְרַבּוֹת בְּרַחֲמִים כְּבַחוּל שְׁנ'
 דְּרִישׁוּ יְהוָה בְּהַמְצִאֵי אִילוּ ד' יָמִים שְׁבִין רֵאשׁ שְׁנָה לְיוֹם הַכֶּפֶס ⁹
 וְשׁ"שֵׁא בְּאַרְצֵנוּ יֵשׁ שְׁשׁוּכְרִין גּוּיִם לְשִׁמְר גִּינּוֹת וּפְרַדְס'
 . . . ת . . . אִנִּין וְרַעֲש' גְּרוּג' וְצִימ' ¹⁰ וְעִשִּׂין בְּשַׁבַּת כְּבַחוּל אִין
 בְּרוּךְ ל . . . . . ש' אִפְשֵׁר לְשַׁכּוֹר יֵשׁ' ¹¹ אִילָא אִפִּילוּ אִין יֵש' כָּלּ
 25 וְאִי אִיפְשֵׁר יִסְכּוֹר גּוּיִם וַיְתַנְּה עִמָּהֶם בְּעֵדִים שְׁאִין עוֹשִׂין
 בִּשְׁבַת וְאֵם עִשִּׂין יִסְלַקֵּן לְאַלְתֵּר: מְרֻבָּה בְּבַגְדִים שְׁמִימֵי
 פֶּר הַבָּא עַל כָּל מִצּוֹת ¹² כְּהֵן גְּדוּל שְׁעִירַע בּוּ פְסוּל וְעֵבֶר . . .
 וְהוּא מ' ¹³ רַבָּה בְּר' ר' חוּנָא ¹⁴ כִּיּוֹן שְׁנַפְתָּה סִפְר תּוֹרָה
 אִסוּר לְדַבֵּר אִפִּילוּ בְּדַבֵּר הַלְכָה אַתָּא לִיָּה רַב חִיסְדָּא

¹ *Berakot*, 44 b.² Read מְרַפּוּאָה.³ Read אִסוּר וְדָגִין.⁴ *Megillah*, 31 b.⁵ *Ta'anit*, 30 a.⁶ Read אִם חָל אוֹכַל, and comp.⁷ *Ta'anit*, 29 b.⁸ Read חַיִּים.⁹ *Rosh ha-Shanah*, 18 a.¹⁰ האַנִּין וְרַמִּינ' גְּרוּגָה וְצִימֻקִּין =¹¹ Read אִין צִרִיךְ לְזַכּוֹר יִשְׂרָאֵל יִסְכּוֹר יֵשׁ" to be a dittography.¹² *Horayot*, 12 a; comp. introductory note.¹³ Read דָּא'.¹⁴ *Sotah*, 39 a, top; our texts read ב"ר הוּנָא; רב; comp. *Seder R. Amram*, 28 a.

XXXII.

Fragment T-S., vellum, one leaf, 27 × 18 cm., square writing, tending to cursive. It contains four Geonic Responsa, all dealing with ה' הפלה.

1. The first Responsum, the beginning of which is missing, contains the Gaon's view as to the time of the Evening Prayer. He holds that no conclusion is reached in the Talmudic discussion, in which some of the authorities maintain that the time of the Evening Prayer follows immediately, without an interval, upon the end of the time set for the Afternoon Prayer, and others maintain that the time of the Evening Prayer begins with nightfall. The Gaon considers it advisable, though not obligatory, to adopt the latter view in practice, that is, recite the Evening Prayer only when night has set in. Furthermore, it is the Gaon's opinion that the week-day service in the evening, the Sabbath Eve prayer, and the Evening Prayer at the conclusion of the Sabbath, all alike are to be recited at the same time of day. However, if it happens that the prayer is recited on the eve of the Sabbath before night, the worshipper cannot at once go on with the Kiddush ceremony, for the Sabbath must be ushered in at the proper time. And again, the recital of the Evening Prayer before nightfall on the day of the Sabbath does not give leave to the worshipper to enter upon secular occupations before nightfall. This Responsum may, perhaps, be merely another version of that found in Rabbi Judah Albargeloni's ס' העתים, 34-41. Comp. בה"ג, 12 d, ed. princeps, or 45-6, ed. Hildesheimer, and also גב"ז, 142, and Müller's note upon it. What Rabbi Isaac Ibn Gajjat says in ש"ש, I, 19, seems to be partly directed against the view expressed in our Responsum.

2, 3. These two Responsa, probably by the same author as the previous one, contain explanations of *Berakot*, 27 b, which also forms the main basis for the discussion in the first Responsum of our fragment. A point of particular interest is what the Gaon says in defence of Rabbi Joshua in his controversy with Rabban Gamaliel, given in the Talmudic passage just cited. However, his acquittal of Rabbi Joshua of the charge of having resorted to a subterfuge hardly carries conviction to the mind of the reader. Another noteworthy point is the Gaon's attitude regarding the removal of public officials from their posts. Only immoral or irreligious acts, or tyrannical exercise of their power, are valid reasons for deposing them; but such reasons are imperative, they leave no choice of action.

4. The fourth Responsum, the end of which, though probably not more than a line, is missing, explains the passage in *Berakot*, 30 a, dealing with the form of תפלת הדרך.

(Recto.)

לא יאכיל לצלויי ערבית עד הערב ואי מצלי ערבית קמי מערב שמישא
לא יצא ולר' יהודה דאמ' עד פלג המנחה מן עירן דחליף זמן תפלת המנחה
יש לו להתפלל תפלת ערבית והני מילי בין בערב שבת ובין בשבת ובין ביטאר
כל הימים נמצאו חלוקין בתהלת זמן תפלת ערבית הני סברי מן הערב
5 והני סברי קודם לכן והני קאמרינן¹ אמ' ליה רב חיסדא לר' יצחק התם אמ'
רב כהנא הלכה בר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כואתיה הכא מאי אישתיק
ולא אמ' ליה ולא מידי אמ' רב חיסדא ניהוי אנן מדרב מצלי שלשבת בערב
שבת שמע מינה הלכה בר' יהודה ומקשינן ואילא אדרבה מדרב הונא
וכוליהו רבנן לא מצלו עד לאורתא שמע מינה הלכה כרבנן וקם קושיא ולא
10 איפרך ולא קמא הילכתא לא כרב ושמאל ולא כרב הונא ורבנן נמי מילה²
ולא קמא הלכה לא בר' יהודה ולא כרבנן דאמרינן היטה דלא איתמר הילכתא
כמר ולא הילכתא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והדין הוא
מסקאנא ואף על גב דאמירן בתריה שמעתתא פסקא הדין הוא דעבד
כמר עבד ודעבד כמר עבד וכיון דרב הונא וישאר רבנן לא מצלו
15 ערבית עד לאורתא לא בערב שבת שלשבת ולא במוצאי שבת שלחול
בחול שלחול הכין עדיף למעבד כרבים ואף על פי כן דעבד הכין עבד
ומאן דניחא ליה ומצלי שלשבת בתר פלג מנחה קטנה אחרונה בר' יהודה
ומין ההוא עידאנא באדיל מן מלאכה לחומרא אבל קידוש היום כד קאדיש
יזמא ומאן דמצלי שלמוצאי שבת בשבת בתר פלג מנחה קטנה אחרונה
20 לא יאכיל למעבד מלאכה עד יתצא שבת ולא יאכיל לאבדולי עד דמדליק
נר: וששאלת הא דאמ' ר' זירא אמ' ר' אסי אמ' ר'
אלעזר אמ' ר' חנינא³ בצד עמוד זה נתפלל רבי שלשבת בערב שבת וכו'
ודפליג עולא בין עמוד לתמרה ודפליג ראבון בתרויהו כמאן מיניהו איתוקא⁴
שמעתא הא מילתא לית בה מסקאנא ומאי עכפת⁵ לן בצד עמוד
25 מיר⁶ או בצד תמרה היה ור' אלעזר בר' ר' יהודה יוסי היה או ר' ישמעאל
בר' ר' יוסי היה שמעתא מסקא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר
וששאלת דאמ' ר' רבן גמליאל כלום יש אדם שחלוק
עלינו בדבר זה ואמ' ליה ר' יהושע לאו אמאי אמ' ליה הכין והלא הוא חלוק עליו
ומנחה⁷ בחילוף דבריו ואו נימו' מיישתק בעלמא אישתיק ליה אמירתן⁸ לאו
30 במא מוקמינן לה ולא מאן דחאו האי מעשה יליף ליה ונאפיק חורבא לעלמא
ולא עוד אולא דקאמליה⁹ יהושע עמוד עד רגלך ויגידו בך ועמיד ר' יהושע
על רגליו וכו' ומאי דעבדו רבנן מיטום ר' יהושע דקאמליה¹⁰ ר' עקיבא כלום

¹ Berakot, 27 a.² ?³ Berakot, 27 b.⁴ Read איתוקא.⁵ = איכפת; comp. p. 119, above.⁶ Read היה.⁷ The dots over יהודה indicate that this word is to be cancelled.⁸ ?⁹ Written as one word.

(Verso.)

עשינו אילא לכבודך או עבד והי' משום דאמ' רבן גמל' שלא כהלכה
 לאו טפי הוה עדיף מכבודו דר' יהושע דאין חכמה ואין תבונה ואין עצה
 לגנדי יי' ודאמר רתו² ניעבריה היכי מצו למועבד היכי והא גמירי מעלין
 בקדש ולא מורידין הכין אמרין רבנן דבי נשיאה אנוסי הוו והריאת . .
 . . . זאת³ שהיה רבן גמל' יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו ואף בזמן
 שחלק ר' יהושע עליו בראש שנה התנן⁴ שלא⁵ לו רבן גמל' גזורני עלך
 שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום שחל יום הכפורים להיות באשבוה⁶
 לפיכך לא היה רוצה שיהא חלוק עליו בפניו וכשאמר רבן גמל' כלום
 ייש אדם שחלוק עלינו בדבר זה כן היתה דעתו שלר' יהושע שאין אני
 רוצה לומר במושב זה שאני חלוק עליך ובהכין מתיקט⁷ מימריה . . . א . . .
 . . . וזה שעמד ר' יהושע על רגליו ואמר היאך יכול החי להכחיש אמ' החי⁸ . . .
 מניד שאותו האישי לא אמר לו ר' יהושע כלום כאשר אמ' יתמאן . . .⁹
 דחאזי האי מעשה יליף ליה ונאפיק חורבא לעלמא אילו התיר רבן
 גמל' דבר אסור כי דקאמרת אבל חלוקה בתפלה בין רשות לחובה
 מאי חורבא אתי מינה סוף סוף סברי דחובה היא ואתו לאזודה ור' . . .¹⁰
 בה טפי הולכך אין על ר' יהושע כלום בשתיקתו באותו מושב ואי'
 אמרת אי עברוהי לרבן גמל' משום דאמ' שלא כהלכה לאו טפי הוה
 עדיף מכבודו דר' יהושע סלק דע' כי הא מילתא מיעבר רישא מ . . .
 לאתה¹¹ או שסבורין אנו שהיה מתרים ומתכוין לומר שלא כהלכה ותו
 עד השתה כמאן דמשקלא קימא בנגמרא דהא פליגי בה רב ושמואל ואמ'¹²
 ועמא דבר בה כעין חובה וקאמרינן נמי¹³ אמ' זעירי חברין בבלאיי מאן
 דאמ' תפלת ערבית רשות כיון דשרא הומיאניה לא מטרחינן ליה ולמאן דאמ'
 חובה מטרחינן ליה והיכי אפשר דניעברוה אהא וכבודו דר' יהושע
 עדיף טובא ותלתת זמני צעריה ולענין מעלין בקדש ולא מורידין דקאמרת
 לאו לעולם אין מורידין ואפילו נמצא עליו עון ואפילו החמיין ואפילו צער
 רבנן אילא בלא עילתא הוא דאין מורידין אבל משום צערא דרבנן מורידין
 וששאלת הא דאמליה¹⁴ רב ששת לשמאעיה מאי קא
 עאביד רב חיסדא אמליה¹⁵ קאיי מיקם וקא מצלי תפלת הדרך אמליה¹⁶
 לדילי נמי אוקמן דאיצילי מהיות טוב אל תקרא רע¹⁷ היכי מפרשי לה
 רבנן זו ברורה היא דפליגי לענין תפלת הדרך היכי מצלי ליה
 רב חיסדא אמ' כשהוא עומד רב ששת אמ' אפילו כשהוא מהלך וקא
 מפרשי כי פעם אחת יצאו שניהן לדרך ורב ששת היה מאור עינים
 והיה סמוך¹⁸ שבשמתחיל בדרך אומר את תפלתו כשהוא מהלך
 נתעכב רב חיסדא שאל רב ששת את מישרתו שהוא איסו¹⁹ בידיו מה
 הוא עושה אמר לו הרי הוא עומד ומתפלל תפלת הדרך אמליה²⁰ כיון
 שזה עמד והו מתפלל מעומד אף אני העמידני שאתפלל כי מדה
 יתרה הוא לעמוד כי בהיותו²¹ עושה מדת חסירות הרי אומרין במשל

¹ Read עבדי הי' .² Read והי' .³ Read וזה .⁴ Read דתן .⁵ *Rosh ha-Shanah, Mishnah, II, 9; Gemara, ibid., 25 a.*⁶ Read בשנוך .⁷ Read מתוק .⁸ Read אה .⁹ Read מין אמה' .¹⁰ Read ולמקורי .¹¹ Read לא ה' ?¹² *Shabbat, 9 b; our texts read אבי, but*¹³ comp. נמ' וכי . 141.¹⁴ Written in one word.¹⁵ *Berakot, 30 a.*¹⁶ Read ?¹⁷ Read אהו .¹⁸ Read עמד .

XXXIII.

Fragment T-S., paper, one leaf, 19 × 13 cm., small square writing, scarcely a tendency to cursive. It contains three Responsa, probably by Rabbenu Hai, as will be shown later on.

1. The first Responsum is complete all but the Question. It contains the decision of the Gaon with regard to the use of fowl bought from Gentiles, without first subjecting them to an examination as to whether their limbs are unbroken. In discussing the point, the Gaon quotes the main Talmudic passage bearing upon it, *Hullin*, 51 b, with some variants as compared with our text. Another noteworthy feature is the grammatical distinction made by the Gaon between מִיקָרְבִי and מִקָּרְבִי, the former being the participle of the Etpiel, the second the participle of the Aphel.

2. In a corrupt form this Responsum is found in *Eshkol*, I, 56, where it is ascribed to Hai. Instead of וּלְעֵלְוֵי, the latter has וּלְהַלְבִּי, which Auerbach, the editor, makes vain efforts to explain.

3. The end of the Responsum is missing, so that it is difficult to tell what was the Gaon's view of the question put before him about the meaning of the word פִּיטוּמָה¹ in the *Mishnah*, *Sukkah*, III, 6. There can be no doubt that our Responsum is identical with that quoted by Ibn Gajjat in ש"ש, 105, and attributed by him to Rabbenu Hai. The expression בְּלִפֵּי לֶקֶט, which Bamberger, the editor of ש"ש, could not explain, is used by the Gaon to describe the top or blossom ends of fruit, the persistent remnant of the

¹ *Mishnah*, ed. Lowe, פִּיטוּמָה; other texts of the *Mishnah* and the *Talmud* have פִּיטוּמָה. Comp. also *Niddah*, V, 8.

flower, to distinguish it from the tail end, at which the stalk is inserted. The latter might analogously be described as בלפי אילן. The correspondent of the Gaon was probably from Kairwan, as he refers to the Jerusalem Talmud, which at this time was well-known in North Africa, but not in Spain or Babylonia. As to the meaning of the word ביטומה, see *'Aruk*, s. v., and Rashi, ad loc.

(Recto.)

לא מקרבי קיטרי לא הישינן¹ וכתבת² כך איבעיא
 לן מינה גוי שהביא צפרים ועופות למכור וידעינן
 דאיכא איולי דמקרבי קיטרי ואיכא איולי דלא מקרבי
 מילת³ אית לן למימר דספיק כפיקא הוא ולא הישינן או
 5 במאי איכא למיקם עלה דמילתא דאית פנים למיחש
 ואית פנים דלא למיחש ילמדנו אדונינו גאון יחי
 לעד לא איתברר לנא מאי איבעיא לכוון ומצינו
 במה שכתבת טעות שכך נמצא במה שכתבתם איולי
 ומקרבי או ולא מיקרבי ואינו כן אלא איולי ומקרבי ולא
 10 מיקרבי ופירוש' מיקרבי שנמצא בה'זכ' בכתבתם
 והוא טעות הן מתקרבין ופירוש מקרבי שהן באמת
 מקורבין והרי אנו מבררין את הטעם וממילה אתם
 יודעים את מה שבקשתם כך הוא הדבר עוף שנחבט
 על הארץ ונפל על גלימא או פשיט ההוא גלימא שנחבט
 15 עליו העוף הישינן משום ריסוק איברים שהעוף כמי
 שנחבט על הארץ ואי עיף⁴ ההוא גלימא ומעפף לא הישינן
 שמה נתרסקו איברי העוף משום דההוא גלימא מקופל
 כמה כפלים איזלא ומחדקין קטריה הישינן משום
 ריסוק איברים לא מחדקין קיטריה לא הישינן משום
 20 ריסוק איברים אנן הכין גרסינן ומאן דנארים
 ומקרבין קטריה לא טעה כי הוא מתכוין לכמותן⁵
 שלדברים וכך פירוש' שאם נחבט העוף על
 הארץ ונפל על גבי מיטוה שהוא מקושר וקשריו מה

¹ *Hullin*, 51 b.   ² = וכתבתם.   ³ Read ליה = מי לאיה.

⁴ The copyist indicated his error by dots.

⁵ = עיף; compare Rabinovicz, ad loc.

⁶ "The correct meaning," "the essence."

(Verso.)

מחודקין ומתוברים זה בזה הרי הוא כמי שנחבט ונפל
 על הארץ וחשינן שמה נתרסקו איבריו ודאמי ההוא
 איזלא לגלימא ופשיט או למאי דאמיר¹ בתר הכין^{כגון}
 ביתאנא דעביד בזירי שנתקשה ונדמה לאבן
 ואי נפיץ^{שנחבט}
 5 ביתנא לא חשינן: שהוא רך ואין אבריו מתרסקין
 עלכו' וכך הילוכה שלשמועה כולה:
 ואשר שאלת הא דאמו' מר² מת תופש ארבע אמות
 לקרית שמע לענין כהן שלא יקרב אל המת בארבע
 אמות בזמן הזה או לא כך ראינו שלא נאמר
 10 דבר זה לענין טומאה אלא לענין קרית שמע בלבד
 מרחיקין מן המת ארבע אמות מעיקר³ מה
 ששנינו⁴ מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרית
 שמע וכן המשמר את המת ואפעלפי שאינו מתו
 פטור מקרית שמע ועיקר הדבר משום⁵ לועג לרש
 15 חרף עשהו והתם תוך ארבע אמות הוא דאסיר חוין
 לארבע אמות שרי והכא חוין לארבע אמות נמי
 וקבר שלאדם חשוב שרי למיקרב גביה ולצלויי בתוך
 ארבע אמות והא מילתא לית בה משום לועג לרש וק'
 וקעבדינן הכין בכל יום: O ואשר שאלת הא דתנינן⁶
 לענין אתרוג ניטלה פיטומתו פסול הא פוטמת עם
 החוטם היא וכלפי לוקט דבתלמוד⁷ ארין ישראל דמה⁸
 ניטלה שושנתו ומשמעו כך וכפיטמה שלדר או עם
 העוקין במקום הדבוק באילן קודם שכורתין את האתרוג

¹ *Hullin*, 57 b.² *Berakot*, 18 a.³ ועיקרו?⁴ *Berakot*, *Mishnah*, II, 1; *Gemara*, *ibid.*, 17 b.⁵ *Berakot*, 18 a.⁶ *Sukkah*, *Mishnah*, III, 6; *Gemara*, *ibid.*, 34 b.⁷ *Yer. Sukkah*, III, 53 d.⁸ "Takes it to be identical with."

XXXIV.

Fragment T-S., two small leaves, square writing, rather thick and free. The first page is blank, with the exception of the owner's name in the left-hand corner at the top: *מק'י שקנה ישמואל הלוי ב'ר סעדיה נ"ע*. In the right upper corner of leaf 1, verso, the letters פור are scribbled in a large hand. About the middle of the same page the following occurs:—

בשמך רחמנ'
פירוט פרק הרואה לר' נסים זק"ל'
הא דאמ' ² רב יהודה אמ' רב ארבעה צריכין להודות
מאי טע' לא אמרינן רבנן כסידורא דקרא. הכין
אית לפרושי דקראי סדורין לפי דשכיח טפי דהולכי
דרכים ומדברות הרבה מעויין אפילו הולכין מעיר
לעיר ואהריהם מי שחבוט בבית האסורין דמעוטה
. . . . .

The leaf following contains a lengthy explanation of *Berakot*, 59 b-60 a. There can be no doubt that something is missing between the two leaves, as there is no connexion between the contents of the one and of the other. Again, we have no reason for suspecting that the superscription, פירוט פרק הרואה לר' נסים זק"ל, does not apply to all that follows. Accordingly, it appears that leaf 1, verso, restores to us a portion of Rabbenu Nissim's *Majteah* on *Berakot*, 54 b, missing in our edition, and leaf 2, recto and verso, makes an addition, hitherto unknown, to the same work.

The matter on leaf 1, verso, is identical with Rabbenu Hai's Responsum quoted by the author of the *Aruk*, s. v. ארבע ³. This is not the only case in which Rabbenu Nissim

¹ Read מה. The owner, Samuel Halevi, is identical with the Samuel in *Saadyana*, 116, and Harkavy, Samuel ben Hofni, note 76.

² *Berakot*, 54 b.

³ Comp. also הלמיד ר' יונה, *Alfasi*, *Berakot*, IX.

used the method of incorporating Geonic Responsa in his Talmudic commentary. The famous Responsum by Hai, on the anthropomorphic passages in the Talmud, to be found in the Geonic Collection, ed. Lyck, 98, is quoted from Rabbenu Nissim by Rabbi Jacob Ibn Ḥabib in his 'En Ya'qob on *Berakot*, IX. That Ibn Ḥabib did not confuse names, but actually found Hai's Responsum in Rabbenu Nissim's *Mafteah*, is proved by a Genizah fragment in the T-S. Collection of Cambridge University. There we find the Responsum followed by Rabbenu Nissim's explanation of *Berakot*, 59 a¹. The incomplete state of the *Mafteah* as published may be due to the fact that the work was written in Arabic, the Geonic Responsa quoted being reproduced in it in their original Hebrew. The translator of the book may have rendered only the Arabic portions. That Arabic is the original language of the *Mafteah*, of which even Steinschneider in his *Arabische Literatur*, p. 103, and Addenda, was not certain, is no longer open to doubt. In a Genizah fragment, T-S. Collection, I found the following remark by a commentator on the Talmud, who must have lived a short time after Rabbenu Nissim, as he knows neither Alfasi nor Rashi: פירש אותם רבנו ניסים זצ"ל בחבורו: שקראו מפתחה . . . המחובר בלשון ישמעאלי

¹ This fragment begins in the middle of the Responsum with the words: כנאו יצא מפה הכין. Thereafter it is complete until the end, which follows: ועת אחיר' ויש בו דברים אהלים אלא שפתרון דברין אלו כמו שפירשנו ולא הם ושלום דבר שיש בו דמיון ליוצרנו יתברך וישתבח וזלפאר ויתנשי ויתחרר ויתעלה ויתקלם שמו של מלך מלני המלנים הק"בדה קא . . . להא מברך שמים . . . ועל הנבעות . . . אומ' ברא . . . אמו הנך לאו עושה בראשית נהור וכו' זה פירוש שלשמועה זו קא סבר אבוי שראוי שפול . . . שיה . . . ולומר על הויקין ועל הוועות . . . ל הרוחות ועל הברקים ועל הג . . . א . . . ועל המופרתה הוא אומ' ברוך שכוהו מלא עולם וברוך עושה בראשית: ורבא סבר שאין ראו לעשות כין אלא ש . . . ושיש כהראשונות בכלל של . . . ואין שניות עם הראשונות כשהמצא אומ' על הויקין ועל הוועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומ' רצה לברך ברוך עושה בראשית יכול הוא ואמ' רצה לברך ברוך שכוהו מלא עולם יכול הוא אבל על ההרים ועל הנבעות ועל הימים ועל הנרות ועל המדברות א"ן יכול לברך שכוהו מלא עולם That Rabbenu Nissim made use of this Responsum of Rabbenu Hai on anthropomorphisms in the Talmud is proved also by his essay on the subject published by Geiger, in Heilberg's נמשי נמשים.

Attention should be called to the fact that Rabbenu Nissim's reading of *Berakot*, 59 b-60 a, was essentially different from ours. Notice especially the difference he makes between $\text{שֶׁאֵין לוֹ עֲבֹשֶׁת כִּיּוּצָא בְהֵן}$ and $\text{אֵין לוֹ עֲבֹשֶׁת כִּיּוּצָא בְהֵן}$. Maimonides, *ה' ברכות*, X, 2, seems to have had a similar reading in his text. Comp. also the reading of MS. P in Rabbinoviez, ad loc.

(Leaf 2, recto.)

דתרויהו סבירא להו קנה וחזר וקנה דברי
 הכל אין צריך לברך ¹ ואיכא דגרסי בלשנא
 בתרא מכלל דתרויהו סבירא להו קנה ויש לו
 דברי הכל אין צריך לברך כגון מאן דגרסי
 5 והאי דקא מיפלגי להודיעך כוחו דר' מאיר וכל
 אימת דאתית לשוויה להא מותיבי להאי
 שמעתתא לר' יוחנן ולמימר הוא מפריק לא קא
 סל' דע' ² שמעתא לדילנא כל עיקר וכדמשווית ליה
 לקושיא ולפירוקא לרב הונא סליקא לה שמעתא
 10 ולא קאים בה מידעם ³ והכין חזינא דמבעי
 למגרם בשלמא ללישנא קמא רב הונא בר' מאיר
 ור' יוחנן בר' יהודה אילא ללישנא בתרא ר' יוח'
 בר' מאיר רב הונא דא' כמאן אמ' לך רב הונא הוא
 הדין דאפילו בקנה וחזר וקנה נמי פליגי והאי דקא
 15 מיפלגי ביש לו להודיעך כוח דר' יהודה והכין
 פירושה בנה בית חדש או שקנה בליג חד' ³ דתנן
 ברוך שהח' קאמ' רב הונא הני מילי בזמן שאין לו
 כיוצא בהן שהיה עד שקנה נחזהליה ⁴ זמן
 . . . . . אבל אם יש לו כיוצא בהן לא יזמן
 20 . . . . . לו עכשו לפיכך אינו זמן ברכה
 ז' יוחנן אמ' אפילו יש לו כיוצא בהן כיון שקנה

¹ Berakot, 59 b-60 a.
 and is to be cancelled.
 שחיה עד שקנה בתהילה?

² = סלקא דעך; but דעך is out of place here,
³ = חדשים.

⁴ Text corrupt;

(Leaf 2, verso.)

חדשים זמן הוא שטעון ברכה ובהדין עניאנא
 פלוגת דר' מאיר ור' יהוד' ופירוש לישנא בתרא
 קאמ' רב הונא כי חייבתיה מתניתין ברכה בזמן
 שהוא תחלת קנינו שהיה והניע אליו אבל אם קנה
 5 פעם ראשונה כיון שקנה פעם שנייה חדשים
 צריך לברך ומדקדקי רבנן בלישנא קמא יש לו
 דאי הוה סבירא ליה לר' מאיר שאם קנה פעם
 אחת באותן הכלים אף על פי שעכו מאו מרשותו¹
 אין צריך לברך על השנים לא הוה צריך למימר
 10 ואין לו כיוצא בהן אילא היה מגיד כוחו שלטעמו
 ואומר אם קנה כיוצא בהן פעם ראשונה אפילו
 עכשו אין צריך לברך ומדלא קאמ' הכי שמע
 מינה ר' מאיר מודה שאם קנה וחזר וקנה
 כיון שאין לו עכשיו כיוצא בהן צריך לברך.
 15 ולפום הבין כיון דאיתמר לישנא בתרא
 פלוגתא לענין קנה וחזר וקנה איכא לאקשווי
 בשלמא ללישנא קמא רב הונא כר' מאיר דאמ'
 קנה ואין לו כיוצא בהן ור' יוחנן כר' יהודה.
 אילא ללישנא בתרא ר' יוחנן כר' יהוד' דאמ'
 20 קנה וישנן לו וחזר וקנה אחרי כן צריך לברך
 רב הונא דאמ' כיון שקנה פעם אחת אין.

¹ Read יצאו מרשותו.

XXXV.

Fragment 2669—MS. Heb. d 47, f. 3 a-3 b of the Bodleian, written in Syr. square characters, 8vo, vellum—is the introduction to a Responsum by Rabbenu Hai addressed to Rabbi Judah Alluf of Kairwan. Of the Responsum itself not a line has been preserved, and even of the introduction the beginning is missing, and also a few words at the end. It is unique in more than one respect—as to length, as to style, and as to contents. The first twenty-four lines are Paitanic in form, each hemistich ending with the syllable $\eta\eta$. Then comes the name of the addressee, and the following eleven lines are in prose. Though Rabbi Judah was a man of worth and eminence, yet it cannot be denied that the terms applied to him and his father in this letter go to an extreme of extravagance unusual even in an Oriental writer. Obviously, we have before us a last desperate effort to maintain the interest and allegiance of foreign supporters and patrons of the Babylonian Academy.

(Recto.)

ויגביה מצריך¹ מעוניי וחֲסֵרָה², וביתך להאמן בממשלת שְׁרָרָה
 ולא יישבת עדי נצח כבוד כסא ומנוהרה, ותפרוין ים יציפינה³ וגם קוֹצְרָה
 ואביך גבירנו אדון עמו וסִלְרָה⁴, יתייהו אלוינו⁵ וכל סְבָרוֹ ומהרָה
 יהי חבלו במנעמו וחלקה לו מישוֹפָרָה, ולנצח עדי סלה בריתו לא ינארה
 ויצפין לו להקיצו פעלתו ומישכורה, ויך צרו בכל עצר בצרעת ממארה
 ולהִפְיֵלָה באר שחת למי תפונה⁶ ולמדורה, ובו יתברכו גוים בתוגרמה וקדרה
 אשר חסדו עלי הכל כאיד עולה וקיטורה, לרוח כל שמניהו בְּמֵוֹ יָרָה
 אהלות מר וקנמון וכל אבקה מתומרה⁷, וטובתו גדולה היא ורבה מוֹשְׁעָרָה⁸
 ומי יחקר תהלתו ומי מומנה⁹ ונכפרה, והוא נותן בלא שאלו וגם לבזור יד פקרה
 זהב אלף במישקלו בעיניהו כמו גרה, וככרים מאת אלף לפניוהו כאיסִטְרָה
 והוא מלך לכל נדיב עלי כסא ובקתדרה, וכל צו לפניוהו כאמה לא ממירה
 וכל אֲוֵה עֵשָׂה חסד¹⁰ אשר נודע בכל דירה, אשרו אחזה רגלו והשָׁרָה
 ונגדו כהתה ידו¹¹ וגם בושה וחפרה, הכי כל נחלת יקר בכל . . . כפורה
 אגודה לי אגודה בו וגם עלי מְהֻרָה, אבל מהם הכנתי לפי יעה ואזורה
 למאלף כבר אחד וממאה בכושרה¹², ואמרת צרפתי¹³ וקקתי ותִּטְהֵרָה
 במאזניה מישוקלת ובשרד מתוארה, וחונה היא כבמחונה ובמגרה מנורה
 בעת צָהָר¹⁴ החיישתי¹⁵ עדי ערב ונגמרה, ונמתקה לפי כדבש ונמלצה ושְׁרָרָה¹⁶
 ועם עסקי רוב ישיה וכי ליבי סחררה, הגיני באמרוֹ פי כמתנבא
 וחובר

¹ In the Talmud synonymous with נבול.² Perhaps וצרה.³ Read וצפינה and yet it is too small."⁴ Comp. 'Aruk, s. v. סהרין.⁵ = אלוהינו.⁶ Read התה.⁷ From הכר; in Talmud מהכרה.⁸ = משער from משושה, "estimate."⁹ מְקָה ?¹⁰ וכל אינו לעשה הסר.¹¹ Read ודי.¹² Comp. 'Aruk, s. v. כשר.¹³ Read צרפתי.¹⁴ בוקר = צהר.¹⁵ Read ההישויה.¹⁶ Comp. Mishnah, Berakot, V, 5.

(Verso.)

וְנִשְׁׁר שׁוֹרְרָה וְהֵם לְבִי¹ לְהִרְהֵרָה, ... לְכָל חֶכֶם וְכָל סוֹפֵר וְלִקְשָׁרָה
 . . . . לְחֻקָּה בְעֵט בְּרוֹל וְעוֹפְרָה², עָלֵי שׁוּרֵי³ לְחֻרְשָׁה בְּצַפְרֵן וּשְׁמִירָה⁴
 וְלִפְרִשָׁה לְפָנִימוּ לְעֵינֵימוּ כְּמִטְוֶה, בְּפִיחֵמוּ לְשׁוּמָה לְעֵרְכָה כְּדַבְּרָה
 לְחֻלְף⁵ אֶת שְׁעָרֶיהָ בְּסַמְנֵין בְּמִסְׁרָה, לְכָל רֹבֵה⁶ לְהַסְדִּירָה כְּפִרְשָׁה וְאַפְטָרָה
 5 קָרָא אֶתָּה בְּכָל שַׁבָּת וְכָל חֲדָשׁ קָרָא מִקְרָא, וְתִקְּתָב וְתִשְׁמָר לְדוֹד אַחֵר וְעַם
 נְבֵרָא
 וְהִנֵּה פִּה אֶפְיָמָה וְאַחַתְמָה וְאַצְרָה, בְּהַתְחַלַּת בְּשֵׁם הַטּוֹב וְכֵן אַחֲתָם וְאוֹמְרָה
 יְהוּדָה מַחְמַדִּינֵי שְׁהוּא אֱלוֹף וְרֵאשׁ סִדְרָא
 וְאֵלֹו אִמְרָנוּ מֵאָה אִמְרוֹת כְּזֹאת פַּעַם אַחַת לֹא הִגַּעְנוּ אַחַת מִנֵּי אֶלְף
 מֵאַשְׁרֵר אֶל לְבַבְנוּ אֲבָל כְּאַשְׁרֵר חֲפִצְנוּ כֵן יַעֲשׂוּ חֲבֵרֵינוּ וְחִלְמֵינוּ
 10 וְאוֹהֲבֵינוּ אִשְׁרֵר שֵׁם וְיִלְמְדֵי וְיִלְמְדוּ אֶת זֹאת וְיוֹצִיאֻהָ לְמִרְחוֹק
 יְהִי רִצּוֹן שְׁתַּנְחִיל עוֹלָמוֹת כְּמִנּוּנָה⁷ כִּכְת' לְהַנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם
 אִמְלֵא. וְהִנֵּה סַבְבָּה בְּבָבֶל כֹּלָה בֵּין כָּל מְבִינֵיהָ וְכָל פְּקוּחֵי עֵין
 לְרֵאוֹת וְלִהְנוֹת בָּהּ וְעַד אֲשׁוּר וְסוּרִיא הִנִּיעָה וְעַד עֵילָם וּפְרָס וְכֹלֵם
 תְּמִיד שׁוֹמְעִים תְּמִיד⁸ רֵאשׁ סִדְרָא נִט' רַח'⁹ מִפִּינוּ וְלֹא זָר וְלֹא
 15 נִכְרִי בְעֵינֵיהֶם כָּל שַׁבָּח אִשְׁרֵר יִשׁוּבַח כִּי אִם נִכוּחַ עֲדִיהֶם כְּדַבֵּר
 דְּבוּר עַל אִפְנֵי הַמְּקוֹם יִזְכְּהוּ לְהוֹסִיף חֲסִדִּים וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אִשְׁרֵר
 תְּהַלְתּוּ תַעֲמַד לְעַד תִּלְךְ וְתוֹסִיף וּפְרַקְלִיטִיו לֹא יִדּוּמוּ כְּעֵנִין שֵׁנ'
 וְאֵל תִּתְּנוּ דְּמֵי לֹו עַד יִכּוּן וְעַד יִשִּׁים אֶת יְרוּשָׁ' תְּה' בֵּא'—וְאֵת אֹור

¹ Read לְבִי "my heart desires;" הֵם = הֵמָּה. Comp. Jer. iv. 19. הֵם לְבִי would be out of place here.

² = וְעוֹפְרָה.

³ = שׁוּרֵי.

⁴ = וּשְׁמִירָה.

⁵ = לְחֻלְףָּה.

⁶ Comp. *Tamid*, I, i.

⁷ Comp. the last Mishnah.

⁸ שַׁבָּח = תְּמִיד.

⁹ נִשְׁרֵיהָ רַחֲמֵנָא.

XXXVI.

Fragment 2680—MS. Heb. d 34, ff. 89-92 of the Bodleian, written in Syr. Rabb. characters, 8vo, vellum—contains seven Responsa, some of them in incomplete form. In the margin the second Responsum is numbered twenty-six, and four is numbered as two, and six as three. As the handwriting is uniformly the same throughout, these curious discrepancies can be accounted for by the fact that the subjects dealt with in the Responsa were of so diverse a character that the compiler divided them into groups according to their contents. No two leaves of the fragment being continuous, there is no way of telling the extent of the collection originally. But the circumstance that these Responsa are all to be ascribed to the same Gaon, in all probability Hai, as will appear later on, is a guarantee that the number of missing leaves cannot be excessively large.

2. The concluding lines (16-22, leaf 1, verso) of the second Responsum give the name of the addressee, Rabbi Judah, Resh Kallah, undoubtedly Rabbi Judah ben Joseph of Kairwan, the well-known correspondent of Rabbenu Hai, as has been noticed by Dr. Cowley in his Catalogue. As to the subject-matter of the Responsum, it is the Gaon's view concerning the difference of opinion between Rabbi Johanan and Resh Lakish in *Pesahim*, 37 b.

3. Of this Responsum the beginning is missing. It is found also in Harkavy, 27, but there the question put to the Gaon is not reproduced. From the Responsa preceding and following it in the Harkavy Collection, we may infer with certainty that it should be ascribed to Rabbenu Hai

as its author. This assumption has been made by Harkavy, as well as Müller, *Mafteah*, 240.

4. The fourth Responsum, the end of which is missing, is identical with ג"ש, 83 b, 29, where it appears anonymously, as it does in our fragment. As in the case of the previous Responsum, so here, the fact that it is preceded and followed by Responsa belonging to Hai, suffices to establish its authorship.

5. This Responsum, the beginning of which is missing, is identical with גמ"ט, 133. In the latter collection, however, the question as well as a part of the answer are missing, so that we are only now in a position to become acquainted with the contents.

6. The sixth is identical with גמ"ט, 134, and תש"ר, II, 32, and as Müller, in his note, justly observes, it deals with another possibility of the very case considered in the previous Responsum.

7. The seventh Responsum, of which both the beginning and the end are missing, has preserved the question in part, and the answer in part, of the Responsum in Harkavy, 18, where only the answer appears. The portion that has reached us enables us to fix its exact date; comp. leaf 4, recto, line 20. It is probable that ברקה, the place whence the Gaon was addressed, is identical with Barco¹, in Italy, which would establish the fact that in the time of Hai a connexion was kept up between Italy and the Babylonian academies, and would corroborate the facts conveyed to us in the superscription to a collection of Responsa, above, p. 57.

¹ Comp. leaf 4, recto, line 5. That it is a town in Christian Europe is proved by the use of the era *anno mundi*, at this period current with Jews in Christian Europe, while the Seleucidan era was current with the Jews in Arabic countries. Comp., however, *Saadyana*, 114, top, which would seem to indicate that ברקה is in Egypt.

(Leaf 1, recto.)

ליה ומתח להון לידיה לעיל במאן
 דקא מסיק זתים ואי מיתחזי לן נגע
 דיליה דינינן ביה ואי לא לא מזולזלינן
 ביה ולא אכפת לן בגויה והינו דתנן¹
 5 כמוסק זייתים—ואו האוי נגע באישה
 בבית השחי חזיין לה כמאן דקימא
 ומתחא ידה ואורגת בעומדין ואי מתחזי
 לן נגע דילה דיינינן ביה² ואי לא מתחזי
 לן נגע דילה לא מזולזלינן בה ולא
 10 מצרכינן לה למישלח מאנה ולא מזולזלינן
 בה ולא אכפת לן בנגעה: ואן האוי
 נגע דילה בסביבות בית הערוה חזיין
 לה כמאן דיתבא וקא מינקא ברה ואו
 מתחזי לן נגע דילה דיינינן ביה ואי לא
 15 לא איכפת לן בגויה ולא מזולזלינן בה
 והינו דתנן¹ והאשה כאורגת וכמניקה
 את בנה וקאמרו נמי בדוכתא³
 טמאה בית הסתרים לא מטמאי⁴
 כ"ו ושאלת נוהגין במקומנו
 20 לוקחין סמידא ולשין ליה
 שפיר ועבדין ליה בטיננא
 במוטחא בתר דמוצמק

¹ *Nega'im*, II, 4.³ Read בדוכתא אחרייה.² אשה here refers to נגע and not to אישה.⁴ *Niddah*, 41 b; the quotation is not literal.

(Leaf 1, verso.)

מישחא עבדין לישא
 וקודין אותו ספננ מאי מבדכין עליו
 דאית מאן דאמ' בורא מיני מזונות ולבסוף
 מעין שלש ואית מאן דאמ' המוציא
 5 וחוינא דכתבת שלשין אתו וכתבת
 עבדין לישא ולא כתבת מה יעשה
 ממנו ולא כאיזה יעשה אבל זה כלל
 גדול לומדינו¹ רבותינו שכל מעשי
 אלפס היכא דהרתיה ולבסוף הדביק
 10 לדברי הכל כתנור דאמי וחייב בחלה
 ומברך עליו המוציא ואם הדביק
 ולבסוף הרתיה פלוגתא דר' שמע' בן לקיש
 ור' יוחנן² דר' שמעון בן לקיש אמ' פטור
 מן החלה ולא מברך עליה המוציא
 15 ור' יוחנן מחייב ליה בחלה ומברך עליה
 המוציא והלכה כר' יוחנן³—ואתה
 נכבדנו מרי ורב' יהודה ראש כלא
 נטרך רחמ' דשאלת אילין
 שאילתא יהי רצון שיפתח
 20 הק"ב לבה לבך לתורה כפתחו
 שלאולם וכל מה שישמעו אזנך
 יהיה כמוס בלבך ותזכה

¹ Read למרנו.² *Pesahim*, 37 b.³ *Comp.*, however, Alfasi, ad loc., and אשכול, I, 40.

(Leaf 2, recto.)

ועוד כשבאתה ונתועדנו שנינו וישבתה עמי במדינה
 כמה חדשים ולא הזכרת לו דבר בחיי אבי' ולאחר מיתתו
 ולא עוד אילו שמעתי ממך דבר כשהיה אבי קיים
 הייתי מדבר עם אבי ויעמידך על חשבונך ועכשיו
 5 באת לחבעני והרי ספר חשבונות שלאבי מצוי ויש לו
 עליך הוצאה וחשבון אמ' לו ראו' כשהגיע כתביך אלו
 נתביישתי ולא רציתי לביישך ולהכלימך ולומר לך שקר
 דברת עלי וכן כשנתועדתי עמך לא בישתיך ושתיקתי
 לא היית משום שרציתי במה שעשית כי אני לא כתבתי
 10 ולא צויתי לך אף לא רציתי במה שעשית והחשבון
 שלאביך עלי אני מכיר במקצתו—ילמדנו אדוננו
 גאון כיצד הדין אם יש בטענותיו שלראובן ממש
 אולא' כך ראינו כי כיון שהיו ראו' ושמעון נושאים ונותנים
 באגרות שכותבין זה אל זה ומנהגם היה שכשיכתוב
 15 ראו' אל שמע' לתת דבר יתן שמע' ככתבו ואין מחאת'¹
 ראו' על שמע' מן הדרך הזו אלא אגרותיהם חשובות
 כדבריהם ושמע' טוען שהגיע כתבך אלי לתת לאביך
 וראו' אמ' לא כתבתי אליך לתת לאביך הרי זה הדבר דומה
 כאילו שמע' אומר אמרת לי לתת לאבי וראו' או' לא
 20 אמרתי לך לתת לאביך והדין על פי כך שישבע שמ'¹
 שהגיע אליו כתבו שלראו' שאין בו ספק לתת דמי
 הפרקמטיא לאביו כשם שאלו אמ' שמע' אמר לי ראו'
 לתת לו ונתתיו לו במאמרו נשבע ונפטר בן כשאומר
 נתתי לאבי בכתב ראו' ונשבע ונפטר וזה כשם
 25 שאלו אמ' החזרתי לך נשבע ונפטר כמה שאמרו

¹ The same reading in Harkavy, but מהא, "protest," does not give a satisfactory sense.

(Leaf 2, verso.)

חכמים רב פפא משמיה דראבא אמ' הלכתא המלוה
 את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים¹
 ב' ראו' שהיה לו אצל שמע' מנה או שנתן
 לשמ' מנה ואמ' לו היליכי ללוי השלחני ולא אמ' לו
 5 תן לו בפני עדים לאחר זמן נחועד ראו' עם לוי
 שאלו אם הגיע אליו המנה אמ' לו לא הגיע אלי כלום
 הלך ראו' אצל שמע' ואמר לו שמעון כבר נתתיו לו
 ביני לבני אמ' לו ראו' היה לך לתת לו בפני עדים
 לתקוני שדריך ולא לעוותי אמ' לו שמע' אתה
 10 לא הזהרתני מלתת לו ביני לבני ועוד שיש הפרש
 בין שלחני מלולחתי שמנהג בני אדם לתת לשלחני
 ולישא וליתן עמו בלא עדים ואני עשיתי כמנהג
 בני אדם ילמדנו אדוננו מצד הדין אם יש
 הפרש בין שלחני לזולחתי אם לאו—כך ראינו
 15 שאם לא צוה ראו' את שמע' לתת את המנה ללוי
 בשני עדים אין שמע' חייב לתת לו בפני עדים
 ואין הפרש בדבר זה בין שלחני ובין זולחתי
 ואם אמ' לוי לא נתן לי שמע' כלים נשבע שמע'
 שנתתי לו ונפטר דאמרינן² אמ' ראבא אמ' רב
 20 נחמן אמ' לשניים צאו וקדשו לי את האשה הן
 שלוהיו הן עדין וכן בנירושין וכן בדיני
 ממונות ולענין דיני ממונות אמרינן מאי קאסבר
 אי קא סבר המלוה את חבירו בעדים צריך
 לפרעו בעדים הני נוגעין בעדותן ניהו
 25 דאי אמר' דלא יהביינן ליה אמ' להו

¹ *Shebu'ot*, 41 b.² *Kiddushin*, 43a-43 b.

(Leaf 3, recto.)

מעידין עליו וצוה ככותב על עידותן וכששנינו¹ זה פוסל עדיו
 שלזה וזה פוסל עדיו שלזה דבריו ר' מאיר הרי שנינו והלמדים אומ'
 אימתי בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין אבל אם
 היו כשירין אין יכול לפסלן ואפילו לר' מאיר הא קא מתמהו רבנן
 5 ואמרו² אמ' ר' שמעון בן לקיש פה קדוש יאמר דבר זה ומפקינן
 ליה אנפא³—לפיכך זה שנאמר בשאלה כי הבן הגדול אמ' בציבור
 אתם יודעים כי פ"ל לאו בר עדות הוא ומה שנאמר וכל הקהל
 מרננים על העדים צריך הדבר להבדר במה אינו בן עדות
 ואם נמצא עליו פסול אפילו במה שאמרו⁴ כל שאינו לו במקרא
 10 ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן היישוב אמ' ר' זרחנן ופסול
 לעדות⁵ וכל שכן דבר קשה מזה אם נמצא על העד שהוא מן
 פסולי עדות ומקובלת עדותן של עדי הבן הגדול במה שאמרו
 חכמי⁶ אמ' רב יוסף אמ' על הינוק בין הבנים נאמן וזוטל פי שנים
 אבל האחר אם שאל המוש . . . . .
 15 זה בכור ואמ' פעם ושתיים ושלש לאו . . . . .
 ולהעד מפי ראובן לבנו זה על . . . . . וזה כמו שאמ' השביע
 עליהן חמישה פעמים היין לבית דין ובאו לבית דין והורו פטורין
 כפרו חייבין על כל אחת ואחת השביע עליהן חמישה פעמים
 בפני בית דין וכפרו אין חייבין אלא אחת אמ' ר' שמע' מה טעם
 20 הואיל ואין יכולין לחזור ולהודות⁷ ומסקאנא
 דשמעתא⁸ שבועה בין בבית דין ובין שלא

¹ *Sanhedrin, Mishnah, III, 1*; *Gemara, ibid.*, 23 a.² *Sanhedrin*, 23 a, 24 b. ³ = אוקימה בכמה כילי; comp. Harkavy, 33.⁴ *Kiddushin, Mishnah, I, 10*; *Gemara, ibid.*, 40 b. ⁵ *Kiddushin*, 40 b.⁶ *Baba Batra*, 128 b? ⁷ *Shebu'ot, Mishnah, IV, 3*; *Gemara, ibid.*, 31 b.⁸ *Shebu'ot*, 32 b.

(Leaf 3, verso.)

בבית דין ואשר אמ' הבן הקטן לְעֵד בצוארך הדבר תלוי¹ אין
 מוסיף בדין ואין גורע ממנו אלא אם לא נתקיימה העדות אין
 דבר זה מקיים אותה ואין עדות מקובלת עליו בשביל דבר
 זה ואשר חייב הדיאן את הבן הקטן שבועה כך הוא הדין
 5 אם לא נתקיימה העדות לגדול בכבורה אין לו להשביע את
 אחיו עד שחולקין את נכסי אביהן וכשחולקין מקריבו לבית
 דין ואומ' לו כך וכך יש לי בידך חלק בכורתי וכשיאמר הלה
 אין לך בידי כי איני יודע שאתה בכור מתחייב שבועת היסת
 משום דאיכא דרארא דממונא וכך הוא נשבע כי לא פקרנו
 10 אבא ולא אמ' לי ואיני יודע כי זה בנו בכורו—וכתוב
 11 אחרי כן סמך לשאלה זו ועוד היה להם הצרות רבות אמר
 הגדול אם תרצה שתתן לי החצרות הטובות בחלקי או תקח
 בחלקך בכל חצר וחצר שלישי ויפסיד עליך ואמ' הקטן אילו
 הייתה חצר אחת הייתי לוקח או נחלוק ועכשיו הם חצירות
 15 הרבה אני חלקי מועט יפסד עלי ואתה שני שלישים לא
 יפסד עליך ואני לא יתם² לי שאקח שלישי החצר יפסד עלי
 הרבר ובין החצירות שבקש הגדול ליקח ובין האחרות³ דמים
 הרבה ביותר ואמ' לו הקטן הם חצירות הרבה מהם במקום
 טוב ומהם במקום רע יש לי שאקח ואמ' הגדול אם תקח
 20 אילו שאמרת⁴ או שתקח חלקך בכל מקום יורנו אדונינו נאון
 שורת הדין—וכך ראינו כי אף על פי שאחד לוקח חלקו

¹ In נמ"ז מ, 133: הלוי . . . בטורח!² Read הש"ר as in יתכן II, 32.³ החצירות: נמ"ז מ, 134!⁴ Read שאמרת; "whether you take those houses of which I spoke or you, take your part in each house."

(Leaf 4. recto.)

כבר מכרתי לו זה הקרקע בדמים
 כך וכך ביתר על דמיו שהיה הקרקע
 בזול והוציא עלו מאה בדמיה לאחר כך
 באה שמועה על הבן הגדול שנפטר
 5 בברקה¹ וחיי לרבנן שבק ויש לו בת
 עמד בעל הבת על דודה ואמ' יש לי
 ירושה בחצר מחלק המטורף ועוד
 הדבר ידוע שלא הניח הזקן חצי החצר
 שלא כתב אותה לאשתו במתנה
 10 אלא כתב אותה לחותנו ומצא אנשים
 שאמרו שמענו זה הדבר וידענו
 ויש לדבר זה קרוב לששים שנה
 וטענה האשה ואמרה הוציא מתנת
 חותנך אמרו אילו העדים ראינו שני
 15 כתבים אחד מתנה ואחד כתובה ולא
 אמרו הזמן אילא אמרו יום שנכנסה
 על בעלה ואמרה האשה אין אני יודעת
 מזה הדבר כלום ועוד היה אבי חטוב²
 וכתב כתובתי קודם כניסתי וזמן הכתובה
 20 בשנת תש"ג³ ואלו העדים לא ידעו כמה

¹ Comp. introductory note.² Read הדיף, "hasty."³ = ד' אלפים והש"ג = 4713 A. M., 953 C. E.

(Leaf 4, verso.)

שנים היה להם באותי הזמן וערערה
 בת הגדול¹ ואמרה שמכרה בבת אחת
 והלה אומרת שלא יתכן מכירת הקרקע
 אלא בבת אחת יורנו ארוננו גאון
 5 איך שורת הדין בזה—אם בן כאשר
 פורש בשאלה זו כך ראינו שאם יקום
 הדבר כי ראובן כתב חצי החצר לבת
 הבן הגדול כמה ששנינו² נכסים שיש
 להן אהריות נקנין בכסף ובשטר ובהזקה
 10 ואמרינן עלה³ אמ' שמואל לא שנו אלא
 שטר מתנה ואפעלפי שאין השטר
 גופו מצו אלא אם העידו שנים שראו
 שטר מתנה נכון שזכה בו הבן הגדול
 מאביו הרי זו עדות נכונה אילא שצריך
 15 לחקור בדברי העדים אם העידו
 כי ראו את השטר המזוכה כמה
 שפירשנו למעלה בשעה שהיו גדולים
 הרי זו עדות קיאמת אבל אם הם⁴
 קטנים היו בשעה שראו את השטר

¹ בת הבן הגדול =² *Kiddushin, Mishnah, I, 5; Gemara, ibid., 26 a.*³ *Kiddushin, 26 a.*⁴ Harkavy, 18.

XXXVII.

Fragment 2669—MS. Heb. d 47, f. 45¹, Bodleian; Syr. cursive characters; 4to, vellum — contains four Geonic Responsa. It is a remnant of a large Geonic collection, as the third and fourth Responsa are numbered 442 and 443 respectively. The name of the Gaon is not given, but we may assume with a high degree of certainty that they are the Responsa of an authority in Pumbedita. This assumption is based on the statement found in our fragment, recto, lines 25–6. The Responsum hands down the Gaon's view with regard to נבא , agreeing with the view of Rabbenu Hai, as given in Harkavy, 93, who supports his opinion by reference to the Geonim of Pumbedita, $\text{כְּמִנְהַג רַבְּבֵתָא}$. On the other hand, we know that Saadia and Hilai (Harkavy, 90 and 93), as well as Samuel ben Hofni, the contemporary of Rabbenu Hai (עֲבִיר , I, 4 c), hold the opposite view². Thus it hardly admits of a doubt that the Responsum originated in Pumbedita, though we cannot attribute it to Hai himself on account of peculiarities of style different from his.

¹ Fol. 44, in the same hand, is a part of an abstract of בְּה"ט .

² Comp. also the Geonic Responsum quoted in *Pardes*, 24 a.

(Recto.)

היינו אומרין כיון שאין לו קרקע להחזיק בו אינה נוטלת ההובים אבל עתה כיון שקנו מירו
 במתנה הזאת היא קונה אותה בחליפין ולא נצרך לחפש אחר הקרקע הולכך ראובן זה
 לשום כל מה שהיה לו בעית כתיבת השטר בין קרקעות בין מטלטלין ובגדים וסחורה וכלי תשמיש
 וספריים וליתן מהן שיעור דמי ההובים האלה לכלתו זאת ואם יספקו ויהיו כשיעור דינרי
 5 . . ש . ואם יחסרו ישבע בניירתא ויטול ספר תורה על כתפו וינדו בשמו על כל מי שהיה
 לו בעת נתינת השטר הזה קרקע או מט"ל משוי פרוטה ולעילא זולתו מה שהודה והוא כופר
 עתה ויאמר אמן וקודם שיישביעוהו יאמרו לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משיבעין אותך
 אלא על דעתנו ועל דעת בית דין ויפסיד הנותר—ואין על האשה הזאת שבועה בזה הענין
 ואינה יכולה להשבע על כל מה שהיה לחמיה בעת כתב לה השטר אבל אם יש עדים
 10 יודעין ידיעה ברורה כי היה לו לראובן בעת כתיבת השטר דבר ידוע קרקעות או מט"ל כשיעור
 סכום ההובים הכתובים בשטר לא נשביע את ראובן אלא נכופו ונחייבו ליתן לה ההובים
 בלי חסרון ועליה להביא ראיה ברורה ואם תביא עדים ויעידו בפנינו כיאות תטול ממנו
 ואם לא תביא עדים בדבר יישבע הוא ויפסיד הנותר מסכום ההובים אבל התכשיטין
 והבגדים וכלי כסף וזהב ומצעות וכל כלי תשמישו הבית אשר הביא ראובן לכלתו ואמ' לה
 15 החתן שלי הם ונטלום אחר זמן בערמה אבי החתן ואמ' ואחיותי למען יסתירום ואחרי כן
 אמרו לה ילנו הם אין ממוש בדבריהם וחייבין להחזירם למקומם ולעמוד בדין עמה ואם
 יהיה להם ראיה ברורה בכולן או במקצתן כי להם הם וכי שאולים היו בודאי יחזרו ויטלום
 לכולן או לאשר תעמוד בו הראיה ואם לא ימצא להם ראיה בכך תטול האשה מהם כתובתה
 ומניין שהייבין האב והאם והקרובין האלו להחזיר את אשר לקחוהו בערמה ולעמוד
 20 בדין כי כן אנו אומרין¹ ההוא שותא דהו קאמינצא עלה בי תרי האי אמ' דידי והאי אמ' דידי
 קדים חד מיניה מסרה לפרהבניא² דמלבא אמ' אביי יכיל לכומי' אין מסרתי ודידי מסרי
 אמ' ליה רבא כול כמיניה אלא משמתנין ליה עד דמהדר לה וקימין מרויהון בדינא
 והרי נתברר לנו כי לא יתכן לנותן מתנה לחבירו מטבע כסף בשטר כי אם בכתבם
 על גב קרקע שהוא יכול להחזיק בו וכי כל זמן שכותב לו מטבע של כסף על גב מה
 25 שאין יכול להחזיק בו לא יקנה המטבע ההוא וכי הכותב הרשאה לחבירו על
 קרקע בארץ ישראל שאינו ידוע ואינו יכול להחזיק בו נעשה שליח ואינו קונה לא קרקע
 ולא מטלטלין ואשר שאלת ומה הפרש בין הכותב מתנה דינרין ו . . .
 ממונו לכותב מנכסיו או מנכסו מה משתעבד לכל אחד דע³ כי יש בניהם חלוק הקרקעות
 והמט"ל והעבדים והזהב והכסף וכל דבר זולתי השטרות שאין גופן ממון הרי הין
 30 בכלל לשון נכסים הקרקע והעבדים והזהב והכסף וכל המטלטלין . . . . .
 ואם יאמר . . . כספי אינו לוקח אלא מודמי כספו חומצא⁴ לו כל

¹ *Baba Kama*, 117 a.² *Comp. Rabbinoicz, ad loc., and 'Arak, s.v.* פרהבנן.³ *Comp. Baba Batra*, 150 a–150 b.⁴ הנמצא?

(Verso.)

הכספים בלבד ומהם ראוי להשתלם הדינרין ת"מב ואשר ישאלת ומה הפריש
 בין כותב מתנה ולא היה לו כלום ואחרי כן באו לידו והנם בידו לקונה ומכר והוריש
 וכבר הקדמנו כי הכותב לאהר לא יקנה מקבל מתנה אלא כמה שהיה למקנה
 בעת ההקנאה בלבד לפיכך אם לו¹ היה לו בעת ההקנאה כלום לא יקנה ואף על
 פי שקנה נכסים אחרים והנם בידו וכל י"כן אם קנה נכסים אחרי כן ומכרם והו'
מתנה והורישם שאין לו כתב² לו מתנה להשתלם מאומה והכלל הכולל את כל
 אלה הוא אשר הקדמנוהו ואמרנו כי ביטורי מתנות לא יכתבו דאיקני ואם
 יכתבו לא יועיל כלום לפי שאין אדם מקנה דבר שלא בא לרשותו אבל ביטורי
 חוב כותבין דאיקני וישתעברו כל הנכסים שיקנה הלווה אחרי כן להשתלם מהן
 10 המלוה הלוואתו ואו' אפילו קנה ומכר או הוריש יוציא מיד הוריש ומיד הלוקח
נחלות ת"מג וש"א היו מוחזקין בו שהוא בכור ואמר אביו על אחד וכול'
 כן אנו גורסין³ שלחו ליה בני אקרא דאנמא לשמאל ילמדנו רב' היו מוחזקין
 בו שהוא בכור ואמר אביו על אחד שהוא בכור מהו וכיון שנסתפק לו מר שמוא'
 ההלכה כר' שאמר יבירנו לאחרים מיכן אמר ר' יהודה נאמן אדם לומ' זה
 15 בני בכור וכיטם שנאמן אדם לומ' זה בני בכור כך נאמ' לומ' זה בן גרושה ובן
 חלוצה או הלכה כרבנן דאמרי והכמ' אומ' אנו נאמן שלא להו כותבין הרישאה
 זה לזה ואמרין בשלמא לר' יהודה דאמ' אב נאמן הני דכת' יביר ומסיע ליה קרא
 אילא לרבנן דאמרי אין נאמן למא לי יביר פרקינן אדעתא דרבנן ואמרין רבנן מוקמי
 ליה ליביר דכת' קרא בעריך הכרה שאינו ידוע ולא מיהוק והאיי כיון דלא צריך
 20 הכרה ומוחזקין בו שהוא בכור אין נאמן אביו לומר על זולתו שהוא בכור הדרין
 ואקשינן לרבנן אי בעריך הכרה למאי הילכתא אי אמרת למיתבא ליה פי שנים
 לא יהא אלא מתנה בעלמא אטו אחר מילא יהיב לי מתנה למא לי למיכתב יביר
 וישנו רבנן אית הפרש בין בכור למקבל מתנה דאילו מקבל מתנה לית ליה
 למוישקל אלא בנכסים העידן עדות דמתנה דקיימא לן אין אדם מקנה לחבירו דבר
 25 שאינו ברשותו⁴ ולא יכול למשקל מידי מן נכסים דנפלין לאב מן עת עדות ועד
 עת מותו ואי לו בכור שקיל מנכסים שנפלו לאביו מעת הכרתו ועד עת מותו
 ויביר צדכא לר' מאיר דאמ' אדם מקנה לחב' דבר שלא בא לעולם כד הוי אב נוכס
 ואינו יכול למזהב מתנה ובכור שקיל מנכסים שנפלו לו כשהוא נוסס ואף על גב
 . . . . . רבנן⁵ הלכה כר' יהודה דאמרין⁶ שלח ליה ר' אבא לרבי יוסף בר היא
 30 האומר על תינוק בין הבנים נאמן ור' יוחנן אמ' אין נאמן ומתריצין האומ' על תינוק
 בין הבנים כבוד הוא נאמן כר' יהודה ור' יוחנן אמ' אין נאמן כרבנן ואמרין הלכתא

¹ Read א'.² להוכיח.³ Baba Batra, 127 a-b.⁴ The expression used by the Gaon is not exact, he really meant דבר שאינו ברשותו and not דבר שאינו ברשותו which implies an entirely different principle of law.⁵ Read גלוי ובין.⁶ Baba Batra, 128 b.

XXXVIII.

Fragments 2760, MS. Heb. d. 48, fols. 11-12; and 2826, MS. Heb. d 63, fols. 62-73, Bodleian; Syr. Rabb. characters, 4to, paper. These two fragments are written in the same characters, on the same kind of paper, with the same ink, and the same number of lines to a page, and also the contents prove that they actually belong together. Fols. 62 and 63 of Fragment 2826 form a part of the Responsum on fols. 11, 12 of Fragment 2760, though there is a gap between the two parts. We shall first consider Fragment 2760, in connexion with fols. 62 and 63 of Fragment 2826, leaving fols. 64-73 of the latter fragment to be dealt with separately.

The fragment under examination contains fifty short explanations of the treatise *Shabbat*, the first of them of a passage on fol. 3 a, the last, on 57 a. Obviously the fragment is incomplete, possibly to the extent of a quire of two or three leaves, which must have covered the text of *Shabbat* between 8 b and 17 b. There is, of course, no telling whether the commentary did not run on after 57 a to the end of the treatise, as the last explanation preserved breaks off in the middle. Nearly all the comments are brief, and concern themselves mainly with linguistic points, giving special attention to the names of plants, animals, and similar things. The name of the author does not appear. It was probably mentioned at the beginning, which, it should be noted, is missing. The uniform style and character of the explanations leave no room for doubt that all of them were made by one and the same authority. The only clue to the authorship is

to be found in Responsum 23, which forms part of the collection ח"נ (No. 95), where it is ascribed to R. Natronai Gaon¹. In any event, it is certain that the author is one of the older Geonim, which may be inferred from the use of Persian expressions and also Aramaic expressions otherwise unknown. The importance of this fragment lies in the fact that the author of the *'Aruk* made extensive use of it, as will be shown in analysing the separate paragraphs. It is interesting to note, that though he quotes more than thirty explanations contained in our Responsum, he yet does not mention the author, probably due to its having come into his hands as an anonymous Geonic document.

Remarks upon a selected number of the explanations follow below, and we begin with the second paragraph.

2. In this Responsum the Gaon explains the meaning of the term בר פחתי, which he justly² brings into connexion with פחות. He adds, that some read פאתי instead of פחתי, which he asserts are synonymous words, פ[א]חתי being used as in Num. xxiv. 17. Sifre Num. 85 has a bearing on this point. There קצין, "prince," is derived from קצה, "end." Analogously, פאתי, "ends," is taken by so early a Jewish authority as Targum Onkelos, as meaning "prince." The author of the *'Aruk*, s.v., made use of our Responsum³, but the words והם בר רברבני הן, leaf 1, recto, line 10, must have been missing in his copy of it, wherefore he deviated from the Geonic explanation⁴. In point of fact, neither the explanation of the *'Aruk* nor the explanation of the Gaon is satisfactory. In the Aramaic of the Babylonian Talmud,

¹ Comp. also Rabbi Isaiah di Trani the Elder, הכשרים, 31, who also ascribes it to Natronai Gaon.

² Comp. the Assyrian *bel pihati*, which corresponds exactly to the Talmudic expression.

³ Kohut, Introduction to his *'Aruk*, p. 17, is mistaken in assuming that the *'Aruk* has drawn upon the lexicographical work of Rabbi Zemah Gaon. The two authorities have different explanations of פאתי.

⁴ The words שיהיה לו פנים בהלכה וכו' are, however, not found in the editions and only in some of the MSS. of the *'Aruk*, and are probably a later addition.

ה is often softened to א, so that פִּתְחֵי and פִּתְחֵי are only orthographic variations of the same word.

3. The explanation of פִּתְיָא appears literally in 'Aruk, s.v. Yet one fails to see, at first sight, how the Gaon happens upon it in dealing with the treatise *Shabbat*, where it does not occur. It cannot be assumed for a moment that he was led to it by the resemblance of the word to פִּתְחֵי. The only acceptable hypothesis is that the passage in *Shabbat*, 4 a, in the Gaon's text must have read [פִּתְיָא אוֹכְמָא] לְכִי תִיבֹל עֲלֶיהָ וּבֹ, the first two words having been omitted from our text out of deference to Rabba. The strong expression פִּתְיָא אוֹכְמָא is elsewhere¹ often employed by Rab Nahman, the very one who is administering a rebuke to his disciple Rabba in the passage quoted.

4. The Gaon's explanation of טְרַסְקַל is also reproduced literally by the author of the 'Aruk, s.v., with the rather curious addition that טְסַקָּא is an expression of the "holy tongue," while in reality it is a word of Persian origin.

5. The explanation of סְמִי is quoted, not only by the 'Aruk, s.v., but also by Albargeloni, in his העֲתִים 'ס, 301.

6. This Responsum is quoted, though in a somewhat shortened form, in 'Aruk, s.v. הָךְ (5), ed. Kohut, III, 462.

8. The Gaon's explanation of מְגַלַּת סְתָרִים is found literally in the 'Aruk, s. v., with the addition of a copyist's error. Instead of the reading שְׂאִינוּ כְּתִלְמוּד, it has שְׂאִינָן בְּתִלְמוּד, which of course cannot be correct. All authoritative Halakot must be based on the Talmud, if they are not found there explicitly. The most interesting information yielded by the Responsum is contained in the Gaon's statement about the use of the Talmud, showing that at so early a period as his time it was widespread.

13. This Responsum appears in the 'Aruk, s. v. עֲסִיּוּת.

15. The 'Aruk does not contain this Responsum. On the other hand, it is quoted by Rashi, ad loc., who mentions

¹ *Pesahim*, 88 a, and *Megillah*, 14 b; also *Berakot*, 50 a. Rabbi Saadia, in his newly discovered commentary on *Berakot*, explains it as a compliment!

a Geonic Responsum as his authority. As to the reading וזי, comp. RabbinoVICZ, ad loc., and 'Aruk, s. v. בד.

16. This Responsum is quoted by three authorities, by the 'Aruk, s. v. החל, by Rabbenu Hai Gaon on *Kelim*, XVI, 5, and by Rashi on *Shabbat*, 81 b, catchword פּרפּיטא. Apparently, our Gaon must have written another Responsum upon the same subject, to which the words פּירשנו להם וכך probably refer¹. A better reading would be וכבר instead of וכך.

17. This Responsum was known to the author of the 'Aruk, as can be seen from his definition of זמא, though his reading of it must have been essentially different from ours.

19. From what the Gaon says about אהונה, we may justly infer that his text of the Talmud differs from ours. It must have read ההוא דאמר מאן באעי אהוואנא ואשתבה ארבתא. Notice also the spelling אהונה and אהוואנא, our texts reading אהוונא or אהונא.

20. The twentieth Responsum is literally quoted by the 'Aruk, s. v. שברא, and probably was known also to Rabbi Judah Albargeloni. The Arabic equivalent of שברא given by Albargeloni in his העתים ס', 13, is the same as that appearing in our fragment.

21. The word שגותי, with which the Gaon explains אבמתא, is found nowhere in Jewish literature. However, there can be no doubt that it is identical with the Syriac שגתא, "moss." It is to be noticed also that the Gaon reads אבמתא, not אובמתא. This would suggest that אבמתא has nothing to do with אוכמא, "black," but is only a different form of אממא, "marsh land." אבמתא would thus mean a growth in a pond or a marsh. In Hebrew, the word אגם as used in Jer. li. 32, would furnish an interesting parallel, if the traditional meaning could be accepted without reservation.

22. There can be no doubt that the text of this Responsum is corrupt. It must read שמואי (= שמואל) אומ' עוף . . . וקיק . . . אמר מושחא דקוא, שמן וכו' שמו ורב יצחק. The words שמן

¹ Comp., however, below, pp. 310 and 321.

משחא דקוא are the Gaon's explanation of שלגרעיני צמר נפנים. This Responsum was known both to Rabbi Hai Gaon and the author of the *'Aruk*, where its use is implied in what he says under קוא. Hai's reference to it occurs in a Responsum of his own reproduced in Albargeloni's העתים ס', 13, where the Arabic is quoted in so corrupt a form that it may not be superfluous to set it down here again¹ :—

קוא משרד (משרר) אלזין לים הוא איסם (אסים) וקאל פיה מן תקדם
קולין אחד מנהמא אנה דהן יסתכרנ (יסתרג) מן חב אלקטן (קסן)
ואלאכר (יאל אכר) קאל הו דהן יסתכרנ (יסתרג) מן מא אלחמרה (דתמרה)
צלוליבא אילני סרק (אילני סרק צלוליבא) אלכרואע.

The Hebrew translation of the above runs as follows :—

קוא הזין דגשה ואינו שם [מקום], והראשונים אשר היו לפנינו נחלקו
בפרושו אחד אמר שהוא שמן היוצא מן גרעיני צמר גפן והשני אמר
שהוא שמן היוצא ממי פירות. צלוליבא אילני סרק — ובערבי — אלכרואע.

The expression דמרנפנא in our fragment, occurring a second time in Responsum XLI, is noteworthy; it stands for דעמר גופנא, as דמריי in Responsum XLI stands for דעמר עיני. Neither of these two words is found elsewhere in Rabbinic literature, but דמרנפנא is found in Syriac. Comp. Löw, *Aramäische Pflanzennamen*, 92.

23. The *'Aruk*, s. v. צלוליבא, quotes the Responsum. Probably it was also known to Hai, as is shown by his Arabic Responsum quoted above.

24. This Responsum is nearly identical with that found in ש"ת, 233, where it forms part of a Responsum ascribed to Hai. But not much value can be attached to the superscriptions in the Responsa Collections, as is proved by the very next number, 234. Hai is given as its author as well, although it is beyond the peradventure of a doubt that it belongs to Rab Amram². The *'Aruk*, s. v. חרמד, quotes the explanation of our Responsum from השובות. Comp. Alfasi, *Shabbat*, II, 1.

¹ The words in parentheses are the readings of the העתים ס'; comp. Harkavy, in דגון, VI, 28.

² Comp. below, p. 316.

25. As to the recipe here given for making ink, comp. Löw, *Aramäische Pflanzennamen*, 199.

26. This Responsum is identical with that found in י"ח, 95, where it is ascribed to Rabbi Natronai Gaon¹. It contains the very interesting statement that in olden times *Maftir* was read at the afternoon service, as well as at the morning service, and that the custom fell into desuetude during a period of oppression by the Persians. The persecutions were directed with particular force against the study of the Law. Accordingly, the readings were restricted as much as possible; *Maftir* in the afternoon was dropped, and not reinstated after the pressure from without was removed. The persecution to which the Gaon refers is probably that of Mazdak². It is, however, very doubtful whether the Gaon's explanation of the change that took place in the reading of the *Maftir* is correct. From a Responsum by Hai, quoted by Rabbi Zerachiah Gerondi³, in his נצטר, on *Shabbat*, 21 b, we know that so recently as his own time, the eleventh century, *Maftir* was still recited in the afternoon among the Persian Jews. If the afternoon *Maftir* had actually been dropped by reason of persecutions in Persia, one would hardly expect to find the custom there at so late a day. At all events, the statement of the Gaon as to the existence of the custom itself cannot be doubted, corroborated as it is, not only by Hai, but also by the Midrash *Aggadat Bereshit*, which is partly based on the prophetic lessons read in the afternoon⁴. The author of this Midrash beyond a doubt lived somewhere in the neighbourhood of Constantinople, and flourished about the time of

¹ Comp. above, p. 49, a similar tradition regarding the קרוסה, which makes both statements doubtful.

² Comp. above, p. 49; but see also, above, p. 217, and Halberstam in Kobak's *Jeschurun*, VI, 127-30.

³ Comp. also Rabbi Isaiah di Trani the Elder, הפניני, 31; נצטר, II, 45 d; ס' הערים, 271; and Müller, *Mafteah*, 210.

⁴ These lessons may, of course, not have been *Maftir*; see the following page.

Hai. Thus we have a witness to the prevalence of the afternoon *Maftir* custom among European Jews as well as among the Persian Jews. In any event, there are traces left in all the rituals pointing to the fact that there was a time when lessons from the Prophets were read at the afternoon service, though not as *Maftir*. This assumption is the only one that enables us to explain the presence of the קרוינא דסדרא in the afternoon service. From a *Responsum* by Rabbi Natronai (in the Geonic Collection, ed. Lyck, 90; ש"ח, 55; and *Maḥzor Vitry*, p. 26) we know that the קרוינא דסדרא in the daily morning prayer had its origin in the custom of reading from the Prophets after the end of the service; this קרוינא corresponding to the *Maftir's* Benedictions after the Prophetical lesson on Sabbaths and holidays. The קרוינא דסדרא in the afternoon service, therefore, proves that a Prophetical lesson was read in the afternoon, only it was not read as *Maftir* with its customary Benedictions. This conjecture is abundantly confirmed by an old *Responsum*, quoted by Rabbi Judah Albargeloni¹, which explicitly mentions the custom of having a lesson from the Prophets on Sabbath afternoons, and reading it, not in connexion with the regular Pentateuch lesson, but at the beginning, before the service has started. The service at the conclusion of the Sabbath presents a development the reverse of what took place in the Sabbath afternoon service. While in the latter the Prophetical lesson was put at the beginning, in the former the reading from the Hagiographa² was pushed on to the end, where-

¹ ס' העתים, p. 289, where, on line 25, בניא should be read instead of בנרובי, as the context shows. בנרובי crept in on account of the use of the word in the previous line. On line 26, read בניא instead of וניא.

² The custom at Nehardea originally was to read from the Hagiographa at the afternoon service, probably at the end. As to the expression פסקי סדרא, there can be no doubt that Rashi explains it correctly. It refers, not to *Maftir*, as some maintain, but to readings from the Hagiographa, independent of the Pentateuch lessons. Comp. *Soferim*, XIV, 4, which probably also refers to public readings from the Hagiographa. For other explanations see הגר"א, and Friedmann in הגן, IV, 25.

fore we have a קרישׂה דסדרה after the conclusion of the שבת מוצאי service. The reciting of Psalm xci at the service at the going out of the Sabbath is a remnant of the readings from the Hagiographa. This is what is meant to be conveyed by the statement of a Gaon found in the Oxford MS. of the *Seder Rab Amram*¹: . . . והדר מבריל ותנין בני אוריאן וגרסי כל חד וחד כפום דבטי וכד גמדין הלכתיהו קאים חד בי רב ואמר ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וכ"ו. A further corroboration of Rabbi Natronai's theory, that the קרישׂה דסדרה concludes a reading from the Prophets or from the Hagiographa, is offered by the custom of reciting it² after the reading of the *Megillah* on *Purim*, and the Book of Lamentations on *Tisha' be-Ab*.

28. This Responsum is given literally in the 'Aruk, s. v. תלא אין, where the תשובות, Geonic Responsa, are referred to as the source.

30. Also this Responsum is quoted literally by the author of the 'Aruk, s. v. מלל, and probably was known to Hai, in whose commentary on *Kelim*, XXVIII, 7, הרב must be emended to read הרב.

31-32. Of these two Responsa, the second is quoted literally in the 'Aruk, s. v. תרמים, and the first was probably made use of in the explanation of קרר (1): ed. Kohut, p. 767.

35. This Responsum, the end of which is missing, was probably known to the author of the 'Aruk, whose explanation of נרף (2) seems to have been taken from it.

39. A reference to this Responsum is found in the 'Aruk, s. v. מלבן.

41. It is interesting to notice that the 'Aruk, in making use of our Responsum, s. v. צף (7), substitutes the expressions

¹ Originally they had readings from the Hagiographa for the people, later the readings were abolished, and a שזר from the Rabbinical literature by the scholars took its place. The same development occurred in the daily morning service; comp. Rabbi Natronai's Responsum quoted above.

² There are many explanations for the reciting of קרישׂה דסדרה at various occasions, but they are all unsatisfactory; comp. Abudraham, ed. Warsaw, 67, 68, 96, and 138; and ארחות חיים, I, 219.

in common use for the unique words מרנופנא, מריוי, and מרדני. The last term, though of Arabic origin, seems to have been used by Aramaic-speaking peoples. It occurs, for instance, in Syriac.

42. The explanation of בית ציאר in our Responsum seems to be identical with that given by the 'Aruk, s. v., though, it must be admitted, Rabbi Nathan is not altogether clear in what he says on the subject. A noteworthy point in this Responsum is the use of the Persian גרובאן, *juruban*, for collar.

43 and 45. These two Responsa are quoted by the 'Aruk, s. v. אפתק and צף (7).

47. The explanation of עפר לבינתא is accepted by the 'Aruk, s. v., though a second explanation is there added.

48. The explanation of כוספאריסמין by גלופקרין, a jasmine mixture by bed-cover, is so odd that there can be no doubt of the corruptness of the text before us. The alternative is offered us either to read גלוקרסין¹, γλυκύρριζα, or, which is more probable, to assume that the Gaon was giving an explanation of the word גלופקרין occurring in the Talmud on the page next to that on which כוספאריסמין is found.

49. This Responsum is quoted literally by two authorities, by the 'Aruk, s. v. סלקוסתא, and by Rabbi Judah Albargeloni, ס' העתים, p. 32.

Fols. 64-73, Fragment 2826, form a consecutive collection of fifty-one Responsa, by Rabbi Amram Gaon, with the exception of the first ten lines of fol. 64 a, which contain six disjointed Haggadic quotations, five of them from known sources, the sixth not found in existing Midrashic literature. The fragment is unique in the earlier Geonic Responsa literature in giving, not only the name of the Geonic authority to whom questions about certain difficulties were addressed, and the name of the questioner to whom the Responsa

¹ The form גלופקרין for גלוקרסין is not improbable. Comp. Krauss, *Griechische und lateinische Lehnwörter*, I, 114.

were sent, but also the exact date when they were written, or, rather, when the letter of inquiry was received¹. The month of the date is Adar, corroborating the statement, hitherto resting upon the unsupported authority of Rabbi Nathan ha-Babli², that the Kallah of Adar was the occasion on which the Geonim submitted the questions addressed to them from the outside to the prominent members of the Academies. At all events, our Responsum testifies to the prevalence of the custom a century and a half before Rabbi Nathan's day. The year 169 of the Seleucidæan era (= 857 C. E.) is also of importance, settling, as it does, the date of the beginning of Rabbi Amram's Gaonate, which some scholars set at a considerable number of years later³. It is possible that our Responsum contained an allusion to the recent death of the Gaon's predecessor, running somewhat like this: שאף על פי שנרצחו עונתו ונכתלקו מן רב נטרונאי נאון זכרו לברכה בכל זאת לא פסקה חזרה מיישיבתנו. The date is confirmed by Rabbi Isaac ben Abba Mari, who, in his עמור, II, 30 a, refers to a Collection of Responsa by Rabbi Amram handed down in the presence of the Ab Bet Din and the prominent members of the Academy in the year 169⁴, and the analysis of the separate Responsa will demonstrate that the עמור has our collection in mind.

The introduction to the collection is couched in practically

¹ אהיין on leaf 5, recto, line 11, may mean "submitted" in the Academy for discussion.

² For the time of Sherira, comp. עמור, I, 53 a: וכתב רבינו שרירא הכהן איה [אחי. 1]. קדמנא במתיבתא דכולה באור שנה ר"ז עסקין עסקין. The text is somewhat corrupt, after עסקין the name of the Talmudical treatise or chapter is left out which was studied in the Academy in the month of אדר ר"ז.

³ Comp. Müller, *Mafteah*, Amram, note 3; Halevy, *Dorat ha-Rishonim*, III, 245-6; and Halberstam, in Kobak's *Jeschurun*, V, 138, where the date 1208 is incorrect; the Parma MS., from which it is copied, probably has 1298.

⁴ The text of the עמור needs to be emended; read בהשו' (= בהשיבתו) and אמה ב"ר; and comp. *ibid.*, 32 a, where, however, אמה ב"ר is a copyist's error for אב ב"ר; the MS. of the עמור in the Sulzberger Collection of the Jewish Theological Seminary of America reads in the first passage quoted בהשו' בני בהשו'. Müller, *Mafteah*, 125 (כה), reads בהשו' בני בהשו', but, as the parallel passage shows, אב ביה דין is the correct reading.

the same phraseology as that used by Rab Amram at the beginning of his *Sefer*, and also of a Responsum of his quoted in the Geonic Collection, ed. Lyck, No. 56. The designation of Rabbi Zemaḥ as Ab Bet Din, while in the Responsum in the Lyck collection referred to he is described as Dayyana de Baba, is independent proof, in addition to all the other indications we possess¹, of the identity of these two offices. It cannot be determined with certainty which Rabbi Zemaḥ is meant. Probably it is the one who became the Gaon of Sura eight years after the death of Rab Amram².

The greater part of the collection consists of Responsa dealing with questions connected with ה' ציציית. They all, with the exception of a very few, were known to Rabbi Isaac ben Abba Mari, and he made use of them in his עטור, quoting them on the authority of Rab Amram. There can be no doubt, however, that also the few not relating to ה' ציציית originated with Rab Amram; some of them, indeed, are ascribed to him elsewhere. Apparently, the copy of our collection in the hands of the author of the עטור was not so complete as the Genizah copy, as he fails to refer to Rab Amram in a number of cases on which the Gaon's

¹ Comp. Sherira's Letter, p. 38, lines 12 and 15; Harkavy, *Studien und Mittheilungen*, III, note 124, and Brüll, *Jahrbücher*, II, 35, note 42.

² With regard to this Rabbi Zemaḥ, comp. Müller, *Maftaḥ*, 140 (8); Lazarus, *Die Häupter der Vertriebenen*, pp. 177-8, 180; Büchler, in *Revue des études juives*, L, 158; and Epstein, כסאמר על ספר ה"ג, end. My reason for identifying Rabbi Zemaḥ ha-Bet Din with Rabbi Zemaḥ ben Ḥayyim is that it seems very improbable to me that the Gaon would refer in a Responsum to the Ab Bet Din at the court of the Exilarch. The relations between the Gaonate and the Exilarchate were never of so intimate a character as to make the other assumption acceptable. The only Responsum by Zemaḥ ben Solomon, the Ab Bet Din at the court of the Exilarchate, preserved to us (comp. Dukes, *Ben Chananjah*, IV, 141), was probably written at a time when the office of Gaon was vacant, possibly after Rabbi Hilai of Sura. Oddly enough, Epstein refers to Rab Amram's Responsum, Geonic Collection, ed. Lyck, 56, as quoting the Ab Bet Din Zemaḥ ben Solomon, at the same time remarking upon the strangeness of the fact, when in reality Rab Amram writes Rabbi Zemaḥ simply.

opinion might have been derived from the MS. now under examination. Comp., for instance, II, 32 c, concerning תכריכי מת; *ibid.*, concerning כלי קופסה; 32 d, concerning בעלת המט; and 46 c, explaining the Talmudic passage, אמתה של תורה. Müller, *Mafteah*, 125 (מ"ה), quotes a decision by Rab Amram on the subject of ציצית from the עטור not found in our fragment. But this is due to a slip. The words of the עטור, 30 c, ורב עמרם ריש מתיבתא בתשובתו כ"כ, do not refer to the preceding sentence (ד' קשרים), but are the beginning of a separate statement, a quotation of Rab Amram's Responsum (III) in our fragment. Müller's next Responsum (מ"ז) also calls for a word of explanation. It is by Rab Amram, on the same subject of ציצית, and Müller quotes it from the עטור (p. 32 b) without realizing that it is found in the *Seder* (5 a). Rabbi Abraham ben Isaac, of Lunel, a compatriot of the author of the עטור, and a contemporary of his as well, quotes the same Responsum in his *Estkol*, II, 98, and gives the source correctly. And still again, Müller (p. 124, י"א) goes astray in a similar manner. He failed to notice that the Responsum by Rab Amram referred to by Rabbi Aaron of Lunel in his אררות ה"ה, 32 c (ה'), also goes back to the *Seder* (39 b).

An abstract of nearly all the Responsa bearing on ציצית is given in ה"פ, 70, Rab Amram being named as the authority. It is noteworthy that the order of the Responsa in ה"פ coincides with the order in our fragment, so that there can be no doubt that the two go back to the same document as their original. Though the Responsa under examination are in the form of a commentary on the fourth chapter of *Menahot*, the Talmudic passage concerning itself with ציצית, they nevertheless present a genuine, if primitive, attempt at codification. This is the reason why the order of the Responsa does not agree strictly with the sequence of the passages explained as they occur in the Talmud.

1. The first Responsum consists of a lengthy explanation of the Talmudic passage *Menahot*, 103 b, concerning the

size of the meal offering. The Responsum contains nothing new, but one reading of the text by the Gaon is worth noting: *שאל שאילא לעילא*, a reading preferable to the one in our texts, which themselves offer the same reading in *Shabbat*, 30a. On the other hand, the MS. as written presents a point of very great interest. In the Biblical verses quoted in our Responsum¹, there are never more than two words written out; the rest of the words of the verse are merely indicated by means of their initial letters. This abbreviated system is not an expedient of economy, as might be supposed at first sight. To save space and time, the scribes resort to *וגו'* and *וכו'*. The true explanation goes back to the old ordinance in both Talmudim, *Babli*, *Gittin*, 6 b, and *Yer.*, *Megillah*, III, 74 a, forbidding the writing of more than two consecutive words in a Biblical citation without *שרטוט*. To escape from the necessity of observing, in very early times, the *Shirtuf*, or the *נקוד*, which was substituted for it in Geonic times², the scribes invented the system of abbreviations, to be applied to all the words of a verse after the second. As this ordinance regarding the writing of Scriptural sentences fell into desuetude³, we are justified in assuming, that if our fragment is not a copy made directly from the original, it is at least not far removed in age from it, and in any event was made by a conscientious scribe.

2. In the second Responsum, a view of far-reaching importance is preserved for us, regarding the authoritative character of the Tannaitic sources not embodied in the Talmud. The Gaon maintains that the opinions of the *Tosefta* and the Tannaitic Halakic Midrashim are valid only if they are supported by Talmudic views, or at least are not contradicted by Talmudic statements⁴.

¹ Comp. also Responsum XVII.

² Comp. *ש"י*, 39; *ג"ל*, 46; *אשכנז*, II, 43; and *דס"ח*, in *J. Q. R.*, IX, 687.

³ Comp. *Tosafot*, *Menahot*, 32 b, top.

⁴ About the meaning of the words *הוא ולא מסיים הוא* leaf 6, recto, line 10, there can be no doubt. The Gaon maintains that a statement found in Tannaitic sources not embodied in the Talmud, is neither

In any other case, they have no standing. His argument runs as follows: As the Amoraim repeatedly pronounce against statements in the Mishnah, by far the most commanding work of the Tannaim, as being merely the opinions of individuals, how much less can the other Tannaitic sources lay claim to undisputed authority? The general argument is sound, but the proofs adduced in detail seem unfortunately to be based on an inaccurate use of Talmudic sources. While the Gaon's contention, that certain *Mishnayyot* are declared by the Talmud to be individual opinions, is correct, yet, to my knowledge, the expressions מתנ' מני בית היא and מתנ' יחידאה היא do not actually occur in the Talmud. It is true that the latter expression is found in one MS. of the Talmud, *Mo'ed Kāṭon*, 19 a, only it refers there, not to a Mishnah, but to a Baraita. It will not do to suppose that the Gaon did not have the intention of making a literal quotation from the Talmud, for in that case the expression עקיבא מני ר' עקיבא would be a useless

decisive nor authoritative, in the sense of being an accepted, settled view. In his *risum*, the Gaon uses the synonymous expression מילתא פסקתא, just as the *Yerushalmi*, *Berakot*, V, 8 a, uses הלכתא קטבות for the term in the *Babli*, *ibid.*, 31 a, הלכה פסקתא (Bacher mentions neither of these technical terms in his *Terminologie*). As to the use of מסרים as a synonym with קטבות, comp. Rabbenu Hai's Responsum, quoted in the *Eshkol*, II, 49, where he employs exactly the same expression in characterizing the *Yerushalmi*: דבר זה אינו מסרים. Friedmann, in his Introduction to the *Mekilta*, p. 48, misled by the false reading of Azulai's text of the *Seder Tannaim we-Amoraim*, and misunderstanding the exact meaning of the terms קטבות and מסרים, forces an entirely foreign notion into the text. The expression קטבות is hardly borrowed from the Palestinians, as Epstein, l. c., 64, maintains. True, it does not occur in the Babylonian Talmud. *סוטה* is in the same case; it is found in the *Yerushalmi*, but not in the *Babli*, yet no one would assert that the Babylonians went to Palestine for it. Comp. *מנחות* in סו"ט, 60, דבר קטבות.

It may be of interest to call attention, by the way, to a passage in Harkavy, *Geonic Responsa*, 396, bearing on הל' in the Responsum by Rabbenu Hai, which baffled the editor of the *Eshkol*. We learn from it that a case of הל' was decided differently in Palestine and in Babylonia. The הל' משה mentioned by Harkavy in another passage, immediately preceding the one under discussion, is by no means so new as he would have us believe, seeing that it occurs three times in the *Yerushalmi*, *Berakot*, II, 4 b, and parallel passages. Comp. Müller, *ה"ב*, 32.

repetition of *מתנ' יחידאה היא*. Some of the sources containing the present Responsum, to be quoted later on, do, indeed, give different readings of this passage, and though they do not rid us of the difficulty pointed out above, yet the very variations go to show that we have, to say the least, an incorrect copy of the Responsum before us, so far as these readings go. The most acceptable solution would be to assume that the expression *מתנ' מנ' ר' עקיבא היא* is an old gloss explaining *מתנ' יחידאה היא*, which has crept into the text of the Responsum. This would in part do away with the difficulty.

Our Responsum has a rather interesting literary history. The greater part of it, to begin with, was incorporated in the oldest methodology of the Talmud, known as the *Seder Tannaim ve-Amoraim*, which has come down to us in as many as six versions¹. That our Responsum is the primary source, and not the *סת"א*, is proved by the faulty readings occurring identically in all the versions². We must guard ourselves against ascribing the *Seder Tannaim ve-Amoraim* to Rab Amram. Any desire to do so would be nullified by the fact that this Gaon is on record with views diametrically opposed to some expressed in the book. The Gaon, in six cases, decides with Bet Shammai against Bet Hillel (*Seder Rab Amram*, 5 a; and comp. also Responsum 18 of our frag-

¹ First version by Azulai in his *ויער להכמים*; the second and third by Luzzatto according to two MSS. (Prague, 1858), reprinted from *המדר*, IV; the fourth version in Filipowski's edition of the *יהדות*; the fifth in Graetz, *Einleitung in den Talmud* (Breslau, 1871), and the sixth from the famous Munich MS. of the Talmud, by Taussig, *נהי שלום*; comp. also Steinschneider, *Geschichtsliteratur*, 12-14, and *Nachtrag*, 173.

² Notice, for instance, the reading *ר' כהנא* instead of *ר' הונא*; the author of the *עשור* also had the false reading in his text of the *סת"א*. Rabbi Amram in his Responsum speaks only of *ספרי*, meaning by it the Tannaitic Midrashim to Exodus, Numbers, and Deuteronomy, which is explained in the text of *סת"א* by an additional sentence. In *הל' גרולה*, ed. Venice, 143 d, end, *ספרי* for *מכילתא וספרי*, and in so late a writer as *רא"ש* (*Nedarim*, 36 b, end), we find the use of *ספרי* for all the Tannaitic Midrashim except Sifra. Comp. Rashi in *וזהו* *הש' הער' וזהו*, No. 25.

ment), while the *Seder Tannaim we-Amoraim* decides thus in a single case.

The author of the עטור knew our Responsum both from the *Seder Tannaim we-Amoraim* and from the Rab Amram Collection. Müller, in his *Mafteah*, p. 124 (ג"), completely misunderstood the expression רב עמרם בתשובותיו, סדר המשינה, with which the עטור, II, 34c, introduces a quotation from our Responsum. The expression can be taken to mean only that the Responsum is found with Rab Amram and also in the *Seder ha-Mishnah*, which is the designation commonly used for the first part of the *Seder Tannaim we-Amoraim*. A MS. of the עטור in the Sulzberger Collection of the Jewish Theological Seminary of America, formerly in the possession of Halberstam, reads thus: בתשובתו וסדר המשינה. The printed text goes back to בתשובתו וסדר המשינה, which there can be no doubt is the correct reading.

This Responsum seems to form the introduction to the Responsa that follow dealing with ציצית, it being a question of ציצית that affords the Gaon the opportunity to enunciate, and at the same time apply practically, his theory regarding the relation of the Tannaitic sources to the Amoraim. ה"פ, 70, contains nothing of the Gaon's theory as to the authoritativeness of the Tannaitic sources, but it illustrates his practical use of it as applied to ציצית. The practical decision again appears in ש"ח, 159¹, where a number of regulations are given bearing on ציצית.

3. The third Responsum is quoted in the עטור, II, 30c. and ש"ח, 159. The author of the *Eshkol*, II, 97, also refers to it as בתשובה לנאמן. It probably reached him as an anonymous Responsum. The last sentence quoted in the *Eshkol*, וקשר התחתון וכו', which has no meaning, is an abstract of Responsum 17 in our fragment, which probably

¹ The superscription שיש שר שיש ו"ל refers only to the first part of that Responsum; from ונלית כל זמן to the end abstracts from several Responsa in our fragment are given.

followed the third Responsum in the MS. at the disposal of the author of the *Eshkol*.

4. Abstracts of this Responsum are found in the עטור, II, 30 b, and in the 'Aruk, s. v. נרד (4), in the latter source without any mention of Rab Amram.

5. The עטור does not quote this Responsum explicitly, but perhaps it is referred to in the words בתשו' הנאון, on p. 31 a. If the conjecture is correct, we are forced to assume that the author had a text differing from ours. פ"ה and ש"ה, ll. cc., both have abstracts of the Responsum.

6. The Gaon's decision, that the ציצית may not be attached by a Gentile, is found in the עטור, 34 b, and in פ"ה, l. c.

7-8. Neither of these two Responsa is referred to in the עטור, and even פ"ה has an abstract of the first only. It seems that at the time these abstracts were made, custom¹ had already declared against attaching ציצית to shrouds. Therefore the epitomizer neglected the Gaon's opposing view.

9. The explanation of *Menaḥot*, 41 b, is highly interesting, as it is based on a reading essentially different from ours. The author of the עטור, 33 c, who noticed the difference between our Talmudic text and the text before the Gaon, פ"ה, l. c., reproduces of the Responsum only so much as bears upon the practical question dealt with; the explanation of the Talmudic text is not referred to.

10. The Gaon explains קלא אילן by Persian and Arabic equivalents. There can be no doubt that לילג should be read לילג², the Persian word for lilac. Comp. Dozy et Engelmann, *Glossaire*, p. 297; and Löw, *Aramäische Pflanzennamen*, p. 348. The 'Aruk's explanation of קלא אילן as אינרקו does not differ from that given by the Gaon.

11. In discussing the length of ציצית, the Gaon mentions the fact that in his time as many as one hundred myrtle branches were used on *Sukkot*. This statement seems to

¹ Comp. *Tur*, *Yoreh De'ah*, 351, and Nahmanides, *Torat ha-Adam*, 32 a et seq.

² ל and ג can hardly be distinguished in the MS.

contradict Responsum 189 in ה"פ, ascribed to Rab Amram. The latter source gives sixty-eight as the number of myrtle branches commonly used. It is probable, however, that the Responsum in ה"פ does not belong to Rab Amram, but rather to Rabbi Natronai, to whom a very similar Responsum is attributed in ש"ת, 312. Comp. שבה"ל, 322-3.

12. It is rather surprising that the עטור, though it discusses the subject of our Responsum in detail, has no reference whatsoever to it. ה"פ, l. c. and ש"ת, 159, both have abstracts of the Responsum.

13. The meaning of this Responsum is doubtful. The expression ופרשנלהו may be explained by וכבר פרשנו, referring to a Responsum in which the Hebrew and Arabic equivalents of טורקי were actually given. But there is a more probable explanation, which applies also to the other passages in which the expression occurs in our fragment¹. It seems fairly certain that the Geonim were in the habit of keeping copies of the Responsa they sent out. When the replies to questions were simple, or in their opinion not worth recording, it may be assumed that they merely noted the fact that an answer had been dispatched, without taking the trouble to keep an exact copy of the wording, or even an indication of the character and trend. This assumption would explain the last sentence in Responsum 38, where a passage from the Talmud is quoted without the explanation. Obviously, the Gaon meant merely to record the fact that the passage had been expounded for the benefit of his correspondent, without considering it necessary to set down the explanation, which he may have regarded as self-evident.

14. This Responsum is quoted not only in the עטור, 33 b, and in ה"פ, l. c., but also in ש"ת, end of 159, and *Eshkol*, II, 102. The fragment enables us to correct a mistake

¹ Comp. p. 320, line 19, and p. 321, line 9. The explanation in the text will not do for p. 321, as we have a number of explanations which are of a very simple nature in the Responsa preceding and following it.

which crept into this Responsum. The last two words read *ואל יתפר*, instead of which, by an error of some scribe, *ש"ת* has the reading *ואפ' תפור*. This corrupt reading antedated the *Eshkol*, which found it necessary to explain it by a whole sentence, so interwoven with the text of the Responsum that it cannot be distinguished as a foreign addition, and yet so foreign to the original meaning of the Gaon that it actually contradicts his conception of the subject treated.

15. The fifteenth Responsum is found in the *עטור*, 29 b, end, and ה"פ, l. c.

16. Also this Responsum is found in the *עטור*, 31 b, and ה"פ, l. c., and besides, as noticed above¹, it occurs in the *Eshkol* joined to another Responsum.

17. This Responsum is found only in ה"פ, l. c., not in the *עטור*.

18. This Responsum contains Rab Amram's famous decision concerning *סדין בציצית*, quoted by many of the old authorities. Comp. *Eshkol*, II, 98 (where it is given anonymously); Rabbi Zerahiah Gerondi, in his *מאור*, on *Shabbat*, 25 b; and *עטור*, 32a. It is found also in ה"פ, l. c. Rab Amram refers to his view upon this subject in his *Seder*, 5a, and it is not to our Responsum, but to this passage in the *Seder* to which the three authorities just mentioned go back. The author of the *Eshkol* and Rabbi Zerahiah Gerondi give the *Seder* explicitly as their source. As for the *עטור*, 32 b, though the author refers to a Responsum of Rab Amram, the text shows that it is the Responsum as incorporated in the *Seder*. In accordance with this, Müller, *Mafteah*, 125 (מ"ז), should have referred to the *Seder* instead of the *עטור*. By ה"פ (74) another Responsum dealing with the same question is ascribed to Rab Amram, but as the style militates against his authorship of it, we are inclined to accept Hai as the author, in agreement with the *Eshkol*, II, 96, corroborated by the manuscript reading of the *עטור*,

¹ Comp. pp. 308-9.

32 a. The latter reads ריליה instead of דיני'. For a complete understanding, it should be noted that the words 'ודכירנא משום אבא מרי וכו' are quoted by Hai from an earlier Responsum by a Gaon of Sura, whose name was omitted, probably by a copyist's error.

19. The עטור, 32 b, in quoting this Responsum, does not name Rab Amram as the author, but as it follows immediately upon the quotation from the *Seder* discussed in the previous section, we are justified in inferring that the name of the authority given is meant to apply to both Responsa. This is probably the reason the expression בתשובתי is used here as well as in connexion with the Responsum quoted from the *Seder*.

20. The twentieth Responsum is found not only in ה"פ, l. c., but also in *Eshkol*, II, 96. In the latter it is quoted anonymously, and Müller, *Mafteah*, 218 (קפ"ז), misled by the expression לנאן, ascribes it to Rabbenu Hai, while it agrees verbatim with the Responsum in our fragment. Attention should be called to the fact that as quoted in ה"פ and *Eshkol*, the Responsum contains a definition of רשות הרבים not found in our fragment. It is probably a later addition. It is true, however, that the view underlying the definition, here ascribed to Rab Amram, was held by Sar Shalom; comp. ה"ג, 70. Rabbi Judah Albargeloni, in his העתים ס', 306, quotes an anonymous Responsum very similar to ours as given in ה"פ and in *Eshkol*.

21. Though the present Responsum does not deal with ה' ציציה, yet it stands in close relation with the previous one, both occupying themselves with the question of carrying on the Sabbath. As to the subject-matter, comp. Geonic Collection, ed. Coronel, 84. The Geonic origin of this Responsum, it should be said, is doubted by Müller, *Mafteah*, Introduction, 31 (פ"ד).

The twenty-first Responsum concludes the collection on ציציה. The rest of the fragment deals with miscellaneous subjects. The greater number of those that follow relate to *Pesah*, *Hanukkah*, and *Purim*.

22. The twenty-second, the first of the new series, treats of a case of איסור והתר. An abstract of it is found in ה"פ, 44, so brief that it is open to misconstruction. The real meaning could only be conjectured, which Müller did correctly, as we now see from our fragment. Rashi, *Pardeš*, 32 a, probably made use of our Responsum. Comp. also, above, p. 92, and Müller, תשובות חכמי צרפת ולויתר, 71. The author of the עטור seems not to have known the Responsum under consideration, as appears from what he says upon the subject it treats of, in his work, II, 7 a; in fact, he appears to have known none of those that follow in our fragment. As, on the other hand, the עטור quotes practically all the Responsa on ה' ציצית, it would seem that our fragment is not a unit, but rather a compilation of Responsa by Rab Amram, given on various occasions and on various subjects.

23. This Responsum is found in ה"פ, 86, and in better shape than in our fragment.

24. The seven Responsa beginning with the twenty-fourth concern themselves with ה' פסח. The first of them appears in shortened form in גמ"ז, 110, where, not שמסר, but שמכר should be read, with MS. Parma and our fragment. Parts of our Responsum are quoted also by Ibn Gajat, ש"ש, II, 83; and עטור, II, 50 c. In Müller, *Mafteah*, 126, nos. נ"ב and נ"ז are parts of the same Responsum, as our fragment now enables us to discern.

25. This Responsum is quoted by Ibn Gajat, l. c., 96.

26. The Geonim Sherira, in ש"ת, 96, and ה"פ, 164, and Hai, in ש"ח, 269, seem to have made use of our Responsum, at least so far as the etymological explanation of גלש is concerned. As to the subject-matter, Rab Amram has a far more lenient view. He maintains that מצה prepared by חליטה may not be used for מצה מצוה, while Sherira and Hai prohibited it.

29. The twenty-ninth Responsum is found in גמ"ז, 110, and is quoted by some of the older authorities. Comp. Müller, in his note 30. Dealing with the question of מצה

prepared by a Samaritan, and whether its use is permitted or prohibited, this Responsum, one of only two in the whole of the Geonic literature making reference to the relations between the Jews and the Samaritans, is of peculiar interest. Rab Amram's view agrees with that of Rabbi Jehudai Gaon, in ט"ז, 272. Curiously enough, the only other decision regarding Samaritan relations is by the same Rabbi Jehudai Gaon. See Müller, *Maftcah*, 69 (ג').

31-32. These Responsa, though they do not treat of פסח 'ה, yet have a degree of connexion with the previous ones, in that they, like them, are based on passages in the treatise *Pesahim*.

The explanation of פוטיחא is the source for the Geonic tradition given in the *'Aruk*, s. v.

34. Müller, *Maftcah*, 124 (א"), quotes a similar decision by Rab Amram from the ארחות היים of Rabbi Aaron of Lunel, 34 c (ה), but the contents in the latter source show plainly that it is not considering the matter discussed in the Responsum in our fragment. He has reference to Rab Amram's opinion on the washing of the hands before reciting the grace after meals given in the edition of the *Seder*, 39 b, and in the MSS. of the *Seder*. Comp. Dr. A. Marx, *Untersuchungen zum Seder des Gaon Rab Amram*, p. 7.

Attention should be called to two points of interest. In *Berakot*, 42 a, the Gaon reads רב אהי, the reading of the Munich MS. also. This does away with the conjecture made by Isaac Halevy, in his *Dorot ha-Rishonim*, II, 183, who corrects רב אהי to read רב אהי, in four passages in the Jerusalem Talmud¹, not knowing that the former name אהי occurs in Zacuto's *Yohasin*, s. v., as well as in the Munich MS. of the Babylonian Talmud. As to the origin of the name, nothing can be said with certainty.

¹ Ratner, אהבה ציין, *Ma'aserot*, 122; a Genizah fragment of *Yer.*, *Kil-dushin*, I, 61 c, and the Vat. MS. of *Ma'as.* read אהי and not אהי; שם"ה: 28. has אהי.

It may be connected with the Biblical names איתי, אחי, and אחיאל, and no less with ישי, which is spelled also אישי, if it is derived from יש, Aramaic אחי. It is true that the name ישי appears in Aramaicized form as אשי, or in its lengthened form, אשיין¹. The explanation of אשי as an abbreviation of אשר is untenable. *Comp. Rivista Isr.*, V, 11.

The second point of interest in our Responsum is connected with the expression רבנן דסיומא. As the context shows, the Gaon meant by this the latest redactors of the Talmud, practically the same as Saboraim. In a Responsum by Sherira, found in Harkavy, 138 (also נ"מ"ו, 143), סיומא is used in the same sense, though it must be admitted that the Responsum as a whole is rather unclear². From other passages it appears that the ר' דסיומא³ were tutors, "coaches," agreeing with סיים, "to repeat," as used in *Baba Kama*, 117, and *Baba Batra*, 22 a. In modern *Yeshivot*, the corresponding office is performed by the חזר בחור.

35. An abstract of the thirty-fifth Responsum occurs in ה"פ, 185, and in full it is given by Rabbi Judah Albargeloni, in his ס' העתים⁴, 277. The Gaon's explanation is very attractive; it completely establishes the connexion between the two statements of the Talmud in *Megillah*, 32 a. The Responsum shows that the Gaon, like Rashi and the Tosafists, takes ערום as descriptive of ספר תורה, and not, with Maimonides⁵, ס' תורה of הגולל, or האוחז, as the case

¹ *Comp. Harkavy*, 365 and 417; אשכול, II, 37, רב בר אשי, who is identical with ר' ישי in Harkavy; and the name אחלי, for אחיל, in *'Erubin*, 12 a, end.

² The explanation given by Ḥazan, איי הים, 108 a, is certainly wrong.

³ *Comp. Halberstam* in Kobak's *Jeschurun*, V, 136-40; and the Genizah fragment published by Cowley in the *J. Q. R.*, XVIII, 404. Halberstam is, however, mistaken in reading סיומי instead of קיימי, in *Responsa*, ed. Lyck, 56. The ב' קיימי are the ב' דרא קמא. As to the grammatical form, *comp. above*, p. 98, note 1.

⁴ *Comp. Rabbinovicz, Variae Lect., Megillah*, end, where this Responsum was printed before the ס"ע was published.

⁵ *Comp. בני בנימין* in the Wilna edition of the *ד*, where attention is called to this view of Maimonides, and reference is made to Rabbi Manasseh Ilier. It is very strange that Schwarz, *Mishneh Thorah*, 83, note 3, does not mention the remark by the author of בני בנימין.

may be. The view of the former is corroborated by *Yer., Shabbat*, XVI, 15 c, line 13 (from below), which assumes the prohibition not to touch the scroll unless it is covered.

36. Here, as well as in ה"פ, 190, this Responsum is incomplete. In our fragment, the sentence explaining סרונין is missing, and in ה"פ that explaining סרונין.

37. The Gaon's explanation of אמהה differs from that of all other authorities. Comp. Rabbenu Hai, ש"ת, 204¹; *'Aruk*, s. v.; Rashi, ad loc.; and *Tosafot*, on *Menaḥot*, 32 b, catchword הא מורידין. The only authority that quotes Rab Amram's explanation is Rabbi Isaiah di Trani the Elder, in his המכריע.

38. In explaining the passage in *Shabbat*, 23 b, the Gaon quotes a סימן which does not occur in our text of the Talmud, and which I find myself able to interpret only partly: כנב stands for נמי סלקה.

39. This Responsum is nearly identical with Responsum 24, on fol. 62 b of our fragment. It proves that the tradition with regard to תרמודי is well authenticated, and finds corroboration in the Assyrian *nuramdu*, meaning a certain kind of wood.

40. The fortieth Responsum is ascribed to Sar Shalom Gaon in ה"פ, 132, while in ש"ת, 233-4, the three Responsa last enumerated are found in somewhat modified form with Rabbenu Hai as the author.

41. The lenient view of the Gaon with regard to beer manufactured by Gentiles is rather extraordinary, opposing, as it does, the view accepted by all the codifiers.

43. The Gaon's explanation of ייחסין' is very interesting, especially his rationalistic view regarding דרשא דמאצל לאצל.

44. The explanation of גפה as meaning the "height of power" is well worthy of consideration, notwithstanding

¹ This Responsum by Rabbenu Hai is quoted by many of the earlier authorities, comp. ענין, II, 46 c; אשכול, II, 40; and Meïri on *Megillah*, 16 b. Auerbach, the editor of the אשכול, tries in vain to explain his text, not knowing that the Responsum as given in ש"ת, 204, as well as in Meïri, is self-explanatory.

the fact that Rashi as well as the 'Aruk define it differently.

47. This Responsum is quoted by Ibn Gajat, ש"ש, I, 21, end.

50. In explaining the passage *Yoma*, 20 b, the Gaon quotes the first Mishnah of the fifth chapter of *Sheḳalim* in a reading different in many points from the printed text, and agreeing with the MSS. and with ed. Lowe. The student should note especially that the Gaon in his text did not have the identification of Pethahiah with Mordecai. It was put in between the lines by the copyist. *Mishnah*, ed. Lowe, agrees with the reading of the Gaon, and there can be no doubt that it is the correct reading. Also the name אריא is to be noted instead of אריזא, and comp. *Tosefta*, *Yebamot*, end, where the name בן אריה occurs.

51. The last Responsum throws new light on the Responsum in ג"ק, 110, found also in the Geonic Collection. ed. Lyck, 15. In the latter two, the reading הרירי must be adopted, instead of הרורו or חרורו, as the Geonic explanation is based on הר, mountain.

(Leaf 1, recto.)

עד דעקר ליה להפין מרש' היחיד ומנה ליה ברש' הרבים וקא באעי
מיניה רב מרבי¹ הטעינו חבריו אוכלין ומשקין והוצ' לחוין מהו;
כאיצד היה עומד ברשות היחיד ובא חבריו ונתן בירו
אוכל ומש' ויצא לחוין חיב אולא² כיון דנפק ליה האי מוציא כשהו
טעון כעוקר חפין ממוקמו ראמי וחיב או דילמא כיון דלא עקר
הפין הוא ממוקמו כי דקתאני³ פשט העני את ירו לפנים ונטל בעל
הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטור אמל⁴ ח
חיב ואינו הומה לידו מאי טעמ' ירו בתר גופו גדירא⁵ וגופו מינד
II ניר: בר פחתי בר רברבני דכתי' והפחות הראשנים: ואית
IO רבנן דגרסין בר פאתי והם בר רברבני הו⁶ דכת' מוחין פתי⁷
III מואב: פתיא אוכמא טפיה כי דאמ' במומין אילו⁸ ישחור אל י"א
ישחורה מפני שיוצא מיהו⁹ טפיה ומאי קרי ליה פתיא אוכמא
ישהיה קצר וישחור ויש לו שם אחר קרויה דתנן¹⁰ אבן שבקרויא:
IV, V טרסקל¹¹ טיריאנא ויש לו שם אחר טוסקא: סטיו¹² בין
I5 העמודים הוא דקאמ' סטיו לפנים סטיו ועומד ברש' הרבים
וככרמלית הו דתניא¹³ אבל ים ובקעה האסטונית והכרמלית:
VI חיפופי¹⁴ פליגי ר' אליעזר ורבנן בעידו רשות הרבים ר
רבנן אמרי כיון דלא רגילין רבים לסנויי אילא באמצע הדרך
ולא דחקין נפשיתון לסנויי עים הכתלים לא כרשות הרבים דאמו
20 ור' אליעזר אמ' לך כיון דומנין דדחקין רבים ומהלכין עים הכתלים
הילכך כרשות הרבים דאמו וקאמר אומר¹⁴ דאמ' ר' אליעזר צירי
רשות הרבים כרשות הרבים דאמו הני מילי היכא דליכא חיפופי

¹ *Shabbat*, 3 a.² *Shabbat, Mishnah*, I, 1; *Gemara*, *ibid.*, 2 a.³ נרירא.⁴ Read הן.⁵ פאתי =⁶ *Bekorot*, 45 b.⁷ Read כיהן or כיהן.⁸ *Shabbat, Mishnah*, XVII, 6; *Gemara*, *ibid.*, 125 a; our texts have שבקרויא, MS. M. שבקרויא, but in *Yerushalmi*.⁹ *Shabbat*, 5 a.¹⁰ *Ibid.*, 5 b.¹¹ *Pesahim*, 13 b; our texts read כסנויי.¹² *Shabbat*, 6 a.¹³ *Shabbat*, 6 a; our texts read אייזור בן יעקב, but the MSS. agree with the reading of this fragment; comp. Rabinovicz, ad loc.¹⁴ Read אימר; comp., however, Anan's מה"מ, 119, where אימר = אמר.

(Leaf 1, verso.)

ומה הן חיפופי¹ אילא קורת² או אבנים שקובעין בכותל הסמוך לרשות
 הרבים שמוציאין ראשיהן לרשות הרבים שלא יוקו גמלים
 וישורים ובני אדם את הכותל שהופפין בו ומשירין ממנו צרורות
 והינו דקאמרינן³ אומר⁴ דאמ' ר' אליעזר היכא דליכא חיפופי —
 5 היכא דאיכא חיפופי שאין יכולין בְּנֵי אָדָם ולא בהמה להלך ב
 VIII בצידו מי אמר⁵ דכרשות הרבים דאמ' : כ . . .⁴ ופלטיה
 VIII שוק עצמו מקום שמצוין רבים: מגלת סתרים מגילה שיש
 בה הלכות פסוקות כעין ספר הלכות שאינו כתלמוד⁵ שמצוין
 IX אצל כל אדם לפיכך ניקרא מגילת סתרים: בין העמודים⁶
 X זהוהא סטיו שאמרנו: בית שאין בתוכו עשרה וקרויו משלימו
 11 ל'י כך פרושו רשות הרבים אינה למעלה אילא עד י' טפחים מי'
 טפחים ולמעלה רש' היחיד דקאמ' רשות היחיד עולה עד לרקיע
 וזה בית שאין בו חלל י' טפח' וקרויו משלימו ל' ופותח לרשות
 הרבים בתוכו אסור לטלטל שבין שאין בו י' טפחים חלל
 15 למעלה און נעשה רשות היחיד ואסור לטלטל בתוכו דהוה ל
 ליה כרשות הרבים: על גגו מותר לטלטל בכול⁷ דבין דגבוה י'
 XI טפחים הוה ליה רש' היחיד: ושש' לפרש לכם אמ' אביי
 זרק כורת לרשות הרבים⁸ היכן קאמ' אמ' אביי זרק כורת
 והי חלתא והיא שלקנים אם גבוהה י' טפחים למעלה ורחבה
 20 ו' טפח' וזרקה לרשות הרבים פטור מאי טעמ' דכי מיהיב ז'
 זורק מרש' היחיד לרשות הרבים הני מילי זורק חיפין כילים⁹
 קופה או כיוצא בהן אבל כורת זו כיון דגבוהה י' טפחים ורחבה

¹ *Shabbat*, 6 a.² אייה קורות =³ *Comp. n. 14*, on previous page.⁴ Read טרשיא.⁵ Read כתלמוד.⁶ *Shabbat*, 7 a.⁷ בכולו =⁸ *Shabbat*, 8 a.⁹ Superlinear vocalisation.

(Leaf 2, recto.)

- xii שביתת כלים עקרא וליתה דקאמ¹ והשתה דאמ² רב הושיע
אמ³ רב אסי מאן תנא שביתת כלים בית שמאי היא דמתיר
להשכיר והאי דאיצטריך למיכר בית שמאי לאפוקה מן
xiii הילכתא: עססיות ממיני קטנ⁴ שגדולין בארץ ישראל
5 ומבשלין אתהן והם רגילין בהן כמה ששנו חכמים לא
תמלא אשה קדירה עססית ותורמסין אבל בארצינו
xiv אין מצויין כל עיקר: ולתן ישראל כלים לצבע ערב
שבת עם חשיכה מותר שהלכה כבית הלל דתנו⁵ בית
שמאי אומ⁶ אין נותנים עורות לעבדן ולא כלים לכובס
10 נוכרי אילא כדי שיעשו מבעוד יום⁷ ובית הלל
מתירין וביון דאמ⁸ רבן שמ⁹ בן גמל¹⁰ נוהגין היו בית אבה
שהיו נותנין כלי שלהן¹¹ לכובס נוכרי ג¹² ימים קודם
לשבת הוה ליה ר' שמ¹³ בן גמל¹⁴ כבית שמאי ובית שמאי
xv במקום בית הלל אינה משנה: כראבי דווי¹⁵ מחצלות
15 גדולות ארוכות שטוענין אותן בספינות במקום
למקום לסחורה וספינות בלשון ארמית זוי קורין
אותן וקאמ¹⁶ כיון דכרכי דווי הו כמוקצה דאמו ונעשו
xvi כתורי דדידיא¹⁷ וכתמרי דעיסקא: חותלות¹⁸ תהלי
שמן וכך¹⁹ פירשנו להם וכן פרפיסא ומה מלאכתן
xvii זאזא ענף של אילנות כגון רימון ופריש ודורמסקונין
21 והפרסקין וכל כיוצא בהן בין אילן סרק בין עושה
xviii פרי ושמן גזתא: כולך ונוטרקא ומיטבסא וסירקין²⁰

¹ *Shabbat*, 18 a.   ² *Shabbat, Mishnah*, I, 8, 9; *Gemara*, *ibid.*, 17 b-18 a.³ Our texts and MSS. read ביה הלל.⁴ Editions: כלי לבן; MSS.: כלי לבן שלהן; comp. Rabinovicz, ad loc.⁵ *Shabbat*, 19 b; comp. introductory note.⁶ Read דיריא.⁷ *Shabbat*, 20 a and 20 b.⁸ (?); comp. introductory note.⁹ *Shabbat*, 20 b; our texts and MSS. read נשקא.

(Leaf 2, verso.)

- XIX ושיריאן הללו כלן שירא פרינדא הן : אהונא¹ כבר מפרש
 מאן באעי אהואנא ואשתכח ארבתא² וארבתא שיני לערבה
 שללולב הוא כי דקא אמרינן³ צפצפה ארבה ארבה צפצפה
 מאי נפקא מינה ללולב וכבר נתנו חכמים סימניה שלארבתא
 5 שהוא אהונא כי דקא אמרינן⁴ קנה שלה לבן עלה שלה ענול
 XX ופיה דומה למגל : שברא בלשון ערבי שמו הרמל⁵ ומיני ז
 זרעים הוא ואין נאכל וזרעו מין סימנין הוא וחם הוא ביותר
 XXI ושותין אתו למי שיש בו צינה : אכמתי דהריצי ואכמתא
 דארבי פֿרישנן להון שנונתאי דהריצי ודמבואתא והיא
 XXII ירוקא שעל פני המים ושמה בלשון ערבי נִמָּא : משחא
 II דקוא⁶ כבר חלוקין בו שמאי אומ' עוף אחד יש בכרכי הים
 וקוה שמו⁷ ורב יצחק בריה דרב יהודה אמר שמן שלגרעני
 צמר גפנים⁸ והדא קישיאתא דמרגופנא⁹ ריש לקיש אמ'
 XXIII קקין דיונה ומפרש בכמה מדליקין : ולצלוליבא דאמי
 15 צלוליבא אילן אחד יש במקומנו ואילן סרק הוא ועושה
 גרענין ועושיין מהן שמן ומין סמנין הוא וכל מי שיש בו צינה
 הרבה שותה ממנו ושמו בלשון ערבי כורווע¹⁰ ושמו קורין
 XXIV אתו דוהן כורווע¹¹ : תרמדאיי יש עצים כן¹² ושמן תרמדי
 ומביאין עניים מיהן ומסיקין בהן ועולין מאיליהן ואין להן
 20 דמים וכשאיכרין ועריסין פונים ממלאכתן לערבית עניים
 שבהן כיון ששוהין בשדה במלאכתן שיעור שעה או חצי
 שעה כל אחד מביא חבילה אחת על כתיפו מאותן תרמדי

¹ *Shabbat*, 20 b ; our texts and MSS. read אהוונא or אהוינא.² Comp. introductory note. ³ *Shabbat*, 36 a. ⁴ *Sukkah*, 34 a.⁵ חֶרְמֵל. ⁶ *Shabbat*, 21 a.⁷ Our texts read בכרכי יש עוף אחד לי עוף אחד ויאמר לי עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו
 of our fragment, except that they read וקוא instead of וקוה ; שמאי of our
 fragment stands for שמיאל.⁸ Our texts and MSS. read משחא וקוא. ⁹ דעמר גופנא =.¹⁰ חֶרְוֹעַ. ¹¹ דהן הַחֶרְוֹעַ. ¹² כאן =.

(Leaf 3, recto.)

xxv להיתחמם בה וקאמ' ¹ מי פסקא רגלא דתדמראוי: כשף ² זהו
 שרף שמעולה לדיו מכל דסרפין ³ ושמו צמנ' ⁴ ערבי ובארמית
 xxvi קומא: ושש' מהו המפטיר בנביא במנחה בשבת ⁵:
 בדורות ראשו' כשהיו קורן במנחה בשבת היו מפטירין
 5 בישיעה נביא וכולן בנחמות שביישיעה ולא היו מוסיפין על
 פסוקין וגורו פרסיים שמדא שלא להפטיר וכיון שסילקו
 xxvii סילקוהו: ושאל' מהו צרי' ⁶ ומאי שהו עף ⁷ ופריישנן להון
 כרבמה מדליקין ופיטום הקטרת ונמליהם נישאים נמי ⁸:
 xxviii תלא אילן' ⁹ ביריה קטנה היא מן חיות וכמות ¹⁰ התול גדול ומרוקם
 10 הוא ויש בו גונים הרבה וטמא ושמענו ישמעוי באיספמיא
 שחופסין בו שפנים ובלשון ארמי יסיקא ובערביא זבוב ¹¹:
 xxix תחיש או ¹² איפשר לפרישו דקאמ' בבמה מדליקין לפי
 xxx שעה נידמן לו למושה וניגנז ¹³: חוין מן המלל ¹⁴: קאמ' מטלות ¹⁵
 שאין הווה אלא ג' אצבעות על ג' אצבעות כיון דהויא לעניים
 15 בעולם מקבלת טמאה ודוקא דהויא ג' על ג' אריג חוין
 מן המלל מלל זהו שיור שמשייך אוריג בתחילת בנד
 ובסוף בנד שיעור ב' ג' אצבעות והוא ענף של בנד כיון
 ששתי לברו הו ואין בו ערב אין מצטרף לאריג ושם אתו
 xxxi ענף מלל ובלשון ערבי הודב ¹⁶: נפישין קטילי קדר ¹⁷:
 20 קאמרינן ג' הדרוקנין הן ישלעבירה וישלרעב וישלכשפים
 דסבירא לן דלא האוי הדרוקין אילא מג' דברים אילו:
 וראבא לא הוה חייש ולא הוה ישביה ביה ג' דברים אילו ואפילו

¹ *Shabbat*, 21 b; our texts and MSS. read הרמדיא. Comp. note 2, p. 343.

² *Shabbat*, 23 a; our texts read קשף, but comp. Rabbinoviez, ad loc.

³ Read השרפין. ⁴ *שמע צמנ'.* ⁵ *Shabbat*, 24 a. ⁶ *Ibid.*, 26 a.

⁷ Read קשף. ⁸ Comp. Onkelos on Gen. xliii. 10.

⁹ *Shabbat*, 28 a. ¹⁰ Read וכמות. ¹¹ *الزب*.

¹² Read אי. ¹³ *Shabbat*, 28 b. ¹⁴ *Ibid.*, 29 a.

¹⁵ Comp. note 2, p. 330, below. ¹⁶ *هدب.* ¹⁷ *Shabbat*, 33 a.

(Leaf 3, verso.)

הכין חש ביה אילא היה רגיל שמשחה את נקביו וזה שחש
 בהדרוקין שהיה משהה את נקביו: ומקשיינן מפני מה
 היה עושה בעצמו בין ומשהה את נקביו והאיהו¹ דאמ' נ
 נפישין קטילי קדר דקטלין נפשיהון בניבוליא דרעי דילהון
 שאין מוציאין אתו בזמנו: ומנ' לן דאמר רבא הכין דאמ' רבא
 5 דם רבה שחין רבה שכבת זרע רבה צרעת רבה צואה רבה
 הדרוקין רבה מי רגלים רבין ירקון רבה² וקא קרי ליה לצואה
 קדר וזהו פירושו שלקטילי קדר: תרומסין תרומה³ תרומסין
 בארין יש' ניזרעין ומרים הן הרבי⁴ כי דאמ' אפילו בתרומיסא
 10 ששולקין אתו ד' פעמים בטיימ ואוכלין אותו בקינות סעודה⁵:
 מאי וסימניך כותאי⁶ סימן לעינין בין השמשות ראבה⁷
 חזייה לאביי דקא ראוי למזרח לידע אם הגיע בין השמשות
 אצל מי סברת פני מזרח ממש פנים המאדימין וזהו מערב
 וסימנך כותא: כותא שהיא פתוחה ברוח מזרח זיוה נופל
 15 לרוח מערב ובין ממערב למזרח אף כיון שמגיע בין השמשות
 ומגיע שקיעת החמה במערב מאדימין פני מזרח כמות הלון בבית:
 כברה זה כלי שכוברין בו את החיטין וכי דאמ'⁸ אין כוברין
 את התבן בכברה ושמו סרדא ואמרינן⁹ עשותה¹⁰ ישראל למצרים
 כנצולה¹¹ זו שאין בה דגן וקאמ' ר' חיה הרוצה לראות בירה¹²
 20 שלמצרים יעלה לראש הכרמל וכ' ולמה מרמה בירה שלמרים
 לכברה שכיון שעגול הוא דומה לפי הבאר: בשר טרוף¹³
 לעינין מצטמק ויפה לו אסור קאמ' וקא חשיב כל המצטמיק:

¹ והא איהו.² אמר רבה בר ר"ה א"ר קשינא אמר ר"ל *Bekorot*, 44 b; our texts read³ הרבה = ⁴ הרמסי הרומה. *Shabbat*, 34 a; our texts and MSS. have⁵ *Bezah*, 25 b; as to the reading, comp. *Rabbinovicz, Berakot*, 38 b.⁶ *Shabbat*, 35 a. ⁷ Our texts and MSS. have⁸ *Shabbat, Mishnah*, XX, 3; *Gemara, ibid.*, 140 a.⁹ *Pesahim*, 119 a. ¹⁰ Read עשורה or עשורה.¹¹ Our texts have כמבורה.¹² = בארה.¹³ *Shabbat*, 38 a.

(Leaf 4, recto.)

xxxvi אחינין במנורה וקא אמ' ¹ ור' יוחנן אמ' אנו אין לנו אילא בנר כר'
 שמעון אבל מנורה בין ניטלת בידו אחת בין בשתי ידים אסור
 לטלטלה וטעמה מאי דאסור לטלט' רבה ורב יוסף דאמרי תרויה ²
 הואיל ואדם קוביע לה מקום: אמל' אבוי וטעמ' דמילתא דאסור
 לטלטל לנר משום דאדם קובע לה מקום הרי כילת חתנים ⁵
 דאדם קובע לה מקום ואמ' שמואל משום ר' חייה כיל' ³ חתנים מותר
 לנטותה ומותר לפרקה ומתריצין אילא אמ' רחבה ⁴ טעמ' דנר
 דאסור לטלטלו לא משום דאדם קובע לה מקום דק'טיא כילי
 xxxvii חתנים אילא במנורה שלחליות עסיקין: וקרטין ובגדי
 עניים לעניים הכין פירושה ⁶: כי היתר רבי לטלטל מחתה
 באפרה דוקא דאית בה במחתה קרטין שיורי בסמים
 שלא שלטה בהן אור: וקא מקשי אבוי וקרטין בי רבי מי השיבי
 למישרא לטלטלי מחתה משום קרטיו: וכי תימ' חזו הני קרטין
 לעניים: ומי אמרינן הכין והתניא בגדי עניים לעניים ובגדי
 עשירים לעשירים אבל בגדי עניים לעשירים לא: לעינין ¹⁵
 טמאה קאמרינן בנר ישיט בו ג' טפחים על ג' טפח' חזי לעיש'
 xxxviii ומיקרי בגדי עשירים: מטלות ⁶ שאין בה אילא ג' אצבעות על ג'
 אצבעות אין ראויה אילא לעניים ומיקרי בגדי עניים: וקאמרינן
 אבל בגדי עניים והן שלעשירים לא מקבלי טמאה: הכא נמו
 הני קרטין אף על גב דחזיי לעניים לגבי עשירים לא מטלטלין: ²⁰
 xxxix מלבנות המטה מלבין שלמטה ד' עצים הן ב' לאורך
 המטה וב' לרוחב המטה כ. . . . בסוכה ⁸ בארוכה ושתי כרעים

¹ *Shabbat*, 45 b.² הרויה =³ כלה Read.⁴ Our texts have אבי. MS. Oxford agrees, however, with the reading of our fragment.⁵ *Shabbat*, 47 a.⁶ Comp. note 2, p. 330, below.⁷ עניים =⁸ כראמרינן בסוכה? comp. *Sukkah*, 10 b-11 a.

(Leaf 4, verso.)

קצרה וב' כרעים¹ ואף על פי ששנים ארוכים ושנים קצרים כיון
 XL שד' הן קורא אותן מלבנות: לוחים . . . שלים קובס²: ציפי
 XLI צמר³ צמר מנופס כגון כרובי דמרנופנא ודמריו⁴ דעבדן נשי
 XLII למוישר במרדני⁵: מתירין בית הצור⁶ בשבת: הנותן בנדי
 5 חדש לכובס לכבסו ובית צואר שלו פתוח ולא תפור ולא מהדר
 ליה גרובאן⁷ וחייש דילא סתר ביצוריה⁸ מביא חוט משיחה
 וכורך עליו ושוללו וכיון שאותו חוט אינו תפור בחלוק מותר
 לטלו בשבת להחיר בית הצור אבל לא פותחין בית הצואר
 XLIII בשבת: הפתיק⁹: בעל הבית שיש לו אוצר שלגזי צמר
 10 העשוי לסחורה כיון שאין מוכנין להטמין בהן אם טמן בהן אין
 XLIV, XLV מטלטלין אותן: הריות¹⁰ הרואתא דדיקלא בפוקרין¹¹ מין אחד
 ממיני שלציפה ממיני דכדוכי¹² דמצבתן נשים למוישר: מיהא
 מתוקן וסרוק הוא דתניא יוצאין בפוקרין ובעיפה: ואין
 מניחין על מכה אילא צמר רך ומשובח וסרוק שלא יתקשה
 XLVI על המכה: גרתקין סהלא¹³ דקינאיי דסקלין ליה לכספא
 16 כד נפיק מן כורא לפיכך תניא חוין מכלי כסף בגרתקין דהוה ליה
 XLVII, XLVIII מעשה אומן: עפר לבינתא עפרורתא דקינדרו¹⁴: כוספאדיסמין¹⁵
 XLIX מין גלופקרין¹⁶ קטיפתא סליקוסתא איסורתא דנרקיס
 דעבדין טינא וריצין לה בגוה דלא יבשא וכמשא אורצה¹⁷
 20 מן איתמל ושלפה ודצה דאמי כמאן דמחתן בכזוא ובקולא
 דמיא ושרי וואלא הויא לה כי מחוברת ואסיר למעיקרה
 L בשבת מן ההו טינא: טוטפת וסרבטין¹⁸ הן הן אפויני¹⁹ כי

¹ קצרים וב' כרעים ארוכים?² Reading doubtful; it is probably to be read שלסקיבוס comp. Rabinovicz, ad loc., and 'Aruk, s.v. לה.³ Shabbat, 48 a. ⁴ דצמר נפנא דעמר עיי' = comp. introductory note.⁵ = Arab. مَرْدَن. ⁶ הצואר.⁷ Comp. p. 301, above. ⁸ בי צואריה = ⁹ Shabbat, 50 a.¹⁰ Our texts have חרייה.¹¹ This is the correct form; comp. Rabinovicz, ad loc.¹² ? כהני דכריכי. ¹³ Read סקלא "polish."¹⁴ = Arab. كندر, Heb. לבונה. ¹⁵ Read דיסמין כוספא.¹⁶ Read דצה אי. ¹⁷ Read דצה אי. ¹⁸ Comp. introductory note. ¹⁹ Read דצה אי.¹⁸ Shabbat, Mishnah, VI, 1; Gemara, ibid., 57 a.¹⁹ 'Aruk in MS. Oxf. אפויני, our texts and MS. M. אפויני; comp. Rabinovicz, ad loc.

(Leaf 5, recto.)

והי רצוי אחיו כיון דאודי ראובן לאחיה¹ אירצו לאשר² ;
 ויתרוצצו הבנים בקר היתירו³ צווי יעקב הודה בציוי בוראו וכפר
 בציוי עב' זרה עשו אפכה ש' יוצרי מבטן לע' לו לשו' יע' אליו⁴ ;
 עשו איש יודע ציד שידע לצוד נפשות לעב' זרה ולרחקן מתחת
 5 כנפי שכינה כנמרד שנ' בו גבור ציד לפני יי' ⁵ ויתרצצו כיון דמטא
 צערא עלה הוה משילא לנשי איכא דמטייה הכין אמרו לה שמענו
 בנמרד: אם בן למה אם רשע הו' למה לי ותלך לדרוש⁶ ;
 איש וביתו כיון שביקש יעקב לירד למצ' מיד הישיא כל בני בניו
 שלא יתנו דעתן על בנות מצרים שהן פרוצ' ושמטופות בזימה⁷ ;
 10 אלה תולדות תרח תרח ב' פעמים למה הבטיחו שבן העולם הבא הוא⁸ ;
 אתיאן באדר דשנת קסט' כד איתני הגול עצים ובא לו
 כהן⁹ : עמרם בר ששנא ראש מתיבתא דמתא
 מחסיא לרבנ' מאיר בריה דרבנא יוסף¹⁰ יקר ונכבד עלינו ועל
 שלום רב ורחמנות מן השמים יהיה עליך ועל זרעך ועל כל
 15 ישיבה כלה: שא שלום ממנו ומן מדרב¹¹ צמחא אב בית דין ומן
 אלופים ומן חכמי ישיבה ובני ישיבה כולם שכולנו שואלים בשלומך
 ובשלום חכמ' ותלמ' ויטאר אחינו הררין שם ומקוים ומחכים
 ליטמוע שלומכם: וכשהגיעו לפנינו שאלות ושאלת ממנו
 19 ששנו ושמחנו בהם הרבי¹² ונתננו הודאה ושבח לפני המקום
 שאף על פי שגרמו עונות¹³ וכו'. ולעינין שאלות ששאלת
 1 צוינו ופירשו לך כמשהראונו¹⁴ מן השמים: הא
 דאמור רבנן¹⁵ בשישים נבללין בסא אין נבללין כך פירושן לעינין
 בלאהרבו¹⁶
 מתנדב מנחות אמרו חכמים דתנן¹⁷ מתנדב אדם מנחה ס' עשרונ'

חכמים
 ותלמידים
 ואחינו
 ישראל
 השרוים
 שם

¹ Read לאחיו or לאחיה.² *Sifre*, Deut., 355.³ Superlinear vocalization.⁴ Comp. *Genesis Rabba*, LXIII, 6.⁵ Comp. *ibid.*, LXIII, 10 and XXXVII, 3.⁶ ?⁷ *Pesikta Zuttarti* on Exod. i. 1.⁸ Comp. *Genesis Rabba*, XXXVIII, 12.⁹ *Baba Kama*, IX; *Yoma*, VII, 1.¹⁰ He is mentioned as a correspondent of Rab Amram in Rabbi Meir of Rothenburg's Responsa, no. 40, ed. Prague.¹¹ Read רב.¹² הרבה =.¹³ Comp. Harkavy, 117, line 2.¹⁴ כמה שהראונו =.¹⁵ *Menaḥot*, 103 b.¹⁶ ?¹⁷ *Menaḥot*, *Mishnah*, XII, 4; *Genava*, *ibid.*, 103 b.

(Leaf 5, verso.)

ואף על פי שכתוב בה בלולה בשמן וצריך לבוללה
 יפה יפה אחד ואם נתנדב ואמר סא' מביא ס' בכלי אחד
 אף על פי כן בכלי אחר: ומפני מה עד ס' מביא בכלי אחד סא' צריך להביא
 עד ס' בשני כלים שכל מנחה¹ לבוללה בשמן חוץ ממנחת חוטא
 5 ומנחת שוטה ושתי הלחם ולחם הפנים דתנן² יש טעונות
 שמן ולבונה שמן ולא לבונה לבונה ולא שמן לא שמן ולא לב'
 וסופה לחם הפנים טעון לבונה ואין טעון שמן שתי הלחם ומנחת
 קנאות ומנח' חוט'³ לא שמן ולא לבונה ושערו חכמ' עד ס' עש' נבללן
 סא' אין נבללן יפה ואמרו חכמ'⁴ שאל שאילא לעילא מר' יהודה
 10 בר ר' אלעאי⁵ מנין לאומר הרי עלי סא' עש' שמביא ס' בכלי אחד
 ואחד בכלי אחר: ולמה אחז ס' ולא נ' ולא ק' פתח ר' יהודה בר ר' אלעאי
 ראש המדברים בכל מקום ואמר שכן מצונו ציבור מביא ב
 ביום טוב הראשון שלחג שחל להיות בשבת סא' עש'⁶ דיו ליחיד
 שיפחות מן הציבור אחד ומנין לציבור שמביא ביום טוב
 15 שלראש' שלחג שחל להיות בשבת סא' שנ' בו והקרבתם עלה ליי פ'ב'ב'ש'ע'
 וא' ש' כב' ש'א'ע'⁷ תמימים ומנחתם כול' כל בקר ג' עשרונות וכל איל ב'
 עשר' וכל כבש עשר' א' שנ' ושלשה ע'ס'מ'ב'ב' לה' וש' עש' סלת מנ'
 בל' ב' לא האחד וע' עש'⁸ לכבש האחד נמצאו ליג' פרים למ' עשר'
 ולב' אלים ד' עש' וליד' כבשים יד' עש' הרי כן נז' וב' עשר' שלמוספי
 20 שבת שנ' וביום השבת ש' כ' ב' ש' תמי' וש' עש' הרי נט' וב' עשרנים
 שלשני תמידין של שחר ושלבין הערבים הרינן סא' אמר לו
 ר' שמ' והלא אילו פרים ואילים ואילו כבשים אילו בלילתן עבה

¹ Read לבוללה. ² *Menahot, Mishnah, V, 3; Gemara, ibid., 59 a.*³ Our texts and MSS. have the reverse order קנאות ומנחת חוטא.⁴ *Menahot, 103 b.*⁵ Editions: שאל שאילא לעינה: MS. M.; שאל שאילא למעיה מ"ר יהודה בר אלעאי: מ"ר יהודה בר אלעאי.⁶ = עשרונים, neither in the editions nor in the MSS.⁷ פרים בני בקר שלשה עשר ואילים שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימים = and not אלים Masoretic text has אלים.⁸ ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאל האחד ועשן עשרון.

(Leaf 6, recto.)

ואילו בלילתן רכה אילו בשחרית ואילו¹ בין הערבים אין נבללין מזה
 על זה אמר² לו אמר אתה אמר לו הרי הו' אומ' וכל מנחה בלולה
 בש' והרבה³ אמרה תורה הביא מנחה שיכולה ליבלל בשמן
 אמר לו כשהן ס' נבללין סא' אין נבללין אמר לו הין וכל מידות⁴
 חכמ' כן ואין להוסיף עליהן ובין מצינו כיוצא בזה⁵ במ' סאה מ'
 מקוה הו' טובל מ' חסר קורטב אין יכול לטבול: כבצה מטמא
 טמאת אוכלין כבצה חסיר שמיטום אין מטמא טמאת א'
 אוכ' ג' על ג' מטמא מדרס ג' על ג' חסיר נימה אחת אין מטמא
 II מדרס: ושטאל' תוספתא מהוא לסמוך עליהן:
 I c לא דבר קצוב הוא⁶ ולא מסוים⁷ הוא מפני שתוספתא ותורת
 כהנים וסיפרי שמן⁸ בתלמוד בראיתא יש מהן שהן הלכה
 ויש מהן שאין הלכה כאיוצד כל בראיתא שאין חלוקין עליה
 בתלמוד רבנן אמורי הלכה כמותה כגון⁹ היה עומד אדם
 בשדה ערום ערום¹⁰ הרי זה מתכסה עצמו בתבן ובקש ובכל
 I 5 דבר וקורא קרית שמע אבל לא יתפלל עד שיכסה את לבו
 זו בודאי הלכה היא שאין חלוקין עליה בתלמוד ולא עוד אילא
 שיש לה סיוע מן התלמוד¹¹ אמ' רב תחליפא בר אבימי אמ' שמואל
 היישן בכילה ערום מוצא ראשו חוין לכילה וקורא קרית שמע
 ואוקימנה בכילה שאין נבוהה י' טפחים מיטום דמותבינן ת'
 20 תיובתא היישן בכילה ערום לא יוצא ראשו חוין לכילה ויקר' קר'
 שמע ומפרק' הא דתניא לא יוצ' ראשו בכילה דנביהא י' טפח' דהויא
 לה דומיא דבית ודיקא נמי דקתאני סופה הלכה זו דומה לעומד

¹ Editions and MSS. אלו בלילתן שחרית ואילו בלילהן.² This is the correct reading, and not אמר, as the editions have it: comp. Rabbinovicz, ad loc.³ Editions, כבר אמרה, but MS. M. agrees with the reading of our fragment.⁴ Editions and MSS. read לו כל מרה.⁵ From ואין till בו not in the editions or MSS., and these words are probably by the Gaon.⁶ Comp. introductory note.⁷ טפחים in the British Museum MS. of the ספר ה"א is either a misreading or a misunderstanding.⁸ Read ששכן; Filipowski, ששמו, probably a misprint.⁹ Tosefta, Berakot, II, 15. The quotation is not a literal one.¹⁰ Dittography.¹¹ Sukkah, 10 b.

(Leaf 6, verso.)

בבית ערום שלא יוצ' ראשו בחלון ויקרא קרית שמע דהתם ודאי
 לא מכסי גופא כלל או האכילה¹ פחותה מי' טפחים כמאן
 דכריך ומכסי בה דאמי ושרי ליה למיקרא. וכל שכין בשדה
 דכיון דלא איכא² בגדים יתכסה בתבן וקש ובכל כיוצא בהן
 5 ויקרא ואל יבטל³ מתפלה: וכל בראיתא דפליגין עלה בתלמוד
 לית הילכתא כותה דהמת'⁴ דדיקא מבראי' ומצא' בכמה מקומות
 דלית הילכ' כואתה זמנין אמרינן מתנ' יחידאה היא וזמנין אמרינן
 מתנ' מני בית שמאי היא: זמנין אמרינן מתנ' מני ר' עקיבא היא⁵ והני
 כולהין לאפוקנין מן הילכ': כגון⁶ העושה ציצית לעצמו אומר ש
 שהחינו דלאו הילכ' היא דלא אמרינן שהחינו אלא על מאי דאתי
 10 מוזמן לזמן דאמ' רבה כי הונן בירב הונא אמר' מהו לומר זמן בראש
 שנה ויום הכפ' ביון דמוזמן לזמן קא אתו אמר' או דילמ' וכו' בבבל⁷
 וכי נמי קאמ' בסופה אתא לקמי רב יהודה אמ'ל אנא אפילו על
 קרא חדתא נמי אמנא זמן דקרא נמי מן שתא לשתא דאתי אל
 15 אלמא על כל דאתי מוזמן לזמן הוא דאמ' שהחינו: וציצית
 לא קביע לה זמן הילכך לא מברכינן שהחינו על ציצית:
 וכל מקום שחולקין בתוספתא או בסיפרא או בסיפרי
 וסתימ' מתנ' כחד מנהון הלכה כמאן דסתימ' מתנ' כותיה
 וכל מילתא דבמתניתין פליגי בה וסתמ' בבראיתא לית
 20 הילכ' כההי' בראיתא דאמ' ⁸ מיסתמך ואזיל ר' אבהו אכתפא
 דר' נחום שמ' וכולה בההליין: הילכך ליכא מילתא פסיקתא
 בתוספ' וסיפ' וסיפ'⁹ וכי תימ' איכא סוכה ולולב דקאמ' העושה

¹ הכילה =² דליכא =³ Read והבטל; Azulai: והבטל מלכות שמים, which is a better reading, as we deal here with שמע שמע = קריאה שמים, and not with השלה.⁴ דהא מתניהין =⁵ Megillah, 2 a; Bekorot, 30 a.⁶ Tosefta, Berakot, VII, 10. MS. E. and editions read שהגיעו, but MS. W. agrees with our fragment.⁷ Erubin, 40 b, chapter מרבינן בכל.⁸ Yebamot, 42 b.⁹ = בהוספתא סיפרא וסיפרי. Comp. Rabbenu Tam's Piyut שהם, where the same division of Tannaitic sources is given, including the Mekilta in ספרין.

(Leaf 7, recto.)

סוכה לעצמו אמר שהחינו וכד והעושה לולב לעצמו אמר שהחינו¹
 וציצית נמי כיון דמצוה היא לירמיה לסוכה ולולב לא דאמי סוכה ולולב
 קביע להון זמן ציצית לא קביע לה זמן : וקאמי טלות² כל זמן שמתכסה
 בה מברך עליה ואפילו כמה פעמים ביום וכך הלכה דקאמי³ רב יהודה
 רמי תכילתא לפריוזמא דאינשי ביתיה ומברך כל צפרא להתעטף
 בציצית ומקשיינן מודקא דאמי ציצית לאשתו אלמא קסבר
 מצות עשה שלא הזמן גרמא הוא ונשים חיבות : והכי⁴ אמאי
 מברך כרבי⁵ דתניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן
 דברי רבי : והכי⁴ כל שעתא ניברך ומפרקינן אין הכי נמי דכל
 אימת דמיכסי איניש גלימיה מחיב לברוכי : ורב יהודה
 האוי דלא מברך אילא כל צפרא שאני רב יהודה דאיניש צ
 צניעא הוא ולא שארי ליה לגלימיה מיניה כוליה דיומא אבל
 כל-אימת דשארי איניש גלימיה והדר מכסי ליה צריך לברוכי
 להתעטף בציצית : ושאל⁶ מהו הפוחת לא יפחות מז' ו
 והמוסוף לא יוסף על יג'⁶ כשהיה תכלת ביד ייש' כך היו מטילין
 לאותו שלישי גדיל חוליה אחת של ציצית לבנה וחוליה אחת שלתכלת
 וכמה שעורה כי דקאמי אמ' רב חונא בר יהודה אמ' רב ששת
 אמ' רב ירמיה בר אבה אמר רב תכלת שכרך רובה כשירה
 ואפילו לא כרך בה אילא כוליה אחת כשירה וכמה שיעור
 חוליה תניא רבי אומ' כדי שיכרך וישנה וישלש והני חליות
 דקאמי תאנא הפוחת לא יפחות מישבע חליות⁷ והמוסוף לא
 יוסף על יג' חליות⁷ וב' וכאיצר סודרן כשהו מתחיל מתחיל

¹ *Tosefta, Berakot, VII, 9, 10* ; *Talmud, Sukkah, 46 a.*² כ'יה? but the spelling with י is consistent in our fragment.³ *Menahot, 43 a.*⁴ = והכא.⁵ *Menahot, ibid.*⁶ *Ibid., 39 a.*⁷ Not in our texts, nor in the MSS., and was perhaps added by the Gaon.

(Leaf 7, verso.)

בלבן וכשהו מסיים מסיים בלבן וכך היה גודיל לאחר קשר התחתון
 חוליה אחת שללבן ועליה שלתכלת וחוליה שללבן ועליה
 חוליה שלתכלת ועליה חוליה שללבן ועליה שלתכלת ועליה
 שללבן וקושר קשר העליון וזה הוא לא יפחות משבע ואם
 iv רצה להוסיף עד יג מוסיף כסדר הזה: עשאה מן ה
 6 הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין¹ ומן הסיסין פסולה²: מן הקוצים
 מקום שרובין צאן בין האטרדין בין ההנין בין ההיזמא בין
 הדררדין נוטלין קוצין מראש צמר שלרחלים וכבשים ואין
 נידבק בקוצין אילא רע שבצמר ונימין שבצמר אם ליקט
 10 אדם מואותן קוצין ועשה ציצית פסולה וכין מן הנימין
 שבגזי צמר ועשה מהן ציצית ולא עירב בהן צמר עצמו פסולה
 מן הגרדין¹ כגון אוריג שארג בגד שלצמר אותו חוטין שנתרו
 מן הישתי לאחר שניחתך בגד אסור לעשותן ציצית: נימין
 שיש בצמר אסור לעשותן לבדן ציצית סיסין פקיעיות שלשתי
 15 ושלערב חלוקין רב ושמואל רב אמ' כשירה ושמואל אמ'
 פסולה רבנן³ טויה לשמה והלכה כשמואל ואף על גב דהלכ'
 כרב באיסורי בהא הילכ' כשמ' דמיסתבר טעמיה דאמ' בנן⁴
 טויה לשמה: והויינן בטעמ' דשמ' בסוּכָה⁵ ומסקינן גבי ציצית
 קראיי כתיבי גדילים תעשה לך ועשו להם ציצית להם משלהם
 20 ושבקניה לטעמ' דרב לגמרי הילכך בין קוצין בין נימין בין
 v גרדין¹ בין סיסין פסול לציצית: וששאל' צריך להרחיק
 מלא קשר גודל או בתוך ג': הלכה מקשר גודל ועד ג' אצבעות

¹ Read הגרדין.² *Menaḥot*, 42 b.³ = רבעינן.⁴ = בעינן.⁵ *Sukkah*, 9 a.

(Leaf 8, recto.)

דאמ' רב פפא¹ הילכך ד' חוטינ וצריך ליתנן בתוך ג' אצבעות שלקרן
 ומשולשת ארבע' כדי שיהיה ארכן שלציעית כשהן כפולות
 ד' אצבע' ואמר' לקמן אמ' ר' יעקב אמ' ר' יוחנן וצריך שירחיק
 מלא קשר גודל מן הקרן ואמר' ואיצטריך רב פפא ואיצטריך
 5 דר' יעקב ראי מדרב פפא הוה אמנא תוך ג' דלא לירחק טפי
 וכמא דמקריב טפי מעלי להכי איצטריך דרבי יעקב ואי מדר'
 יעקב הוה אמנא מלא קשר גודל הוא וכו' הולכך הילכ' בתרויהון :
 vi מקשר גודל ועד ג' אצבעות : וציעית שעשה נוי ל
 לישראל פסולה דאמ' רב יהודה אמ' רב מניין לציעית בנוי שפסולה
 10 שנ' דבר אל בני ישראל ועשו בני ישראל ועשו² ולא הגויים ועשו³ : ואף על גב
 דאמ' רב מרדכי לרב אשי אתן הכי מתנ' אן הכי מתנו לה א
 אמ' רב יהודה אמ' רב מניין לציעית בנוי שכתירה שנא' דבר אל בני
 ישראל ועשו ועשו להם אחרים : ליתה לדרב מרד' והלכה כרב אשי
 vii דמ'נ' ציעית בנוי פסולה : וכל⁴ קופסא חיבין בציצית חדא
 15 דקאמ' בהדיא⁵ אמ' רב טובי בר קוסנא אמ' שמואל כלי קופסא
 חיבין בציצית ועוד קאמרינן רבה בר רב הונא איקלע לבי רב
 נחמן⁶ חזייה דמכס' טלות כפולה : ואמרינן בסופה אול' שדיא
 ואיכסי אהרתי אמ' מי סברת חובת הגוף היא חובת טלות היא
 viii וזו⁶ רמי לה אלמא כל הכלים מונחין בקופסא חייבין : וטלת
 20 המ'ת הקאמ' בהחיא שעתא ודאי רמינן לה כי היכי דלא ניבוי
 ix משום שנ' לעג לרש חרף עשהו : והא דרב יהודה⁹ מסר לה
 לקצרא רב חנניה עביד לה סיסא רבינא הייט לה מוחט קאמרינן

¹ *Menahot*, 42 a.² The editions have *עשו*, but MS. C. agrees with our fragment.³ Superlinear vocalization.⁴ Read *וכלי*.⁵ *Menahot*, 41 a.⁶ This is also the reading of MS. M. ; the editions have *רב רב יחמן* ; comp. *Rabbinovicz*, ad loc.⁷ דמכסי =⁸ ווייל = ווי ?⁹ *Menahot*, 41 b.

(Leaf 8, verso.)

למעלה איתמר רב אמ' אין מתירין ציצית מבגד לבגד ושמ' אמ'
 מתירין וכו' ואמ' אביי כל מילי דמר עביר כמר¹ לבר מן תלת דעביר
 בשמ' וכו' ואגב דאמ' רב אין מתירין מבגד לבגד אמר' רב יהודה
 מסר לה לכסותיה לכוביס אמל חזי דמינך בעינא לה לצי' דילה²
 5 כלומר לא נישקלה איניש לציצית דבגד דילי ונרימיה לבגד
 אחר: רב³ עביר לה סיסא כורכה כולה ודובקה עים הכסות:
 רבינא חייט לה לציצית דיליה מן הכסות וכולו שלא יביא אדם
 בהן לירי תקלה ויטלה מכסותיו ויטילה לכסות אחרת אלמא
 כרב סבירא להון דאמ' אין מתירין מבגד לבגד והשתה הילכתא
 10 כידאביי דאמ' לבר מן הני ג' דעביר כשמואל מתירין מבגד לבגד
 x, XI ומדליקין מנר לנר: קלא אילן לילגג⁴ ולשון ערבי ניל⁵: ושיעור
 אורך ציצית למטה יש שיעור למעלה אין שיעור למטה עד
 ארבע אצבעות למעלה אפילו הארכוה עד זרת הרשות בידו
 דקאמרינן על הא דרב פפא אמ' הילכ' משולש ארבע: למימרא
 15 דאית לה שעורא והתניא וכבר על⁶ זקני בית שמי זקני בית
 הילל לעלית יונתן⁷ בן בתירה ואמרו ציצית אין לה שיעור
 כיוצא בו לולב אין לו שיעור ומקשינן מאי לאו אין לו שיעור
 כלל לא יש לה למטה אבל למעלה אין לו שיעור⁸ דאי לא תימ' הכי
 כיוצא בו לולב אין לו שיעור הכי נמי דאין לו שיעור כלל ותנן
 20 לולב שיש בו ג' טפח' כדי לנענע בו כשיר אילא אין לו שיעור
 למעלה אבל יש לו שיעור למטה גבי ציצית נמי⁹ אין לה שיעור
 למעלה אבל יש לה למטה: ושוב מצאנו שיש לו ללולב שיעור

¹ Read כרב.² From אמל to דייה not in the editions nor in the MSS. of the Talmud.³ Read דזניה comp. the last line on the previous page.⁴ למיגג.⁵ ניל.⁶ Read עלו.⁷ Editions יוחן, but MS. C. and many old authorities agree with our fragment.⁸ Our texts read למטה אבל יש לה שיעור למטה הכי נמי.⁹ Editions and MSS. הכי נמי.

(Leaf 9, recto.)

למטה ואין לו למעלה ר' ישמעאל אומ' ג' הרסין ושתי ערבות לולב אחד
ואתרוג אחת: ר' עקיבא אומ' בשם שלולב אחד ואתרוג אחת כ
כך הדם אחד וערבה אחת¹ זה שיעור למטה ועכשיו הרי אנו
עושין עד ק'²: וכן בכמה מקומות ראינו שנתנו חכמ' שיעור למטה
xii ולא נתנו למעלה אף ציצית כך היא: והראמ'³ רב פפא הילכתא
6 ארבעה בתוך שלוש מיטולשת ד' מיטום דאיפלינו בית ישמי ו
ובית הילל דתנו רבנן כמה חוטין הוא נותן בית שמאי אומ' ד' וכופלן⁴
בית הילל אומ' שלוש וכופלן⁴ וכמה תהא מיטולשת בית שמאי אומ' ד'
אצבעות⁴ ובית הלל אומ' ג' אצבעות⁴: ואתי רבנן אמרו ואפלינו
10 אמ' רב הונא ד' בתוך ד' מיטולשת ד' ר' יהודה אומ' ג' חוטין⁴ בתוך
ג' אצבע⁴ לקרן מיטולשת ג' אצבעות⁴ ר' אחא בר יעקב⁵ ראמי ד'
דאינון ח' ורב ירמיה מדפתי ראמי ח' דאינון יו' איצטרבנן לדרב
פפא למפסיק הלכה ד' חוטין כפולים לה' כמישאנו⁶ עושין עכשיו בתוך
14 ג' אצבע⁴ לקרן מיטולשת ד' אצבע⁴ שתהא ציצ' כפולה ד' אצבעות
xiii וזה הוא פירושה: מצדקי⁷ ופרשנלהו⁸ בלשון קדיש ובלש' ערבי:
xiv טלות שנקרעה חוין משלוש ותפור בהן דאית בה שלוש
על ג' יש עליה תורת בנד תוך שלוש לא יתפור כיון דליכא עליה
תורת בנד כי דקא אמ' מר⁹ במטלניות שאין בהן שלוש על שלוש
לא לעניים חזיאן ולא לעש' חזיאן ובטיל לה וכמאן דליתה דאמי ואל
xv יתפר: והלוקח טלות המצויצת מן הישוק¹⁰ יהו קשה לך מאי
21 שנא מן התגר כשר ומאי שנא מן ההדיוט פס'¹¹: כך טעמו
שלדבר תגר כיון שסמוכין אנשים עליו הרבה ולוקח ומזכר

¹ *Sukkah, Mishnah, III, 4*; *Gemara, ibid., 34 b.*² Refers only to *ערבה*.³ *Menahot, 41 b.*⁴ Explanation by the Gaon.⁵ *Menahot, 42 a.*⁶ כמה שאנו =⁷ *Menahot, 41 a.*⁸ ופרשנא להו =⁹ *Sukkah, 16 a.*¹⁰ *Menahot, 43 a.*¹¹ פסול =

(Leaf 9, verso.)

טלות' הרבה ומדקדק בדבר וחש על ממונו שלא הפסד¹ ואין לוקח אילא
טלות שהוטלו לה ישראל ציצית כדי שלא יוציא עליו לעזו שעושה
רמיות ושוב אין לוקחין ממונו משום הכי כשר אבל הדיוט גוי
שאינו תגר כיון שאין לו אלא טלות אחת ואינו רגיל למכר ואין מ
5 מדקדקין בציצית שלה לפיכך פס' וזה הו טעמו שלרבא² :
xvi וששאל' צריך אדם לחדש ציציתו כל ל' יום היאך רגילי רבנן
הכין רגילי רבנן דכמה דאיתה לציצית בעינה ולא איגדרם
ענף ואיכא שליט גדיל ושני שליט ענף וקשר תחתון וקשר
עליון במקומו לא אטריחוה רבנן לחדש אותה כל זמן שהיא
xvii כתיקנה ואפילו שנה וכך מנהג: וטלות בעלת ה' כנפים חיבת
ii בציצית דתניא³ על ארבע ד' ולא ג' אתה אומר ד' או אינו אילא
ד' ולא ה' כשהו אומר אשר תכסה בה הרי בעלת ה' אמור הא מה
אני מקיים על ארבע כנ' כס'⁴ ד' ולא ג' ומה ראית לרבות בעלת ה'
ולהוציא בעלת ג' מרבה אני בעלת ה' שיש בכלל ה' ד' ומוציא
15 אני בעלת ג' שאין בכלל ג' ד' וזה מדרש חכמ'⁵ הוא :
xviii וששאל' צמר ופשתים פוטרין בכל מקום לציצית או לתפירה
מה עיסק תפירה כן אילא כל שמעתין⁶ בציצית עסיק דאי כילהן
שלפישתן מהו שיפטרו בשלצמר צמר ופש'⁷ הוא דפטרי
דכיון דתכלת פטורה לבן נמי פטור אבל פשתן בצמר לא או
20 דילמא כיון דכתיב לא תלבש שעטנו גדילים תעשה לך לא שנא
צמר בפשתים לא שנא פשתים בצמר ופשתין דאמ' רחבה
אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרין בשלפשתן וחוט פשתן פוטרין

¹ Read יפסד.² Comp. introductory note.³ *Menaḥot*, 43 b.⁴ = כנפוח כסוהך; not in our texts, but in MS. M.⁵ i. e. not שמען ש.⁶ *Menaḥot*, 39 b.⁷ ופשטים.

(Leaf 10, recto.)

בשלצמר חוטי צמר ופשתים פוטרין בכל מקום ואפילו בשיראין :
 ופליגא דרב נחמן דאמ' רב נחמן השראין פוטרין מן הציצ' ושמע'
 כולה בציצית קא מסניא וליכא תפירה הכא אבל לענין הלכ' אף על
 גב דקאמ' ¹ סדין בציצית בית שמאי פוטרין ובית הלל מחיבין ו
 5 והלכה כבית הלל אפילו הכין כל שיש בו פשתן וכל שבין סדין
 שכולו פשתן אין מטילין לו ציצית ואף על גב דאמ' מר אתי עשה
 דגדילים תעשה לך דחי ליה ללא תלבש שעטנז הני מילי כל מצוה
 דנהגא תמיד ולא מפסיק לה מידי אבל מצות ציצ' כיון דביום הו דנהגא
 בלילה לא נהגא דבעינא וראיתם אתו וליכא התינה ² ביממא אתי
 10 מצות גדילים תעשה לך דאחי לא תלבש שעטנז כשמיניע לילה
 בטלה מצות ציצית דליכא וראיתם אתו ולא תלבש כדקאיי קאיי :
 והינו דאמרינן בבמה מדליקין ³ ובהתכלת ¹ גזירה מיטום כסות לילה :
 XIX היא שלבנד וכנפיה שלעור חיבת בציצ' ⁴ מאי טעמ' כיון דכולה טלות
 בגד היא אף על גב דציצ' בעור קא ראמי ועור לא מחייב בציצית
 15 אמרינן זו' ⁵ בתר עיקר ועיקר בגד היא : היא שלעור וכנפיה
 של בגד אף על גב דציצית בבגד קא ראמי זו' ⁶ בתר עיקר ועיקר
 עור הו ופטורה מן הציצית ורב אחאי אויל בתר כנף קסבר
 כיון דציצית בכנף קראמי כנף עיקר או כנף בגד חיבת או כנף עור
 XX פטורה : מי שנפסקה לו ציצית ביטבת בדרך אם כרמלית היא
 20 מתכסה בה עד שיבא לביתו ואינו חושש ואם רשות הרבים
 הי יויטב ומשמרה עד שתחשך דהילכ' כמר בר רב אשי דלישנא
 בתרא דסופיה דהקומין ⁷ : אבל סנדל וקמיע אפילו בכרמלית

¹ *Menahot*, 40 a.² הא תינה = .³ *Shabbat*, 25 b.⁴ *Menahot*, 40 b.⁵ זול = .⁶ זול = .⁷ *Menahot*, 38 a.

(Leaf 10, verso.)

אסור לטלטלו אילא או מפקירן¹ או יושב ומשמרן עד שתחשך ולא
 דאמן למעות מעות הילכ' כר' יצחק דאמ'¹ מוליכו פחות פחות מארבע
 אמות וסנדל וקמיע ושאר בגדים אין עושין כר' יצחק:
 וחיכא דשכח אוזמיל מערב שבת וכין מפתח בית הכנסת אם
 בעיר מנופפת הוא ויש בה עירוב מביאו לכתחלה וכן קמיע וסנדל
 ואם מכרמלת לרשות היחיד הוא מביא קטן שאין חיב במצות
 ומביאו לדעתו ובלבד שלא יאמר לו הוא דקאמ'² רב יצחק בר בוסנא
 איתוד³ ליה מפתחות דבי מדרשא אתא לקמיה דר' פדת אמל
 איתי טלי וטליא נטללו החם אפשר דמשכחו לה ומאיתי ליה ומאיתי
 לה⁴ אלמא קסבר קטן אבל נבלות אין בית דין מצוין עליו להפרישו
 ומותבינן כמא תיובא' ומוקמינן לה בכרמ' דרבנן: ולב שנתבשל
 בדמו שלא ניקרע כי דקאמ'⁵ הלב קרעו ומוציא את דמו לא קרעו
 קרעו אחר בישולו ומוחר ולא קאסרינן ליה בגמרא אילא אמרינן
 לב הו דבעי קריעה אבל כחל לא באעי קריעה ומשניינן לב הוא
 דסגי ליה בקריעה כחל לא סגי ליה בקריעה אבל הראש
 שניתבשל בלא קריעה בין שנמלח ובין שלא נמלח אסור
 מאי טעמא דלא גרע מן עלי דקאמ'⁶ רישא בכיבשא אחתיה אבית
 שחיטה מידב דאיב ושרי אחתיה אצדדין דיליה מיקוח קאוי
 ואסיר הכא נמי קוא ליה דמיה ואסיר: וכהנת כיון שנשית
 ליש' נעשית זרה לכל דבריה ואסורה לאכל בתרומה ובחלה
 בין בשלה ובין שלאחרים דתנן⁷ בת בהן שנשאת ליש' לא תאכל
 בתרומ' סתמא קאמור' בין שלה בין שלאחרים וכין בת לוי⁸ שנשית

¹ *Shabbat*, 153 b.² *Yebamot*, 113 b, end.³ = איהיבד; our texts have אירכסו. See ברשע על גבי גהלים. I, in *Jahrb. d. jüd.-lit. Gesells.*, V, Heb. pt., where the reading agrees with our fragment.⁴ Our texts have קסבר קטן והו אלמא קסבר קטן והו אלמא קסבר קטן.⁵ *Hullin*, 109 b.⁶ *Pesahim*, 93 b.⁷ *Yebamot, Mishnah*, VII, 1; *Gemara*, *ibid.*, 66 a; the quotation is not literal.⁸ The words 'שנשית ליש' crept in from the previous line.

(Leaf II, recto.)

ליש' לא תאכל לא תרומה ולא חלה בין שלה בין שלאחרים שלא
 מצאנו שיש קל בין תרומת עצמו לתרומת אחרים ואפילו תרומת
 מעשר שללויים חשובה כתרומה גדולה שהרי כתוב בה ונחשב
 לכם תרומת וג': וישראל שמכר חמצו לגוי או שנתנו xxiv
 לו במתנה גמורה אם משך גוי אתו ואין שם הערמה 5
 ואינו רגיל לעשות כן בשאר שנים אילא מורע¹ הוא מותר
 ליש' לחזור ולקח ממנו אחר הפסח מן הגוי מאי טעמ' בין
 דקנייה גוי ומשביה קם ליה ברשותיה וקימ' לן חמין שלנכרי
 אחר פסח מותר באכילה דתנן² חמין שלנכרי שעבר ע
 עליו הפסח מותר בהנאה ואמרינן מנו השתה מתנית' או ר'
 יהודה חמין סתמא קאמ' ואפילו דגוי וארינן³ בסופא ובדון
 הוא דאיבעי ליה מיתנא מותר באכיל' ואידי דתנא רישה
 אסור בהנאה תנא דנוכרי מותר בהנאה: אלמא חמין דנוכרי
 אחר פסח מותר באכילה: ותנו רבנן⁴ חנות שלגוים ומלוי⁵
 שלגוים ופועלי ישר' נכנסין ויוצאין שם חמין שנמצא שם 15
 אחר הפסח מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה⁶ ותוב
 קאמ' אמ' רבא⁷ הילכ' חמין בזמנו וכו' והאיי מותר דקאמ'
 הכא בין באכילה בין בהנאה: ואף מדרב נחמן מותר
 באכילה דאמ' רבא כי הונן בירב נחמן הוה נפיק יומי ד
 דפיסחא וכו' שמעינן מן כל הלין טעמי דחמין דנוכרי 20
 אחר פסח מותר בהנאה: סריקין שמביאין עיסה xxv
 ולשין אותה בכמן ובפילפלין או בשאר מיני תבלין ועושין

¹ מאורע = .² *Pesahim, Mishnah, II, 2; Gemara, ibid., 28 a.*³ איירי? But comp. וארינן?⁴ *Pesahim, 31 b.*⁵ The editions have ומלאי, but some of the MSS. read ומלוי; comp. Rabinoviez, ad loc.⁶ Comp. introductory note.⁷ *Pesahim, 30 a.*

(Leaf II, verso.)

אותה בדפים פעמים שעושין אותו ריקין פעמים גלוסקאות
 ששנו חכמ' ¹ ר' יוסי אומ' עושין סריקין מן ² ריק' ואין עושין מן ²
 גלוסקאות ולצאת בהן ידי מצה בפסח מותר דתנו רבנן יוצי'
 בפת נקיה והדראה וביסר' המצוירין בפסח ואם תאמר כבר
 שנו חכמ' אין עושין סרי' המצ' בפ' אמ' ר' יהודה דבר זה שאל בותים בן זונין ⁵
 וכו' עד ויקבענה כיון שאין צריכין לשהות עליה ולא יאָאָרו ³ אמרו לו
 אף על פי שאיפשר לעשות כין אין עושין מפני החשד: יאמר כל הסר'
 אסורין סריקי בותים לוֹת' אלמא אין עושין ובשאין עושין דוקא סריקין
 של כל אדם שאינו אומנין ואין זריון ושוהין בהן ובאים לידי חימוץ אבל
 שלנחתומין שאומנין הן זוריון הן מותר דאמ' ר' אלעזר בר' ר' צדוק פעם ¹⁰
 אחת נכנסת' אמ' בכופה איכא דאמרי לא שלנחתומין אמרו אילא
 שלכל אדם והל' בלישנא בתרא: מעיסה והחליטה ⁴ כבר מפורשין
 מעיסא קמח על גבי מגלשין: מגלשין מים רותחין ששומטין את
 השער ⁵ ויד סולדת בהן: חליטה מגלשין על גבי קמח וזה
 וזה לעינין חלה הו דתנ' המעיסה בי' שמאי פוטרין וביה הילל מחיבין ¹⁵
 וכו' ומאי מחיבין ומאי פוטרין לעינין חלה אבל למצה אין יוצ' ידי
 חובה בהן דלאו לחם אינון ורחמ' אמ' מצות לחם עני: סיפגנין זה
 הו בפרינג דמן נשסתנ' ⁵ עבדין ליה ללחמיה: דובשנין ואיסקריטין ^{xxvii}
 כושכוג ⁵ וכיוצא בהן שהן מלאין דבש או שכר או קנד ואוגזין ושקוד
 ושומ' דובשנין אופין אותו בתנור איסק' עשין אותן מיני טיגן ^ו
 ומרתחין להין בטנגירא ושאדו עליהון משחא ודובשא והני כולהון
 לחלה דתנן רבנן הסופ' והדו' והאים' כלם פטו' מן החלה: וחלות ^{xxviii}

¹ *Pesahim*, 37 a.² Editions and MSS. כמין, but the 'Aruk, s.v. חרק, agrees with our fragment.³ Superlinear vocalization.⁴ *Pesahim*, 37 b.⁵ Persian.

(Leaf 12, recto.)

המסורת כי דקא מפריש ר' יהושע בן לוי ורייש' לקיש בכל שעה :
 אבל לעינין פסח לחם עני אמ' רחמ' והני כלהון לאו לחם אינון :
 xxix ושאל' מהו לאפות בפורני ובכירה ובכל דבר שאופין בו במקום
 שאין תנור אנו אין עמנו פורני ואין אנו יודעין מעשיה : אבל אתם
 כלל זה יהיה בירכם כל שמסקין תחתיו או עליו ואחר כך מדביקין 5
 את הפת אין בא לידי חמין ומותר : ואם מדביק את הפת ואחר כך
 מיסיק חושניו² שמא ישהה ואסור דקאמ'³ הרתיח ולבסוף הדביק
 מותר הידביק ולבסוף הרתיח אסור : ומצה שלכות⁴ בפסח
 מותרת דתנו רבנן⁵ מצות⁶ כותי מותרת ואדם יוצא בה ידי חובתו
 10 בפסח ר' אלעזר⁷ אוסר לפי שאין פקיעין⁸ בדקד' מצות ר' שמ' בן גמ'
 אומ' כל מצוה ישחזו' בה כותיים הרבי⁹ מדק' בה יתיר מייש' ואמר' ר'
 שמעון בן גמל' הינו תנא קמא ומפרק' איכא בין תנא קמא לדיליה מצוה
 דכתיבא באור' ולא אחזיק בה האי כותי דתנא קמא סבר כיון
 דכתיבא אף על גב דלא אחזיק ור' שמ' בן גמ' סבר או אחזיק
 15 אין או לא אחזיק לא : ומקשו' יהיבי¹⁰ האי כל מצ' שהחזיקו בה כותיים
 אם החזיקו בה מיבעי ליה : וקאימא קויטא ומשניין אילא איכא
 ביניהו דלא כתיבא ואחזיק דתנא קמא כיון דלא כתיבא אף על
 גב דאחזיק לא ור' שמע' בן גמ' סבר כיון דאחזיק אחזיק : וכיון דפלוג'
 דרבנן ורבנן שמ' בן גמ' בדלא כתיבא ואחזיק הבר' כתיבא¹¹ מודי
 20 מודי¹² להו ר' שמעון בן גמל' לרבנן : וכיון דמצת מצוה כתובה
 בתורה הי הוה ליה רבן שמעון בן גמ' ורבנן בחד סברא ור' אלעזר
 xxxi דאסר הוה ליה יחיד ולית הילכ' כותיה : פוטיטא¹³ גירתא

¹ *Pesahim*, 37 a.² הוששני =³ *Pesahim*, 37 a.⁴ Read שילכותי.⁵ *Hullin*, 4 a.⁶ Read מצה.⁷ This is the correct reading, and not אליעזר, as the editions have it ; comp. Rabinoviez, ad loc.⁸ Our texts have בקיין and בקיין, MS. M.⁹ הרבה =¹⁰ Read אי הכי.¹¹ Read ברכתיבא.¹² Dittography.¹³ *Pesahim*, 24 a, end.

(Leaf 12, verso.)

xxxii ודג טמא הי ושמה בלשון ערבי גרי¹: וששאל² מנחה גדולה ומנחה
 קטנה ופלג מנחה למה נאמרו² לערב הפסח או לערב יום הכפ' או לשבתות
 וימ' טוב': תחלת מה שאמ' חכמ' לעיני תמיד שלבין הערבים
 ופסח זה עם זה דכתיב בתמיד ואת הכבש השני תעשה בין
 הערבים וכתוב בפסח ושחטו אתו כל עדת יש' בין הערבים 5
 ולהקדים תמיד לפסח: ושנינו תמיד נשחט וכו'³ מתנ' וכי הוא
 נמרא דראשיה דתמיד: ובא ללמודנו שמשש שעות ומחצה
 נקריה מנחה גדולה שאילו לא בין הינו אומ' תמיד כתוב בו בין הער'
 וכיון ששחטו בשש ומחצה פסול: באה בראיתא זו ללמודנו א'
 איזו מנ' גדולה ואיזה קטנה: וממנה אנו לומדין בין למנחת
 תפילה שלחול בין לתפילת מוספין ומנחה שלשבת כי דקאמר²
 xxxiii היו לפניו ב' תפילות וכו' עד מצוה שאינה עוברת: יז ריפי
 שני ככרות הדבוקין זה לזה ושמן בלשון ארמי ריפה⁴ רב אכל יז ריפי⁵
 שהן כו בני גנ' לקבא ו' ככרות לכל קב ולא בריך מפני שהיה אוכל
 הרבה כלומר שיען⁴ לא שבעתי שאומר ואכלת ושבעת: אמ' רב
 נח' עדי כפנא תוב: עדי פירשו זה: אמ' רב נחמן זה העבון לעולם
 שלא בירך על יז ריפי אילא אמ' רב נחמן אין דבר תלוי ברב הונא
 אילא כל שאחרים וכו': וששאל² והתקדשתם אילו מים ראש'
 והיתם קדוש' אילו מים אחרונים וכו'⁶ כך הלכה או לא: עבשו
 אין אנו נוהגין כמות זו אילא כדכאויצד⁷ אמ' רב אתי⁸ הרגיל
 בשמן שמן מעכבו אמ' רב אשי כי הונן ברב כהנא אמ' משחא
 מעכב לן ואמ' ולית הילכתא בכל הני שמע' אילא כי הא דאמ' רב

¹ جري; comp. I. Löw in *Orientalische Studien*, I, 552.² Berakot, 26 b.³ Pesahim, Mishnah, V, 1; Gemara, ibid., 58 a.⁴ Superlinear vocalization.⁵ Berakot, 42 a, top; read הונא; comp. 'Aruk, s.v. כעך.⁶ Berakot, 53 b, end.⁷ כרכיז; Berakot, 42 a.⁸ Comp. introductory note.

(Leaf 13, recto.)

חייה בר אשי אמ' רב ג' תכיפ' וכו' ורב אשי ורב נחמן בר יצחק
 הלכה כרב אשי ואו¹ רבנן דסיומא אמרוה בתר רב אשי וכל
 xxxv שבין דהוו להין בתראיי וקיימ' לן הילכת' כבתראיי: תיגלל
 מטפחת ואל יגלה ספר תורה² כך פירושו דקאמ' הגולל³ ספר תורה
 5 ערום נקבר ערום אילא גוללו במטפחת ילו ואם האמר נכנסת
 מטפחת בין גויל לגויל ונגללת עם ספר תורה וצריך להוציאה
 בידו מבין הגוילין ויש לו לספר תורה כעין בזיון מוטב תיגלל
 xxxvi מטפחת ואל יגלה ספר תורה: הקורה מגלה למפרע לא יצא⁴
 כגון שהחיל בכי מרדכי היהודי ואחריו וכל מעשה ואחריו
 10 וישם ועל עד ויהי בימי אחשוורוש זהו למפרע: סירגון כגון שקראה
 פיסקי פיסקי ויהי בימי אחשו' ועד גם ושתי ועיכב וקרא עד
 ויאמר ממוכנ ועיכב וקרא עד ויאמר המן למלך עיכב: מיהא
 על הסדר קראה אילא חתיכות חתיכות כי דקאמ'⁵ לא הוה ידעו רבנן
 xxxvii מאי סירגון וכו': אמתה שלתורה⁶ בעיקר שבתורה
 15 כאמת שלה כגון מצות וחקים ומשפטים שבה: ומהי לה אמוחה?⁷
 xxxviii מצות חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק⁸: בני אדם עוברין
 ושבין ברנליהן כי דכתי' רגלי הנברים: והתחלתה כי דדביתהו
 דרב יוסף וכו'⁹ ואם כבת אחר ערב שמיש בשעה אחת או
 פחות מכן אין חיב להדליקה דהלכ' כבתה אין זקוק לה¹⁰:
 20 זס נס נס סימן: והילכת' כנס¹¹: ומוקש' וכבתה אין זקוק
 לה ורמי' מצותה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאו
 כביא הדר מדליק לה אלמא זקוק לה ותיוב' דרב הונא לא דאו

¹ ואי.² *Megillah*, 32a, end.³ Our texts read האוהו; comp. introductory note.⁴ *Megillah*, *Mishnah*, II, 1; *Gemara*, *ibid.*, 17 a.⁵ *Megillah*, 18 a.⁶ *Ibid.*, 16 b.⁷ *Ibid.*, 19 b.⁸ *Shabbat*, 21 b.⁹ *Ibid.*, 23 b.¹⁰ Read: . . . זס נס = כנתה . . . אכור . . . אין [זקוק] מיהר אין אכור . . .

אין אכור.

(Leaf 13, verso.)

לא אדליק עד שתכלה רגל מן השוק מדליק או נמי לשיעורא דהיכא
 דכלתה רגל מן השוק ועד¹ אן דולקת אם רצה מכבה או נמי מסלקה
 תרמרא² ציבי דשמוהו³ תרמדי בני אדם פועלים העושין בשדה xxxix
 מיתאחרין אחר כל בני אדם וכשבאין מלקטין תרמדי עצים למי
 5 שהן אצון⁴ וטפלהון דלא אפשר למזבן ציבי ותרמדי בחינם:
 xi. ואנשים הרבה בחצר אחת: שורת הדין אם משתתפין כולן
 בשמן יוצאין כולם בנר אחת מדנר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני
 אדם ומדר' חונא מילא קערה שמן וכו'⁵ ומדר' זורא מראש הוה משתתפנא
 בפריטי⁶ אלמא בשותתות⁷ סניא אבל הרוצה להבב ולהדר מצות
 10 כל אחד ואחד מדליק נר לעצמו דתנו רבנן⁸ מצות נר חנוכה נר איש
 xli וביתו והמדרין נר לכל אחד ואחד וכו': ושיכרא דארמאיי
 בין דחיטי ובין דתמרים בין דצמוקין כיון דמירמא רמו ליה
 ולא מבשלין ליה ישרי דאמ' רב האי שיכרא דארמאיי שרי
 14 וחיה ברי לא נישתי מיניה: ואמרינן לאו משום דאסיר אילא
 xlii דלקי מלקי ליה וכו'⁹: ופוקע¹⁰ שלגוים כיון שהן מטילין בו
 xliii קמח שעורים מבושל אסור: ספר יוחסין¹¹ כיון שהיה
 בו פ'רוש כל מטפ' ומשפחה וכמה סגנים ושרים וראשים
 היו בה וכמה נביאים וצדיק' היו בה וכמה בעלי תורה היו
 בה וכמה פגם ופסול היו בה היו מדבקין ונושאין ומשיאין
 20 ומתחברין עם מיוחסין וטובים ומתרחקין מן הפגומין וכיון
 שננזו תשיש כוחן וכהה מאור עיניהם שלא היו יודעין באיזו
 משפחה ידבקו ואפילו הן עצמן לא היו יודעין מה היה בהן והיו

¹ וידיין = . ² *Shabbat*, 21 b. It cannot be determined whether the correct reading is הרמרא or הרמרא.

³ Read דשמיהו = דשמיהו.

⁴ Read אינן.

⁵ *Shabbat*, 23 b.

⁶ *Ibid.*, 23 a.

⁷ Read בשוחח.

⁸ *Shabbat*, 21 b.

⁹ 'Abodah Zarah, 31 b.

¹⁰ Arab. قَعَّاعٌ, a beverage made of barley.

¹¹ *Pesahim*, 62 b.

(Leaf 14, recto.)

מתיראין ממה שאמרו חכמים¹ כל הנושא אישה שאינה הוגנת לו
 וכו': ת' גמלי דרשא דמאצל לאצל² לא מדרש שלתורה אילא
 XLIV מדרש מעשה משפחות מה עשו ומה היו ביניהם: פסח
 מעוכין³ כיוון שרבין ישראל אלפ' אלפ'⁴ ברנל דוחקין זה את זה ומעכבין⁵
 5 זה את זה ובאין לידי סכנה: ובירוש' היה נעשה נס ולא היו מצטערין
 ולא היו באין לידי סכנה שכך אמ' חכמ' מעולם לא נתמעך אדם
 XLV בעזרה וכן בתמיד': גפה שלרומי⁶ שגשבעין בני רומי כולן כנון
 רומיותה ובגובהה ובגבורתה ובעוזה ובעוצמה ובממשלתה
 XLVI שלרומי: וגלגל קבוע ומזלות חוזרין: וגלגל חוזר ומזלות
 10 קבועין שחכמי אומות העולם אומ'⁷ דבר זה לא דיני ממונות
 ודיני נפשות הן ולא איסור והיתר הו' שצריך לקבוע הלכה ואף
 על פי כן נראין דב' שאף על פי שאמר רבי תשובה לדברי אומות העולם
 שמעולם לא ראינו עגלה בדרום ועקרב בצפון אלמא גלגל קבוע
 ומזלות חוזרין משמע כבר בא ראבה⁸ ופרכה לדרבי דקאמ'
 15 ודילמא בסדנא דריחיא וכצינרא דרשא⁹: דריחיא ורשא חוזרין
 וסדנא וצינרא עומדין במקומן וקימי' לן הילכ' כבתראיי: ועוד
 נמרא דהמוכר את הפינה¹⁰ מסיע ליה לראבה דאמ' רבה בר בר
 חנה וכו' ואתנחתה לסלתאי בההי כותא וכ' עד הדר
 גילגלא לדוכ' ושקלת לה אלמא גלגל חוזר: וכין חכמי
 20 אומות העולם אומ' ביום חמה מהלכת וכו' יבזו הלכה כחכמ' אומ'
 הע' דאמ' רבי נראין דבריהם שביום עינות¹¹ צוננין ובלילה
 רותחין שאין אחד שאחלוק¹² על רבי בזו: ועוד כך אנו רואין

¹ *Kiddushin*, 70 a.² *Pesahim*, 62 b.³ *Ibid.*, 64 b.⁴ אלפי אלפים =⁵ Read ומעכבין.⁶ Nothing bearing on it is found in *Tamid*. Either read במציה and comp. V, 11; or the two words belong to p. 345. line 18, and comp. *Tamid*, III, 8.⁷ *Pesahim*, 87 b.⁸ *Ibid.*, 94 b.⁹ Our texts read רב אחא בר יעקב.¹⁰ This is also the reading of MS. B. and some of the old authorities; comp. Rabinovicz, ad loc.¹¹ *Baba Batra*, 74 a.¹² Editions and MSS. have כעיינה.¹³ Read שיהלוק.

(Leaf 14, verso.)

XLVII במעינות שהן כמה שמר רבי: ואסור לאדם שישוט אצבעו קטנה
 במים בט' באב כדרך שאסור ביום הכפר¹ הלכה היא וכך אנו עושין
 אילא דוקא בלא ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה ושלא בשעה שיוצא מבית
 הכסא דלא עדיף ט' באב מיום הכפורים דקאמ' ביום הכפ' אף על פי
 5 שאמרו אסור לרחוין מקצת גופו ככל גופו אם היו ידיו מלוכלכות
 XLVIII בטיט ובצואה רוחין כדרכו ואינו חושש²: כמצליף³ האמיר⁴
 XLIX בהדיא לחוי רב יהודה כמנגדנא⁵: רידיא⁶ כבר מפורש
 בסדר תעניות⁷ אמ' ראבה האי רידיא כי איגורא⁸ דאמי וקאי
 L בין תהומא תתא לתהומא עילא וכו': גביני כרוז⁹ איש שהיה
 10 ממונה במקדש להכריז לכהנים בתחלת היום בהשכמה
 זה יעשה כך וזה יעשה כך דתנו¹⁰ ואילו הן ממונין שהיו במקדש
 יוחנן בן פנחס על החותמות אחיה על הסלתות מתיה בן שמואל
 על הפיסות פתחיה על הקרב' למה נקרא שמו פתחיה שהו פותח
 דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון בן אחיה על חולי מעין.
 15 נחוניא חופיר שיחין גביני כרוז בן נבר על נעילת שערים בן
 בכאי על הפקיע בן אריא על הצלצל אנדס בן לוי על השיר בית גרמו
 על מעשה לחם הפנים בית אבטינים על מעשה קטרת אלעזר
 הפרכת פנחס המלבוש: ושנו חכמ'⁹ גביני כרוז מה היה אומ' עמדו
 כהנים לעבודתכם ליום לרוככם יש' למעמדכם והיה קולו
 1.1 נשמע בנ' פרסאות: בית הרירי¹¹ מקום שהיה עומד בדרך
 2.1 בין ירושלים לצוק מקום שנדחף שער המשתלח ומרוחק מירוש'
 ג' מילין ומדבר היה בין מדבר ירוש' למדבר צוק כלומר הרירי בין שני

¹ *Pesahim*, 54 b, end.² *Yoma*, 77 b.³ *Yoma, Mishnah*, VI, 3; *Gemara*, *ibid.*, 53 b.⁴ הא אמיר =⁵ *Yoma*, 54 b, end.⁶ *Ibid.*, 21 a, top.⁷ *Ta'anit*, 25 b.⁸ Our texts and MSS. have עיגלא; perhaps it is to be read איגולא = עיגולא

"a calfkin."

⁹ *Yoma*, 20 b.¹⁰ *Shekatim*, V, 1; comp. introductory note.¹¹ *Yoma, Mishnah*, VI, 8; *Gemara*, *ibid.*, 68 b.

APPENDIX

APPENDIX

XXXIX–XLVII

THIS appendix contains, either in their entirety or in part, nine fragments (XXXIX–XLVII) of the *Sheëltot* and the *Halakot Gedolot*, belonging to the Taylor-Schechter Collection. Their important place in the study of the Halakic literature of the Geonim is demonstrated in the first volume of this work, pp. 91–2 and 108–9.

XXXIX contains a single leaf, vellum, the first twelve lines of which are given. The rest of the fragment is identical with the beginning of *Sheëlta* IV in the editions. The portion reproduced here is closely connected with the end of *Sheëlta* III in the editions. Both deal with the question whether *הננסה בלה* is more important than *הליית המת*. Our text of the *Sheëltot* has preserved nothing of the material treated in the present fragment, and, as the latter also is incomplete, it is not possible to determine the exact size of the *Sheëlta*.

XL consists of eight consecutive folios, and it contains the *Derashah* meant to be attached to *Sheëlta* XLIII, which, like all the *Derashot*, is missing in the editions, and, besides, it contains a considerable portion of *Sheëlta* XLIV in a form differing essentially from the text as printed. Although the additions made by the fragments to what we possessed of the *Sheëltot* are almost entirely quotations from the Talmud, it was still thought well to reproduce the whole here, especially in view of its value for the text criticism of the Talmud.

XLI consists of two folios. The first twenty-five lines are the beginning of a *Sheëlta*, not preserved in our printed texts. To judge by the Halakic material in the piece now

rescued from oblivion, it was intended for the pericope תוריע, or מצורע, or אחרי מות. Only so much of the fragment has been copied here as contains the *She'illa*. The rest consists of extracts from Halakic and Haggadic works, one piece being particularly interesting. Apparently, it belongs to the *Tanna debe Eliyahu Rabba* and *Zutta*, and, differing from our version, as it does, it is of great importance in the study of this Midrash.

XLII contains two leaves, vellum, thirty-seven lines to a page. The part published here consists of the last thirteen lines of leaf 1, recto, and the first thirteen lines of leaf 1, verso. It is the end of the *She'illa* belonging to the Pentateuch lesson מצורע. The rest of the fragment is in our printed texts.

XLIII is written on paper and contains six leaves, the last page blank; pp. 1-8 in neat square writing, while p. 9 is nearly cursive, and large; pp. 10-11, square writing. The first page is blackened and rubbed, and further mutilated by two holes. I have tried to supply the illegible and missing words. What is reproduced here corresponds to nine consecutive pages, containing a Yom Kippur *She'illa*. The last two pages are part of a *Piggut*, probably from an 'Abodah for the Day of Atonement.

This *She'illa* is quite new, and it has a number of interesting points. I venture to call attention to some of them.

Leaf 1, recto, line 7, a Haggadah is quoted from the *Midrash Tehillim* with the introductory words וסורי שמים, plainly indicating that the author of the *She'illot* had before him a Midrash on the Psalms arranged according to *Sedarim*. The oldest authority known up to the present as having had access to such a Midrash was Rabbenu Nissim of Kairwan¹, who lived three centuries after the author of the *She'illot*.

For the history of the liturgy, the Confession of Sin, on leaf 1, recto, lines 26-9, is extremely important.

¹ Comp. Buber, Introduction to his edition of *Midrash Tehillim*, p. 66.

Although badly mutilated, it can still be recognized as identical with the form occurring in Palestinian sources, and different from that in the Talmud *Babli*¹. Yet one must guard against drawing the unwarranted inference, from this agreement between Rabbi Aḥa and the Palestinian sources, that he gave the preference to them. If there is any statement that can be made with certainty concerning Rabbi Aḥa, it is that it was his constant aim to establish the authority of the Babylonian Talmud as the court of highest resort. Our information about the liturgy of the Babylonian Jews of Geonic times is so inadequate that the utmost caution is required in dealing with whatever concerns it. The view, universally held², that the 'Amidah, published by Professor Schechter in the *J. Q. R.*, X, p. 654 et seq., is of Palestinian origin, becomes less certain when it is recalled that so late as the time of Rabbi Natronai (see above, p. 119, end) an 'Abodah commonly considered Palestinian was used in the Babylonian synagogues.

The reason given, on leaf 1, verso, 11. 8-11, for the choice of the Pentateuch passage read in the afternoon of the Day of Atonement³, is cited by Rabbi Abraham ben Nathan, of Lunel (בגדליק, 61 a), as a "French tradition." It is not at all improbable that the old French Jewish scholars may have derived their tradition from this very *She'elta*.

The source for the parable, leaf 3, recto, 11. 4-6, is not known to me. Obviously, Rabbi Aḥa must have had it in his text of the Talmud, *Sanhedrin*, 99 a. In any event, it is the short, original form of the New Testament parable of the prodigal son.

XLIV is on paper, six consecutive leaves, square, black

¹ Comp. *Yer. Yoma*, end; *Lev. R.*, III, 3; and *Babli Yoma*, 87 b.

² Comp. Prof. Schechter's remarks, and Dr. Elbogen, *Studien z. Geschichte d. jüd. Gottesdienstes*, p. 49 et seq.

³ The reason given is probably correct. In view of the fact that in olden times folk-dances took place on כּוּסָר between men and women, leading to marriages, the reading of the Biblical laws of marriage is highly appropriate.

writing. It contains a piece of the ה"ג. There is very little new material of importance, but the arrangement is characteristic, differing widely from that of the printed texts of the ה"ג.

XLV, two leaves, vellum, square writing. Like the previous fragment, it contains a piece of the ה"ג. Fol. 4 follows our printed text rather closely, but fol. 2 varies greatly from it. I have therefore copied only the latter portion of the fragment.

XLVI, one leaf, vellum, small square writing. It is a piece of the *Halakot Kezūbot* of Rabbi Jehudai Gaon corresponding to that published by Horowitz, in ה"ש"ר, I, pp. 15-16, but containing a considerable number of variant readings as compared with it.

XLVII, one leaf, vellum, thick, regular, square black hand. It seems to be an extract from a version of the ה"ג essentially different from ours. With the exception of the first eleven lines, which are contained in ה"ג, ed. Hildesheimer, 623, it is not to be found in the ה"ג. Notice especially that our fragment speaks of נטע, and not of כרם רבעי, thus betraying itself as a Palestinian version, since it was only in Palestine that the prohibition against רבעי applied to all sorts of plantings, and not merely to vineyards¹. The view that רבעי is to be buried in the cemetery is, moreover, in opposition to the ה"ג and to the שאלתה², and probably is another Palestinian custom³.

¹ Comp. *Tur*, *Yoreh Deah*, 294, and ה"ג, ed. Hildesheimer, 644.

² Comp. ה"ג, 16a; ed. Hildesheimer, 643, and *She'iltot*, C, 114, 116.

³ In ה"ג, ed. Hildesheimer, 643, רשקיעא is not to be translated with the editor "river" but "depth," by which the depth of the soil is meant.

XXXIX.

אלא שממהרין לצועק יותר מהניצעק¹ ברם צ' אפילו . . . . .
 דיטריח ליה בכל מלי למכתב כתובה ומקמי דליעול להת² . . . . .
 אי אביו שלחתן אי אמה שלבלה וא . . א קמיה תרתי מי . . . . .
 חדה מבעל בעילת מצוה וחדה מקבר שכבא הינא מינ . . . . .
 5 אם תמצי לומר בעילת מצוה עדיפה ובתר דבעיל קבר ליד . . . . .
 בתר דקבר ליה לישבעת ימי משתה נוהג בראשה אי ד . . . . .
 ימי אבלות תא שמע³ דתניה הרי שהיה פתו אפויה וטבחו
 טבוח יינו מתוקן ומת אביו שלחתן או אמה שלבלה מנניסין
 את המת לחדר את החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה
 10 ופורש ואחר כך קובר את מתו נוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ
 נוהג שבעת ימי אבלות ובאתן^{שבעת} ימים הוא ישן בן אנשים והיא
 ישינה בין הנשים ואין מונעין מכשיטין מן הכלה כל שלשים יום
 ואלה תולדות נח

¹ *Baba Kama*, 93 a.² Read לחופה מה.³ *Ketubot*, 3 b.

XL.

(Leaf 1, recto.)

. . . . . כסופא¹ הוא א' ליה כסבר כי מטי . . . . .
 רב פפא האי אסמכתא זמנין קנ . . . . .
 קניא אשכחיה דקא טרח אזווי לא קני אשכחיה . . . . .
 וקא שאתי שיכרא קני א' ליה רב אחא מדופתא . . . . .
 5 ודילמא איש . . . אסמכיה אזווי אי נמו לפכוחי . . . . .
 אלא אמ' רבינא אי ודאי קפיד אדמיה קני א' . . . . .
 קפיד אארעא קני ההוא גברא דובין ליה . . . . .
 באה . . . . . א' ליה אי ט . . . . . מ . . . . . אי מגבי . . . . .
 דאית . . . . . לסוף טרפיה מיניה ושטפו מוא ל . . . . .
 10 סברי רב פפא למימר רב בר שבא הוה . . . . .
 . . . . . א' ליה אי . . . . . יבנא לך . . . . . פל' מונוב ואח לאו² ש . . . . .
 המ . . . . . א . . . . . רב פפא למימר כי אמור ר . . . . .
 לא קניא . . . . . יל . . . . . נין ארעא דלא לזבוני קימ . . . . .
 . . . . . ווי א' ליה רב חונא לרב פפא כל דאי לא קא . . . . .
 15 . . . . . דאמור רב' אסמכ' לא קניא הילכך . . . דרה אר . . . . .
 . . . . . אר לר . . . . . של . . . . . קסבר רב נחמן מחילין בטיעות . . . . .
 . . . . . א איתמר המוכר פירות דקל לחבירו א' רב חו . . . . .
 לעולם יכול לחזור בו משבאו לעולם אינו . . . . .
 נחמן א' אפילו משבאו לעולם יכו . . . . .
 20 . . . . . או . . . . . ו ואביל לא מפק . . . . .
 . . . . . מינ . . . . . איתתא³ דה . . . . . זנו . . . . .
 . . . . . בה אמרה . . . . . א . . . . .
 . . . . . ה את נוולה א . . . . .
 . . . . . לא גמר . . . . . ר . . . . .
 25 . . . . . א רבה . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

¹ *Baba Me'zia*, 66 b.² The reading of the last three words doubtful.³ *Baba Me'zia*, 67 a.

(Leaf 1, verso.)

. . . . . זוויה¹ מפקינן אכל טפי לא מפקינן מיניה
 . . . . . אבק ריבית הוא ואין אבק ריבית יוצא בדיונין
 . . . . . מרי עבד רב אשי עובדא ביחמו קטנים כגדולים²
 . . . . . מרי אמר³ בריה דרב יוסף משמיה דרבא האי
 . . . . . 5 א באתרא דמסלקי לא ליכול אלא בנכיתא ואי
 . . . . . רבנן הוא אפילו בנכיתא נמי לא ליכול אלא בקיצו
 . . . . . למאן דאמ' שריא קיצותא אלא למאן דאמ' קיצות'
 . . . . . אי איכא למימר דאיתמר קיצותא פלגי בה
 . . . . . ב זביד חד אמ' שריא וחד אמ' אס . . . . . יא והיכי
 . . . . . 10 צותא כגון דאמ' ליה עד חמש שניי אכיל . . . . .
 . . . . . תא מיכן ואלך אכילנא שיעור זווי ומסתליק נ . . . . .
 . . . . . דאמרי עד חמש שנין אכילנא בלא נכיתא הא וד . . . . .
 . . . . . א אלא חמש שנים אכילנא בנכיתא מיכן ואלך
 . . . . . עד דהוו לך זווי ופרעת לי ואיכא דאמ . . . . .
 . . . . . 15 א . . . . . ר אלא היכי דאמי קיצותא אלא . . . . .
 . . . . . דכתב ליה עד חמש שנין . . . . .
 . . . . . שיעור זווי ומסתליק . . . . .
 . . . . . מאן דאסר . . . . .
 . . . . . סורא דכתב . . . . .
 . . . . . לא כס 20

¹ *Baba Me'zia*, 67 a.² *Ibid.*, 67 b, top.³ אמר רבא =

(Leaf 2, recto.)

זויה¹ אנינא אקרי אמרו ליה אנא יהיב . . . . .
 בני גרמידי גרמידי וקא עילינן בשוקא . . . . .
 זוטרתא אי אית ליה שרי ואילא אקיר פשיטא מן . . . . .
 דתימא כיון דמיטלא קא רבי עד שיבא בני א . . . ר שא . . .
 5 מפתח דמי קמיש' לן תניא נמי הכי היה לך² לחלוב את עיוז
 ולגזוז את רחיליו ולדרות את כורתו מצאו חבירו ואמ'
 לו מה שעיוזי חולבות מכור לך מה שכורת' רודה כך
 וכך מכור לך אסור ואיכא דאמרי הכי א' רבא כיון דממילה
 קא רב . . . שפיר דמי והא תניא כך וכך אסור אמרי הכי
 10 הני דאיכא השתא לאו אינהו דקא רבי³ הא תל' ל' אי
 פסקא להי אתי אחרינא בדוכהו⁴: רב פפא⁴ ורב חונא בריה
 דרב יהושע דאמ' תרוויהו האי משכנתא באתרא דמסלקי
 אין בעל חוב גובה ממנו והבכור נוטל בה פי שנים ואין
 השביעית משמטתה וא' מר זוטרא האי משכנתא
 15 באתרא דמסלקי מסלקינן ליה ואפילו מתמרי דאבודיא
 ואי אנבהי בסיסני קני ולמא דאמי⁵ כליו שללוקח ברשות
 מוכר קנה לוקח רב אמ' לא צריך למיקנא מיניה רב
 ששא בריה דרב אידי א' צריך למקנא מיניה והיל' צריך
 למקנא מיניה א' איזיל ואיתי זווי לא אכיל איזיל ואיתי
 20 זווי מא . . . בינא א' אכיל רב אשי א' לא אכיל והיל' לא
 אכיל . . . ב כהנא ורב אשי לא אכיל בנכיתא רבינא אכיל
 אמ' . . . זוטרא מאי טעמא מן דאמ' אכיל מידי דהוה אשדא
 אחוזה שדה אחוזה לאו אף על גב דהוה פירי שוי
 טובא פריק⁶ להו בארבעה הכא נמי לא שנא ומאי טעמ'

¹ *Baba Mezia*, 64 a.   ² Read הוילך or ההילך.   ³ Reading doubtful:
 בתריוו or בדוכהו?   ⁴ *Baba Mezia*, 67 b.   ⁵ = ולמינן דאכר.   ⁶ *Baba*
Mezia, 68 a.

(Leaf 2, verso.)

. . . . . דאמ' ¹ לא אכיל מידי דהוה אשדה אחוזה
 . . שדה אחוזה הקדש הוא ורחמנא אוקמיה אפיריום
 . . . הכא הלואה הוא מתחזייאת כרבית א' רב אשי
 אמרו לי א' רבא לית הילכתא לא כטורשי
 5 דפאפוני ולא כשטרי דמחזונאי דוקפי
 רווחא אקרנא וכתבי אשטרא מי יימא
 בר אמימר
 דהוי רווחא אליה ² מר לרב אשי אבא עביד הכי
 כי אתו מהימן וא' ליה הא תינא ³ כל זמן דאיתיה
 בחיי אי שביב ונפל שיטרי קמי יתמי מאי . .
 10 הוה כשגנה היוצא מפני השליט ונח נפשיה
 דאמימר לא כחכירי דנרשאי דכתבי הכי
 מנייה
 פלניא משבין ארעייה לפלניא והדר חכרא
 אימת קני דליקני דכתבין הכי קנינא מיניה
 ושחינא ליה כמה עידינן והדר זה כרונחא ⁴ מיניה
 15 שפיר דאמי כדי שלא תנעול דלת בפני לויין ולאוי
 מילתא היא: אין מושיבין את החֲנֻנִי למחצה
 שכר
 שכר ולא יתן לו מעות ליקח לו' פירות למחצה
 מושיבין
 אלא אם כן נותן לו שכר . . . . כפועל בטל אין
 את התורנגלין למחצה שכר אין שמין עגלין וסיחין
 20 למחצה שכר אלא אם כן נותן לו שכר . . . מלו ומזונן
 שמין ⁵ עגל עם אמו וסיח עם אמו ובמקום
 שנהגו לעלות שכר כחף לשעות מעלין אין

¹ *Baba Mezia*, 68 a, top.
 many cases.

² אמר ליה =

⁴ Read הכרניה = הכרניה.

³ = הינח; א for ה as in
⁵ Not in our text of the
Mishnah, but quoted in the *Talmud*, 68 b, from *Tosefta*, *Baba Mezia*, V, 6.

(Leaf 3, recto.)

מושיבין¹ ונ' עד כפועל בטל מאי פועל בטל א' אב . . . . .
 שלאותה מלאכה מאי כפועל בטל שלאותה מלאכה דבטיל
 מיניה עד האידנא: וצריכנא אי אשמיענן חנוני משום
 דלית ליה טירחא אבל לוקח לו פירות אבל חנוני דלית ליה²
 5 אפילו לא טבל עמו אלא בעיר זני³ ליה קמול⁴ לן תנו רבנן כמה
 הוא שכרו בין במרובה בין מועטת דברי ר' מאיר ר' יהודה
 או' אפילו לא טבל עמו אלא בציר אפילו לא אכל עמו אלא
 גרונרות אחת זו היא שכרו ר' שמעון בן יוחי או' נותן לו שכרו
 משלם: תנו רב' אין שמין לא עזים ולא רחלים ולא תרנגולין
 10 ולא כל דבר שדרכו לעשות ואוכל למחצה שכר ר' יוסה ביר'
 יהודה או' שמין את העזים מפני שהן חולבות⁵ הרחלים
 מפני שהן גוזזות שוטפות ומורטות ואת התרנגולת
 מפני שהי עושה תנא קמא בנייה וחלב לא הוי שכר
 עמלו ומזונו בנייה וחלב כולי עלמא לא פליגי כי פליגי
 15 בנסיובי ותותרי ר' יוסה ביר' יהודה סבר לה כאבוה דאמ'
 אפילו לא טבל עמו אלא בציר תנא קמא סבר לה כר'
 שמעון בן יוחי דאמ' נותן לו שכרו משלם: תנו רבנן
 משכרת אשה תרנגולת לחברת בשני אפרוחין
 בשנה ומותרת אשה שתאמר לחברתה תרנגולת
 20 שליי וביצים שלך תחלוק באפרוחים דב' ר' יוסי לית
 לה שכר עמלו ומזונו איכא בצים מזורות: ר' אליעזר⁶
 מאגורניא הוה ליה ההוא ארישא דהוה יהיב ליה⁷
 וזבין ליה דינה⁸ ופטים ליה כי פליגי לה בהרה הוה
 יהיב ליה רשא בשכר עמלו ומזונו אמרה ליה
 25 דביתהו האי דלא פליגי לך באליתא מיסום דלא יהבת

¹ *Baba Mezia*, 68 a end to 68 b.² סני =³ קא משמע לן =⁴ Abbreviation for אה.⁵ *Baba Mezia*, 69 a.⁶ Read בהמה.

(Leaf 3, verso.)

..... בהדיה¹ כי פלג ליה ופלג ליה נמי באליתא

.. ליה הב לי רשא דניפליג א' ליה לאו בעד

האידינא זוזי הוו מיתחזי כרבית השתא זוזאי

ודבוך² שותפי אנן והאי קא טרחת בדירך קא

שעבודי

5 טרחת אי משום פלגא דידי סתם ארשא

משעבד נפשיה לאיתווי רעיא למריה

שדרכי

דארעא: שמין³ פרה וחמור וכל דבר

לעשות ואוכל למחצה שכר מקום שנהגו

לחלוק בולדות יחלוקו לגדל יגדילו רבן שמ' בן גמ' או'

10 שמין עגל עם אמו ושיח עם אמו ומפרין

על שדהו ואינו חושש משם ריבית: תנו רבנן⁴

השם בהמה לחבירו עד מתי חייב לטפל

בהמה בולדות סומכוס אומ' בולדות שמונה

עשר חודש בנדרות כ וך חודש ואם בא לחלוק

15 בתוך זמנו חבירו מעכב עליו אבל אינו דומה

טיפולה שלשנה זו לטיפולה שלשנה אחרת

תניא אידך השם בהמה לחברו עד מתי

ליטפל בולדות בדקה ל' יום בגסה כ' יום ר' יוסה

ג' ביר' יהודה או' ג' חדשים מפני שטיפולה

ששינה

20 מרובה מאי מפכי שטיפו' מרו' תנא מפני

דקות מיבן ואלך נוטל מחצה שלו וחצי מחצה

¹ *Baba Mezia*, 69 a.
Gemara, *ibid.*, 69 b.

² וויך ?

³ *Mishnah*, *Baba Mezia*, V, 5 ;

⁴ *Baba Mezia*, 69 a.

(Leaf 4, recto.)

שלחברו¹ רב מנשיא גוריא שקא . . . . . ה
 בשלו וחצי מחצה בשלחברו אתא לקמיה . . אבי
 א' ליה מאן פלג לך ועוד מקום שנהגו לגדל הוא^{הני}
 מקום שנהגו לגדל יגדילו הנהו תרי כותאי דהוה
 להו שותפות בהרי הדרי אול חד מיניהו פלג ליה זווי 5
 בלא אדעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא א' ליה
 הכי א' רב נחמן זווי כמא דפליגי וקימי אול אידך פלג ליה
 חמרא בלא אדעתא דחבריה א' רב פפא כנין האי² ודאי
 איבעי ליה לאודועיה זווי מי איכא סאבי³ מי איכא
 10 חסיבי א' ליה לא חמרא כן ל' עלמ' ידעי דאיכא^{בסי}
 ואיכא לא בסי: נופה א' רב נחמן זווי כמה דפליגי^{קמי}
 והני מיילי טבי וטבי בישי ובישי תקלי ותקלי אבל טבי
 בישי ובישי טבי טבי ותקלי תקלי וטבי לא רב חמא
 הוה מ'נר זווי כל יומא בפשיטא לסוף כלו זווי^{דרב}
 15 חמא מעיקרא מאי סבר מידי דהוה אמרה ולא היא
 מרה הדרה בעינה זוא לא הדרה בעינה אם^{חמצא}
 לומר הדרא בעינה מרה ידיע פחתה זוא לא ידיע
 פחתה א' רבא שרי ליה לאיניש למיתן לחבריה
 ארבעה זווי ונימא ליה אוזפיה לפלניא מאי טע' לא
 20 אמרה תורה אלא רבית' הבאה מלווה למלוה א' רבא
 שרי ליה לאיניש למיתן לחבריה ד' זווי אמרו ליה רבנן
 לרב פפא והא א' קא אכיל בנך ריביתא א' להו כל
 כהאי ריביתא מאי טע' לא אסרה תורה אלא ריבית

¹ *Baba Mezia*, 69 a.² *Ibid.*, 69 b, top.³ ? סאבי⁴ *Comp. Rabbinovicz*, ad loc.

(Leaf 4, verso.)

מ . . . מלוה¹ הכא שכר אמירה הוא מפרין על
 אחר ואינו חושש משום ריבית: תנו רבנן כיצד
 מפרין על שדהו השכיר לו שדה בעשרים כור
 בשנה אמר לו תן לי מאתים זוז ופרנסה ואני
 5 אעלה לך עשרים כור מותר אבל אין מפרין לא על
 התנות ולא על הספהינ חנות לצור בה פורתא וציבי לה
 אמר רב נחמן אצתיה בראשה² פעמים שמפרין על
 התנות ועל הספינה חנות לצור בה פורתא וציבי לה
 אינשי ושריא אנרא טפי ספינה למיבון לה בינן
 10 דשפירא אסקריא אנרא טפי אמר רב ספינה
 אנרא ופנרא אמרו ליה רבכהנא ורב יוסי לרב אי
 אנרא לא פנרא אי פנרא^{נרא} לא אנרא אשתיק אמ' רב
 ששת מאי טע' קא שתיק ליה רב לא שמיעה
 ליה להאי מתניתא דתניא אף על פי שאמרו אין
 15 מקבלין צאן ברזל מיש אבל מקבלין צאן ברזל מגוי
 והשם בהמה מחבירו ואמ' לו בהמה זו עשויה עלי
 בל' דינר ואני אעלה לך סלע בחדש מותר לפי שלא
 עשאה בדמים מחיים אבל עשאה בדמים לאחר
 המיתה אמ' רב' פפא הילכתא ספינה אנרא ופנרא
 20 נהוג³ בני כפרי אנרא בשעת משיכה פנרא בשעת
 שבירה מידי במנהגא תליא מילתא אלא משום
 שלוחמים מתניתא איפכא תניא א' רב ענן א' שמואל קעזת
 מותר להלוותן בריבית א' ליה רב נחמן לרב ענן משום
 יתמי ניסור⁴ אכלי ריביתא יתמי אכלי דלא דידהו
 25 ניזיל בתר שבקיהו א' אליה זי גופא דעובדא

¹ *Baba Mezia*, 69 b. ² These two words, written over something else, are a note by the scribe calling attention to the fact that he had written a part of the sentence on the previous line; read אכתביה א.

³ *Baba Mezia*, 70 a, top.

⁴ דיהמי ניהו ?

(Leaf 5, recto.)

הַיָּמִי הַזֶּה א' ליה ההוא דודה דהוה לבני רב . . . ביה
 והוה מר שמואל תקיל ויהיב ותקיל ושקיל שקי . . . . ה
 ואגר פחתיה כי הנפקך² אי אגרא לא פחתא אי פחתא
 לא אגרא א' ליה כהאי גונא נמי אפילו¹ בדיקני נמי שרי
 5 מאי טע' בִּינן דקביל עליה פחתיה נחשא בכמה
 דפחית בציר דמי א' רב ששת תלבת³ מעות שלייתומם
 מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד:
 כי אני הכבדתי שאל⁴ דאלו מאן דמיתליד ליה
 בוכרא בעאניה מחיב להקדושיה לקמי שמויא שנ'
 10 קדש לי כל בכור בזמן שבית המקדש קיים כי תם
 הוא חלבו ודמו קרוב לגבי המזבח שנ' אך בכור⁵
 ובשרו נאכל לכהנים וכי בעל מום הוא נאכל לכהנים
 במומן דכ' ובשרם יהיה לך אחד תם ואחד בעל מום בזמן
 שבית המקדש קיים ובזמן שאין בי' המק' קיים רועה עד
 15 שיפול בו מום ונאכל לכהנים: ואסור למשרא מומא⁶
 עד דנפיל ביה ממילה שנ' וכל מום לא יהיה בו
 דלא ליקרב דאית ביה מומא הוא בו דאפילו⁷
 אסור דתניא כל מום לא יה' בו אין לי אלא שלא יהיה בו
 מום בידים מנין שלא יגרום לו על ידי אחרים תל' לו' כל מום
 20 אמ' מום ואמ' כל מום: וא' ע' גב דמתליד ביה
 למשחטיה עד דמחוי ליה לחכם ודעבר ושחט לא
 חזינא ליה למומן לאחר שחיטה אלא אסרינן ליה⁸
 השוחט את הבכור ומראה את מומו ר' יהודה⁹

¹ *Baba Mez'a*, 70 a.   ² ? מה נפקך   ³ Read הלכתא.   ⁴ שאלתא ;
She'illa, XLIV, 136, ed. N. Z. Berlin.

(Leaf 5, verso.)

. . . . . אר הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור
 . . . . . בה בר בר חנה אר' יוחנן בדוקין שבטין דכולי
 עלמא לא פליגי דאסרי כפליגי במומין שבגוף מר
 סבר גזרינן מומין שבגוף אטו דוקין שבטין ומר
 5 סבר לא גזרינן ואף על גב דקימא לן ר' מאיר ור' יהודה
 היל' כר' יהודה בהא כר' מאיר דא' רב נחמן א' שמואל היל'
 כר' מאיר בגזירותיו ואפילו מומחה דאית ליה בכור
 ואית ביה מומא לא חזי הוא לנפשיה אלא צריך
 לאחזוייה¹ לאחרי . . . דתניא כל הבכורות אדם רואה
 10 חוץ מבכור עצמו: ברם: אלו בכור דאיתליד ביה
 מומא ביומא טבא מה הוא לאחזוייה לחכם ביומא
 טבא ומשחטיה ומיכליה מי אית ביה משום מוקצה
 אילא מי אמרינן כיון דלא מישתרו² מוקצה הוא אי
 דילמא מראית בדעתיה דהשתא נפל ביה מומא לא
 15 לא הוה מוקצה ואם תימצא לומר היכא דאיתליד ביה
 מומא דמובהק וידעי דמישתרי עילויה מי אית ביה
 משום
 מוקצה אילא³ אמרינן כיון דידע דמום מובהק הוא לא
 מוקצאי מדעתיה אי דילמ' כיון דלא ידע או מיוזדיק ליה
 קָבָם אלא מוקצה הוא מיפלג פליגי בה ר' יהודה ור' שמעון
 20 דר' יהודה א' לא הואי מוקצה כהאי גונא וא' ע' גב דר' יהודה
 מחמר במוקצה הוא² דהא דעתיה עליה ור' שמעון אמ'
 כהאי גונא הואי מוקצה וא' ע' גב דר' שמעון שרי
 מוקצה בעלמ' הכא אסר דא' מי יימא דמוזדיק

¹ Edition לאחזוייה, but in the following sentence as in our fragment.

² The scribe could not read his copy in this passage, and left space indicating that words were missing. Read מחולא and מקל.

³ או לא =

(Leaf 6, recto.)

ליה חנם ומאי היא דְּהֶנֶן¹ בכור שנפל לב . . . . .
 או' ירד מומחא ויראה אם יש בו מום יעלה וי . . . . .
 ואם לאו לא ישחוט ר' שמעון או' כל שאין מומו ניכר מערב
 יום טוב אינו מן המוכן היל' בר' יהוד' אי כר' שמעון בריך
 5 דרשא: על אילו מומין שחטין ל' ² הבכור: ולענין: תש'
 דאמ' ³ דבי נשיאה הוה ביומא טבי לא הוה חזיא
 ר' אמאי שפיר עבד דלא חזי והא ר' אמאי גופה הוא ⁴
 היכא דחזייה מאתמול הוה ולא קביל ביה שהדי דלאו
 היא שְׁרָא ביה מומא וכיון דחזא מאתמול וא' ליה איתי
 10 ליה שהדי למחר לית ביה מוקצא כי ההוא דא' קמיה
 דרבא לאחזויי בוכרא אפניא דמעלי יומא ⁵ והוה קא
 חיף רישה חזייה למומיה א' ליה זי האידינא ותא
 למחר ואיתי ליה שהדי דלאו אית ⁶ רמה ביה למומיה
 למחר א' להו אמרו לי זי גופיה דעובדא היכי הוא
 15 לי הוה קא רמי שעריה להך גיסא דחוצי עייל רישיה
 ופסקא לשפתייה א' להו דילמא אִיפֵן ליה א' ליה לא
 וכי איכון ליה מי אסירא מדהא תניא כל מום לא יהיה בו אין לי
 אלא שלא יעשה בו מום כוליה: אינמי: ברם: אילו יש'
 דזבין בכור מכהן מי מהימן אמומיה אילא מי אמרינן
 20 כיון דהוא אביל ליה לא מהימן מידי ד' ⁷ אבהן אי דילמא
 כהנים הוא דחשו ליה רבנן כיון דכולהו בכורות לדלהון
 הוא דשכיחין תדירא חשו להו רבנן דילמא מקרן וראמי
 מומה נבי יש' לא חשו להו רבנן תש' דאיתמר א' רב
 חסרא א' . . . . .

¹ The printed text has דְּהֶנֶן, though the passage quoted is a *Mishnah*. On the other hand in p. 379, l. 22 below, the printed text has דְּהֶנֶן, but the MS. דְּהֶנֶן, though it is a Baraita. For an explanation of this vague use of the terms דְּהֶנֶן and דְּהֶנֶן comp. above, p. 190.

² This sign stands for אה. Comp. above, p. 358, note 4.

³ Read אמאי ויריגא הוי בוכרא, and comp. note 2 on p. 363 above.

⁴ Read חזיה ההוא, and comp. note 2 on p. 363 above.

⁵ Read יומא טביא.

⁶ אה =

⁷ Read דדהו, and comp. note 2 on p. 363 above.

(Leaf 6, verso.)

. . . . . רב קטינא ספק בכור יש' צריך שנים מן
 . . . ק להעיד עליו מאי טע' מאן דהוא אכיל ליה הוה
 ליה ככהן דלא מהימן ורב נחמן אמ' בעלים מעידין
 עליו דאי לא תימא הכי אפילו בכור לר' מאיר דאמ'
 5 החשוד על דבר לא דניו ואנו מעידו כיון דכולי עלמא
 חשדין מי מעיד עליו וכי תימא הכי נמי לר' מאיר
 והא תני . . . . יהיה ר' יוסה אומ' כל שחליפיו ביד כהן
 פטור מן המתנות ור' מאיר מחייב אלא לאו שמע מינה
 לא חשו להו רבנן שמע מינה: ¹ דרשא: על אילו מומין
 10 שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן הסחוס אבל לא
 מן העור נסדקה א'ע'פ' שלא חסרה נקבה מלא
 כרשינה או שיבשה איזו היא יבשה כל שתינקב
 ואינה מוציאה טיפת דם ר' יוסי בן משולם או' יבישה
 שתהא נפרכת: רס שלעין שניקב שנפגם
 15 והרי בעינו דק תבלול חלזון נחש בעינו איז הוא
 תבלול לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור ונכנס
 בלבן אינו מום שאין מומין בלבן חברבר ² והמים
 הקבועין אוהו חברבר קבוע כל ששהה פ' יום
 ר' חנניה בן אנטיגנס או' בודקין אתו פ' פעמ' בתוך
 20 פ' יום ואילו הן המים הקבועין אכל לה ויבש שלגשמים
 לה ויבש שלשלחין או שאכל את היבש ואחר כך אבל
 את הלח אינו מום עד שיאכל את היבש אחר

¹ The *Derashah* missing in the editions of the *Shew'ot* consists of the entire chapter VI of *Mishna Bekorot*, and of *Mishnah*, IV, 3, of the same treatise.

² חברבר = חוורר? Or did the scribe confuse חוורר, "albugo," with חברבר, "serpent"?

(Leaf 7, recto.)

הלח חוטמו שניקב ושנפגם ושנסדק שפ . . .
 שנפגמה שנסדקה חוטיו החיצונות שנפגמו ו . . . . . ממו
 הפנימיות שנעקרו ר' חנניה בן אנטנוס א' אין בודקין מן
 המתאימות ולפנים אבל לא אֵת המתאימות: נפגם
 5 הוובן והעריה שלנִקְבָה ובמקו . . . . . נפגם הונב מן
 העצם אבל לא מן הפרק או שהיה ראש הונב
 מפצל עצם או שיש בשר בין חוליה לחוליה ^{מלא}
 אצבע אין לו ביצים אין לו אלא ביצה אחת ר' ישמעאל או'
 אם יש לו שני כיסין יש לו שני ביצים אין . . . . . אלא כיס
 10 אחד אין לו אלא ביצה אחת ר' עקיבה או' מושיבו על
 חרנוזו נתמעך אם יש שם ביצה סופה לצאת ^{מעשה}
 שנמעך ולא יצאת ונשחט ונמצאת דבוקה בכסלים
 והתיר ר' עקי' ואסר ר' יוחנן בן נורי: בעל חמש רגלים
 ושאין לו אלא שלוש ושרגליו קלוטות כשלחמור ^{השחול}
 15 והכסול איזהו שחול כל שנשמטה יריבו וכסול כל
 שאחת מיריבו נבוהה נשבר עצם ידו ועצם רגלו
 א'ע'פי שאינו ניכר מומין אילו מנא ביבנה והודו לו
 חבמ' ועוד שלשה הוסיף אמרו לא שמענו את אלה
 שנלגל עינו עגול כשלאדם ופיו דומה לשלחזור
 20 שניטל רוב המדבר שללשונו בית דין שלאחריהם
 אמרו הרי אילו מומין מעשה שהלחי התחתון
 עורף על העליון ושאל רבן שמ' בן נמ' לחב' ואמרו הרי
 זה מום און הגדי שהיתה כפולה אמ' חב' בזמן

תרחיב הרה אלששת י יקול שלחנן: חם יקול ברם: חם יק' ברוד: חם יק' ולענין: חם יק' חרשא:

¹ Read אשאלחה or אשאלחה.

² Read שאלחה.

³ Arabic: this is the order of arrangement; first שאלחה, then ברם, then יקול, then יק' חרשא, then יק' ברוד.

(Leaf 7, verso.)

. . . . . צם אחד מום אם אינה עצם אחד אינה ^{מים}
 ר' חנניה בן גמל' א' זנב הגדי שהיא דומה לחזיר ^{ישאן}
 בה שלוש חליות הרי זה מום ר' חנניה בן אנטגנס אומ'
 את שיבולת בעינו שנפסק עצם ידו ועצם רגלו
 5 שנפגם עצם של פניו עיניו אחת גדולה ואחת קטנה
 אוניו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא
 במידה ר' יהודה או' ואחת מביציו גדולה כשמים
 בחברתה ולא הודו לו חכמ' . . . זנב העגל שאינה
 מגעת ל . . . קוב . . . כל מרבית עגלים כן
 10 כל זמן שהן מגדילין הן נמתחות באיזה ^{ערקוב}
 אמרו ר' חנניה בן אנטגנס אומ' בערקוב שבאמצע
 הירך על אילו מומין שוחטין את הבכור ופסולי
 המוקדשין נשחטין עליהן: אילו שאין שוחטין
 עליהן לא במקדש ולא במדינה חברבר והמים
 15 שאינן קבועין חטיו הפנימיות שנפגמו
 ושנצממו ובעל גרב ובעל יבולת ובעל
 חזית וקן וחולה ומזוהם ושנעבדה בה
 עבירה ושהמית האדם וכו' . . . ואנדרגנים
 לא במקדש ולא במדינה ר' ישמעאל או' אין מום
 20 גדול מזה וחכ' אומ' אינו בכור אלא . . . גזו ונעבד'
 מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט
 על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו: דן
 את הדין וויכה את החייב וחייב את

(Leaf 8, recto.)

הזכאי וטימא את הטהור וטיהר את . . . . .
 שעשה עשוי וישלם מביתו אם היה בית דין
 מומחה פטור מלשלם: שאל¹ דאסיר להון
 לכהני לאמינעה ומארי קנינא כי היכי דליבגון² ליה בכור³
 לדיליה כדתנן הנהנים והלויים והע. . . . . המסייעים⁴ אה
 הרועים ובית הגרנות ובית הטבחין אין נותנין להן
 תרומה ומעשרות . . . שכרן ואם עשו בן חילולו ועליהן
 הכת' או' ושחתם ברית הלוי אמ' יי' צב' ואומ' לא תחללו ולא
 תמ' מאי אומ' וכי תימא לוא ומי⁵ לא⁶ . . . . . לא תחללו ו . . .
 תמו' ומשקליה⁴ נמי בדהנך יומי דאמור . . . . . דמטפולי
 ביה בעלים לא עד כמה יש' חייבין לטפל בבכור
 בהמה דקה⁵ ליום ובנסה⁶ ליום ר' יוסה א"ז ל' חדשים
 ואם אמ' לו כהן בתוך זמן הזה תנהו לי ואל ישמע
 לו מאי ט . . . . . א' רב ששת מפני שנראו . . . . .
 המ . . . . . בית הגרנות: ברם: מה . . . . . ני ליה⁷
 כהן ליש' מי חשינן דילמ' אתי לית זק' לך וזבוני
 ויסבר⁸ כי האזי לי בכור איתניה ליה כהיכי למיזלי
 וזבובין ליה והויה ליה ככהן המסיע אילא חשינן: בר' ד'
 דרש⁶ . . . . . ין הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל
 מום . . . . . ל נאמנין על מומי מעשר בכור
 א . . . . . מת עינו שנקטעה ידו שניטברה רגלו הרי זה
 . . . . . חט על פי שלשה בני כנסת ר' יוסה או' אפילו יש
 . . . . . עשרים ושלשה לא ישחוט אלא על פי מומחה:
 . . . . . וט את הבכור ומכרו ונודע עד שלא . . .

¹ שאלהא = ; *She'eta*, XLIV, 138.² Read דליהון קנינא . . . דליהון קנינא.³ Read לא ומייה לא.⁴ ומשקיה ליה = .⁵ Read וזבוני וזבוני וזבוני.⁶ The *Derasha*, missing in the current editions of *Mishnah, B. Korot*, V, 5-6; III, 1- ?

(Leaf 8, verso.)

. . . . . הראה .. מה שאכלו ויחזור ויתן את הדמים
 מ .. שלא ... כלו . . . . . בר יחזור להם את הדמים ^{כה}
 שלא אכלו . . . . . לו את הבשר ראהו .. יחזור להן
 את הדמים מ . . . . . יחזור להן . . . . . הדמים
 5 מה . . . . . אבל .. הן . . . ח . . . . . הבשר והוא חזיר
 להן את . . . מים מכר . . . א לגוים או' הט' ל' . . . . . לכלבים
 ישלמו ל' דמי טריפה . . . הלוקח בהמה מ' הנ' . . . . . הו' . . . . .
 . . . דע אם ביכירה ואם לא ביכירה ר' ישמעאל או' עז בת
 שנתה ב' . . . . . לכהן מיכן ואלף ספק רחל בת שתיים
 10 בודאי ל' . . . . . מיכן והלך ספק פרה וחמ' . . . בני שלוש
 בודאי לכהן מיכן והלך ספק א' לו ר' עקיבא אילו בולד
 בלבד בהמה נפטרת היה כדבריד אלא אמרו סימן . . . לר'
 בהמה דקה טינוף ובנסה שיליה ובאשה . . שפיר
 . . . . . ה זה הכלל כל שידוע שביכירה . . ין כאן לכהן כלום
 15 . . . . . לא ביכירה הרי זה לכהן ואם ספק . . אכל במומו
 . . . . . עלים ר' אליעז בן יעק' א' בהמה גסה ששפעה חרר' . .
 . . דם הרי זו תיקבר וניפטרה מן הבכורה רבן שמ' ב' . . . . .
 הלוקח בהמה מניקה מן הגוי אינו . . . . . מא בנה
 של אחרת היה נכנס לתוך עדרו וראה . . . . . ב' . . . . .
 20 מניקות ואת שאינן מבכרות אינו חושש . . . . .
 בניו שלוו באו לו אצל זו או שמא בנה שלוו ב' . . . . .
 זו ר' יוסי בן משולם או' השוחט את הבכור ^ש
 מקום לקופים מיכן ומיכן ותולש את השע' . . . . .

וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי
 וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי
 וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי וְשֵׁנִי

XLI.

כשהיא נידה י' ואל אשה בנית טומאתה וי' ולא מישתרוא עד תפסקא דם נידתה ומנהה
 שבעה נקיים דאמ' ר' זורא' בנות ייראל הם החמירו על עצמן שאפילו ראות דם טיפה
 כחרדל וישבת עליו שבעה נקיים ולא מישתרוא עד תפסקא דמה ודמבלה במקוהה שיש
 ארבעים סאה דתניא: ורחין את בשרו במים ביום כמיו מקוהה שכל בשרו טאי מים
 5 שכל גופו עולה בהם ובמה הם אמה על אמה ביום כמיו וישערו חכמי' כניה ישעור
 מקוהה ארבעים סאה וכי טבלה צריכה למיסקר האישה במיסקרא כהכי דלא ליהויה
 חציצה בין שיערה למיאי דתניא 6 בשרו ואת הטפל לכשרו ומאי ניהו ישערו ותניא 7 הדם
 והרוו והדבש והחלב יבישים חוצצים לחים אין חוצצים וכל ישבעה יומי אסור
 למיכל . . . אפתויה 8 דתני 9 לא יאכל חוב עם הזבה מפני הרניל עבירה דכת' ישבעת ימים
 10 התי בוחא 7 התי בנדרתא כל ישבעה וצריכה למיטבל באורתא דיתניא 8 כל חיבי טבילת
 טבילתן ביום נידה וילדת טבילתן בלילה נידה מנין שאינה טובלת מבעוד יום תלמוד
 ל' ישבעת ימים הויה בנדרתה התי בנדרתה כל ישבעה וילדת מניין דכת' כימי נדת דווחה
 תפלא היא בר אשי אמ' רב 9 נידה שאין לה בנדים מערמת ומובלת וחוזרת בבגדיה ומ' . . .
 . . . תא למינקט יומי וסחה דאמ' רב הונא בר כהנה אמ' שמואל 10 מנין לנידה שסופרה לעצמה
 11 ו' שפאמי' וספרה לה שבעת וי' אמ' רב יהודה החזקה נידה בישיבותי' בעלה לקחה עליה מני' . . .

שום נדה ברם צ' א' למ' ¹¹ מימר קא אמר' מי מחיוב איניש למיפרש מאיתתיה
 . . . . .
 סמוך לופתה אילא: אינמי היכא דלית ליה אלא ארבעים ^{שייב} סאה מכוונות ירדו שנים
 מסלקא ליה טבילה להא בחדא אילא אינמי אמשיך מיא מארובא עד אתו למקוה
 מסלקא ליה טבילה אילא מי אמרינן בריך שמיה תנו רבנן ¹² היתה לומדת להיות רואה
 יום המישה עשר וישנחה ליום עשרים זה וזה אסורין פעמיים ליום עשרים זה זה
 אסורים שלשה פעמים ליום עשרים הותר יום המשה יום חמשה ¹³ עשר וקבעה יום
 עשרים שאין האשה קובעת לה וסחה עד שתקביענו שלשה פעמים ואינה מטהרת
 את הוסת עד שתועקר ממנה שלשה פעמים היתה ¹⁴ לומדת להיות רואה יום המשה
 עשר וישנחה לשישה עשר זה וזה אסורין ישנחה לשבעה עשר זה וזה אסורין . . . . .
 יום ישנחה לשמונה עשר הותרו כולן אינה נאסרת אמ' ¹⁵ אלא משמנה עשר מיכן ואילך ²⁵

¹ *Berakot*, 31 a.

² *Pesahim*, 109 a, b.

³ Read למיכל 85 d.

⁴ *Pesahim*, 90 b.

⁵ *Mishnah*, IX, 10; *Gemara*, *ibid.*, 63 b.

word indicating that it is to be cancelled.

⁶ *Erubin*, 4 b.

⁷ *Shabbat*, Mishnah, I, 3; *Gemara*, *ibid.*, 11 a.

⁸ *Ketubot*, 72 a.

⁹ *Niddah*, 64 a.

¹⁰ *Ketubot*, 64 a.

¹¹ *Niddah*, 64 a.

¹² *Comp. Ketubot*, 22 b.

¹³ *Shabbat*, 120 b.

¹⁴ *Read*

¹⁵ *Niddah*,

¹⁶ *Stroke over the*

¹⁷ *Stroke over the*

XLII.

(Recto.)

25 ברם אילו איתתא דחזיא דמא מחמת תשמיש לרם נידה מדמינן
 לה אולא תא שמע דתנו רבנן¹ הרואה דם מחמת תשמיש מיטמיש²
 פעם ראשונה ושניה ושלישית מכן ואילך לא תשמיש אלא תלך ותניטא
 לאחר ניסתה לאחר וראתה דם מחמת תשמיש מיטמיש פעם ראשונה
 ושניה ושלישית מכן ואילך לא תשמיש תלך ותברוק עצמה בשפופרת
 30 ובאיזה צד בודקת עצמה מביאה שפופירית שפיה חלוק ומנחת מוך על
 ראשה אם נמצא על ראשה בידוע שהוא מן המקור ואם לאו בידוע שהיא
 מן הצרדן אם יש לה וסת תולה בוסתה ואם יש לה מכה תולה במכתה ואם
 היתה דם מכתה מיטמיש מדם ראייתה אינה תולה ונאמנת אישה לומר מכה
 יש לי בתוך מקור אמרת מביאה שפופירית שפיה חלוק והא מכה עבדא³ אמ'
 35 שמואל שפופירית שלאבר ופיה כפוף לתוכה אמ' ליה רבי שמעון בן לקיט לרבי
 יוחנן ותברוק עצמה בבעל ימיני אמ' ליה שאין כל אצבעות שוות אמ' ליה
 ותברוק עצמה בביאה שלבעל שלבישי⁴ אמ' ליה לפי שאין כל כחות

(Verso.)

שוות מעשה באשה אחת שהיתה רואה דם מחמת תשמיש אתאי לקמי .
 דרבי אמרה ליה רבי לאברן קום בעתה נפל ממינה כחרדת דם אמר רבי .
 ניתרפאתא זו מעשה באשה אחת שהיתה רואה דם בשעה שעולה מן הנהר
 אתאי לקמי דרבי יוחנן אמ' לה בתי שמה דמעט⁵ עירך עלתה ביך לבי והבעיל
 5 לו על גב הנהר הלכה ונבעלה ונתרפאת אי נמי כל אימת דיישכח איניש
 בביתיה ביומי טהרה לא צריך שיולי לאיתתיה אי תהרה⁶ היא אי לא
 ברם אילו מאן דינפק לאורחא ביומי טהרה והדר אתא ביומי טהרה
 מי צריך לשולי או לא מי אמרינן אם תימצא לומר כי איתיה בביתיה
 לא צריך שיולי משום דלא מחמדא⁷ אבל כי איתיה באורחא יהבא דעתא
 10 ומחמדא וצריך שיולי או דילמא כיון דטהרה היא דילמא חמיד לא
 חייטין תא שמע דאמ'⁸ רב כהנא שאילתינן לאיניש ביתיה דרב פאפא
 ודרב חונא בריה דרב יהושע כי אתן רבנן מיבי רב ביומי טהרה מי צריכין לכו
 בדיקה ואמרן לא

אחרי מות

¹ Niddah, 65 b, end.² משמשה =³ אשגורי פגרא Explanation of⁴ Text corrupt.⁵ Our texts, דימח.⁶ Read טהרה.⁷ Comp.

Niddah, 66 a, end.

⁸ Niddah, 12 b, top.

XLIII.

(Leaf 1, recto.)

חטאתי¹ והעויתי והרשעתי דניאל אמר חט . . . . .
 והעתה והרשעתני² משה אמר נושא עון ופשע . . .
 וחטאה בשע' שהיה מתורה ע . . . דוכות ו . . . ל . . . . .³
 המורדים כאילו הן שגנות לפניו וחכמ' א . . . . .
 אילא חטאתי עויתי פשעתי אמ' ראב . . . . .⁵
 שמואל אמ' רב הלכה כדברי חכמים ע . . . . .
 וסדרי שמיים מספרים כבוד אל . . . לוב ה . . . א
 מפני ערב⁴ אמ' ר' לוי⁵ אמר דויד לפני הק' בר' הוא
 ריבונו של עולם את אלה רב ואנא חובי רברבין
 ואילו אלה⁶ רב דשרי ושביק לחובין רברבין . . . ת
 למען שמך יי' וסלחת לעוני כי רב הוא ומתביעי⁷
 לן לצלווי במעלי יומא דכפורי בתפלת מנחה
 ומימר אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל
 חי אחר תפלתו מקמי דיאתיב בסעודתא
 דאפסוקי דילמא מיטרדא דעתיה מחמת סעודתא
 ולא יאכיל לאיודוע⁸ דתנו רבנן מצות וידוי ערב
 הכפורים עם חשיכה אבל אמרו חכמים מתורה
 הוא קין קודם אכילה ושתייה שמא תיטרף דעתו
 בסעודה ואף על פי שהתורה קודם שיאכל וישתה
 מתורה לאחר שיאכל וישתה שמה . . . יארע דבר
 קלקלה בסעודה ואף על פי שהתורה ערב מו . . . . .
 מתורה שחרי'ת שחרי'ת יתודה במוסף במוסף
 יתודה במנחה במנחה יתודה בנעילה והיבן
 אומרה אחר תפלתו ושליח צבור אומרה
 באמצע והיב . . . א . . . . .²⁵
 לפניך⁹ שבדרך רעה הלכת . . . כמה שעשיתי . . . . .
 שוב איני עול . . . . . לא . יהי רצון מלפניך יי'
 אלהינו שתכפר לי על כל פשעי ותמחול לי על כל עונותי
 ותסלח לי על כל חטאתי . . . . . כת' ישוב אל יי' . . .
 וירחמנו ואל אלהינו כי רבה לסלוח . . . . . עבירות³⁰

¹ Yoma, 36b.² Read והעונו והרשענו? comp. Rabinowicz, ad loc.³ שהים מהודים על הודנות ועל השגנות?⁴ מפשע רב⁵ Midrash

Tehillim, XIX, 172.

⁶ Read לאלה יי'. ויא' לאלה יי'.⁷ ד"ג, 30 d; ed. Hildesheimer, 154.⁸ Read לאורי.⁹ Comp. Lev. R., III, according to which the text is to

be supplemented.

(Leaf I, verso.)

שְׁתוּדָה¹ עֲלֵיהֶם יוֹם הַכְּפוּרִים זֶה אֵין
 צְרִיךְ שִׁיתוּדָה עֲלֵיהֶם יוֹם הַכְּפוּרִים אַחַר
 זֶאֱם שְׁנָה בָהֶם צְרִיךְ שִׁיתוּדָה עֲלֵיהֶם יוֹם
 הַכְּפוּרִים אַחַר זֶאֱם לֹא שְׁנָה בָהֶם וְהַתוּדָה
 5 עֲלֵיהֶם יוֹם הַכְּפוּרִים אַחַר עֲלִיו הַכֵּת' אוֹמ'
 כְּכֻלָּב שֶׁב עַל קִיאוּ ר' אֲלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמ'
 וְכֹל שֶׁכֵּן הָרִי זֶה מְשׁוּבָה שֶׁנ' כִּי פִשְׁעֵי אֲנִי
 אֲדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תִמְיֵד וְלִמָּה תִיקֶנּוּ חֻכְמ'
 לַקְּדוֹת בְּעֲרִיזוֹת בְּיוֹם הַכְּפוּרִים שְׁמָה חֵס
 10 וְשִׁלּוֹם נִכְשֵׁל אֲדָם בְּאַחַת מֵהֶם יִשְׁמַע
 וְיִהְרַהֵר וְיַעֲשֶׂה תְשׁוּבָה אֵילָא מָה אֲנִי מַקְיִים
 כְּכֻלָּב שֶׁב עַל קִיאוּ זֶה שְׁעֵבֶר עֵבִירָה וְשְׁנָה
 בָּה כְּדַר' חוֹנָא דְאִמ' רַב חוֹנָא כִּיּוֹן שְׁעֵבֶר
 אֲדָם עֵבִירָה וְשְׁנָה בָּה הוֹתֵרָה לוֹ הוֹתֵרָה לוֹ
 15 סִלְקָא דַעֲתָא אֵילָא אֵימָא נַעֲשִׂית לוֹ כְּהַתִּיר
 וְצִרִיךְ לְפָרוּט אֵת הַחַטָּא שֶׁנ' וְיַעֲשׂוּ לָהֶם
 אֱלֹהֵי זֶהֱב דְּבִרֵי ר' יְהוּדָה ר' עֻקִּיבָא אוֹמ'
 אֵינּוּ צְרִיךְ שֶׁנ' אֲשֶׁרֵי נִשְׁוִי פִשְׁעֵי כִסּוּי
 חַטָּאָה אֵילָא מָה אֲנִי מַקְיִים וְיַעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי
 20 זֶהֱב אֲמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַק' בְּר' הו' רִיבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם
 בְּשִׁבְלֵי כֶסֶף וְזֶהֱב שֶׁהִרְבִּיתָה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל
 שֶׁבִּלּוֹ שִׁפְתוֹתֵיהֶם מְלוֹמֵר דִּי הוּא גֵרָם לָהֶם
 וְעִשׂוּ עֲנַל אֲמַר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי² לֹא עִשׂוּ יִשְׂרָאֵל
 אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה אֵילָא כְּדִי לִיתֵן פִּתְחוֹן פָּה
 25 לְבַעֲלֵי תְשׁוּבָה דְכֵת' מִי יִתֵּן וְהִיָּה לְכַבֵּם זֶה
 לָהֶם לִירָאָה אֲתִי וְלִשְׁמֹר אֵת כָּל מִצְוֹתַי כָּל
 הַיָּמִים לְמַעַן יֵיטֵב לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם לְעוֹלָם
 אִמ' רַב יְהוּדָה אִמ' רַב³ כְּתוּב אֲשֶׁרֵי נִשְׁוִי
 פִשְׁעֵי כִסּוּי חַטָּאָה וְכו' . . . בַּמ . . . בִּשְׁעִין³ לֹא
 30 וְיַצִּילֵי וּמוֹדָה וְעוֹזֵב יִרְוֹחֵם וְמַחְיִיבֵינָן לְמִיכָל
 וּמוֹשֵׁתָא בְּמַעֲלֵי שְׁמ . . . דְתַנ' . . . אֵייהָ⁴

¹ Yoma, 86 b.² 'Abodah Zarah, 4 b, end?; our texts and MS. read differently.³ Read פִשְׁעֵי וּמִכְסָא.⁴ Read כִּיֵּי רַב הִיָּהּ וְעוֹזֵב יִרְוֹחֵם וְמַחְיִיבֵינָן לְמִיכָל and comp. ה"ד, 31 a, ed. Hildesheimer, 155, end.

(Leaf 2, recto.)

מדופתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה
 וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין
 אילא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי
 מעלה עליו הכתוב כאילו נתענה תשעי תשי . . .
 5 ועשירי ותינוק בן אחת עשירי שנה מתנכין
 פה ליה ב . . . צחת¹ כי דתנן² התינוקות אין
 מענין אותן אבל מתנכין אותן דרב³ קודם
 לשנה וקודים לשנים כדי שיהו רגילין
 במצות והוונן בה⁴ קדם לשנים אמרת
 10 מתנכין קודם לשנה מיבעיא ליה אמ' רב
 חיסדא הא בברי הא בחולה וכאזי צד
 מתנכין אותן היה רגיל לאכל בשתי
 שעות מאכילין אותו בשלוש שעות
 בשלוש מאכילו אותו בארבע ואי מחי
 15 מתנכין אותן כמד⁵ ר' יוחנן דאמ' ר' יוחנן בן
 אחת עשרה שנה מתנכין אותן לשעות בן
 עשרה שנה ויום אחד משלימין מדאור
 מדאוריתא בתינוקות בן שלוש עשירי
 שנה ויום אחד משלימין אותן בתינוק
 20 וקימא לן הלכתא בר' יוחנן דאמ' בת שנים
 עשרה שנה ויום אחד משלימין מדאוריתא
 בתינוקת בן שלש עשרה ויום אחד
 משלימין מדאוריתא בתינוק אמ' ר' שמעון
 בן לקיש⁶ ציר שעל גבי ירק מצטרף
 25 לככותבת ביום הכפורים . . מא אף על
 גב דמשקה הוא כיון דמיתבשר בה אוכלא
 כי אוכלא דאמי האומר⁷ אחטא ואשוב אחטא
 ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה
 אחטא ויום הכפורים כזכר . . מעלי אין
 30 יום הכפורים

¹ Read במצוה ליה.² *Yoma, Mishnah, VIII, 9; Gemara, ibid., 82 a.*³ רבר.⁴ *Yoma, 82 a.*⁵ כמה דאמר = the text following is corrupt.⁶ *Yoma, 80 b.*⁷ *Yoma, Mishnah, VIII, 9; Gemara, ibid., 85 b.*

(Leaf 2, verso.)

מִכֶּפֶר¹ עֲבִירוֹת שְׁבִין אֲדָם לְמִקּוֹם יוֹם
 הַכְּפוּרִים מִכֶּפֶר שְׁבִינוּ וּבֵין חֲבִירוֹ אֵין
 יוֹם הַכְּפוּרִים מִכֶּפֶר עַד שִׁילַךְ וִירְצָה אֶת
 הַבְּיָרוֹ אִמֵּי ר' אֶלְעָזָר² אִמֵּי ר' הוֹשֵׁעִיָּה אִמֵּי קִרְא
 5 מִכֵּל חֲטָאֲתִיכֶם לְפָנַי יִי תִטְהָרוּ חֲטָא שְׁאִין
 מִכְּזֵר בּוֹ אֵילָא הִק' בֵּר' הו' יוֹם הַכְּפָרִים מִכֶּפֶר
 מִכֶּפֶר הִיָּה ר' מֵאִיר אֹמֵר³ גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה
 שְׁבִשְׁבִיל יַחִיד שְׁעֵשָׂה תְּשׁוּבָה מוּחְלִין לוֹ
 לְכֹל הָעוֹלָם כּוֹלוֹ שֵׁנ' אֶרְפָּא מְשׁוּבְתָם אֹו
 10 א' אֶהְבִּי⁴ נִדְבָה כִּי שֶׁב אִפִּי מִמֵּנֹו הִיכִי דְאִמּוֹ
 בְּעֵלֵי תְּשׁוּבָה אִמֵּי רֵב יְהוּדָה אִמֵּי רֵב כֹּל
 שְׁבֵא דְבֵר עֲבִירָה בִירוֹ פִּעַם רֵאשׁוֹנָה
 וְשֵׁנִיָּה וְנִיְצֵל הִימְנָה מִחֵוֹי רֵב יְהוּדָה בְּאוֹתָהּ
 אִשָּׁה בְּאוֹתוֹ מִקּוֹם בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק רֵבִי יְהוּדָה
 15 רֵאמֵי כֹת' אֲשֶׁרֵי נִשְׁוִי פִשְׁעֵי כִסּוּי חֲטָאָה
 וְכֹת' מִכֶּסֶה פִשְׁעֵיו לֹא יִצְלִיחַ לֹא קִשְׁיָא כֵּן
 בְּחֲטָא הַפְּפִיפִי⁵ הַמְּפֹרְסֵם כֵּן בְּחֲטָא שְׁאִינוּ
 מְפֹרְסֵם רֵב חֲסֵדָא בֵּר טוֹבִיָּה אִמֵּי רֵב כֹּאן
 בְּעֲבִירוֹת שְׁבִין אֲדָם לְחֲבִירוֹ כֹּאן בְּעֲבִירוֹת
 20 שְׁבִין אֲדָם לְמִקּוֹם תְּנִיא ר' יוֹסִי בֵּר ר' יְהוּדָה
 אֹמֵר אֲדָם עוֹבֵר עֲבִירָה פִּעַם רֵאשׁוֹנָה מוּחְלִין
 לְרֵשׁ . . . וְה' מוּחְלִין לוֹ שְׁלִישִׁית מוּחְלִין לוֹ רְבִיעִית
 אֵין מוּחְלִין לוֹ שֵׁנ' כֹּה אִמֵּר יִי עַל שְׁלִישָׁה פִּשְׁעֵי
 יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבַּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנוּ וְאִמִּיר הֵן כֹּל
 25 אֱלֹהִי יַפְעַל אֵל פְּעָמִים שְׁלוֹשׁ עִם גִּבֵּר מֵאִי
 וְאֹמֵר וְכִי תִימָא הֵנִי מוֹלִי בְּצִיבוּר אֲבַל
 בִּיחִיד לֹא אִמֵּי ר' הִיָּיָה בֵּר אֲבָא אִמֵּי ר' יוֹחָנָן⁷ כֹּל
 הַנְּבִיאִים נִפְלוּ⁸ לֹא נִתְּנָבְאוּ אֵילָא לְבְּעֵלֵי
 תְּשׁוּבָה אֲבַל צְדִיקִים גְּמוּרִים עֵינָן לֹא רֵאתָה

¹ *Yoma, Mishnah, VIII, 9* ; *Gemarah, ibid.*, 85 b.² *Keritot*, 25 b.³ *Yoma*, 86 b.⁴ Read אהבם.⁵ The scribe wanted to write

המפורסם, but wrote חפפפפ, which he cancelled.

⁶ Read שנייה לו.⁷ *Sanhedrin*, 99 a.⁸ Read בולן.

(Leaf 3, recto.)

אלהים זולתך יעשה למחכה לו ופליגא דר' אבהוא דאר'א'
 מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים . . . .
 נמורים עומדים והיאך והיאך דומים בעלי תשובה
 למלך שהיו לא שני בנים אחד הלך בטוב ל . . . .
 5 ואחד יצא לתרבות רעה¹ שנ' שלום שלום לרחוק
 ולקרוב מאי רחוק מדבר עבירה מעיקרה
 כיהא דר' חנינא² דאמר' חנינא מאי קראה
 ברוכו³ יי' מלאכיו גבורי כח עשי דברו לשמוע
 בקול דברו וכנין ר' צדוק וחבריו תבעתיא
 10 ההיא מטרינתא אמר לה חלש לי ליבאי ולא
 ולא מעינא איכא מידי דניכול אמרה
 ליה איכא דבר טמא אמר לה מאן דעאביד
 הא אכיל הא שגרא תנורא סליק ויתוב בגויה
 אמרא ליה מאי האי אמר לה מן דעביד הא
 15 נאפיל בהא מוטב בעולם הזה ולא לעולם
 הבא⁴ אמרא ליה אי הוה ידעאנא כולי האי לא
 הוה מצערנא לך היכי⁵ דאמי בעלי תשובה אמ' רב
 יהודה אמ' רב כל שבא דבר עבירה לידו פעם
 ראשונה וניצל הימנו מהוי רב יהודה באותה
 20 אישה באותו מקום באותו פרק תנו רבנן⁶ יש
 שהן אומרין אשרי ילדותינו שלא ביישה את
 זקנתנו אילו חסידים ואנשי מעשה ויש מהן
 אומרין אשרי זקנתנו שכיפרה על ילדותינו
 אילו בעלי תשובה אילו ואילו אומרין אשרי
 25 מי שלא חטא ומי שחטא ימחל לו אמר'⁷ יוסבי
 בר חנינא כל המקניט את חברו אפילו
 בדברים צריך לפיסו שנ' בני אם ערבת
 לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך

¹ From רעה—והיאך not in our text of the Talmud; for לא read לו.² *Kiddushin*, 40 a. ³ בורכו? The spelling of ך for Kamez is found elsewhere; comp., for instance, below, p. 388, line 2, דמר = דקר.⁴ From מוטב—הבא not in our text of the Talmud; after מוטב a word or two are missing; read מוטב שאשרף or something like it, and comp. *Baba Mezia*, 59 a: . . . שיפיל עצמו.⁵ *Yoma*, 86 b.⁶ *Sukkah*, 53 a.⁷ *Yoma*, 87 a.

(Leaf 3, verso.)

נלכדת באמרי פוך עשה זאת אפוא בני והנצל
 כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך אמר'
 . . . חק וצריך לפיסו כשלוש חבורות של
 שלוש שלוש בני אדם שנ' ישר על אנשים
 5 ויאמר חטאתי וישר העביתי¹ ולא שוה לי
 אמר רב יוסף אמר' ר אבהו מביא עשרה בני
 אדם ומעמידן על קברו ואמר חטאתי ליי'
 אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו ואמר' ר' יוסי
 בר חנינא כל המבקש מחילה מחבירו אל
 יבקש ממנו יתיר משלושה פעמים שנ'
 10 כה תאמרו ליוסף אנה שא נה פשע אחיך
 וחטאתם כי רעה נמלוך ועתה שא נא וג'
 ומנין² למחל שלא יהא אכזרי שנ' ויתפלל
 אברהם אל האלהים וירפא אלהים וג' אפילו
 15 נתן לו כל ממון שבעולם אין נמחל לו עד
 שייבקש הימנו ועתה השב אשת האיש כי
 נביא הוא תניא נמי האבי כל אילו שאמרו
 דמי צער בושת אבל דמי צער עצמו אפילו
 הקריב כל איילי נביות אין נמחל לו עד שי
 20 יבקש הימנו אמ' ראבא³ כל המעביר
 על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנ'
 נושא עון ועובר על פשע למי נושא נושא
 עון למי שהא עובר על פשע דאג'⁴
 מפיים ליה מפיים ליה הא לא מפיים ליה

¹ Read דעיית. ² *Baba Kama*, 92 b; our texts differ essentially from the reading of the fragment. ³ *Rosh ha-Shanah*, 17 a. ⁴ Read ואי.

(Leaf 4, recto.)

לא קאים בלא תקום ולא תטור בהדי . . .
 וכת' מי אל כמוך נושא עון למי¹ נושא
 עון למי שהוא עובר על פשע לשארית
 נחלתו רב חונא ראמי כת' צדיק יי' בכל
 5 דרכיו וכת' וחסיד בכל מעשיו כתחלה
 צדיק ולבסוף חסיד ר' אלעזר ראמי כת'
 ולך יי' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו
 כתחלה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו
 ולבסוף ולך יי' חסד ואומר ויעבר יי' על
 10 פניו ויקרא יי' א יי' וג' אמ' ר' יוחנן אלמלי
 מקרא כתוב אי אפשר לאמרו מלמד
 שאמר לו ה' ק' למשה כל זמן שישראל חוטאין
 לפני עשה בסדר הזה ואני מוחל להם על
 כל עונותיהם אני הוא קדם שיחטא אדם
 15 ואני הוא לאחר שיחטא אדם ועושה
 תשובה אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד
 ואמת אמ' ריב יהודה ברית כרותה
 לשלוש עשרה מידות שאין חוזרות ריקם
 שנ' ויאמר הנה אנכי כרת ברית אמ' ר'
 20 חננאל בר בונא אמ' ר' שמעון חסידא²
 כל תענית ציבור שאין מתענין בה
 פושעי ישראל אינה תענית ותניא³ על מה
 מה תשובה מכפרת על עשה ועל לא
 תעשה ועל מה תשובה תולה ויום
 25 הכפורים מכפר על כריתות ועל מיתות
 בית דין ועל לא תעשה גמור⁴ מנא לן דתניא⁵
 ר' אליעזר אומי

¹ *Rosh ha-Shanah*, 17 a, b. ² *Keritot*, 6 b; our texts read הנא instead of חננאל. ³ *Comp. Yoma, Mishnah*, VIII, 8; *Gemara*, *ibid.*, 85 b.

⁴ וגומר =

⁵ *Yoma*, 86 a.

(Leaf 4, verso.)

א' איפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה ואי
 אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה
 כאיוו צד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה
 לשאינן שבים על כל עבירות שבתורה
 5 הוא דמנקה לא שנא קלות ולא שנא חמורות
 בצינעא אין בפרהסיא לא ואת ימצא¹
 לומר בפרהסיא לא לא שנא מחיים ולא שנא
 לאחר מיתה לא מיכפר כלל אורי לנא לאחר
 מיתה אין מחיים לא ברם צריך את מימר
 10 קא אמרינן דאסיר ברחיצה אפילו מקצ'
 מקצת הגוף ואפלו פניו ידיו ורגליו אילא
 אם כן בכלים ננבים מלך והבלה מי שרי להו
 למיסחא אפיהוא אולא מי אמרינן כיון
 מחיבי בכל מילי דיומא דכיפורי כשאר
 15 אב נאשי² דמו אי נמי אמרינן דאסיר או
 ד'למ'א'³ דילמא כבוד מלך וכלה שאני מי
 אמרינן אפילו כיבוד דיום הכפורים
 מחייב כרת ושיערו בכותבת ומן דאכיל
 חלב ודם ונותר ופיגל ושאר איסורי
 20 דכתיב בהו ככרות⁴ שיעוריה בבכיות
 פחות הא קא אמרינן דלא מיחייב כרת
 איסורא אית בה ואם תמאצא לומר
 אית ביה ביה איסורא מדאורייתא או
 מדרבנן לה וכאד משתבע דלא אכילנא
 25 ואכיל איסורא בציר מכשיעור דכיון
 דספיקא הוא פחות מכיות דתואכות⁵

¹ Read ימצא. ואם הימצא?
 this word is to be cancelled.

² Read נאשי.

³ The strokes indicate that

⁴ Read הכרת.

⁵ Reading

doubtful ; וכוהבה ?

(Leaf 5, recto.)

פחות מחזית¹ אסיר מדאוריתא הוה וספיקא
 דאוריתא ולחומרא ואו מדרבנן הוה ליה
 ספיקא דרבנן ולקולא מימר קא אמרינן
 דמחייב איניש אהני חמשה עינוין
 5 עילאוי אכילה ושתייה ורחיצה וסיכה
 ונעילת הסנדל ותשמיש המיטה דכ' כי כל
 הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה
 שמוחייב אינים² אהני חמשה עינוין מחייב
 או דילמא על אכילה ושתייה בלבד מו
 10 אמרינן לא תענה סתמא כתי' והני חמשה
 כתיב בהו עינוי הילכך אכולהון מחייב
 כרת או דילמא כיון דכתי תענו את נפש'
 וכתי' וכל מלאכה לא תעשו והאבדתי
 אעינוי דאית ביה עינוי נפש הוא דמחייב
 15 כרת מאי נינהו אכילה ושתייה דאו לא
 אכיל ושתתי³ אבל הנך כי לא עביד להו
 לית בהו איבוד נפש הילכך לא מחייב
 בריך שמויה דקב"הו' תא שמע דתנן⁴
 חטאת ואשם ודאי מכפרין מיתה ויום
 20 הכיפורים מכפרים עם התשובה התשובה

¹ Read מכוזת.   ² אי נימא = .   ³ ושתי מיה?   ⁴ *Yoma, Mishnah,*
 VIII, 8; *Gemara, ibid., 85 b.*

XLIV.

(Leaf 1, recto.)

שנ' איש איש אל כל שא' בש' כסו' כמישמעה¹ עונ' אלו מזונותיה
 דכ' ויענך וירע' ר' אלעז' בן יעקב או' שא' תן כסותם לפום ש'א'
 תן כסות' שלא תתן שלילדה לוקינה ושלוקינה לילדה
 כסו' ועו' לפום כסו' תן עונ' שלא תתן לה חדשין בימות
 5 החמה ולא שחקין בימות הגשמיין ותני ר' יוסף שא' קירוב
 בשר שלא ינהג בה מנהג פרסיין שמישמיין מיטותיהן
 בלבושיהן מסייעא ליה לר' הונא דא' ר' הונא כל האו' אי אפשר
 אלא אנא בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה: ואילו²
 מלאכות ישהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת
 10 ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת לו מיטה ועושה בצמר
 הכניסה לו שפחה אחת לא טוח' לא אופ' ולא מכב' שתיין
 אינה מבש' ואי' מיני' את בנה שלוש אינה מצעת את
 המיטה ארבע יושבת בקתידרא ר' אלעז' או' אפילו הכניסה
 לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה
 15 לדי זימה רבן שמע בן גמל או' המדיר את אשתו
 מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה שהבטלה מביאה
 לדי שאמום: כוח'³ סל' דע' אימא מיטהנת ואיבעית
 אימא בריחיא דידא מתניתין דלא כר' חייה דא' ר' חייה
 אין אשה אלא ליופי ואין אשה אלא לבנים תאני ר' חייה
 20 אין אשה אלא⁴ תבשיטי האשה: ומני' את בנה תנו רבנן
 תינוק יונק והולך עד עשרין וארבעה חדש מיכן ואילך

¹ *Ketubot*, 47 b.² *Ketubot, Mishnah*, V, 5; *Gemara*, *ibid.*, 59 b.³ *Ketubot*, 59 b-60 a.⁴ Read להכשיטי.

(Leaf 1, verso.)

כיונק שקץ דב' ר' אלעז' ר' יהושע או' אפילו ארבע חמש
 שנין פרש אין מחזירין אתו וכמה פרישתו שלושה ימים
 אמ' ר' יוסף הל' בר' יהושע; והיל' ¹ היא אמרה מניקתא אנא
 ליה לבראי והוא או' משלימנא אנא ליה למניקתא
 5 לדירה שמעינן: בעל או' לה לאיתתיה איניקי לברייך
 והיא אמ' ליה משלימנא אנא ליה למניקתא מותיבנן
 ליה לאיתתא גבי נשי אחרני אתא ומהדרינן ליה
 לינוקא על הנך נשי כולהן אי ידע לה לאימיה מכפינן
 לה ומניקא ליה מפני הסכנה והני כלי בנו תלתא ירחי
 10 אבל בתר תלתא ירחי ווריי ידע לה לאימיה ולא צריכא
 בדוקא ומכפינן לה דמניקא ליה; והיכא ² דשכיב ושבק
 ממונא ולא פקיד ואית ליה בני ובנאתא מיתונן בנאתא
 מן נכסי דשבק וכד מינסבן שקלן עיסור ניכ' ודוקא
 הוא דמיחאן בעידנא דאינסבן אי בעידנא דבגנן
 15 ואי קא זייני להי כשהן בגרות אף על גב דלא מחיאן
 שקלן עיסור ניכסי מאי טעם מעולם אחרין משובל' ³ כ'
 כסופא הוא דלא מחיאן ואי אנסבן ולא מחיאן לית להו
 עיסור ניכ' ⁴ דאמרינן אחולי אחליתנן והיל' חבת ניזונת
 עם האחין ומעשה' ידיה לעצמה; והיל' ⁵ אלמנה לכהן גדול
 20 גרו' וחלו' לכהן הדיוט יש להן כתובה פירות ומונונת
 ובליות אחד אלמנה ואחד אילונית אם הכיר בהן יש

¹ ה"ג, 71 b.   ² ה"ג, 71 d.   ³ Written over something else, and reading
 is doubtful; read מאי טעם משום דאמרינן משום כ'   ⁴ ניכסי =   ⁵ ה"ג, 58 a.

(Leaf 2, recto.)

שישלמנו¹ לך שנישואיך נישאי טעות הין אינה מחזרת
 להן כלום ויכולה היא שתאמר עד עכשיו לא לקיתי :
 ואם נישאת לשלישי ולא היו לה בנים ונישאת לרביעי
 והיו לה בנים וחזרה על השלישי ואמרה לו שלים לי כתו'
 שהרי נישאת לרביעי והיו לי בנים אינו משלם לה כלום⁵
 יכול הוא לומר לה עד עכשיו לא ניתרפית : והיכא
 דאיעברא ואפילו בנו עשר שנין מניא עשר שנין
 מיטעה שהפילה : והיכא דאיעברא ואפילא ואעברא
 ואפילא ואיע' ואפי' הוחזקה לנפלים ונפקא לאלתר ולא
 צריך למישהא בהדה עשר שנין וכי הוחזקה לדיליה¹⁰
 דא' לא זכה ליבנות ממנה אבל כתו' אית לה והיכא דהוה²
 אית ליה בנין מאחריתי והא³ לית לה ואמרה שהיי בהדי
 עשר שנין בעינא דאיפוק ואינסוב לאחר דלהוי לי בני
 תצא בלא כתו' מאי טע' דהיא לא מפקדא אפריה ורביה
 ואי וודיי באה מחמת טענה והיא דא' לאו משום¹⁵
 פיריה ורביה אלא בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה
 טענתה טענא וכונבי לה כתובה והיא דשהיא עשר
 שנין אינמי הפילה וחזרה והפילה : והיכא דהוה אמ'
 הפילה בנו עשר שנין ואי⁴ לא שהיי עשר תצא שלא
 בכתובה והיא אמרא לא אפילי בנו עשר והא שהיי²⁰
 לי עשר

¹ דה"ג, 68 d.² דהוא Read.³ דהוא Read.⁴ דהוא Read.

(Leaf 2, verso.)

אמו רבי אמי היא נאמנת מאי טע' אף על גב דאיכא למימר
 עיניה נתנה באחר אם איתיה דאפילא לא מחזקא נפשה
 בעקרתא דחיישין. לה אחירים ולא נסבון לה: הוא או'
 הפילה¹ והיא אמו' תלתה אפילי אמו' ר' יצ' בר אלעז' הוה עובדא
 5 ואמרין היא נאמנת ואף על גב דאיכא למימר עיניה
 נתנה באחר אי לאו דאפילא תלתה לא הוה מחזקא
 נפשה בנפלין חיישין לה אחירין ולא נסבין לה: והיכא
 דלא שהת עשר שנין ולית לה בני והיא אמרה מיניה
 הוא דאינו יורה כחץ והוא לא קים ליה: ואילא הא
 10 דקאתני התם שמים בינו לבינה יעשו דרך בקשה
 אלמא לאו מהימנא לא משום דלא מהימנא היא אלא
 משום דאמור רבנן מתבעי למעבד הכי הני מילי
 היכא דאינה באה מחמת טענה אבל באה מחמת
 טענה תצא ותיטול כתובה ואף על גב דבר אשונה²
 15 לא שנינן הכי לפי דאקשינן שנינן ולעולם מסקנא
 הכי: והיכא דלית ליה בני מינה וניחא ליה למנסב
 עילוח איתתא אחריתי אית ליה רשותא דא' ראבא
 נושא אדן³ כמה נשין על אשתו והוא דאיפשר ליה למיקם

¹ Add הרי.² Read אקשוניה or דביוכתיה.³ = אדם; the spelling with ן is frequently met with in the Genizah Fragments of the Yerushalmi; comp. also below, p. 390, line 5.

(Leaf 3, recto.)

בסיופוקיהו ואי מעכבא ליה לאו כל כמינה ואי
 אמרה לי גירשן והב לי כתובתי הויא לה מורדת
 ותנן המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה
 דינרין בשבת ר' יהודה או' שבעה טורפריקין: ואי
 תפישא מידעם מכתובתה לא מפקינן מנה ואי לא
 תפישא מידי לא יהבינן לה ומשהינן לה תריסר ירחי
 שתא לית לה מווני מבעל האי גמרא היא והייראנא
 בבית דין הגדול¹ בתרתין מתיבאתא הכי קא פסקין
 במורדת ואף על גב דתפיסא מכתובתה מידעם קא מפקינן
 ליה מינה ומהדרינן ליה לבעל ויהבינן לה גיטא לאלתר והני
 מילי במאי דכתב לה בעל אבל מאי דאיתיתא מבית
 אבוהא בין תפשא ליה ובין לא תפשא כל מידי
 דאיתיה בעיניה דידה הוא ויהבינן לה והיבא
 דאיתיתא ליה מקרקעי הדרין לדידה ואי איבא פירי
 להנך מקרקעי כל פירי דתלישי בה היא שעתא¹⁵
 דקא יהיב לה גיטא כנון היטי וחצרן תמרי וגורן
 כל דתליש דבעל הוא וכל מידי דמחובר בארעא
 דאכתי לא תליש אף על גב דבחר הכי סופיה
 לאיתלוש כיון דבההיא שעתא דקא יהיב לה

¹ ה"ג not in the printed texts of the ה"ג. Was the original reading, in Rabbi Jehudai's ה"ג, simply בכ"ר ה"ג, indicating the seat of the Gaon of Sura, to which later מהיבאתא was added, without removing the original reading? Then it may be assumed that the printed texts take this next step of removing the original reading, as useless. It is, however, more probable that the ב"ר ה"ג of the two Academies refers to the court presided over by the Gaon in opposition to the court presided over by the אב"ר.

(Leaf 3, verso.)

נִטָּא לֹא תִלְשִׁינְהוּ אִינּוֹן דִּירָה דִּת' ר' שְׁמַע' אוּ מְקוּם
 שְׁיִיפָה כּוּחוּ בְכִנְיֻסְתָּהּ הוֹרַע כּחוּ בִּיצִיאָתָהּ וּמְקוּם
 שְׁהוֹרַע כּוּחוּ בְכִנְיֻסְתָּהּ יִיפָה כּוּחוּ בִּיצ' פִּירוֹת הַתְּלוּשִׁין
 מִן הַקְּרַקַּע בְּכִנְיֻסְתָּהּ שְׁלָהּ וּבִיצ' שְׁלוּ וְהַמְחוּבְּרִין לְקְרַקַּע
 5 בְּכִנְיֻסְתָּהּ שְׁלוּ וּבִיצ' שְׁלָהּ וְהַלְכִתִּין כִּר' שְׁמַע': וְהִיכָא
 דְּעִיילָא לִיָּהּ שְׁפַחָה וְיִלְדָּה אִי בַּהֲמָה וְיִלְדָּה הֵנַךְ וּוְלִדְתָּ
 הָאוּ לְבַעַל וּבַהֲמָה גּוּפָה וּשְׁפַחוֹת גּוּפִיהוּ הַדְּרִין לְדִירָה:
 וְאַף עַל גַּב דְּפִלְגִי חֲנַנְיָה וְרַבִּנֵּן בּוּלְדֵי בַּהֲמוֹת וְאַמְהָאָתָא
 דְּתַנּוּ רַב' וּוְלִדְתָּ בַּהֲמַת מְלוּג לְבַעַל וּוְלִדְתָּ שְׁפַחַת מְלוּג
 10 לְאַשָׁה חֲנַנְיָה אִמ' עֲשׂוּ וּוְלִדְתָּ בַּהֲמַת מְלוּג כּוּוְלִדְתָּ שְׁפַח'
 מְלוּג מַה וּוְלִדְתָּ בַּה' מְלוּג לְבַעַל אָף וּוְלִדְתָּ שְׁפַחַת מְלוּג נְמִי
 לְבַעַל וְאִמ' ר' חוֹנָה בַּר חֵייה אִמ' שְׁמו' הַל' כַּחֲנַנְיָה
 וְהִיכָא דְּמִיתָאֵן הֵנַךְ אִמְהָאָתָא וּבַהֲמוֹת דְּעִיילַת
 לִיָּהּ וְאִיכָא וּוְלִדְתָּ דִּירָה מוֹקְמִינֵן מִן הֵנַךְ וּוְלִדְתָּ
 15 חַד חַד בְּמִקּוּם אִימִיָּה יְהִיבִין לָהּ מוּמָאֵי מוּדְקָא
 אִמְרִינֵן בְּשִׁלְמוֹא חֲנַנְיָה לֹא חֵיִישׁ לְמִיתָא אֵלֹא תִנָּא
 קָמָא אִי חֵיִישׁ לְמִיתָה אִפִּילוּ וּוְלִדְתָּ בַּהֲמַת מְלוּג נְמִי
 דְּאַשָׁה נִהוּי אִי לֹא חֵיִישׁ לְמִיתָה אִפִּילוּ וּוְלִדְתָּ בַּהֲמַת
 מְלוּג נְמִי דְּבַעַל נְהוּי וּמְפַרְקִינֵן אִמ' רַב מִשְׁרַשְׁיָא
 20 לְעוֹלָם חֵיִישׁ לְמִיתָה וְשָׁנִי וּוְלִדְתָּ בַּהֲמַת מְלוּג הֵיִינוּ

(Leaf 4, recto.)

עמה דהאוי לבעל דאי נמי מיתא אימיה הא איכא
 זרעא ולא קא כליא קרנא ובחשטא הוא דפליג דמור¹
 אמ' חיישינן למיתה ומר' אמ' לא חיישינן למיתה
 אבל היכא דודאי מיתה בהמה או שפחה ואיכא
 5 וולדות מוקמינן מן הנך וולדות דידהו חד חד במקום
 אימיה ויהבינן לה ושאררא שקיל להון בעל: ותנן
 נמי נפלו לה עבדין ושפחות זקינים ימכרו וילקח
 בהן קרקע והוא אוכל פירות בזקינין הוא דפליגי
 דלאו בני אולודי נינהו דאי מייתי כליא ליה קרנא
 10 אבל ילדים דבני אולודי נינהו לדברי הכל לא ימכרו
 דביון דקא מולדי אי נמי מייתי וגרמא ליה מילתא
 למיפק מבעל מוקמינן מן הנך וולדות דידהו חד חד
 במקום אימיה ויהבינן לה ושאררא הויא לבעל:
 והיכא דעיילת ליה דהבא וכספא ומאני ולבושא
 15 וכיסיויא ומאני תשמישתא כל מידי דאיתיה בעיניה
 שקלא ואי אפלו² להו הנך מאני אי נמי אזדבינו ואתכילו
 להו לית לה לאפוקי מבעל מידי ואי עיילת ליה זוי
 ואיתניהו בעיניהו אי נמי קא עבדי בהון עיסקא וידיע
 דההוא עיסקא מן הנך זוי דעיילת ליה איהי שקלא ליה
 20 לההוא עיסקא כוליה ורואחא דאיכא עילוה שקיל
 ליה בעל

¹ = דפר; for Ḳamez according to the Ashkenazic pronunciation; comp. above, p. 377, line 7.

² Read איהבילו = איהבילו.

(Leaf 4, verso.)

ואי איתכילו להו כולהו ולא פש מיניהו מידי בההיא
 שעתא דקא נפקא מתחותיה לית לה לאפוקי מבעל שום
 מידעם והני מילי היכא דלא כתביתהו עילויה בכתבתה
 שויתנהו עילויה צאן ברזל ומשלים יתהון לה
 5 ממקרקעי והני מילי היכא דקא נפקא היא אבל היכא
 דקא מפיק לה כד אית ליה מקרקעי מגבינן כל דכתיב
 בכתובתה בין דכתב לה איהו בין דאיתא ליה איהי;
 מבית אבוהא וקבליה עילויה ואם אמר תישבע דלא
 נזלת מידי ממונאי לית ליה רשותא לא שבועה כלל
 10 דתנן רב¹ אבא שאול בר אימא מרים אמ' בין בלא
 נדר בין בלא שבוי' בין נקי נדר בין נקי שבוי' בין מן
 ניכסי בין מן ניכסא אלין בין הוא בין יורשין אין
 משביעין אותה אבל מה אעשה שאמ' חב' הבא ליפרע
 מן היתומין לא יפרע אלא בשבוי' ואמ' ר' נחמן אמ' שמו'
 15 הלכ' כאבא שמו'² בר מרים: ותנן המושיב את אשתו
 חנונית או שמינה אפטרפיא הרי זה משביעה
 כל זמן שירצה לא הוש' חנונית ולא מינה אפוט'
 הרי זה אינו יכול להשביעה ר' אליעז' או' אפילו על
 פילכה ועל עיסתה: תנו רב' הרי זה לא פטר את
 20 אשתו מן הנדר ומן השבוי' עשאה חנונית או שמינה
 אפוט' הרי זה משביעה כל זמן שירצה לא הוש'

¹ = רבי and not רבן.² Read שאול as in line 10, where the scribe first wrote שכואל and then corrected it to שאול; comp. below, p. 390, l. 19.

(Leaf 5, recto.)

חנונית ולא מינה אפוט' הרי זה אינו וכול להשיביעה
 ר' אליעז או אפילו לא הוש' חנונית ולא מי' אפוט' הרי זה
 משביעה כל זמן שירצה שאין לך אישה שלא נעשית
 אפוט' אפילו שעה אחת בחיי בעלה על פלכה ועל עיסתה
 5 אמ' לו לר' אליעזר אין אדנ' דר עם נחיש בקפיפה : ור' אליע'
 ורבנן וודיי היל' כרב' וקא תאני בסיפא ר' שמע' אומ' בזמן
 שתובעת כתובתה יורשין משביעין אותה אינה
 תובעת כתובתה אין היורשין משביעין אותה
 ואמרינן הא ר' שמע' אהידא קא תני לה ומדחינן
 10 מכולהי ומסקינן אמ' רב פפא הא דר' שמע' לאפוקי
 מדר' אליעז' ורבנן דר' שמע' סבר אף על גב דהושיבה
 חנונית ומינה אפוט' בעל כלל לא מצי משביע
 לה מדקא אמ' ר' שמע' יורשין משביעין אותה
 ואין הבעל משביע אותה היכא דנפלא לגבי יורשין
 15 הוא דמשביעין לה אבל בעל אף על גב דהושיבה
 חנונית ומינה אפוט' לא מצי משביע אותה ואף על
 גב דרבנן ור' שמע' הוה ליה יחיד ורבין ואיכא למומר
 היל' כרבנן אלא מדקא קיימא דר' שמע' כאבא
 שמו' ² בר אימא דמרים ואמ' רב נחמן אמ' שמו' היל'
 20 כאבא שאול בר אימא דמרים ואתא רב פפא נמי
 דבתרה ותרצה לר' שמע' וסליקא שמעתא כולה

¹ Comp. above, p. 385, note 3.² Comp. above, p. 389, note 2.

(Leaf 5, verso.)

כדרב' פפא שמע' מיניה היל כר' שמע' דבעל כלל לא מצי
 משביע לה לאשתו אלא יורשין דיליה לאחר מיתתו
 וסתם נמי מתניתין: ואילו נשבעין שלא בטענה
 השותפין והאריסין והאפוטרפין והאשה הנושאת
 5 ונותנת בתוך הבית ובן הבית אלמא בעל לא מצי למימר
 לאשתו אשתבעי לי דלא גזלת מידי מן ממונאי ולא
 אשכחן שבועה גבי אשה לבעל אלא גבי פוגמת
 כתובתה דתנן הפוגמת כתובתה לא תיפרע אלא
 בשבו' ועד אחד מעידה שהיא פרועה לא תיפרע
 10 אלא בשבו' מנכסין משועבדין ומנכסי יתו' והנפרעת
 שלא בפניו לא תיפרע אלא בשבו': הפוגמת כתובתה
 כיצד בניתה כתובתה אלף זוז אמ' לה התקבלת כתבתך
 והיא או' לא התקבלתי אלא מנה לא תיפרע אלא בשבו'
 ועד אחד מעידה שהיא פרו' כיצד אמ' לה התקבלת
 15 כתו' והיא או לא התק' ועד אחד מעידה שהיא פרועה
 לא תיפרע אלא בשבו': מנכסין שעובדין¹ כיצד
 מכר נכסיו לאחרין והיא ניפרעת מן הלקוחות לא
 תיפרע אלא בשבו' מנכסי יתו' כיצד מת והניח נכסיו
 לפני יתו' והיא ניפ' מן היתו' לא תיפרע אלא בשבועה:
 20 והניפרעת שלא בפניו כי² הלך לו למרינת הים והיא
 ניפרעת שלא בפ' לא תיפ' אלא בשבו': ר' שמע' או כל זמן

¹ משעבדין =² כיצד =

(Leaf 6, recto.)

אלא למפרע אבל לבא יש לה מוונות: והיל בעישור
 נכסין בגרה אינה צריכה למחות נישאת אי' צריכה
 למחות בגרה ונישאת צרי' למחות ואם לא מיחתה
 הפסידה: דהיכא¹ דקא מיתונא מניכסי האב אית לה
 5 עישור ניכסי עד דגדלא ואם מחיא מקמי דתבגור
 אף על גב דלא בגרה אית לה עיש' ניכ': ואי קא זייני
 לה אחי כשהיא בוגרת ואף על גב דלא מחיא אית לה
 עיש' ניכ' מאי טע' דאמרין משום כיסופא היא דלא
 מחיא ואי אינסיבא ולא מחיא לית לה עיש' ניכ' דאמרי'
 10 אחולי אחליתנן וכי מיתונא ממוקרקעי ולא מיטלטלי
 בין למוונות בין לפרנסה: מוונות מוז' האשה והבנות
 פרנסה פרנ' בעל והיכא² עיש' ניכ': ההוא³ גברא דא' לה
 לרבייתה ניכ' להאי דמעברת אמ' רב חונא הוה המזכין'
 לעובר והמוכר⁴ לעו' לא קנה והיל' המזכין⁴ לעובר
 15 לא קנה לכשתלד קנה: ההוא דא' ליה לרבייתהו
 ניכסיי לבנין דהוו ליק מיני הוה קאים חד בריה אמ' ליה
 ואנא לא בעינא ולא מידי אמ' ליה זיל קנה כחד מנהון
 הנך וודי לא קנו דהא אכתי ליתנהו ר' אבון ור' ירמיה
 ור' מישא אמרי הא אית ליה חלק לטליא במקום
 20 בנייא ר' אבהוא ור' חנניה פפי ור' יצחק נפאחא דאמרי
 לית חלק לטליא במקום בנייא וכן היל' ההוא גברא

¹ 71 d, ה"ג.² ? והכין?³ III b; ed. Hildesheimer, 455. ה"ג.⁴ Read המזכה.⁵ Read המזכה.

(Leaf 6, verso.)

דא' ניכ' לאתתאי ולבניי אמ' ר' יוסף קניי פלגא לאתתיה
 וא' ר' יוסף מנא אמינא לה מודתניא ר' או' והיתה לאהרן
 ולב' לאה' מוחצה ולב' מח' והיל' קניי פלגא: ההוא גברא

דשדר לה פסקי דש'ראיי לדבתהו אמ' ר' אמי ראוי
 5 לבנין לב' והראוי לבנות לב' והני מילי דלית ליה

כלאתא אבל אית ליה כלאתא לא שביק כלאתיה
 ומשדר לבנאתיה והני מילי דנסיבן אבל לא נסיבן
 לא שבק בנאתיה ומשדר לכלתיה: ההוא גברא

דא' להו ניכ' לבניי הוה ליה ברא ובנאתא מי קארי
 10 אניש לחד ברא בניי אילא ולסלוקא לברתה מעי'

ניכ' קא אתי הוה לא קארי אניש לחד בריה בניי
 ולימשכה לברתיה במתנה קא אתי אמ' אביי ובני
 דן חושים: אמ' ליה ראבא דילמא כידתאני חזקיה

שהיו בנים מרובים כחושים שלקנים אלא אמ' דאמ'

15 ובני פלוא אליאב ר' יוסף אמ' ובני איתן עזריה: ההוא

גברא דא' להו ניכ' לבניי הוה ליה ברא ובר ברא מי קארי
 אניש לבר ברא ברא אילא ולא קא מסליק ליה לבר

ברא מירושה ולסלוקה לבר בריה מירושה קא אתי

רב חביבא אמ' עביד אניש דקארי לבר ברא ברא מר

20 בר רב אשי אמ' לא עביד אניש למקרא לבר ברא ברא

תניא כואתיה דמר בר רב אשי המודר הניה מן הבנין מותר

XLV.

Leaf a, verso.)

ואפילו לכותה והיבא¹ דהוה נקיט מתנות או דמי מתנות ואחוד² מיניה דלא מחיב לשלמי לכהן
 דאמ' רב חסדא המזיק מתנות כהונה או ישאלן פטור מלשלם. והיבא³ דאיבא עגלא או
 אמרא או גדיא דאישתחית אימיה ביומיה ואיערב אהו בחדי אחריני ולא ידע הימניהו

וקא באע מישחט הם⁴ ביומיה מיניהו לעילניהו לדוכתא ולמחניהו וכל הפארייש מירובה
 פארייש ובר פייטין חדי לא נישחטניהו עד למחר סליק הילכות ב... רה⁵

ולית הילכתא⁶ כרבי שמעון בן יוחאי דאמ' גיורת פחותא מבת שלישי שנים ויום אחד כשירה
 לכהונה הווא כהנא דהוה נסיב גיורת פחותה מבת שלישי שנים ויום אחד אמ' ליה רב נחמן מאי טעמא
 עבדת הכי אמ' ליה דאמ' ר' יעקב בר אירי אמ' ר' יהושע בן לוי הלכה כרבי שמעון בן זוהאי אמ'
 ליה זיל אפקה ואי לא מפיקנא לך ר' יעקב בר אירי מאוניך והילכתא כר' אלעזר בן יעקב... .

הילכתא כרבי יוסי דאמ' גר שנישא גיורת בתו כשירה

¹⁰ דאמ' גר שנישא גיורת בתו פסולה לכהונה היכי קשיא אהילכתא אהילכתא אלא בא... .

למולך מורין לו בר' אלעזר בן יעקב דאמר כנס אין מוציאין ממנו בר' יוסי דינא. וי' והילכתא
 אין הללה אלא מאיסור כהונה בלבד ומאי נימיה בתו גדול דנסיב אלמנה ומית ליה לא תימא
 הא אלמנה הווא ולכהן הידיוט מיהא שריא אלא מוכי אול' בתו גדול עילתה שוויה הללה

ואסירה לכהן הידיוט וכן בתו הידיוט שנישא גרושה וחלוצה שויה חללה ובהה
¹⁵ והילכתא אין זונה אלא גיורת ומשוהרת ויטביעלה בעלת זנות

(Leaf 2, verso.)

והולכתא' בנך מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הגויה וכן השפחה קרוי — בנך אלא
 בנה: גר * ועורת עד שלשה דורות מותרין בממורת מיכן ואילך אסורין בממורת:
 כמזר שנישא ישפחה הולך עבד ישחררו ניצא הבן בן חורין: מי שהציו עבד והציו
 בן חורין כופין את רבו ועושה אותו או לשינוי שפחות בכתב אחד או לעבד ושפחה בכתב—
 5 חרות לשינוי עבדים בכתב אחד או לשינוי שפחות בכתב אחד או לעבד ושפחה בכתב—
 אחד אלא לכל אחד ואחד בפני עצמו: ואילו עבדא דכתב ליה מאריה גיטא דחרותא
 מעליא ומקמי דיהביה ניהליה אמ' ליה בפני עדים ואתני בהדיה ^{הגיה} עד רמיית ההוא גברא
 הוא דהוי מיטוחרר ואפילו כי מיית נפיי לא האוי מיטוחרר מאי טעמא דהוה ליה גט—
 לאחר הפותה וקיימא במעות ולתנבם בת ישראל לא מנסבין ליה עד רמיית רביה דילמא מיית
 10 אהו מקמי רביה ולא אקיים תנאה: עבדא כי משתבע דלא למועבד מלאכה בכל פויל—
 דמישתעבד לרביה לא צריך הפרה כל עיקר ואי משתבע דלא למועבד מילי אחרניא אתא לא
 מצי רביה מופר ליה כי אמר דחננא אב ובעל אבל רבה לעבדיה לא אשבתון: לקח שפחה
 ונא עליה ונתעברה הימנו ואחר כך ישחררה והיטבילה לשום חרות ואחר כך ילדה אמו ולך גר
 הוי ואין צריך טבילה דסגי ליה בטבילת אמו ולענין נחלה לא ירית ליה דלאו בריה—
 15 מיקי' מאי טעמא דבעינא זרע שיעורע בקדושה ולא אכא וכן מי שנישא את הגויה
 ולא הטבילה לשום גרות וניתעברה הימנו ואחר כך נירית והטבילה לשום גרות ואחר כך
 ילדה אמו ולך גר הוא ואינו צריך טבילה דאמ' דאבא ניתנייה מעוברת וילדה בנה אמו
 צריך טבילה ולענין נחלה לא ירית ליה דלאו בריה מיקרי ואם נקבה היא בין מן שפחה בין מן

- הנכרית כשרה לישראל ולבן אסירה: מאן דמשחרר אמתא ומתני בהרה תנאה וכפל ליה⁴ נגד דתהיב⁴
- 20 ומינסבא הלא אמתא והוּו לה בני ולסוף לא מקיימא ליה לההוא תנאה הווי לה שפחה למפריע
 וכל בני דילדת עבדי נינהו ועריכו למויחדר לשחרדרינהו לדירה: המוכר⁵ עבדו לגוים קונסין
 אחו על אחד עשרה בדמיו ועבד יוצא לחרות: ועבד ושפחה כל כמא דלא מטבלין שרי לזבוננהו
 לגוים: עבד שהיניח תפלין לפני רבו יצא לחרות: הלוקח עבד מן הגוי ולא קיבל עליו למוֹל מוגלג
 עמו כל שנים עשר חדש ואם אינו מקבל עליו מותר לו למוכרו לגוים: המוכר עבדו לחוצה לארין²⁵
 כופין את רבו שני ומוציא לחרות אין כופין את בניו אחריו להוציא לחרות: הני זגיי או מינרי
 שרו למועל בקהל ושבעה גוים נמי כי מינרי שרו וכי אסר רחמנא לא תתהלן במ בימותן: אבל
 כי מוינרי שרו דאשכחן ברחב הוזה דמשבעה גוים הואי ואינורא: וניסבה יהושע ונפק מינה כהנים
 ונביאים: גיבעונים הרי הן כמזכרין פיתן ויין מותר ומתיבין בכל מצות דמתאיב החר⁶ ואסור
 ליישא מיהן ולהישאן ולהעד ולדין כשרין ולעינין חליצה פסולין ומאן⁷ דעבר ונסיב אותה מן היבי לו
 30 וליד בכור ההוא בכור נטל פי שנים דכת' כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שניאה
 וכי ייש אהובה לפני המקום ויש שניאה לפני המקום אלא אהובה בנישואיה ומאי ניהו כשרה לכישר
 סנואה סנואה בניסואיה ומאי ניהו אלמנה לבחן גדול גרושה וחלוצה לבחן הדיים ממורת ונחניה
 לישראל ובת ישראל לממור ולנתין ולא מִיבועי מחיבי לין דנטל פי שנים אלא אפליי מחיבי⁷
 כריחות דערייות נטל פי שנים דהנן מִי שיש לו בן מכל מקום: סליק . . . . .

¹ 15^a, 108a, b; ² 15^a; ed. Hildesheimer, 309.

³ 15^a, 65 a; ed. Hildesheimer, 309.

⁴ 15^a, 65 a; ed. Hildesheimer, 309.

⁵ From the edition in line 25 not in the editions.

⁶ Read יו בדין, ed. Hildesheimer, 313.

⁷ 65 d; ed. Hildesheimer, 313.

XLVI.

(Recto.)

..... הטפחים¹ יר .....

..... ניהן וקנה על גבוהן

.....

עושה בעיצים או בחבלים ועושה עירוב ומניחו כענין שאמרנו ואם
 רצה לילך מעיר לעיר ומדינה למדינה מותר לילך אלפיים אמה אחרים
 5 אבל אם רחוקה אותה העיר יותר אפילו אמה אחת כן יעשה בער . . . יקרה
 עירוב שלו ויהא בו משקל שמונה עשרה תאמם בצומים מן כל דבר חוץ
 מן מים ומלח ומברך ומניחו בסוף אלפיים אמה רחוק ממריצה שלו ומותר
 לילך עוד אלפיים אמה אחרות אבל אם רוצה לילך למרצה אחר . . לה . . מל נפש . .
 נפשות או ספר תורה אף על פי שהיא רחוקה יותר מאלפיים אמה מותרין . . . . .
 10 יש ואם דרך רשות הרבים מפסקת בין המבאות יעשה צורת פתח מיטו . . . צ . . .
 . . צדדים בקנים או בחבלים ומותרין כל בני מבאות שבתוך הפתחים של קנ . . . . .
 ושל חבלים לטלטל זה עים זה בעירובי וכן כל המדינה כולה ימעט פתחים
 בקנים או בחבלים ויעשה כעין צורת פתח ומותרין בעירוב כדקא אמרין רבא
 מערב . . כולה מתא בעירוב אחר² הילכות שבת כל תכשטי אשה
 15 מותרין ביטבת הקמיעות מותרין להוליכין ביטבת והטבעות אסור² ובכל מכה
 מותר להפריס רפואה ביטבת עליה ואפילו התיכת בגד מותר ואסור לכפיל בגד
 בינים ביטבת כשיש לו להחליף אם אין לו מותר וכל בלי תשמיש בין של
 עין ובין של חימות ובין של כל דבר לצורך אכילה ושתייה ביטבת מותרין לרה'²
 לרהוין עד הנעתה של אכילה ושל שתייה כל היום ואם שכח פת בתנור ואין לו
 20 מה יאכל יוציא מומנו מזון שלש סעודות ומותר וכל מני עשבים שהן
 לצורך אפילו ביטבת שוחקן במכתש ומותר לאוכלן אם להוציא מימיהן
 אסור והרדל אסור ליטוחקן במכתשת בלבד שישנה מעט ולעשות קונכי'²
 מותר ואל יעבירו בבגד אבל בנפה ובכברה או בקפיפה מערית שהיא כמות
 שת שלא יבא לידי סחיטה שכל סחיטה אסור ולרוין לדבר הלכה ולדבר
 25 מצוה מותר וספינה שנכנסה קודים שבת בתוך התחום יטני מה הודע שהוא
 תן השומים והש . . יים אלא פילפל לבר . . . ק . . . . . שט והנמן מותר ליטחקן

¹ Halakot Kezobot in תש"ד, I, 15-16.² קודיטון =

(Verso.)

. . . . . תין אם . . . ש . . . . .

. . . . . והוציא ממנו . . . כל . . . . . אם . . . . .

. . . . . אשר יצאת מרא . . . . . משבת ובין שלא . . . ש . . . . .

אסור למלאות מים מן . . . ים בשבת אלא בכלי או בקערה

שקרא . . . . . על ארבעה טפחים ואסור להשליך בים קליפם ועצמות

בשבת . . . . . ים מביאין מים לעצמן מותר לשתות ממנו אבל כל מיני

. . . . . ע . . . . . ים שהביא גוי לישר' או שהביאן גוי לעצמו ויש ממין

. . . . . זמנן אסור לאכול מהן בין בשבת בין ביום טבי אבל עבר

. . . . . ן אם כמישין מותרין בתוך התחום אבל אם באו מחוץ

. . . . . אסורין ואם באו בשביל ישר' מותרין לישר' אחר אם הביאן

. . . . . רע . . . . . תרין לישר' . . . פת המה מן הג . . . מותר לאכול בשבת ממ . . . . .

מותר ל . . . תחמם כנגד המדורה של גוים ומ . . . להשתמש לא . . . . . ל . . . של

. . . . . ומ . . . . . ל . . . . . ל . . . ת ולחולה לעשות להן כל צרכיהון להד . . . שך איש . . . קב . . .

. . . לבשר . . . אסור אים טרם רשים ליולדת בתוך ה' ימים וכן בחולה . . . . .

נפל כ . . . על אדם ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חיי ספק מת ספק ישר'

ספק גוי מחללין עליו א . . . בשבת י וכן נמיו שנפל ל . . . א . . . למר . . . . .

להעלותו אפילו במצודה . . . אפילו לשוט במים עליו להשוט . . . יש . . . . .

ישבכה בתוך הבית ש . . . ר הדלת ומוציאו ומותר להתיר ולהפר חרמ . . . ר . . .

ונדרים בשבת ומותר משיכת חבל של . . . מה ולחלות לה שק של שע . . . . .

20 להאכילה והמרדעת שעליה מתיר החבל והיא . . . פלת . ואם יבוא ישר'

לחצירו של גוי צריך לקנו רשותו בפרוטה או בפילפל או בכל דבר ש' . . .

שיטלטל בשבת אין צריך עירוב מפני החצר של שניים או של רבים

צריך לקנות מכולם לטלטל בכל החצר ולילך . . . א . . . ר לכל . . . א . . . אבד

ש . . . ולא קנה מן הגוי אסור . . . . . אבל מותר לילך אלפיים

אמה בנלים

XLVII.

(Recto.)

ובהמישי¹ ולשבת הבאה לכל מפסיקין בראשי חדישים ובהנוכה
 ובפורים ובתעניות ובמעמדות וביום הכפורים ואין חורין אלא
 לסדר פרשיות כיצד הל מנחה ביום טוב להיות בשבת וכן בשיני
 ובהמישי ישמן ראש יגנה ועד סוכה אין קורין בסדר ימים טובים
 5 אלא בסדר פרשיות וכן במנחה ביום טוב ושבת וכשהלה שבת
 שמבקשין לקרות בה האזינו קורא כהן מהאזינו ועד זכור ימות עולם
 ולוי קורא מן זכור עד ירכיבהו על במתי ארץ וישראל קורא מן ירכיבהו
 עד וירא יי וינאין ורביעי קורא מן וירא עד לו חכמו ישכילו זאת
 וחמישי קורא מן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי וישי קורא
 10 מן כי אשא עד ויבא משה: ושביעי מסיים את הפרשה עד וזאת
 הברכה וסימן שהניחו חכמ' הזיו לך: ואסיר² ליה
 לבר ישראל לברוכי בין יטור בין א . . . ל . . . ייש' בין כלב בין החול ישאנו
 אומרין שאלו את בן זומא מ . . . סי כלבא אמ' להו כת' ובארצכם
 לא תעשו כל שבארצכם ל . . . אר' = שמואל פורכא דידמא חד
 15 בשבא וארבע ומעלי תלתא . . . לא דכד חישבת מאדים אתי בווי
 ובשיני ובהמישי מאי טע' . . . פני שבית דין שלמעלה ובית דין ש'
 שלמטה שוין כאחד: ועוד אמרו ארבע דארבע וארבע דארבכרי
 וארבע דעטרין וארבע דעטרין ותמני' כולהו סכנתא ראש
 חדש ושיני לו . . . לו סכנתא מעלי יומא דעצרתא ונורו
 20 רבנן על כל . . . מעלי יומא דעצרתא משום רוח
 טבוח דמזי . . . לא יטול אותן זו אחר זו וכשהוא
 מתחיל מת . . . ומסיים בנודל⁴ ולא יטול ש'
 שתיים זו א . . . ם: ולא ליכול תרי⁵ כגון מאי
 כגון ביעי . . . אכיל חדא או תלתה ולא
 25 לישתי תרי . . . לתה כאסי וכשהוא גברא

¹ ז"ג, ed. Hildesheimer, 623.² Comp. *She'lot*, CV, 140.³ אמר = comp. *Shabbat*, 129 b.⁴ Comp. *Shulhan 'Aruk, Oraḥ Hayyim*, 260, 1.⁵ *Pesahim*, 109 b et seq.

(Verso.)

דהדר פרצופיה לאחוריה ולא ליסב תרתי נשי אלא או חדא או תלתא
 דהכין אמור רבנן¹ לא ליסב איניש תרתין¹ ואי נסיב תרתין לויסיף
 אחרינא ומיחיב איניש לקוימי פריה ורביה ש' ויברך אתם אלהים וי'
 ויאמר להם אלהים פרו ורבו וג': פדיון פטר חמור:
 5 דאילו מאן דהוי ליה פטר חמור ובאעי למיפרקיה מברך ברוך אתה
 יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצ' וצונו על פדיון פטר חמור:
 ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שהחינו וקימנו וג': ומביא כביש ש'
 שדמיו משלשה מעות ולמעלה ואו' תחול קדושת פטר חמור זה על
 השה הזה ונתן השה לכהן פדיון נטע רבעי²: מברך
 10 ברוך אתה יי' אלהינו מה' אשר קדשנו במצ' וצונו על פדיון נטע רבעי
 ברוך שהחינו וגו' ומ . . . . . ל . . . . . שלשה אנשים ומביא מעט ר'
 . . . . . כות ממנו ומביא סאי . . . . . ירים ואו' תחול קדושת פרדה זה
 . . . . . הללו שעורים ושורן . . . . . ור אותם בבית הקברות³:
 וכל העושה עירוב⁴ לשב . . . . . מברך ברוך אשר קדשנו
 15 במצותיו וצונו על מצות עירוב . . . . . ת הפת בכלי מיוחד ואו'
 בדין יהא שרי לן לאפקוי ולעיולי ול . . . . . טולי ולשדורי מבית לבית
 ומחצר לבית ומבית לחצר ומבית לבור ומזוית לזוית ומישבת זו'
 לשבת אחרת ולכל יש' שבחצר זו: וכ . . . . . יום טוב שחל להיות
 בחמישי בשבת או בערב שבת מניח . . . . . שלערב יום
 20 טוב שהוא רביעי בשבת מניחי . . . . . או ביצה
 צלויה או דג צלוי או מליח ומב . . . . . ר' ה' אשר
 קדש' במצ' וצונו על מצות עי . . . . . שרי לן למיפא
 ולבשולי ולתקוני ולמעבד מ . . . . . לנו ולבל
 יש' שבמדינה הזאת: . . . . . גולה גו'
 25 גומדין את ההלל ומברכי . . . . . צונו לנמור
 את

¹ *Pesahim*, 113 a.² *Comp.* ה"ג, ed. Hildesheimer, 643, and *Shev'ot*, C, 114, 116.³ *Read*: ושורפין לאהם השעורים ואחר כך יקביר.⁴ *Comp.* הש"ר, I, 15.

LIST OF ABBREVIATIONS OF TITLES OF BOOKS

- אורחא דהי"ט. R. Aaron of Lunel's Code. I. Florence, 1750; II, Berlin, 1902, the first part quoted by folio and column, the second by page.
- אשכול או אשכול. R. Abraham b. Isaac of Narbonne's *Talmud-Compendium*, I-III, ed. H. B. Auerbach, Halberstadt, 1867-1869, quoted by page.
- אור ורוע, by R. Isaac ben Moses of Vienna; I-II, Sitomir, 1862, quoted by folio and column.
- ב"הג = בעל הלכות גדולות, a Geonic compendium of law, ed. Venice, 1608, quoted by folio and column. A different version, ed. Hildesheimer, Berlin, 1888-1892, quoted by page.
- השבוטת המאנים ליק הר"נד = ג"ל.
- השובות נאוני מורה ומערב = גמ"ומ.
- ה"ג. See בה"ג.
- הלכות ספר הורה = ה"ט, an anonymous compendium, published in *J. Q. R.*, IX.
- הלכות פסוקות, ed. Müller, Cracovie, 1893.
- הלכות פסוקות = ה"פ.
- הלוף מיהנים = ה"מ, ed. Müller, Vienna, 1878.
- החדה גזוה, a collection of Geonic Responsa, Jerusalem, 1863.
- המדה גזוה = ה"ג.
- ד = Maimonides, *Mishneh Torah*.
- דכפר ופרח, by Estori Parhi, quoted by chapter.
- לקובי קרמניית = ל"קמ.
- ה'ט' הגלוי, by R. Saadia Gaon, in Harkavy, *Studien und Mittheilungen*, V, St. Petersburg, 1891.
- המצה = סה"מ, by Anan, the founder of Caraim, in Harkavy, *Studien und Mittheilungen*, VIII.
- המזה גדול = ס"מג.
- המזה קטן = ס"מק.
- המזה = ס"רע, by R. Anram Gaon, Warsaw, 1865.
- המזה = סה"וא.
- המזה, the legal code of R. Isaac ben Abba-Mari, I-II, Lemberg, 1860, quoted by volume, folio, and column.
- המזה, by R. Isaac Albargeloni, ed. Jacob Schor, Berlin, 1903.
- קהלת שלמה, a Geonic Collection, ed. S. A. Wertheimer, Jerusalem, 1900.
- רבוני אליעזר בן יואל הלוי = ראב"ה, author of a compendium of law, quoted from a manuscript.
- שבלי הלכות = ש"הק or שב"הלך, ed. S. Buber, Wilna, 1886, quoted by page.
- שערי צדק, a Geonic Collection, ed. N. Mod'ai, Salonica, 1792, quoted by folio and number.
- שערי צדק = ש"ץ.

- שערי שמה, by R. Isaac ibn Gajat, I-II, ed. Bamberger, Fürth, 1861-1862.
- ש"ה, ed. Lyck. See ג"ה.
- ש"ש = שערי שמה.
- שערי השובה, a Geonic Collection, ed. Leipzig, 1858.
- ה"ה = שערי השובה.
- ה"ג = השו"ת קדמונים, ed. D. Cassel, Berlin, 1848.
- ה' נאוני מורה ומערב. See ג"מ.
- ה"ה = השו"ת הנאוני, ed. N. Coronel, Vienna, 1871.
- Baal ha 'Ifur*. See עשור.
- Eshkol*. See אשכול.
- Harkavy, *Responsen der Geonim*, in *Studien und Mittheilung.*, IV, Berlin, 1887, quoted by page.
- J. Q. R.* = *Jewish Quarterly Review*.
- Mafteah*, by Müller, Berlin, 1891.
- Maimonides. See י.
- Manhig*, by R. Abraham ben Nathan, ed. Goldberg, Berlin, 1855, quoted by folio and column.
- Müller. See *Mafteah*.
- Müller's *Einleitung*. See *Mafteah*.
- Pardes*, by R. Solomon ben Isaac (ר"ש), Constantinople, 1807, quoted by folio and column.
- R. É. J.* = *Revue des Études Juives*.
- R. S. B. A. = Rabbi Solomon ben Adret.
- Rabbinovicz, *Variae Lectiones in Mishnam et in Talmud Babylonicum*, I-XV, Munich, 1877-1886; XVI, Przemysl, 1897.
- Ratner, *Ahavath Zion We-Ieruschalaim*, I-IV, Wilna, 1901-1907; V, Petrikoff, 1908.
- Responsa*, Coronel. See ה"ה.
- Responsa*, Lyck. See ג"ה.
- Responsa*, Mant. = שא"ה והשו"ת מהנאוני, Mantua, 1596.
- Saadyana*, edited by S. Schechter, Cambridge, 1903.
- Steinschneider, Cat. = *Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana*, Berlin, 1852-1860.
- Vidal de Toulouse, author of the commentary, *Maggid Mischneh*, to Maimonides, *Mishneh Torah*.
- Yalkut* = *Yalkut Shimeoni*; Part I to Pentateuch; Part II to Prophets and Hagiographa, quoted by paragraphs.
- Yaqut* = *Mugam Albuldan*, by Alyaqut, ed. Wüstenfeld, Leipsic, 1866-1873.
- Yerushalmi*, the Talmud of Jerusalem, quoted by treatise, folio, and column of ed. Krotoschin, 1866.
- Z. H. B.* = *Zeitschrift für hebraeische Bibliographie*.

מפתח התשובות

ה' ברכות ק"ט ותפלה

- סדר מאה ברכות, 17-114
מעשה אילנס, 283
הלמיד הכנס פנור מק"ש שעל המטה, 262
קורא ק"ש על מטה ואינו צריך לשב על הקרקע, 262
בין החמה מהו, 92
ש"ץ מהו להזור ולאמור ברכו בשביל בני אדם שאהרו לנוא, 2-91
אין להוסיף בגאולה של שחרית, 91
זמן מנחה גרוגה וקטנה ופוג מנחה, 341
זמן הפלת ערביה, 266
שנים שנכנסו להתפלל כל אחד הייב להמתין על הביר, 91
מקום שאין ז' היודעים לקרוא בתורה, הבקאים שונים ומשלושים, 102
הזכנס לבית הכנסת ישב או יימור עם הצניור, 120

ה' ציצית

- ציציה שעשאן גוי, 332
שעור הרחקה ציצית מן קרן הבגד, 331, 332
מלית המה מה היא בציציה, 332
כלי קופסא חייבין בציציה, 332
שעור אורך ציציה, 333, 334
אם צריך להדש ציציתו, 335
מלית בעלת ה' כנפים, 335
עמר ושתיים, אם פותרין בכל בידים, 6-335
מי שנפסקה לו ציציתו בשבת בדרך, 7-336

ה' שבת והבדלה

- מהר להן כולם לזבוע ע"ש עם השינה, 320
העומת שבת אסור, 7-196, 2-81
אסור להשכיר בהמתו לזכוכים לרכוב עליה בין בשבת בין ב"י, 81
פועלים נכרים ששישין מלאכת ישראל בשבת, 263
ישראל ונכרי שותפין בהנחה, 5-194
ישראל ונכרי שותפין בהמדה, 195
ישראל שתקן מעוה לנכרי ליקח בהמות והנכרי הורש בהן בשבת, 6-195
מהר למכור נכרו לנכרי בע"ש כדי שילקטו הנכרי בשבת, 153
כמום שהדליקו עליו בשבת, 175
אין הלכה כר' כרפון שאמ' אין מדליקין אלא בשמן ויה, 159
הטמנה ברמץ אסור, 9-158
דין המפליג בספינה, 6-85
שכה אוכיל של מלה מערב שבת, 337
איך עושין עירובי הצירוח, 121
העניית בשבת, 263
למה פותחין הדירים בברכה דגור, 262

ה' פסח

- ביטור המין במה, 227
 פורני מה היא בפסח, 225, 340
 ישראל שמכר חמצו לנכרי, 338
 פת העשוי מקמה ומשמן, 184
 קטוף, 185
 מהו לאפות בשובק, 185
 פלשיר נוי מהו לאפות מצה, 185
 עסה שלשין אותה בכמך ופלשין, 338-9
 מצה של כותי, 340
 אפית מצה על ידי נכרי, 5-184
 מברך על כל ד' כוסות, 185
 אין מברכין על הלל, 185
 בניית המצה, 185
 יין של צמוקין לד' כוסות, 26
 אם יכול לאמור הגדה והלל על שאר משקין, 227
 אין מברכין על רחיצת ידים קודם בה"מזו בלילי פסח, 114
 מי שלא מנה ספירת העומר, 185

ה' יום טוב וראש השנה

- עניים שמביאין נכרי ב"זכז מה הן, 3-222
 מה ב"זש שני, 220
 דיני י"זש שני, 158
 פסקי קרבן מוסף, 119
 נשואין בחול המועד, 184
 כת בחו"המ, 37
 שבע ברכות של מוסף ראש השנה, 47

ה' תענית צבור תשעה באב וחנוכה

- תענית עדיף מצדקה, 152
 תלמוד תורה עדיף מהענייה, 152
 קריאה בת"ש, 263
 רחיצת ידים מלוכלכות בה"ב, 345
 שתף בנר חנוכה, 343

ה' שחיטה וטריפות

- עוף שטבעהו אינה נזרה, 29
 טבס י"ח טריפות, 33
 אם דריאה אנה ממנין ה' אוני, 27
 אם אינוניתא דורדא מצטרפת לד' אוני, 27, 32
 בוקא דאטמא דעוף, 28
 חופין בריאה, 26
 בדקה אוני דריאה, 31
 סרכת הריאה, 29
 סרכא בסמשין שבין ב' ערוגות, 29
 אוגא ואומא דסריקין, 27
 סרכא בעינוניתא דורדא, 27

- ריאה שנכרנה בטרששא דליבי, 29-31
 עוף שלא נמצאה לה כירה, 29
 עוף שנמצאה מכה בין אנפיה, 28
 קרום בין אומא לאומא, 27

ה' בשר בחלב, חלב, דם, עופות, בעים וחגבים

- מעם איסור בשר בחלב, 33
 כנהא דהרוא, 26
 לב שנתבשל בדמו, 337
 עופות שנתבשלו בערותיהן, 118
 יכול לאכול בלי מליחה על ירי הליטה, 102
 דין מולייתא, 92
 הרגולה שנתבשלה עם הדבר, 92
 סמני עוף, 118-19
 סמני עוף וסמני בעים, 120
 חגבים כחום מה הן, 45

ה' עכ"ם, מאכלי עכ"ם ויין נסך

- ביב של ע"ז שעובר בחוך ביתו של ישראל
 נה של הרס שיצאו בה עכ"ם יין, 4-193
 איזו דגים אסורים משום בשולי גוים, 263
 המאה של גוים, 153
 יין של צימוקין, 26
 יין של ישראל בבית נכרי, 193
 יין נסך בלוע במצי פרה, 32
 פורנא שצלו בה עכ"ם, 224
 פה של גוים, 26
 פה שנאפה בפורי על ירי עכ"ם, 5-224
 שבר של נכרים, 343

ה' רבית

- באיזה אופן יכול למכור באשראי, 118
 אוצרי פיורה, 117-118
 בעלי בתים שנתנו ממון לכהורים וא"הב הוקרו הזירות, 80-1

ה' תלמוד תורה

- מלמד תינוקות אכור, 119
 אם יבטל התלמוד משום הלוייה המתה, 121

ה' נדה, זב ובעל קרי

- יולדת נקבה כמה ימים סופרה, 153
 נדה מה היא במלאכה, 7-206
 זב אם יתפלל בנה"כ, 38
 דיני טבילה בעל קרי, 249, 40, 39
 בזמאת נכרים, 39

ה' כלאי בהמה, הדישה וחסימה

מווג בכלאים, 239
 הדישה בשור והמור, 195
 ישראל וע"כום שותפין בבהמה והע"כום חוסם עיה, 195

ה' עבדים

גט שחרור בלשון ישמעאליים, 83
 עבד ערל שממאן למול, 197
 עבר נוצרי שלא רצה למול, 81
 עבד שהכניסו רבו לבית הספר, 83-4
 קיץ בגט חירות, 82-3
 שפחה שאומרת יהודית אני ומעשיה מעשה עכ"ם, 183

ה' בהונה

כהן המטמא עצמו בומין הוה, 151
 כהה. שנשאת לישראל, 8-337

ה' אשות, כתובה ונדוניא

פנייה שאומרת מסלוגי אני מעוברת, 155
 אשה שיש לה מומין אם הקרושין קרושיה בעוה, 15-212
 נדוניא מה הוא ואיך שמיין אותה, 8-77
 נכסי מלוג, 257; 155
 אשה שעשתה נדוניא עאן ברול, 78
 כתובה אשה שקורמת בומין לשבר חוב, 80-79
 כתובה שהתמו עליה קרובים עם עדים כשרים, 139
 איך משביעין לאלמנה שהובעת כתובהה, 155
 משביעין לאלמנה גם על מקצת כתובהה, 155
 אשה שאברה כתובהה, 212
 כתובה בנין דכרין, 199-200

ה' גטין וענוה

עדים שאמרו מודעה היו דברנו בגט, 6-5
 בעל שאמר לעדים כתבו והגו גט לאשתי והם אמרו לסופר לכתוב, 4-233
 הרש שיכול לדבר מתוך הכתב אם יכול לגרש, 230
 סופר שטעה בכתובה הגט הולח בין השורות, 98
 סופר שטעה בכתובה הגט מהו להקטן, 3-171
 נכרי ססול להביא גט, 9-98
 אשה הובעת גט מפני שבעלה אין יכול לבעול, 152
 הטוען פהה פתוה, 160
 אין הבעל חייב במונות גרושהו גם אם היא מעוברת, 230
 הנהרג בדרך ואין מי שראה כלל אשהו ענוה, 153

ה' חליצה ומאון

עד כמה יכולה למאן, 3-182
 יבם משומר שחליץ, 182

ה' עדות

- עדות קרובים, 256
 עדים שמכחישים זה את זה, 256
 ער שהעיר וא"הכ כפר, 161
 ההשור על הגריות מדה להעיד, 160, 161
 עדים שיודעים עדות בקנין על פה אם צריכים להעיד, 45

טוען ונמטען ושבועה

- ראובן ושמוען היו נושאין ונחמין באגרות ור' כוהן שהוציא כסף על פי כתב שמוען והלה מכחיש ואומר שלא כתב לו כן, 4-283
 הוציא עליו כתב ידו והלה מכחיש, 155
 הלוה יכול לאמור השבע וכול, 150
 המפקיד אצל הברו בלי עדים יכול לומר נאנכו, 239
 הנשבע בספר החנונים או תפולה, 153
 איך משביעין לאיש ואיך משביעין נאשה, 154
 ראובן הפקיד אצל שמוען בלי עדים ומת אין יורשיו יכולין להשביע לשמוען, 155

ה' הלוואות, והרשאה

- המשכנן הנות לזמן קצוב הלוה אין יכול להחזיר בו, 4-162
 הלווקה עבד שיש בו כושי והשביחו המוכר חייב להחזיר דמי מומין להלווקה, 150
 עדים שמקמיין החיבת ידיהם אבל אין וזכרים הוכן השכר, 150
 הנותב הרשאה על גבי קרקע שיש לכל אחד בא", 291

ה' שותפים ושלוחין

- מכיו לא ניתן להלווקה, 150
 ב' שהטילו לכיס איך חולקין השכר, 2-201
 שליח שהגזיל עצמו בממון הברו, 151
 שמוען שליח ראובן נתן ממון ללוי בלי עדים ולוי כופר, 285

ה' מקח וממכר ומתנה

- דינר זהב מטבע או פירות, 231
 מה בין הכותב מתנה ולא היה לו כלום וא"הכ בא לירו לקנה ומכר והוריש, 292
 מה בין הכותב מתנה מנכסיו לכתב כסספו, 2-291
 הכותב מתנה לחבירו וא"הכ כתב אותה מתנה עצמה לאשתו בפני הברו, 3-152
 דיני הכותב מתנה לבניו, 152
 אי אפשר ליהן מתנה לחבירו מטבע כסף על ידו שכר, 291
 דין בטול כוודעה בשטר מתנה, 2-251

ה' נחלות ואפוטרפוס

- שני אחים, הגדול אומר אני בכור והקטן כופר בכורהו, 7-286
 שני אחים שיש להם הצירות רבות איך יחלקו אותן ביניהם, 287
 שני אחים והאחד רוצה לשתום דרך המים על השני אחר שהחזיק בו זמן הרבה, 40-139
 ראובן מת והניח בנים ובנות משתי נשים והם רבים אודות הירושה, 9-288
 אפוטרפוס שרוצה למנות אחר במקומו, 2-101

ה' שכירות פועלים, גולה וחובל

פועל אם יכול לחזור בו, 5-164
 הבונה בית בחורבת היורו, 8-207
 החובל בחבירו בזמן הודו, 202

פרושים לתלמוד

- ברכות, 5 a, הנהגן משהו, 262; 11 a, מקום שאמרו להאריך, 91; 18 a, מה הופס, 271;
 27 b, בנדר עמוד זה, 266; 27 b, כלום יש אדם, 7-266; 30 a, אמ' ליה ר' ששת
 לשמעיה, 267; 42 a, י"ג ריש, 341; 44 b, דג קבן, 263; 53 a, היו יושבין בב"המ,
 262; 53 b, והתקשרהם, 341; 54 b, ד' צריכין להודות, 272; 59 a, רב קשינה, 273;
 60 a, קנה וחזר וקנה, 6-275; 62 b, עילה לעיר, 5-4
 שבת, 7 a, בין העמודים, 319; 8 a, ורק כורה, 319; 18 a, שביחת כלים, 18 a, 320;
 21 b, שהכלה רגל, 342; 21 b, הרמוראי, 343, 321; 24 a, המפביר במנחה, 322;
 34 b; בין השמשות, 8-127; 45 b, אנו אין לנו; 47 a, בגדי עניים, 324; 85 a,
 ערוגה; 85 b, א' ר' ויהגן, 42; 85 b, שראכא, 42; 139 a, ר' עמרם הסורא, 220;
 144 b, סוהט אדם, 121; 152 a, מה שאין לו מנחמין, 37
 עירובין, 21 a, כל העולם, 36; 26 a, סמיכס אימר, 142; 42 a, שבת בנקעה, 240-1;
 42 b, תקרת הבית, 241; 53 b, האי דאויכך חבא, 185
 פסחים, 10-11 a, וכי גזר ר' יהודה, 13-9; 37 a, האופנין, 40-339; 37 b, מיטסה
 ולחובה, 339; 39 b, לא להלוט, 184; 45 b, כופה שאור, 184; 46 a, בזק ההרש,
 225; 46 a, לנגל, 7-226; 49 a, י"ד שחל בשבת, 227; 55 b, נכזיות של הקרש,
 14-13; 62 b, פסח מועדין, 4-343; 71 a, ושמחה בחי, 141; 86 b, בעל השם,
 14; 94 b, חכמי אומות העולם, 5-344; 111 a, נפתח באל, 14
 יומא, 20 b, גבוי כרוו, 345; 21 a, רריא, 345; 28 b, וזהמא דשימשא, 15; 66 b,
 פלוני מהו, 14; 53 b, כמעליף, 345; 68 b, בית הרורי, 345
 סוכה, 7 a-6, כנגד היוצא, 241; 25 a, יודה בלחו, 3-262; 34 b, נבלה כטומהו, 271
 בצה, 12 b, אין מוליכין הלה, 1-220; 34 a, מולגין את הראש, 222
 הענינה, 26 b, ימים טובים, 262
 מגילה, 16 b, אמהה של תורה, 342; 17 a, למשרע, 342; 32 a, הגלל משפחה, 342
 כושר קטן, 3 b, י' נביעה, 5-174; 24 a, כ'הר', 37; 24 b, ברכת אבלים, 37; 27 a, משיחסם
 הגולל, 36
 יבמות, 15 a, מעשה בשיקה, 183; 61 a, קטיר, 183; 74 b, פ'ל'ק'ע'ל'ס', 240; 77 b,
 גזירה מכנה, 183; 80 a, א"ר אבהו, 183; 80 b, רבה הוספאה, 183; 108 a-107,
 ר' הנינה בן אנטיגוניס, 3-182
 כתובות, 52 b, בביתו ולא בביתך, 212, 33; 54 a, אנשי ירושלים, 33; 54 a, כחיה
 ופרסכה, 34; 55 a, ולתובת בנין דכרין, 34
 סוטה, 29 a, ומאחר דאין לו, 3-132; 39 a, כיון שפחה, 263
 נטין, 2 a, מרינת הים, 173; 8 a, סוריא, 174; 34 a, דגרי, 39; 37 a, פורסא דמילתא,
 39; 44 a, עיין במכילתין, 39; 37; 79 a, מחיצות ההחטות, 98; 80 a, כל
 עיריה, 99; 80 b, כתב סופר גב, 101; 81 b, גב קרה, 101; 85 b, א' אבי
 האי מאן, 171-169
 קרושין, 54 b, הצורה נטע רבני, 131-130
 בבא קמא, 46 a, המוכר שור, 105; 51 a, אן חבט, 246; 51 b, המרלה מים, 246;
 55 a, וזופן להשחרב, 246; 59 a, כרוך והני, 247; 59 b, צבא דחרש, 247;
 66 a, שינוי קונה, 247; 66 b, של עבדן, 247; 68 a, ששחרש בחטא, 248;
 70 b, וההניא פסור, 248; 71 a, אין לוקה ומשלים, 248; 73 a, הוך כרי דיבור,
 248; 74 b, בבא הורג, 248; 78 b, דאיעבר מקלוט, 248; 79 a, וסרע בהזיפו, 249;
 80 b, על החיובך, 249; 81 a, בחורשין, 249; 81 a, משארין, 249; 81 b, חבל
 הרס, 249; 82 a, והיקן טבילה, 249

- נבא משייטא, b 3, פיו שאין מחייבו, 3-102; b 6, במינין דראוי, 105; a 8, המגביה
 משייטא, 103; b 9, אדם חשוב, 5-104; a 10, מציאת פועל, 103; a 11, כר אמ'
 הרא, 104; b 12, נכש עמי, 103; a 17, לפניס, 104; b 17, בשברי הלשאה, 104;
 a 25, טבעא מכרו, 105; b 47, אסימון, 4-3
 נבא בהרא, a 80, במה מסרסן, 4-123; b 92, המוכר ענדי, 106; a 93, זריני גינה,
 106; a 94, בא לזפה, 106; b 95, מקפה, 107; a 127, שיהו ליה, 292
 סהדרין, a 55-54, אמר רב, 46; b 64, כמסורהא דסוריא, 3
 שבועה, b 39, א' רב הבעה, 102; a 61, נקטיה בנובסיה, 200-1
 עבודה זרה, b 35, לא תשהטו, 26
 הוריה, a 12, מרובה בבגדים, 263
 מנהוגה, a 37, רמי ב' המא, 239; b 37, רבינא הוה שקיל, 4-253; a 39, השוהה, 330;
 b 40, היא של בנדי, 336; a 41, טלית שנקרעה, 334; b 41, א"ר פפא הלכתא, 334;
 b 41, מסר לה לקטרא, 3-332; b 42, מן הקוצין, 331; a 43, טלית מצויישה, 334;
 a 56, א"ר פפא, 253; a 75, פהות אותה, 239; b 103-103 a, מהגרב, 8-326
 בכורה, b 45, שחור, 318
 חולין, b 8, השוהט בסכין של עכו"ב, 32; a 40, בהמה חבירו רבועה, 339; a 47,
 ה' אוני, 26; b 51, איולי ומקרבי, 1-270; b 54, בוקא דאבמא, 28; b 56,
 בקורבן בלב, 28

מפתח כללי

אימליה = אמר ליה, 82, 83, 97, 102, 105
 266, 269
 אימלך = אימא לך, 103, 199
 אמצעיים ע' אנשים
 אומר = נאמר, 318, 319
 אמהה של הורה, 316, 342
 אנדלס, אנדלוס, 30
 אנפא ע' מפסיקן
 אנקולונימוס, 55, 57
 אנשים אמצעיים, 105
 איסחק בן נטירא, 87
 איסשמיא, 322—ע' ספרד
 אסשון, אספורה, שם מקום, 246, 4-243
 אסקוי = יצחק (רסית), 111
 אסר, על די נשוק, 152
 איסתלקא = נהבטלה, 230
 אש"ם ע' נוסחי התפלות
 אפיקא, 30
 אריא, שם אייש, 317
 אורנחא, 244, 248
 ארע, ע' מירע
 אירופה, 55
 ארץ ישראל, 203, 204, 217, 218, 320, 352, 306—ע' גליל, הווקף מנהגים
 לשון ארמי, נוסחי התפלות, קדושה,
 הלמוד א"י
 ארישא = ארוסא, 358
 ר' אשי, 315
 אשכנז, 420—ע' נוסחי התפלות
 אשיל = אשיל, 98
 אשר (בן יעקב), 326
 אשור, 279—ע' נרמו
 ר' אחי, (שם אמורא), 314, 315, 341
 איתוד, איהוד, 337, 394
 איה"י, 359
 איתוקא = איתוקמא? 266

אב = אב בית דין, 57, 59, 61, 67, 104
 אב בית דין, 96, 104, 302, 303, 326
 386
 אבו של אילן, 249
 אבר ע' איתוד,
 אביאריה, אביאריה, 182, 251, 252
 איגורא, ענל קמן, 345
 אנראביה, שם מקום, 151
 איגרה, 169
 ארום ע' שמר,
 איך = ארם, 385, 390
 ארונינו, האר הכבוד, 26, 29, 34, 60, 83
 270, 284, 285, 287, 289
 אדר, הרש הכנה, 302, 326
 אחווא, שם צמח, 321, 396
 אהרון, גאון, 67, 87
 או = א', 230, 256, 257, 266, 381, 397
 אויגניון, ע' נוסחי התפלות,
 איזו צד ע' כאיזנד
 אול, בא על אשה, 394
 אוזמיל, 337
 אוזניק, 211, 213, 340
 אחא משה ע' שאלהה
 אחווא, שם צמח, 296, 321
 אבו, 363
 אימליא, 281, 55—ע' נוסחי התפלות
 איירינו, אירן (מן איירי), 100, 358
 אינומי, 30, 31
 אכמתא, שם צמח, 296, 321
 איכפת ע' עיכפת
 אכספר ע' גודליאנא
 אילא = אלה, 319
 אלברדאני ע' נחום
 אלהי נשמה, 109
 אלהן בן שמריה, 54, 59
 אלישע, 256
 אלכנה (ערביה), 67, 420
 אלמיערב ע' כיערב,
 אלוך, אלופים, 279, 326
 אלפומי (ערבות), 18
 אמא, אמי = אמר, 80, 356

באשם הלמידים אין הור להכמים, 88
 בנא בהרא ובנא מצינא, סדר של המסכתות, 66
 בנא דמתבתא, 214

גוּתָא, עֵקֶף, 320
 גִּזְרָה, 396
 גִּלְגַּל, 180-1
 גִּלְקֻרְסִין? 301, 325
 גִּלְשׁ, ע' מִגְשִׁיחַן
 גִּמְזוּר = גִּמְזוּר, 379
 גִּמְזוּד, ע' בּוֹדֵלֵאָא, בְּרִישׁוּשׁ מִיּוֹם, מִלְזָר—
 שִׁמְשִׁמְזוּר
 גִּמְזוּר שֶׁל רֹבִי, 316, 317, 344
 גִּמְזוּרָא, בֵּית הַצּוּרָא (פְּרֻסְתָּה), 301, 325
 גִּר, גִּרְתָּא, שֵׁם דְּג, 314, 340-41
 גִּרְתָּקִין, 325
 גִּישְׁפִּיקִין, 211, 213
 גִּישְׁרָא דְמַהוּזָא, 167, 174
 גִּישְׁקָרָא, 320
 גִּרְבִּי קָטוֹב, 305, 306, 328
 ג' דְּבָרֵי הַיּוֹמִים, 16, 17
 גִּוְהִין כּוּוּוּוֹ, מִיָּן שִׁמְן (עֵרְבִיָּה), 321
 גִּוּיָד, 147, 154
 גִּוּסָא, גִּוּוֹן, 58, 61, 191
 גִּוּיָא דְבַבְא, 303
 גִּמְסָא, 174
 גִּוּוֹן = גִּוּוֹן, 169
 גִּוּוֹ, בְּמִשְׁמֵתָא נִפְשָׁא, 138
 גִּוּוֹתָא = גִּוּוֹתָא, 354, 375
 גִּוּוֹ, שִׁירָא, 98
 גִּוּוֹ קוּוּוּוֹ, (עֵרְבִיָּה), 57, 59, 61, 67, 69, 71, 85
 גִּוּוֹתָא שֶׁנִּשְׁאֲלָתָהּ, 349
 גִּוּוֹ, ע' מִשְׁמִיר
 גִּוּוֹ, הִרְבַּ פִּיפִיּוּה (פְּרֻסְתָּה), 336, 339
 גִּוּוֹ נִאָּן (בֶּן שְׂרָוּא), 7, 19, 20, 24, 25
 37, 43, 44, 54, 55, 57, 61, 67, 69,
 71, 113, 134, 135, 145, 146, 147,
 167, 168, 176, 178, 179, 189, 191,
 205, 219, 229, 236, 242, 250, 258,
 268, 272, 273, 277, 280, 281, 290,
 297, 298, 306, 311, 312, 313, 316
 גִּוּוֹתָא, כֶּסֶף עִיר, 212, 213
 גִּוּוֹתָא, 301, 326
 גִּוּוֹתָא שֶׁל מַסָּה, 179
 גִּוּוֹתָא שֶׁל אֵינִין, 245, 249
 גִּוּוֹתָא, מִלֵּל (עֵרְבִיָּה), 300, 322
 גִּוּוֹתָא לִילְבָּ, 310, 334
 גִּוּוֹתָא מִבְּנֵי יַעֲצִמְנוּ אֲסוּר, 52
 גִּוּוֹתָא, 390

גִּלְגַּל, בְּבֵלְאִים, 1, 3, 48, 49, 52, 78, 203, 279, 217, 204—ע' הַלְמוּד, לִשְׁוֹן אֲרִמִי,
 נִוְסַחֵי הַתְּפִלוֹת, קְדוּשָׁה
 גִּלְגַּל ע' הַלְמוּד
 גִּלְדוּ, 87, 88, 206
 גִּוּוֹלֵאָא, כ"י הַגִּיּוּתָא אֲשֶׁר שֵׁם, 72, 85
 86, 88, 93, 277, 280, 290, 293
 בִּי דִּנְאָא שֶׁל הַנְּאוּבִים, 214
 גִּיּוּר שֵׁם מְקוּם, 222
 בֵּית דִּין הַגְּדוּל, 386
 בֵּית הַמְרַחֵץ ע' מִעוּתָא
 בֵּית הַצּוּרָא, 301, 325
 בֵּית רִבְוִי, 91, 119
 גִּלְגַּל בֶּן יוֹסֵף, 54, 55, 59
 גִּלְגַּל (אֲשׁוּרִית), 294
 בֶּן הַרְבוּת רֵדָה, (prodigal son), 351, 379
 בִּנְיָ מ"ר אֲהֲרֹן, 87
 בִּנְיָ מ"ר נְשִׁירָא, 87
 בִּסְסָא, ע' מִבּוֹסְסִיָּה
 גִּלְגַּל בְּהִים, 87, 96, 105
 גִּוּוֹתָא, 33, 71, 212, 213
 גִּוּוֹתָא = גִּוּוֹתָא, 150
 גִּוּוֹתָא, בְּזַעֲתָא, 33, 210, 212
 גִּוּוֹתָא, (St. Barnabas), 137, 138
 גִּוּוֹתָא, פִּתְחָא, 294, 318
 גִּוּוֹתָא = גִּוּוֹתָא, 194
 גִּוּוֹתָא שֵׁם מְקוּם, 58, 69
 בְּרִישׁוּשׁ מִיּוֹם, כ"י הַגִּיּוּתָא אֲשֶׁר שֵׁם, 7, 1
 בְּרַחַת נִמְלֵל הַסּוּם, 110, 109; בִּר' הִלְל,
 401; בִּר' עוּבָר יִשְׂרָאֵל, 110, 109; בִּר'
 כּוּוּוּוֹ, 110; בִּר' הַמִּינִים, 112; בִּר' עִרְוִי
 הַצּוּרָא, 401; בִּר' ע' הַבְּשִׁיחִין, 401
 בִּרְקָה, שֵׁם עִיר, 281, 288
 בִּרְיָה, 242, 243, 246
 בִּרְיָה הַרְשָׁא, 351
 בִּרְיָה, בְּמִשְׁמֵתָא טִיבָתָא, 10
 בִּרְיָה, 305-6, 328-30
 בִּשְׁנָר, ע' כִּשְׁנָר
 בִּשְׂרָא טוּרָא, 323
 גִּוּוֹתָא, שֶׁל הַפִּלָּה, 89, 91
 גִּוּוֹתָא, נִאָּוִים (כַּהֲנָן), 7, 8, 43, 58, 59, 68
 104, 140, 142, 240, 270, 284, 287,
 289, 386
 גִּוּוֹתָא, שׁוּמֵר (פְּרֻסְתָּה), 104
 גִּוּוֹתָא = גִּוּוֹתָא, 8, 13
 גִּוּוֹתָא = גִּוּוֹתָא, 252
 גִּוּוֹתָא הַמִּזְבִּיחַ, ע' שְׁמִיר

- הויז, הויז שם צימה, 246, 243
 הוקיה בן שמואל, 54, 59
 חטוב, חטוף, 288
 חיי לרבנן שבק, 288
 הייה, אבי יצחק, 154
 חלב, שם מקום, 174
 חלבאבא, שם צימה, 239, 236
 חילבנא, שם צימה, 239, 236
 חילביים, שם צימה, 239, 236
 חילהל ע' מוהלהל
 חולין בטהרה, 40
 חלוף מנהגים שבין א"י ובבל, 306
 חונא = חונא, 356, 354, 331, 266, 252
 370, 372, 374, 379, 382, 387, 392
 חקנני, 357
 חנות, 361
 חננאל (בן חושיאל), 135
 חנינא, חנינאי גאון הלמיד ר' יהודאי, 31
 94, 113
 חנהה בן ר' יהודה נאון, 191, 210
 חכוכי, גרויעס, 360
 חפופי, 19-318, 295
 חרנוון, 366
 חריות, ע' הריות
 חרמל, שברא (ערבית)
 חרמנא = חרמנא, 212
 חרן, 174
 חרוסה, 184, 177
 חרותא, 320, 296
 חוב ב' פלטיין, 420
 חורין, ע' נוסחי התפלות
 ס' טהורות, 17
 חושפה, 325
 חיידי, ביירי, 238
 חכשיטין, 353
 חלימון, שם צימה? 239
 חלפחי, טלפי, 181, 180
 חילור—שענטער, נתנו יד הגניחה שלהם,
 16, 19, 48, 54, 107, 122, 129, 134,
 143, 156, 166, 176, 186, 203, 210,
 216, 228, 232, 235, 242, 250, 255,
 258, 264, 268, 272, 349
 חלות = מליה, 336, 335, 334, 332, 330
 מליה, 110
 חומאה וטהרה, 4-203
 חונרא, מחבה, 339
 חיסקא, בראסקל, 318, 295
- היני, 362
 הלא = הלה, 209
 הולאי גאון (בן זמרוןא'), 20, 24, 290, 303
 היבלאבא, ע' חילבא
 חילביים, ע' חילביים
 חלך, כנוי להשמיש, 394
 חלכה כבהראי, 21
 חלכה למעשה, 53, 52, 48
 חלכה פסוקה, 306
 חלונכה של שמועה, 271, 222
 חלכות גרולות, 231, 229, 86, 85, 71, 63
 1-400, 97-382, 352
 חלכות פסוקה, 319, 235
 חלכות ציצית לר' עכרם, 304
 חלכות קטובה, 399, 398, 352, 306
 חולוך = חילוך, 332, 256, 150, 27, 26
 חימני = מיני, 109
 חלל, ע' ברנה הלל
 חם, ככו נמי, 239, 226, 160, 106, 103
 394
 חמן, 3, 2, 1
 חנפך ע' נוסח חנפך
 חתקה התשובה, 310
 חפירס רפואה, 398
 חפהיק, 301, 325
 חראונו מן השמים, 326, 303, 302
 חרבי = הרבה, 340, 326, 323
 חרויה, האריך גוברים, 13
 חריות, 325
 חרמנא, 211
 חרירי, 345, 317
 חראי אל קרי שם מקום, 61, 54
 חרוי של יו"ה, 351
 חותקין, 52
 חואא, עתק, 320, 296
 חובו, חלא אילן (ערבית), 322
 חני = סני, 358
 חוי, ספניה, 320
 חוי, חוי = זיל? 364, 361, 336, 332
 חויין, 249
 חניני, שם אומה, 397
 חורא = חורא, 343, 37
 חורו של אילן, 249, 245
 חובו של אילן, 249, 245
 חברי (אמנושי), 17-216

כהן אהרן, גאון (סורא?), 178, 179, 181, 185, 189
 קינן, 361
 קיין, 362
 כישוד ע' נאיזנד
 כלאי בהמה, 187, 189
 כלב כושי, כ' סיני, כ' כשרי, 244, 249
 כלאי, חדשי אדר ואילול, 302
 כנה, 177
 כנהא דהדרא, 26
 כשא ע' נוסחי ההבלות
 כסף ע' נכספת
 כשרי ע' כלב
 כרכא דווי, 320, 325-6
 כרכס, 108
 כרוח = כרה, 198
 כושי ע' כלב
 כושכוג, מיני מתוקה, (פרסית), 339
 כשכר, שם מקום, 220, 217, 158, 156
 כוספא דיכמין, 325
 כורווע צלוויבא, (ערבית), 321
 כשף, מין בשמיא, 322
 כושרה, הלק קיין, 278
 כותא, הלוק, 323
 כותים, 314
 כתובה, 78, 77, 73, 72
 כתר, ע' קרושה
 להש, 14, 9
 לוכא, שם עיר, 57, 55
 לולגני, קלא איין, (פרסית), 333, 309
 לעונים, שם צמח, 339, 236
 לפנים, 104, 96, 10
 לשון ארמי, 294, 238, 237, 211, 167, 166
 295, 320, 322—ע' ארץ ישראל, בבל, גויל
 לשון ישמעאליים, ערבי, 322, 321, 83, 82
 341, 334—ע' בעיית
 לשון פרסי, 333, 309, 301, 236, 104, 96
 339
 לשון קדר, ע' קדר
 לשון התשובה, 95
 לשון קדש, 334
 מאור עינינו, האר הכבוד, 83
 מאור ב' יוסף, 326
 מבוססות, 40
 מבורך ב' צמראן, 43

בעיית, 105
 טפיה, 248, 244
 טפיקא, רעפוס, 224
 טצורקי, 334
 טיריאמא, ברכסקל, 318
 ברכסקל, 318, 295
 טורף ע' בשר טורף
 יהודה, 43
 יהודה ב' יוסף, אלף, 279, 277, 69, 55, 280, 283
 יהודאי גאון, 180, 85, 53, 52, 50, 48, 31, 314
 יהודייה, 183
 יונתן (חבר ר' סימאי), 236
 יהו שמו הגדול = יהא שמייה רבא, 120
 יום הכפורים, 142, 141, 136
 יוסף ב' אבא מרי גאון, 188, 179, 178
 יוסף אבי ר' מאיר, 326
 יוסף אבי בהליל, 59, 55
 יוסף אבי יהודה, 278, 59, 55
 יונגוד, כלך פרס, 420
 יעקב אבינו, 326
 יעקב ב' מרדכי גאון, 86, 85, 31, 30, 29, 214
 יעקב ב' נוסים, 67, 55
 יעקב בר הייה, 154
 יעקב ב' ישעיה, 154
 יעקב בר עוקבא, 154
 יעקב ראש גולה, 83, 75
 יעליח, 256
 ירביהו = יקילו, 207
 ירושלים, 52
 ירושלימי ע' תלמוד ארץ ישראל
 ישיבה, ישיבנה, 91, 78, 47, 34, 31, 30, 386, 326, 277, 212, 185—
 ע' ראש ישיבה
 ישמעאליים, 174, 83, 51, 49—בעיית ע'
 לשון ערבי, שמו
 ישעיה, אבי יעקב, 154
 ישעיהו ב' יהודה, 43
 כאויר, כאיו ער, איוו ער, 372, 341, 328, 375, 380
 כבוי, 78
 כובסא, 191
 כברה, 323
 קרי, 170

מריצה, 398
 משה, אבי עיזש, 43
 משה, גאון, 191, 211, 212, 214, 237
 238, 240
 משה, רבינו, 17
 משרה, גאון, 240—ע' משה, גאון
 משנוכח, 246
 משולם ב' מרב אקולונימוס, 55, 57
 מושיעה = משיעה, 278
 משומר, 182
 משנה, 306, 307, 357
 משקין, מכסת מועד קטן, 58
 מהבהא ע' ישיבה, ראש ישיבה
 מהא מחסיה, 214
 מהומה, 278
 מהניחין מי בית שמאי היא, 306, 329
 מהניחין יחידא היא, 306, 329
 מהתיה, גאון, 191
 נהרעא, 206, 299
 נהילאי, 131
 נח, ע' תימא,
 נהום, אלהון אלברוני, 55, 58, 69
 נחומי, 420
 נחמן, 420
 נחשון גאון, 26, 34, 144, 242, 255
 נטירא, 87
 נבילה ירים לפירות, 108
 נבילה מים אחרונים, 108, 114, 314
 נבילה צפרנים, 400
 נברונאי ב' הילאי גאון, 20, 23, 24, 55, 90
 95, 107-14, 145, 146, 156, 216,
 219, 294, 298, 299, 300, 302, 310
 נכספה, 247
 נוכרי = נכרי, 320, 338, 98
 ניל, קלא אילן, (ערביה), 309, 333
 נמא ירוקה שעל פני המים, (ערביה), 321
 נמרוד, 326
 נמוה, 105
 נוסחי הגב, 166
 נוסחי כהונה, ע' כהונה
 נוסח הפס, 104
 נוסחי התפלות; א פ, 49; איינין, 49;
 איבליא, 260, 110, 89, 49, 48; ארין
 ישראל, 112, 109, 52, 51, 50, 49, 48;
 351; אשכנז, 260, 89, 49, 48; בבי,
 351, 107-12, 52, 49; בורין
 (= מהוור בורין), 49; נפא, 49; מצרים,

מבוק, 174
 מגלה עשה, 36
 מגלשין, 313, 339
 מגלה סתרים, 295, 319
 מדה ראשונה, שניה ושישית, 16-18
 מדינה, במשמעה עיר, 52, 57, 206, 212
 מדרש מעשה משפחות, 344
 מדרש הגדול, 50
 מדרש החילים, 350
 מהוור איבליאני, 49; מ' טורין, 49;—ע'
 נוסחי התפלות
 מטולה = מטולה, 322, 324
 מיהנא, מת, 101
 מיכלתא, 39, 24; מ' על שמות, 305, 306, 307
 מנכה, ע' כנה
 מיכורי, שכור (פרסית), 104
 מילהא פסיקתא, 306
 מלבן, 300, 324
 מלך בנוד, 87, 88
 מלל, 300, 322
 מנהגי התפלות, ע' נוסחי התפלות
 מנין שנים, 281
 מסויים, 328, 306, 305
 מוסף על שבתו של הק"ב, 50
 מסורה, 327
 מיעות הנהנין לסמן, 2, 3, 4
 מעלין בקודש ואין מורדין, 265, 267
 מעמד, מעמדות, 51
 מערב = אלמערב, (ערביה), 63
 משפיר במתחה של שבת, 298, 299
 משפיר בהעניית צבור, 61-260
 משקין ליה אנפא, 286
 משק שם איש פרכי, 298, 217, 216
 מצוה התלויה בארץ, 18-217
 מצרים, 326—ע' נוסחי התפלות
 מצרע, 38
 מור = מ'ר, 388
 מראות ננעים, 282
 מראה עיין, 42
 מרב = מ'ר רב, 69, 67, 59
 מרגופנא = עמר גופנא, 321, 297, 325
 מרדכי בן יאיר, 317
 מרדכי, אבי יעקב גאון, 86
 מרדכי, פלך, (ערביה), 325, 301
 מרויחין, מקלין, 206
 מריו = עמר עיר, 325, 297
 מרע, מקרה, 338

- סגודה, אבי שמואל, 272
 סגנון, מאפה העשירה כספני, 288
 ספר הלכות, 319
 ספר יוחסין (שבתלמוד), 4-343
 ספר שבוועות ל' האי, 60
 ספר-התפלות, ס' התנונים, 153
 ספרא, ע' הורה נוהגים,
 ספרד, ע' איספמיא, נוסחי התפלות
 סיפרי, 328, 307, 306, 305,
 סקל, העצה, 325
 סיקוליא, שם אי, 65
 סורא, 312, 203, 71
 סוריא, 387, 279, 174, 168
 סיריאיה, סוריאני, סורס. 174

 עבר נוצרי, 81, 74
 עיר, זה, 341
 עראן, עד אן, עדן, 246, 104, 99, 84, 5, 4
 341, 343
 עיארש ב' משה, 43
 עינפס = אינפס, 266, 190
 עלא ?, 213
 עלם, 3, 279, 1
 עלינו נשבה, 7-46
 עמידה, 131, 130
 עמר, עמר על, 284, 131, 130, 12, 10
 עבראן, אבי מבורך. 43
 עכסיה, 320, 295
 עמרס, כ"י הגניזה שלו, 43
 עמרס, נאון, 297, 260, 238, 179, 176, 19
 16, 308-306, 304, 303, 302, 301
 326—ע' סור ר' עמרס.
 עפר לבינהא, 325, 301
 עופרה = עופרה, 279
 עצבא, 248, 244
 עיקבא, אבי יצחק, 154
 עקירת השולחן, 180
 ערב, ע' נוסחי התפלות; ערביה ע' בעיית. ישיין
 ייסמאזים
 עירובי הצורות, ע"ר הבשילוק, ע' ברכה
 הערוך והגנונים, 294
 ערק, ע' ירקו
 עשיו, 326
 עשר הרברות, 6-35

 עפא, 372
 פיגיון, 239, 236
 פרוץ נביע רבני, פ' ספר המור, 401
 פוביאה, 1-340-314
- 48, 49; סדר, 260, 48; ירב, 420;
 ערסה, 110, 49; קרשנרין, 49; רומי, 49
 ע' איטליא; רומניא, 260, 89, 49;
 הימן, 260—ע' ברכה . . . , נאווה, הגדה
 של פסח. כפסיר, קרושה, קריאה התורה.
 ניסים אבי ר' יעקב, 67, 55
 ניסים, פרושו לברכות, 273, 272
 ניריעך, ע' קרושה
 נפק ע' משקין
 נפאהא, 392
 נפש, במשמעה, איסטימונא, 138
 נוצרים, 174—ע' עבר, שמו
 נקד על האהותיה, 305
 נקש, ע' קרושה,
 נרמור, שם עין באשורית, 316
 נירקו = נירקו, 249
 נשיא, נשיאה, 104, 96, 83
 נשכהג, מיני כהניקה, (פרסיה), 339
 נישחוק, תיק, 15
 נהן בן הגניז, 23
 נהן ב' יחיאיל, 36, 23—ע' ערוך
 נהן בן שהריאר, 83, 75
 נהן חבר ר' סימא, 236

 סבורא, 306
 סונא, שם עוף, 111
 סני, ע' זני,
 סגנון פיסיני, 277
 סור ברכה ל' נטרוניא, 114, 110, 109
 115-117
 סור של פסה, 178, 108
 סור ר' עמרס, 110, 109, 108, 89, 49
 304, 303, 300, 262, 261, 260, 258
 314, 312, 311, 307
 סור הנאים ואמוראים, 308, 307, 306
 סורי שמים, ע' מדרש ההלים
 סול ב' נבירא, 87
 סוהרים, 105, 96
 סניו, 318, 295
 סין, ע' כוב סני,
 סים, ע' ססיים
 סוימא. ע' רבנן דסימא
 סוליה, כל קינן, 45
 סלקוה, בסורה, 101—ע' איסתקא
 סלקוסהא, 325, 301
 סלר, 278
 סמנים בהלמוד, 342, 316
 סומנא, סמונאי ריש נלא, 31, 21
 סעדיה, נאון, 290, 146, 45, 25, 16

- קרושה, 48, 49, 51, 52, 53
 קוא, שם עוף, 297, 321
 קוויה, 244, 248
 קטילי קר, 300, 322-3
 קטיפתא, 325
 קלא אילן, 309, 333
 קללות, 181
 קלנימוס ע' אקולנימוס
 קלש, 36
 קומא, שרף אילניה, 322
 קמאיי, הנאינים הראשונים, 230
 קמברירגא, ע' מילור—שעכטער
 קמץ (נקודה), 377
 קנר. מין סוקר (בפרסית), 339
 קסב ע' קשבא
 קצוב ע' דבר קצוב
 קראים, 188, 189, 203
 קריאת נביאים וכתובים בשבת, 299-300
 קריאת שמע על המטה, 259
 קריאת התורה במניחה של יוה"כ, 351; בתענית
 צבור, 260
 קירואן, 54
 קרטיין, 324
 קרפנטרין ע' נוסחי התפלות
 קשבא, 243, 246
 קושקושי, ענפים, 13
 ראה, ע' הראינו
 רא'ייה, 53
 ראם אלמתיבתה, 69
 ראם מתיבה סורא, 71
 ראש גולה, 83, 75—ע' נשיא
 ראש ישיבה, ראש (ריש) מתיבתא, 2, 8, 54
 59, 69, 71, 214, 236, 239, 326
 ראש, ריש כלא, 21, 31, 237, 239—ע' אלף, ראש סר.
 ראש סר, רוש סירורא, 279, 54, 59
 רב ור' יוחנן, 232, 233
 רב הלוי, 111
 ריב=רב, 379
 ראבה=רבה, 224, 225, 247, 323, 344
 ראבינא=רבינא, 221, 253, 254
 רבואתא קרמאי, 68
 רבותינו שבגולה, 218
 רבין דסיומא, 315, 342
 רבין ראשינים, 221
 רבח, ע' ירביחו, מרויחין
 רוה ע' הרויח
- סיומח, 268, 271
 פלגס, 105
 פלשו, גאון, 19, 24, 54, 59, 360
 פלטיה, שוק, 319
 פומבריתא, 206, 290
 פינחס, 113, 121
 פאס, 43
 פסויני, 246
 פסקי סורא, 299
 פטיקתא ד'ר כהנא, 9, 15
 פוקע, מין שבר (ערבית), 343
 פקיעין=בקיין, 340
 פוקרין, 301, 325
 פקרה=הפקירה, 278
 פרובינציאה, 55
 פרהבניא, פרהגבן, 291
 פורים, ע' המן, קדושה רכורא
 פרינג?, 339
 פרנגה, צרפת, 55, 57
 פרנס, 35
 פרס, פרסיים, 217, 220, 236, 216, 217, 30, 322, 298—294—ע' חברי, לשון פרסי, מצדק, שמד.
 פרס על שמע, 116
 פרס ע' הפריס, 212
 פירקא,
 פירוש מרב אהרון, 67
 פירושי שבת, 56
 פרושי הלמוד להנאינים, 242
 פתיא אוכמא, 295, 318
 פתיכתא, 78
 צדוק, גאון, 83, 31, 30
 צלוליבא, 297, 321
 צמג, מין שרף אילנות (ערבות), 322
 צמח גאון (ב' הייב, ב' פלשו, ב' שלמה), 19, 20, 22, 23, 28, 149, 177, 179, 210, 212, 217, 218, 294, 303, 326
 ציפי, 300-1, 325
 ציפית בתכריכי מה, 309
 צרפת, 55, ע' נוסחי התפלות, פרנגה, פרובינציאה
 קאמליה=קא אמר ליד, 18
 קבלה, 49
 קאבס, 68
 קרר, 105, 278
 קדושה דסירורא, 299, 300

שעכסער, ע' טילור—שעכסער
 שקור=טוקאר, 339
 שריביה, שם אמורא, 225
 שרבוט, 305
 שרבוטין שירים, 258
 שרורא נאון, 19, 20, 22, 26, 55, 57, 61
 238, 258, 302, 302,
 313, 315
 ששנא, אבי ר' עמרם נאון, 326
 שוהפזת ישראל עם ע"כוב, 187

 הברויחא, שירים (חשבון), 36
 הוגרמה, 278
 הרמראי ע' הרמרי
 החש, 322
 הימן ע' נוסחי התפלות
 הלא אילן, 300, 322
 הלמאי? 239
 הלמוד, 306, 307, 319, 328, 329
 הלמוד ארץ ישראל, 177, 142, 138,
 94, 39,
 316, 314, 306, 271, 259, 218
 הלמידי הנמים, 105, 96
 חמר ע' מהומה
 חנוי=הנאי, 6
 חניא=הינה, 357
 חניא, הין, 379, 364, 190
 חוספה, חוספה, 306, 305, 94,
 71,
 357, 329, 328
 חוספה, 48
 העניה צנור ע' משפיר, קריאת ההורה
 הקן, 28
 הרנוס, ה"ג, 262, 104, 91, 90,
 42, 15,
 318
 הרניקא, 68
 הרח, אבי אברהם, 326
 הרמרי, 343, 321, 316, 297
 הרומסין, 323
 הרומה ע' מצוה
 הרנגלין, הרנגלין קרנגולח, 357, 358
 הורת כוהנים, 329, 328, 306,
 305,
 250, 8,
 השונות הגאונים היצאה הרבני,
 השעה נאב ע' משפיר, קרושא וטורא, קריאת
 ההורה
 חותב, דוט הנרבק נראה, 26
 חרוא, 105

רמלא, רמאלות שם מוכנע (ערביה), 4
 רומי ע' נוסחי התפלות
 רומאני, שם פרי, 170, 167
 רומניא, ע' נוסחי התפלות
 רענון, איש לא ידע שבעה, 341
 רוץ ע' מריצה
 רצה, בעמידה, 351, 112
 רצה והנחיל לנניהם שבתות למנוחה, מנן
 לשבת, 51
 רשות הרבים לשבה, 312
 רשימות קצרות מש"ת הגאונים, 71-54

 שאל שאילא לעילא, 327, 305
 שאלות ר"ר אחא, 81-353; 51-349
 שאמים=שעמום, 382
 ושאר במשמעה ונוכר, 50
 סדר שבעה, 154, 148
 שובק? 185, 181
 שברא, שם צמח, 321, 296
 שגל=שגר, 104
 שוך, 42
 שהואן, 251
 שהיראר, 83, 75
 שובה ע' משפיר
 שטא=שטח, 224, 218
 שכנא, פח, 353, 121
 שלום, נאון, 312, 308, 261, 260,
 186, 90,
 316
 שמואל ב' הפני, נאון, 290, 191,
 59,
 112
 שמואל אהי סימח, 112
 שמואל הלוי ב"ר סעדיה, 272
 שמואל, אבי הוקיה, 59, 54
 שמואל רב אדא בר אדבא, 101, 94
 שמואל ו"ר יוחנן, 233, 232
 שרד, 322, 298, 52, 51, 50,
 49—ע' הברי,
 מצדק
 שמה=שמה, 256, 17
 שמים ע' הראינו
 שמעיה בן יצחק ראש גולה, 83, 75
 שמירה=שמיר, 279
 שמריה, אבי ר' אלהון, 59, 55
 שני כתובים הבאין כאחד, 84
 שנהא, שנהאאי, שם צמח, 321, 296
 שגר ע' מושפיר

ADDITIONS AND CORRECTIONS

P. 1, top. Comp. below, p. 57, n. 4.—P. 1, n. 1. Comp. Dr. Davidson, *Parody in Jewish Literature*, 21-2. — P. 2, l. 3. The effigy was first crucified and then burnt, hence the accusation against the Jews that they do it “in contemptu Christianae fidei.” Comp. *Corpus Juris Civilis*, lex 11, Codex Justinianus I, 9, and Cassel in Ersch und Gruber, *Encyclopädie*, XXVII, 79. We may well assume that on account of this false accusation, the Jews living in Christian countries changed the old custom of burning Haman to that of “knocking.”—P. 2, end. This Responsum is identical with that found in *Responsa*, Mantua, 178, and Harkavy, 173.—P. 3, l. 15, read ודפירשו.—P. 4, l. 6, read ודאמרינן.—P. 4, l. 7. Comp. Wertheimer, פירוש ר' סעדיה נאון, 22 b, where שעיר is explained to have the meaning of שׂר; some may have put this explanation into the text of the Talmud and therefore the question in our Responsum.—P. 4, l. 18, read ההזור.—P. 4, n. 1. Comp. חש' ריטלין in שב"הל, 172 = ש"ש, I, 6; for ריטלין in חש' ריטליא, 62, read ליטרין.—P. 4, n. 9. Comp. *Index*, s. v. עדאן, the above-quoted passage from R. Saadia's Commentary, אבות ר', נתן, ed. Schechter, 164, and ה"ג, 12 c.—P. 5, l. 3. Harkavy, לענין הגט.—P. 5, l. 14, read חתמו.—P. 6, l. 4, read הגט.—P. 6, l. 5. Harkavy, ומוסר לפניהם.—P. 6, l. 13, read בשביל.—P. 6, l. 17, read מודעא.—P. 6, l. 18, read הוזה.—P. 6, n. 9. Harkavy, גירשה.—P. 6, n. 15, read דאיתנים.—P. 7, l. 9 from below. Comp. Conforte, קורא הדורות, 5 a, ed. Cassel, and below, p. 59, top.—P. 8, ll. 9 and 14, for 106 read 10 b.—P. 8, l. 2 from below. Comp. R. Saadia's Commentary on Berakot, 6 b.—P. 13, n. 16. Add. and גו.—P. 16, l. 22. Comp. Albargeloni's יצירה, פרוש ס' 335.—P. 16, l. 23, read לה.—P. 16, last line, read הימים.—P. 17, l. 15, read החצי.—P. 18, l. 6, read על של.—P. 20, l. 12, add. The authorship of R. Hai is however very doubtful.—P. 20, l. 4 from below. Comp. *Pardes*, 31 c, where this Responsum is ascribed to R. Zemah.—P. 21, l. 16. Comp. שב"הל, 399.—P. 21, l. 18, read 411, 114 b.—P. 21, l. 25. Comp. vol. I, pp. 8-9 and 47.—P. 22, l. 30. Comp. *Pardes*, 21 b-21 c, and Epstein in הגרן, VI, 70.—

P. 23, l. 34. Comp. Dr. Aptowitzer's instructive note on this Responsum in *J. Q. R.*, XVIII, 135-40.—P. 24, l. 30. Comp. below, p. 219.—P. 26, l. 2. The usual spelling **אינוחיתא** is met with below, p. 32, l. 9.—P. 38, n. 3, end. Comp. R. Abraham Ibn Sabba, **צרוור המור**, 97 c (ed. Venice, 1567): **ואמרו אם נכנס [מצורע] לבית הכנסת עושין לו מחיצה גבוהה טפחים ורחבה ד' אמות על ד' אמות נכנס ראשון ויוצא אחרון כדי שיהיה מושבו לבדו ולא יטמאו העומדים שם באויר שיש מהפתח עד המחיצה**. Ibn Sabba does not give his source for this statement, but we may well assume that he drew on a Geonic writing. Comp. also Horowitz, **תוספתא**, **עתיקתא**, V, 26.—P. 39, l. 4. *Aruk*, s.v. **רפן**, reads likewise **דפונה**, our texts of the Talmud have **דפני**.—P. 39, ll. 8 and 15, read **גיאולין**.—P. 46, l. 15, read **האמורות**.—P. 48, l. 5 from below, read **Bet ha-Midrash**.—P. 48, last line. The **מנהג ערבי**, given in Berliner-Hoffmanns, *Magazin*, 1886, 11, has **כתר** for **שהרית**.—P. 49, l. 12. That the old Italian ritual knew only **כתר** can be seen from **שב"הל**, 38.—P. 49, last line. Comp. vol. I, 207 top, where a Geonic Responsum is quoted, according to which the insertion of **שמע** in the **קרישה** had its origin in the religious persecution of the Jews by the Persian king Yesdegerd (about 456). Another change in the liturgy is also ascribed to a religious persecution by the Persians, comp. below, p. 298, probably that instigated by Yesdegerd. The statement of Samuel al-Maghribi (*Monatschrift*, XLII, 123 et seq.) goes back to these Geonic traditions. Attention should be called to the fact that Kalir had before him **שמע** in the **קרישה**, as can be seen from his *Kedushah* for *Rosh ha-Shanah* in the German Mahzor.—P. 50, n. 7. Comp. **מד**. **על הכל הק"ב מוחל ואינו מוחל על כבוד שמו**, *Bereshit*, end.—P. 51, l. 2. **מעמד** is about the same as **פסוקי דזמרה** which precede **ברכות שמע ותפלה**.—P. 51, l. 11. Concerning this insertion, comp. my note in *Z. H. B.*, IX, 106.—P. 52, l. 12, read **ואומר**.—P. 52, l. 18. This statement regarding **שמד תקנת שמד** seems to contradict the statement on p. 51, l. 2, according to which **שמע** was recited **במוסף**, but this contradiction disappears if we take here **במוסף** to have the meaning "in addition."—P. 53, n. 2. Comp. vol. I, 4, n. 1, and R. Moses of Coucy, **ס"מ**, *Commandment*, 63.—P. 54, 16. Comp. vol. I, 7, n. 1, where this Hezekiah is identified as the grandson of R. Tob and great-grandson of R. Paltai. He was a prominent member of the Pumbeditan Academy and my theory

concerning the title ראש סדר is accordingly untenable. Comp. also the Babylonian R. Asaph, ר' סדר, in *R. É. J.*, LV, 50.—P. 54, bottom, read אלקרי.—P. 55, l. 24. The Spaniard R. Yom-Tob (ריט"בא; Giṭṭin, 76) calls R. Moses of Tachau (Bohemia) הצרפתי and in the same way is the German R. Meir of Rothenburg described as צרפת . . . ראש ישיבות by the Provençal R. Menaḥem Meiri in the introduction to his בית הבהירה. On the other hand R. Isaac of Corbeil uses אשכנז instead of צרפת in the introduction to his סמ"ק. צרפת was the general name applied by the Spaniards and Provençals to any European country except their own, while the Germans and the inhabitants of Northern France applied אשכנז to any European country which was not ספרד or פרובינציה. Even to-day we describe the Jews in Slavic countries as אשכנזים, by which term we distinguish them from the ספרדים.—P. 56, כ"ה. Comp. *Responsa*, Lyck, 59.—P. 57, l. 1. אלדרג = מר רב = מרב.—P. 57, l. 2. הקונטרס הרביעי אלרבע, in Hebrew שתי שאלות אחת מהן; השחת ושאר; המאכלים ועוד שאלה על דבר ערלה . . . ביציאות השבת . . . ראובן . . . שנסא את בת שמעון.—P. 58, l. 2 f. below, the text is unintelligible to me and seems to be corrupt.—P. 58, n. 3. Read: 5 a and 44 a.—P. 59, l. 2; in Hebrew = ושאלה אחרת והיא.—P. 59, l. 4 למרב = למר רב.—P. 59, l. 10 = הקונטרס החמישי.—P. 60, l. 4 from below, in Hebrew = וצריך לדעת שמי שאין לו שטר ולא קנין.—P. 60, bottom = הקונטרס החמישי.—P. 60, n. 5. Read *Responsa*.—P. 61, l. 5 = ושאלות אלה לר' דוסא גאון.—P. 61, l. 6. The Hebrew for אלאספאריה would be הנסיעות or הספרים, but neither of the two makes any sense; perhaps אלפאראסיה = Hebrew פרס and comp. Ḥullin, 61 b.—P. 61, l. 8 = בערבית גם כן בערבית.—P. 61, l. 10 = על עשיית הציצית.—P. 61, l. 12 = חולה שצוה צואה.—P. 61, l. 14 = בפלגא . . . פסק דין שנזכר בו דין חבר בר מצרא.—P. 61, l. 17 = הקונטרס השישי.—P. 65, n. 7. Read: in any other place except *Ketubot*, 45 a.—P. 67, ll. 1-5 = זהו [רשימה] מהחלק [השני; רשימת החלק השלישי וגם הוא קונטרס אחד. העתקה מכתב ידו של הכהן שמרו צורו].—P. 67, l. 10. This R. Aaron is undoubtedly R. Aaron Sargado, the Gaon of Pumbedita.—P. 69, l. 1 = הקונטרס התשיעי.—P. 69, ll. 3-15 = לאדונינו ראש הישיבה = על הנבים שנשלקו על ידי גוים והשאלה השניה שבאה על ידי מר רב . . . ; צבור שהתפללו ולא היה כהן ביניהם; ראש המקום שגזר [תענית] על הצבור; הראש הזה שגזר נדוי על איש אחד; שלח צבור שברך

במוצאי שבת. The last Responsum deals with the question whether the blessing over the light in the *Habdalah* ceremony may be recited by the Hazan, the congregation following in silence. Comp. below, p. 258.—P. 69, l. 17. For יגרי read יגרי; in Hebrew = האם המנהג לישנות [בגדים?] בתשעה באב.—P. 69, ll. 19-23 = ראינו שרב נחום החזן מברדאן פסק; י"ד של ניסן שחל בשבת מותר; מי שנישבע שלא יקנה שום דבר לעולם (ה') אצלנו בבית הכנסת יש מקום מיוחד ראש חדש שחל בחול ולא אמר [אם יאמר?] אלהינו = P. 70, l. 2 = לאבלים אמרו שבארץ ישראל = P. 70, l. 6 = אישה שהיתה מסופקת אם בעלה יכול לא יאכלו סעודת הערב שמיני בסוף היום. The meaning of the Arabic is very obscure, it may refer either to סעודה המפסקת or to שמיני בעל קרי שישן על משכב נדה; משכב נדה זוב = P. 70, ll. 8-22 = עוצרת ומושבם; אם מותר שהאב [החלוין או החלוצה] יהיה אחד מה' דיני הליצה; יבם שאינו רוצה לא לחלוין ולא ליבם: מה ישכפי הבריות אין טומאה ממת [נכרי?]; אם נולד כמזר, לפני כמה אנשים ימולו אותו; מהל ששכח סבין המולה ביום השבת; נער שלא הגיע לפרקו אם יכול לקבל ולתת מתנות.—P. 71, l. 2 = ראוהו התובע את = P. 71, l. 4 = שבעל הלכות גדולות אמר = P. 71, l. 8 = ראוהו שנתן רבע שלו = P. 71, l. 9-12 = הקונטרס השנים עשר שאלות לרבינו האי שבאו אליו מבצרה; התלמידים = P. 72, end. Comp. the Responsum by R. Nathan b. Hananiah of Kairwan in אור זרוע, I, 176, and the formula for a *Ketubah* by R. Hai Gaon in הפסנה, III, 46, 7.—P. 74, l. 15. The Responsum in *Responsa*, Man., 120, is an extract of that in our Fragment.—P. 76, end. Comp. 'Iṭṭur, II, 18 c, who quotes a Geonic Responsum contradictory to the view given in our Fragment.—P. 81, end. Comp. below, pp. 196-7.—P. 85, top. This Responsum is fully discussed by me in vol. I, pp. 101-3.—P. 85, l. 1 of the Hebrew. The superscription, אלהינועבים, is a note by the copyist indicating that he took this Responsum from a quire (= דרג), which began with an explanation on *Berakot*, 44 a. top, הביאו לפניהם, and continued till אבל תאנים וענבים. Our texts of the Mishnah and Talmud, *Berakot*, l. c., read לבני, but MS. M has the plural להם, and in a similar passage, *Tosefta*, *Berakot*, IV, 8, we have likewise להם: *Berakot*, 43 b, הביאו לפניהם.—P. 87, l. 11. Comp., however, *J. Q. R.*, XVIII, 402, and XIX, 106, where references are made to a prominent man by the name of R. Aaron, who flourished about this time.—P. 87, end of the English. The writer of this letter is perhaps R. Joseph, the opponent of R. Saadia.

It is true R. Sherira in his *Letter*, 40, 11, informs us that R. Joseph settled in Bozrah, but he may have stayed for a short time in Bagdad.—P. 87, l. 1 of the Hebrew. For הפיך is perhaps to be read חפיץ.—P. 89, l. 6. Comp. R. Saadia in his commentary, ad loc.—P. 89, l. 8. This insertion in the Geüllah is found in a Genizah Fragment, comp. *R. É. J.*, LIII, 236—P. 89, end. Comp. vol. I, pp. 134–5, where this question concerning the Geüllah is fully discussed.—P. 89, n. 1. Read in the MS.—P. 91, l. 24, read הפורם.—P. 94, l. 20, read Ḥaninah instead of Hananiah.—P. 95, end. The language of this Responsum is rather obscure; תפיס may refer to the person as well as the property.—P. 96, l. 10. Comp. above, p. 10, last line.—P. 96, n. R. Sherira in his *Letter*, and R. Nathan ha-Babli use נשיא and נשיאה for the exilarch; comp. also above, p. 83, the Chronicle of Ahimaaz, 130, 15, and *Hekalot*, ed. Wertheimer, 9b.—P. 98, n. 6. Comp. below, p. 166.—P. 99, l. 4: מעלין “related.”—P. 101, l. 16. Comp. *Bet Yosef*, *Ḥashen Mishpat*, 290, 30.—P. 102, ll. 9 and 13, read קנס.—P. 103, l. 6, read משעבר.—P. 103, n. 7, read הם, and comp. *Index*, s.v. R. Amram in his Responsum quoted in *Aruk*, s.v. פסד likewise uses הם in the meaning of נמי.—P. 106, l. 14, read והמוכר עבד.—P. 106, n. 2. For הם read הם, and comp. addition to p. 103, n. 7.—P. 106, n. 15, read *Baba Batra*, 94 a.—P. 108, l. 4. Attention should be called to the fact that the benediction has רחיצת ידים and not נטילת ידים; the use of the same expression by the author of the תנא דבי אליה would rather indicate the Geonic time, and not the Mishnic as Friedmann maintains in his introduction, 126.—P. 110, l. 22. R. Saadia in his commentary on *Berakot*, 22 a, explains רגילות by תמיד ואבות ומקומן של זבחים.—P. 110, l. 5 from below. A Geonic Responsum in תנ”ק, 31, describes בני תורה in the following words: כל דמציין נפשיה בציצית, and this statement seems to corroborate my assumption that the Tallit was not worn generally.—P. 111, l. 19. The text in p. 118, ll. 10–12 can, however, be restored; read מהו למלוג גדיים וטלאים ועופות כשהן בעורותיהן ופהן . . . וכיון דמבשל אסורין הן משום איסור חלב ואיסור דם. The decision of the Gaon agrees with the opinion given in *Shulḥan Aruk*, *Yoreh Deah*, 68, 10.—P. 111, n. 1. Is רב הלוי = רבי הלוי?—P. 112, l. 15. In ה”ג, 100 this decision is ascribed to R. Paltoi.—P. 112, l. 21. Comp. below, p. 351.—P. 113, l. 15. Perhaps ראש ישיבה; comp.

Harkavy, *Saadia*, 114.—P. 114, l. 3, read **השנה**.—P. 115, l. 19, read **אלהי נשמה**.—P. 115, l. 23: **יום**.—P. 116, l. 14, read **יוצר**.—P. 116, n. 5. For **לא** read **אינו**.—P. 118, ll. 10–12. Comp. additional note to p. 111, l. 19.—P. 118, n. 3. Our texts read.—P. 119, ll. 20–21, read **ועשה נישבין לצוד בהן** . . . **מה עשה**.—P. 119, l. 25: **על הקטנים**.—P. 119, l. 26: **לאזי מזהחלה**: “removed.”—P. 119, l. 99: **רבינו שבבבל**.—P. 131, l. 10: **להעמידה**.—P. 138, n. Comp., however, *Yerushalmi, Peah*, VIII, 21 a, according to which **יפה** is a euphemism for **מקולקלת**.—P. 141, l. 27, read: pp. 70 (**פ**), 139 (**ב**), 149 (**פ**), and comp. *Responsa*, Mant., 91.—P. 145, 10 end, read: as that found in *Responsa*, Mant., 139, and also quoted.—P. 145, l. 29. This Responsum is perhaps only a different version of that by R. Nahshon Gaon, quoted by R. Bezalel Ashkenazi in his **שטה מקובצת**, *Ketubot*, comp. Müller, *Mafteah*, 134.—P. 146, l. 9. Comp. also *Responsa*, Mant., 122; the author is R. Hai.—P. 146, l. 14. This Responsum is found in *Responsa*, Mant., 226.—P. 147, bottom. A similar symbolic use of a cock is its use as **כפרה**; comp. R. Solomon ben Adret's *Responsa*, I, 396.—P. 148, l. 17, read: found in *Responsa*, Mant., 15, and in.—P. 149, l. 2. This Responsum is identical with that found in *Responsa*, Mant., 29.—P. 149, l. 12. Our Responsum is shortened from that given in *Responsa*, Mant., 16.—P. 149, l. 17. This Responsum is found in *Responsa*, Mant., 17.—P. 152, n. 5. Comp. also Sachs, *Beiträge*, I, 63, and Grünbaum, *Gesammelte Aufsätze*, 421–3.—P. 157, l. 20 read: This Responsum is identical with that by R. Nahshon given in **ש"ן**, 43 b, 48, of which 99 a, 22 is perhaps another version.—P. 160, n. 2. Comp. *Index*, s.v. **הם**.—P. 167, n. 1. After having written this I found that Mr. A. Epstein has given a similar explanation of the three *yods* in **דיתיהויין**, comp. the Hebrew periodical, **הכרם**, 1887, 87–88.—P. 176, l. 15. Comp. R. Saadia's Commentary on *Berakot*, note 121.—P. 191, l. 17. Comp. **קהלת שלמה**, 72 (ו), where the Responsum by R. Sherira and R. Hai concerning **כהובת בנין דכרין** is referred to.—P. 204, n. 3. Comp. **ח"מ**, 15, 16.—P. 218, n. 2. In *Midrash ha-Gadol* I, 709 is **אבותינו** corrupted from **רבותינו**.—P. 258, l. 20. Comp. also *Yalkut Makiri* on *Mishle*, ed. Grünhut (= **לקוטים** VI, 14 a), where the reading is the same as in our Fragment.—P. 290, l. 13, read: we know that the Geonim of Sura, Saadia.—P. 299, l. 11. In the Talmud passage, *Sotah*, 49 a, **סידרא** is **קדושה דסידרא**

=פרק הלכה in opposition to the following אנרתא. Rapoport, אנרות ש"ר, misunderstood the proper meaning of it.—P. 306, l. 4 (note). Comp. also *Midrash ha-Gadol*, 632 אהרן סובר.—P. 307, n. 2. Comp. also תוספות על התורה על Exod. xii. 30, where ספרי = מבילתא.—P. 339, l. 18. Perhaps בספנ is to be read instead of בפרינג, comp. p. 283.—P. 343 (XLIII). Comp. Sachs, *Beiträge*, II, 156–8.—P. 343, l. 18: על המלבוש or המלביש.—P. 366, l. 17. Comp. R. Hai, מקה וממכר, 82 a, who has the reading אלו מנה ר"ג.—P. 388, n. 1. The spelling מור—from which מורנו as title among the Ashkenazim!—is found in הלכות ראו, 121.

